

चांदोबा

जानेवारी १९८०

इंद्रिया
सर्वकार!

दुखाने वीर-महा
(उपरोक्त)
का पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत

विवाह-पदोन्नत (पदोन्नत)

कापरी वीर-महा
(उपरोक्त)
का पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत

वीर-महा
(उपरोक्त)
का पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत

कापरी वीर-महा
(उपरोक्त)
का पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत

कापरी वीर-महा
(उपरोक्त)
का पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत

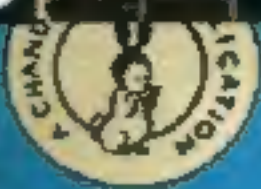
कापरी वीर-महा
(उपरोक्त)
का पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत

कापरी वीर-महा
(उपरोक्त)
का पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत

कापरी वीर-महा
(उपरोक्त)
का पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत
पदोन्नत

चांदोबा

संस्थापक : 'बकबाणी'

संचालक : नागिरेडु

या महिन्याची वेताळ कदा 'व्यापार एक जुमार' ही आहे. प्राचीन काळी वैद्य शेती, पशुपालन व व्यापार घेवा करीत. परंतु हळूहळू त्यांनी शेती व पशुपालनाचा धंदा सोडला आणि पूर्णपणे व्यापाराकडे वळले. परंतु काही लोकांनी शेती व पशुपालनच कायम ठेवले. त्याचे कारण वरील गोष्टीवरून कळते.

अमर बाणी

अत्यल्प मपि साधूनां शिलालेखेव सिष्ठसि ।

जललेखेव भीषाणां यत् कृतं तत् विनश्यति ॥

[साधू व संत जाती केलेले काम किती अद्भुत असले तरी ते काळाने दगडावरच्या रेखेसारखे टिकते. परंतु नीच माणसांनी केलेले काम पाण्यावरच्या रेवेसारखे तात्काळ नाहीसे होते.]

वर्ष : २२

जानेवारी १९८०

पृष्ठ : ५४

एक प्रत : १-२५०

::

वार्षिक वर्णनी : १८००

प्रश्नोत्तरे

प्र. : दूध हे शाकाहारात मोडते की मांसाहारात?

उ. : माहार हा मूलावस्थेतील आहारवेला व प्राण्यावर आधारलेला असा तपेने विभावल्यावर दूध हे प्राण्यांकडून मिळते हे स्पष्टच आहे. परंतु माहाराचे भाग हिंसा करून मिळणारा व हिंसेशिवाय मिळणारा असे पाहिले तर दूध हा हिंसेशिवायचा आहार होतो. आपल्या देशात माकाहारी म्हणून जे लोक आहेत ते या अहिंसेचाच प्रायाग्य घेतात. म्हणून त्यांच्या मते दूध व पुण्याचे वही, मोनी, तूष, साय वगैरे पदार्थ शाकाहारात येतात. कारण त्यात प्राण्याचे मांस, हाडे, रक्तवाहिन्या वगैरे प्राण्याच्या शरिराचे भाग नसतात. परंतु अमेरिकेत 'व्हेजिटेरियन्स' म्हणविणारे प्राण्याची संकल्प असलेला कोणताही पदार्थ मिळत नाहीत. 'विक्टर एक्सपर्ट' सुद्धा पूर्वी घेत असत त्यांना देखील ते 'व्हेजिटेरियन्स' मानित नाहीत. गांधीजींना किंवा बर्नार्डशांना सुद्धा 'व्हेजिटेरियन्स' म्हणून मानायला ते तयार नाहीत.

प्र. : बुद्ध हा अहिंसावादी होता. तरी बौद्धांत जास्त लोक मांसाहारी कसे काय आहेत? स्वतः बुद्धाने मांस खाऊन आजार आपल्यावर ओढून घेतला आणि त्यातच तो परण पावला, हे कसे काय?

उ. : बौद्ध धर्मात माकाहाराचे प्रतिपादन केले नाही, फक्त अहिंसेचाच प्रचार केला. श्रीलंका, चीन, जपान, इंडोचायना कोरिया वगैरे देशात आजपर्यंत बौद्ध धर्म असणा तरी त्या देशातील लोक शाकाहारी कधीच नव्हते व नाहीत. परंतु बौद्धांनी जीवहिंसा करू नये, प्राण्यांचा हण करू नये असाच नियम आहे. बुद्धाचा हाडबंदी देवदत्त वाने आपले काही नियम मान्य करायला बुद्धाला सांगितले. स्वतः शाकाहारी असल्या कारणाने बुद्धाने ते मान्य केले नाही. बौद्धांमधु भिक्षात्र ग्रहण करतात. त्यांना भिक्षा घालणारे सर्व माकाहारीच असले पाहिजेत असा नियम घालून देशाच्या अधिकार आपल्यांना नाही, असे बुद्धाचे म्हणणे. आपल्या देशात माकाहाराचा प्रचार करणारे जैनमतवाले होते.

अघटित अनपेक्षित

[७७]

सहजबुद्धी, शतबुद्धी व एकबुद्धी यांची गोष्ट ऐकून अतिलोमी म्हणाला—“तू म्हणतो आहेस, त्यात नशिवाचे भसे काहीच नाही. एकबुद्धीला लोकमान असल्यामुळे तो त्या संकटातून वाचला. इतर बोवांना ते ज्ञान नव्हते. शिवाय ते अतिलोभाच्या बळी पडले. अतिलोभाचे होणारे दुष्परिणाम कसे असतात हे 'पूर्व लोभी माकडे' या कथेवरून स्पष्ट कळते.” असे सांगून तो मोष्ट सांगू लागला.

एके काळी चंद्र नावाचा राजा होता. त्याच्या मुलांना माकडांशी खेळायला सूप जावडे. म्हणून त्यांनी माकडांना सूप लायला घालायला सुरवात केली आणि अनेक माकडांना राजवाड्यात जमविले.

माकडांना सूप लायला मिळाले, म्हणून ती सूप मावली, आणि राजवाड्याच्या

आवारात मोकळेपणे सूप हिबू फिरू लागली. त्या सर्वांचा नायक बृहस्पती व पाणवयासारखा हुशार असा एक वानर होता. राजनीती वैद्यकशास्त्र पशुवैद्यकशास्त्र वगैरेची त्याला चांगली माहिती होती.

राजवाड्याच्या आवारात मेंढरांचा एक कळपही होता. त्यांत पुष्कळ मेंढेएडकेही होते. त्यांच्यावर भुले असत व मजामजा करीत. त्यांच्यातला एक एडका भयंकर लाबाड होता. तो संपी मिळाली की सरळ राजाच्या सैपाक घरात शिरायचा आणि तेथे ठेवलेली पक्वान्ने फस्त करायचा. सैपाकी संतापून दाढके, पळी, झारा, किंवा भडके किंवा काशाचा सांग्या, जे काही हाताला येई त्याने त्या एडक्याला सूप बडवीत.

ते पाहून माकडांच्या नायकाने विचार केला, या एडक्याचे व सैपाक्यांचे वर

माकडांच्या चरबीने छेपच खावे लागतील, खावेळी खाऊन पिऊन माजलेल्या माझ्या अनुयायांचाच बळी पडेल. तेव्हा वेळीच त्यांना सावध करून इकडून जंगलात पळून जाणे हिताचे होईल.

असा विचार करून त्याने आपल्या सर्व अनुयायांना एकत्र जमावला सांगितले व त्यांना त्याने त्यांच्यावर केवढे मोठे घातक संकट येणार आहे त्याची कल्पना करून देत म्हणाला—“एडक्यांचे आणि सैपाक्यांचे इररोज भांडण होऊ लागले आहे. हे वैर नित्य वाढतच जाणार. मी सांगितल्याप्रमाणे आपल्या माकडांच्या जातीवर त्याचा फार मोठा दुष्परिणाम होण्याची शक्यता आहे. दोघांच्या भांडणात विनाकारण आपला जीव जाईल. भांडणामुळे मोठमोठी राज्ये रसातळाच्या भिळाऱ्याचे इतिहास सांगतो. दोन मोठ्या राज्यांचे युद्ध होते आणि त्यात प्रजा व जवळपासची राज्ये रसातळाच्या भिळाऱ्याचे इतिहास सांगतो. दोन मोठ्या राज्यांचे युद्ध होते आणि त्यात प्रजा व जवळपासची राज्ये चिरडून जातात. मैत्री व प्रेम त्या आगीत जळून होऊन जातात. म्हणून राहणाऱ्यांनी वेळीच सावध होऊन स्वतःचा बचाव करून घ्यावा. आपल्यावर संकट येऊन कोसळण्यापूर्वीच आपण आपले कायमचे

निवासस्थान व जंगल आहे तिकडून निघून जाऊ या.”

माकडे हा हितोपदेश ऐकून हसली व आपल्या नायकांना म्हणाली—

“तुम्हांला म्हासारपण झालं आहे. साठीबुडी नाठी म्हणतात तसे झालं आहे. म्हणून उगाच कात्पनिक संकटांचा वाळ तुमच्या मनात उभा राहातो आहे आणि अससे निरर्थक विचार तुमच्या मनात येत आहेत. येथे सर्व स्वर्गसुख प्राप्त असतां हे सोडून जाण्यात काय सहाणपण आहे? राजकुमार इतकी छान पक्वान्ने खायला वालीत असतां ती सर्व सोडून जंगलात जाडावरची अर्धोकच्ची फळे खायला आम्ही मूळीच तयार नाही.”

ते ऐकून म्हातान्या नायकाच्या डोळ्यातून पळमळा अश्रुधारा वाहू लागल्या व तो म्हणाला—

“मूर्खानो! ही सर्व सुखे बोक्याची जाळी आहेत, ती तुम्हाला दिसत नाहीत. हो सर्व पक्वान्नेच उद्या विनप्रयोग जाल्यासारखी तुमचा प्राण घेतील. माझ्या डोळ्यादेखत तुम्ही तडफडून मराल, मला ते पाहवणार नाही. मी एकटाच जंगलात निघून जातो. भित्रांचे दैत्य, खजू घरात शिरल्याचे दृश्य, स्वदेशावर परक्यांची सत्ता आणि स्वतःच्या नायकामुलाचे मरण ज्वाळा

स्वतःच्या डोळ्यांनी पहावे लागत नाही तो घन्य होय!”

असे सांगून म्हातारे माकड एकट्या जंगलात निघून गेले.

ते निघून गेल्यावर बोक्याच दिवसात तो एडका त्याच्या संवयीप्रमाणे सैपाक घरात शिरला आणि पक्वान्ने एकामागून एक खाऊ लागला. अबून सर्व सैपाक झालेला नव्हता. चुलीवर सैपाकाच्या मोठमोठ्या भांड्यात पदार्थ जळतच होते.

सैपाक्यांनी त्या एडक्याला पक्वान्नावर साव मारतांना पाहिले मात्र दसके संतापले की त्यांच्यापैकी एकाने चुलीतले जळते लाकूडच काढले आणि त्याने तो त्या

एडक्याला बडवू लागला. एडक्याच्या पाठीवरच्या केमांनी पेट-पेटला. ती आग असह्य भात्याने एडका पळत जाऊन घोड्याच्या तबेल्यात फिरला व तेथल्या गवतावर गडगडा लोळू लागला. त्या गवताने पेट पेटला आणि सर्व तबेल्यालाच आग लागली. काही घोडे जागच्या जागी मेले. काही घोड्यांचे ओठे कायमचे गेले. नोकरांनी काही घोड्यांना फार कष्टाने वाचविले. तरी त्यांचे अंग होरपळून मिथाले होते. ते हिणहिणत राजवाड्याच्या आवारात पळू लागले.

राजाचे घोड्यांवर स्वतःच्या मुलांसारखे प्रेम होते. त्यांची ती स्थिती पाहून तो फार हळहळला. दरबारी पशुवैद्याला बोलावून तो म्हणाला—“या घोड्यांचा काय तो लोकर इलाज करा. काय औषध आहे?”

पशुवैद्य संघाची पाने उलटून म्हणाला—“महाराज, पशुवैद्यकशास्त्रात महापंडित अशा शालिहोत्राचे म्हणणं आहे की मारत्या

बरोबर माकडांचे रक्त व चरबी काढून त्यांचे लेप माजलेल्या जागी लावावेत, म्हणजे रात्रीचा काळोस जाऊन उज्वाळल्यावर जसा उजेड होतो तसा रात्रीच्या रात्री घोड्यांच्या अंगावरचे फोड बरे होतील. म्हणून तीच चिकित्सा जाता करतो.”

“राजवाड्याच्या आवारात असलेल्या सर्व माकडांना ठार करून त्यांचे रक्त व चरबी काढा.” राजाने हुकूम सोडला.

नोकरांनी पक्वाळांचं मिष्ट दास्यून माकडांना जमा केले आणि त्यांना पकून ठार केले. त्यांचे रक्त व चरबी काढून त्यांचे लेप घोड्यांच्या फोडावर लावण्यात आले.

आपले सर्व अनुयायी ठार मारल्याची गोष्ट महातान्या माकडाला एका कावळ्याच्या तोंडी कळली. तो दुःखाने राहू लागला. त्या मेलेल्या माकडात त्याची पिल्ले, पिल्लांची पिल्ले, म्हणजे मुले व नातवंडे, किंवा सर्वां बंधू वृक्षच होता व तो नष्ट झाला.

भल्लूक मांत्रिक

[१७.]

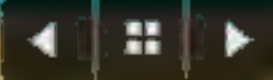
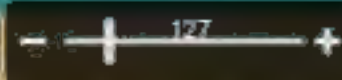
[नाट्यवी मर्कट कालीवर्मा व भल्लूक मांत्रिकाच्या हातातून निसटून मंत्रवंकासह राजधानीत वाचून आले. राजवाड्यासमोर एक रामठी माणूस अस्वनाचा खेळ वाचवीत होता. त्यावेळी तेथे पाहारेकऱ्यांचा नायक आला. तो भस्वलाकरवी मर्कटाला धरून राजाकडे निघाला. पुढे—]

राजवाड्याच्या पायऱ्यांजवळ पाहारेकऱ्यांचा नायक तडवार वर उचलून व पाठीमागून मेणाच्या सर्व लोकांना थांबायला आणून प्राण्यांचा नाच वास्तविणाऱ्याला म्हणाला—“अरे ए, अस्वलाच्या भालका महाराज यावेळी राजसभेत असावेत. तेथे तुझ्या या भिकारदया अस्वलाला घेऊन जाण्यात सहानुभूति नाही, त्या अस्वलाच्या खांद्यावर जे माकड आहे त्याला आपल्या

खांद्यावर घेऊन तू माझ्या बरोबर महा-राजाकडे येऊ शकशील का ?”

ते ऐकून प्राण्यांचा नाच करणाऱ्याला राग आल्यासारखे त्याच्या तोंडावरून विसले. म्हणाला—“तुम्ही मला काय वाटेस ते म्हणा, परंतु माझ्या पाळलेल्या व शिकलेल्या अस्वलाला ‘भिकारदा’ म्हणून त्याचा अपमान करू नका. त्याची हुशारी व कौशल्य पाहून मोठमोठ्या

अस्वलाच्या सांध्यावरून उतरवून आपल्या सांध्यावर घे.”

प्राण्यांना नाचवणारा रानटी माणूस अनिच्छा दर्शवून अस्वलाजवळ गेला व त्याच्या पाठीवर प्रेमाने हात फिरवीत म्हणाला—“वीर मल्लूका! आपल्या सांध्यावरच्या त्या माकडाला खाली अग्निनीवर टाक.” असे म्हणत त्याने मायावी मर्कटाच्या कवरेला बांधलेली दोरी घट्ट बसून जोराने ओढली.

अस्वलाला ते भावहलं नसावे. तो दात बाहेर काढून ओरडून मायावी मर्कटाची कंबर बसून त्याला खाली फेकू लागला. परंतु तितक्यात माकडाने स्वतःच खाली उडी मारली व म्हणाले—“मुमच्या छहरावर मल्लूक मांत्रिक चालून येत आहे आणि मोठे संकट ओढवणार आहे. तेव्हा तुमचे महाराज कोठे आहेत, हे प्रथम सांगा याआ मंत्रदंड कोठे आहे?”

माकडाला बोलत असलेला पाहून तेथे जमलेले लोक हसू लागले व टाळधा वाजवू लागले. त्यांच्यापैकी एकजण एक लांब काठी माकडाकडे दाखवीत म्हणाला—“हा ये तुझा मंत्रदंड! काहीतरी गंमत करून दाखव!”

मायावी मर्कटाने ती काठी ओढून घेतली व ती अग्निनीवर उभी केली व तिच्या

टोकावर चढून एका पायावर उभा राहिला आणि म्हणाला—“मूर्ख हो! असल्या गंमती कोणते दाखवू शकेल का? तुमच्याराज्यावर एक मोठे संकट ओढवणार आहे. अशा वेळी गमत पाहण्याची हाव असणाऱ्यांना काय म्हणावयाचे?”

पाहारेकऱ्यांचा नायक मायावी मर्कटाजवळ जाऊन व ती ज्या काठीवर उभा होता ती कापून टाकायला आपली तलवार उगारीत म्हणाला—“सर बोल, तू खऱ्या हेर खरोखरच नाहीस का? तू म्हणतोस तो मल्लूक मांत्रिक खरोखरच नेणार आहे का?”

मायावी मर्कटाने त्याचे उत्तर न देता चटखी खाली उडी मारून पाहारेकऱ्यांच्या नायकाच्या हातातली तलवार तिसकानून घेतली आणि आपल्या कवरेला बांधलेली दोरी कापून टाकून दातओठ बाबरीत म्हणाला—“मुस्तानो! तुम्ही आपल्या राजाला इकडे बोलावून आणा.”

पाहारेकऱ्यांच्या नायकासह तेथे जमलेले सर्व लोक भयकंपित झाले. मायावी मर्कट तलवार दाखवून पाहारेकऱ्यांच्या जवळ जाऊन इशारावून म्हणाला—“काय रे ए मूर्खा! माझी आज्ञा तुला ऐकू आली नाही का?”

पाहारेकऱ्यांचा नायक प्राणभयाने परस्पर कापत म्हणाला—“महाराज, दरबारात

जमलेले असता त्यांना इकडे पायला सांगा-यच? माझ डोकं उडून जाईल!”

“तसे असेल तर मीच त्यांच्याकडे जातो. तू पुढे होऊन वाट दाखव.” मायावी मर्कट म्हणाले.

पाहारेकऱ्यांचा नायक ‘हू’ की ‘जू’ व म्हणता पायऱ्या चढून गेला आणि दरबार महालाल जाण्याच्या बाटेने थालू लागला. लोक त्यांच्या पाठीमागून जायला धाडस नसल्यामुळे जागच्या जागी थंबले.

जितकेच राजा सिंहासनावर बसून दरबारात त्याच्या दर्शनास आलेल्या प्रमुख नागरिकांशी बोलत होता. त्या वेळी

महाराजांनी व सामंतांनी एवढेच नव्हे तर मोठमोठ्या विद्वानांनी त्याचे गुणगान केले आहे. याचा एक पूर्वज रामाभे बांधलेल्या सेतुबंधाच्या वेळी होता त्याचे प्रमाण म्हणून हे तादपत्र काचून पहा, हवे तर!” असे म्हणत त्याने एक तादपत्र आपल्या अंगरुप्याच्या जिवातून काढून दाखविले.

पाहारेकऱ्यांचा नायक मोठ्याने हसून म्हणाला—“तुझ्या अस्वलाचा वंशवृक्ष आपण दरबारी पुरोहिताला नंतर सावकाश दाखवू आणि महाराजांकडून तुला चांगलेसे वक्षिस सुद्धा देववू. पहिल्याने ती क्षत्रूचा हेर एका मर्कटाचे सोंग करून खाला आहे त्याला

अस्वलाच्या सांघावरून उतरवून आपल्या सांघावर घे.”

प्राण्यांना नाचवणारा रानटी माणूस अनिच्छा दर्शवून अस्वलावरकड गेला व त्याच्या पाठीवर प्रेमाने हात फिरवीत म्हणाला—“वीर मल्लूका! आपल्या सांघावरच्या रया माकडाला खाली जमिनीवर टाक.” असे म्हणत त्याने मायावी मर्कटाच्या कंबरेला बांधलेली दोरी घट्ट घडून जोराने ओढली.

अस्वलाला ते आवडले नसावे. तो वात बाहेर काढून ओरडून मायावी मर्कटाची कंबर घडून त्याला खाली फेकू लागला. परंतु तितक्यात माकडाने स्वतःच खाली उडी मारली व म्हणाले—“तुमच्या शहरावर मल्लूक मांत्रिक चालून येत आहे आणि मोठे संकट जोडवणार आहे. तेव्हा तुमचे महाराज कोठे आहेत, हे प्रथम सांगा माझा मंत्रदंड कोठे आहे?”

माकडाला बोलत असलेला पाहून तेथे जमलेले लोक हसू लागले व टाळ्या वाजवू लागले. त्यांच्यापैकी एकजण एक लांब काठी माकडाकडे दाखवीत म्हणाला—“हा चे तुझा मंत्रदंड! काहीतरी मंत्रत करून दाखव!”

मायावी मर्कटाने ती काठी ओढून घेतली व ती जमिनीवर उभी केली व तिच्या

राजधानीवर घोंड्याच वेळात कालीवर्मा नावाचा एक खूर पराक्रमी वीर आणि मल्लूक मांत्रिक चालून येत आहेत. तुम्हांला या गोष्टीची सूचना देऊन सावध करण्यासाठी मी आलो आहे.”

मायावी मर्कट ते म्हणतांच सभेत गोघळ उडून गेला. राजा जितकेतू एक क्षणभर किकर्तव्य विमूढ स्थितीत सिंहासनावरून उतरून उभा राहिला व मायावी मर्कटाला म्हणाला—“तुझ्या बोलण्यावरून मी सामान्य ग्राहक नाहीस हे कळले. पण तू जी सूचना दिलीस ती ऐकून मी विचारतो, मी त्या कालीवर्माला व त्याच्या बरोबरच्या इतर सर्वांना कैद करून आणायला आपल्या प्रधान मंत्र्याला काही सैनिकांबरोबर पाठविले होते ते सर्व कोठे आहेत?”

तो प्रश्न ऐकून मायावी मर्कट ‘किंच किंच’ करीत हसत म्हणाले—“त्या सर्वांना कालीवर्मा आपल्या तलवारीने व मल्लूक मांत्रिक आपल्या मंत्रदंडाने...” व असे म्हणत एकदम मध्येच थांबले व अचानक झाल्यासारखे चहुकडे पहात ओरडले—“मांत्रिक गुरू की जय! माझा मंत्रदंड कोठे आहे?” लगेच त्यानंतर पाहारेकऱ्यांचा नायक उभा होता त्याच्यावर घावून जाऊन त्याची नरडी पकडून आवळू लागले.

मायावी मर्कटाच्या हातातून आपला गळा सोडविण्याचा नाना प्रकारे प्रयत्न करीत पाहारेकऱ्यांचा नायक ओरडला—“मर्कट प्रभो! मंत्रदंडाची गोष्ट मला काय माहीत? महाराज, मला वाचवा!” दरबारात हजर असलेल्या दोघा बलदंड माणसांनी पुढे होऊन मर्कटाची कंबर घट्ट घडून त्याला ओढले व म्हणाले—“आमच्या राज्यात कोणाचाही जीव घ्यायचा अधिकार फक्त आमच्या महाराजांनाच आहे. तुज हे वागणे कायद्याविरुद्ध आहे.”

मायावी मर्कट दांतओढ चालून ओरडले—“जितकेतू राजा! मी सांगायचे आहे ते दोन शब्दांन सांगतो आहे, ते कान उघडून

महाराजांनी व सामंतांनी एवढेच नव्हे तर मोठमोठ्या विद्वांभीनी त्याचे गुणगान केले आहे. याचा एक पूर्वज रामाने बांधलेल्या सेतुबंधाच्या वेळी होता त्याचे प्रमाण म्हणून हे ताडपत्र बाचून पहा, हवे तर!” असे म्हणत त्याने एक ताडपत्र आपल्या अंगरक्ष्याच्या त्रिशूलाने काढून दाखविले.

पाहारेकऱ्यांचा नायक मोठ्याने हसून म्हणाला—“तुझ्या अस्वलाचा वंशवृक्ष आपण दरबारी पुरोहिताला मंतर सावकाश दाखवू आणि महाराजांकडून तुला चांगलेसे बक्षिस सुद्धा देवू. पहिल्याने तो क्षत्रूचा हेर एका मर्कटाचे सांग करून आला आहे त्याला

राजाचे दोघे मंत्री परधर कोपत पर-
स्वरांची तोंडे पहात कापल्या आवाजात
म्हणाले-“महाराज! आतां या संकटांतून
आपली सर्वांची सुटका कशी म्हायची?”

“हा प्रश्न मी तुम्हांला, आपल्या मंत्र्यांना
विचारावयाचा आहे आणि तुम्ही मलाच
विचारतां आहां! तुम्हां दोघांना मी या
क्षणापासून या पदावरून काढून टाकतो.
तो माझा प्रधान मंत्री जर का पावेळी
येणे असता तर योग्य विचार काढून व
काही तरी युक्ती करून या संकटांतून
स्थाने आम्हांला सोडविले असते.” असे
म्हणत जितकेतू सिंहासनापासून थोड्या
चालत मायावी मर्कटाजवळ येऊन सभेत
हजर असलेल्या सर्वांना संबोधन करून
म्हणाला-“आपल्या राजधानीवर भल्लूक
मांत्रिकाबरोबर राक्षसही चालून येत
आहेत, आपण या वेळी काय केले तर
बरे होईल?”

सभेत कोणाच्याही तोंडी एकही शब्द
उमटला नाही. प्रत्येकाच्या मनात एकच
शोष्ट होती की आपल्या घरातले धन आणि
मूल्यवान वस्तू उचलून घेऊन राजधानी
बाहेर पळून जायचं कसं?”

राजा जितकेतू दरबारी लोकांपैकी
कोणाच्याही तोंडातून ‘अ’ ही तिथत
नसलेला पाहून व सर्व भयभीत होऊन

मायावी मर्कटाजवळ वाळून म्हणाला-“तू
रूपाने माकडासारखा असलास तरी मंत्रणा
देण्यात माझा प्रधान मंत्री जीवगुप्त याच्या
सारखाच हुशार दिसतो आहेस. मंत्र्याला
आतांपर्यंत त्या राक्षसाने ठार केले नसले
तर त्याच्या भुसक्या नक्कीच बांधल्या
असणार. म्हणून मी तुलाच माझा प्रधान
मंत्री म्हणून नेमतो. तेव्हां तू लोकर विचार
करून तांग की सनूचा सहार करून राज-
धानीचे रक्षण करण्यासाठी आपण आतां
काय केले पाहिजे?” असे म्हणत जितकेतू
मर्कटाचा हात धरून त्याला सिंहासनापर्यंत
घेऊन आला.

सर्व दरबारी लोकांनी टाळ्या वाजवून
नव्या प्रधानाचे स्वागत केले. मायावी मर्कट
सर्वांना जणूकाही अभयदात देण्यासाठी
तलवार दातांनी पकडून ठेवून व दोन्ही
हात वर उचलून काही म्हणणार इतक्यात
दातांत घरलेली तलवार निसटून खाली
जमिनीवर पडली व ‘अणूण’ असा आवाज
झाला. मायावी मर्कटाने खाली वांकल्या-
शिवाय आपल्या शेपटीने तलवार उचलेली
व तो काही बोलणार इतक्यात दरबाराच्या
बाहेर कसला तरी ओरडा ऐकू आला.
राजा जितकेतू व दरबारातले सर्व लोक
तिकडे पाहू लागले.

त्याच वेळी मंत्री जीवगुप्त फाटल्या
कपड्यानिशी शिरस्त्राण वगैरे शिवाय
दरबारात आला. त्याच्या थोड्या पाठी-
मागून सामंत सूर्यभूपती आणि दोघां
सैनिकांनी दरबारांत पाऊल टाकले. ते दोघे
व सैनिक आपला जीव कसा तरी बांधवून
आपले थोडे भरधाव पळवीत पुढे आले
होते. जीवगुप्ताला पाहतांच काही दरबारी
उत्साहाने म्हणू लागले-“प्रधान मंत्री
जिवंत आहेत, महाराज! राक्षसाच्या
आहारी पडले नाहीत.”

मायावी मर्कटाला ते ऐकून राग आला
त्याने हातातली तलवार वर उचलून
ओरडामळ सुरुवात केली-“काय रे, मूर्ख

ऐक! तू नगराची दारं बंद करून घेवें
दरबारांत निश्चित होऊन गप्पा मारीत
बसला आहेस. म्हणून तुला राजधानीच्या
बाहेर काय पडले आहे त्याची कल्पना-
देखील नाही. तुला तो मुख्य बांडाळ आता
भल्लूक झाला आहे. एवढेच नव्हे तर तो
कालीवर्मा व भल्लूक मांत्रिकाबरोबर
आणि एका राक्षसाबरोबर राजधानीवर
चालून येत आहे!”

राक्षसाचे नाव ऐकताच जितकेतू राजा
पडकी भरल्यासारखा म्हणाला-“राक्षस?
आम्ही राक्षस असतात असे फक्त ऐकले
आहे, आजपर्यंत राक्षसाला कधी प्रत्यक्ष
पाहिले नाही!”

नागरिकांनो! आतांच नाही का तुमच्या महाराजांनी मला आपला प्रधान मंत्री नेमले आहे. तुम्ही सर्व ते विसरलात वाटते?"

असे म्हणत नंतर जितकेतू राजाकडे वळून म्हणाला—"काय रे, ए राजा! तुझा काय म्हणणं आहे? मी मंत्री आहे की शत्रूला पाठ दाखवून पळून गेलोला हा पळगुटा जीवगुप्त?"

राजा जितकेतू म्हणाला—"मर्कटच आपल्या राज्याचा प्रधान मंत्री आहे. ती गोष्ट मी पुन्हा सांगत आहे. जीवगुप्त या क्षणापासून राजधानीतला एक सामान्य नागरिक झाला आहे."

मंत्री जीवगुप्त सर्व आधार सुटल्या-सारखा बटविणी तलवार उपसून डोळे वटा-कून मायावी मर्कटाकडे पहात म्हणाला—"हे लबाड माकड का चंद्रशिला नगरीची प्रधानकी संभाळणार आहे? याला राक्ष-साच्या दगडी शबेचा वार होत्यापूर्वी मीच वाचविले. आतां मात्र मी स्वतःच याचा

गुप्त मर्कटावर धावला.

राजा जितकेतू रागाने म्हणाला—

"जीवगुप्ता बाब! हे सामान्य माकड नाही, आंतिमती नावाचा बोर तांत्रिक आहे!"

"या तांत्रिकाने मस्लूक मांत्रिकाचा मंत्रदंड चोरून आणला तो कोठे आहे? त्या मंत्रदंडाशिवाय हे मर्कट म्हणजे रानातल्या झाडांवर फिरणारे काळ्या तोंडाचे सामान्य माकडच तर आहे. मी आपल्या तलवारीने याचे डोळे एका क्षणात उडवितो, व शेंपटी छाटून टाकतो पहा." असे म्हणत जीवगुप्त भाईभाईने तलवार घेऊन मर्कटा-वर धावून गेला.

मायावी मर्कट—"तांत्रिक गुरू की बय!" असा एकदां अयशोच करून व आपली शेंपटी विछुट-वेगाने फिरवून तिने जीव-गुप्ताच्या हातातली तलवार हिसकावून घेत आपल्या तलवारीने जीवगुप्तावर बार करावला निघाला. (क्रमशः)

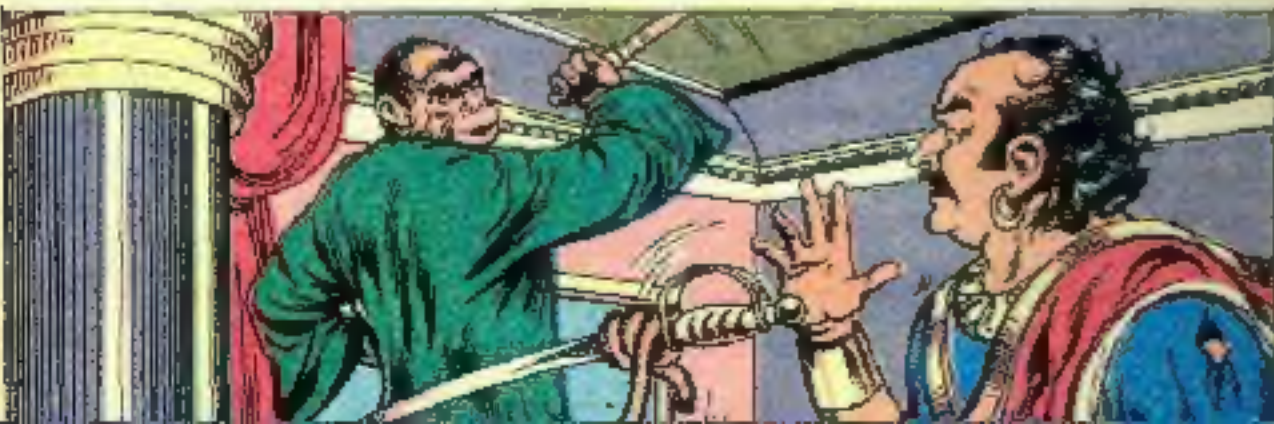
व्यापार एक जुगार

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ गेला, प्रेत सांघावर काढून बेलले आणि नेहमीप्रमाणे मीन होऊन स्मशानाच्या विषात जाऊ लागला तेव्हा प्रेतात बसलेला बेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! काही लोकांना काही कामात यश येत नाही. मला अशी शंका आहे की तू ही यशास्वी होणार नाहीस. हे कळल्यावर की एका विशिष्ट कामात यशस्विता मिळणे शक्य नाही, ते काम रंगूशेटसारखे सोडून द्यावे, असे मला वाटते. मुला कांटाळा घेऊ नये म्हणून मी त्याची गोष्ट सांगतो, कस घेऊन ऐक." असे सांगून बेताळ मोष्ट सांगू लागला.

फार पूर्वीची गोष्ट आहे. रंगूशेट आणि सदाशिव नावाचे दोघे मित्र होते. रंगूशेट जातीचा नाणी होता. तरी तो व्यापार धंदा न करतां शेतीभातीची कामे करी.

बेताळच्या गोष्टी

होऊ लागली; रंगूशेटने शेतकाम करून पुष्कळ आनंद पिकविले व त्यात त्याचा संसार सुखाचा झाला.

एकदा सदाशिव जगदी अनपेक्षितपणे रंगूशेटकडे आला आणि म्हणाला—“मित्रा, दर्यापार परदेशात व्यापाराला निघालो आहे. खूप पैसा मिळेल. तू मुळां बरोबर आलास तर जो फायदा होईल तो अर्धा अर्धा वांटून देऊ. दोघांवर बर्च वांटला जाईल व फायदाही दुप्पट होईल.”

रंगूशेट त्यादिवशी कोणत्या विचारांत निमग्न होता, नकळे, त्याने सदाशिवबरोबर परदेशी व्यापाराला जायचे मान्य केले. बायकोने अनेक प्रकारे समजावून सांगितले, परंतु तिकडे दुर्लक्ष करून रंगूशेटने आपले अर्धे शेत विकून भांडवल उभे केले आणि सुवासिक तेले व उत्तरे घेऊन आपल्या चौघा मुलांसह सदाशिवबरोबर गलबतात वसून परदेशी निघाला.

वाटेत मोठे वादळ आले आणि गलबतात पाणी शिरून सर्वे मालाची नासाडी झाली. गलबत किनाऱ्याला लागले, परंतु माल चांगला नसल्यामुळे स्वस्त दराने विकला गेला. म्हणून फार मोठे नुकसान झाले.

रंगूशेटच्या बायकोने विचार केला, पाषाणे घन आले नाही व आपले जे होते ते देवाने नेले, तरी पती व पुत्र तर सुस्तर

पोषले. तिने जे नवस केले होते ते पुरे केले आणि देवाचे आभार मानले.

परंतु रंगूशेटच्या बायकोच्या मनासारखे झाले नाही. रंगूशेटने ठरवेली जमीन विकून भांडवल उभे केले व पुन्हा सुवासिक द्रव्ये विकत घेऊन परदेशी निघायचे ठरविले. त्याने सदाशिवला भेटून विचारले—“कायरे सद्योबा, मग चलायचं ना पुन्हा परदेशी व्यापाराला?”

“बाबारे, तू पुन्हा मा फंदात कशाला पडतोस?” रंगूशेटचे बावस पाहून सदाशिवने चकित होऊन विचारले.

रंगूशेटने आपल्या मुलांना बरोबर चालता का विचारले. परंतु एकही मुलगा बरोबर पायला तयार होईना. बोरला मुलगा म्हणाला—“कंदमुळे खाऊन आम्ही जगू, परंतु पुन्हा गलबतात पाऊल ठेवणार नाही. तुम्ही सर्वे शेत विकून टाकले आहे. शेतीभाती करणेसुद्धा आतां शक्य नाही. मजुरी करू नाहीतर भीक मागू, परंतु परदेशाची व्यापार करून जीव घोनपात चालणार नाही.”

म्हणून रंगूशेट एकटाच निघाला. या खेपेस त्याला व्यापारात खूप फायदा झाला. त्याने वेकडे भांडवल लावले होते त्याच्या दहापट फायदा झाला. त्याने व्यापार करण्यापूर्वी जेवढी जमीन विकली होती तिच्या दुप्पट जमीन खरेदी करून मुलांना दिली.

या खेपेस सदाशिव त्याच्या बरोबर व्यापाराला आला नव्हता. त्याला त्याबद्दल पश्चात्ताप झाला. त्याने रंगूशेटकडे घेऊन त्याला विचारले—“काय रे, पुन्हा तू परदेशात व्यापाराला जाणार आहेस का?”

रंगूशेट निस्सह्य वसावून म्हणाला—“सद्योबा, आतां पुन्हा मी त्या जागीत हात मालून ध्यायला तयार नाही. व्यापार माझ्या नशिबी नाही. शेतीभातीची कामेच माझ्या नशिबात आहेत. म्हणून मी या पुढे तोच घंदा करायचे ठरविले आहे.”

येथवर मोष्ट सांगून बेताळ म्हणाला—“राजा, रंगूशेटला व्यापारात धरकट नाही, असे खरोखरीच वाटत होते तर तो

त्यात तो सुली होता. सदाशिवने व्यापार करून त्यात खूप पैसे मिळविले. सदाशिवने एकदा रंगूशेटला विचारले—“काय रे, तू आपला नडिलाजित घंदा सोडून शेती कसा काय करू लागलास?”

“व्यापारभंदात आम्हांला किरयेक पिड्या बरकत नाही.” रंगूशेट म्हणाला.

रंगूशेटचे बावडकील मोठे व्यापारी होते आणि परदेशाची त्यांचा व्यापार होता. परंतु रंगूशेटचे आजोबा आपल्या गलबता-बरोबर पाण्यात बुडून मरण पावले. त्यांचा सर्वे घंदाच कायमचा बंद पडला. म्हणून रंगूशेटच्या वडिलांनी शेतकामाला सुरवात केली आणि त्यात त्यांना चांगली मिळकत

सदाशिवबरोबर पहिल्या खेपेस व्यापार करायला निघालाच का? त्यात त्याला पुष्कळ नुकसान सोसावे लागले आणि व्यापार त्याच्या भ्राम्यात नाही हे स्पष्ट झाले अशा परिस्थितीत दुसऱ्या खेपेला त्याने व्यापार करण्याचे कां ठरविले? आपली सर्व जमीन त्याने विकून टाकली, ती का? नंतर व्यापारात जूप कायदा लागूवाचे पाहिल्यावर त्याने त्यातून भंग कां काढून घेतले? रंगूशेटच्या या विविध घन स्थितीचे गुपित माहीत असून तु उकलले नाहीस तर तुला माहीतच आहे की तुझ्या डोक्याची शंकर सकले होऊन तुझ्याच पायांवर कोळू लागलीक."

शिकमावित्य म्हणाला—"शेतीची कामे व व्यापार होत निरनिराळ्या चित्तवृत्तीची ओळख देतात. व्यापार करणाऱ्याची चित्तवृत्ती जुगाण्यासारखी वाडसाची व हन्मयतेची असते. या उलट शेतीमातीच्या कामात कावाककष्ट व सहनशक्तीची गरज असते. रंगूशेटने, व्यापार त्याच्या भ्राम्यात

नाही, असे जे म्हटल त्यात, जुगाण्याचे वाडस त्याच्या जगो नाही, हे त्याला सांगायलाचे होते. परंतु त्यात व्यापार कल्पानं नुकसानच द्याईल असे म्हणण्याचा त्याचा हेतू नव्हता. सदाशिवने त्याला बरोबर व्यापार करायला बोलाविले त्यावेळी त्याच्यात त्याच्या वाडवडिलांची जी जुगाण्याची वृत्ती होती ती मळेच हाके काढू लागल्याचे दिसते. व्यापारात नुकसान झाल्यावर त्या वृत्तीचाच पक्का त्याच्या मनावर बसलेला दिसून येतो. म्हणून त्याने आपली सर्व इस्टेट पणाला लावून जुगार खेळून पाहिली व त्यात त्याला कायदा झाला. त्यानंतर त्याच्या सहच वृत्तीने उकल साहली व जुगाण्याची वृत्ती त्याला अनुकूल नसल्याचे त्याने ओळखले. म्हणून तो पुन्हा शेतीमातीच्या कामाकडे वळला.

अशा तऱ्हेनं राज्याचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला आणि पुन्हा झाडाजवळ जाऊन कोवकळू लावला.

(कल्पित)

सैपाकी

पालीच्या बाजारात गोपू व रघू हे जाल-मित्र कित्येक दिवसांनी परस्परांना अचानक भेटले. सगळ्यांच्यामंतर दोघे निरनिराळ्या गावात राहू लागले होते गोपू व्यापार करू लागला. त्याच्या बायकोचे नाव सांताबाई होते. दोघांना एक मुलगा होना. त्याचे लग्नाचे वय झाले होते

रघू शेतकामात रमला होता. त्याची बायको रुक्मिणी हुशार होती त्यांना सतरा बठरा वर्षांची एक मुलगी होती व तिचे लग्नाचे वय झाले होते

दोघांचा व्यवसाय निराळा होता, परंतु एका गोष्टीत त्यांच्या बायल्यात साम्य होते. दोघांच्या बायका फार वाळशी होत्या. त्या कधी सैपाक करीत नसत. नवऱ्यालासुद्धा मात उकळून वाढेत नसत त्यांचा सैपाक करता येत नव्हता असे मुळीच नाही. परंतु सैपाक करणे त्यांना आवडत नसे नाइला-

जाने त्यांना सैपाक करावाच लागे तेव्हा त्या असा करीत की आवडत नसे व सर्वांना उघाडी रहावे लागे म्हणून दोघे मित्र बरी वाल्यावर सैपाकही करीत.

दोघे बाजारात भेटले तेव्हा दोघांना त्यांच्या बायकांचा हा वाळशीपणा बालबा-यकां एक मुक्ती सुचली असे ठरले की गोपूच्या घरी रघूने व रघूच्या घरी गोपूने जायच व स्वतःची ओळख जाऊन सांगायची, त्याप्रमाणे दोघे मित्र परस्परांच्या घरी अचानकपणे पोचले आणि त्यांनी आपापली ओळख जाऊन सांगितली.

रघू सांताबाईंना म्हणाला—"बहो बहीनी, म्हणजे गोपू घरी नाही म्हणता, मग कसं व्हायचं हो? बहो, मी तुमच्याकडे आपल्या मुलीकरितां स्वतः पहायला आलो होतो."

सांताबाईंना परमानंद झाला. रघू बाजाराकरितां आला होता, म्हणून त्याचा

पोशाक त्या दिवशी श्रीमंतासारखा विसत होता. मुलांला चांगला हुंदा मिळण्याची आशा तिला वाटू लागली. "म्हणाली- "येतील हो बाजारात गेले आहेत!" असे सांगून साताबाईने मुद्रास जेवण तयार करून पाहुण्याला वाढले. गोपू घरी परतला नाही, तरी साताबाई रबूला आग्रह करून म्हणाली- "भाबजी, उद्या नक्की परत येतील, तुम्ही पांढळ पाहिजे."

चार दिवस झाले, तरी गोपू परतला नाही. रबूने गोपूच्या घरी चारही दिवस खूप मेजवाण्या उडविल्या. शेवटी साताबाईना हे सांगून की आता माव घरी परतलेच पाहिजे, गोपू आपल्या मावी निघाला

गोपू परतला.

तिकडे रबूच्या बायकांनं गोपूचा वातिष्य सत्कार चार दिवस केला. दररोज नवे पक्वान्न तयार होई. तिन्हा माळशोपणा कोठे मेसर कोणास ठाऊक? गोपूला मेजवाण्या मिळत होत्या. त्यानसुद्धा रबू येईल म्हणून चार दिवस वाट पाहण्याने नाटक केले आणि घरी आणे आवश्यक असल्याने सांगून पांढऱ्या दिवशी आपल्या बहिणीचा निरोप घेतला.

दोघे आपापल्या घरी जाले तेव्हा त्यांना त्यांच्या बायकांनी त्यांचे मित्र स्वळाच्या बबकशीसाठी आल्याने सांगून वाट पाहून शेवटी निरास होऊन परतल्याने सोडितले.

त्यानंतर दोघांच्या बायकांनी कन्ना-विषयी बोलणी करायला आपापल्या नवऱ्याच्या मागे दुमके लावले. दोघे मित्र पुढल्या जाठवड्याच्या बाजारात भेटले आणि त्यांच्या त्यांच्या बायकांकडून कसा पाहुणचार झाला याच्या गमती परस्परांना सांगून आणि त्यांची बुनती घसस्वी झाल्याचा आनंद व्यक्त करीत पुढला कार्यक्रम ठरवून आपापल्या घरी परतले.

गोपू परतल्यानंतर साताबाईनी त्याला विचारले- "मग काय झाले हो? मावजी काय म्हणाल स्वळाविषयी?"

उत्तर दिले- "ते किती श्रीमंत झाले, म्हणून काय झाले, इतका गर्व कट्याची त्यांना गरज काय होती? हे स्वळ नकोच!"

"असे झाले तरी काय?" साताबाईनी विचारले.

"व्हाबचं काय? म्हणाला, त्याची मुलगी म्हणे संपाक करणार नाही. म्हणजे लग्नानंतर आपला मुलगा तिला संपाक करून वाढणार का?" गोपूने रगाचा माव आणून विचारले.

"इश! ते कसं होईल? काहीतरीच बाई!" साताबाई म्हणाली.

"रबूला कोणीतरी सांगितल्यासारखं दिसतं आहे की आपल्या घरात संपाक

मलाच करावा लागतो म्हणून! आणि मला कळतं आहे की त्याची बायकोसुद्धा संपाक करीत नाही!" गोपू म्हणाला.

साताबाईना वाटू लागलं की आपल्या अशा बायकांमुळे एक चांगलं बालून झालेलं स्वळ हातालून गिस्तणार. ती नवऱ्याला म्हणाली- "तुम्ही जाऊन त्यांचा गैरसमज दूर करा. सांगा की माझी तय्येत कधी बरोबर नसली, म्हणजे तुम्हांला संपाक करावा लागतो. बाकी मेहुमी बीच संपाक करते."

'हे गं काय तुम म्हणजे? त्यांनी मला पेळत तोंडावर हे वाटेच सांगितले! मी आपल्या तर्फे हे जाऊन सांगू लागलो तर माझं हसं होईल एक चांगलं स्वळ

हातचं निसटलं आहे, एवढे मात्र सारे!"
गोपू अस म्हणत गप्प झाला

शिकडे रघू उदास बेहूरा घेऊन घरी परतला व म्हणाला—"आतां मी तरी काय सांगू आपल्या सविबातक नाही, हे चांगलं स्पष्ट जालून झालेलं परत गेलं!"

"म्हणजे! झालं तरी काय?" हकिमणीने विचारलं.

"ते म्हणाले, लम्न झाल्याबरोबर सैपाक्याला काढून कामच्या मुलीकडून ते सैपाक करविणार म्हणे! त्यांना कळलं म्हणे की आमच्या घरी पुरुषच सैपाक करतात!"

"पण, हे काय बोलणं झालं? तुम्ही स्वतःच हीपीने सैपाक करतां! मी सैपाक करणार नाही असे कधी म्हटलं का? तुम्ही घरी नव्हतां तेव्हा मी नव्हता का सर्व सैपाक करून त्यांना वाढला. दररोज मजं एकवाज वाढलं मी त्यांना! मावजींना थार दिवस मीच सैपाक करून वाढलं नव्हतं का?" हकिमणी म्हणाली

"मग तुझ म्हणणं काय?" रघूने विचारलं

"कामची मुलगी सैपाक का नाही करणार? एक सैपाक करव्याची गोष्ट घेऊन का चांगलं स्पष्ट हातचं जाऊ द्यायचं? तुम्ही जातां जाऊन मुहूर्त ठरवून या." हकिमणीने रघूला जायह केला.

रघू गोपूकडे जाऊन म्हणाला—"मित्रा, आणि वहिनी! माझी मुलगी सैपाक करायला तयार आहे. मग ठरवायचा का मुहूर्त?"

ते ऐकून सांताबाईंना भाड्यात पीथ पडल्यासारखं वाटलं. हकिमणीला रघूकडून मुहूर्त ठरल्याने कळलं तेव्हा ती शपथ घेऊन म्हणाली—"देवा! मी कान बरते, माणुहे मी झोता कधी सैपाक घरात पाऊन टाकू देणार नाही."

लम्नकाय उरकल्यावर सर्व गुपित प्रगट झालं. कुत्रिम परिस्थिती नाहीशी झाली आणि रघूला आणि गोपूला सैपाक्या कामातून कायमची सुटका मिळाली.

दूषित बुद्धिचा परिणामही दूषित

करटकतास्त्री संपदंग उत्तरविणारे एक पांडित्य हाते दमनकशास्त्री अधीनवासू बरा करणार एक मार देणं होतं परंतु दोघेही सकुचित बुद्धीने हाते. आपापल्या विद्येत निष्णात असल्या कारणाने त्यांना आपाप धनबैभव प्राप्त झाले व त्यांनी ते सर्व काठेशरी गुप्त स्वामी पुस्तक ठेवने त्यांनी आपली विद्यामुद्रा तितकीच गुप्त ठेवली बुद्ध्याकाळीमुद्रा कोणास जिकविली नाही त्यांच्याकडं किंवाक सवण घडली त्यांचे शिष्यत्व कराय म्हणून आली परंतु त्यांनी कोणासाठी आगली विद्या जिकविली नाही मृत्युसमयी फक्त आपल्या मुमांज शिकविलीच असे मनाची ठरविले कारण त्यांना त्यांच्या स्वभावात बराच कायदा हात असे

एके दिवशी पहाटे दमनकशास्त्रींना सोप जावला आणि घरी आल्यावर त्यांनी मुलांना सोप जावल्याचे सांगितले आणि जगेच बेगुद होऊन आंकू लागले कुटुंबाची व म्हाली काही मोलाबनाही मुक्तत मिळाली नाही

त्यांचा मुलगा करटकतास्त्र्यांकडे गेला त्याने आपाचा मज टाकून बघिल्याचा वाचवा-यचा सांगितले परंतु दुर्दैवाने त्याच वेळी करटकतास्त्र्यांना अधीनाचा मजका लागला व त्यांचे हातपाव व सोप नुळे झाले.

प्रेमान्वी किंमत

मगच राज्याच्या गादीवर चंद्रसेन नावाचा राजा बसलाच त्याचे सहाय्याची चौघे मित्र त्याच्याकडे, राजा काही मदत करील या आशेने आले

राजाने त्यांना विचारले- 'तुम्हाला नोकरी देऊ की घन सहाय्य हवे?'

एकजण म्हणाला- "मला घन सहाय्यच कर, म्हणजे मी स्वतःबरोबर चार चौघांना अन्नाला लावीन "

चंद्रसेन राजाने त्या मित्राने मागिलेले तितके त्याला घन सहाय्य करून त्याला निरोप दिला.

दुसरा म्हणाला- "घन घेऊन पुढे त्या भांडवलावर आणखी पैसे मिळविण्या इतका मला कोणताही धंदा येत नाही. तेव्हा मला आपल्या पदरी नोकरीच दे "

चंद्रसेनाने त्याला एका पदावर नेमून चांगला पगार द्यायची व्यवस्था केली

तिसरा म्हणाला- "सतोभातीचो कामे करून त्यावर आपल्या कुटुंबाचा निर्वाह मला चालविला येईल " चंद्रसेन राजाने त्याला हवी होती तेवढी जमीन दिली

चवथा म्हणाला- "राजा, मला तुझ्या प्रेमाव्यतिरिक्त आणखी कोणत्याही गोष्टीची गरज नाही तेवढे मिळाले की ते मला अष्टसिद्धी व नवनिधी मिळाल्यासारक्याच आहे. शिवाय माझ्यासारखा भिक्वमिळाल्याचा तुझ्यासारक्या राजाला सुद्धा काही तरी फायदाच होईल." त्याचे नाव रामदास होते

आपल्या प्रेमाचा रामदासाला कसा काय उपयोग होतो हे पाहू वा, असा विचार करून चंद्रसेन राजाने त्याला हुंकार दिला

चंद्रसेन राजा दररोज सुध्दाकाली आपल्या उद्यानात विहार करण्यासाठी रथात बसून जात असे. तेव्हा रामदासाला बरोबर बसवून नेई. ते पाहून तो राजाचा

एक आत्मीय असल्याचे नागरिकांना, व्यापाऱ्यांना व अधिकाऱ्यांना कळले

एके दिवशी रथ बाजारातून जात असतां रामदास राजाला म्हणाला- "मला थोडे काम आहे, यथत्या एका दोघां व्यापाऱ्यांना भेटायचं आहे," असे सांगून तो रथातून उतरून गेला

लगव मोठ्याठे व्यापारी रामदासच्या घाटी बाजूला चोळका कळन चम्रे राहिले रामदासामे त्यांना राजा लीकरच तवे कर कमविणार असल्याचे सांगितले

लगव व्यापाऱ्यांनी रामदासाला अनेक मंटी सादर केल्या व राजाने त्यांच्यावर नवीन कर लावू तवे यासाठी सर्व प्रयत्न करायला विनविल

रामदासाने नकार दिला नाही. व्यापारी वर आठवड्यात त्यांना जो फायदा होई त्याला काही भाग रामदासाला आणून देऊ लागले. थोड्याच दिवसात रामदासाची राजधानीतला एक श्रीमंत म्हणून गणना होऊ लागली हा सर्व व्यवहार फार गुप्तपण होई व्यापाऱ्यांचे हितक्षेत्र तपासणारे सरकारी अधिकारी व न्यायाधीश सर्वांना त्यांचा वाटा परस्पर पांचता होई

काही दिवसांनी रामदासाने राजधानीतच एक मोठा वरदा बांधला आणि गृहप्रवर्धनाच्या बळी राजाला, मंत्र्यांना,

अधिकाऱ्यांना, प्रमुख व्यापाऱ्यांना भिक्वणें पाठविली. त्याने एक मोठी मेजवानी दिली व त्यावेळी मृत्यु गायनाची व्यवस्था केली राजाने शक्ति होऊन रामदासाला विचारले- "काय रे, इतक्या थोड्या अवघोत इतकं पैसे कसे काय मिळविलस?"

"महाराज, आपली कृपा असली तर मोठमोठी राज्यसुद्धा मिळतील!" रामदास म्हणाला.

"तू हे सर्व वैभव कसे संपादन केलेस हे सांगशील का?" राजाने त्याला विचारले

"ज्या रात्री माझ्या घरात माझ्या खोलीत आपण लपून बसावे आणि सर्व गफेटी पहाव्या व ऐकाव्या. आपल्या कृपेचा

लाभ भला जो झाला तो आपल्या समक्ष आहेच. आपल्याला जो फायदा होईल तोही पहावा." रामदास म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी रामदासाने हिशाब तपासनीसास व न्यायाधिवाला कळवला मशी अफवा उडविली त्या दिवशी रात्री राजा रामदासाच्या घरी त्याच्या बैठकीच्या खोलीच्या जाजूच्या खोलीत लपून बसला काही वेळाने हिशाब तपासनीस आला व म्हणाला—"वा अपेस माझा वाटासुद्धा तुम्हीच ठेवून घ्या आणि मला एका गोष्टीच सहाय्य करा."

"कोणती मदत पाहिजे तुम्हाला?" रामदासाने त्याला विचारले.

"मी मन लावून काम करीत असल्याचे ऐकून महाराजांनी मला काढून टाकून आज्ञा एकाला मेमण्याचे ठरविले असल्याचे कळले आहे. मिळकत होत होती, ती एकाएकी बंद होणार की हो! मी मन लावून काम करीत असल्याचे महाराजांच्या कानावर घालून माझी नोकरी

कायम राहाल असे पाहिले आहे. तपासनीस म्हणाला.

"ठीक, करतो काहीतरी!" रामदास म्हणाला तो निघून बेल्यावर धोड्या वेळाने न्यायाधीस येऊन म्हणाला—"वा अपेस माझा वाटासुद्धा तुम्हीच ठेवून घ्या आणि महाराज माझी बदली करणार आहेत ती पावडा. व्यापारी ज्या जागी नाहीत व फक्त सेवकरी बरे राहतात तेथे काम मिळकत होईल हो?"

"ठीक, करतो काहीतरी!" रामदास म्हणाला व त्याला निरोप देऊन राजाकडे येऊन म्हणाला—"पाहिलेत, महाराज! आपली मर्जी संपादन करून मी सर्व लांब-जाडनास्त कडे लोहगुडकासारखे आकर्षित करून घेतले आहे. आपल्या सरकारात लांबसाळ लोकांना बाहेर काढायला आपल्या प्रेमाचा उपयोग झाला की नाही?"

चंद्रसेन राजाने ते मान्य केले आणि हिशाब तपासनीसाला व न्यायाधीशाला योग्य कारण सांगून कमी केले.

भृगुऋषी

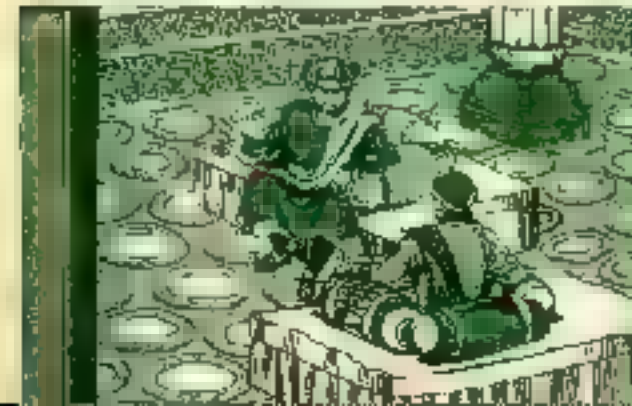
'भृगु' या शब्दाचा अर्थ 'प्रकाशित करणे' असा आहे. भृगु हे अग्नीचे एक नाव असावे असे काही विद्वानांचे मत आहे. भृगु वस हा वेदकाळातील अत्यंत प्राचीन वस आहे. ऋग्वेदात अग्नि संवधाने ज्या सूक्ती आहेत त्यांवरून भृगूंनी मान-बाला अग्नीची भोळस करून दिली हे कळते. म्हणजे त्यांनी अग्नी हा लाकडात गुप्तरूपे असतो, हे लाकडाचा लाकूड घासून दाखवून अग्नी निर्माण केला व त्याच्याशी मानवाची मैत्री करून दिली असे ऋचांवरून कळते.

वेदकालात भृगूचा अग्नीशी जवळचा संबंध असल्याचे दिसते तर पुराण कालात भृगु ऋषीचा राक्षसांशी जवळचा संबंध असल्याचे जाहळते. ब्रह्मदेवाच्या हृदयानून जन्मलेले हे मुनिवर्य हे फार प्राचीन व जुन होते. तरी याची पहिली पत्नी हिरण्य-

कशिपूची मुलगी दिली ही होती (कश्यपाच्या पत्नीचे नांव सुद्धा दिली होते असे सांगतात; परंतु तिच्या पोटी राक्षस जन्मले. ती राक्षसाची मुलगी म्हणते ती इक्ष्वाकी मुलगी होती). भृगू व दिलीच्या पोटी कवी नावाचा मुलगा झाला. याचा मुलगाच राक्षसांचा गुरू शुक होता।

राक्षस भृगूच्या आश्रमातच राहून देवांवर लपून छपून हल्ला करीत. भृगुपत्नी दिलीने त्यांना आश्रय दिला होता. ते कळल्यावर विष्णूने आपल्या सुदर्शन चक्राने तिचा शिरच्छेद केला. ते कळल्यावर भृगूने विष्णूला शाप दिला की त्याला पत्नी-विरहाचे दुःख सहन करावे लागेल. म्हणूनच रामावतारात रामाला सीतेचा विरह सहन करावा लागला होता म्हणे.

भृगूचे ख्याती नावाच्या एका स्त्रीशी सुद्धा लग्न झाले होते. म्हण ती कर्दम

प्रजापतीची मुलगी. तिच्या पोटी मुलूक
धाता व विधाना नावाचे दोन मुलगे झाले.

भृगूची पुलोमा नावाची आणखी एक
पत्नी होती. एकदा भृगूने तिला अग्नीकडे
लक्ष ठेव म्हणून सांगितले व तो बाहेर
निघून गेला. त्यावेळी पुलोम नावाचा एक
राक्षस अग्निगृहात शिरला व त्याने "तो
कोण?" असे अग्नीला विचारले.

"ही भृगूची पत्नी आहे" असे अग्नीने
उत्तर दिले. तिला आपली बायको म्हणून
घणार आहे असे सांगून पुलोम राक्षस
तिला उचलून नेऊन गेला. त्यानंतर तिच्या
पोटी अश्विन जन्मला व त्याने त्या
राक्षसाला भस्म करून टाकले.

आपल्या परतीच्या अपहरणाला कारण
अग्नी होता हे ओळखून भृगूने अग्नीला
"तू सर्वभक्षक हो!" असा शाप दिला.

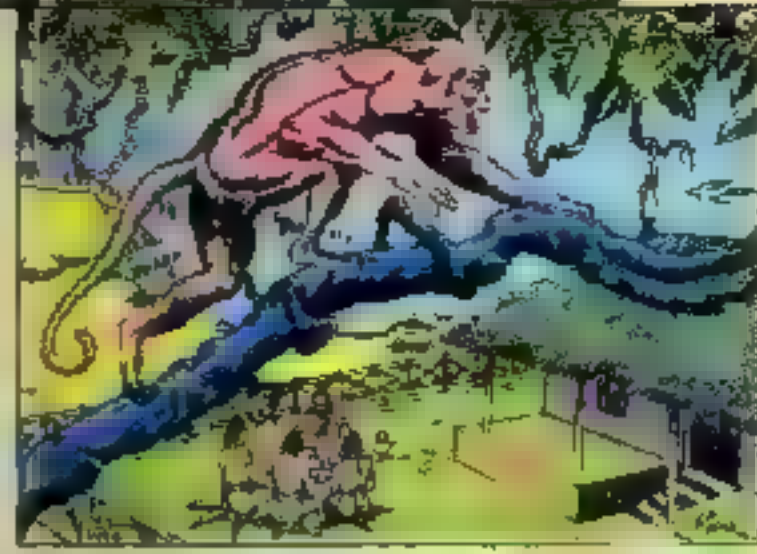
"मला माहीत असलेली गोष्ट मी
सांगितली त्यात माझी काय चूक?" असे
सांगून अग्नी रागात कोठे तरी भाकल
लपला आणि देवांना त्याने हव्य पोच-

विण्याच बंद करून देवांना त्याला - बाहेर
वाढा, तू नित्य पवित्र राहस" अशी
त्याची स्तुती करून त्याला परत बोलाविले.
भृगूला ऋषिभ्रष्ट असही म्हणतात.
हिमालय पर्वतालाही भृगूने शाप दिला
होता म्हणे. भृगूत निग्रह खंतोबरोबर
अनुग्रह क्षमती सुद्धा होती. असिष्ठांनी
निमोळा 'तू मर!' असा शाप दिला तेव्हा
भृगून निमोळा "निमिष" (पापणी सवण)
रूपे जिवंत ठेवले म्हणे.

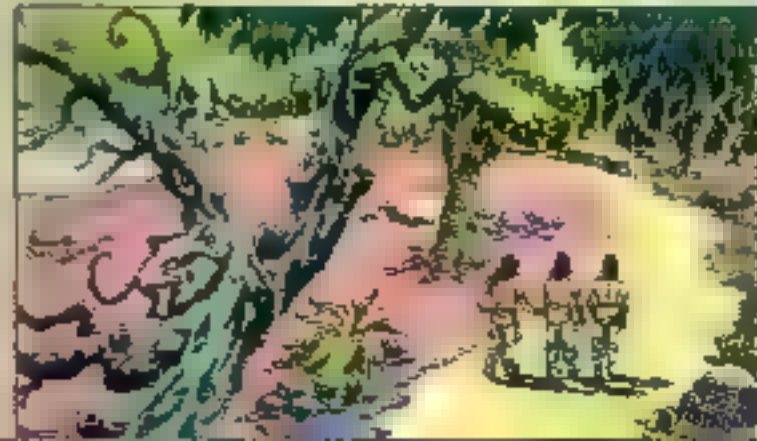
भृगूने एकदा मोठे बोलून वीतहव्य
नावाच्या क्षत्रियाला काढाच केले म्हणे.
मत्स्य वंशाचा राजा वीतहव्य याच्या मुलांनी
काशीराजाच्या कुटुंबाला ठार केले व
देवीदास याचा पराभव केला. देवीदासाचा
मुलगा प्रतर्ष वीतहव्याच्या मुलांचा वध
करून वीतहव्याचा वध करण्यासाठी आला.
असला वीतहव्य भृगूच्या आश्रमात लपला.
प्रतर्ष वीतहव्याच्या शोधार्थ आला तेव्हा
भृगू 'त्याच्या आश्रमात कोणी क्षत्रिय
आला नाही, नुवा' म्हणाला.

सरस्वती उचंबळून आली

गौतम तावाच्या ऋषीला एकदा, द्वित
व द्वित नावाचे तीन मुलगे होते.
पित्याने तिघांकडून उत्तम वेशाभ्यास
करवून घेतला.

तिघां नावात द्वितच सर्वात वेष्ट
त्याचे प्रचयन ऐकावना इतपुस्त
मोक वेत.

एकदा तिघां भावांनी यज्ञ करायचे
ठरविले आणि त्यासाठी योग्य जागेच्या
शोधार्थ निघाले.

ते एका निर्जन प्रदेशातून जात जवळता,
पुढे विल चालत होता त्याला
जवळपास एक वाघ आडवा आला.
तो जवळ येईपर्यंत तितका दिसला
माही.

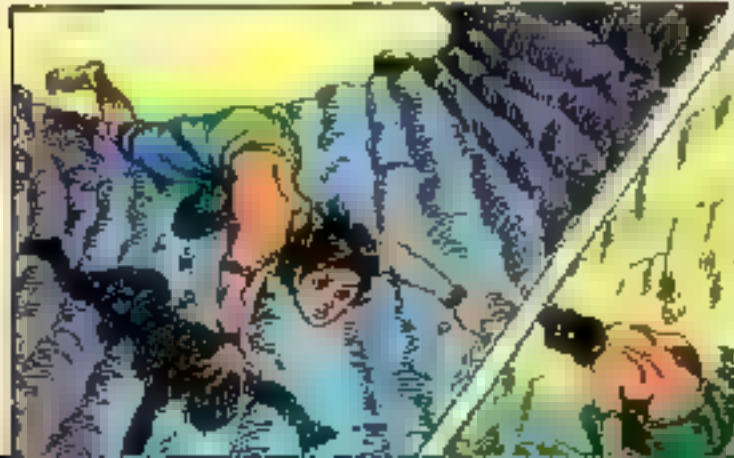

त्याच्या दोरच्या भावांना त्याला
बापाचे खाते मसावे असे साटले व
त्यांना फार जबरदस्त आशा. त्यांना
साटले की त्याला समसाम देण्याची
गरज राहिली नाही.

परंतु एकतला व विलला तो वाघ
बाघीच विसमा असूनही त्यांनी विलला
साक्ष केले नाही व ते पळून जाऊन
साक्षार चढून बसले.

परंतु दंतविज्ञानाचे उच्चस्तर करव्याचा
वेळ फक्त विललाच माहीत होता
त्याच्या दोघा दोरच्या भावांना माहीत
नव्हता त्यांनी भारंघिलेल्या यज्ञ-
भूमीत धूमपिशाचाले शिरली.

विल बाबकून पळत असता एका
विहीरीत पडला आणि बाबाच्या
साटून बांधला. मोठ्या त्याला
मृदही जाली.

जुन्या आंगण विहीरीत पत्राचा मुहलं
जवळ येत असलेला पाहून विलने
दबदबदार दगड बाबकून जाली निर्माण
केला आणि बाबाच्या बाबून आणि
पेटविला व तोच बापला यज्ञ आहे
असे मानले.

ते धविल स्थान नव्हते त्याच्या कानात
मरुतामुद्गीमुळा नव्हती. परंतु त्याची
आरबा व लवडा पाहून देव प्रसन्न
झाले व त्यांना वजन देऊन वर
मावावना सांगितले

"या विहिरीला धविल करा या
विहिरीत पाणी झाले तरी धविल
होईल असे करा. असा विलेन देवाकडे
वर माहितला लगेच विहिरीला पाणी
लागले व ती पाण्यावर तरंगत विहिरी-
बाहेर आला

अतवाहिनी सरस्वती विलेन मिळाले
तेव्हा वरामुळे उचलून वर आली
सर्व जाणकारांनी तिची स्तुती वाढ
सावले

अष्टावक्र मुनी

अष्टावक्र हे एकपाद नावाच्या बाह्याने
पुत्र. एकपादाजवळ जनक शिष्य विद्या-
भ्यास करीत. त्यांना एक क्षणाचीही
विश्वाती लाभत नसे. एकपादाची बायको
सुजाता गरोदर असताना तिच्या पोटातील
मुलगा एकपाद म्हणाला—"तुम्ही आपल्या
शिष्यांना निद्रा आहार वगैरेला मुळा वेळ
न देता त्यांच्याकडून कसासाठी अभ्यास
करविता आहा? त्यांचे आरोग्य बिघडत
जातलं आहे."

"तू असे वाकडे बोललास म्हणून तू
अष्टावक्र होऊन जन्माला येणाल." असा
एकपाद मुनीने मुलाला साप दिला.

सुजाताचे दिवस भरत आले होते. परात
वाळंत्तपणासाठी लागणारी सामग्री व पैसा
अडकाही नाही. म्हणून ती जनक राजाकडे
गेली. परात नव्हता व प्रसवकाळ जवळ
येऊन ठेपला. म्हणून सुजाता माहेरी

मापल्या भावाकडे गेली. तिच्या भावाचे
नाव उद्दालक होते. तेथेच अष्टावक्र
जन्मला. त्याच सुमारास उद्दालकाला
स्वतःकडून नावाचा मुलगा झाला.

मुलं लहानाची मोठी सली. एकदा
अष्टावक्र मायाच्या माडीवर जाऊन बसला.
ते स्वतःकडून आवडले नाही. तो ओरडला—
"तू माया बाबांच्या माडीवर का बसलास.
तू जा आपल्या बाबांकडे

अष्टावक्राने आईला विचारले—"आई,
माझे बाबा कोठे आहेत?"

"पैसे घेऊन पायला ने जनक राजाकडे
गले आहेत." ती म्हणाली.

अष्टावक्र लगेच जनकराजाकडे गेला.
नेम त्याला कळले की जनकराजाच्या
दरबारास वरुणाचा मुलगा बंदी घ्याव्याची
साख्यार्थ करीत असता. एकपाद हारला
आणि त्यामुळे त्याला पाण्यात बुडवून

ठवण्यात आले आहे आणि एकपादाच्या बरोबर बंदीची शास्त्रार्थी हारलेले आणि अनेक विद्वान पाण्यात ठेवले गेले आहेत.

अष्टावक्र राजाच्या दरबारात गेला व त्याने बंदीला शास्त्रार्थ करण्यास आव्हान केले. दोन्ही शास्त्रार्थ झाला व त्यात बंदी हारला. अष्टावक्र जिकला त्याबद्दल पुरस्कार म्हणून त्याने त्याच्या बडिलांना व बांधवांस बुडवून ठेवलेल्या इतर विद्वानांना मुक्त करावे, असे सांगितले. अशात-हेने अष्टावक्राने शाप देणाऱ्या पित्याला ही, त्या अपमानातून बांधविले.

अष्टावक्राने बवान्याची मुलगी सुप्रभा हिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा दर्शविली. बवान्याने अट घातली की तो येईल त्या परीक्षेत अष्टावक्र उत्तीर्ण झाल्या तर त्याच्याशी मुलीचे लग्न करून देईन. म्हणं हिमालयात एक स्त्री दिसेल, त्या स्त्रीला पाहून ये अशी अट बवान्याने अष्टावक्र ला घातली. अष्टावक्र हिमालय पर्वतावर जात असता त्याने कुबेराचे अतिथ्य स्वीकारले.

कुबेराने सूप घाटाने त्याचा वृत्तिविसर्कार केला आणि त्याच्या करमणुकीसाठी नृत्य गायनादीची व्यवस्था केली. गंधर्वांनी गायन केले आणि अप्सरांनी नृत्य केले. एक वर्ष मोटने.

त्यानंतर तो बवान्यात सांगितल्या स्त्रीला जाऊन मेटला. तिने आपल्या सुवर्ण-मंदिरात त्याचे यथायोग्य आतिथ्य केले व त्याच्यावर माहिनी घालण्याचा प्रयत्न केला. परंतु अष्टावक्र बोगदेखील नमला नाही. तिने तिच्याशी लग्न करून घ्यायला अष्टा-वक्राला आव्हान केले.

अष्टावक्र म्हणाला—“तू स्वतः व स्वतःचे कन्यादान कसे काय करणार? तुझ्या बडिलांचे नाव काय? त्यांनी कन्यादान केले तर मी तुझ्याशी लग्न करीन.”

तेव्हा तिने खरो गोष्ट उघड सांगितली. बवान्याने अष्टावक्राची परीक्षा घेण्यासाठी तिची सुट्टी केली होती. त्या परीक्षेत अष्टावक्र यशस्वी झाला, नंतर त्याचे सूपमेणी झाले.

मिथ्यापवाद

फार पूर्वी एक अत्यंत श्रीमंत वाणी होता. त्याला सुबुद्धी नावाचा एक मुलगा व मुमिचा नावाची एक मुलगी होती. मृत्युमंथी आपल्या मुलांना जवळ बालावून तो म्हणाला—“बाबा रे, घाण्या मागे व्यापारात चांगले लक्ष घालून काम कर, तू व तुमो बहीण दोघ चांगले नाव मिळवा.” एवढीच माझी शेवटची इच्छा आहे.

बडोले वारल्यावर काही दिवसांनी सुबुद्धीने चार गळबते घेऊन माल घेतला व परदेशात व्यापार करायला निघाला. निघताना आपल्या बहिणीला सभजावून सांगून तो म्हणाला—“मी आता बरेच दिवस परतणार नाही. मी परत येईपर्यंत तू काळजीपूर्वक रहा. वाकडे पाऊल घडले तर अपकीर्ती जावाय काय मिळणार. कोण त्याही परपुष्पाशी बोलू नकोस.” परत केव्हा मेट होते, कोण जाणे, असा विचार

करून त्याने स्वतःचे चित्र सुमिवेला दिले व सुमित्रेचे चित्र आपल्याजवळ ठेवून घेतले आणि आपल्या गळबतात बसून निघाला. दोन वर्षे मोटली तिसरे वर्षे चाकू होते. सुबुद्धीची गळबते एका बंदराला आगली. त्याने नांगर टाकविला आणि गळबतातले गालिचे घरी बघुमूल्य माल काढून घेऊन तो त्या देशाचा राजा सुदर्शन याच्याकडे गेला.

राजासाठी आणलेला नजराना राजाला देऊन सुबुद्धी म्हणाला—“महाराज, मी परदेशी व्यापारी आहे, आपल्या देशात व्यापार करायला परवानगी माग्याला आलो आहे.”

सुबुद्धीने आणून दिलेला नजराना पाहून राजा खूष झाला. त्या दिवसापूर्वी दुसऱ्या कोणत्याही व्यापाऱ्याने इतक्या अमूल्य नजराना त्याला आणून दिला नव्हता.

म्हणून राजाने खूष होऊन सुबुद्धीने मागितल्याप्रमाणे व्यापार करण्यास परवानगी तर दिलीच शिवाय त्याने गलबतांत आणलेला अनमोल माल पहायला आपल्या राजपरिवारासह निघाला

गलबतांतील माल पाहतात असता गलबतात ठंबलेले सुमित्रचे चित्र राजाला दिसलं
“कोण ही सुंदर तरुणी?” सुदर्शनन सुबुद्धीला विचारलं

‘प्रभो ती माझी धाकटी बहीण आहे.’
‘स्पलाकण्यासारखंच तिचे सौंदर्य व आचरणही आहे का?’ सुदर्शनने विचारलं
‘तिच्या आचरणाविषयी कोणी दोष निहा करण्याच शक्य नाही’ सुबुद्धी म्हणाला

‘तरमग मी हिला आपली पट्टाणां करून घ्यावी, म्हणतो.’ सुदर्शन म्हणाला.

ते सर्व ऐकत व पहात असलेल्या सेनापतीच्या घनात एकाएकी मत्सराग्नी मडकला. ‘ओहो, तरमग ही बाण्याची पोर जामची मालकीण होणार का? आणि जामच्या बायका हिची सेवा करणार का?’ असे मनात म्हणत सेनापती उघड राजाला म्हणाला—‘प्रभो, मी या बाईला चांगला आळवतो ही कुळटा आहे.’

ते ऐकून सुदर्शनला सुबुद्धीचा भयंकर राग आला

“एका कुळटेला तू वीरवती म्हणालास नाही का? मी तुझे डोके उडवितो.” राजा सुबुद्धीला म्हणाला

“प्रभो! आपल्या सेनापतीने जे काही सांगितले आहे ते सर्व सोंदे आहे. मी म्हणतो ते सोंदे वाटत असेल तर तो म्हणाला ते करे असल्याचे त्याला सिद्ध करायला सांगा. तो माझ्या बहिणीला आळवतो म्हणाला तर त्याला माझ्या बहिणीची अगळी घेऊन यायला सांगा आणि तिची जन्मस्रूण तीळ काढा आहे विचारून यायला सांगा.” सुबुद्धी म्हणाला

सुदर्शनला सुबुद्धी म्हणाला ते रास्त वाटलं. तो सेनापतीला म्हणाला—“तू दोन महिन्यांच्या जात त्या स्त्रीची अगळी व

तिच्या जन्मस्रूणाची तीळ काढा आहे या गोष्टीची माहिती घेऊन आला नाहीस तर मी तुझे डोके उडवीन! लक्षात असू दे!”

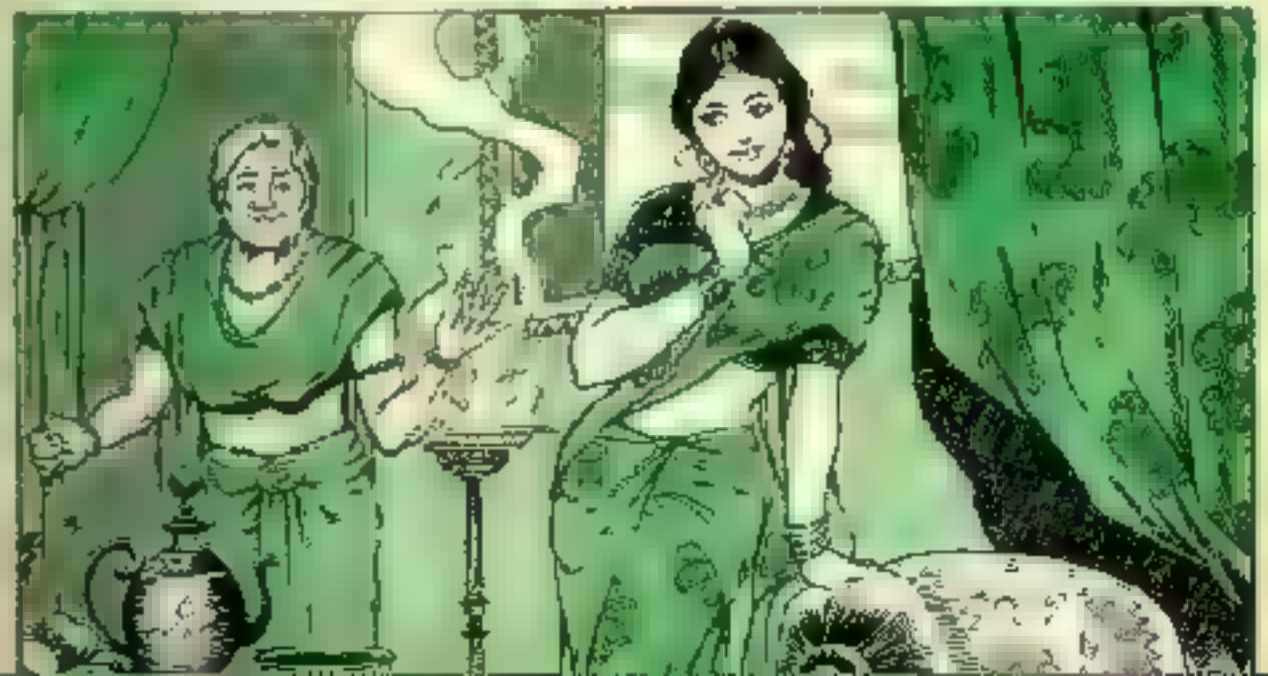
सेनापती लगेच निघाला व सुमित्रा रक्षात होती त्या गावी आला. तेव्हा तो एका गरजू म्हातारीला भेटून म्हणाला—
“बाजी, तुम्ही त्या मुलीच्या हातातली अगळी व तिची जन्मस्रूण कोठे आहे, ते गुपित काढून येऊन सांगितले तर तुम्ही भागाल तेवढे सोने देईन

ती म्हातारी मोहाळा बळी पडली आणि सुमित्रच्या बरो बाऊन तिला इकडच्या तिकडच्या गप्पात गुंतविले आणि तिच्या पाठीवर डाव्या बाजूला तीळ

असलेला पाहून घेतला व संधी साधून तिची अगळी चोरून सेनापतीला आणून दिली

सेनापती लगेच स्वदेशी निघाला व आपल्या गावी पोचताच त्याने राजाला भेटून सुमित्रच्या अगावरच्या तिळाची गोष्ट सांगून तिची अगळीपण राजाला दिली. सेनापतीने सुमित्रेवर जो मिथ्यापवाद लावला होता तो झरा डरला म्हणून सुदर्शनने सतापून सुबुद्धीला मृत्युवजाची शिस्त घातली आज्ञा केली

परंतु सुबुद्धीने एक शकटची इच्छा व्यक्त केली. म्हणाला—‘महाराज, या परमुळुकात मरण्यापूर्वी मला माझ्या बहिणीला भेटण्याची फार इच्छा आहे. आपण तिला बोलवावे व तिची भेट घ्यायला मला

परवानगी द्यावी. त्यानंतर आपण केलेली शिक्षा मी आनंदाने उपभोगीन”

ती गोष्ट सुदर्शनने मान्य केली. सुबुद्धीने एक पत्र लिहून सुदर्शनच्या दूताच्या हाती ते सुमित्राकडे पाठविले. आपल्या भावाचे सांगितल्याप्रमाणे जे जागता त्या म्हातारीची बोलल्याचा असा परिणाम झाला हे ओळखून सुमित्रा आपल्या बडील भावाला भेटण्याचे ठरवून निघाली

सुदर्शनच्या राज्यात पोचताच ती सरळ राजाकडे गेली व म्हणाली—“महाराज, आपण माझ्या काळातले हे एक कर्णाभूषण पहावे हे किती मूल्यवान आहे की नाही?”

सुदर्शनने ते कर्णाभूषण लक्षपूर्वक पाहून घे त्यातील मूल्यवान हिरे पाहून विचारले—“होय, हे आहे खरे फार मूल्यवान. परंतु हे मला वाखबिध्याचे कारण काय?”

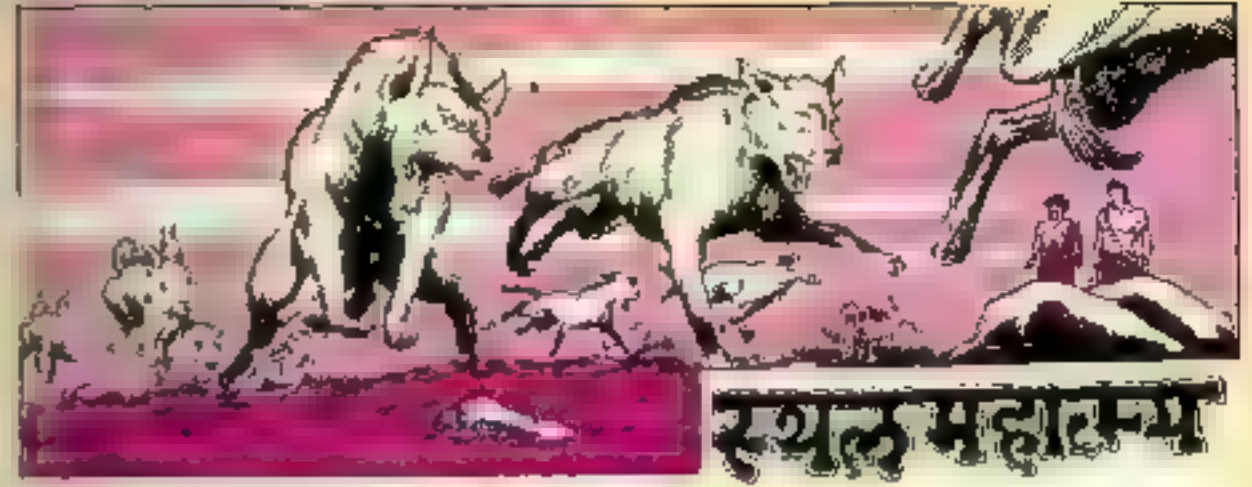
“आपल्या सेनापतीने या कर्णाभूषणाच्या जोडोचे एक जोरले आहे आपण घमंभीक आहो. आपण ते मला त्याच्याकडून देव-विण्याची कृपा करावी” ती म्हणाली.

राजाने सेनापतीला बोलाविले व सुमित्राने त्याच्यावर जो आरोप लावला होता तो सांगून म्हणाला—“तू तिने कर्णाभूषण चारल आहेस ते, तू तिला देऊन टाक.”

सेनापती आश्चर्यचकित होऊन म्हणाला—“महाराज, ही स्त्री काण हेसुद्धा मला माहीत नाही मी या जन्मात हिला कधी पाहिलेसुद्धा नाही. मग हिचे कर्णाभूषण कसा बांधून आणीन?”

समर्थ सुमित्रा राजाकडे बघून म्हणाली—“महाराज, मी सुबुद्धीची बहीण आहे आपल्या सेनापतीने मला कधी जन्मात पाहिले नाही, म्हणतो आहे, तर आपण माझ्या दादाला मृत्युदंडाची शिक्षा सांगून गुरूगात कसे काय टाकलेत?”

सेनापतीने केलेली कडाडी आणि सुमित्रेची हुसारी पाहून राजा चकित झाला. त्याला सर्व गोष्टी कळल्या. त्याने सेनापतीला मृत्युदंडाची शिक्षा केली व सुबुद्धीला गुरूगातून मुक्त करून सुमित्राशी विवाह करून तिला आपली पट्टराणी केले

चंद्रहास नावाच्या एका मुलाच्या मनात राजा व्हावे अशी महत्वाकांक्षा बालपणात निर्माण झाली. त्यासाठी त्याने कमून विद्याभ्यास सुरू केला. त्याचबरोबर राजाला योग्य असलेल्या शास्त्रांवर विशेषाह्ती अभ्यास केला. त्याने काही लघु मंडळींना आपला अनुयायी करून घेतले आणि एका निजंन प्रदेशात आपली राजधानी स्थापन करण्याचे ठरविले. चंद्रहासला त्याच्या पुरोहिताने राजधानी स्थापन करण्यापूर्वी त्या जागेचे स्थल महात्म्य पाहून ध्यायचा सल्ला दिला.

चंद्रहासाने तसा एका जागेचा शोध सुरू केला व सुदैवाने त्याला एक उपयुक्त जागा मिळाली. त्या जागी त्याला एक मचीत अनुभव झाला. काही शिकारी कुत्री सफाचा पाठलाग करीत त्या जागेपर्यंत आली. परंतु त्या जागेपर्यंत आल्यावर सर्व ससे बांबले व त्यांनी शिकारी कुठ्यावर हल्ला करून

त्यांना पळवून काढले म्हणून तीच जागा राजधानी स्थापन करण्यायोग्य मानून चंद्रहासने राजधानी स्थापन करून तिचे नाव शशांक नगर ठेवले ते नगर लवंग देशाच्या सीमेवर होते लवंगनरेशाने शशांक नगरावर स्वारी केली. शशांक नगराचे संस्थ मोठे तज्ज्ञ होते परंतु कोट बुभेंध होता आणि संनिकांना ते स्थान अजिंक्य असल्याचा आत्मविश्वासही होता. परिणामी लवंग देशाचा पराभव झाला

चंद्रहासशी युद्धाला जो कोणी राजा आला त्याचा पराभवच होत गेला. हळूहळू चंद्रहासाच्या राज्याचा विस्तार झाला व तो एक चक्रवर्ती राजा म्हणून प्रसिद्ध झाला. चंद्रहासला एक मुलगा होता त्याचे नाव पद्मसेन होते. पद्मसेनाने बालपणी विद्याभ्यास केला नाही आणि लहानपणापासूनच तो दुर्बलसनात पडला

पंचसेन ऐन तारुण्यात असतां चंद्रहास भरण घावला आणि पंचसेन राजा झाला परंतु राज्यकारभार संभाळण्याची साधकी त्याच्या अंगात नव्हती. म्हणून तो नेहमी भीतभीत राज्यकारभार पाही तेव्हां प्रधानाच्या मुलाने त्याला खोर दिला म्हणाला—“महाराज धावांक नगराचे स्थल महात्म्यच असे आहे की भिण्याचे कारणच नाही.”

हळूहळू सर्व सामंत राजांना आपला जकजकी राजा राज्यकारभारात अयोग्य असल्याचे कळले. कबंग मरेश पराभव झाल्यानंतर सामंत राजा झाला होता तरी त्याने बंडाचे निशाण उभारले व धावांक नगरावर चालून आला त्या युद्धात पंचसेनचा पराभव झाला. पंचसेन प्रधानाच्या मुलाबरोबर जंगलात पळून गेला.

पंचसेन विचार करू लागला—“स्थल महात्म्य असल्या कारणानेच तर माझ्या वडिलांना एवढे मोठे साम्राज्य स्थापन करतां आले होते परंतु ज्या जागेवरून

ससांनी शिकारी कुऱ्यांना पळवून लावले होते ती जागा आपले रक्षण करू शकली नाही. याचा अर्थ असा की मी ससांहून जास्त भितरा व नालायक ठरलो.”

परंतु प्रधानाचा मुलगा त्याला समजावून सांगू लागला—“महाराज, आपण एवढं मनाला लावून येथ्याचे कारणच काय? आपल्या पराभवाचे कारणही स्वतः महात्म्यच आहे; नाहीतर येथवर ससांना पळवून आपणारी शिकारी कुऱी येथे पोचताच परतली नसती. याचा अर्थ असा की ससांना येथे देणाऱ्या जागेने शिकारी कुऱ्यांच्या मनात भीती उत्पन्न केली असे म्हणायला हवे! आपण महापराक्रमीच आहां, परंतु स्वतः महात्म्यच असे आहे की आपला पराक्रम आणि झाला आणि ससांसारखा भितरा कबंग देशाचा राजा विजयी झाला.”

स्वतः महात्म्य हे दुबारी सलवारीसारखं आहे म्हणून मागसागे स्वतःच्या बळावरच अवलंबून राहण्यात क्लृप्तपण आहे हा ज्ञानबोध पंचसेनाला झाला.

नोकरांशी वागणूक

रंगरावाची मुलगी सुजाताचे लग्न होऊन बरेच विवास झाले होते, परंतु ती सासरी ताकायला गेली नव्हती त्याच सुमारास संक्रांतीचा सण झाला. शुभप्रसंगी रंगरावांनी आपल्या जावयाबरोबर आपले व्याही विश्वनाथराव यांनाभुद्धा येण्यासाठी आग्रहाचे बोलावणे पाठवले. विश्वनाथराव सकुटुंब मुलाकात घेऊन रंगरावांकडे आले. रंगराव झूप श्रीमंत असावेत. त्यांचा बाबा झूप मोठा आणि सुंदर होता. बराच नोकरचाकरमुळा पुष्कळ होते हाक मारायची खोटी, एकदम चारपाच नोकर घावून घेत. रंगरावांनी व्याह्यांचा पाहुणचार श्रीमती वाटाने केला. कोणत्याही गोष्टीची उणीव भासू दिली नाही. त्यांचे अगत्य डोळ्यात भरण्यासारखे होते.

दुसऱ्या दिवशी उजाडतांच विश्वनाथरावांचो झोप मोडली तेव्हा बराच्या पर-

सात काहीतरी खोरडा चालू असल्या त्यांना ऐकू आला त्यांनी परसांत डोकावून पाहिले. तेथे त्यांचा रंगराव नोकरांची हजेरी घेत असल्याचे त्यांना दिसले.

रंगरावांच्या नोकरांना मालक म्हणत होते त्यांची फिकीरच नसल्यासारखे दिसले रंगरावांना थोडे आश्चर्य वाटले. इतका श्रीमंत मालक आणि नोकर मालकाच्या म्हणण्याकडे लक्ष देत नाहीत, हे काय? तितक्यात रंगरावांच्या बायकोने पुढे घेऊन नोकरांची समजून काढली म्हणाली—“घरात पाहुणे भवली खाली असतां कुम्ही असे वागलात तर पाहुण्यांना काय वाटेल?” ते ऐकून नोकर गप्प राहिले व कामाला लागले.

विश्वनाथरावांना हे समजायला वेळ लागला नाही की या सर्व मांडणाचे कारण स्वतः रंगरावच आहेत. ते प्रत्येक क्लृप्त सहान गोष्टीबद्दल नोकरांवर कावत म्हणून

नोकरांच्या मनात मालकाबद्दल प्रेम किंवा आदर थोडासुद्धा उरला नव्हता.

थोड्या वेळाने रंगराव विश्वनाथरावांकडे येऊन सांगू लागले—“हल्ली नोकर नोकर राहिला नाही. तो उछटो उत्तरे वेऊ लागला आहे. कामाच्या नावाने बोंब फुकटाचा पगार माज हवा. मी यांना संभाळून घेण्याचा किती प्रयत्न करतो, पण सर्व फुकट!”

विश्वनाथराव म्हणाले—“सरं, तसं सगळीकडे झालं आहे सर!” परंतु त्यांनी रंगरावांची चूक त्यांच्या पदरात झाडून दिली नाही. कारण ते व्यवहार कुशल होते ते तसे लक्षाधीश नव्हते, परंतु आऊनपिऊन मुग्री होते. त्यांच्या घरीसुद्धा तीनचार

गडी कामाला हात त्यांच्याशी त्यांना कधी मांडावे लागलं नाही. ते कधी त्यांच्यावर कावत नसत. नोकर मालकाला फार मानीत व त्यांचा आदर करीत.

विश्वनाथराव रंगरावांच्या घरी चार पांच दिवस राहिले. रंगराव नोकरांवर पुष्कळां विनाकारण खोरडतांना दिसले. विश्वनाथरावांना त्यांची ही सवय बरोबर वाटली नाही. रंगरावांची ही सवय मोडता आली तर मोडायचे त्यांनी ठरविले.

विश्वनाथराव आपल्या गावी सुनवाईला येऊन निघाले तेव्हा त्यांनी रंगरावांना आपल्या गावी सकुटुंब घेण्याचे आग्रहाचे निमंत्रण दिले. रंगरावांनी अत्यंत आदराने घेण्याचे मान्य केले.

विश्वनाथरावांचे घर उसे मांठे नव्हते परंतु स्वच्छ होते. घरातले सामानसुमान जागच्या जागी ठेवलेले होते. जागणात फुलझाडे लावलेली होती. परसात भाजीपाला लावलेला होता. नोकरच साडांना खतपाणी घालीत. सर्व परिसर कसा चोहक होता. नोकर आल्या गेलेल्यांच्या सेवेला नम्रपणे हजर असत. मालक व नोकर दोघांची कधी वाचावाची झालेली कोणाला माहीत नव्हती. रंगरावांना ते सर्व पाहून आश्चर्य वाटले. नोकर व गडी मालकाजवळ नम्रपणाने वागतात, त्याचे कारण काय बरे असावे, त्यांना कळेना.

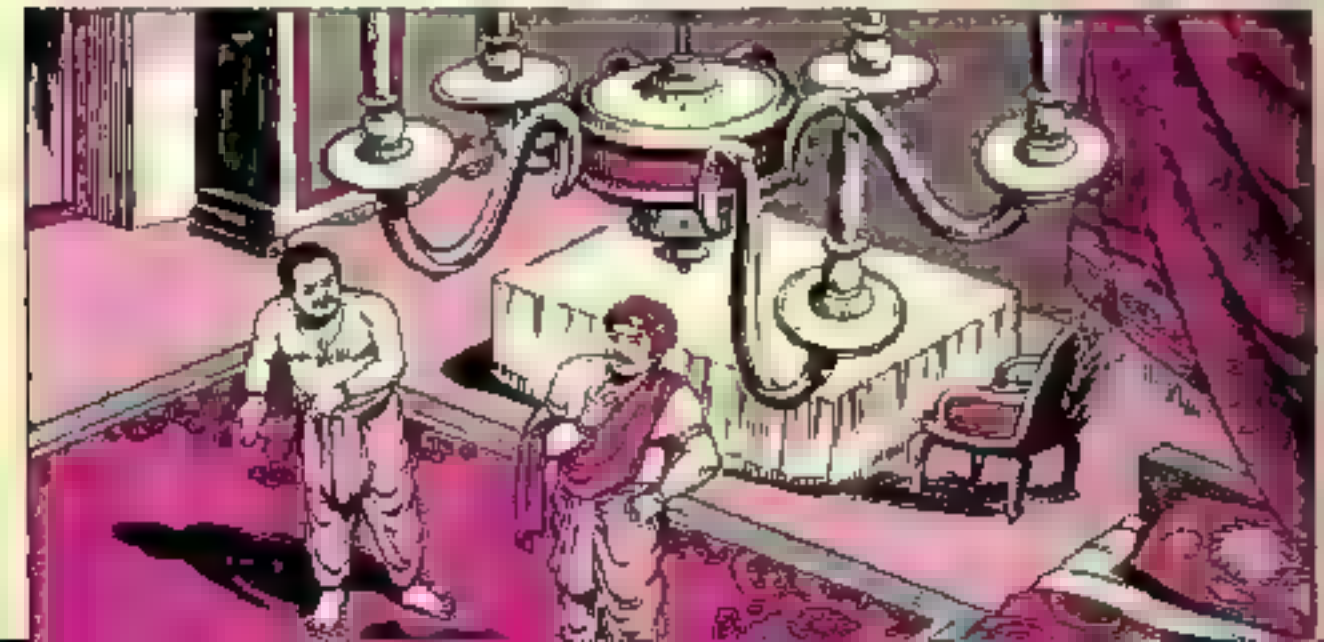
एकदा विश्वनाथराव आपल्या बैठकीत रंगरावांशी बोलत बसले होते. तेव्हा बैठकीची झोली स्वच्छ नव्हती. विश्वनाथरावांच्या ते लक्षात आले. त्यांना नोकरांच्या त्या हुन्नगर्जीपणाचा राग आला. परंतु त्यांनी एकाही नोकराला बोलावून त्याची हजरी घेतली नाही. इतक्यात तेथे एक नोकर आला. त्याला पाहून ते म्हणाले—

“अरे, हे कपाड तुम्ही दोघे तिघे मिळून पुढल्या पडवीत नेऊन ठेवा” असे सांगून त्यांनी केरसुणी घेतली आणि स्वतःच केर काढू लागले.

परंतु तेवढ्यात गडी धावत येऊन म्हणाला—“मालक, आपण काय काढता केर? आज आम्हीच केर काढायला विसरलो होतो. माफ करा.” असे सांगून त्याने मालकाच्या हातातली केरसुणी घेतल व केर काढू लागला.

विश्वनाथरावांना तेच हवे होते. रंगरावांच्या लक्षात ती गोष्ट आली. विश्वनाथराव नोकरांशी निराळ्याच तऱ्हेने वागतांना विसले. त्यांना राहवले नाही म्हणाले—“विश्वनाथराव! नोकरांशी कसे वागामच आणि त्यांच्याकडून कशी कामे करवून घ्यायची, हे तुमच्या उदाहरणावरून आताच मला कळले.”

‘होय हो, नोकरांच्या तोंडी लागून काम भागत नाही. स्वतः काम करायला लागल की भावतात.’ विश्वनाथराव म्हणाले.

वांभाराकड

एका गावी एक वांभार रहास असे त्याका एक मुलगी होती ती दिवसभर काम करी व घर कर्वाकरिता लागणारा खर्च करून चार पैसे मागे टाकी. त्याने तीन चार वर्षे काबाडकष्ट करून मुलीच्या लग्नापुरेसे पैसे जमविले. मुलीचे लग्न ठरले व मुहूर्तही ठरला. परंतु त्याच्या दुर्दैवाने मुहूर्ताच्या दोन दिवस आधी त्याच्या घरात चोरी झाली आणि त्याने जी रक्कम मुलीच्या लग्नासाठी जमविली होती ती सर्व चोरीला गेली. मुलीचे लग्न कसे होणार या काळजीने विचारा रडू लागला.

त्याच वेळी तिकडून गावातला सोनूशेट सावकार जात होता. तो वांभाराला रडण्याचे कारण विचारून घेऊन सहानुभूती दाखवीत म्हणाला—“एवढ्यासाठी रडत बसण्याचे कारण काय? तुला लग्नाला हवे असतील तेवढे पैसे मी देतो. तू पाटलाकडे

चल. कर्जरोखा लिहून दे. परंतु कर्जकंद वहा दिवसांनी कर बरे का?”

सोनूशेट म्हणजे एक नरराक्षस असल्याचे सर्व गावकऱ्यांना ठाऊक होते. तरी विचान्या वांभाराला त्या विकट परिस्थितीत सोनूशेट देव पावण्यासारखा वाटला. सोनूशेटचे पाप धरून त्याने त्याचे आभार मानले. म्हणाला—“भालक, गरिबाबाबाली तो परमेश्वर आहे मी त्याची सपथ घेऊन सांगतो मी कर्ज फेडू शकलो नाही तर आपल्या कातड्याच्या वहाणा शिवून तुमच्या पायात धालोन.”

त्यानंतर सोनूशेटने पाटलासमोर कर्जरोखा लिहून वांभाराकडून त्यावर अगठा निशानी करून घेतली. वांभाराच्या मुलीचे लग्न ठरलेल्या मुहूर्ताने झाले.

दहा दिवस लोटले. अकराव्या दिवशी सोनूशेटने आपल्या गळ्याला पाठवून वांभाराला बोलावून कर्ज फडायला सांगितले.

वांभार म्हणाला “बसा कहार कड नका भालक! दहा दिवसांत कर्ज फेडजे मला शक्य तरी होईल का?”

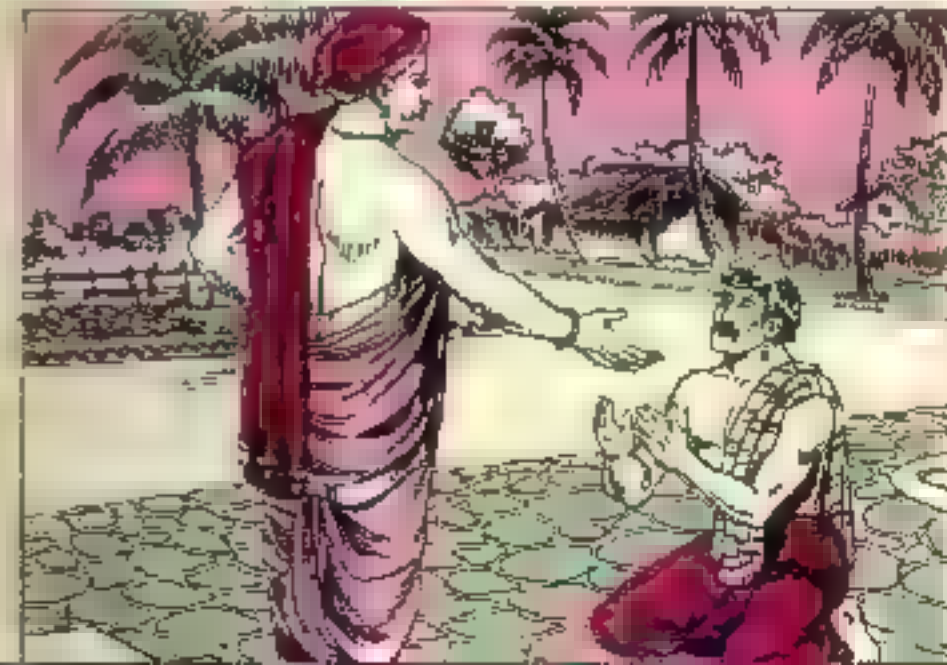
“ते सर्व मला माहोव नाही उद्यां सध्याकाळपर्यंत तू कर्ज घेतलेली रक्कम जाणून दिली नाहीस तर मी तुझ्या शयको पोरांकडून बेघार करवून पैसे वसूल करीन नाहीतर तुझ्या घराचा लिलाव करीन हे सर्व तुला नको असेल तर तू आपल्या कातड्याच्या वहाणा कडून मला दे.

ते ऐकून वांभाराला त्याच्या डोक्यावर आकाश कोमळत्यासारखे झाले. त्याच्या गंजारपाजारच्या कोकानी त्याला सल्ला दिला—“तू पाटलाकडे जाऊन आपले गान्हाणे सांग. ते काढतील काहीतरी मार्ग.”

वांभार पाटलाकडे गेला व त्याच्या पाया पडून त्याने आपले गान्हाणे सांगितले. म्हणाला—“पाटील तुम्हीच सांगा या स्थितीत मी चोरी करू, की बेगारी? तुम्हीच मला पैलतिरी कसे तो पोचवा मला तुमचा एकड्याचाच भरवसा आहे!”

पाटलाला सोनूशेट कर्जमकाळ असल्याचे ठाऊक होते. त्यांना वांभाराची कीच झाली त्यांनी विचार करून वांभाराला एक सल्ला दिला. तो म्हणाला—“परंतु पाटील, सोनूशेट जोरडू लागला तर मी काय करू?”

“त्यांना तू माझ्याकडे बोलावून घेऊन ये आणि हे बघ, साक्षीदार म्हणून तू आपल्या व्याह्यालामुढा बरोबर बोलावून आण’ पाटलांनी सांगितले.

अवधी संपला होता तरी चांभाराने कर्ज्याची फंड केली नाही तेव्हा सोनूशेट पाटलांकडे गेले व कर्ज्यारोखा दाखवून न्याय करायला विनंती केली.

पाटलाने चांभाराला बोलावून विचारले—
"कर्ज्याफंड तुला करता आली नाही तर तू व तुझ्या बरेच सवें लोक सोनूशेटकडे गेगाडी करायला तयार आहां का? किंवा घराबा शिलांब करून कर्ज्याफंड करणार की आपल्या कातड्याचे जोडे शिबून सोनूशेटला देणार? बोल काय ते!"

"मालक, मी आपल्या कातड्याचे जोडे शिबून देतो" चांभार म्हणाला

"काय सोनूशेट? मान्य आहे का तुम्हांला?" पाटलाने विचारले.

"मान्य आहे" सोनूशेट म्हणाले

तत्क्षण चांभाराने एक वहाणांचा जोड आपल्या पोतडीतून काढून समोर ठेवला व म्हणाला—"मालक हा घ्या!"

सोनूशेट सत्तापून ओरडले—"गुलामा, तुम्ही लबाडी माझ्याजवळ नाही चालणार.

तु आपल्या कातड्याचे जोडे शिबून देतो आहेस का? पाटोल साहेब! पहा हो, हा मला इतका मूर्ख समजतो आहे की काय?"

पाटलाने सोनूशेट म्हणाला ते ऐकून आश्चर्य वाटल्याचे सोंग करून विचारले—

"चांभाराने कोणती लबाडी केली म्हणता? त्याने आपल्या कातड्याचे जोडे शिबून देतो म्हटले होते. हे कातडे त्याने निव्वंत घेतलेले कातडे त्याचे नाही का? दुसऱ्याचे आहे का? म्हणून त्याने बचन दिल्याप्रमाणे आपल्या कातड्याचे जोडे शिबून दिले आणि कर्ज्यामुक्त झाला. तुम्हांला मी या संपेस माफ करतो. तुम्ही यापुढे गरिबांना असे नडबलत तर माघ मला कायदेशीर इलाज करावे लागतील, बजावून ठेवतो."

हा निवाडा ऐकून चांभार एका मोठ्या संकटातून बाचला. सर्व गावकऱ्यांना मानंद झाला की चांभाराने सोनूशेटला चांगला जडा दिला. त्यानंतर सोनूशेटने पुन्हा कोणाला त्रास दिला नाही

देवी आगवत

दानव पुत्र रंभ व करंभ मसे दोघे होते त्यांना मुले नव्हती म्हणून त्यांनी दीर्घकाल तपश्चर्या केली. करंभने पंचनद तीर्थक्षेत्रात पाण्यात बुडी मारून राहून तर रंभने एका भांडावर चढून तपश्चर्या केली

इब्राला घांभी वाटली त्याने मगरीच्या रूपे पंचनद तीर्थात बुडी मारून करंभला ठार केले. आपला धाकटा भाऊ मेल्याचे दुःख रंभला इतक वाटू लागले की त्याने अग्नि-होत्रात आपल्या डोक्याची आहुती देण्याचे ठरवून हातात तलवार घेतली

तेव्हा अग्निनारायण अगट होऊन म्हणाला—"तु आत्महत्या करून इहलोक व परलोकही चालवून बसशील, तुझी तपश्चर्या

पाहून मी प्रसन्न झाली आहे कोणताही वर मागून व!"

'देवा, तुला माझ्यावर अनुग्रह असेल तर तू मला एक पुत्र दे. इच्छित ते रूप त्याला प्राप्त व्हावे आणि देव, दानव किंवा मानव कोणालाही तो अजिंक्य असावा" रंभने वर मागितला

"तुला तू मागितल्याप्रमाणेच पुत्र होईल व तुझी जिच्या वर अत्यधिक प्रेम असेल तिच्याच पोटी तो जन्माला येईल" असा वर देऊन अग्निनारायण अतर्धान पावला

रंभ परत येत असता यक्षींच्या एका म्हशीवर त्याची नजर पडली तो प्रदेश अत्यंत रम्य होता. त्या प्रदेशाचा त्याच्या मनावर फार परिणाम झाला व तो त्या

महर्षीवरच भाऊला, रंभ राजसाम्याभुळे ती म्हैस गाभण झाली आणि रंभ राजसाम्याबरोबर पाताळलोकी गेली

तेथे त्या महर्षीवर एका महिषाचे म्हणजे रेडधाचे प्रेम जडले. ते पाहून रेडधा भयंकर राग आला. तो त्या रेडधाच्या माराप्रती गेला. रेडधाने त्याला आपल्या शिगावर उचलून ठार केले. ते पाहून त्या महर्षीन म्हणजे म्हर्षीन रंभच्या चिंतेत उडी टाकली. त्या चिंतून दान राजस बाहेर आले. एकाचे नाव महिष व दुसऱ्याचे रक्तबीज असे होते.

राक्षसांनी महिषासुराला आपला राजा केले. त्याच्या सेनापतीची नावे अनुक्रमे

विश्वर ताक्ष, असिलोम सुदर्क, त्रिहाल, वाष्कळ, त्रिनेत्र, कालवचक अशी हाती त्याच्या सहाय्याने महिषासुराने सर्व भुलोक पाद्रीकात केला. आणि यज्ञहोमाची ध्वस करीत सुटला. देव व दानव यांचे परस्परांशी एक भयंकर मांडे युद्ध झाले.

हे युद्ध होण्या पूर्वी महिषासुराने कांचन-पर्वतावर भोर तपस्कर्या केली व ब्रह्मदेवाला प्रसन्न करून घ्या वर मागितला की त्याला कधी मरण येणार नाही.

तेव्हा ब्रह्मदेव म्हणाला—“जो जन्माला येईल त्याला मृत्यू हा येणारच. तसेच तो मरण पावतो तो पुन्हा जन्म घेतो. तेव्हा मरण न घेण्याचा वर मी कसा देऊ शकेन? अमरत्वाशिवाय दुसरा ऐसा वर मागून घे.”

महिषासुराने विचार केला की स्त्रीच्या हाती आपल्याला मरण येणे शक्य नाही आणि वर मागितला—“देवा! देव, दानव किंवा मानव पुरुषाच्या हाती मला मरण येणार नाही, असा वर दे.”

ब्रह्मदेव “तस्मात्तु!” म्हणाला व त्याने बजावून सांगितले की तुला येव्हा कधी मरण येईल ते एका स्त्रीच्या हातीच येईल.

तो वर प्राप्त होताच महिषासुराला शक्तिमद चढला. तो आपल्या एका सेवकाला बोलावून म्हणाला—“तू इद्राला जाऊन विचार की मुकाट्याने तो आपले

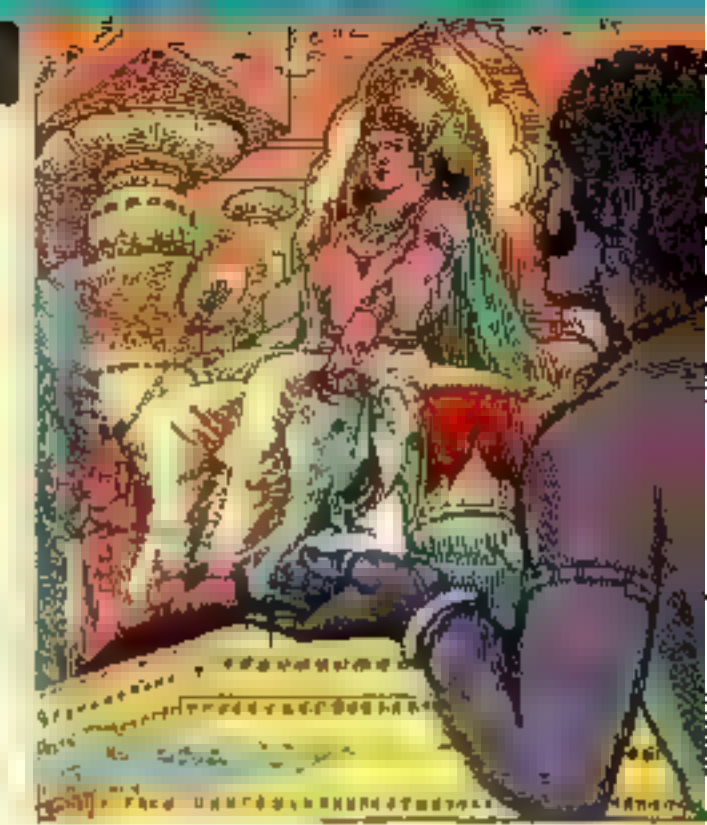
स्वर्गाचे राज्य देनास का युद्धाला येनास काय ते स्पष्ट उत्तर विचारून परत ये.”

महिषासुराचा दूत स्वर्गलोकी जाऊन इद्राला भेटला व म्हणाला—“मी महिषासुराचा दूत आहे. त्याने तुला सांगायला सांगितले आहे की तू मुकाट्याने आपले राज्य देऊन स्वर्गातून मिळून जाणार की युद्धाला आव्हान करणार?”

“काय रे मूर्ख! तुझ्या मालकाला इतका गर्व चढला आहे का? आणि तू त्याचा दूत असो उमटपणाने बोलतो आहेस का? दूत आहेस म्हणून बाबलास मी त्याची चमंड जिरवितो. त्याला जाऊन माझा निरोप सांग, अरे रेडधा, कुकटाचे गवत साठून तुझ्या अंगात मस्ती चढवली दिसते आहे. मी तुम्ही सर्व चरबी उतरविणार आहे.” इतक्या म्हणाला.

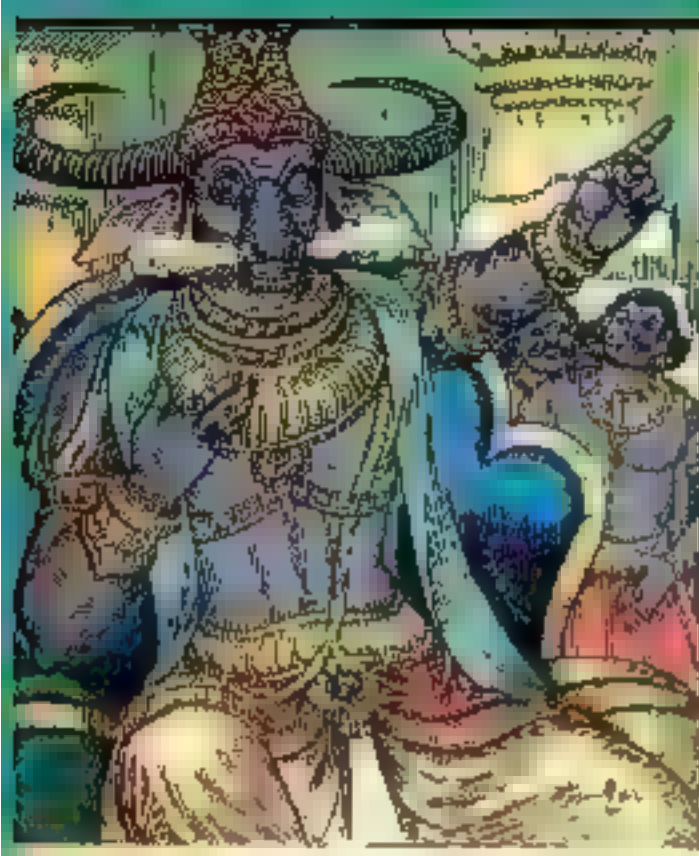
दूत महिषासुराला येऊन म्हणाला—“सहाराब, इद्राने म्या शब्दात आपली निंदा केली आहे त्या शब्दांचा मी उच्चारही करणार नाही.”

महिषासुराचा क्रोधाग्नी भटकला. त्याने अपट्टी भाडली व डोळे चटारून आणि पांखडीत म्हणाला—“मा अपराधाबद्दल मी इद्राचा वध केला तर मला कोण दोष देईल? व मूढ म्हणजे अप्सराना पाठवून तपोभंग करणे वाटले काय त्याला? माझ्या समोर

सहसावधी इद्र आले तरी मी त्यांना धुळीला मिळवीन. त्याला मी क्षमा केली तर साहाने लोक मला हुसतील. त्या इद्राला मदत करणारा तो विष्णूमुद्दा असाच आहे. त्याने बराह्याचे सांग करून हिरण्याक्षाचा आणि नरसिंहाचे सांग करून हिरण्यकश्यपूचा वध नव्हता का केला? म्हणून विष्णू व इद्र दोघांवर विज्वांस करणे धोक्याचे आहे.”

त्यानंतर महिषासुराने मनाची ठरविले की अष्टदिग्पाल आणि सर्व देवांचा पराभव करून त्यांना जे सुख आणि ऐश्वर्य प्राप्त आहे ते राजसाम्या मिळवून दिले पाहिजे. तो आपल्या सेवकांना बोलवून म्हणाला—“हे पहा रे! ब्रह्मदेवाच्या कृपेने कोणी

पुरुष, ईश, शान्त किंवा भाग्य माझा वध करणे शक्य नाही. तुम्ही सर्व स्वर्गावर स्वारी करायला तयार व्हा. मी आपल्या जिशांनी व खुरांनी शत्रूंचा संहार करीन आणि तुम्हाला देवांना प्राप्त असलेले सर्व सुखोपभोग प्राप्त करून देईन.

तिऊढे सर्व दिवपालांना बोलावून इंद्र म्हणाला—'रंभचा मुलगा महिषासुर ब्रह्मदेवाचा वर प्राप्त करून त्या गर्वात ससैन्य स्वर्ग जिंकण्याच्या विचाराने बसतो आहे त्यान एक दूत पाठवून मला धमकी दिली आहे की युद्धाला तयार हो, नाहीतर शरणा मागायला ये. मी त्याला लोकर काय ते कळविले पाहिजे म्हणून म्हणून मी तुम्हाला

सर्वांना बोलाविले आहे बोला आपण या प्रसंगी काय करणे बरोबर होईल? शत्रू कितलीही बलवान असला तरी त्याला समा करणं शक्यपणाचं होईल जय पराजय हे परमेश्वराच्या कृपेवर अवलंबून आहेत. तरी आपण प्रयत्न हा केलाच पाहिजे. सामोय-चाराने समेट करून युद्ध टाळणं चांगलं. परंतु अशा बुद्ध राक्षसांनी संघीच्या गोष्टी करणं शक्य आहे. परिणाम उलटान होणार युद्ध करायचे झाले तर शत्रूच्या व आपल्या बलाबलाचा विचार करणे आवश्यक आहे शत्रूच्या शक्तीची माहिती मुक्तपणे काढून घ्यायला मी एका व्यक्तीची नेमणूक करतो."

इंद्राचा एक दूत महिषासुराच्या राज्यात गेला आणि त्याने परत येऊन महिषासुराच्या सैनिक सक्तीची माहिती इंद्राकडे घेऊन निवेदन केले. इंद्र भक्ति आला त्यान आपल पुरोहित बृहस्पती यांच्याकडे निरोप पाठवून त्यांना बोलावून घेतल व त्यांचा सल्ला घेतला. म्हणाला—"महिषासुर अफाट सैन्य घेऊन स्वर्गावर स्वारीला येतो आहे. अशा प्रसंगी काय करण योग्य होईल?"

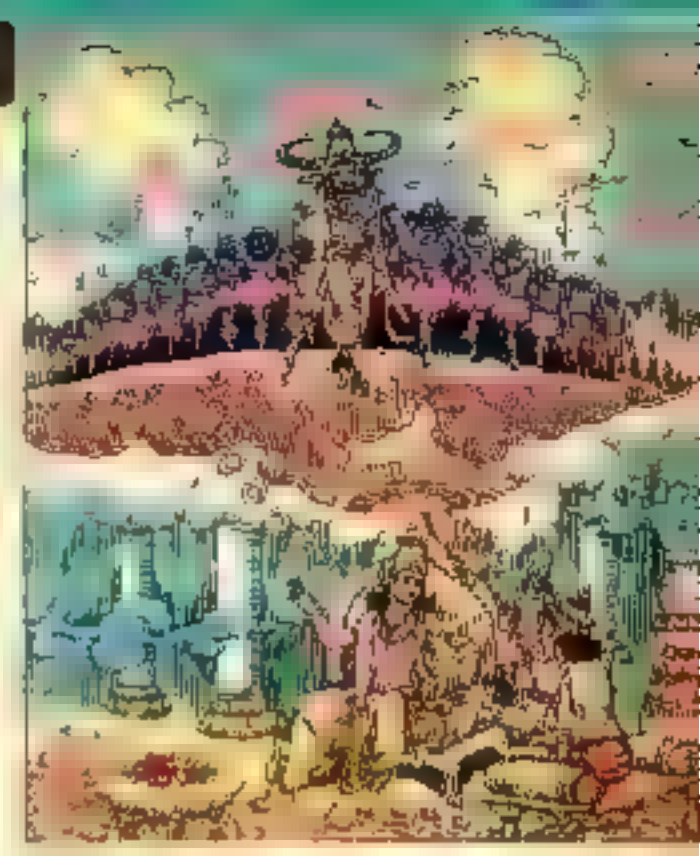
इंद्राला धमबलेला पाठवून बृहस्पती म्हणाला—"विपत्काल झाला की धैर्य साधून चालायचे नसते जे व्हायचे

असेल ते होईल तरी आपण यथाशक्ति प्रयत्न हा केलाच पाहिजे. म्हणूनच तर शोर न्दरी व मुनी तपस्व्या करतात फक्त ईश्वर कृपेवर भरवसा ठेवून राहिल तर काम भागणार नाही आपल्या प्रयत्नाला यश आले नाही तर ती ईश्वराची दय्या म्हणून सोडून घ्यायला हरकत नाही."

इंद्र म्हणाला—"गुरुवर्य! प्रयत्नाशिवाय कार्यासिद्धी प्राप्त होत नाही, हे मला मान्य आहे. शत्रू व मुनीना ज्ञानप्राप्तीची अभिलाषा असते तशी सज्जियांना आणि राजांना शत्रूंचा संहार करण्याची अभिलाषा असते आपण सल्ला दिलात तर मी युद्धाला जाऊन शत्रूंचा संहार करीन. मला आपलीच मदत आहे आणि मी बळ्यामुचावर व हरिहरांच्या कृपेवर अवलंबून आहे."

बृहस्पती इंद्राला म्हणाला—"मी तुला युद्ध कर किंवा करू नकोस हे नाही सांगणार. तुम्ही सर्व मला मोठा मेधावी मानतां परंतु तुम्हांला माहीतच आहे, माझा विषय बंद माझ्या कायकोला पळवून घेऊन मला तेव्हां माझी बुद्धिमत्ता तिरप योग्येच ठरली ना? म्हणून तुम्ही स्वतःच्या बुद्धीवर अवलंबून राहून काय ते करा."

तेव्हां इंद्र ब्रह्मदेवाकडे गेला. म्हणाला—"देवाधिदेवा! महिषासुर आपले राक्षसांचे अफाट सैन्य घेऊन स्वर्गावर स्वारीला येतो

आहे त्याला पाहून मला भीती वाटू लागली आहे. या कठीण प्रसंगातून सुटका व्हायला काही तरी उपाय सुचव."

ब्रह्मदेव म्हणाला—आपण किंवा व विष्णू यांना बरोबर घेऊन युद्धाला गेलो तर आपल्याला यश मिळेल. तर चल आपण कैलास पर्वतावर प्रथम शकराकडे जाऊ."

वाघे कैलास पर्वतावर गेले आणि शकरासमोर त्यांनी सर्व गोष्टी निवेदन केल्या शकराला बरोबर घेऊन दोघ विष्णूकडे वैकुण्ठलोकी गेले. सर्वांनी मिळून महिषासुराशी युद्ध करण्याचे ठरविले. हसावर बसून ब्रह्मदेव, गरुडावर बसून विष्णू

नंदीवर बसून शंकर, मोरारवर बसून कार्तिकेय आणि ऐरावतावर बसून इंद्र युद्धाला निघाले. अशातऱ्हेने देवांचे आणि दानवांचे युद्ध सुरू झाले.

थोर युद्ध झाले. दिक्पालांनी, इद्राने आणि ब्रह्मा, विष्णू व भृश या त्रिमूर्तींनी आपल्या पराक्रमाची पराकाष्ठा केली परंतु कोणाच्याही महिषासुरासमोर टिकाव लागला नाही. महिषासुराने स्वर्ग जिंकला आणि इंद्राच्या आसनावर जाऊन बसला. त्याने सर्व मुख्य पदांवरून देवांना काढून टाकून राक्षसांना त्यांच्या जागी नेमले. देवांचा स्वर्गना काबीज केला आणि देवांना प्राप्त सर्व ऐश्वर्य उपभोग लागला. देव

डोंगरात व जंगलांत पळून गेले आणि नानाप्रकारचे कष्ट सहन करू लागले.

तेव्हा देवांनी पुन्हा ब्रह्मादेवाला विचारले—“बोला, आतां काय करायचे? काही मार्ग काढाल की नाही?”

ब्रह्मादेव म्हणाला—“मी काय उपाय सांगणार? महिषासुराने माझ्याकडूनच एक वर प्राप्त करून कोणत्याही पुरुषाच्या हाती त्याचा वध होणार नाही असे माझ्याकडून म्हणवून घेतले आहे. त्याचा वध एखाद्या स्त्रीच्या हातीच संभव्य आहे. तर मग बला, श्मश शंकराला व नंतर विष्णूला जाऊन निचारून पाहू या.”

म्हणून ब्रह्मादेवावरवींवर देव शंकराकडे गेले. शंकराने त्यांना विचारले—“तुम्ही सर्व येथ्याचे कारण काय?”

“तुला माझीच नाही असे काय आहे? महिषासुराने स्वर्गावर अधिकार स्थापन करून इंद्राला व सर्व देवांना हाकलून लावले आहे. त्यांना तुझ्या भवतीची वरज आहे.” ब्रह्मादेव म्हणाला.

शंकर स्मित करून म्हणाला—“तूच तर देवांची अशी दुर्गत व्हायला कारणीभूत आहेस! तू वर दिलास म्हणून काणी पुरुष महिषासुराला जिंकणे संभव्य नाही. मग त्याला जिंकण्याला कोणत्या स्त्रीची निवड करावी? तू आपल्या बायकोला पाठवायला

तयार आहूय का? का मा आपल्या बायकोला पाठवू? नाही तर इंद्राने आपल्या बायकोला पाठवावे. आपल्या बायकांपैकी एकीलाही बुद्ध करण्याची कधी गरज पडली नाही तेव्हा आपण सर्व विष्णूचा सत्ता घेऊ या. तो काहीतरी मार्ग काढील.”

त्यानंतर सर्व विष्णूकडे गेले. सर्व वृत्तांत ऐकून विष्णू म्हणाला—“आपण सर्व महिषासुराशी युद्धात माघार घेऊन आपापल्या घरी येऊन बसलो आहो. त्याचा वध एका नारीच्या हातीच होणे संभव्य असेल. तर आपण तिघांनी आपल्या तिघांच्या तेजाने एका नारीची सृष्टी केली पाहिजे. तिला आपली सर्व आयुध देऊ

या व तिच्या हाती महिषासुराचा वध करू या.”

विष्णूच्या तोंडचे ते शब्द जाहीर पडताच सर्व देवांच्या अंगातून एकच तेजस्वी किरण बाहेर निघाले आणि त्या सर्व किरणांची एक अठरा हाताची एक स्त्री सवार झाली. देवांनी तिच्या हातात आपापले आयुध दिले.

तेव्हा ती स्त्री देवांना म्हणाली—“तुम्ही मिळ्याने कारण मूळीच नाही. मी त्या राक्षसाचा वध करेन.” असे म्हणत तिने गर्जना केली. त्या आवाजाने आसमंत दुमदुमले.

तो आवाज ऐकून महिषासुर म्हणाला—“हा कमळा आवाज आहे? कोणाचा

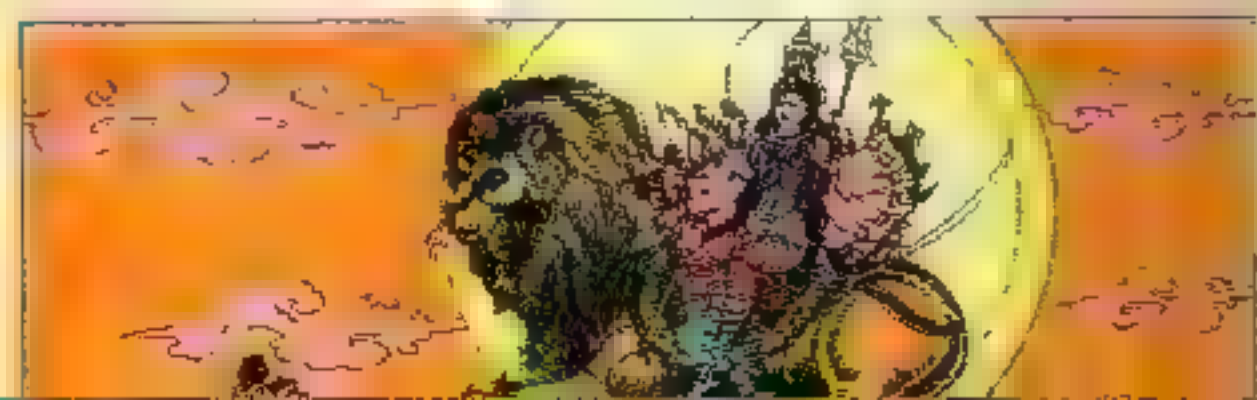

आहे जाऊन घळून आणत त्या व्यक्तीला. माझ्या हाती भार खालून पळून गेलेल्या देवांच्या अंगात एकाएकी एवढी शक्ती कोठून आली?

राक्षस त्या आवाजाच्या दिशेने जाऊन व देवीचे उग्र रूप पाहून परतले व म्हणाले—“महाराज! कोणीतरी देवी आहे व ती सिंह बाहनावर बसून येते आहे. तिच्या सर्वांगावर आभूषणे आहेत. तिला अठरा हात आहेत व प्रत्येक हातात एक शस्त्र आहे तिला पाहूनच आम्हांला भीती वाटली

महिषासुर आपल्या भडवाला म्हणाला—‘तुम्ही काही जणांना बरोबर घेऊन जाऊन त्या बाईला घेऊन येऊन या मी तिला आपली पट्टराणी करीन’

मंत्र्याने ती देवी उभी होती त्या बाजूला जाऊन तिला हाक मारली—‘माते! तू कोण आहेस? इकडे कशाला आली आहेस? त्रिलोकाचे मालक तुम्ही भक्ती करीत आहेत

देवी स्मित करून म्हणाला मी तुझ्या मालकाचा वध करण्यासाठी आले आहे तू चांगला दिसतो आहेस. मी तुझा वध करणार नाही. तू जा आणि मी सांगते तो निरोप आपल्या मालकाला सांग

मंत्र्याने तो निरोप महिषासुराच्या यत्न सांगितला, त्याच्या त्या निरोपावर विश्वासच बसला त्या देवीशी समेट करून घेण्यासाठी महिषासुराने आपला सेनापती कात्र याला पाठविले. देवीने त्याचा वध केला. त्यानंतर महिषासुराने आपल्या इतर सेनापतींना एका मागून एक बुडाला पाठविले देवीने त्या सर्वांचा वध केला. शेवटी स्वतः महिषासुर देवीशी युद्धाला माला. दोघांचे युद्ध झाले. महिषासुराचा कामरूप वर होता. म्हणून तो निरनिराळी रूपे घेऊन देवीशी युद्ध करू लागला. परंतु शेवटी देवीने मुक्ताम वध करून त्याचे मुंडके उडविले

देवानो आनंदाने देवीचे स्तोत्र गाऊन देवीला प्रसन्न केले

शेजारच्यांची पीडा

मालती व नंदना दोघी मैत्रिणी होत्या नंदनाच्या बडविलांनी जिल्ह्याच्या गावी दुकान काढले. म्हणून नंदना बाईबाबिलांबरोबर शहरात जाऊन राहू लागली. दोघी मैत्रिणी निरोप घेतेवेळी भेटल्या तेव्हा नंदनाने मालतीला आवडू करून त्यांच्या घरी येऊन चार दिवस राहून आपला सांगितले. सासरी गेल्यावर तिने मालतीला आपला पत्ता लिहून कळविला.

नंदनाला भेटायची व शहर पाहण्याची मालतीला फार उत्सुकता होती. तिला शहरात जायला अनायास एक सोबत मिळाली. त्या गावातला एक बाणी कामानिमित्ते जिल्ह्याच्या गावी निघाला. त्याने मालतीला आपल्या गाडीत नंदनाच्या बरापर्यंत पोचवायचे मान्य केले. शहरात पोचल्यावर त्या बाणाने मालतीला नंदनाच्या बरापर्यंत पोचविले, परंतु बाईचे काम होते म्हणून

तेचे बाबू शकला नाही. बाईबाईने लिहून घेला.

मालतीला नंदनाचे घर सहजी सापडले परंतु नंदनाच्या घराला कुलूप लावलेले होते परंतु तिने शेजारच्या घरी जाऊन बारातून बोकवून पाहिले. त्या घरातल्या एका मध्यम वयाच्या बाईने तिला पाहून विचारले—“कोण व बाई? काय पाहिजे तुला?

मालती परिस्थिती समजावून सांगून म्हणाली—“नंदना कोठे गेली व केव्हा परत येईल, कोणास ठाऊक?”

“तिच्या मातेबाईकाकडे जग्न आहे म्हणून म्हणून सर्वे मंडळी शेजारच्या गावी गेली आहेत. काळोख पडल्यावर येतील. तोंपर्यंत आमच्याकडे रहा पाहिजे तर.” ती बाई म्हणाली

मालतीला ‘हाय’से वाटले. पूर्वी कळविल्याशिवाय कोणाच्याही घरी जाऊ नये,

असे तिचे बडीस नेहमी सांगत, त्याचे कारण जाता तिच्या लक्षात आले.

त्या शेजारच्या आईला एक मुलगी होती. तिचे नाव जानकी जातकीची व मालतीची मैत्री लोकरच जमली. जानकीच्या बावांना काही मोकरी भंडा नव्हता. तरी त्या लोकांनी किती प्रेमावरपूर्वक, तोंड ओढवून सुद्धा नसता, मालतीला ठेवून घेतले.

दिवसभर जानकीने मालतीला सर्वे शाय फिरवून दाखवून आणले. त्या दिवशी संव्याकाळी जामकीच्या एका मैत्रिणोकड लज्जाची मेजवानी होती. निदान जानकीने तरी त्यांच्याकडे जायला हवे होते नाहीतर

मैत्री न निभावल्याचा दोष लागेल परंतु जायला मायपुढे करीत होती.

"मी नाही जात आई, त्या लज्जाच्या मेजवानीला. लग्नाला मोठमोठी मंडळी आतंली असणार, नसून जायला एकाच बांगळ वातळही नाही. हात व बुच्चा गळ्या. लोक कोण ही मोलकरीण आली म्हणतील? म्हणून मी नाही जात आई!" जानकी आईला म्हणाली.

ते ऐकून मालती आपल्या पेटीतून रेखमी साडी काढून जानकीला देत म्हणाली—"ही रेखमी साडी नेमून जा आणि हे माझे दागिने घालून जा."

जानकी 'हो' 'ना' केल्याशिवाय दागिने घालून घेऊन व साडी नेमून लग्नाला गेली.

काळीस पडला व बरीच रात्र कोटली लग्नाला गेलेली नवना व तिच्या घरातली मंडळी परतली नाहीत. जानकीने लज्जाला गेली होती, तीसुद्धा परतली नाही. जानकीला मी काऊन घेऊन घेतों, असे सांगून तिचा बाप निघाला आणि दारात पडललो चिट्ठी उचलून बाचून मोठघानं ओरडला.

मालतीने चटखी पुढे होऊन त्याच्या हातातली चिट्ठी घेऊन वाचली. ती जानकीने तिच्या आईच्या नावे लिहिलेली चिट्ठी होती. चिट्ठीत हा मजकूर होता—

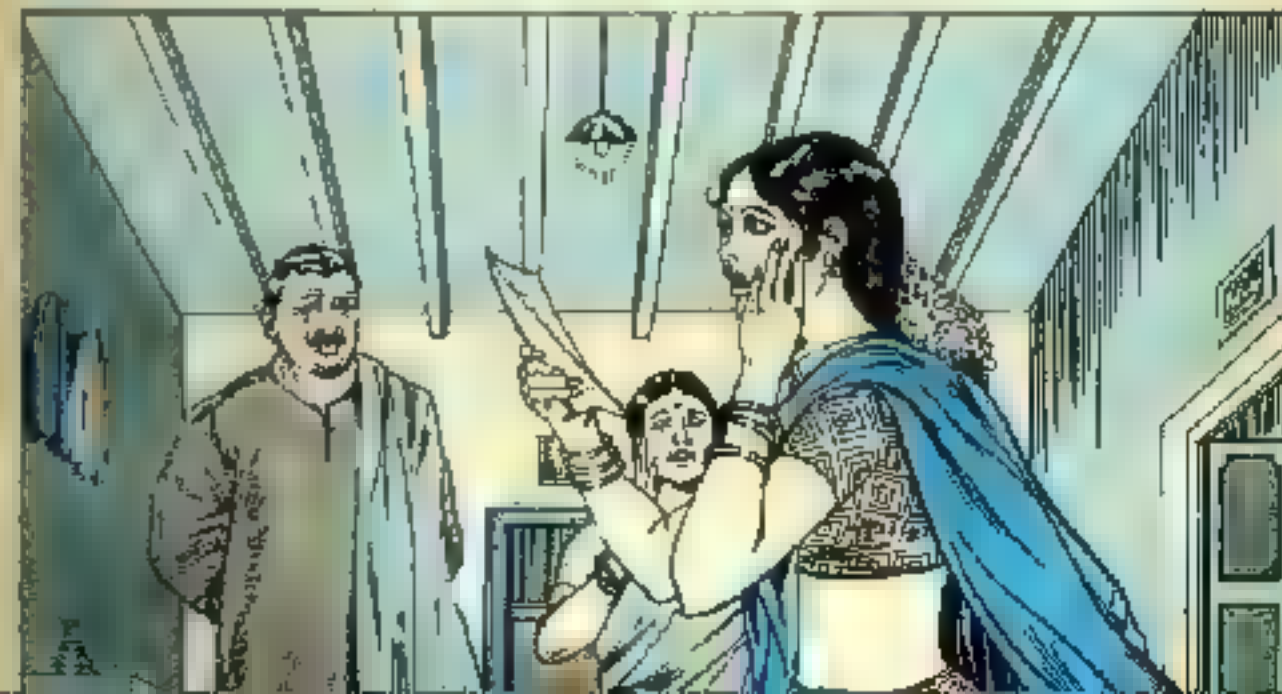
दागिने हे स्वोच शत्रू असतात हे आज मला कळलं. मेजवानी झाल्यावर मी घरी राहिली निघाले तेव्हा एका गल्लीत मला एकटीला पाहून चार अबांनी अडविले आणि मुरा दाखवून भंगारखरे सर्वे दागिने काढून नेले. मालतीला मी तोंड कसे दाखवू? मी परक्याची वस्तू अगावर घालून गेले त्याबद्दल बाबा माझा गळा कापतील, मला माहीत आहे. म्हणून मी कोठेतरी तोंड काळे करते आहे. ते पत्र बाचून मालतीच्या बोलण्यांना पाणी आले. इतकी रात्र उलटली आणि जानकी कोठे गेली असेल? काही घोर तर बदले नाही ना?

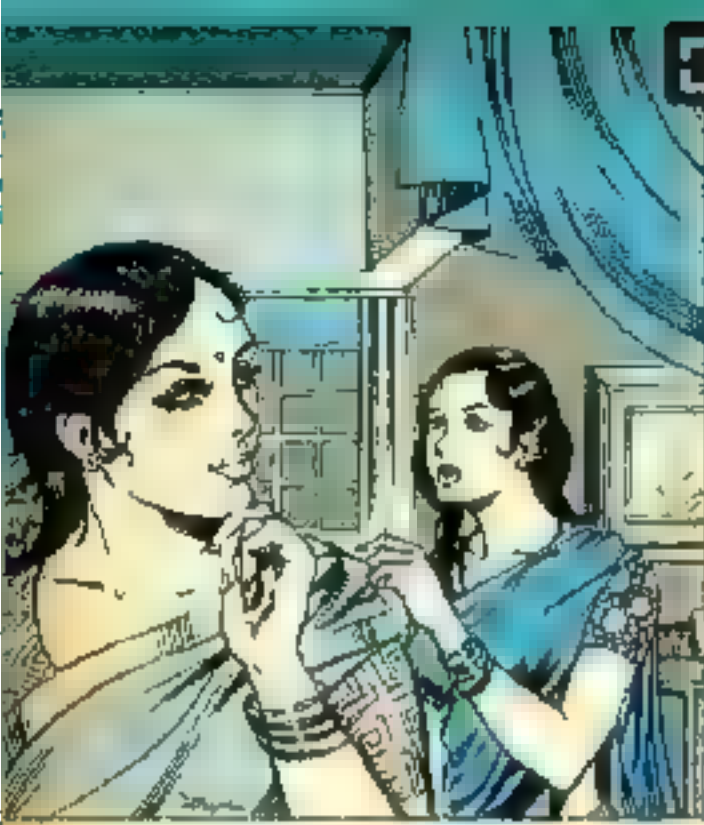
पत्र बाचून जामकीची आई कपाळावर हात ठेवून रडू लागली.

जानकीचा बाप मालतीला म्हणाला—"बाई, मी काही दिवसांनी तुझ्या दागिन्यांची सर्वे किंमत देईन हो, या जानकीचा शोध कसा आणणार आता? माझ्याजवळ एक फुटकी कवडी सुद्धा नाही!" म्हणत आसवे डाळू लागला.

"अहो काका! माझ्या दागिन्यांची किंमत तुम्ही भरायची गरज नाही. पहिल्याने जानकीला शोधून आणा. काळ रात्री तुम्ही आश्रय विला नसतात तर चोरांनी माझे दागिने माझ्या गळ्यातून काढून घेतले नसते का?" मालती म्हणाली.

जामकीचा बाप जानकीला शोधायला काळोसात निघून गेला.

काही बैठाने त्या गल्लीत एक गाडी थांबल्याचा आवाज ऐकू आला. मालती व जानकीची आई वार उघडून बाहेर आल्या नंदनाच्या घराची मंडळी दाखीतून खतरली.

शेजारच्या घरात मालतीला नंदनाने तरक्षण ओळखले व आनंदाने तिला बापत जाऊन सेटली. मंतर ती आपली पेटी घेऊन नंदनाच्या घरी गेली.

घरात आल्याबरोबर नंदनाने मालतीला विचारले—“पहिल्याने पेटी उघडून कुस सर्व सामान आहे की नाही, पाहून घे, आई!”

मालतीने आश्चर्यचकित होऊन बघलेले वृत्त सांगितले व म्हणाली—“तू असे का ग,

म्हणत आहेस? ती जितकी चांगली मंडळी आहेत? जानकी कोठे निघून गेली आई?”

नंदना स्मित करून म्हणाली—“कोठे गेली नाही, त्यांच्या कोणत्यातरी भाते आईकाकडे जाऊन राहिली असेच हे सर्व नाटक रचले आहे त्या सर्वांनी! उघडात चालणारी लबाडी तुला अजून कळली नाही. केव्हा गळा कापलीस कळणारमुळा नाही. या लोकांच्या दिवशी सर्व गांवकऱ्यांना चांगली माहिती आहे. कपडे, भांडी व हाती लागले ते उचलून नेणारी ही माणसं आहेत! यांचा वास असणं झाला आहे आम्हांला बोरांनी तिच्या अंगावरचे दागिने काढून नेले तर तिला पत्र लिहायला कागद आणि पेन कोठे मिळाले आणि तिने एवढे पत्र कोठे बसून लिहिलं ग? तूच सापडलीस यांच्या हातात अशी फसायका?”

मालतीला भयंकर राग आला. म्हणाली—“मी एक संडवळ असेन. परंतु या शहरी लोकांची लबाडी उघडकीला आणल्याशिवाय राहणार नाही! तू मला मदत कर म्हणजे झाले.” असे सांगून मालतीने नंदनाच्या कानांत काहीतरी सांगितले.

“हुशार आहेस ग! तुम्ही ही युक्ती यशस्वी व्हायला माला भावसभाऊमुळा मदतीला आहेच! तो सोंब करण्यात वस्ताद आहे, बघ!” नंदना म्हणाली.

गावभर बोतिमा पसरला मालती पालाचा पदर डोक्यावर घेऊन जानकीच्या घरी गेली व दाराची कडी वाजविली तो खोटी काळाभातच जमी राहिली जानकीच्या बापाने वार उघडले.

आवाज बदलून मालती म्हणाली—“आता घरी यायला काही हरकत आहे का? जानकीने विचारायला पाठविले आहे.”

जानकीची आई बाहेर येऊन म्हणाली—“काय तरो आई, ही मुलगी! मी तिला बजावून सांगितले होतं की मालती परत आपल्या माची आईपयंत तू येण्याची आई करू नकोस. परत केव्हा बायबं हे आम्हीच कळवू, असं सांग तिला. बरं पण तू कोण?”

“मालती!” असे म्हणत मालती उजव्यात येऊन उभी राहिली. दोघां नवरा-बायकोवर आकाश कोमळल्यासारखे झाले.

“चांगली बायणूक दाखवून तुम्ही असा गळा कापलात का? माझे दागिने बोरी गेल्याची फिर्याद मी पोलीसात केली आहे.” मालती म्हणाली.

काळासात तिच्या मागे पोलीसाच्या वेघात नंदनाचा भावसभाऊ उभा होता तो पुढे येऊन म्हणाला—“तुमचे सर्व नाटक आता बंद करा बला नुसंगत तुम्ही तिघांनी आणि गज साजोत बसा तिकडे!”

पोलीसला पाहून दोघां नवराबायको थरथर कापू लागली. म्हणाली—“आम्हांला क्षमा कर, मालती! आमच्या अकलून थोका विला आमची अक्ल चव्हाट्यावर आणू लक्षात! तुजं दागिने सुला आणून देतो.”

“माझ्या दागिन्याबरोबर शेजार पाजा-रच्या बरांतून चोरलेला सर्व माल तुम्ही दिला नाहीत तर क्षमा करण्याचा प्रयत्न नाही!” मालती म्हणाली.

त्यांनी लगेच जानकीला बोलावून आणले आणि मालतीचे दागिने आणि पूर्वी चोरलेले शेजारच्या भोकाचे सामान आणून दिले उजाडण्यापूर्वी जानकी व तिचे आई वडील घर सोडून कोठे निघून गेले कोणाला कळलेही नाही. “शेजारच्यांचा भास तुम्ह्यामुळे गेला आई!” नंदना व तिचे आईवडील म्हणाले.

अघटित अनपेक्षित

ए. सधनकुमार, बरभपुर

[७८]

प्र. : अय बाटले तन्हां लाती ओंरात धडधड का होते ?

१. पावसाच्या झरिरीत मुद्राशयिण्या लांबी कुचनीच्या डाहो जंगला टांग सुधां लयन न पाणी पावसाचा व सुधां झुपापात या प्रभात बाजला व आल्या अस पात पात व द्रुम सारखे असतात शरीराचा गरम असेल त्याप्रमाणे या प्रसंगी निरतिनस्यया प्रकाशका देव देवाचा स्त्राव होतो

२. या पाहो कारणाने हा श्राव कवीजगत जाला की आराधनाचा धर्माचा श्राव पावसाचा अत्यंतच उष्ण भयाही मनोविभार तीव्र प्रमाणात झाले ही पावसाचा सुधांच्या आनंदाने पदरगत झिरपितून जावच्या पदार्थाचा स्वाद उत्तम रस होतो त्याचा परिणाम व म सुखाने त्याचे भक्षणांवरही घातीत धडधड होणेमुळे सुरू होते

वि. केशवलावयध, व्यासरपाडो

प. सूर्याच्या निविध दिशाना यह असतात परन्तु सर्व प्रस सूर्याच्या एक व दिशला असते तसे परिणाम काय आला असात कुपा करून सांगत

३. काही वर्षांपूर्वी आरप्रहाचा समूह सूर्याच्या एकत्र दिशाना येथार सहज व सुविध्या सोपेच समजून सर्व ग्रहां सामोरे वींग दाखार अशी अफवा उडाली होती. तसे काही एक ठर नवता आपला दिवगारे व अफवा एकत्र मने सोडून पळून जाणारे सर्वच जगाच्या धडला पाव असे पणत्यांच्या गिस्तीविहद होऊन्या गोष्टी म्हणजे प्रलय मुक्य उत्कलाने ज्वलामय्याचा पाव ठाव आगण वगीरे हातच असतात परन्तु त्यांचा ग्रहांशी काय संबंध असता हे क को सांग झकझा पाहो

असे असतही सुधारे १८०० वर्षांची एकदा सर्व ग्रह सूर्याच्या एकत्र दाखुला एकदा एताने उभ होतात म्हणून इतिहासात अनेक वेळां सूर्यो विचारणत तसे श्रावे असणाऱ म्हणून काय होत हे इतिहासाच्या आधारे कळण्यासारखे आहे! म्हणून काही हात नस वे तसे काही घडून असात तर

म्हातार मने वराच येठ श्राव करण राहत्यावर विचार कर लागले- ' त्या दिवशी त्यांनी मी सांगितले ते एकल नाही, म्हणून त्यांची ही दुगत झाली त्या सुष्ट राजावर मी कसा तन्हेन मूख उगवायचा? आपल्या वरावर झालला अन्याय भीतीने किवा स्वार्थाने ज सहन करतात ते तोच होत, असे सांगतात माझ्या वशाचा सर्वनाश झाला त्याचा प्रतीकार झालाच पाहिजे '

सुख कसा उगवायचा याविषयी विचार करीत ते माकड अरव्यात वणवण फिरले किती फिरले तरी काही युक्ती सुचली नाही. त्या दिवशी कडक ऊन पडले होते. त्याला तहान लागली. पाण्याच्या शोधाच हिडत ते एका कमळे असल्या सरोवरा-जवळ पोचले. तेथे सर्व निजून वातावरण

होत, तेच धावयाचे भासत होते ते लक्ष-पूर्वक पाहत्यावर एक गोष्ट त्याला कळली पाण्याच्या आजूला जगणाच्या पात्रलाच्या सुणा विसल्या, परत यणाच्या विसल्या नाहीत.

तक्कीच या सरोवरात मगरी असल्या पाहिजेत. पाणी प्यायला यणाच्या प्राण्यांना धरून त्या तक्कीच सात असणाऱ म्हणून आपण पाण्यात पायदेखीव न ठेवता कम-ळाच्या वेढाच्या अडतीने पाणी प्यावे असा विचार करून म्हातान्या माकडान पाण्याच्या परतळापासून उंच काठावर चढून काढीने कमळाचा वेळ पाण्याबाहेर ओढला आणि कमळाच्या थोकळ वेढाने पाणी पिऊ लागले

त्याच वेळी एका यक्षान पाण्यावर डाके काढले. त्याच्या गळ्यात एक अस्मद्भुत हिंस्याचा हार होता. तो म्हणाला-"या

बांधवक आले की केश पिकतात, तोंडाचे बोलके होणे, डोळ्यांना दिसत नाही, कानांना ऐकू येत नाही, परंतु त्याच्या मनातली भाषा मात्र नित्य युवतीच असते.

सरोवराच्या काठी पोचल्यावर माकड राजाला म्हणाले—'सुर्योदय क्षितिजावर अर्धे पडेल त्या वेळी सर्वांनी पाण्यात शिरायला तयार रहावं. तांब ठीक मुहूर्त आहे. सर्वांनी पाण्यात उतरावे. सर्व बाहेर परत आल्यावर आपण व मी पाण्यात उतरू. मी आपणाला एका गुप्तस्थानी घेऊन जाऊन कुबेराफडून अत्यंत मूल्यवान रत्नहार देवधीन. राजाने ते एकदा आनंदाने मग डोलविले.

सुर्योदय अर्ध क्षितिजावर येताच राजा व माकडाशिवाय बाकी सर्व पाण्यात उतरले परंतु मराच वेळ झाला तरी त्यांच्यापैकी कोणीच परत न आल्या पाहून राजाने विचारले—'त्यांच्यापैकी कोणीच परतला नाहीत की रे?'

माकडात लगेच एका वेडाच्या आवाजावर उडी मारली व म्हणाले—'दुष्ट राजा,

खालून टाकले आहे. तु आपल्या घोड्याचा आजार बरा करण्यासाठी माझ्या सर्व अनयायाना निर्दयपणे ठार केलेस. माता माझी पाळी आहे. मी तुझ्या सर्व अनुयायांना निर्दयपणाने यक्षाला भक्षण करण्यासाठी या मरोबरात तुझ्या करवीर पाठविले. मी हा तुझ्यावर सूड उगविला. तू राजा आहंस म्हणून तुला मी लाडले, तू आजन्म हे दुःख सहन कर आणि केवल्या पापाची फळ बाब. ठोर्यास ठोसा! होय आमच्या माकडाची तोंती आहे! आम्ही माणसाचोच तक्कल करतो. तू माझा वध निर्मुळ केलास, मी तुला निर्वेश केले."

राजा ते ऐकून दुःखीकट्टी होऊन पायी परतला. राजा निघून गेल्यावर यक्ष मरोबरातून बाहेर होके काढून म्हणाला—'काय उत्तम काम केलेस रे, माकडा? तू आपल्या बाबुचा मारा केलास. रत्नहार मिळविलास व एक मित्रही मिळविलास!'

माकड आनंदाने जयलाल निघून गेल

अनन्य मांनिन

[१८]

राजाचे मर्कटाने जिवंतच राजाचा राजधानीवर गेल असल्यावर सकाळी पुढेसूचना दिली. राजधानीवर पाहून येवल्यात एक राक्षसही असल्याचे ऐकल्यावरही राजाने धावाची मर्कटाना भाषा मनी तेमसे. मनी जीवपुत तलवार उपसून मर्कटावर धावला. परंतु मर्कटाची दंडवार फुटून टाकून आपली दंडवार उपसून त्याच्यावर धावला. [१८]

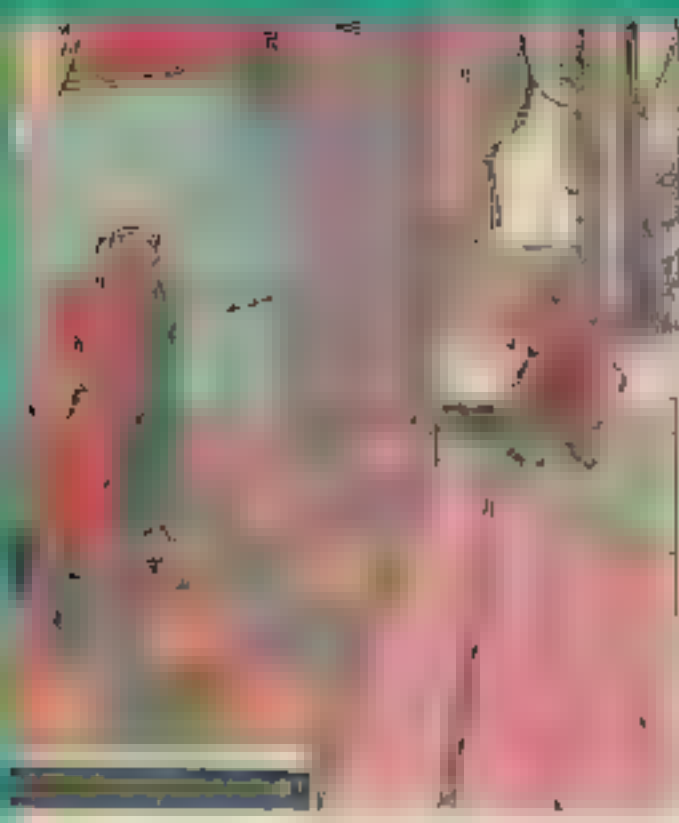
मापावी मर्कटाना तलवार उपसून जीव

मर्कटावर वार करायला निघालेला पाहून दरबारात हा हाकार उठला. राजा जिवंतच कालून पुन येऊन मर्कटाचा हात धरित म्हणाला. 'मर्कटामाझ्या! तज्जा धावे कड तकास. दरबारात रक्तापात झाला तर तू राज्याला जयस आहे. जिवाय मी जीवपुतलात निरच्छेदाचा निष्ठा दिला. तज्जा तू हनुमाचे धावेत क्षे न पाहिले.

त्याचा अधिकार राज्याचा जो मुख्य आघाळ आहेच त्याला आहे!

राजाने तसे म्हटल्यावर मर्कटाने आपली तलवार ध्यानेत ठेवली व दातओठ चाचीत म्हणून कापले, ज्या भक्ष्या! तू आतां तर बांचलास. तरी तू आताच्या आता राज्याच्या हद्दी बाहेर निघून जा.

जवळपास मर्कटाने त्याची खाली पाहिली तलवार उपसून म्हायनेत ठेवली.

मुस्ताळा क्षमा करावी आपल्या राजधानीवर चालून येणाऱ्यात उदयागिरीचा राजा दुर्मुखही एक आहे. पहिल्याने राजधानीच रक्षण करे करावयाचे याची आवश्यक ती व्यवस्था करा.

जितकेतू राजा दुर्मुखाने नाव ऐकताच दचकला आणि काही अंतरावर उभा असतल्या पाहारेकऱ्याच्या तोंडाकडे म्हणाला—“आ रे, मू लोकर जाऊन किल्ल्याचे मुख्य द्वार बंद कर आणि जवळपासून त्याचे रक्षण कर. आपल्या सेनापतीला कळव की सैन्य तयार ठेव व घुसजावर व इतर माझ्याच्या जागांवर सैन्य ठेव करायला माझी आज्ञा आहे, असे साय.”

“जो हुकूम, महाराज!” असे म्हणत पाहारेकऱ्याचा नायक तेथून निघाला.

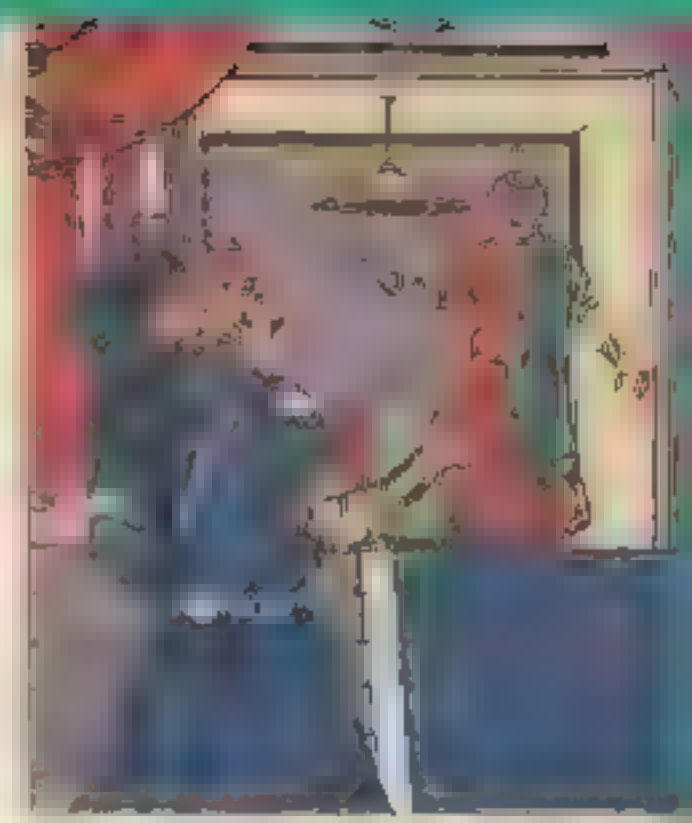
राजा जितकेतू सामंत सूर्यभूपतीकडे बोलून म्हणाला—“त्या दुर्मुख राजाला तू ओळखतो आहेस तर! तो माठे सैन्य घेऊन आमच्या राज्यावर चालून येतो आहे म्हणे, सरंच का?”

सूर्यभूपति त्याच्यावर माठ सकट बाल्यासारख तोंड करून म्हणाला—“महाराज, मी त्या राजाचा कित्येक वर्षे एक यमन म्हणून होतो पण त्या राजा अधोप

कले न त्याचे राज्य सज्जतावले त्यावेळी त्याचे बरेच सैनिक त्याच्या विरुद्ध उलटले व माझ्या बाजूला बाल परंतु मध्यतरी कालीवर्मा नावाचा एक क्षत्रिय तरुण भल्लूक माथिक, अस्वनाच्या रूपात असलेला एक जण आणि जंगलातले चार वसे सर्व लढाव असले व त्यांनी माझ्या किल्ल्यात शिरून मला किल्ल्याबाहेर हुसकावले. त्या दुर्मुख राजाचा मदत करणारे हेच सर्व लोक आहेत त्याच्या जवळूनसे माठ सैन्य नाहीच.”

सूर्यभूपतीने हे सर्व सांगितल्यावर जितकेतू राजा घोडा स्याच्यासारखा मकंटाळा म्हणाला—“मकंटाभात्या! हा सूर्यभूपती म्हणतो आहे त्यावरून सगळे तसा मोठा नमला तरी बलवान दिसतो आहे आणि किल्ल्याबाहेरच्या रक्षणाच्या गोष्टी मागाहून पाहू, प्रथम या किल्ल्याचे रक्षण करे करावयाचे याचीच काळजी घेतली पाहिजे.”

आतांपर्यंत सूर्यभूपती व जितकेतू राजाचे जे संभाषण झाले ते सर्व लक्षपूर्वक ऐकत उभे असलेले मायावी मकंटा म्हणाले—“अरे ए राजा! किल्ल्याच्या रक्षणाची नेवळी फिकीर करण्याची गरज नाही तो भल्लूक माथिक व त्याच्या बरोबरचे सर्व जवळूनसे माठ सैन्याच्या किल्ल्यात कसे शिरले

काटक तुला? त्या किल्ल्याच्या काटकाळा आग लावली होती त्यानी! म्हणून तू त्या काटकाच्या रक्षणाचीच काळजी घे, कळल का?”

राजा कळल्यासारखी मान हुलवून सूर्यभूपतीला म्हणाला—“एकदा काटकाचे रक्षण कागलं करू न शकल्यामुळे तू सिंहासनच चालवून बसला आहेस. म्हणून किल्ल्याच्या काटकाच्या रक्षणाची व्यवस्था मी तुझ्यावरच टाकीत आहे. ती जबाबदारी तू योग्य प्रकारे पार पाडलीस की मी तुलाच आपला प्रमुख सामंत म्हणून नेमीन.”

सूर्यभूपती म्हणाला—“आपली मेहेरबानी महाराज! आणि तिकडून निघाला.

अर्थात त्याच्या राज्यात सकाटकाद आणि नंतर राजाकड पाहून म्हणाला—‘महाराज म्हणताहेत की त्यांनी मला फिरछदाची शिक्षा केली आहे आणि हे मकंटा मला मंत्र सांगून आ म्हणतो आहे’ असे म्हणत प्रमुख नागरिकाकडे बोलून म्हणाला—“प्रमुख नागरिक हो, आतां मी काय करावे, म्हणता महाराजांचा हुकूम मोठा की या मकंटाचा?”

मभंतले नागरिक राजाज्ञा बराबर म्हणावी की मकंटाभात्याने म्हटले ते बरोबर आहे म्हणावे, या विचारात मागपुढे करीत असतां सामंत सूर्यभूपती राजाला तसंस्कार करून म्हणाला “महाराज!

तेवढ्यात जीवगुप्त मोठ्याने ओरडून म्हणाला— 'पण महाराज, मग माझ्या-विषयी काय हुकूम आहे? माझी नोकरी आहे की गेली?' "

तो प्रश्न ऐकताच मायाची मकंट किच किच' आवाज काढीत चिबून म्हणाले— "अरे माजी मध्या! तुझी नोकरी केव्हाच गेली. तुमं होकंच काय ते काही चिबसा-पुरते वाचलं आहे. तू आत्ताच्या आत्ता या मसतून बाहेर चालता ह्या पाहू!

गुढे सूर्यभूपती त्याच्या पाठीमागून मंत्री जीवगुप्त आणि त्याच्या पाठीमागून थोड्या वेळाने इतर प्रमुख नागरिक बाहेर निघून गेले. अगानेने सर्व सभागृहातून बाहेरच्या

मकंट घाईघाईने बाहेर आले व सभागृहाच्या पायन्याजवळ येऊन हातातली तलवार फडकवीत आणि आपली शपटी हवेत गरगर फिरवीत म्हणाले— "माझा मकदड अस्व-लाचा खंड चामू होना तेथे कोणीतरी उडवला आहे तो खाणून देणाऱ्याला जितकेतू महाराज आपल्या अध्या राज्या बरोबर त्याच्याशी आपल्या मुलीने लग्नही करून दलील "

मकंट म्हणाले ते एकून तेथे उभे असलेले सर्व यत्क होऊन परस्परांकडे पाहू लागले सर्व प्रथम मंत्री जीवगुप्त घट्टने हसला व म्हणाला— "या मकटाला, आपल्या महा-राजांना मुलगी नसल्याच, वास्तविक मुल-आळही नसल्याचे माहीत नाहीसे दिसते आहे! "

मध्याज ते म्हटल्या बरोबर सर्व माठघान हसले. तितक्यात जितकेतू महाराज तेथ आले मायाची मकंट त्याच्याकडे रागान पहात म्हणाले— "कायरे राजा! मी हे काय एकता आहे? तू राजा कसा आहेस रे? तुला खरोखरच मुलबाल नाही का रे? मग माझा मकदड? "

मकदडाला ते मी मागाहून मागन, पण तू मला त्या मकदडाची इतकी गरज आहे का? त्याच्या निवाय अकबर

राजान विचारले

"गरज म्हणतोस? हा काय प्रश्न झाला? तो मकदड ज्याच्या हातात असेल त्याला जसाध्य असे इतकीकात काहीच नाही तुज सिहासनच नव्हे, तुझ्या प्राण रक्षणासाठी सुद्धा त्याची गरज आहे " मकंट म्हणाले.

अगच राजा हात बर करून म्हणाला— "मला मुलगी नाही, याबद्दल कोणी शंका कुसका काढण्याचे कारण नाही. मला मुलगी दत्तक घ्यावी लागली तरी बळून मकदड आणून देणाऱ्या बरोबर मी तिन लग्न करून देऊन भाणवी बर अर्थ राज्य-मुद्धा देईन." ते एकून तेथ जे हजर होते

त्यांनी सर्वांनी टाळपा वाजवून राजा म्हणाला त्याचे स्वागत केले

त्यापूर्वी अस्वलाचा खंड पहायला आळत्या लोकांपैकी काहीजण दूर उभे होते त्यांच्यापैकी बेंराम्याचा वेष करून उभे असलेले दोघ तरुण राजा म्हणाला ते एकताच खोके फिरल्यासारखे उडघा मारू लागले. त्यांच्यापैकी एक जण आपल्या सोळीत हात घालू लागला तेव्हा दुसरा त्याला थांबवून म्हणाला

"कायरे उपशिष्टा अशी घाई करू नकोस. पहिल्याने आपल्या गुरुवर्यांना काय वाटत हे विचारून घण आवश्यक आहे."

अगच ते दोघे बेंरामी तरुण तेथून निघाले. तेव्हा नागरिक जितकेतू राजाला

हा सल्ला देऊ आणल की मन्नदड आणून देणान्याला जे पारितोषिक महाराज देणार आहेत त्याची खोवणा दवडी पिटून राज्यभर करावी परंतु तितक्यात 'सद्' करीत एक बाण किल्ल्याच्या भिंतीवरून घळून त्याच्या भोमोमध गडला

काहीचण खाली पडलंला बाण उचलू लागल परंतु तितक्यात मायावी मकंट ओरवळ - यावा!" आणि त्याने घ वन जाऊन बाण उचलला त्याने तडे बाण लक्षपूर्वक पाहून घतला आणि आपल्या हातांनी तो तोडून त्याचे तुकडे दूर फेकून दिले व म्हणाले-"या बाणाची जी स्पिती खाली आहे तीच वन मायावी शयची ही

माया मन्नदड जाऊ आहे?

इतक्यात एक मोठा सडक काटसरून आत येऊन राजवाड्याच्या भिंतीवर आदळला आणि खाली पडला दगडाच्या धक्क्याने राजवाड्याच्या भिंतीला मोठी चौर पडली

जितकेंतु राजा आगच्या जागी बसून कोपत म्हणाला-"इतका मोठा दगड किल्ल्याबाहेरून आत फेकू शकणारी व्यक्ती सामान्य माणूस असणे शक्य नाही ती व्यक्ती म्हणजे राक्षसच असणार मकंट अमात्या! आपण सामान्य माणूस अशा राक्षसांनोवर युद्ध करून जिवंत राहू शकू का?"

तो दगड पाहतांच प्रमुख नागरिकां-बरोबर इतर लोक मुद्दा धावून तेथून दूर पळून गेले मायावी मकंट राजाला धीर देत म्हणाल-"बरे, ए राजा! तू राजा कसा सांलास रे? असा भिनोस काय? कदापुढा नदोच्या वन्यांसोऱ्यात राहणाऱ्या अशा कित्यक राक्षसांना आमचे गुरू मिथ्या-मिश्र यांनी धरून आपले गुलाम करून घेतले आहे आणि त्यांच्याकरवी वाटले ती कामे करवीत आहेत"

राजा धावत्या आवाजात म्हणाला-"नामग त्यांना इतके गुलाम करून

शकलेल का

ते एकूत मायावी मकंट 'किचकिच' करून हुसत म्हणाल-"अरे राजा, तू किती बोळा दिसतास रे! आमचे गुरू म्हणजे तत्रभाद्रात पारंगत आहेत ते तुझ्या या शूद्रभाशा राज्याच्या रक्षणार्थ त्या नदीचे आटे साहून येताले असे वाटले का तुला? ते आपल्या धन व तत्र शक्तींनी इत परलोक प्रिकणार आहेत परंतु त्या गोष्टीस भल्लूकपाद सावाची एक मुच्छ व्यवती आढवी घेत आहे त्या भल्लूकपादाचाच मिथ्य भल्लूक भात्रिक आता किल्ल्याच्या बाहेर आला आहे"

मायावी मकंट ते म्हणाल्यावर जितकेंतु राजाला एका गोष्टीची शका वाटू लागली

काणितरी शोध मद्राजकिंजरीलः मात्रक वापसात भाडत आहेत आणि आपल्या मायल्याचा प्यादासारखा उपयोग करीत आहेत या मायावी मकंटाळा माय्या सिहासनाचे रक्षण करण्यापक्षा त्याच्या गुरूचा शत्रू जी भल्लूकपाद व त्याचा शिष्य भल्लूक भात्रिक आहे, त्यांना ठार करण्याचीच चिंता जास्त दिशने आहे म्हणून किल्ल्याच्या रक्षणाची जबाबदारी आपण स्वतःच उचलली पाहिजे!

राजाने असा विचार केला व मकंटाळा म्हणाला-"मकंट अमात्या! आपण कोटाच्या भिंतीवर चढून शत्रू किती अंतरावर आहेत पाहून येणे आवश्यक आहे त्याच बरोबर सैन्यालाही सावध रहायला सांगणे जरूरी

आहे." असे सांगून जवळच्या एका बुरुजा-
वर चढू लागला.

मायावी मकंद ओरडले— "अरे रे! माझा
मंत्रदंड कोठे आहे?" आणि राजाच्या
पाठीमागून निघाले.

राजा जिसकंतूने आणि मायावी मकंदाने
किल्ल्याच्या भिंतीवर चढून समोरच्या
मंदानाकड पाहिले. त्यांना त्यावेळी आली
घोड्यावर कालीवर्मा, रेश्यावर भल्लूक
मात्रिक, हत्तीवर बांडाळ भल्लूक, उघडदंड
राक्षस आणि काही मांजके सैनिक विसले.

त्यांना पाहून राजाच्या सखायांच्या
शरकांप उडाला. म्हणाला— "अमात्या!
इतर सर्वांची गोष्ट सोडून दे, परंतु या
एकट्या राक्षसाला पाहूनच माझा सर्व धीर
नचला आहे. त्याला जिंकणे आमच्या
सारख्या सामान्य माणसांना शक्य तरी
होईल का?"

'मानवसाध्य जे नसते मंत्रसाध्य असते
असे धोंगांमोठ्यांचे म्हणणे आहे. जे
मंत्रसाध्य नसते ते तंत्रसाध्य असते, असे

विद्वान लोक सांगतात. परंतु आतां काय
करायचे, माझा मंत्रदंड कोठे आहे?" असे
म्हणत 'किचकिच' करून ओरडत मकंदाने
उडी मारली.

मकंदाचा आवाज आठवून रावटी
शिकारी हत्तीवर उभा राहिला आणि
घनुष्यावर बाण घेवून मकंदावर नम
घरला आणि ओरडला— "अरे माकडाच्या
पिल्ला! हा बघ तुझा मंत्रदंड या बाणाच्या
रुपे येतो आहे!" असे म्हणत त्याने बाण
सोडला. तो 'सुई...' असा आवाज करीत
आला आणि मकंदाच्या गुदम्याला लागला.

बाण लागताच मायावी मकंद खाली
पडले व ओरडले— "तांत्रिक गुरो!" आणि
उभे राहून दोन्ही हातांनी त्याने तो बाण
घेऊन ओढून बाहेर काढला व म्हणाले—
"अरे ए! या भातिमत्तोला तुमचे बाण
काय करणार आहेत रे?" नंतर तो बाण
कालीवर्मा आणि भल्लूक मात्रिकाच्या
दिशेने फेकला.

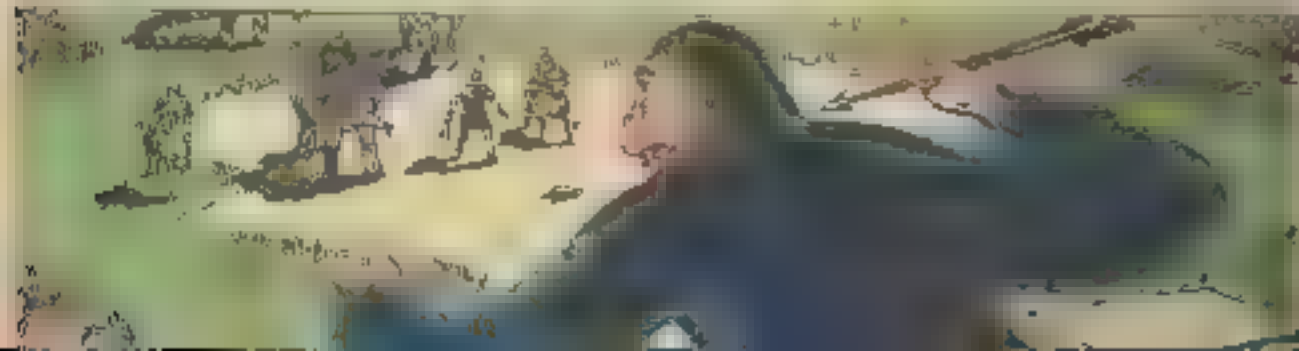
(क्रमशः)

बोलाचं मोल

विक्रमावित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो आढाजवळ गेला, प्रंत खाद्यावर
काढून घेतले व नहमीप्रमाणे मोन होऊन
ममलानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा
प्रेतात बसलेला बेताळ त्याला म्हणाला—
'राजा! तुझ्या सारख्या काही राजांना
कोणी काही बालक तर ह्याला किती
महत्त्व द्यायचं याच तारतम्य नसतं. मुंबान
विभ्राती घ्यावयाचे सोडून तू अनेक कष्ट
सहन करीत आहेस. चंद्रगिरीच्या राजाने
एक असम्य माणूस काही उपमंदपणाने
म्हणाला त सहन केलं, परंतु एका विद्वान
पंडिताने काही म्हटले त्याबद्दल माझ फार
सतापला. तुला कटाळा येऊ नये म्हणून
मी तुला ती गोष्ट सांगली.' असे सांगून
बेताळ गोष्ट सांगू लागला.

चंद्रगिरीच्या दरबारात मोठमोठे कवी
व विद्वान होते. राजा त्यांचा फार आदर

करी देशालाळे घोर कधी व विद्वान त्याच्याकडे येऊन पात्रितापिकही मिळवीत त्याच्या दरबारात धनजय नावाचा सगळ्या मोठा विद्वान कधी होता. त्याला आपल्या पांडित्याची थोडी घमंडही होती

राजा वेप पालटून आपल्या राज्याची पाहणी करीत असता एकदा एकाएकी कार मोठ्या सकटात सापडला. मुद्देवान त्याला एका धतगराने बांधविले. राजधानीत भरतल्यावर राजाने आपल्या नाकरांना पाठवून त्या धनगराला सन्मानपूर्वक दर बारात बोलावून घेतले

दरबारात धाकल टाकताच धनगराने राजा

काय रे बवा ये ठसठस का मला तुच मारता जीव बांधविलास. तुला सत्कार करण्यासाठी मी तुला येथे आलाविले.

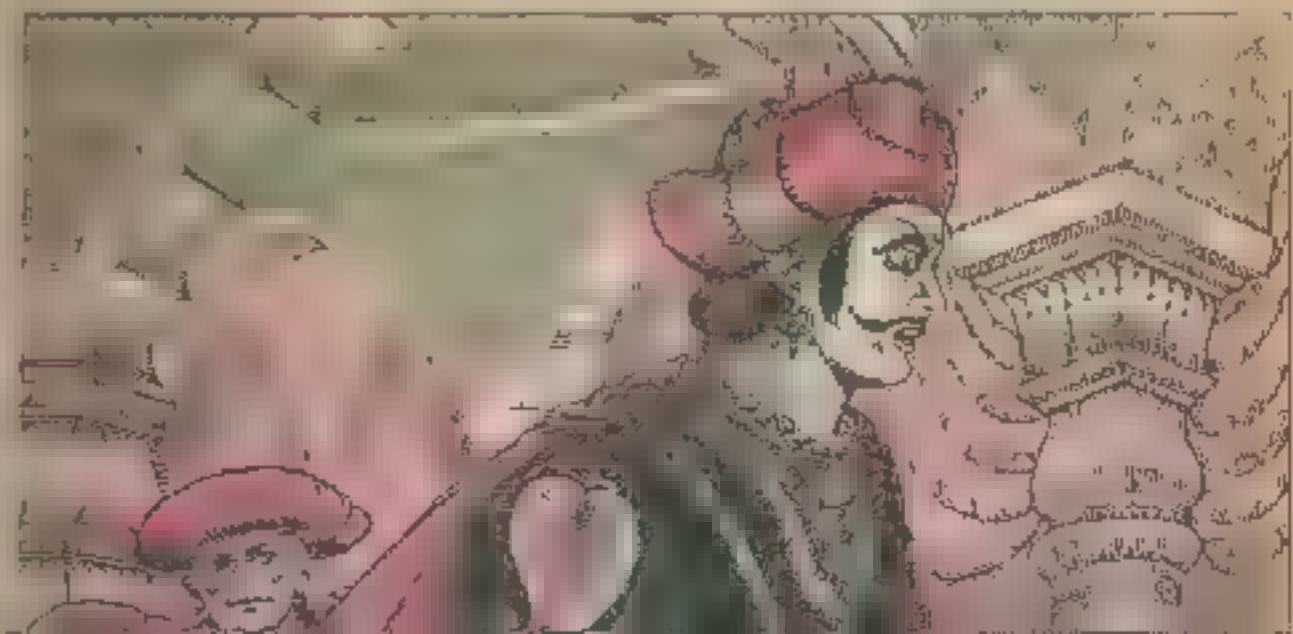
धनगराला सर्व आठवल व त्याने राजाला विचारले—“कायरे, तू राजा आहेस का? तू स्वतःच रक्षण करू शकला नाहीस, आणि आमचे रक्षण कसं करणार?”

त्याचा तो उर्मटपणा पाहून राजा त्याला शिक्षा करणार, असे प्रत्येक दरबान्याला वाटले परंतु राजा अगदी शांतपणे म्हणाला— ‘तुम्ही सका बरोबर आहे! एकाएकी परिस्थिती प्रतिकूल झाली की काय विजाही पणकची अमला तरी त्याचा पराक्रम निकपयोगी हातो आपल्या देशाच्या राजाचेच रक्षण केलंस यावरून .” असे म्हणत राजाने त्या धनगराला एक हजार मुवणमुंडा इनाम म्हणून दिल्या

एवढे सोने पाहून धनगर चकक होऊन पहात राहिला. तो भीतभीत माने उचलीत म्हणाला—“संभाळून रहा. वाटेकलेव्हा तुमं रक्षण करायला मला वेळ मिळालस असे नाही!”

ते एकून राजा सदसदां हमला. राजाची तो सहन शक्ती पाहून दरबारीं चकित झाले. ही गोष्ट घडली तेव्हापासून धनजयच्या मनात खळखळ उडाल्यासारखे झाले. राजाने

मनात कंटा यात काही गैर नाही परंतु त्या असम्य मानमाने भयभयत उर्मटपणाने बोलून राजाचा अपमान केला तरी राजाला राम न येता, राजाने ते हसण्यावारी सोडून कां घावे? त्याचे ते बालणे इतके मोलाचे वाटायचे का राजाला? धनजयला या गोष्टीचे आश्चर्य वाटले. आपण मुंडा तसच बोलून राजा त्याला महत्त्व देतो की नाही हे पाहण्याची इच्छा त्याच्या मनात उद्भवली धनजयला तशी एक संधा मिळाली राजाने एक जका प्रसंग कळवून प्रसंग केला तो एकून धनजय म्हणाला—‘प्रभा! महा-मूर्ख आपल्या मनातही उत्पन्न न होणारी ही संधा आपल्या मनात कधी काय उद्भवत?

ते एकून राजा संतापला त्यावेळी त्याचे डोळे धाग पाखडत होते राजा एक वाक्यही न बोलता सभेवरून उठून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी धनजयला राजकवीच्या पदावरून काढून टाकण्यात आले.

यंथवर गोष्ट सांगून येताळ म्हणाला— “राजा, चंद्रगिरीच्या राजाच्या या विचित्र वागण्यात काही अर्थ आहे का? धनगराने मरून सगळ्या अपमान केला असता राजा गगावला तर नाहीच तर उलट त्याला आनंद झाला आणि एका विद्वान पांडित्याने आपली एक प्रतिभेच्या व्यक्त करताच राजाला इतका राग का याचा? या शक्य समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू विले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे.

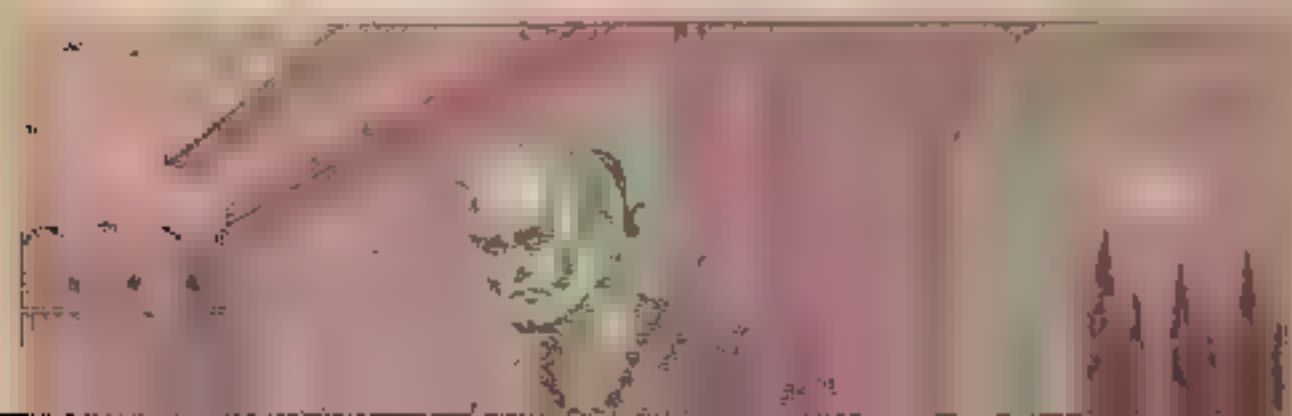
मुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन
मुझ्या पायावर लोळू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला—"राजाला तसा
राग घायला अनक कारण हाती. पहिला
गोष्ट प्राणदाता हा पित्यासमान असता
त्याला मुलाला रामावण्याचा अधिकार
असतो. प्राणदात्या घनगराचे राजाची कान-
उघाडणी केली राजाचा अपमान करण्याची
इच्छा त्याच्या मनात नव्हती. शिकाय
तो म्हणाला त्यात एक धिनोद होता
दरबारातल्या जो विद्वत्काला राजा-
बरोबर थडामस्करी करण्याचा अधिकार
असतो. त्या दृष्टीनही घनगर म्हणाला
त्यात वावगे असे काहीच नव्हते तिसरी
गोष्ट, दरबारात पाऊल टाकताच घनगर
बुधकळभान पडल्यासारखा झाला. कम
बोलावे व वागावे हे त्याला कळल नाही
दावय निनवया सावधपणानेच वागण्याचा
त्याने प्रयत्न केला परंतु त्या प्रयत्नात
त्याचा तावकळणाच प्रगट झाला राजाने
त्याचा सत्कार करावा असे कधी त्याच्या

मन
म्हणून त्याने मारला. व ड २५
वाटले असने तर ते विचित्र दिवले
असने वाटची गोष्ट ही की एक गावडळ
काही म्हणालाच तर तिकडे काणी लक्ष
देईल का? त्याच्या सोबध्यावरून राजा-
विषयी दरबाऱ्यांच्या मनात जो आदर
होता तो कमी होण्याची गत्यता नव्हती
काहीना त्या घनगराचा राग झाला एवढेच
परंतु दरबारी कवीच्या प्रत्येक शब्दाला ते
महत्त्व देणार हे साहजिक होते घनजय अ
म्हणाला त्यात राजाना सगळ अपमानच
प्रगट होत होता राजाने जर तो सहन केला
असता तर दुसऱ्या दिवसापासून राजाविषयी
दरबाऱ्यांच्या मनातला आदर कमी झाला
असता. म्हणून राजाने घनजयला दरबारा-
तून हाकलले ते न्याय्यच होते."

अशा तऱ्हेने राजाचे भोव भग होताच
वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला आणि
आड्याला जाऊन भावकळू लागला

(कल्पित)

विक्षिप्त गवई

फार पूर्वी सिधदेशाच्या गादीवर जयसिंह
भावाचा राजा राज्य करीत
होता एके दिवशी त्याच्या दरबारात
एक गवई आला व म्हणाला—"महाराज
मला आपल्या दरबारी गवयाच्या पदावर
नमण्याची कृपा करावी"

राजा म्हणाला—"माझ्या दरबारात
अनेक दरबारी गवई आहेत, म्हणून तूत
प्राणघ्नी काणाला त्या पदावर नमण्याचा
विचार आमच्या मनात नाही"

तो गवई त्या दिवशी निघून गेला. परंतु
दुसऱ्या दिवशी पुन्हा दरबारात हजर झाला
व म्हणाला—"मी एक गवई आहे, आपल्या
दरबारात दरबारी गवई म्हणून काम
करण्याची इच्छा आहे" राजाने पुन्हा नेच
उत्तर देऊन त्याला परत पाठविले

परंतु तो विद्वान दर दिवशी दरबारात
यई आणि राजाला तेच विनंती करी आणि

राजा त्याला दर वेळी तेच उत्तर देऊन
परत पाठवी त्या गवयाला राजाकडून
आपला अपमान होत असल्याबद्दल काहीच
वाटत नसे

असे किम्वद दिवस होत राहिल
राजाला वाटू लागले आपलेच काही चुकत
तर नाही हा माणूस स्वतःला गवई म्हणून
घनी आणि आपण त्याला दर रोज परत
पाठवितो तरी तो त्यात अपमान न
ममजून बसो आहे त्याचा सांशिकपणा
शहून राजाला आश्चर्य वाटले. त्याचबरो-
बर असेही वाटले की याच्या त्रिकाटीत
काहीतरी गुपित असावे पाहू या तरी,
हलक्या गवयाबरोबर हाही राहील त्यात
विघडल काय?

असा विचार करून दुसऱ्या दिवशी तो
गवई पुन्हा अन्हा दरबारात आला तेव्हा
राजा जयसिंह त्याला म्हणाला—"आपण

गल कित्येक दिवस येतो आहे. मी असे सुचविता की आपण आमच्या दरबारात गाणे म्हणावे. पण आमच्या दरबारी गवयांना आपले गाणे आवडले तर मी आपणांना आपला दरबारी गवई म्हणून नेमीन."

तेव्हा तो गवई म्हणाला—"सहाराज, माझा असा नियम आहे की जेव्हा माझ्या मनात कोणत्या संगीत ऐकवावे असे येत त्याच वेळी मी गातो. कोणी सांगवे आणि मी गावे व अशातूनही आपल्या कलेचे प्रदर्शन करावे, हे माझ्या नियमाविरुद्ध आहे. ही अट आपल्याला मान्य असले तरच आपण मला आपल्या दरबारी नेमावे."

"अशा विक्षिप्त गवयाला माझ्या दरबारात जागा नाही."

जगच तो गवई निघून गला परंतु दुसऱ्या दिवशी पुन्हा दरबारात आला. बाळपसही राजाने त्याला दरबारी गवयाचे पद देण्यास नाकारले.

असेच आजली काही दिवस घडले. एके दिवशी अचानक राजा जयसिंह याच्या मनात एक विचार आला तो असा की त्या गवयाच्या मनातही काही विषय असले पाहिजे. त्याचे इनके येजे कायमचे बदल करणे शक्य आहे. परंतु तसे केल्यास त्याच्या मनात आहे तरी काय, हे समजून घेणे शक्य होणार नाही.

दरबागत अचानकपणे जाहीर केले—"आजपासून मी तुम्हाला आपला एक दरबारी गवई म्हणून नेमतो. तुमच्यासाठी रहायला काही योग्य पगार व इतर सोयींची व्यवस्था केली जाईल."

ते ऐकून सर्व दरबारी शक्ति झाले, परंतु त्या गवयाला मात्र भुळीस आवचय वाटले नाही तो ठरल्या वेळी दरबारात त्याच्यासाठी ठरलेल्या जागेवर येऊन बसू लागला.

राजाने केलेली ही नेमणूक कोणालाही आवडली नाही परंतु त्या गवयात काही नवी दिग्वि प्रतिभा असेल असा विचार करून सर्व गप्प राहिल परंतु कित्येक महिने

लोटले तरी त्या गवयाने एकदाही आपल्या विहसलेची चुणुक दाखविली नाही. पुढे काही दिवसांनी राजाला एक भुलगा झाला. तोच त्या राज्याच्या माझीला वारस होता म्हणून राज्यभर उत्सव झाला. राजवाड्यात दहा दिवस नृत्यगायन चालू होते. दरबारी गवयांच्या व इतर गवयांच्या संपत्तीला झाल्या परंतु नव्या गवयाला त्या उत्सव प्रसंगी गाण्याची इच्छा झाली नाही तर पुन्हा केव्हा होणार? राजाने इतर गवयांकरवी त्या गवयाला गाणार का विचारले. परंतु त्यात काहीच उत्तर दिले नाही. संभ्याने स्वतः जाऊन कारण विचारले तेव्हा तो म्हणाला—"आता नाही, योग्य वेळी काणी विचारल्याशिवाय मी गायनाला सुरवात करीन."

राजाने अनेक वेळी त्याला दरबारी गवयाच्या पदावरून काढून टाकण्याचा विचार केला. परंतु ही गोष्ट तेवढीच राहून गेली. त्या गवयाच्या ह्या विचित्र वागण्या भाग काहीतरी महत्वाचे गुपित असले पाहिजे असा विचार करून राजा गूढ राहिला. पाच वर्षे अशीच ओढली.

अचानक राजकुमार एका भयंकर आजाराने आजारी पडला. कित्येक वैद्यांनी औषधपाने केले, परंतु गूढ पडला नाही व आजार वाढतच गेला. सर्वानी आशाच धोडली. सर्व स्वतःच्या घटकेची वाट पाहू लागले.

अशा समयी तो गवई आपला तबोरा घेऊन आला आणि खोड्या अंतरावर बसून गाऊ लागला.

“काय पण झूळ आहे! राजकुमाराच्या आरोग्याचे वेळीसुद्धां याला गावसे वाटल नाही आणि या स्वतःच्या घटकेला हा गावला नसत आहे! काय म्हणावे या मूर्खपणाला?” या शब्दात सर्व आपसांत बोलू लागले.

परंतु न्या निवृत्त नव्या संग नव वरडा सर्वांच्या मनावर असा काही बसला की सर्व नकळत बोलू लागले. राजकुमाराच्या आजाराची गोष्टही सर्व विसरली. काणालाही देहमान राहले नाही. स्वतः राजाने सहज मुलाच्या पलंगाकडे पाहिले तेव्हा राजा झोपेतून आसा आल्यासारखा पलंगाकड चकित मुद्रने पहात राहिला. कारण पलंग रिकामा होता. त्याने जहूकडे दृष्टी फिरवून पाहिले आणि आश्चर्य म्हणजे राजकुमार सर्वांबरोबर बसून गाणे ऐकत होता.

राजकुमाराला उठून बसण्या पाहून सर्व चकित होऊन त्याच्याकडे पहात होते. काणालाही तो गवई उठून गेल्याचे कळतही नाही.

त्यानंतर राजाने त्या गवयाच्या नावे एक जहागोर लिहून दिली व त्याला घराबारात बोलावून त्याचा सत्कार करण्याचा विचार त्याच्या मनात आला. परंतु तो गवई कोठे गेला काणाला कळतच नाही.

ज्ञानबोध

अवती राज्यात विनोद नावाचा एक तरुण राज्याच्या कचेरीत लहानशा पदावर नाकरीला लागला. त्याचे नडोल सरकारी नाकरी करीत असतां गरज पावळ, म्हणून विनोदला त्याच्याच जागी नोकरी लागली. बरेच दिवस त्याने काम केले नाही कारण चांगली मोठी नाकरी लागली तर त्याला समाजात आदर मिळेल व चांगली श्रीमंत घराण्यातली मुलगी सांगून येईल, असे त्याला वाटले.

परंतु आई पाठीस लागली तेव्हां तडित्ताने त्याला लग्न करावे लागले. एका गरीब संतकन्याची मुलगी चहा विनोदची बायको होऊन सासरी भाव्ही. ती दिसायला चांगली होतीच, गुणी ही होनी. गरीब कुटुंबातून आली असली तरी आल्यागेल्याचे आतिथ्य करण्यात ती काही उणीव ठेवीत नसे. घरातल्या लहानबोर भाणसाशी

बागण्यात बोकण्यात कोणत्याही बाबतीत दोष दाखविण्यासारखे तिच्यात काही नव्हते. ती सामूजबळ व नवऱ्याजबळ नम्रपणे बोलू व वाग.

परंतु विनोद बायकोसमोर आपला मांडोपचा दोषविण्यासाठी झुप खर्च करू लागला. या मांडोपणाच्या नादात त्याने पुष्कळ कष्ट करून ठेवले.

घट्टाका नवऱ्याची मिळकत किती आहे, या गोष्टीची चांगली कल्पना होती परंतु नवऱ्याला तो श्रीमंत नसल्याचे न सांगता, म्हणजे त्याचे मन त दुखविलां ती नवऱ्याला अनावश्यक खर्च टाळायला सुचवी.

हात सभाळून राहण्यात कभीपणा मानून विनोद बायकोला म्हणायचा “इतका चिक्कूपणा करण्याची गरज काय ग, आपल्याला? आपल्या पदाला कोमेले असत की का रहायला?”

कर्जाचे भोजन होण्यावर काढत खाललं तसतसा तो दुसरी एखादी मोठी नोकरी मिळते का याचा प्रयत्न करू लागला परंतु त्या प्रयत्नात त्याला मुळीच यश मिळाले नाही

अशा परिस्थितीत विनोदचा मामा आपल्या बहिणीला व भाव्याला भेटून जायला म्हणून आला. त्याला उच्च पदावर सरकारी नोकरी होती. ते कळल्यावर विनोदने त्याच्या बहिण्याने माठथा पत्नीवर नोकरी मिळेल का, विचारले

सर्व ऐकून घेतल्यावर त्याच्या मामाला आश्चर्य वाटलं कारण विनोदला त्याच्या योग्यतेपेक्षा बरेच्या दर्जाची नोकरी

मि.

कुटुंबाचा सर्व हाता, त्या मानाने त्याला वांगला पगार मिळत होता. त्यात चार पैसे वाचविताही याने असते. नंतर त्या जागवर त्याने वांगले काम करून दाखविले असते तर त्याला पदाधर्तीही मिळण्याची शक्यता होती

ते सर्व माहीत असल्यामुळे मामा त्याला समजावून सांगू लागला—“हे पहा, विनोद! तू त्या पदावर वांगले काम करतो आहेस हे तुझ्या बरिष्ठांना पटकन पाहिजे, म्हणजे आपोआप तुला बरेच जागा मिळेल. आहे त्या पगारात समाधान मानून काम करा-यला प्रथम शीक”

विनोदला अर्थातच हा उपदेश उचलला नाही आपल्याला मदत करायला मामा तयार नाही, म्हणून हा सर्व उपदेश करतो आहे, असा एक गैरसमज त्याने करून घेतला. मामाने ते लगेच ओळखले. म्हणून त्याने विनोदला विचारले—“तुला कशी काय नोकरी हवी म्हणतास रे?”

विनोद उत्साहाने म्हणाला—“सजिन-दाराची नोकरी मिळाली तर एक अधिकारी म्हणून लौकिक वाढेल व प्राप्तीमुद्धा वाढेल”

भाव्याची ती महत्वाकांक्षा ऐकून मामाला हसू आलं व थोडा रागही आला.

पाहू या अवल करून”

विनोद दुसऱ्या दिवशी आपल्या मामा-बरोबर राजधानील निघाला दोघे सजिन-दाराकडे गेले. सजिनदाराशी काही वेळ एकट्यानेच बोलल्यावर मामाने विनोदची व त्याची ओळख करून दिली

सजिनदाराने विनोदला एकदां खोल नजरेने बघायला काळपयंत पाहिले व तो तूर्त जे काम करित होता त्या कामाविषयी बघकशी केली. नंतर म्हणाला—“तुझा विचार बरोबर आहे, मी नाही म्हणणार नाही. परंतु तुला वाटते आहे तेवढे सजिन-दाराचे काम सापे सुलान करण्यासारखे

मात्र नाही तलवारीच्या धावेवरची कसरत आहे. सजिन्याची जबाबदारी आहे ती थोडदखील कधी खास्त काही साल की राजाची तलवार मानवर बसते या कामात माणसाची हुशारी व बुद्धिमत्ता पुरत नाही अनुभव आणि मनाचा बळकटपणा असता लागतो

विनोदला ते बोलत काही जाबबले नाही.

सजिनदार आणखी पुढे म्हणाला—“मला ही सजिनदाराची नोकरी सहजी मिळाली असे नाही. ही नोकरी मिळण्यापूर्वी मी बाहेर फाटकाजवळची चंटा बाजवीत.असे. मंतर हारपासकाचे काम काही काळ केले. त्यानंतर काही दिवस एक पाहारेकरी

म्हणून काम केले त्यानंतर सजिन्यावरचा पाहरेकरी झालो. महाराजांनी माली कित्येक वेळां कडक परीक्षा घेतली आणि त्यानंतर मला या पदावर नेमले जिने चढत्याशिवाय सर्वात उंच मजल्यावर चढता येईल का?"

विनोदला हे सर्व व्याख्यान अनावश्यक वाटले त्याच्या तोंडावरून त्याच्या मनावर हात असलला परिणाम त्याचे मामा लक्षपूर्वक पहातच होते. दोघांनी सजिन्याचा निरोप घेतला आणि तेथून निघाले.

"हा म्हणाला ते काय म्हणा, परंतु मंडळप्रमुख काम म्हणतो ते त्याला भेटून पाहू या का?" मामाने विनोदला विचारले.

विनोदच्या मनात पुन्हा आशा अकुरली. दोघे मंडळप्रमुखाच्या घरी निघाले. वाटत त्यांना वसा एक तरुण भेटले. विनोदच्या मामाने पांघवून त्यांना विचारले—"कोठे दे घालला आहात, तुम्ही सर्व एकत्र होऊन?"

त्याच्या पंक्ती एक जण म्हणाला—
"आम्ही बेकार तरुण आहो, नोकरीच्या

गोष्टीतून. इतके दिवस केलेला विद्याभ्यास आम्हांला उबरनिर्वाहाच्या कामाचा दिसत नाही. राजधानीतही अत्यन्या पदव्यांना मान व किंमत नाही, मग इकडे राहून काय उपयोग? सडगावात जाऊन मांभर हाती धरला तर मिळेल थोडे खाद्यला.

असे म्हणत तो व त्याचे साथीदार निघून गेले.

विनोदच्या मनात एकाएकी बदल घडून आला. त्याचा भ्रम मृगजळासारखा नाहीसा झाला.

'मंडळप्रमुखाचे घर जवळच आहे चलो, त्याला भेटू या.' मामा म्हणाला.

"आतां आपली कोणाला भेटायची गरज नाही, मामा! मला आहे ती नोकरी बरी आहे! मी याच कामात आपली योग्यता दाखवून दारिद्र्य जागसाठी प्रयत्न करतो. तुम्हांला उगाच त्रास झाला."

विनोद म्हणाला

मामा मनातल्या मनात हमला

शुक्र

राक्षसाचा गुरू म्हणून प्रसिद्धीस प्राप्त

शामन मुनाचार्य हे मृगूचे चिरंजीव होते. शुक्र हा ब्रह्मसूतीच्या बरोबर ब्रह्मसूतीचे वडील लगीरस याच्याकड विद्याभ्यास करीत असे परंतु अंगीरस दोघांमध्ये भेदभाव करीत असल्याचे पाहून शुक्र अंगीरस याचे शिष्यत्व सोडून गौतम ऋषीकडे गेला व त्यांना आपला शिष्य करून घेण्यास विनवी केला.

गौतम ऋषींनी अकाला शंकराची आराधना केल्यास तुला सर्व विद्यात प्राविण्य प्राप्त होईल असे सांगितले. शुक्राने तपश्चर्येने शंकरांना प्रसन्न करून त्याच्याकडून सजीवनी विद्या शिकून घेतली.

त्यानंतर शुक्र राक्षसाचा गुरू झाला. देवादानवांच्या युद्धात मरण पावलेल्या राक्षसांना शुक्राचार्य सजीवनी विद्याचा प्रयोग करून जिवंत करू लागले. अधकामुर

नावाच्या एका राक्षसाचा वध करण त्यामुळे राक्षसांना शक्य झाले नाही, आधीच त्याला शत्रुदेवाचा वर प्राप्त होता म्हणून गर्व चढला होता त्याला कोठे सुद्धा स्त्री विमली की तो तिला भेट करी. एकदा त्याची दृष्टी पांचेतीवरच पडली त्याचा वध करायचा तर शुक्राचार्याची सजीवनीविद्या त्याच्या पाठीशी होती म्हणून शंकराने शुक्राचार्याला काही वेळ मिळले आणि अधकामुराचा वध केला. त्यानंतर शुक्राचार्य शंकराच्या पोटातून बाहेर आले.

शुक्राचार्यांच्या सजीवनीविद्यामुळे देवांना राक्षसांवर जय मिळावण अशक्य झाले. इद्राने जयती नावाच्या आपल्या मुलीला शुक्राचार्यांकड पाठविले. शुक्राचार्य तिच्या मोहपाशात गुरफटले आणि त्यामुळे राक्षसांना मदत करू शकले नाहीत. राक्षस

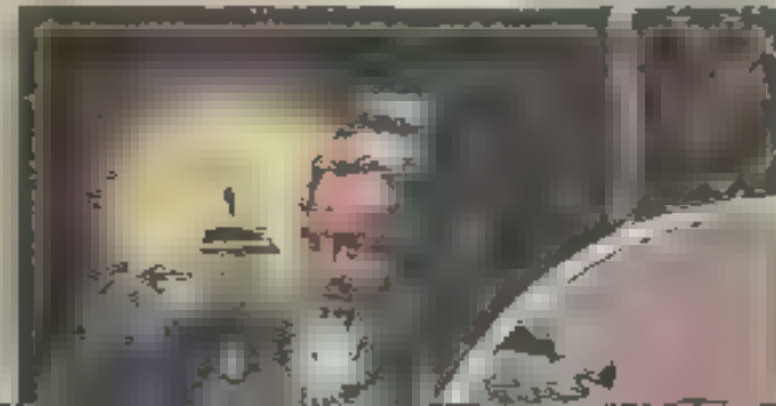

आदर्श शिष्य

फार पूर्वी अरण्यात धौम्य मुनींचा एक आश्रम होता. त्यात त्यांचे शिष्य विद्याभ्यासाबरोबर मृत्ची सेवामुद्या करत असत.

धौम्य मुनींच्या शिष्यदलात तपस्यु नावाचा एक शिष्य होता. तो मुत्तया नाई यानात बराचसा नाई प्राणि मायकाही पणत वेळत पई.

एकादा धौम्य मुनींनी तपस्युला विचारले-“कायर तू काय खातास पित्तस ?” नाई चरत असतात त्याचढी जवळ पासच्या गावात जाऊन भिक्षा मागून खाता असं तपस्यु म्हणाना माझ्या अनुमती शिष्यास तू तें अन्न

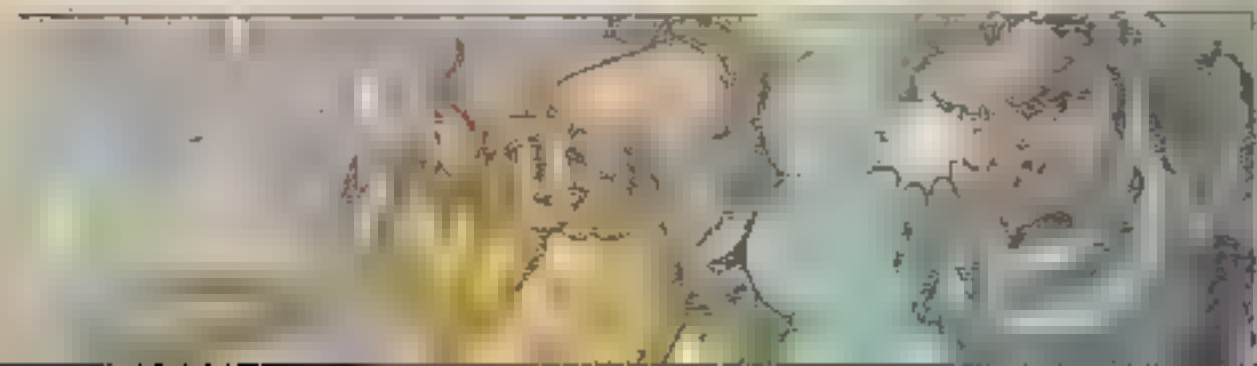
शुक्राचार्यांच्या शोधार्थ निघाले तेव्हा बृहस्पती शुक्राचार्यांचे रूप घऊन प्रगट आला. त्यालाच शुक्र समजून राक्षस त्याच्या जवळ माकळपणान बाजू लागल. नृहस्पतीन राक्षसांच्या सोटात शिरून त्याची मुपिते काढून घेतली. इनक्यात खरे शुक्राचार्य आले. दोघां शुक्राचार्यात खरे शुक्राचार्य कोण हे राक्षसांना वाळवता आल नाही.

पुढे देवांनी शुक्राचार्याकडून संजीविनी-विद्या शिकून आणण्यासाठी बृहस्पतींचा मुलगा कच याला पाठविले. कच शुक्राचार्यांचे शिष्यत्व करू लागला. तेव्हा शुक्राचार्यांची मुलगी देव्यानी ही त्याच्यावर प्रेम करू लागली. म्हणून राक्षसांनी अनेक वेळा कचला एकट्याने माठस त्याचा वध केला. परंतु देव्यानीच्या सुटान शुक्राचार्य मुजोवनी विद्याचा प्रयोग करून कचला त्रिवंत करीत राहिले. शुक्राचार्यांना मद्य-पानाची फार सक्क होती. राक्षसांनी कचचा वध करून घ्याला जाऊन व त्याची राख हे मात्र आपणां सर्वांचाच माहीत आहे.

मद्यात घालून शुक्राचार्यांना ते मद्य पाजल. आतां शुक्राचार्य स्वतः मेळ्याशिवाय कच पोटातून बाहेर यणे सक्क नव्हते. म्हणून शुक्राचार्यांनी कचला तो पाटातच असता त्याला सजीवनी विद्या शिकविली. कच बाहेर आला व मृत शुक्राचार्यांना सजीवनी मद्याचा प्रयोग करून जिवन कल त्यानंतर शुक्राचार्यांनी मद्यपान करण महापाप असल्याचा नियम बंला.

‘शुक्राचार्य म्हणजे एकाक्ष’ असे म्हणतात. बला कामनाला तीन वावले असत. देव्याने मान्य करून दास करण्यासाठी भारीन हातावर पाणी सादू लागला. तेव्हा शुक्राचार्य पाणी पई अथ म्हणून भारीच्या हाटीन शिरून बसले. तेव्हा दर्भाने ताटी कांगली व शुक्राचार्यांचा एक बांळा फुटला.

पुराणात शुक्राचार्यांचे शारपण किती हात हे कळतच. त्याचबरोबर आकाशात शुक्राचा तारा सर्वांत जास्त तेजस्वी असता हे मात्र आपणां सर्वांचाच माहीत आहे.

दुसऱ्या दिवलापासून उपमन्यु मिलावत जाणून मुळला दळ लागला. त्यातल गुरू बाई जाणवल्याला इतोल जस त्याला भाटल परंतु तसे आले नाही. तरी मृया उपमन्यु मिलावत जाणून मुळला दळ राहिला

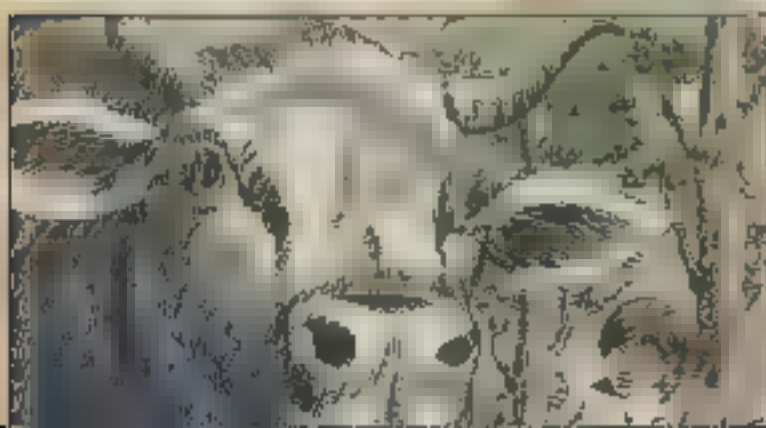
मऊने जीव काढावीस होत सधल्या-भुळे उपमन्यु आढावा बांधा काळ लागला एकदा कमल्या तसे पाण्याचा रळ हाडपास पडल्यामुळे त्याचे काळ येते. ती जाणवत पडत जाणवल्या राज्य निघाला

त्यानशीर उपमन्यु पाईके दूध काढून पिऊ लागला हे कळल्यावर गुरून त्याला बजावून सांगितले की पाईके दूध जाणवत जाणवल्यावर आढोल उपमन्यु दूध मिळ्या बांधाच्या बांधपाचे असते

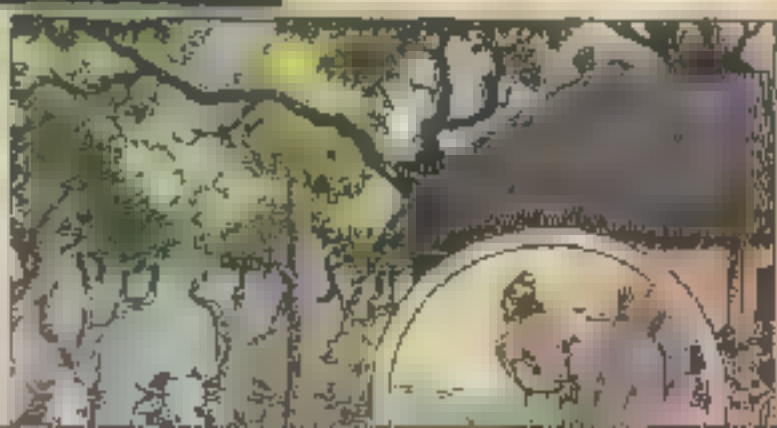

भाटल ही एका बरीच पडला अथवा पणामुळे त्याला बर जाणून येता आले नाही, काणाला मळनीला ओरवून बोलावता ही आले नाही त्यान काळीज पडला

बाबरे पाईके दूध पाण्यावर त्याच्या तांडाला जो फंड माडून राहो, उपमन्यु ती काढून काळ लागला. परंतु ती खावल्यामुळे मनाई करव्यात जाली कारण त्याच्यावरच्या प्रभामुळे बाबरे जाणून फल सोडनील जस वसले

पाई जाणवत पडल्या पण उपमन्यु नमूना त्याच्या बर काहीतरी वकट आले तमावे जसे समजून गुरू त्याच्या जाणवत निघाले

बरीत वडमंडा पाहून जवळ येऊन
मुळने त्यांना घटनेने सर्व वृत्त ऐकले
व देवाचे वंदन अश्विनीकुमार काय
स्मरण करण्यास शिष्याला सांगितले

तेव्हा शिष्याने त्याचवेळी अश्विनी-
कुमारांचे स्मरण केले. वीर्याने त्याला
दर्शन दिले व त्याला सांगितले एक
भाकर दिली व म्हणाले—'तू ही
आत्मवीर्य तर मुझे अस्वयं जाईल'
तेव्हा उपमन्यु म्हणाला—'मी धूमकटा
अर्जुनबाप कोणता ?'

नंतर तेव्हा अश्विनीकुमार प्रमत्त
झाले व ते उपमन्युला त्याच्या कुरुकट
घेऊन गेले. राणीची अनुमती मिळाल्या-
वर उपमन्युने ती भाकर घ्याली.
तरीच त्याला दृष्टी जाणी व त्या
बरोबर त्याला आरोग्य लाभले. मुळने
व अश्विनीकुमारांनी त्याला आशीर्वाद
दिला.

अवीक्षित

अवीक्षित हा करधम नावाच्या राजाला
वीरा नावाच्या गणीच्या पोटी
जन्मलला. मुलगा होतो. तो जन्मला तेव्हा
उमातिश्याने त्याची जन्म पत्रिका तयार
करून सांगितले की 'याच्यावर दुष्टग्रहाची
दृष्टी पडणार नाही.' म्हणून त्याचे मान
अवीक्षित म्हणजे, ग्रहाची दृष्टी न पडलला
भरी ठरण्यात आला.

करधमाचा बाप एक अत्याचारी शासक
होता, म्हणून त्याच्या मध्यानी त्याला
मिहासतावळून काढून टाकला आणि करध-
माला गादीवर बसविले. मंत्री व प्रजा
बापत्याला सुद्धा गादीवरून कदाचित
काढून टाकतील या भीतीने करधमान
खूप पैसे घाटले. रिकाना खजना
आला जंगारी राजांनी स्वारी केली
आणि त्याला राजधानी बाहेर पळवून
लावले. त्याने जमळत सैन्याची जमवा-

जमव केली आणि आपला राज्य पुन्हा
मिळविले.

अवीक्षित माठा प्रतिभाशाली होता.
वीरा, गौरी, मुभवा, मीलाबली, वारिका
पाल्यवतो व कुमुदनी नावाच्या राज-
कन्यांनी अनुक्रमे स्वयंवरात त्याला बरले
आणि त्याच्या राज्या झाल्या. इतक्यात
विशाला नावाच्या राजकर्याचे स्वयंवर
ठरले. अवीक्षित त्या स्वयंवरालाही गेला.
त्याचा हेवा घाटत असलेल्या राजकुमारांनी
एक होऊन त्याच्याशी युद्ध केले व
त्याचा पराभव केला. परंतु विशालाने
इतर कोणत्याही राजकुमाराला धरण्याचे
नाकारले. स्वयंवर होऊ शकले नाही.

'तेव्हा करधमाला त्याच्या मुलाचा
पराभव झाल्याचे कळले व तो सैन्य घेऊन
आला व त्याने सर्व राजकुमारांना पळवून
अवीक्षितला साडविले. विशाला त्याच्याशी

लगाला तयार झाली परंतु तिच्यासमोर नामुष्की झाली म्हणून तिच्याशी लग्नाला तयार नमल्याचे अवीक्षिताने सांगितले

परंतु त्याचे विशालावर प्रेम होत म्हणून त्याने ब्रह्मचर्यव्रत घेण्याचे ठरविले. निकडे विशाला लग्न करायचे तर अवीक्षितकीर्ण असे सांगून बहिजाच्या अनुमतीने अरण्यात जाऊन तपश्चर्या करू लागला.

अवीक्षिताला गृहस्थाश्रमात आणायचे ठरवून त्याची आई त्याला म्हणाली—
बाळा मी 'किमिच्छिक' व्रत घेणार आहे. कोणी काही मागितले तरी ते मी दिले पाहिजे. अवीक्षिताने हाकार विला श्राईत आपले व्रत प्रारंभ केले.

अवीक्षितकडे करधमाले येऊन मला लागू हवा आहे तो मी दे अशी इच्छा प्रगट केली म्हणून अवीक्षिताने गृहस्थाश्रमात प्रवेश करण्याचे मान्य केले.

एकदा तो गिकारीसाठी रानात गेला असता त्याला "मो अवीक्षिताची बायको

आहे माझे रक्षण करा, रक्षण करा" असा एका स्त्रीचा आतंताद एक आला.

अवीक्षिताचा स्वतःच्याच कानावर विश्वास हाईना. तो आवाजाच्या दिशेने गेला तेव्हा त्याने एका राक्षसाने एका स्त्रीला घेरले असल्याचे पाहिले. त्याने त्या राक्षसाचा वध करून त्या स्त्रीला सादरविले तेव्हा प्रगट झालेल्या दिव्यपुरुषाने "तू पाहिजे तो वर मागून घे" असं म्हटले.

अवीक्षित म्हणाला—"माझ्या बहिजांना एक नातू, म्हणजे मला मुलगा हवा आहे."
'मग आपली काय हवे? हिच्याच बरोबर मसार कर मुलगा हाईल" दिव्य-पुरुष म्हणाला.

'मी विशालाला वरले आहे तिच्या-शिवाय इतर कोणत्याही स्त्रीबरोबर मसार करण्याची माझी इच्छा नाही" अवीक्षित म्हणाला.

'हीच ती विशाला! तू तिला पत्नी म्हणून स्वीकाराव, मासाली ही तपश्चर्या करीत होती" दैव म्हणाले.

हरिदासाची कथा

एक गावानल्या दवळात हरिदासाचा हाती आख्याऱ्याच्या संबंधात हरिदास म्हणाले—"कोणाची वस्तू चोरी करून नेली तर ती पचत नाही चोरी करणाऱ्याचेच नुकसान होते."

मी गोष्ट तीन चोर साबोदाराने एकली व म्हणाले—"या हरिदासाच्या चोरीच चोरी करून याची गोष्ट आपण सादो ठरवू या." त्या चोरांची नावे अनुक्रमे दगडू, खडू व बडू होती.

एक दिवशी रात्री त्या तिघांनी हरिदासाच्या घराच्या भिंतीला मोक पाडले आणि घरात गिरले. त्यांनी हरिदासाला आणि त्याच्या बायकोला बांधून ठेवले व त्याच्या तोडात वाळे काढून ठेवले. नंतर त्यांनी घरात त्यांना जे दागिने, पैसे व किमती मांडी मिळाली त्यांचे एक गाठोड बांधून तेवून निघून गेले.

त्या दिवशी रात्री ते गाठोडे कोठतरी पुरून ठेवून चोरी संबंधी गावातला ओरडा शांत झाल्यावर काढून वाटून घ्यायचे ठरवून गावा बाहेर एका सोळगट जागी त्यांनी एक लड्डा खजला व त्यात ते गाठोडे पुरून ठेवले. नंतर एकाच वाटेने जाण आख्याऱ्याचे असल्याचे ओळखून ते तिचे तीन दिवानी निघाले.

तिघांच्याही मनात एकच विचार सोळग होता, दुसरा कोणीतरी इतर दोघांना फसवून गाठोडे उचलून नेणार नाही कशावरून?

दगडू थोड्या अंतर चालून गेला असत त्याला एक पायऱ्या असलेली वाकडी दिसली तो चार पायऱ्या उतरून पांचव्या पायरीवर लपून बसून राहिला. तीन प्रहर रात्र उलटल्यावर ते गाठोडे काढून घेऊन जायचे त्याने ठरविले होते.

खडू गेला त्या वाटवर एका नव्या घराचे बांधकाम चालू होते. एका जागी विटा एकावर एक रचून ठंबल्ल्या होत्या. दगडूने ठरविले होते तसेच ठरवून खडू विटांच्या दिगाच्याआड लपून बसला.

काही वेळ गेल्यावर त्याने काही विटा एका गाठोड्यात बांधल्या व त्या खोळगट जागी आला. त्याने दागिन्याचे गाठोडे काढले. ते काढतरी ठेवून त्याच्या जागी विटांचे गाठोडे पुरून ठेवायचा विचार करून त्याने विटांचे गाठोडे त्या खोळगट जागी ठेवून दिले आणि दागिन्याचे गाठोडे घेऊन आऊन त्या पायऱ्या असलेल्या बिहीरीजवळ आऊन त्या बिहिरीत ते गाठोडे टाकून दिले.

पायऱ्यावर बसलेल्या दगडूच्या डोक्यावरून ते गाठोडे पडून खाली पाण्यात जाऊन पडले. दगडू खुद्दा गाठोड्याच्या घकघकाने बिहिरीतल्या पाण्यात पडला.

ते भाहीत नसल्यामुळे खडू परत त्या खोळगट जागी आला आणि त्याने विटाचे गाठोडे उचलले.

खोळगट जागी आला व खडूला गाठोडे उचलतांना पाहून म्हणाला- "काय रे चोरा! सर्वच्या सर्व माल तु एकट्याच गिळकुत करायला निघाला आहेस का? लबाडा!" असे म्हणत त्याने एक दाढक खडूच्या कपाळात हाणले. खडू बंधुड होऊन खाली पडला.

खडू विटांचे गाठोडे उचलून बांधकाम चालू होते त्या घराकडे पळत गेला.

पळण्याचा आवाज ऐकून तेथला पाहारे- करी जागा झाला व ओरडला- "कोणने तो चोर?" आणि त्याने खडूच्या पायांवर शोधके जोराने हाणले. खडू खाली आदळला. त्याचे गाठोडे सोडून पाहिले तर त्यात विटा होत्या. यातच विटा चोरल्या अस पाहारेकऱ्याला वाटले.

उजाडल्यावर खोळगट जागेवर पडलेला खडू व बिहिरीत पडलेला दगडू सापडले. थोरी बाहेर पडली थोरीचा भास पचला नाही. हरिदासांनी कसा सरो ठरली.

बठणीवर आलेला बेल

सुराबाज दान पाडे निरनिराळ्या आठ- वड्याच्या बाजारात विकत घेतले व त्याची नावे रामू व भीमू ठेवून त्यांची जाडो बाडी व नागराळा जुपू लागला.

रामू चांगला बेल होता. तो लोकर कामे शिके, परंतु भीमू बोंडा खट्याळपणा करी. नागराळा किंवा गाडीला जुपलला असला की आखडाखालची मान काढून घेऊन बंदून उभा रहायचा. जाणे मात्र अवस्थित आणि रूप जायचा. कधीकधी तर दावे ताडून घेतात शिराग्रचा.

महा महिन झाले तरी भीमू नागाविन येईना. सेताची कामे तुंबून राहिली होती. शिवाय ऊस कापून गुन्हाळाकडे पोचविण आवश्यक होते. वेळवर ऊस पाचला नाही तर मोठ नुकसान होणार. सेताला स्वतः आणायचे होते. तीळ लाकड्यासाठी सेत नागरायचो बेल बेचके घेऊन ठपली होती.

सदाबाने भीमूला बठणीवर कसा आणा- यचा, याविषयी घराच विचार करून लक्ष्म तेव्हाकडे त्याला दान दिवस घाण्याला जुपायला पाठवून दिले. दिवसभर बोट्यां- वर झापड बांधून तोल फिरावे लागलं. भीमूला, सर्व जग त्याला काळोख्या रात्री- सारखे भासले. बरोबर रामूमुखा नाही फिरताफिरता मध्यच आंधला की पाठीवर काठीचा भार पडे.

दोन दिवस दोन युगासारखे वाटले भीमूला.

तिसऱ्या दिवशी सदाबाने भीमूला वीरू नावाच्या एका बेल्याची मदत्याची गाडी चालविणाऱ्या वीरूकड पोचने करून दान दिवस गाडीला जुपायला सांगितले. दोन बेल्यांच्या गाडीच्या ओखडाखालून सहजी मान काढून घेता येत होती. एका बेल्याच्या गाडीचे जाखड मान कधी काढणार?

सताची पोती कुळकण्याच्या घरी, पाट-
लाच्या घरी आणखी कोणाकोणाच्या घरी
पोचवाची लागत भीमूला ते दोन दिवस
यमयानना सोसाव्या लागल्या

बोल्कडे दोन दिवस भीमूला ठेवल्या-
नंतर सदोबाने भीमूला सहू भळवाल्याकडे
मोटेली जुयायला भीमूला पोचते केले
मोट मोढायला भीमूला उन्हात चालावे
लागे, त्या पेक्षा तैलाच्या घाणीचे
कामच त्याला चांगले वाटले असावे
कारण ते काम सावलीत करावे लागे
भीमू चायाचूस झाला तोंडातून फेस येऊ
लागला तरी सहून भीमूला मोटला
बोवले होते

मोटचे काम भीमूला जास्तच कष्टाचे
वाटले कारण मोट भरवी म्हणजे पुढे
उतरणीवर धावत पळ्यावे लागे आणि
रिकाची झाली की पुन्हा ती विहिरीत
मोडण्यासाठी उलटे बठणीवर यावे लागे,
भीमून थोडीसुद्धा कुपराई दाखविली की
जडची काठी पाठीवर पड

त्यानंतर सदोबाने भीमूला एका मिश्या-
कडे पोचते केले. मिश्या भीमूच्या पाठीवर
दोन चापड्याच्या पिशव्या भरून टाकी
पाश्याचे ओझ वाहून नेताना भीमूची पाठ
मोडल्यासारखी झाली

दान दान दिवस वेढीची ही कामे एक
माठवडाभर केल्यावर भीमूची मस्ती उत-
रली असेल असे वाटून सदोबा त्याला
घरी घेऊन गेले. एका माठवड्यानंतर
रामूची भेट झाल्यावर भीमूला परमानंद
झाला, किती वर्षांनी मित्र भेटल्याचा
आनंद त्याला झाला. इतरापेक्षा आपला
घनीच आपल्याला वेळीवर दाणापाणी
देतो, गवत चालतो या गोष्टीची आणखी
भीमूला सात्यासारखी विसले, कारण
त्यानंतर भीमूने नांगराला किवा बाहीभा
जुपल्यावर मान काढून ध्यामचा सट्याळ-
ण्या दाखविला नाही आणि गुण्यागर्भवदान
सर्व कावे करू लागला

वेळ बठणीवर आल्याचे पाहून सदो-
बालासुद्धा आनंद झाला

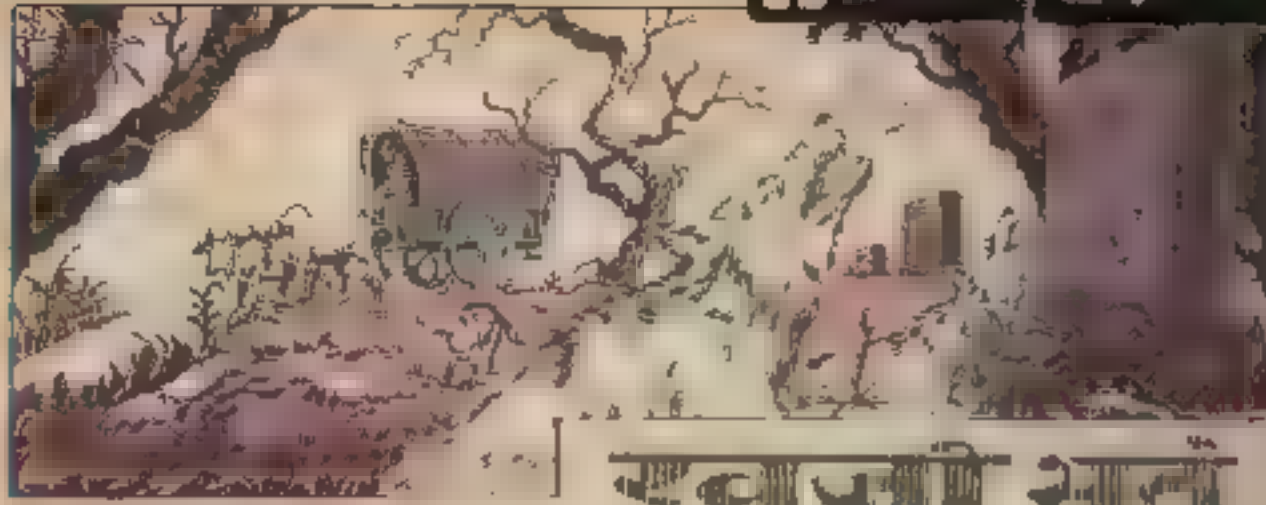

मुलाकरिता

विद्यार्थ्यांनी नोक्याच्या गादी विधानाधिकाऱ्यांना नवाचे एक सुप्रसिद्ध वेद्य होते त्यांना स्वतःच्या
हातानाच वदने करू नये ह्या ना हातगण त्यांच्या मुलांसाठी उतरला. एकदा स्वतः
विधानाधिकाऱ्यांनी आजारी पडले त्यांना स्वतःच औषध घेऊनही गुण पडला नाही. मरण
जवळ गत असतानाच त्यांना छात्री वाटू लागली. आणखी गंधाच्या वेद्याकरिता इलाख न
करावना ते आपल्या मुलांकरिता आपलीच औषधे घेऊन राहिले.

विधानाधिकाऱ्यांचा आजारा वाढत चाललेला पाहून गंगाधरशास्त्री त्यांना भेटायला
घेऊन त्यांचा मुठ हा हा हा हा की विधानाधिकाऱ्यांनी मरण पावल्यावर त्यांची जागा त्यांना
पटकावता येईल. विधानाधिकाऱ्यांना तो हेतू कळला. अगताचे सर्व बळ एकवटून ते गाटेवर
उठून आपले आर्षण देऊनाने - 'माझ्या मुलाच्या हाताना स्वतःचा गुण आहे. गंगाधर शास्त्री
बरेच वेळाच्या विद्यार्थ्यांवरून निघून गेले. मलाही बरेचत झालेला पणून विधानाधिकाऱ्यांनी
आपले - मुला मुला मोडण्या दाखविण्यासाठी मला आज्ञा होते हाता लयी उठून बसली
तुम्हाला गंगाधरशास्त्री आपल्या गादीत हाण टाकून बसले असते व आपल्या पोटावर पाय न ला-
वता. अनेक आनंद असताच विधानाधिकाऱ्यांनी कालावदून पडले ते पुन्हा उठले ते होत

लक्ष्मीजी भुज्जी

लक्ष्मीजीच्या भुज्जीचे लग्न ठरले परंतु आपल्या गावीच लग्न केले तर ती गावाला बोलवाय लागेल व अत्याच्या सव्या खर्च भाईल, जसा विचार करून त्यांनी दुसऱ्या गावी लग्न करायचे ठरविले आणि गांवकऱ्यांना खाटे सांगितले की ब्याह्याची इच्छा त्या गावी लग्न करण्याची असल्यामुळे तिकडे सर्व तयारी केली आहे.

लग्नाच्या दोन दिवस आधी सर्व तयारी करण्यासाठी लक्ष्मीजींनी आपल्या भुज्जाला त्या गावी पाठविले होते व स्वतः बायको-बरोबर बेलगावीत वसून आदल्या दिवशी निघाले.

वाटत काही विघ्न आले नसले तर ते रात्री त्या गावी पोचले असते, परंतु वाटत एक बैल काजारो पडला, म्हणून त्याला एका गावी एका गहस्याकडे सोडून दुसरा

बैल घेऊन पुढला श्रवाल सुरू करावा लागला. म्हणून सध्याकाळ होईपर्यंत ते अर्धा घातच जाऊ शकले.

लक्ष्मीजी काळजीत पडले की भुज्जा वाट पहात असेल त्याने तिकडे लग्नाची सर्व तयारी केली असले, जमिंजालत भाद देऊन जागा घेतली असेल आणि कवाचिन सैपाक बगेवेही करावला असेल असा हा सर्व जर्न फुटकच बाजार.

आणखी एक विघ्न आले ते म्हणजे जोराचा पाऊस आला. म्हणून सर्व रस्ता-भर चिखल आला, रस्त्याच्या बाजूनाच एका स्मशानातून कोन्हेकुई व घुसडाचे ओरटणे एकू यत होते काळाची रात्र असल्या कारणाने मीती वाटत होती रस्ताभर साचलेले होते आणि आणखी एक दुर्दैव म्हणजे गाडी एका जागी चिखलात रतली.

तून गाडी वर काढू लागले परंतु काही उपबाग झाला नाही इतक्यात लक्ष्मीजी काणीतरी बडबडल्याचा आवाज ऐकू आला. त्यांनी गाडीच्या टापावर पाहिले तर ते चकितच झाले टापावर काही सुजी भुज्जी मांडी ठोकून बसल्याच्या प्रयत्नात होती.

"काय तुम्ही, यंय काय काय तुमच" ससुजींनी कडक्या आवाजात विचारले.

"आम्ही भुज्जी मृते आहो. परंतु तुम्ही इकडे स्मशानात आसातच कणाला?" भुज्जींनी उत्तर द्यावया ऐवजी वरुट प्रश्न विचारला.

लक्ष्मीजी धीर ककन म्हणाले-"स्मशानात पायवी आम्हाला गरजेच काय? आमच

गाय इतके फुटक वाटले की काय तुम्हाला? उद्यां आम्हाच्या मृतीचे लग्न आहे."

"वाहवा! लग्न आहे का? तरमग आयला लाडू आणि जिसव्या मिळणार!" असे म्हणत ती भुज्जी मांडू लागली.

परंतु लग्न होणार कसे? गाडी तर चिखलात रतली आहे चिखलातून तिथले तर ना;" लक्ष्मीजी म्हणाले.

"तरमग एक आम्हाला बराबर लग्नाला घेऊन येऊन तर आम्ही एका क्षणात गाडी बाहेर काढून घेऊ आहे कवू?" भुज्जींनी अट घातली.

"गाडी बाहेर तर काढा तुम्हाला लग्नाला घेऊन जाऊ." लक्ष्मीजी म्हणाले.

त्यानंतर सर्व लोक गाडीत जाऊन बसले भुने गाडीच्या टापावरून खाली उडी मारून खाली व एका क्षणात गाडी चिखलातून बाहेर काढली गाडी दुप्पट वेगान चालू लागली

लखुजीची बायको म्हणाली-“तुम्हाला काय म्हणायचे? गावकऱ्यांना व नातेवाइकांना सोडून आपण जाता या या भुतांना करोबर बोलावून लग्नाला नेता आहो”

“तुम्हा काय कळते? त्या गावात पोचे-पोचेतो चांगले उजाडले भुने पळून जातील,” लखुजीची योजलली युक्ती सांगितली

“परंतु क्या वेगाने गाडी चालते आहे, त्यावरून असे वाटते आहे की आपण उजाडण्याच्या भाषीच त्या गावात पोहोचू मग तुम्ही काय करणार? या भुतांचा पाहुणचार करायला मी नाही तयार तुम्हालाच त्याची जबाबदारी उचलावी लागेल” लखुजीची बायको म्हणाली

यावेत वधू दुर्दैव वचन करत न तर ना! गावात पोचतांच मी कालीच्या देवळासमोर गाडी थांबवून भुतांना म्हणून- ‘मला आत! यथच लग्न व्हायचं आहे’ ते एकतांच सर्व भुने पळ काढतील” असे म्हणत लखुजी मोठ्याने हसले. लखुजीच्या बाय-कांना तबऱ्याची युक्ती फार आवडली परंतु बरकरणी रागदाखलीत म्हणाली-“एवढ मोठ्याने काय बोलता? भुतांना एक बईल”

त्यानंतर त्यांना झोप काळी दोघ आपली गाडी व हिमाल नमरा व दोघांचे सापण सडल्या नाणयत छल रस रस होत

लखुजीनी गावतून येऊन पोचत गाडी थांबवतान रतता होती त्याच वेळी हातात एका पाऊलही पाहण्यात नव्हता

यम न मरत फुडून येताना वर विजय मज्जा करण त्यांना एव मज्जा असणार याला पाहताच चाक रतत व किन्तु जेव्हा वातन आणि नमरा व उघडत गाडी राहून यम व मरत दिवताना लखुजी रतत वयकावरच दुखत

उज्या विळास्य

रतपुरच्या टापावर घुसणाने विवेक वधू समठार उभापार करीत पुढकडील बरत व रतत लागला तेथून त्यात एका छेदक रतता काढत कल त्यात अपार मज्जा मिटवता आणि ती घडून ती स्वदारा परतता ती आरला बालमित्र रामगुप्त याच्या बरापला त्याच्या घरी गेला

रतताना मज्जा अपार वरत गावत रतत दिवताना ती रततमापणान या लाकडा मरताना पणभारापणान आवाय घालवत हाता हात मित्र वरत दिवताना बाल हाते म्हणून आपल्या बून्या आठवणींची उचळणी करू लागले

रामगुप्ताच्या घरावर ‘सुदर्शन’ अशी पाटी पाहून घनगुप्तान विचारले- ‘मित्र, हा सुदर्शन कोण रे?’

“सुदर्शन माझ्या मुलाचे नाव आहे ती जन्मल्यानंतरच माझ नशांच उघडले

तक्या पासून मी हातात माली घरली की तिचे सोने हाऊ लागले, म्हण ना!” रामगुप्त म्हणाला

त्यानंतर दोघे मित्र बराच वेळ बोलत राहिल. प्रथम वेळी रामगुप्त आपल्या धाकट्या मुलाचे गुणगात करी, परंतु मोठ्या मुलाविषयी बोलायला लागत तर तो टाळाटाळ करून विषय बदली. म्हणून घनगुप्ताने त्याला विचारले-“काय रे पण तुला मुलं किती हे माही, व सांगितलस?”

“मला दोन मुलां आहेत योरला मुमंत, तो दहा वर्षांचा आहे आणि धाकटा महा वर्षांचा.” रामगुप्त म्हणाला

घनगुप्ताला आश्चर्य वाटले की रामगुप्तासारखा कनबणार भाणूस आपल्या कर्तृत्वशक्तीवर भवलंबून व राहतां आपल्या नशिवावर कसा अवलंबून राहतातो?

त्याहून जास्त वाईट गोष्ट ही की रामगुप्त जव्ही आपल्या धाकट्या मुलामुल आपलं मनाव धजलल्याचें सांगू लागला तेव्ही धनगुप्ताला साहजिकच वाटलं की असं तो सव्हीनो जाल्लो राहलो तर धाकट्या मुलाचें डोकच फिरल. तिकडे धारला मुलगा त्याचा तेजावच आल्यान कमकुवत मनाचा होईल. असा विचार करून धनगुप्त रामगुप्ताला म्हणाला—“कायरे मित्रा! मी एकगोष्ट विचारुं का? मला मूलबाल नाही माझी बायको परदेशांत राहणारी आहे तिला एकलकोंडपणा वाटू नये, यामाळां तू आपल्या माठ्या मुलाला आमच्या घरी राहायला का नाही पाठवीत?”

पुष्कळच शोभत होना. म्हणून रामगुप्त आपल्या मोठ्या मुलाला धनगुप्ताच्या घरी पाठवायला तयार झाला.

माठा मुलगा धनगुप्ताकडे राहू लागल्या-घर काही दिवसांनी रामगुप्त धनगुप्ताला मेटायला मला धनगुप्त उदास दिसत होता. रामगुप्तान त्याचे कारण विचारलें.

धनगुप्त म्हणाला—“मित्रा, मी सध्यासारक्यासारकें मुक केला तेव्हापासून आजगांवन कव्हांतरी माझ्यावर असलें प्रेमगं ओडवले नाहींत. आजच मला कळल की माझ गेल्लेला मुलाला आणि त्यान लक्षावधी रुपयांचा मान बुडाला कारण नाही माहोत, पशु मला अस वाटू लागल आहे की तुझ्या मुलान जव्हांपासून माझ्या घरांत पाऊल टाकल, तेव्हापासून असच काहीतरी घडतं आहे वृथा.

ते ऐकून रामगुप्ताला थोडे वाईट वाटलें. त्यान आपल्या मित्राला आनल्या नुकसानावद्दल सहानुभूती दर्शविली.

आणखी काही दिवस गले एके दिवशी सध्याकाली धनगुप्त काणतीतरी माठी काळजी लागल्यासारखा रामगुप्ताच्या घरी गेला रामगुप्तने आपल्या मित्राला काळजीत पडेल्लो पाहून विचारलें—“मित्रा! कायरे, बवा? पुन्हां काही झाल का रे?”

नुकसान झालं आहे. पावेली माझी बायको आजारी पडली आहे, बं आजार काय आहे कळत नाही. बेंचाला सुवा आजारच निदान होत नाही. हे पद्दा, रामगुप्त! तुला कती आपल्या घोरस्था मुलामुल तुझ्यावर काही माठं सकट आल्यान आटवतं आहे का? कारण तो माझ्या घरी आल्यानतर मला आनंद होईल अशी एकही गारुड चडली नाही.” धनगुप्त म्हणाला.

धनगुप्त म्हणाला ते ऐकून रामगुप्तला मनस्वी राग आला. तो मत्तापून म्हणाला—“माझ्या मुलामुलें माझ कोणतेही कधी नुकसान असे झालंच नाही तूच त्याला आपल्या घरी बोलावून घेऊन जातो

म्हणालास तुज काही नुकसान झालं अशेंल तर त्याचे खरे कारण काय ह्याची माहिती काढण्याचा प्रयत्न न करतां सवांचे खापर माझ्या मुलाच्या माथी फाडण्याची काय गरज? हा तुझा संघविश्वास आहे. मी आपल्या मुलाला घरी घेऊन गंतो.

रामगुप्त म्हणाला ते ऐकून धनगुप्ताला आनंद झाल्यासारखें आसलें तो म्हणाला—“हाय, रामगुप्त! मलाही तेच बरोबर दिसत आहे, तू आपल्या मुलाला आपल्या घरी घेऊन जा. बस माझ्या बरोबर.”

रामगुप्ताने धनगुप्ताच्या घरी जाऊन पाहिले तेथे काळजी करण्यासारखें कही नव्हतें त्याच्या घरांत आनंदी मानावरण हांतें. धनगुप्ताची बायको आनंदानें सर्व

दागिन घालून हसतमुखान पुढं आली तेव्हा प्रत्यक्ष लक्ष्मीच आन्याचा भास झाला तिने रामगुप्ताला धरच्या सर्व लाकाची खुशाली विचारली

त्याहून आश्चर्य वाटण्यामारसो गोंठ म्हणजे रामगुप्ताचा मुलगा आनंदाने उड्या मारीत मनमोकळपणाने खेळत होता परंतु बापाला आलखा पाहून हिरमूमल्यासारखा कोपण्यात जाऊन बसला ते पाहून रामगुप्त थक्कच झाला

'रामगुप्त! तुम्हा कळवं का सर्व? कळवं नसेल तर एवढे ये समज, माझ काही सुकसान झालच असत तरी मी हे शिर्षाभि मानलं समतं की हे तुझ्या मुला मुळच झाले आहे मी इतका मूर्ख नाही तू आपल्या धाकट्या मुलाच्या पायगणाची वागवणणी, सर्वांसमक्ष करीत फिरतास की तांचे तुझ नशीब उघडायला कारण झाला आहे. त्याचा परिणाम तुझ्या मोठ्या मुलाच्या मनावर कसा होईल याचा कधी तू विचार केला आहेस का? त्याचप्रमाणे

तुम्हा तत्पत्र हाण्याची शक्यता आहे, व हा ही विचार तुझ्या मनाला शिवलला विचार नाही मी ते सर्व पाहूनच वाडा भ्याली व ठरविले की तुम्ही कातउघाडणी करायी. म्हणून मी तुम्हाजवळ दोनदा साट बाललो तू अन्यथा मानूनकोस समज, माणखी काही दिवसांनी तुझ्या भाय्याने पाठ फिरविली व त्याच कारण तांचे असल्याचे मानून तुम्हा धाकटा मुलगा किती दुःखी होईल? याचाही विचार कर तू माझ्यात अर्धविश्वास असल्याचे म्हणालास नेव्हाच माझा प्रयत्न यशस्वी झाल्याची माझी खात्री झाली आतां तू आपल्या मुलाला धाकून जा

नेव्हा रामगुप्त नम्रपणे म्हणाला— 'मला माझी चूक कळली. माझ्यात बदल झालला थोडा वेळ लागेल म्हणून तू काही दिवस आपणजी घारल्या मुलाला आपल्या घरीच ठेवून घे मला असे वाटू लागले आहे की तुझ्या धरच्या मोकळ्या वातावरणाचा फायदा पुढेकळ कायदा झाला आहे "

महिषासुराचा वध करून देवी अंतर्धामि पावल्यावर देवांनी महिषासुराचे राज्य धडून नावाच्या एका सुयवणी राजाला देऊन त्याचा राज्याभिषेक केला आणि देवतांची निधूम गेल

सर्व जग सुखामसाधानाने रहात असता पुन्हा राक्षसांचा आस सुरू झाला, रसातळात शुभ व निशुभ नावाने दोन राक्षस भाऊ घोर तपश्चर्या करू लागले

त्यांच्या तपश्चर्यावर प्रसन्न होऊन ब्रह्मदेवाने त्यांना दर्शन दिले व वर मागायला मागितले

दोघे म्हणाले—'तुझ्या हाती किंवा इतर कोणाच्याही हाती आम्हांला मरण येणार नाही, असा वर दे !"

ते मला मान्य नाही. तुम्ही दुसरा एखादा वर मागून घ्या !' ब्रह्मदेव म्हणाला

"स्त्रीधर्माबाध आणि कोणाच्याही हाती आम्हांला मरण येणार नाही, असा वर दे. कोणी स्त्री आमचा वध करायला परील तेव्हा काय करायचे ते आम्ही पाहून घेऊ." शुभ व निशुभ म्हणाले

ब्रह्मदेवाने त्यांना तसा वर दिला

ब्रह्मदेवाकडून असा वर प्राप्त केल्यावर दोघां भावांनी भूगू महर्षींना आपला पुराहित केल मत्तर सुसहृते पाहून शुभने स्वतःचा राज्याभिषेक करून घेतला आणि आपला धाकटा भाऊ निशुभ घाला आपला मंत्री म्हणून नेमले आणि राज्यकारभार पाहू लागला. बड व मड असे त्याचे दोन

हूर सेनापती हात पाताळातून घुसलोचन व रक्तबीज नावाचे दोन राक्षस दोन अशोहिणी सैन्यासह यऊन शुभ व निशुभाच्या दरबारात आले.

रक्तबीज राक्षसाला मुठ करील अमता जखमे झाली की जं रक्त जमिनीवर सांठ त्याच्या प्रत्येक चढातून एक रक्तबीज राक्षस उभा राही. म्हणूनच त्याला रक्तबीज हे नाव प्राप्त झाले. एकदा निशुभाच्या मनात इद्राला जिंकायची महत्वाकांक्षा उत्पन्न झाली तो इद्राची राजधानी अमरावती या नगरावर चालून गेला तेव्हा इद्रान त्याच्यावर आपल्या वज्रायुधाचा प्रयोग केला त्यामुळे निशुभ दबाव होऊन पडला.

झाल्याने वशूदे हाऊन पडल्याचे ऐकून शुभ मतापला, त्याने स्वर्गावर स्वारी केली, इद्राचा पराभव केला व देवांना पळवून लावून त्याने स्वतः इद्रपद स्वीकारून आणि अष्ट दिक्पालांना वग करून जिलाकपनी झाला तो नंदनवनग्न धिऊन अमरावती-वर विहार करू लागला.

दिपालकांच्या जागावर सभचे अनुयायी नमसं गले शुभच्या राज्यात देवांचे हाल होऊ लागले ते जगलात पळून गेले किंवा गृहात राहू लागले.

गुरू बृहस्पती शान्ता मेंढले व म्हणाल-
"एक हजार वर्षे अशीच लाटली दुःख असल्या झाल्याने इद्राची देव विचार करू लायले की पुन्हा स्वर्गाचे राज्य कस मपाडन करावयाचे? त्यापूर्वी शुभचा वध करण आवश्यक होते. -एव ते कसे साध्य होणार हे कळता! म्हणून ते एक दिवशी आपले गुरुवर्य! आपल्याला माहीत नाही असे या जगात काय आहे? देवांवर हा जो प्रसंग ओढवला आहे तो कसा दूर व्हायचा याचा काहीतरी उपाय मृचवा. मन्त्राचा फार मोठा प्रभाव असतो. म्हणून कोणतातरी मोठा होम करून किंवा आणखी काहीतरी करून आमचे राज्य आप्हाला परत मिळवून दे."

म्हणजे जाल वर दे विधाविचन प्रमाणच कामाचे असतात. त्याच्याविरुद्ध काही करता येणं शक्य नाही तुम्ही सर्व शक्तिसंपन्न असून या स्थितीत आहांत तर तुम्हाला ते सर्व मन्त्र काय उपयोगाचे? परंतु एक करता घण्यासारखे आहे जगज्जननीने महिषासुराचा वध केला होता, हे तुम्हांला माहीतच आहे पुन्हा तिच्याच आश्रयाला जा. तुम्ही हिमान्य पर्वतावर जाऊन त्या देवांचा माय बीज मन्त्र आहे ना त्याचा जप करा तुमची इच्छापूर्ण होईल."

त्याप्रमाण देव हिमान्य पर्वतावर गले व मायाबीज मन्त्राचा जप करीत देवींचा स्तोत्रगठ करू लागले.

देवी एक सुंदर साद्री नसून व मनोहर आभूषणे धारण करून गंगवर स्नानाला निघाल्यामागली एका गुहेतून बाहेर आली व तिने देवांना पाहून विचारले- 'देवां- सारखे दिसतां आहां! कोणत्या कामानं इकडे आसा? कार चिनामस दिसतां आहां?'

त्यांनी हात जोडले व तिला म्हणाल-
"माते! आमच्यावर आलल्या सकटातून आप्हाला वाचव. आम्ही युद्धात दानवां- मयोर टिकाव करू न शकल्यामुळे आपले दुःख घऊन तुम्हा आश्रयाला आलो आहां वर एक शक्ति- कायदा देवां- व तिला

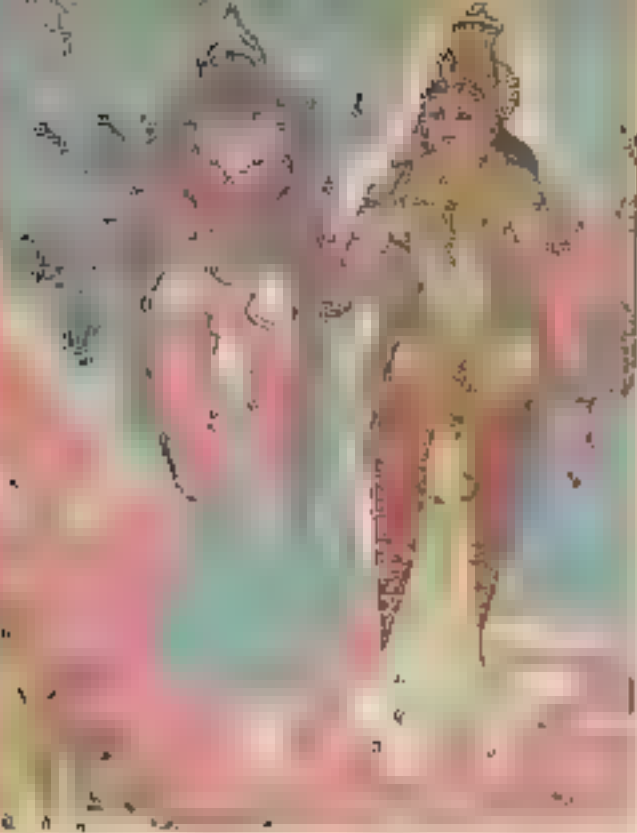

नावाच्या राक्षसांनी आमचा पराभव करून स्वर्गाचे राज्य मळसावले आहे ब्रह्मदेवास दिलेल्या वरामुळे त्यांना ठार करून आप्हाला अक्षय्य झालं आहे. परंतु याचा बंधही महिषासुराप्रमाणच एका स्त्रीच्या हातीच आहे. तज्ज्ञा त्याचा वध कोणती स्त्री करू शकणार? म्हणून आम्ही निरुपाय होऊन असा त्रास भोगत आहो पूर्वी तू महिषा- सुराचा वध केलास तेव्हा आमच्यावर कधी सकट आले तर उद्धार करीन, असे वचन दिलं व्हायस. शुभ निशुभच तव्हे तर रक्तबीज चड मूड इत्यादी राक्षसही आमचे शत्रू आहेत आज अष्ट दिपालक

आहेरुष्वा वनात राहु लागली तेव तिने
मनोहर गायन सुरू केल ते गायन ऐकून
पर्व डवाना फार आनंद झाला रानटो
जनावरे देहमान विसरून गेली पक्षी कान
टवकारून एक लागल

त्यावेळी चढमुढ वनविहार करत ते
गायन काही वेळ ऐकून जवळ आले त्या
जगन्माहिती मातेचा तो मनोहर अवतार
आणि लिप्याबराबर झालेल्या कोणिकीमा
पाहून ते आश्चर्यचकित झाले व राजधानी-
कड निघून गेले तेव शुभला भेटून नमस्कार
केला व म्हणाले-"काठून तरी एक स्त्री

हि देव जनावर घेऊन आली आहे तिच्याकड
इतकी सुंदर स्त्री मिळणे अशक्य आहे
आपल्या उद्यानवनात ती राहत अनेकदा
पक्षीक्षी देहमान विसरून गेली होती तिच्या
त्या मधुर कंठाने अनेक आम्ही वय
करणार? लिप्याबराबर आपल्या एक स्त्री
आहे हे सर्व वशात तुम्हीतच आहे
पहा ना, आणि तिला घेऊन घेऊन तिच्या
पदरावा कर त्याहून जाल्ल मुल आपली
कथे अमु शक्य? एर जेव्हा पाहिले तेव्हा
दृशाला उच्चभ्रवा पात्रच्या दृष्ट्या
पाड्याला अर्धा भयपात्राला त्रिकून वन
आदम होत तो पत्र पाहिले तेव्हा
आहे"

अनुग्रह कर आणि सर्व रक्षणाचा सहारा
कर."

देवाची ती हीन अवस्था पाहून देवाला
कधी आली व तित आपल्या देहातून
कोणिका नावाच्या एका लवणीची सुटली
हली ती लवणी भगवान वाळी होती म्हणून
तिच्या कार्तिका, काळरात्री ही नाव पाहिली
मिने महाभयकर रूप धारण केले

देवांनी! तुम्ही काळजी वरणाच
करण नाही जून तिगूभ चा व इतर
राक्षसांचा सहारा करून नमचे भी कल्याण
करीत जसे सांगून देवीने देवांना अभय
दास दिले तिच्या देहातून सुटली केल्या
कोणिकीमा आपल्या सावल्या देवता ती आहे

पाठविल आहे तो तुला आपली पट्टराणी करून घेणार आहे व नहमी तुझ्या आज्ञाप्रमाण वसुंधेत असे त्याने तुला सांगायला सांगितल आहे " ते ऐकून देवी स्थित करून म्हणाली—"तुमच्या राजान सर्व देवाना जिकले असल्याचे ऐकून व तो इतका माठा आहे म्हणूनच मी त्याच्याकडे आल आहे हे त्याला सांग व त्याला आज्ञाची एक गोष्ट माग की मी सामान्य व्यक्तीशी विवाह करीत नाही. माझ्याची वृद्ध करून जी मला मिळील त्याच्याशीच मी लग्न करीन अशी मी प्रतिज्ञा केली आहे. मी ही प्रतिज्ञा केली त्या दिवसापासून माझा गर्व भंग करणारा एकही पराक्रमी बोर पुढे आला नाही" पुढे त्याने राजान हा पराक्रम दाखवून माझे पाणिग्रहण करावे."

ते ऐकून सुग्रीव धनकच झाला व म्हणाला— देवी, स्त्री स्वभावानुसार तू दुस्ताहस वसवून असे म्हणालीस, परंतु तुला माहीत नसेल, शुभवै नुमने जाव ऐकूनच मोठमाठे वीर धरवर कापतात! त्याला तू कशी काय जिकणार? तू तो सर्व विचार घेतातून काढून टाक व तू शुभ किंवा त्याचा धाकटा भाऊ निशुभ दोघापैकी कोणा एकाला आपला पती म्हणून स्वीकारून सुखाने आयुष्य घालव"

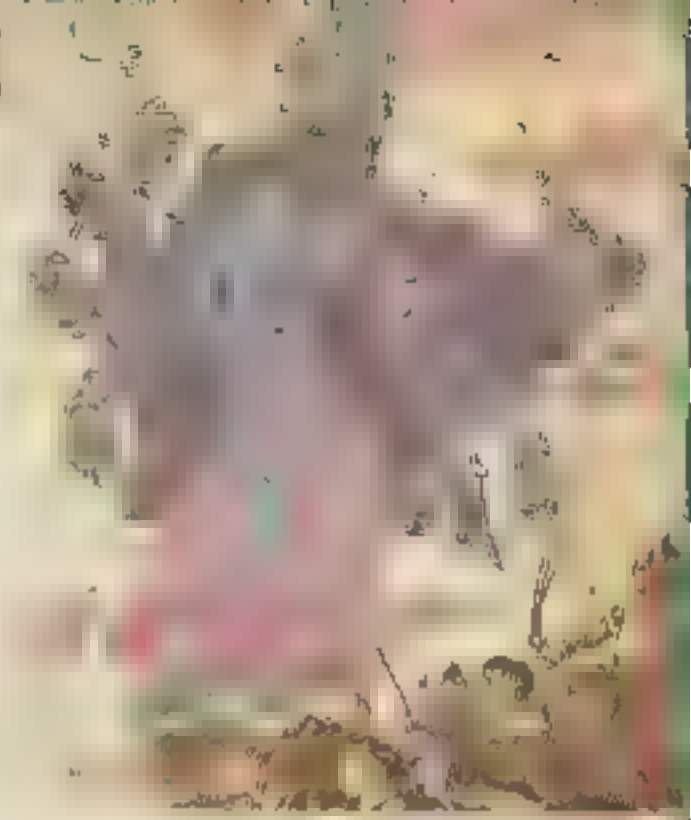
देवी मग करणार नाही माझी मनाची इच्छा पुरी न करणाराची मी कस काय लग्न करीन? माझ्याची वृद्ध करायची तयारी नसेल तर तू आपल्या मालकाला माग की स्वर्ग व मत्स्यलोक सोडून सर्वत्र सपरिवार रसातळाकडे निघून जा, म्हणजे मी ज सांगितले त्यात काही बदल होणार नाही "

सुग्रीवाला काय उत्तर द्यावे, कळना तो शुभकडे गेला व प्रथमच क्षमा मागून देवीने त्याला जस सांगितले होते त्याच शब्दात त्याने सर्व निवदन केले

शुभ निशुभाकडे वळून म्हणाला—"एक बाई माणकी एका बाईला बरोबर घेऊन आभारवादी यद्धास आला आहे, म्हण! तू जातोस की मी जाऊ तिच्याशी युद्धाला?"

"तू जाऊ नकोस व मी ही जात नाही धूम्रलोचनाला पाठविले तर तो तिला जिकून घेऊन येईल तो लगेच तुझें पाणिग्रहण करील." निशुभ म्हणाला

शुभला ते पटले व तो धूम्रलोचनाला म्हणाला—"तू जा आणि त्या सुंदर स्त्रीला मदत करणारी जी दुसरी स्त्री आहे तिचा वध करून त्या सुंदरीला घेऊन ये. तिने तुझ्यावर तीक्ष्ण वाज सादले तरी तू तिच्यावर बाण छेद नकोस, बरं का!

तिच्या अंगाला कोणत्याही प्रकारचा धमका किंवा धण पडला कामा मध्ये."

धूम्रलोचन ससैन्य देवी होती तेथे गेला व आपल्या मालकाने सांगितलेला प्रेमसंदेश देवीला निवदन केला

तो म्हणाला ते ऐकून घेऊन काळिका त्याला उत्तर देत म्हणाली—"काय रे, तू निलंजनासारखा बोलतो आहेस? युद्ध कर माझ्याबरोबर, माझी मालकीण मध्ये फशासाठी वाली आहे. वाटल तुला?"

धूम्रलोचन सतापला व म्हणाला—"तू पराभला तयार होऊन आली आहेस ना? मी तुझा गर्व व धमक उत्तरवितो, पहा! इतका वेळ तू उर्मटपणाने बोलत राहलीस

ते सर्व ऐकून शुभने विचार केला की काय वाटेल ते करून त्या स्त्रीला आणि पट्टराणी करायचे अवलंब सुप्राव नावाचा एक राक्षस उभा होता, त्याला शुभ म्हणाला—"तू माझ्या वतीत जा आणि त्या स्त्रीला घेऊन ये हे पहा, मृगार इत्यादीत फक्त साध व वान यांचाच उपयोग करा-वयाचा असतो भेदनीती व धंदनीतीचा नाही, लक्षात असू दे "

सुग्रीव निघाला व सिंहवाहनावर बसल-त्या जगदबेला नमस्कार करून म्हणाला—"देवी, शुभने सर्व देवान जिकले आहे तो मदनाचा पुतळा आहे. मी त्याचा दूत आहे तुझ्या सौंदर्याचे वर्णन ऐकून तो तुझ्यावर

त्याचे प्रायश्चित्त मी तुला देतो" असे म्हणत तो युद्धाला तयार झाला. परिणाम व्हायचा तोच झाला तो स्वतः तर मेल्याच त्याचे सर्व सैन्यही लुट झाले

न्यातसर देवीने शस्त्रनाद केला. सर्व दिशा दुमदुमल्या. तो आवाज ऐकून शुभ काही तरी भयंकर बघले आहे असे वाटून निघाला व शंखध्वनी झाला त्या दिशेन आला. तेथे घुमलोखनाचा ससैन्य फडशा उडालेला पाहून व राक्षसांची आणि घोड्यांची झेते पाहून धक्का झाला. जे जिवंत होते त्या राक्षसाच्या मीही त्याने सर्व वृत्त ऐकले

शुभर्चा प्रणयगाथा एकदम सफुटात आली. तरमग त्या स्त्रीची युद्धाशिवाय दुसरा मार्गच नाही. नाही तर मंघीची बोलणी लिप्याशी युद्ध करण्याची शक्ती असलेले कित्येक राक्षस शुभकडे होते. सर्व प्रथम चंद्र मंड देवीची युद्धाला गेले. ते मेल्यावर रक्त-बीज युद्धाला गला व त्याने पुन्हा एकदा शुभ किंवा निशुभ दोघांपैकी कोणतीही विवाह करून घेण्यास निळा सल्ला दिला.

गान्धाशिवाय मी इतर कोणाशीही विवाह करण्यास नाही. हे मी तुमच्या मालकाला तेव्हाच सांगितले नाही का? मग पुन्हा या निरपेक्ष गप्पा कशाळा? तू शुभ निशुभांना माझ्याशी युद्ध करून घेऊन जिकल्यावर मी त्याच्याशी विवाह करीन असे जाऊन सांग!" देवी म्हणाली.

रक्तबीज घिडला व देवीशी युद्ध करून न्यात बसुद्ध झाला व न्यात पडला.

परंतु रक्तबीजाचे रक्त जमिनीवर पड-ताच प्रत्येक धडाधडावर एक रक्तबीज जमिनीवर उत्पन्न झालेले पाहून देवीने त्याचे रक्त जमिनीवर पडू न देता ते पिऊन टाक अशी कालिकेला आज्ञा केली आणि स्वतः त्यापैकी जन्मलेल्या अनेक रक्त-बीजांचा सहार केला.

अगदी शेकटी शुभ निशुभ देवीची युद्धाला आले आणि देवीने त्यांचा बघ केला. ते मेल्यावर देवीने इतर राक्षसांना अभयदान दिले. ते पाताळलोकात निघून गेले

चौर्य वृत्ती

एका राज्यात राहणा इतक्या होऊ लागल्या की राजाने हुकूम काढला की पकवलेल्या प्रत्येक चोराला गावाबाहेर पथराने जागवर फांसीची शिळा ठेव्यात मग तो प्रथम पथराने चोराला पंशा झाली

त्याच राज्यात एका गावी खडू आणि दगडू नावाचे दोन चोर रहात होते त्यांच्या काही सावंधार चोरमग फांसीची शिक्षा झाली. ते कळल्यानंतर बाकून बाकून खडू व दगडू दोघानी चोरीचा बदा सोडून घायब ठरविले

"आजपर्यंत पकळ पावे केली उरलेल अगुध्वतरी नंदि घालवू या." खडू म्हणाला

"बापण करायचेच म्हटले तर किती तरी चांगली कामे आहेत! एखादा चांगला घदा करू" दगडू म्हणाला

ते दोघे शेजारच्या एका गावी गेले आणि एका शेतकऱ्याकडे कामाला लागले खडूला वररोज बेलांना रानात चरायला न्यावे लागे व दगडूला मळघात झाडाचा पाणी द्यावे लागे.

पहिल्या दिवसापासून खडू पहादे उठे आणि बेलांना रानात चरायला घेऊन जाई बेलांनी त्याला अनेक प्रकारे त्रास दिला ते आपमात शुजत, पळत काठंतरी तिघून जात किंवा कोणच्या तरी शलात लिपून नासधूस करीत. शेताचा मालक आरडे बसा हे वास देत त्यांना वठणीवर आवाणे खडूला फार त्रासाचे झाले

निकड दगडू बागत झाडांना पाणी लावण्याचे काम करू लागला. किती चांगरी पाणी ओतले तरी झाडांना पाणी पुरेना मिदान अर्ध्या वागला तरी पाणी घालावे, म्हणून दगडून प्रयत्न केला, परंतु हे सुद्धा

ओतल असेल नसेल, सर्वे हात पाव्यान
मिजून गेली दिवसभर साटवर पडून
सापा काडल्या ' दगडूने बाप मारली

"छान, तरमग उद्यां तु गमत म्हणून
बेलाना चरायला घेऊन जा व मी बागमने
काम करतो" खडू म्हणाला

दगडूला फार आनंद झाला. म्हणाला-
"मी तेच तुन्हा म्हणणार होतो!"

"हो पण बरोबर एक साट न्यायला
विमरु नकास, सर का?" खडून दगडूला
बजावून सांगितल

दुसऱ्या दिवशी दीपांनी परम्परांच्या
कामाची अदलाबदल केली त्यांना पर-
म्परांची लढाई कळली

परंतु खडूला आणि एका विचित्र गोष्ट
कळली. अर्थात एका आंब्याच्या आवाका
किंवाक बागरी पाणी घालीत राहाला तरी
तली चरम नव्हती रात्री याचे गर्भित काय
हे पाहून व्यायचे त्यान मनाची ठरविल

त्या दिवशी रात्री दोघे भेटल, परंतु
अ पापण्या कामाविषया मात्र क जा काशका
दोलला नाही आपल्यासारखे दोघे सोंग
करून पडून राहिल. दोन प्रहर रात्र
लाटल्यावर खडू एक पहार घेऊन आंब्याच्या
आडापर्यंत गेला आणि मुळाजवळ सणू
लागला. थोडे क्षणत्यावर पदाउ कगाला

आज

सगळे खडूने चारीबाजूला कोणी नाहोना
पाहिले. दगडू काळोसात मोजारीच उभा
होता. "कायर इतक्या रात्री खणतो
माहय?" दगडूने विचारल

"या आवाला पाणी बरोबर लागत
नाही साप नामत नव्हती म्हणून आला
तली डोक करायला" खडू म्हणाला

"'खणूण' सभा बसला आवाज
झाला रे?' दगडून हेसू आवरोत विचारल

"असल एखादा दगड, आणिसो काय?
चस, झोपू या, जाऊन!" खडू म्हणाला
दोघ परमळ आणि आपल दगडूला
साप लागली की पुन्हा खणून पाहू असा

आज कळून खडू मुळा जमिनीवर पडला.
परंतु स्थानाच छान साप लागली

खडू घोळ लागल्यावर दगडू उठला
आणि पहार घेऊन त्या आंब्याच्या आडा-
जवळ गेला त्याने तळी खणून त्यांतून दोन
तीस तांबे काढल ते लीकर काढे तरी
लगभग ठेवायचे ठरवून तो शजारच्या
एका तळ्यात गेला फार जाल नाही क्षणी
जागा पाहून त्याने ते तांबे सात मुळत
ठेवून दिल आणि काहीच घडले नाही असे
साधवून स्वस्थ पडून राहिला. त्याला
साप लागली

खडू पहारे बठला आणि पहार घेऊन
त्या आडाजवळ गेला तेथे एकही
नाक्या दिमला नाही पण यऊन त्याने

पावय झाले नाही. तो दमून गेला. घामाधूम
झाला. त्याचे हात दुखू लागले सध्याकाळ-
पर्यंत निहिरीतून पाणीकाढून तो झाडांना
घालत राहिला

एकदा रात्री दोघ मित्र परम्पराची
आपापल्या कामाविषयी बोलू लागले.

खडू म्हणाला-"माझ काम म्हणशील
तर गडघा, जगदी सोपे आहे, मुना. मी
बेलाना चरायला सोडून झाडाखाली खूप
सोप काढली. सध्याकाळी बेल स्वतःच
चरून आड्याजवळ येऊन चम राहाल.
त्यांच्या पावलांची चाहूल लागतांच माझी
सोप मोडली व मी त्यांना धरी घेऊन
झालो."

काही

आपल्या गावी गेला असणार असे वाटून तो त्या वाटेने पळत निघाला.

दगडू काही वेळ पळत राहाल्यावर त्याला धाडधा अंतरावर खडू तांब घेऊन जात असल्या दिसली. तो मधल्या धाड वाटेने खडू जात होता त्याच वाटेवर खडूच्याही पुढे घाबले गेला आणि एका डचवल्यावर चकून त्याने आपली एक नवी वहाण एका जागी टाकली आणि घुमरी बाभर पावलावर सजून टक्कली आणि स्वतः एका झोपाआड लपून बसला.

धाडधाच वेळाने खडू तांब्यांचे आले वाहून गेले कठीण हात हाते तरी कसाबसा त्या जागी आला. नवीन वहाण त्याच्या नजरेस पडली परंतु ती एकच होती, म्हणून थोडा निरास झाला आणि पुढे चालू लागला. बाभर पावले जातून गेल्यावर त्या वाहणाची जोडवहाण दिसली त्याला मोह झाला. त्याने चारी बाजूला नजर फिरवून पाहिले. भाणूस तर काय कीडमुंगीमुंडा दिसली नाही. म्हणून निश्चित होऊन त्याने ते तांबे उतरून सगळी ठेवले व तेथली वहाण उतरून घेऊन जोडवहाण भागे दिसली होती ती बाकायला गेला.

त्या अवघीत दगडून झाडाआडून यत्न

पोवल्या

खडू नव्या वाहणाचा जाड धंऊल परतला तोंपर्यंत तांबे माहीमे झाले होते. ते काम दगडूचच असले वाहिज असे ठरवून तो झपाझप पावले उचलून दगडूच्या घरी आला.

खडून दगडूच्या घरात पाऊल ठेवताच त्याला रडारड एक आमी त्याने चोकली केली की रडारड कशामाठी?

तेव्हा दगडूची बायको व धर्म रडत दगडू मरण पावल्याचे सांगू लागली.

काही वेळ खडूमुंडा त्यांच्याबरोबर रावण्याचे मान ककन म्हणाला—“दोघांचे परस्परतावर किती प्रेम होते. भाता दगडूची सेवटची इच्छा पूरी करण्या व्यतिरिक्त मी काय करू शकणार? माझ्या आधी तो मेळा तर त्याने मला आपली सेवटची इच्छा सांगून ठेवली होती. ती अशी की तुरीची कापणी झाल्यावर जे खूट उगतात त्यावरून त्याने आपला मृतदेह आडून न्यावा असे

सांगितले होते. त्याची ती सेवटची इच्छा आता मी पूरी करावी म्हणतो!”

असे म्हणत खडून दगडूचा देह उचलून खाद्यावर घेतला व कोणी काही म्हटल तरी तिकडे दुर्लक्ष करून नुकतीच कापणी झालेल्या तुरीच्या कांतावरून घेऊन गेला.

जमिनीत पुरलल्या मुन्यांसारखे तुरीचे खूट पाहून दगडूला खरोखरीच जीव गेल्यासारखे झाले. आपण मरण राहिलो तर खडू नक्कीच आपल्याला या खूटावरून फगफटत नेणार अशी भीती त्याला घाटली.

दगडू चटईशी घटपडत आंध्यावरून उठरला व खडूचे पाद घेऊन म्हणाला—“बाबा! मला क्षमा कर! आपण शौर्यवृत्ती सोडून तीतोने पुढील आयुष्य चालवायचे ठरविले होते ना? भग ही शौर्यवृत्ती आणखी किती काळ ठेवायची? दोन ताडे आडून आपण एकेक वाहून घेऊ आणि सुखाने राहू!”

दोन्ही तांबे दोघांनी वाटून घेतले व लूण धीमंत होऊन दोघांनी पुढील आयुष्य सुखाने चालविले.

प्रश्नोत्तरे

के. एस. जार. आजमेयुल, विजयवाडा

प्र शंकराख्या डोक्यावर सदा सर्वदा अर्धा चंद्र असतो पूर्णचंद्र कां नसतो?

उ शंकराख्या डोक्यावर असतो तो अर्धाचंद्र ही नसतो चवथीचा चंद्र असतो चवथीचा चंद्र गणपतीचे प्रतीक आहे शंकर आणि गणपती यांचे परस्परांशी जे माते आहे ते तर साहेब, परंतु शंकराख्या कपात अनेक अराध्य देव असतात-ब्राम्हूची नाग, गंगा, गणपती इत्यादी हे सर्व निराळ अराध्य देव ही आहेत शंकराची अर्धांगी पार्वती (तो अर्धतरंगीभरही आहेच), आणि शंकराचे वाहन मंदी ही देखील स्वतंत्र देवते आहेतच.

अडपाल गोपाल रेड्डी, महम्मदापुरम्

प्र. पृथ्वीच्या दक्षिण गोलार्धात राहणाऱ्यांना ध्रुव नक्षत्र दिसते का? दिसत नसेल तर त्यांना रात्रीच्या वेळी दिशा कळायला नैसर्गिक उपाय काय?

उ भूमध्यरेषेच्या दक्षिणेकडे निवास करणाऱ्यांना ध्रुव नक्षत्र दिसत नाही दक्षिणेकडील आकाशात ध्रुव नक्षत्र नसले तरी दक्षिण दिशा कळायला तबस्वी नसले वनेक असतात

जी. बीरभद्र राव, राजमंड्री

प्र. जादुगार जेजे प्रयोग करून दाखवितात ते सर्व हातचलाखीचे असतात हे माहीत असूनही त्यांचे ते प्रयोग करे वाटून आपण भ्रमात पडतो. त्याचे कारण काय?

उ जादुगार आपल्या प्रयोगात आपल्या हातचलाखीन खांट्या गोष्टीसही खरपगान जे प्रत्यक्ष दर्शत पडवू शकतो ते कार आकर्षक असते. नाटके व सिनेम हे खोट असतात हे माहीत असूनही आपण पाहतोच ना?

जोत्तलगड्हा राजकुमारी, जुवनेश्वर

प्र नरमसण्याला दुसरा नागसाप चावला तर तो मरतो का?

अघटित अनपेक्षित

[७९]

सुद्ध उगविणाऱ्या माकडाची गोष्ट ऐकून अखंतलोभी म्हणाला-“तू म्हणतोस ते सारे आहे. जोमामोहाळा बळी पडणाऱ्याला कष्ट सहन करावेच लागतात, त्याची मान साखीच होते. त्यांतून सुटका नाही. परंतु ही गोष्ट ठेच लागल्याशिवाय त्यांच्या लक्षात येत नाही.

“मित्रा, तसं म्हणू नकोस. मी तुला पूर्वीच साबळ केले होते. तरी तू गाणाऱ्या गाढवासारखे मी म्हटले त्या गोष्टीकड लक्षच दिले नाहीस” असे सांगून अति-लोभी गाणाऱ्या गाढवाची गोष्ट सांगू लागला.

माणारे गाढव

कोचे एक काळी उद्धत नावाचे एक गाढव होते ते दिवसभर त्याचा मालक एक परीट होता त्याचे ओझे वाहण्याचे

काम करी आणि रात्रीच्या वेळी स्वेच्छने त्याला वाटेक तिकडे हिडे ते गाढव असे फिरत असता शेतात शिरले व तेथे त्याची एका कोल्ह्याची मैत्री झाली. दोघे रात्रीच्या वेळी दररोज एका काकडीच्या मळघात शिरत आणि रात्रभर मनसोबत काकड्या लाऊन उजाडल्यावर आपापल्या घरी जात

एकदा रात्री गाढवाने खूप काकड्या खात्या आणि त्याला त्यांच्या मंड पडला त्या धुवीत ते मोठ्याने ओरडून आपल्या मित्राला बोलवू लागले-“अरे भाच्या! आज चांदणे काय छान पडलं आहे रे! म्हणून मला गावेसे वाटू लागले आहे. साय बरं मी कोणता राग म्हणू?”

कोल्हा घाबरून म्हणाला-“अरे मामा! आपण करतो आहो ती चोरी आहे रे! चोरी जारी गुप्तपणे करावयाची असते

गोंगाट करून भागत नाही पडसं ओकळा असणाऱ्यांनी व सोपेच बघवणाऱ्यांनी कोरी करताना कामा नये. शिवाय तुमं गाणंही तसं गोड ऐकण्यालायक असणार संसनाच केल्यासारकं दूरवर ऐकू येईल, ते ऐकल्यावर मळेवाल्याची सोप मोबेल व तो दाढकं घेऊन येईल की! म्हणून मी सांगतो ते ऐक व आपलं गाणं या वेळी तरी मुरू करू नकोस व सातारा येतील तेवढ्या काकड्या साऊन घे!"

गाढवाला ते पटलं नाही, म्हणाले—
'तू आहेस रानटी जातीचा प्राणी! तुला संगीताचा स्वाद काय येणार? तुझ्या बोलण्यावरूनच ही गोष्ट स्पष्ट झाली आहे

संगीत श्रवण करतात तेच तरे भाग्यवान! ही सामान्य गोष्ट सुद्धा तुला कळत नाही."

"मामा! तू म्हणतोस ते तरे असू शकल. मी 'ना' म्हणत नाही परंतु तुला संगीत येत नाही! तुला फक्त रेंकता येते. आपलं काम ज्यामुळं बिघडलं ते करण्याची गरजच काय?" कोल्ह्याने सका केली

"तू शुद्ध मूर्ख आहेस! मला वाता येत नाही, हे तुला कोणी सांगितलं रे? हे कच, स्वर सात असतात, स्थायी तीन, मूर्च्छा एकवीस आणि राग छत्तीस असतात. माच चाळीस असतात. अगत मुनीने जे गायनशास्त्र लिहून ठेवले आहे, त्यात १८५ अध्याय आहेत. त्यांच्या म्हणण्याप्रमाणे वेद सोडून संगीतशास्त्रातून थोडी विद्या नाही. आपलं स्नायू सिजवून व त्यांच्या तारा कळून संगीतशास्त्राची राखणाने निमिती केली आणि झकराला प्रसन्न केले, म्हणून लाडक्या भाच्या, मला संगीतशास्त्राची माहिती नाही, असं कसं रे म्हणालास? नाचं म्हणू नकोस, असं सांगून मला निरुत्साहित कां केलास?" गाढव म्हणाले

"मामा, तू माझ्याचा हुडून घरलास तर मी एखाद्या जुडपावाड झालून सपत्तो ठेवून मळ्याचा पाहारेकरी येतो आहे का,

कर काळ, तयून पंच काढात म्हणाला.

त्यानंतर गाढवाने गायन सुरू झाले. गाढवाने थयकर रेकणे ऐकून मळेवाला चिडून दातबोठ चाबीत एक मोठा सोटा घेऊन आला आणि गाढवाला खूप बडबू लागला. गाढवाचा फक्त जीवच तेवढा गेला नाही, आगच्या आगी बेसुद्ध होऊन पडले.

मळेवास्थाने गाढवाच्या गळघात एक मोठा इनड बांधला व काकड्या लायला आणि कोणकोणती अनावरे येतात का, वाढ पहात त्यांना पकडण्याचे ठरवून घेता-तच पडून राहिला आणि सोपी गेला.

गाढवाला लोकरच शुद्ध झाली व ते त्या दगडासकट उठले आणि कुंपणावरून उडी मारून पळून गेले.

कोल्हा त्याला पाहून दुसऱ्याच म्हणाला—
"मामा! फार चायलं गाणं म्हटलस. मी तुला नको म्हटलं होतं, पण तू तेव्हा ऐकलं नाहीस. तुझ्या गाण्यातून तुझ्या गळघात जे रक्त आहे, ते मोठे आहे."

माणाच्या गाढवाची गोष्ट ऐकून अत्यंत सोयी म्हणाला—"बरोबर, जातारं सला कळले की स्वतः विचार करण्याची शक्ती सुटल्यावर मित्र सांवेत ते तरी ऐकत जावे नाही तर कष्टच सोसावे लागतात. परंतु माझ्या सारख्याला तेवढे ज्ञानही नसते

म्हणून मिळालं तेसुद्धा घालवून बसावे लागते. ही गोष्ट 'हवेतल्या हवेच्या' या गोष्टीवरून आणखी वास्त चांगली कळते." असे सांगून ती गोष्ट सांगू लागला
हवेतल्या हवेच्या

एका शहरात स्वभावकूपण नावाचा एक श्रावण रहात असे एका काही कारणावरून त्याला कोणीतरी जेवायला बोलाविले आणि पोटभर जेवायला बावून एक मडके भरून सातूचे पीठ त्याला दिले ऐन बुपारी ती श्रावण घरी निघाला. परंतु त्याचे घर दूर होते व त्याला थोडी विश्रांती घ्यावीशी वाटली. म्हणून त्याने सातूच्या पिठाचे मडके हाताला आली

अशा एका कांदीला बांधून ठेवले आणि झाडाच्या सावलीत विश्रांती घेत पडून राहिला. तेवढ्यात गार वारा सुटला आणि तो पेंगू लागला. त्या गुगीत तो 'हवेतल्या हवेच्या' बांधू लागला.

"हुष्काळ बाला तर मी म्हणतो तस का होणार नाही? हे मंडके मळन जे सातूचे पोठ आहे ते शहर संपल्या सहजो जाईल. तेवढ्या पेशात दोन बकऱ्या विकत घेता येतील. वर सहा महिन्यांनी त्या एकेकदा बीत जातील. लोकरच बकऱ्यांचा एक छान कळप तयार होईल. कळपातल्या काही बकऱ्या विकून गाई विकत घेईन गाई वर वर्षी वितील. काही गाई व काही बासरे विकून म्हशी विकत घेईन. काही दिवसांनी गाईच्या सारक्या पुष्कळ म्हशी होतील. काही म्हशी विकून काही थोड्या विकत घेईन. त्यांना शिंगरे होऊन काही दिवसांनी थोड्यांचा सुद्धा एक कळपच तयार होईल. थोडे विकून जी सोन्याची नाणी मिळतील ती अर्चे करून

मी... बाजूला सोल्या असतील; एक छान चौसोपी बाळा तयार होईल. माझ ते वैभव पाहून कोणीतरी आपली सुंदर मुलगी मला देऊन कन्यादानाचे पुण्य मिळवील. वहा महिन्यांनी मला ती बायको एक पुत्ररत्न देईल त्याचे नाव मी साम-सर्मा असे ठेवोंन. तो रागू लागला की मी तबेल्याच्या पलीकडच्या बाजूला वाचोत नसेन. मला पाहून माझा मुलगा माझ्या बायकोच्या कटेवकून उतरून माझ्याकडे रांगत येईल. वाटेत तो थोड्याच्या बाजूने येईल. तेव्हा मी जोरडेन—"अग ए, मुलाला उचल" ती कापात निघून असल्या कारणाने माझ्या बोलण्याकडे तिचे लक्षच जाणार नाही. मग मी उठून रामाने तिला काठी घेऊन अशी मारीन की..."

गुगीत असे म्हणत त्या झाड्यातून आपली काठी उचलून अशी हणाली की मंडके फुटले व सातूचे पीठ त्या झाड्याच्या अगावर पडले

अल्लूक मांत्रिक

[१९]

[राजा नितकेतूने जाहीर केने की मर्कटाचा मंत्रदंड जो कोणी आणून देईल त्याला आपली दत्तक कन्या देऊन वर अर्धे राज्य देईन. मायावी मर्कटाच्या तटावर आलेला पाहून राजाही तिकाच्याने बाण मारला. मर्कटाने राजाने तो बाण मध्येच धरून कालीवर्मा व अल्लूक मांत्रिक होते त्या विभेने फेकला. पुढे—]

बाण लागल्यापूर्वी मायावी मर्कटाने "माझा मंत्रदंड कोठे आहे," असे जोरठून विचारले होते, ते अल्लूक मांत्रिका-मरोवर इतर सर्वांनी ऐकले. अल्लूक मांत्रिकाला तर फारच आश्चर्य वाटले व त्याने म्हटले—"कालीवर्मा! एकलस का रे तू, त्या मर्कटाचं जोरठणे? तुला त्यावरून काय समजले? त्याने माझ्याकडून चोरून नेलेला मंत्रदंड कोठेसरी टाकून तरी दिला

असावा किंवा कोणी त्याच्या जवळून चोरून तरी नेला असावा. होय की नाही?"

कालीवर्मा क्षणभरच बसून होऊन विचार करीत उभा राहिला. नंतर म्हणाला—गुरुवर्य! मरोवर, तुम्ही म्हणता तसेच असलं पाहिजे या माकडाकडून मंत्रदंड कोणी नला असावा, हे कळायचे केने? शिवाय आपण राजधानीत शिरायच झाल तर ते कामही नितकं सोपं दिसत नाही या राजाने

किल्ल्याचे दरवाजे लोकांनी केले आहेत
दुसरे राजाचे दरवाजे काकांनी असल्यामुळे
आपण त्यांना आणि लावून आत फिरलो.”

भल्लूक मात्रिक तलवार म्यातत ठेवीत
म्हणाला— ‘आज रात्रभर आपण किल्ल्या-
बाहेरच तबू टाकून राहू या. किल्ल्याची
दारे कधी तोडायची हे उधां आपण पाहू
या. विचार करायला पुष्कळ वेळ आहे.”

ते ऐकून उग्रदह राक्षसाला फार राम
आला. तो बांतओठ आवून म्हणाला—
“माझ्या या दगडी गदेने दार फोडता आल
नाही तर मित फोडता येते का पाहीन.”

असे म्हणत त्याने धावत जाऊन गदेने
दरवाजा भितीवर आघात केला. त्या

फुटला आणि त्याचे दोनतीन तुकडे झाली
पडले. लगेच दुसऱ्या क्षणाला तटावरच्या
सैनिकांनी उग्रदहावर बाणांचा वर्षाव केला.

भल्लूक मात्रिकाने उग्रदहाला माग पायला
सावध करून बाळाविले आणि कालीवर्माला
म्हणाला— ‘मर्कटाजवळून यात्रा मंत्रदह
आणली कोणी मात्रिकाने तर चोरून नेला
नसेल? मला जसो सका वाटते आहे.”

भल्लूक मात्रिक इकडे असे म्हणत होता
त्याच वेळी तिकडे एक गोष्ट घडत होती.
राजवाड्यासमोर अस्वलाचा जेठ करणा-
ऱ्याने मर्कटाला पकडले त्या वेळी मर्कटाच्या
हातातून निसटून मंत्रदह झाली पडला, तो
चटविशी उचलून दोघांपैकी एका बैराग्याने
तो आपल्या जोळीत लपवून ठेवला आणि
दोघे तरुण बैरागी राजधानी बाहेरच्या
एका तल्लाच्या काठी एका वडाच्या आडा-
ळाली बसून मंत्र जाप करीत बसलेल्या
आपल्या गुरूकड जाऊ लागले होते.

त्या बैरागी तरुणांपैकी मोठ्याने
धाकट्याच्या शोळीतून मंत्रदह घेऊन
म्हटले— ‘काम रे, छोटे हा मंत्रदह गुरूजींना
देव्यापुर्वी वा मंत्रवडाचा प्रताप किती आहे
हे पाहू या का?”

धाकट्या बैराग्याने होकारार्थी मान
हाकविली. मोठ्या बैराग्याने मंत्रदह घेऊन

ग्याचे दार उघड!” असे म्हणत जमिनीवर
जारात व्यापटला.

तेव्हा जो मोठा आवाज आला तो ऐकून
गुरू बैराग्याने जोळे न उघडता— ‘काय रे,
मैरव बैराग्यासमोर मंत्राचा उन्वार नूक
करणारा तो कोण मूर्ख आहे रे? त्याला
मी आताच्या जातां भस्म करून टाकतो!”
असे म्हणत त्याने पितळी व चावीची कुले
मडबलली कुवडी उचलली.

गुरू म्हणाला ते ऐकून अचकपित झालेले
दोघे निघून, मंत्रदह जमिनीवर आदळला
हाता त्या बागी जमिनीला एक मोक पडले
व त्यातून एक झरा ‘सुर’ आवाज करोत
बाहेर आला तो बरेच होऊन पाहू लागले,

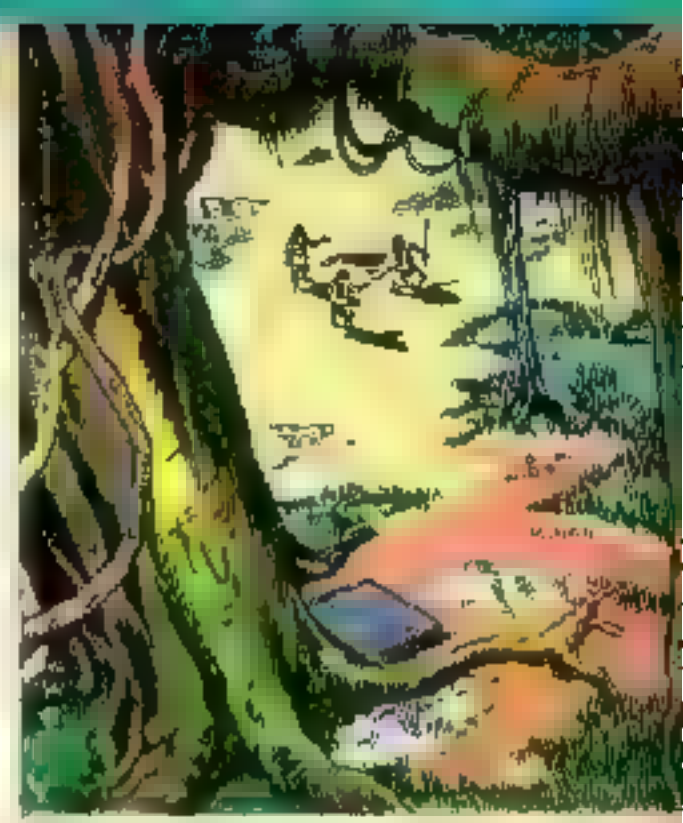
गुरू बैरागी रागाने दातओठ आवून डोळ
उघडणार इतक्यात त्याच्या डोक्यावर
पावसाच्या झडीसारखे झऱ्याचे पाणी पडू
लागले.

मैरव बैरागी म्हणाला— ‘गुरू प्रभो!”
असे म्हणत दबकून उभा राहिला व
म्हणाला— ‘डगाचा गडगडाट नाही की
विजा घमकल्या नाहीत आणि हा पाऊस
कसा काय?”

त्याचवेळी त्याने आपल्या दोघां शिष्यांना
पाहिले व म्हणाला— ‘काय रे जमिनीतून
आकालाकडे हा पाण्याचा झरा उडतो आहे,
हे काय! अचिन्न घडते आहे?”

ते ऐकून दोघां शिष्यांना थोडा घोर
आला व म्हणाले— ‘मैरव गुरुवर्य! आम्ही

आपल्या मंत्रशक्तीने हा पाण्याचा झरा जमिनीतून वर आणला. आता आम्हाे शिक्षण पूर्ण झाले, नाही का?"

घडलेली गोष्ट न कळल्यामुळे वकिल होऊन भैरव बेरागी आपल्या शिष्यांबवळ जाऊ लागला आणि आपल्या थोरल्या शिष्याच्या हातात मंत्रदंड पाहून आणखी आश्चर्यचकित होऊन म्हणाला—"काय रे ते? मंत्रदंडासारखे दिसते आहे!"

'गुरुवर्य मंत्रदंडासारखे नव्हे, मंत्रदंडच आहे हा! तीन शब्दांची मंत्र म्हणून सजिन्याचे दार उघड म्हणताच पाताळ गगला हा वर घडून आला." मोठा शिष्य म्हणाला.

घडून इकडून तिकडे व तिकडून इकड हलवून पाहता म्हणाला—"हा कोणत्यातरी मांत्रिकाच्या हातात बरेच दिवस असल्यामुळे गुळगुळीत झाला आहे हा तुमच्या हातात कसा काय आला रे? जोरून आणायला का? तो मांत्रिक कोठे आहे?" त्याने विचारले.

माठघा शिष्याने मोठघाने बोलून कोस वसे खुणने धाकट्या शिष्याला सांगितले आणि षटदिशी गुरूच्या हातातला मंत्रदंड हिसकावून घेऊन म्हणाला—"गुरुवर्य! पहिल्याने हा झरा बांबविला पाहिजे नाहीतर सर्व राजधानी-भर पाणी होऊन जाईल" असे सांगून मंत्रदंड उचलून "सजिना बंद कर!" असे म्हणत पाणी येत हाते त्या जागेवर मंत्र-दंडाने ठोकले.

या कंपेत मंत्रदंडाचा मार बसताच चिरा पडून जमीन दुभंगली आणि एक माथूम शिरू अकेल एवढे भोक पडले. ते पाहून भैरव बेरागी उड्या मारून म्हणाला—"अरे शिष्योपध्यांनो! कसा का मिळला. अद्भुत शक्ती असलेला हा मंत्रदंड तुम्ही मला एक मंत्र म्हणून बाणलात तुमच्या या गुरू-मन्तोबद्दल मी तुमची पाठ थोपटतो. झरा बंद होऊन सजिन्याचे दार उघडल्यासारखे दिसते आहे. आता उतरून जात कसला कसला साधा आहे. पहा."

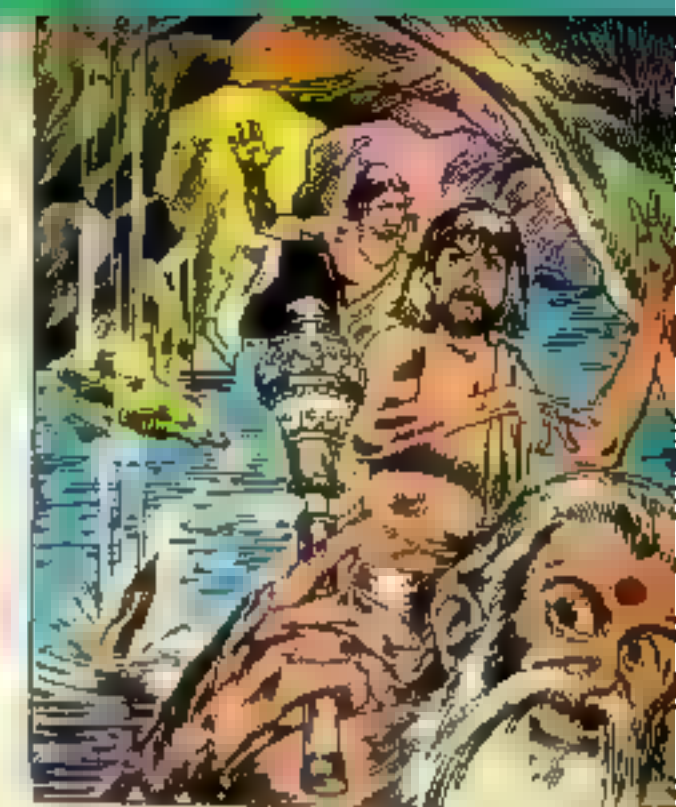
वकिल्या शिष्याने सगळी नजरने मंत्रदंडाकड पाहिले व म्हणाला—"भैरव गुरुवर्य! या मंत्रदंडातल्या अपूर्व शक्तीवर विसवून आपण स्वतःच कोणत्या तरी घोब्यात सापडणार आहो, असे मला वाटते आहे. मी सजिन्याचे दार उघड म्हटले तर एक झरा जमिनीतून स्फोट होऊन वर आला, हे लक्षात आहे का? यावरून याच्या मदनीने जमिनीतला ठेवा मिळेलसे मला नाही वाटत."

शिष्याने तसे म्हटल्यावर भैरव बेराग्याला मुखा तशीच सका मंत्रदंडाविषयी वाटली. मंत्र इच्छितेले सोडून आणखी दुसरेच काहीतरी करतो. तसे करीत गेला तर या मंत्रदंडामुळे अनेक प्रकारच्या घोब्यात सापडण्याची शक्यता आहे.

बेराग्याने जसा विचार करीत मोठघा शिष्याकडून मंत्रदंड हातात घेऊन त्याच्या-कड आणखी ओल दृष्टीने पाहिले, तेव्हा मोठा शिष्य हसून म्हणाला—"गुरुवर्य, या मंत्रदंडात कोणकोणत्या प्रकारच्या शक्ती आहेत याची आपल्याला काय गरज? परंतु एक काम करू या का? आम्हीला हा मंत्रदंड यांत्रिक शक्ती असल्याला एका माकडा-कडून मिळाला आहे. ते माकड या वेळी जितकेतू महाराजांचे प्रधान मंत्री होऊन राज्य चालवत होते! मंत्रदंडाचा मार बसताच तो मंत्री

आणून देईल त्याला अर्धे राज्य देऊन आपल्या मुलीशी लग्न करून देईन, असे जितकेतू महाराजांनी जाहीर केले आहे

अर्धराज्य आणि राज्यकन्या ऐकताच भैरव बेरागी म्हणाला—"गुरुप्रभो!" आणि मोठघाने कावून आणवत पुढे म्हणाला—"अरे शिष्यानो! ही एवढी महत्त्वाची गोष्ट मला इतका वेळ न सांगता माझ्या-पासून लपवून ठेवली होतीत, म्हणावयाची? मी अर्धे राज्य घेईन व तुमच्यापैकी एकाला राजकन्या मिळेल असे समजा परंतु राजाच्या बोलण्यावर तेवढा विश्वास करावयाचा नसतो. तो जितकेतू आपल्या

होकी उडविणार नाही कशावरून?' असे म्हणत तो मान धाकवून उभा राहण्याच्या प्रयत्नात बहाऱ्या साक्षाच्या बुधावर पडला

गुरूने ते म्हटल्यावर दोघां शिष्यांना वाटले की गुरू म्हणतो आहे ते बरोबर आहे. राजाच्या बोलण्यावर विश्वास करण्यात काही अर्थ नाही. धाकटा जमिनीला जेथे भोक पडले होते त्यात बाकून पहात भोठ्याचा हात धरून अत उतरला आणि लगच म्हणाला - "भैरव गुरो! इकडे पहा, पायांच्या दिसत आहेत आणि जात भुयार दिसते आहे. मंत्रदंडानं आपल्यासाठी वज्रिण्याचे द्वारच उघडले आहे."

शिष्याजवळ आला व म्हणाला - "अरे शिष्योपशिष्यानो! आपल्या अदृष्टवशात ठेवा सापडलाच तर आपण तेवढ्यावर मनाचे समाधान मानून घ्यायचे हा मंत्रदंड राजासा नऊन छायचा की नाही ते घ्यानंतर ठरवू" असे म्हणत तो शिष्याच्या पाठीमागून भुयाराच्या वाटेन उतरत गेला आणि व राहिलेल्या शिष्यालाभुडा उतरून ये, म्हणाला.

गुरू शिष्य मिळून आणखी काही पायांच्या उतरून गेल्यावर त्यांना तेथे पाणीच पाणी दिसले, तरी धीर करून ते मुक्तावर पाण्यापर्यंत उतरून गेलेच त्यांना भुयाराच्या वाटेवर थोडे चालून गेल्यावर मोठ्या अंतरावर उजेंड दिसला. भैरव कैराग्याला परमानंद झाला व तो शिष्यांना म्हणाला - "अरे, तो उजेंड म्हणजे आणखी काही नसून तेथे हिऱ्यामाणकांचा ओ साठा आहे, त्याचा लखलखाट आहे तरी तेच त्याच्या रक्षणार्थ एखादा यज्ञ बसला असल्यास आपण काय करायचे?"

"ते आपण गुरुवर्यांनीच सांगायचे!" धोरला शिष्य म्हणाला

धाकटा शिष्य त्याची भट्टा उडवीत हसून म्हणाला - "अरे चारल्या शिष्या! तल गुरुवर्यांनी शिष्यांवरून सर्व भुज तोड-

तुड्या होण्यात शिरले नाही, आपल्याला हा ठेवा ज्या मंत्रदंडानं दाखविला त्याच्यात कित्येक अद्भुत शक्ती भरल्या आहेत! या निधीवर पाहारा ठेवणाऱ्या यज्ञाच्या अंगाला मंत्रदंडाने नुसता स्पर्श केला की तो फटाक्या सारखा उडून भस्म होऊन जाईल एवढे मुद्धा तुला कळले नाही!"

"काय पच बोललास उपशिष्या! माझ्या मंत्रोपदेजाचा फायदा तुलाच झाला, बघ माता काही बोलल्याशिवाय पुढे पाऊल उचला" भैरव बैरागी म्हणाला. त्याने तो उजेंड दिसत होता त्या बाजूला नेम धरल्यासारखा मंत्रदंड हातात धरला.

इतक्यात त्यांना बरची जमीन हावरल्यासारखी व त्या पाठोपाठ हत्तीच्या 'धी- 'कारा' सारखा आवाज ऐकू आला. सर्व भयर्कापत होऊन जागच्या जागी धबकले. सर्वात प्रथम भैरव बैरागी म्हणाला - "काय रे, आपल्या बड्यांच्या झाडाखाली जंगली हत्ती किवा हत्तीचं सैन्य आल्यासारखे वाटत आहे. आपल्या या गुप्त भुयारावर त्याची नजर पडली व ते जात आले तर काय करायचे?"

"काय करायचे, त्याचा गुरुवर्यांनीच विचार करावा! आमच्यासारख्या पामरांना काय करायचे?" धोरला शिष्य म्हणाला

धाकटा शिष्य सवखडां हुमत म्हणाला -

"जंगली हत्तींना किवा हत्तींच्या सैन्याला सरोवराच्या काठावरचे खाचखळगे पाहून प्यारशिवाय दुसरे काम नसते असे वाटले का तुम्हांला? समोर दिसणाऱ्या निधीतील रत्नराशीशिवाय आणखी कोणत्याही गोष्टीचा विचार मनात येऊ देऊ नका"

त्याच बोलणं संपण्यापूर्वीच बरच्या जमिनीचे एक मोठे चकूळ त्यांच्या समोर चप्पदिवी खाली पडले. गुरुशिष्य सर्वेच दबकून बाडे ओरडले व भुयारात आणखी पुढं थोडे धावतच गेले

त्या भुयाराच्या मार्गावर बरच्या बाजूला असलेल्या दारवाजावर आणखी बघू

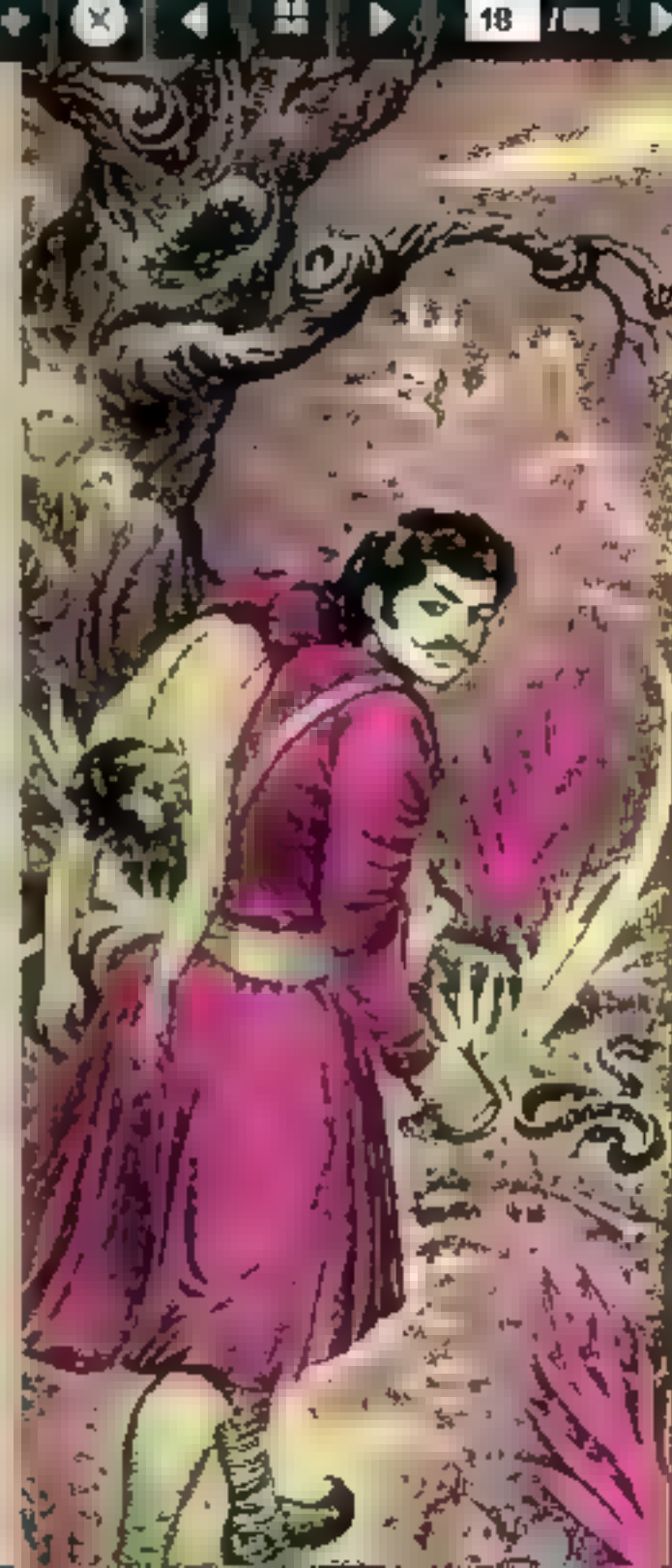
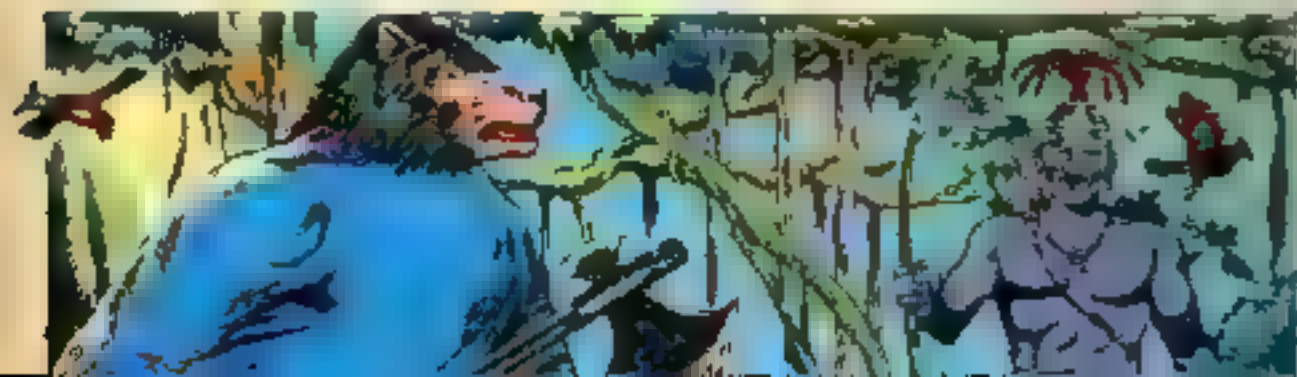
करण्यासाठी चांगल्या आगच्या शोधार्थं चांडाळ भल्लूक व जंगली शिकारी आपल्या हत्तीवर आल असता अकस्मात हत्तीचा पाय जमिनीत धसला व तो 'भीकार' करून पुढे पडला परंतु दोघे चढविणी हत्तीचकळाली उघी मारून जाले सगळे हत्ती जमिनीवर सोड ठेवून तिथ्या आघारे उभा राहिला

चांडाळ भल्लूकाने एकदा चारी बाजूला नजर फिरवून पाहिले व रामटी शिकार्याला म्हणाला—“कालीचर्मा व भल्लूक मांत्रिक बोचानीही आगा पाहिली तर बरे होईल येथे भरपूर पाणी आहे आपण हल्ला करणार आहो तो वितकेतू राजाचा किस्कासुद्धा जवळच आहे. त्या मायावी मर्कटाने किती मंत्र शिकले जलसे तरी आपल्या स्वभावाप्रमाणे वा बडाच्या कांडाकडे ते जाले तर त्याला सहजी पकडता येईल व भल्लूक मांत्रिकाचा जत्रवंक त्याच्या हातातून काढून नेता येईल.”

रामटी शिकार्याला बडाळ भल्लूक म्हणाला ते जणूकाही ऐकूच जाले नाही. तो हत्तीच्या पायाला दुखापात तर झाली नाही ना, हे कळाने म्हणून हत्तीला पुढेमागे चालवून पहात होता हत्तीला लमडल्या-शिवाय चालत असलेला पाहून तो ओरडला—“चांडाळ भल्लूक बालक! आपल्या बाह-नाच्या पायाला कसली ही दुखापत झालेली नाही आपण नशीब बलबत्तर जाहे!”

“त्या पाठोपाठ बडाच्या आवावरच्या फांदीवरून एक रामटी बाजूम जाली उघी मारून म्हणाला—“लबाड बेराम्बांना गिळ-नाच्या भुयाराच्या भोकाच्या बाटला तुमचा हनी गेला नाही तुमच नशीब स (रा नाही तर त्या बेराम्बांवरुबर तुम्हाला तुमच्या हत्तीवरुबर त्या भुयारान गिळक जमले”

चांडाळ भल्लूक ओरडला—“शिरीषवन मरवा!” आणि आपला परबू उचकून ओरडला—“कोण रे तू? मायावी मर्कटाचा सिध्द आहेस का?” आणि त्या रामटी भाकसाकडे जाळ लागला. (क्रमशः)

जसिद्ध जारोण

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सांगला नाही तो हाडाजवळ गेला. प्रेत सांघावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे घीन होऊन समानाच्या दिशेने वाजू लागला तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तू कोणत्या नीतितिय-माने स्वतःला बांधून घेऊन हत्के कष्ट सहन करतो आहेस हे मला कळत नाही भरे, मा जगत नीती व इमान यांना सदा जयच मिळतो आणि अनौत्ति व ब्रह्मानी यांचा नेहमी पराभवच होतो असे सांगतां येईल का? याचे एक उदाहरण म्हणून मी तुला गिरिधर गावाच्या भाणसाची गोष्ट सांगतो. लक्ष घेऊन एक” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला

फार पूर्वी हरिप्रसाद हा तीन गावांचा एक इनामदार हाता. इनामगावांची सर्व

कामे गिरिधर नावाचा एक कर्मदगार माणूस पहात असे तो वेईल त्या प्रत्येक सल्ल्याप्रमाणे इनामदार होळे मिटून कामे

त्या तिन्ही गावात कोणाला कोणत्याही गोष्टीची गरज असली की गिरिधरला एक नमस्कार करावा लागे व काम होऊन जाई. हळूहळू कामे वाढू लागली व त्याबरोबर नमस्कार करणाऱ्यांची संख्या सुद्धा वाढू लागली. दोघांना एकाच तऱ्हेच्या मदतीची गरज भासली की त्या दोघांमध्ये चढाओढ होई. पूर्वी नमस्कारावर भागे, पण चढाओढच लागल्यावर नमस्काराबरोबर करंड्या पण येऊ लागल्या. अर्थातच फक्त नमस्कार करणाऱ्यांकडे गिरिधर दुर्लक्ष

करा व फळाच्या फेरफार जाणून घेता. त्यांच्या कामात जास्त लक्ष घाली

कामे करवून घेणाऱ्यात चढाओढ वाढतच गेली. फळाच्या करंड्यावर रुपयाच्या चेल्या असून येऊ लागल्या. भांगितल्याशिवाय लक्ष्मी घरी आणून घेत असलेली पाहून तिला पाठमोरी जायला सांगणे गिरिधरला रास्त वाटले नाही. देवळातल्या पुजाऱ्याच्या जाती असो की शाळा मास्तरच्या पदावर असो पैसाची पैली जाणवाराळाच ती जाणा मिळू लागली. हळूहळू गिरिधरच्या बायकोच्या अंगावर रागिन्याचे ओसे इतके वाढले की, फार कष्टाने तिचे अंग हले. घरभर बहुमूल्य सामानाची गर्दी झाली.

परिणाम असा झाला की हरिप्रसादच्या इनामदारीतल्या गावात केवळ योग्यनेवर किंवा अनुभवावर कोणाला नोकरी मिळणे कठीण झाले. त्याच देऊ दाकणाऱ्यालाच नोकरी मिळते, हा नियमच झाला.

शेषगिरी नावाच्या एका भाणसाला या गोष्टीची स्वानुभवाने खात्री झाली. तो अगदी गरीब होता. वार लावून घऊन त्यात कसाबसा विश्वास पुरा केला होता. तो अत्यंत बुद्धिमान होता. त्याने गिरिधरला अनेक नमस्कार केले. परंतु एक करंडीवर फळे मात्र देऊ शकला नाही.

त्याच्या नमस्काराचा एकही भाण गिरिधरच्या अंगाला कोठेही लागला नाही. शेषगिरीच्या अंगाचा जळफळाट उडाला.

तो इनामदाराकडे गेला व म्हणाला— “आपल्या इनामदारीतले सर्व व्यवहार किती विषयके आहेत, आपल्याला कल्पना नसेल. लांब दिली की कोणत्याही मूर्खाला नोकरी मिळते. सुशिक्षित व बुद्धिमान निष्पयोगी सिद्ध होतात” या संवदात त्याने इनामदाराकडे गाऱ्हाणे मेलं.

इनामदार ते ऐकून थक्कच झाला. गिरिधरवर त्याचा अपार निश्वास होता कारण त्याने गरिबाची कीव करून इनामदाराकडून स्थाना पदवित जमीन फुकट

वांटून दिली होती. इतक्या घर्षात गिरिधरच्या विरुद्ध एकही किर्याद आली नव्हती.

शेषगिरी म्हणाला ते खरे न वाटल्यामुळे इनामदार म्हणाला—“तू म्हणतोस ते खरे झाले तर मी गिरिधरला कामावरून कमी करीन.”

नंतर इनामदाराने एका निरक्षर ब्राह्मणाला बोलावून कोणत्याशा गावात नवीन देऊळ बांधले असल्याचे सांगून रपाळा संभर रुपयाची एक पिशवी दिली व म्हणाला— “ही पिशवी गिरिधरला देऊन त्या देवळात पुजारी नेमायला विनती कर” तो गेल्यावर पुजेची चांगली माहिती असलेल्या दुसऱ्या एका ब्राह्मणाला बोलावून इनामदार म्हणाला—“तू गिरिधरकडे जाऊन कोण-

कारण विचारून गिरिधर म्हणाला—
“तुला लिहिता वाचताही येत नाही आणि
तुझा पुजाऱ्याचे काम काढून मिळणार?”

गिरिधरने आपल्या बालमित्राला
पुजाऱ्याच्या पदावर नेमायला शिफारस
केल्यावर इनामदार राधागिरीला बोलावून
म्हणाला—“मो गिरिधरची परीक्षा घेतली
तो त्याचलाळ असल्याचे सिद्ध झाले
नाही.”

राधागिरी निघून इनामदाराला म्हणाला—
“या एका परीक्षेवरून भागणार नाही.
आणखी एका परीक्षेची गरज आहे त्याच्या
बायकोच्या अंगावरचे दागिने पहा! उत्तमो-
त्तम सामानाने भरलेले त्याचे घर पहा
इसके सामान त्यांना कसे विकत घेता, हे
तुम्ही प्रत्यक्ष जाऊन पहा.”

इनामदाराने इनामी बायांची पाहाणी
करण्याचे मिष्ट काढून पूर्वी रुळकित्या-
शिवाय गिरिधरच्या घरी अकस्मात जाऊन
पहायचे ठरविले.

परंतु तो जाणार होता त्याच्या दोनच
दिवस आधी गिरिधरच्या बायकोचा भाऊ
आला व म्हणाला—“अहो, तात्या आमच्या
गावात एक चाऱ्हेले शेत विकायला निघाल
आहे. विकत घ्यावे म्हणून तर माझ्या
जवळ पैसे नाहीत. तुम्हांतरी घ्या ना!”

कांच्या अंगावरचे सर्व दागिने काढून
चायला शिला सांगून मेढुप्याला म्हणाला—
“हे दागिने गहाण ठेवून तू कर्ज घे आणि शेत
विकत घे. नंतर शेतात मिळकत होईलच
व हळूहळू दागिने सोडवून घेता येतील.”

त्याच सुमारास शेजारच्या गावी एकाकडे
लष्करासं होते. त्यांनी गिरिधरकडे येऊन
त्यांना हवे असलेले सर्व सामान गिरिधर-
कडून मागून नेले

अशा परिस्थितीत गिरिधरच्या घरी
अकस्मात इनामदार आले. इनामदारांना
आकले पाहून गिरिधर जोषळत्यासारखा
होऊन म्हणाला—“अहो, आपण आलात,
आपल्याला बसायला चायला आमच्या घरी

एक खुर्चीसुद्धा नाही” असे म्हणत एक
सतरंजी आणून गिरिधरने अथरली आणि
तिच्यावर एक तिपाई इनामदारांना बसा-
यला आणून ठेवली

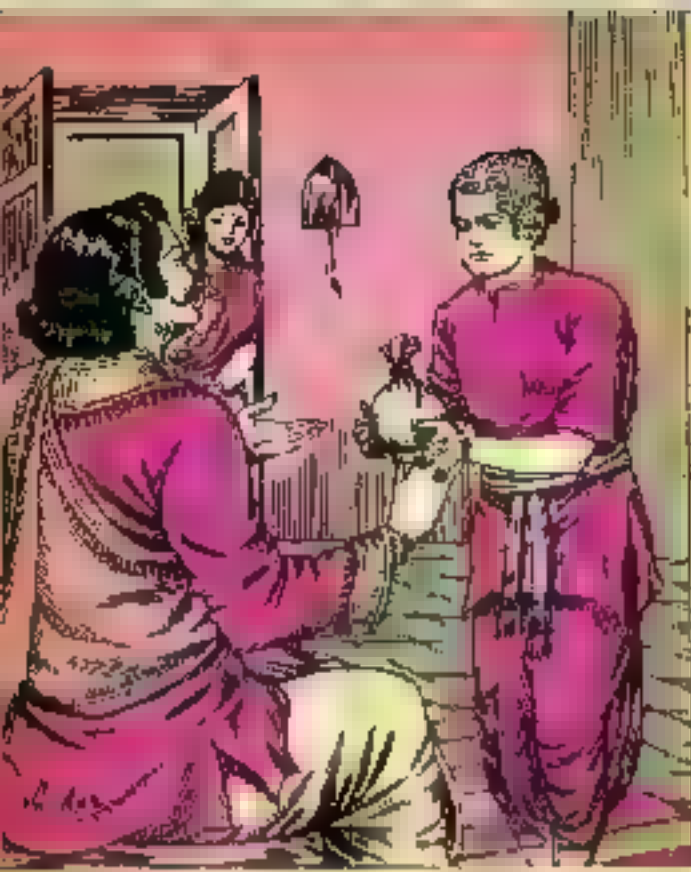
गिरिधरची बायको म्हणाली—“आप-
ल्याला पाणी प्यायला चायला एकादा
चावीचा म्हाससुद्धा नाही आमच्याकडे.”
असे म्हणत एका काशाच्या पेन्यात दूध घेऊन
आली. इनामदाराने तिच्याकडे निरखून
पाहिले. अंगठसूत्रासिवाय तिच्या गळघात
काहीच नव्हते. हातात फक्त कापेच्या
बांगड्या होत्या. चर साध्या घरासारखेच
होते.

“माझ्यासाठी काही करायची गरज
नाही. बरं का! असाच पाहाणीला आलो

त्याचा वेवळात नवीन पुजारी नेमणार
आहात ना, असे विचारून त्या जागेवर
नेमायला विनंती कर ' तो बाळगणही गेला.

दोघे जवळ जवळ एकाच वेळी गिरिधर-
कडे गेले. अशिक्षित ब्राह्मण पैशाची
पिशाची धरून बसला होता. दुसरा बाळगण
गेला तो गिरिधरचा बालमित्र असल्या
कारणाने गिरिधर त्याच्याशी इकडच्या
तिकडच्या बऱ्याच गप्पा भाडून नंतर
अप्याचे कारण कळल्यावर त्याला म्हणाला—
‘हे देऊळ आपल्या इनामदारसहिबांनी
बाघले आहे या वेवळात तुझ्यासारख्या
माहितगाराला पुजारी म्हणून नेमायला
त्यांना हरकत असण्याचे कारणच काय?’

होतो, हाक मारून जावं, म्हणून आलो होतो" असे म्हणत इनामदार उठले

गिरिधर संकोच करीत म्हणाला—"काही काम असल की नोकरी करची निरोप पाठविला तर तेवढा हजेर होणार नाही का? मध्यतरी काही वसुली झाली" असे म्हणत त्याने इनामदारांसमोर पैशाची एक बॅली आणून ठेवली.

गिरिधर अगदी गरीबच असल्याची खातरी झाल्यामुळे इनामदार म्हणाला—"सूर्त ठेवून च्या हिशोब नंतर सबडीन पाहू!" असे सांगून पैशाची बॅली तेथेच ठेवून इनामदार निघून गेला.

नंतर इनामदार शर्मागिरीला बोलावून म्हणाला—"तुला आजकाल एकटी आरोप

भिडुकाच्या घरासारखा आहे त्याच्या बायकोच्या अंगावर मंगळभुजाच्या भुता-शिवाय सत्ता काही दिसलं नाही. तू त्याच्या वर असा सोटा आरोप का केलास, हे नाही मला कळले. वर तर आतां तू जा."

इनामदार लोटे बोलणे शक्य नाही. परंतु गिरिधरची अशी स्थिती एकाएकी कां झाली, याची गिरिधरला कल्पनाच होईना "देवच त्याचे रक्षण करील असणार. म्हणून त्याच्या सारख्या लांबलाऊवरचा आरोप मी असा सिद्ध करू शकलो नाही!" असे म्हणत शर्मागिरीने आपल्या फुटबया नशिवालाच शिन्धा दिल्या

वेताळ येथवर कथा सांगून म्हणाला—"राजा, अदृष्टवशात् गिरिधर त्याच्या वरचा आरोप सिद्ध न झाल्यामुळे सुटला. परंतु एवढ्यावरून त्याला शिक्षा व्हायला नको होती का? त्याच्यावर असा विश्वास करणारा इनामदारमुढा अविवेकी होता असा नाही का? या शकाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डाक्याची क्षयर शकले होऊन बुड्याच पायावर लोळू लागतील"

दिक्रमादित्य म्हणाला—"नोकरी देव्या-मादी गिरिधरने जी पद्धत अवलंबिली होती

तरी अनीतो ही दोन प्रकारची वसते. काही लोक स्वार्थासाठी समाजनेतोचा तिरस्कार करून अनीतोचा अवलंब करतात. अशा लोकांना समाजच योग्य तो शिक्षा करतो परंतु गिरिधरच्या बाबतीत अनीतोचे कारण समाजातच दिसून येते इनामदाराच्या अधिकाराने भेटी स्वीकारणे बूक म्हणता येणार नाही. भेटी स्वीकारल्या कारणाने प्रत्युपकार करावाच लागतो गिरिधरने कोणालाही नोकरी देते वेळी लांच किंवा भेट दिलीच पाहिजे असा नियम ठेवला नव्हता. त्याला भेटी येणारे समजून उमजून देत आले, हे स्पष्टच दिसते आहे तो स्वतः पार चांगला होता. इतरांना मदत करीत होता. कधी त्याने इतरांना पिळून काढले असे झाले नाही. त्याला स्वतःसाठी जमीन विकत घेता आली असती. परंतु तसे न करता त्याने आपल्या बायकोचे दागिने महाच ठेवायला आपल्या मेहुण्याला देऊन जमोन विकत घ्यायला सांगितले. आपल्या

घरातले सामान त्याने गरजू लोकांना सगनासाठी म्हणून दिले. तो स्वतः स्वार्थी नव्हता किंवा शिक्षा करण्यायोग्यही नव्हता. आता इनामदाराच्यामुढा अविवेकी म्हणता येणार नाही. गिरिधर त्याचा इतका विश्वासपात्र होता तरी त्याच्या विरुद्ध फिर्याद आल्यावर तिकडे दुर्लक्ष न करता त्याने त्याची दोन वेळा परीक्षा करून पाहिली गिरिधरची सगळता बाहेर पडली असती तरी त्याला शिक्षा करायला आवश्यक इतके प्रमाण दाखवून शर्मागिरी कदाचित हा आरोप सिद्ध करू शकला नसता की गिरिधर लांच घेतल्याशिवाय कोणाला नोकरी देत नाही तशी संवय गिरिधरला असती तर त्याने शर्मागिरीला सरळ सरळ तो काय घायला तयार आहे हे विचारले असते. या सर्वांवरून इनामदारांचा गिरिधरवर जो विश्वास होता, तो योग्यच होता."

अद्या तऱ्हेने राजाचे मीन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला व झाडाला जाऊन लोबकळू लागला. (कल्पित)

गणुशेट फार चिमकु व लोभी होता. जीव जात अवसा तरी एक पैसा खर्च करायला नो सयार नसे. अशा गृहस्थांला एकदा स्वप्न पडल. 'जभार रुपये दान कर हजार रुपये मिळतील.' ती त्याला देवबाणी वाटली. गणुशेटना त्या स्वप्नावर विश्वास बसला. त्याने शंभर रुपये गरीबांना वाटले. दुसऱ्याच दिवशी त्याच्या कोणी दुरच्या नातेवाइकान मरण समधी गणुशेटला एक हजार रुपयांची भेट दिली. स्वप्न खर ठरले.

आणखी काही दिवसांनी गणुशेटला पुन्हा स्वप्न पडल. "हजार रुपयांचे दान कर, तुला वहा हजार मिळतील." ती देवबाणी मानून गणुशेटने या खपत एक हजार रुपये कडून मोठ्या प्रमाणावर दानधर्म केला. त्याच दिवशी गणुशेटला कोणी आप्त मरण पावला. त्याच्या इश्टेदीनली दहा हजारानी इश्टे गणुशेटला मिळाली. स्वप्न खर ठरले.

आणखी काही दिवसांनी आणखी एक स्वप्न गणुशेटच्या डायकोला पडल. "वहा हजार रुपयांचे दान कर, एक लाख रुपये मिळतील."

तिने गणुशेटला ती गोष्ट सांगितली. स्वप्नातल्या गोष्टीवर गणुशेटना चांगला विश्वास बसला होता. त्याने वहा हजार रुपये खर्च करून सर्व मावकऱ्यांना मोठी मेजवानी दिली.

त्याच्या दुसऱ्याच दिवशी गणुशेट आकस्मिकपणे मरण पावला. त्याने आपल्या धर्मपुत्रात एक लाखानी इश्टे डायकोच्या नावी लिहून ठेवली होती.

या खेपेसही स्वप्न खरेच ठरले !

गुडप्पाच्या जवैमेण

फार पूर्वी जत सभ्यालाच्या वरवारात गुडप्पा लाक्षाचा एक पहलवान होता. त्याचा माहार जचसहा जणांना पुरेल एवढा होता. त्याचे पिळदार अग बाहूनच त्याच्याशी बटामस्करी करावलासुद्धा कोणी बजत नसे. कुस्तीत त्याला कोणी जिंकल्याचे पंचकाशीत काणी ऐकले नव्हते. त्याच्याशी कुस्ती खेळायची ज्याने कोणी हिमत दाखविली त्याला महिना पंधरा दिवस जंयकऱ्याच वरावे लागे.

म्हणून गुडप्पाला सर्व धडला होता. त्याला कोणाची भयभीती किंवा थोरा-माठ्यांचा आदर करणे हे माहीतच नव्हते. तो कोठे सरदीसाठी जाई तर दुकानांतला जो माल त्याला हवा असेल तो स्वतःच्या हाताने खचलून नेई.

एकदा बाजारात एक बाई मोसवी विकायला बसली होती. गुडप्पाने तिच्या

टोपलीत हात घातला आणि धडाबारा मोसवी काढून बेलून टोपली लाघेने लुड-विली. रस्ताभर मोसवी पसरली.

म्हातारी संतापून म्हणाली—“आपला प्रताप या म्हातारीवर तू दाखवितो आहेस, तुझी हिमत असेल तर आमच्या गावच्या दगडवर दाखवून पहा एकदा.”

“म्हातारे, तुज्या गावाचे नाव काय ग ?” गुडप्पाने विचारले.

“बाळहल्ली !” म्हातारी म्हणाली.

“दाखवितो माझा प्रताप, म्हातारे ! उद्या सध्याकाळपर्यंत मी त्या दगडघाचे प्रेतच आणून टाकतो या बाजारात.” म्हणत गुडप्पा निघून गेला.

परंतु त्या दगडूला धरून त्याला, ठार करीपर्यंत गुडप्पाला काही सुचत नव्हते, तो लगेच घोड्याच्या गाडीत बसून बाळहल्लीला निघाला. गाडी त्या गावी पोचे

म्हणाला.

"वरं, पण मी काय हे तू जोळखलस का?" गुडप्पाने विचारल.

"तू कोणी असलास म्हणून मला काय करायचं आहे रे, बाबा? तू माझ्यासारखाच एक माणूस तर आहेस! जरा पिळकार अग दिसतं आहे. माझं उतारवय झाल म्हणून हडकुळा झालो आहे!" म्हातारा म्हणाला.

गुडप्पाने माडी तेथेच सांडली आणि गावाबाहेरच्या कुरणाच्या विघ्नेने निघाला, तो मैदानात पोचला तेव्हा त्याला तेथे एक माणूस चिचेच्या दाहाळ्या सोडून मेंढराना सायला टाकीत असलेला दिसला.

गुडप्पाने त्याला तिरप्या नजरेने पहात विचारले—"तू का रे दगडू?"

त्याने त्याच्याकडे एकदाच पाहिले व गुडप्पाच असावा हे ओळखून स्वतःची ओळख इतक्या सहजी न देण्याने ठरवून दगडू म्हणाला—"नाही हो. भाऊ! तुम्ही दरवारा-तले पहिलवान साहेब नाही का? माझ्या दादाजकळ आपले काय काम आहे?"

"त्याला आपल्या शक्तीची फार घमंड आहे, म्हण. एक दोन हात त्याच्याशी झाले तर पहावे, म्हटलं!" गुडप्पा म्हणाला आणि दगडू फांदी ओढीत होता तो घरून

आवाज करीत सगळी कोसळली.

दगडू आश्चर्य करीत पहात म्हणाला—
"तुमच्या बरोबर त्याची काय तुलना? तुमच्या पायाच्या नखाची तरी तो बरोबरी करू शकेल का?"

"पहिल्याने तो आहे कोठे, साग!"
बोड्याला कडक स्वराने गुडप्पा म्हणाला.

"गोखारच्या बाबी वेळा आहे. रात्री परतले तुम्हाला तोंडयेंत माझ्याकडेच रहावे लागलं! मी ही मेंढरं परसांत पोचवून घेतो." दगडू म्हणाला. दगडू गुडप्पाला आपल्या बरो बंडन गेला व मोठ्याने हाक मारून म्हणाला— आपल्याकडे आज एक पाहुणा आला आहे, वरं का!"

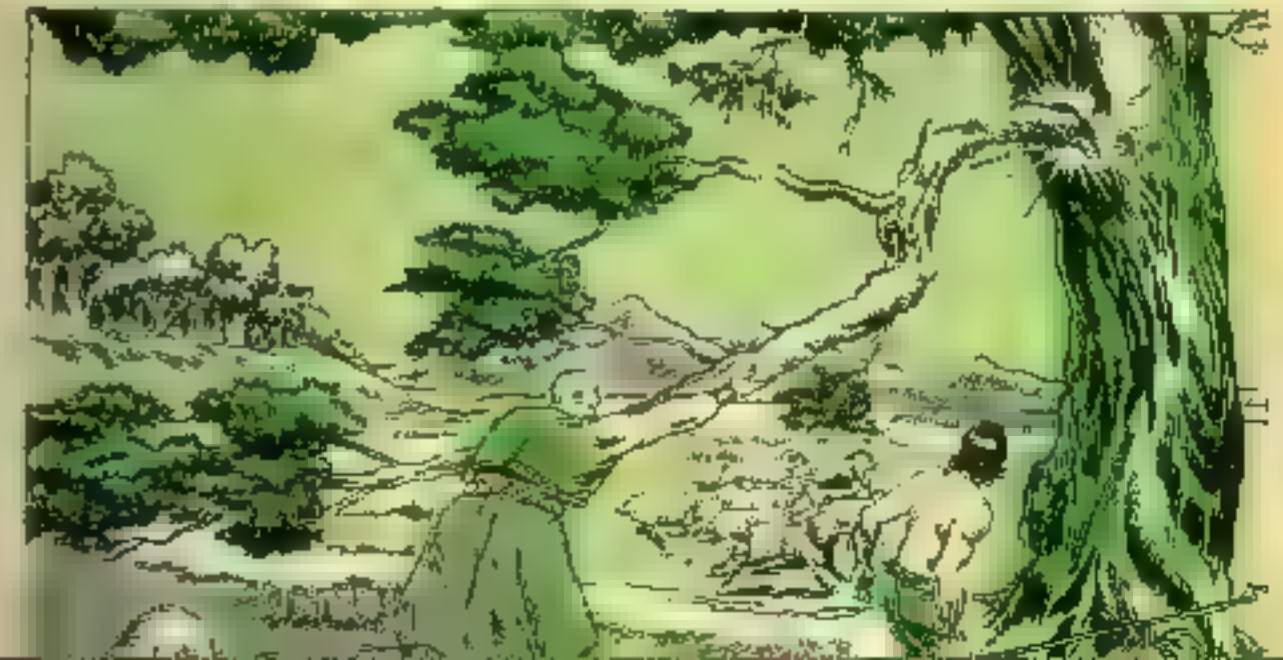
"चल रे, तुझी कण्हेरी माझ्या कोठल्या कोपरात जाणार?" गुडप्पा म्हणाला.

"हे पहा हो, ही मेंढरे आपली नाहीत, आतांच एखादं कापायला म्हणून रीर न मानून या गरिबाचं आतिथ्य स्वीकारण्याची कृपा करा." दगडू म्हणाला.

आणखी एका तासाभराने दोघे जेवायला बसले. दगडूच्या आईने दोन मोठ्या पन्ना-पत्तीवर दोघांना जेवायला वाडले.

गुडप्पाने बहिलाच बास लोळात कातला आणि म्हणाला—"हे काय हे, हा भात आहे का, की लढे उकडले आहेत?"

'बात नसलेल्या म्हाताऱ्यांसाठी मऊ भात शिजवावा लागतो. दगडूगोटे जाऊन पचविणाऱ्या आपल्या सारख्या लक्षणांना

पोचेतो सध्याकाळ सगळी. गाडीतून उतर-त्याबरोबर त्याला ज्या ज्या गावकऱ्यांना पाहिले तो कोणी भूत तर नाही अशी भास्ती घेऊन दुसऱ्याच निघून गेला. गुडप्पा मिशा पिळवटीत पुढे निघाला.

त्याला पाहून जे दूर पळून गेले होते त्यांच्यापैकी कोणाला त्याने हाक मारून बोलाविले तर तो आणखी दूर पळून जाऊ लागला. नंतर त्याला एक म्हातारा दिसला. त्याने विचारले—"काय रे ए म्हाताऱ्या, या गावात कोणी दगडू घनगर आहे म्हण? तो कोठे राहतो तुला माहीत आहे का?"

"माहीत नसायला काय झालं, बाबा! गावाबाहेरच्या मैदानात तो मेंढरं चरा

कशासाठी?" या शब्दात दगडून म्हटल्यावर गुंडप्पा थोडा लाजल्यासारखा झाला. मऊ मऊ मांस खाणाऱ्या गुंडप्पाला अर्धवट शिजलेला फडफडीत भात घशाखाली उतरत नाहीसा झाला. म्हणून प्रत्येक घासानरोबर पाणी पिऊन त्याला भात कसा तरी सपवावा लागला. साल्ला नाही तर मान खाली होईल, असे वाटले त्याला.

गुंडप्पाची ती केविलबाणी दशा दगडूला चांगली कळत होती. म्हणून तो मनातल्या ममान हसत होता आणि आईला मोठघाने हाक मारून म्हणाला—"आई, तेल भाण न, थोडं!"

"वाचलो, बाबा!" गुंडप्पा मनात म्हणाला.

परंतु दगडूची आई घेऊन आली ते तेल नव्हते, लोळ होते.

"अहो पाहतो काय, तेल प्या!" असे म्हणत दगडूने आपल्या उजव्या हातावर मूठभर लोळ घेतले व मुठीत दाबून त्याचे तेल भातावर पिळले.

माहीतच नव्हते परंतु त्याला वाटतं दगडू करू शकला तर आपणाला ते तर भाणवी जास्त सहजी करता येईल. त्याने मुठ्ठा मूठभर लोळ घेतले व पिळण्याचा प्रयत्न करू लागला. परंतु त्याचे हात मात्र दुखू लागले आणि तेलाचा एकही थेंब गळला नाही.

"तेल खालं नाही का हो?" असे म्हणत दगडूने आपल्या डाव्या हाताने गुंडप्पाचा हात तिळासह जोराने दाबला. त्या सरशी गुंडप्पाच्या हातातून तेल बरोबर गरम गरम रक्तमुठ्ठा बांध गळले. गुंडप्पाला जीव जातो की काय, वाटले परंतु हात दुखतो आहे, म्हटले तर कमीपणा होतो. म्हणून स्वतःला कस तरी सभाळून रडक्या आवाजाऐवजी सामान्य आवाजात म्हणाला—"पुरे!"

दगडूने गुंडप्पाचा हात सोडला व जेवू लागला.

"आलोच ह!" असं सांगून गुंडप्पा काळोखात कोठे गेला तो परतलाच नाही.

उत्तमाची कथा

उत्तानपाद नावाच्या राजाला त्याची राणी मुखवी हिच्या पोटी उत्तम नावाचा मुलगा झाला हा घुवाचा सावत्रभाऊ. पुढे उत्तमच राजा झाला.

त्याचा विवाह बहुला नावाच्या राजकन्येशी झाला. तिने पतीची कमीच पर्वा केली नाही, ती त्याचा पदोपदी अपमानच करी. म्हणून उत्तमाने शिवायाना तिला जंगलात टाकून यायला आज्ञा केली.

जंगलात पारंपोतक नावाचा एक नाम फिरत होता. त्याची नजर बहुलवर पडली व तो तिला घेऊन आपल्या घरी गेला. त्या नागाला नदा नावाची एक मुलगी होती. तिने, ही आपल्या आईला ही कोण सवत आली, असा विचार करून बहुलेला एका मुप्तस्थानी लपवून ठेवले.

काही काळ लोटला. सुशर्मा नावाचा एक ब्राह्मण उत्तमाच्या दरबारात आला

व म्हणाला—"माझ्या बायकोला कोणीतरी पळवून नेले आहे. तू तिला शोधून आणून दे."

"तुम्ही बायको कशी आहे, तिचे रूप वर्णन तर कर" उत्तमाने विचारले.

"ती काळी, गिळी, म्हातारी व दिसायला कुरूपच आहे" ब्राह्मण म्हणाला.

"अशा बाईसाठी तू एवढी फिकीर करण्याचे कारणच काय? तू पुढच्या एखाद्या सुंदर बाईशी लग्न करून कसून भोकळा हो!" उत्तम त्या ब्राह्मणाला म्हणाला.

ब्राह्मण उत्तरला—"बायको कशी का असेना, तिच्या सरक्षणाची जबाबदारी पतीवर असते!"

सुशर्माच्या बायकोच्या शोधार्थ उत्तम रथात बसून निघाला जंगलात फिरत फिरत तो विकालज नावाच्या एका मुनीच्या आश्रमात आला. विकालज मुनींनी आपल्या

शिष्याला राजाचे आतिथ्य करण्यासाठी अर्घ्य वगैरे आणायला सांगितले

परंतु शिष्य जागचा झालला नाही व म्हणाला—“अर्घ्य आणायचा की नाही विचार करून सांगण्याची कृपा करावी.”

पत्नीशिवाय पुण्याला अर्घ्य आदी देऊन आतिथ्य करण्याची गरज नसते हे आठवून मुनीने राजाला येण्याचे कारण विचारले. राजाने सुशर्माच्या बायकोच्या शोभाचे हिदय असल्याचे सांगून अर्घ्य आदी देऊन त्याचा सत्कार न करण्याचे कारण विचारले

मुनी म्हणाले—“पत्नी विरहित पतीचा अर्घ्यादी देऊन सत्कार करायचा नसतो! सुशर्माची बायको, बलाक नावाचा राक्षस पळवून घेऊन गेला आहे”

उत्तम बलाक राक्षसाच्या शोभाचे गेला. त्याचा शोध लागल्यावर तो सुशर्माच्या बायकोला भेटला ही म्हणाली—“हा राक्षस मला घेऊन आला खरा, परंतु मला काण्या-साठी नाही, की भाक्याशी विवाह करून घेण्यासाठीही नाही”

तेव्हा उत्तमने राक्षसाला विचारले “या गृहिणीला तू का पळवून आणलस?”

राक्षस उत्तमचा यथोचित स्वागत सत्कार करून म्हणाला—“हिचा पती राक्षसांचा संतार करव्यासाठी व्रज करीत होता. पत्नीशिवाय त्याला यज्ञ करता येऊ नये म्हणून.”

तो तिला परत पाठवायला तयार झाला. उत्तमने सुशर्माच्या बायकोला त्रिकालन मुनीकडे पोचवून विचारले—“मुनिवर्य, माझी बायको कोठे आहे?”

“तुझ्या बायकोला पाळपोतक नावाचा नाग पळवून घेऊन गेला आहे. त्या नागाच्या मुलीने तुझ्या बायकोला सुरक्षित आणी ठेवले आहे” मुनी म्हणाले

उत्तमाने बलाक राक्षसाला पाठवून आपल्या बायकोला आणविले.

त्यानंतर बहुला आपल्या पतीच्या आज्ञेत राहून संसार करू लागली. तिच्या पोटी उत्तम नावाचा मुलगा जन्मला. तोच उत्तम नावाचा भनू

देवरात

बंबरीय नावाचा राजा काशील देशावर राज्य करीत असता एकदा भयंकर दुष्काळ पडला. त्या व निहिरी कोरक्या झाल्या, पिके निघालीच नाहीत

अश्वमेध यज्ञ केल्यास पाऊस पसेल व दुष्काळ बाळगू नये, असे मान्यानी व पुरोहितांनी राजाला सुचविले. तो यज्ञ करायला राहून करावा लागत असे

या यज्ञासाठी सर्व सुधलक्षणे असलेला घोडा आणून त्याला स्वच्छ घुवावे लागले. नंतर त्याला सर्व आभूषण घालून बली द्यायला सिद्ध करण्यात

जवरीय राजा इन्टरव्यू घालत म्हजे
बाळाठी वत करीत आहे, जवे बाटून
देवांनी यज्ञाला विघ्न जाणव्याच्या
हेतूने यज्ञाचा बोडा पळवूय मेला

श्रीगंज मजगचे वसलेल्या बलीपशूसाठी
बाह्याचा मुलगा मिळविणे सोपे
जाहे का? जग करीत असता इबिक
नावाच्या बाह्याचा शीव मुलगे
मसल्याचे कळल्यावरून राजा त्याच्या-
कडे येता

यज्ञाचा बोडा जवळून आल्याने कळल्या-
वर राजा व पुरोहित कार काळजीत
पडले त्यांनी बोड्याचा खूप बोव
केला. राजाचे सैन्य जंगल, पर्वत व
नदीनाले हुडकून पडले, बोडा
सापडला नाही

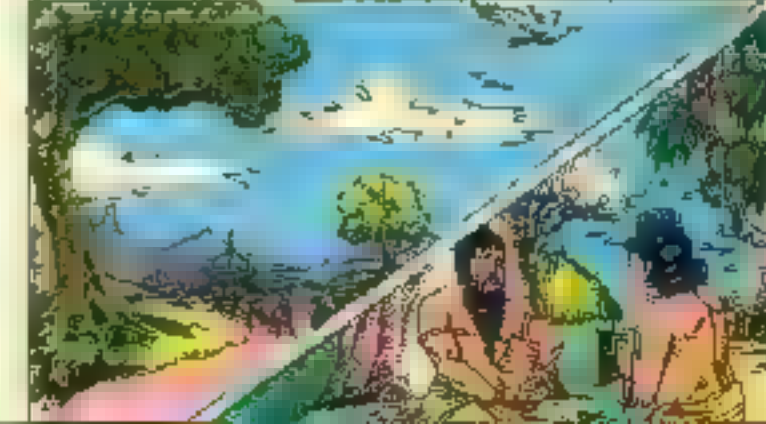

इबिक कोपल्याही परिस्थितीत आपल्या
धीरव्या मुलाचा चायला तयार झाला
नाही मुलाच्या बाईने सर्वांस धाकट्या
मुलाला आपले नाकारले, मधला
मुलगाच स्वतःच बलिपशू म्हारना
पुढे आला

घाबराहीसा आल्यामुळे कितवसेत
वसलेल्या राजाला पुरोहित म्हणाले-
“जगा परिस्थितीत बोड्याऐकजे
एखाद्या बाह्याच्या मुलाचा बळी
देणे हा एकच मार्ग आहे.”

राजा जमदग्ने जूनजोपना घेऊन
आपल्या घरी निघाला. त्यांना वाटत
विश्वाकर्तृ म्हणाचा आशय लागला.
विश्वाविद्याना जूनजोपकडून तो जलो
म्हायला जात असल्याने कळले त्यांचा
जूनजोपाची कीम झाली

विश्वामित्रांनी शुनशोपना एक मंत्र
जिकविला तो मंत्र म्हटला तर
हफट टळत, भक्तेही त्याची सामितने
राखाने शुनशोपना भरी जाणून बसो
वेण्यासाठी तयार करे

शुनशोपाने त्याला बसो वेण्यासाठी नेत
असतां विश्वामित्रांनी जिकविलेला मंत्र
म्हटला सर्व जाणकारां जागी दगडाच्या
मूर्तीसारखे उभे राहिले

जकस्मात भक्तिकुरातून इंद्र प्रकट
झाला व त्याने अनंरोषाचा रक्त फळ
दिले आणि शुनशोपना कापविले.
देवांनी त्याचे रक्षण केले म्हणून
शुनशोपना देवरात हे नाव लाभले.

देवयानी

शुचीमुनींच्या तपस्वर्येत विघ्ने आणण्या-
साठी इंद्राने अनेक प्रयत्न केळोवेळी
केले. त्यांत काही यशस्वी झाले व काही
अयशस्वी झाले.

शुक्राचार्ये तपस्वर्या करीत असतां विघ्न
आणण्याच्या हेतूने इंद्राने आपली मुनगी
जयती हिलाच पाठविले. परंतु ती विघ्न
आणू शकली नाही त्याची तपस्वर्या
यशस्वी झाली व ब्रह्मदेवाने दर्शन देऊन
त्याला अनेक वर दिले त्याचबरोबर
जयती आली होती ते कामही प्यबं गेले
नाही. तिने शुक्राचार्यांशी विवाह करून
सत्तार केला आणि तिला शुक्राचार्यांपासून
देवयानी नावाची मुलगी झाली.

देवादानवांचे बृद्ध झालं तेव्हां शुक्रा-
चार्यांकडून सजीवनी विद्या जिकून घेण्या-
साठी बृहस्पतीचा मुलगा कच झाला कचाने
शुक्राचार्यांचे शिष्यत्व ग्रहण केले. देवयानीचे

त्याच्यावर प्रेम बसले. राक्षसांनी कचाचा
कित्येकदा बंध केला तेव्हां बहिलाकडून
देवयानीने त्याला जिवंत करविले. एकदां
राक्षसांच्या एका चुकीमुळे त्याला सजीवनी
विद्यासुद्धा शिकतां आली.

त्याचा हेतू पूर्ण होण्यास देवयानीची
मदत झाली असूनही शुक्राचार्या ही बहिष्का-
सारखी असते असे सांगून कचाने तिच्याशी
विवाहबद्धा होण्यास नकार दिला.

शुक्राचार्ये वृषपर्ब नावाच्या राक्षसाच्या
राजधानीत रहात होता. वृषपर्बाला शर्मिष्ठा
नावाची एक मुलगी होती तिची व
देवयानीची फार मैत्री होती.

एकदां शर्मिष्ठा व देवयानी सर्व मैत्रीणी
सह एका सरोवरात जलविहार करण्यासाठी
गेल्या होत्या त्यांनी वस्त्रे काढावर
सोडून ठेवली होती. स्नान करीत असतां
सोसाढ्याचा वारा सुटला व त्यांची वस्त्रे

एकांत एक गुरफटून गेली. धर्मिष्ठा काठावर आली व जे वस्त्र तिच्या हाती आले ते ती नेसली. ते देवयानीचे होते.

नंतर देवयानी स्नान करून बाहेर आली व धर्मिष्ठेला तिचे वस्त्र नेसलेले पाहून म्हणाली—“मी ब्राह्मणकन्या आहे, माझे वडील सूर्या वडिलाचे पुत्रगुरू. तू माझ वस्त्र नेसलीस, तुझे वस्त्र मी नेसावे का?” घोडीचे जूप भांडण झाले.

धर्मिष्ठा म्हणाली—“म्हणजे तू माझ्या-हून कोणत्या बाबतीत मोठी झालीस व? माझ्या बाबांचे तुझे बाबा नोकरां तर आहेत। तुझे डोळे कशामुळे एवढे कपाळा-वर पडले आहेत व?” असे म्हणत धर्मिष्ठेने देवयानीला एका विहिरीत धुकलले आणि घरी निघून गेली.

विहिरीत पडून देवयानी रडत असता ययाती राजा त्या बाजूने जात होता त्याने तिचा आवाज ऐकला व तिला हात धरून बाहेर काढले. त्याच वेळी घुषिका नावाची बाती देवयानीला बोधत लेथे

जाली. परंतु “धर्मिष्ठा राहते त्या गावात मी पाऊलही टाकणार नाही,” असे देवयानीने तिला सांगून परत पाठविले. ते कळल्यावर शुक्रचार्यही वृक्षपर्जाची राजधानी सोडून जायला तयार झाले.

तेम्हां वृक्षपर्जेने आपल्या मुलीची चूक ओळखून धर्मिष्ठेला देवयानीची बाती म्हणून सेवेला पाठवून दिले.

ययातीने हात धरून उठार केला तेच पाणिग्रहण झाले असे सांगून देवयानीने ययातीशीच विवाह करून घेण्याचा हुद्दा घेतला व त्याच्याशीच विवाह करून घेतला. ती सासरी निघाली त्या वेळी धर्मिष्ठामुखा तिची बाती म्हणून बरोबर गेली. ययातीला देवयानीपासून सतती झाली नाही, परंतु धर्मिष्ठेची गुप्त सचच असल्याकारणाने त्याला पुनसतती लाभली.

ही गोष्ट देवयानीला किर्येक दिवसा-नंतर कळली. तिने वडिलांकड तक्रार केली आणि शुक्रचार्यानी त्याला बाबबय येण्याचा शाप दिला.

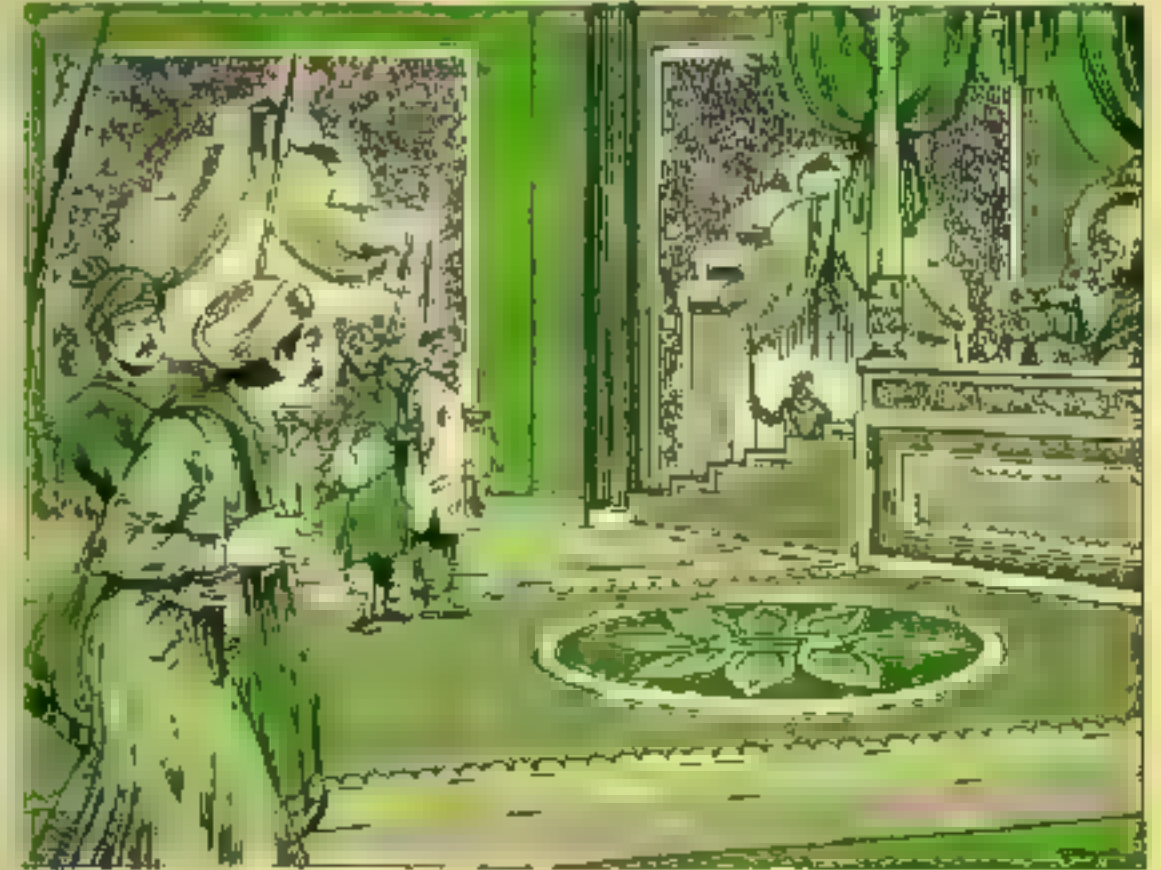

चोराला पकडणारे चोर

रामपूर नावाच्या नावी दिवसांडवळ्या विचित्रपणे चोर्या होऊ लागल्या. परंतु पोलीस विभागांना चोर्यांचा पत्ताच लागत नाही. कारण गावातल्या निरनिराळ्या भागात चोर एकाच वेळी चारी करीत असल्याचे जाणवत आले. चोराला केव्हा व कसे घराबघाचे राज्याच्या विभागांना कळत नाही.

त्याच घरं कारण असं होते की चोर्या करणारे दोघे जडून चोर होते. त्यांची नावे वनकमे रंगा व मीनू अशी होती. दोघेही चोरी करण्यात इतके वस्ताद होते की दोघांना परस्परांची मदत करून चोरी करणे बरे वाटत नाही. असं दोघांना घराबघाची जबाबदारी वाटे. कारण दोघांमध्ये प्रतिस्पर्धा होती.

चोराला पकडणे आपल्याला शक्य नाही असा विचार करून राजाने, चोराला घडून वंगान्याला दहा हजार होम इनाम म्हणून दिले जातील, अशी दबांडी पिटविली. दबांडी ऐकून रंगा व मीनू दोघे वेच पासतून राजाला भेटले व परस्परांची सपत्त्याची जागा राजाला साविताची झाले, दोघेही पकडले गेले. इनाम कोणत्याच मिळाले नाही.

रघुनाथ ज्या गावी रहात असे त्या गावापासून जिल्ह्याने ठिकाण वहा मेलाबंद होते. त्याच्या घरी काहीतरी कार्य होते. म्हणून श्रीपती नावाचा त्याचा मित्र सायंकाळी थोड्याची गाडी करून रघुनाथ असे त्या गावी निघाला.

वाटेत एक वाट जंगल होते. त्या जंगलातून काही दिवसांपूर्वी रघुनाथ जात असतां एका चोराने छुटले होते. रघुनाथने ती गोष्ट श्रीपतीला सांगितली होती.

रघुनाथला जिल्ह्याच्या गावी काही काम होते ते पुरे करून सायंकाळी लगेच परतलावे लागले होते. त्याने थोड्याची गाडी भाड्याने ठरविली होती. गाडी त्या वाट जंगलातून जात असतां एका वळणावर वळली तेव्हा एका झाडाची फांदी वाटेत लाडवी पडलेली होती. म्हणून गाडी थांबावी लागली होती. एका झाडामागून एक

माणूस तोंडावर बुरखा घालून आला. त्याच्या हातात सुरा होता. त्याने सुन्याचे टोक रघुनाथाच्या गळ्यावर ठेवले व बरडावून म्हणाला—“जवळ असेल ते मुकाट्याने काढ!” असे सांगून रघुनाथ-जवळ होते म्हणजे ते घेतले व गाडीवाना-जवळचे पैसेही घेतले आणि झाडाभाट पसार झाला होता.

“काळोश्या रात्री त्या जंगलातून नको हो, असे मी किती सांगितले, पण तुम्ही एकले नाही आणि पहा, मुलीच्या लग्नासाठी मी पांचशे रुपये जमविले होते, ते सर्व चोर लुकावून घेऊन गेला.” गाडीवान रडू लागला.

रघुनाथने गाडी पोचल्यावर त्या गाडीवानाला पाचशे रुपये देऊन रात्री त्याला आपल्याच घरी ठेवून घेतले. दुसऱ्या दिवशी तो गाडीवान परतला.

एका वर्षापूर्वी पडलेली ती गोष्ट गाडीत बसून जात बसतां श्रीपतीला आठविनी

इतक्यात गाडी जंगलाच्या मधोमध एका वळणावर वळतांच वाटेवर झाडाची एक फांदी भाडवी पडलेली दिसली गाडी थांबली एका झाडाभाटून एक माणूस बुरखा तोंडावर घेऊन सधोर आला त्याच्या हातात सुरा होता. त्याने सुरा श्रीपतीच्या गळ्यावर ठेवून श्रीपतीजवळ होते म्हणजे ते सर्व काढून घेतले व गाडीवानाजवळ होते तेही लुकावले व परत जात असतां म्हणाला—“तुझ्याजवळ ते गाठोडे कसले आहे रे?”

“सासरभात आहे, मुलांना आऊ म्हणून नेतो आहे.” श्रीपती म्हणाला

“मला भूक लागली आहे. सासरभात मुलांनासुद्धा आवडतोच!” असे सांगून ते गाठोडसुद्धा घेऊन पळाला

चोर तिघून गेल्यावर गाडीवान म्हणाला—“मी मुलीच्या लग्नासाठी जमविलेले पांचशे रुपये चोराने लटून गेले की हा!” असे म्हणत रडू लागला

रघुनाथला आला तोच अनुभव हुबंहुब श्रीपतीला आला. गाडीवानसुद्धा चोराचा साक्षीदार आहे तर!”

गाडीवानाने वाटेवरची फांदी बाजूला सरकून गाडी पुढे चालवू लागला तेव्हा श्रीपती म्हणाला—“थोडा थांब.”

“आतां थांबा कशाला? आणखी एखादा चोर येणार नाही कशावरून?” गाडीवानाने विचारले.

“येऊ दे, आपल्याजवळ चोरून गेलेल्या उरलेल्या काय आहे? परंतु तुझे व माझे पैसे कोठे जात नाहीत बघ! ते पैसे परत आपल्याकडे चालून येतील म्हणून तर थांब म्हटले!” श्रीपती म्हणाला

“ते कस शक्य होईल हो?” गाडीवानाने विचारले

श्रीपती सदसदां हसुन म्हणाला—“माझ्या मित्राच्या घरी पुष्कळ उंदीर आहेत, म्हणे! त्यांच्यासाठी माझ्या मित्राने चांगले जालिम औषध आणायला सांगितले होते. ते त्या साखरमातात आहे. चोर तो साखरमात काऊन मरणार. आपण जाऊन आपले पैसे घेऊन येऊ या.”

ते ऐकून गाडीवानाचा वेहूरा गोरामोरा झाला व बोठघाने ओरडला—“अरे ह्या, तो साखरमात काऊन नकोस रे!” आणि गाडीतून खाली उडी मारून आला.

श्रीपतीने चढाईशी उठून त्याची सोई पकडली व बरकावून विचारले—‘चोरा, लुच्चा! या वाढनारीत तुला कांटासुडा आहे का रे?’

“माझी अक्कल ठिकाणावर नव्हली माझा मुलगा साखरमात काऊन कदाचित मरेल ही!” गाडीवान म्हणाला. दोघ बोजारी एक ओपधं होतं, तेथे आले. गाडीवानाने धाईधाईने दार नुकलले आणि अस्त गेला त्याच्या पाठीमागून श्रीपतीसुडा आत गेला

आत गाडीवानाच्या मलान हावरट-पणाने जघ्म्याहून अधिक साखरमात फस्त केला होता. त्याच्यात उंदराचे विष घातले आहे रे! तु सात्ताम भात?” गाडीवानाने मुलाला रडक्या आवाजात विचारले.

सर्व वृत्त कळल्यावर रंगाला धामसुटला व घेरी आल्यासारखे व पोटात डबळून आल्यासारखे वाटू लागले.

तिथे गाडीत बसून रघुनाथाच्या घरी आले श्रीपतीने त्या दोघा बापलकाना बाहेरच्या सोळोत बसविले व म्हणाला—“येथेच बसून रहा, मी वेचाला बोलावून आणतो” असे सांगून घरात गेला व रघुपतीला चडलेली गोष्ट सांगितली.

वेचाली वाट पहात बसलेल्या बापले-काना पोलीस शिपाई येऊन भेटले व दोघांना मूसक्या बांधून घेऊन गेले, आत असता श्रीपती त्यांना म्हणाला—“साखर-मातात कसलंच विष नव्हते बरं का. परंतु तुमचा आजार बरा व्हायला हच वेंचमुवा चांगल!”

परीक्षा

रत्नाकर जव्हानाने आपला सर्व व्यापार कोणत्यातरी मुलावर टाकण्याचे ठरवून कोणाची वृद्धी व्यापारात चालते याची पारख घेण्यासाठी दोघामुलांना एकेक नकली हिरा खरा असल्याचे सांगून दिला आणि बिकून घायला सांगितले.

बोरला मुलगा घरी येऊन बापाला म्हणाला—“बाबा, तुम्हांला कोणीतरी फसविलेले दिसले आहे तो नकली आहे म्हणे! दहा रुपयेसुडा मिळाले नाहीत!”

घाकटा मुलगा म्हणाला—“बाबा तो नकली हिरा होता तरी मी तो तसम प्रतीचा समत्याची चांदी करून देऊन शंभर रुपयांना विकला.

“तुम्ही बिकलेल ते खरे हिरे होते मी हे नकली हिरे देतो आहे! हे बिकून पैसे घेऊन या” असे सांगून रत्नाकर शेटने दोघां मुलांना प्रत्येकी एकेक खरा हिरा दिला.

बोरला परत येऊन म्हणाला—“बाबा तुम्ही पूर्वी विपेना खरा हिरा घेऊन आता जो नकली हिरा दिलात तो त्याच्याबद्दल देऊन तुकट्याम भरणाई करून घेतली” असे सांगून नकली हिरा काढून दिला.

घाकटा परत येऊन म्हणाला—“तुम्ही आता दिलात तोच खरा होता तो मी पत्ता हजारांना बिकून पूर्वीचा नकली हिरा कधी उपयोगी पडेल, असा विचार करून दहा रुपयांना खरेदी करून परत घेऊन आता” जव्हानाने दुसऱ्या मुलावर दुकानाची जबाबदारी टाकली.

पंतोजीचे शिष्य

गोविंद मावाचा एक तरुण मुलगा एक पंतोजीच्या घरी घरकाम करीत असे त्याच्या मनात विद्याभ्यास करावा अशी फार इच्छा होती. म्हणून तो सामान्यपण आपले काम विसरून पंतोजी आपल्या शिष्यांना शिकवीत ते ऐकत उभा राही एकदा तो संवदीप्रमाणे पंतोजी शिष्यांना काही शिकवीत होते ते ऐकत त्याला करामची होती ती कामे करायला विसरला. ते पाहून पंतोजीची मायको त्याला घरेच काही बोलली

“हातातले काम सोडून ठोभ्यासारखा काय ऐकत उभा आहेस रे?” पंतोजीनी त्याला विचारले

“मळामुढा शिकायची इच्छा आहे!” गोविंद म्हणाला

“तुझी इच्छा चांगलीच आहे, परंतु त्यासाठी लागणारी योग्यता तुझ्यात आहे

का? मी या वेळी काय शिकवीत होतो, प्रथम साम बरं. तू सांगू सकलास तर मी तुला आपला शिष्य करून घेईन.” पंतोजी त्याला म्हणाले.

पंतोजी तसे म्हणाले त्याला कारख होणे. त्या दिवशी ते शिकवीत होते तो विषय फार म्हण होता. त्याच्या शिष्यार्पकी एकालाही तो कळला नव्हता. तेव्हा गोविंदला तो कळणे मुळीच वाक्य नाही असे साहजिकच पंतोजींना वाटत होते

परंतु गोविंदला तो थडा चांगला कळला होता. एक शब्दही न चुकता त्याने तो म्हणून दाक्षविला.

पंतोजीनी गोविंदच्या ग्रहणशक्तीबद्दल त्याला शाबासकी देऊन त्याला आपला शिष्य करून घेतले. लौकरच गोविंद पंतोजीच्या सर्व शिष्यांत सर्वोत्तम ठरला.

शिष्यांना गोविंदचा हवा वाटू लागला व त्यांनी गुरुजीबद्दल तो बोलूनही दाक्षविला

पंतोजी म्हणाले—“मी काय करणार, त्याच्या डोक्यावर सरस्वतीचा वरदहस्त आहे! कदाचित तो काही दिवसांनी मलाही मागे टाकील की काय असे वाटते आहे!”

विद्याभ्यास करीत असता गोविंद कवितारही करू लागला. त्याची प्रसिद्धी वाढत गेली. मोठमोठे लोक त्याला आपल्या घरी बोलावून त्याचे काव्यवाचन ठवू लागले व त्याचा सत्कार करू लागले.

ते पाहून पंतोजीच्या शिष्यांच्या मनात जळफळाट होऊ लागला.

गोविंद कवित्व करून थांबला नाही. त्याने एक नाट्यशालेच्या मालकाला एक नाटक लिहून दिले. ते रंगभूमीवर आल्यावर प्रेक्षकांनी “अत्यद्भुत!” या शब्दात त्याची वाखाणशी केली. तेव्हापासून गोविंदने संस्कृत भाषेत अनेक नाटके लिहिली. त्यामुळे त्याला पुष्कळ कीर्ती व पैसाही लागला.

तात्पर्य हे की पुढचे नाव जणरामर करणार गोविंद हाच एक शिष्य नावा-रुपास आला. इतर शिष्य निरुपयोगीच ठरले

सर्व शिष्यांनी ऐक्य करून असे ठरविले की काळ परवापर्यंत गुरुजींच्या घरी घर-गडभावे काम करणाऱ्याची मान खाली

व्हावो यासाठी काय वाटेल ते करावे लागले तरी करावयाचे. आपल्याला कविता करतां येत नाही तो महाकवी होऊन बसला आहे. तेव्हा परप्रांतांतून महाकवींना बोलावून त्याचा सत्कार करावयाचा म्हणजे गाविदचा गर्व उतरेल

असा विचार करून काही शिष्य आंध्र प्रांतात आले त्या काळात आंध्र प्रांतात नाटकांना फार महत्त्व होते तेथील प्रजेला आवडणारी काही नाटके तर फारच लोकप्रिय होती. अशा नाटककल्याणाने सर्वांना प्रसिद्ध भद्रकवी नावाचा एक नाटककार होता.

पतोजीचे शिष्य भद्रकवीला भेटले व म्हणाले—“आपल्या नाटकांना आंध्र प्रांतातील प्रजेकडून फार मोठा मान मिळाला आहे. आम्ही स्वतः आपली काही नाटके पाहिली. आम्हाला ती फार आवडली आपण त्याचे भाषांतर संस्कृत भाषेत करून विलेत तर आम्ही त्याचे प्रयोग आपल्या प्रांतांतील रंगभूमीवर करावे म्हणतो.

आपल्याला आमच्या प्रांतातही कर्तो लाभेल”

भद्रकवीने त्यांचे आभार मानले व म्हणाला—“माझी सर्व नाटके मूळ संस्कृत-मध्येच आहेत मी त्यांचे तेलुगू भाषेत भाषांतर केले आहे!”

“संस्कृत भाषेत त्या नाटकांची रचना करणारे घोर नाटककार कोण हो?” पतोजीच्या शिष्यांनी विचारले

“तो नाटककार उज्जैन येथे राहतो. त्याचे नांव गोविंद कवी असे आहे.” भद्रकवी म्हणाला

पतोजीच्या शिष्यांच्या डोक्यावर बसणार पातो पडल्यासारखे झाले. इतर प्रांताचे लोक गोविंद कवीच्या नाटकांचे भाषांतर आपापल्या भाषात करून त्याबद्दल अभिमान मानीत बसतां आपण मात्र तो नाटके सोडून इतर देशात जाऊन त्या नाटकाच्या शोधार्थ हिंडतो आहे. स्वतःची चूक लक्षात आल्यावर ते निमृत्पण स्वदेशी परतले

पापमुक्ती

एका रात्री दगडू नांवाच्या चोराना त्याने फार पापे केली असल्यासारखे वाटले व त्या पापानून मुक्तीचा मार्ग काय या बांधीचा तो विचार करू लागला. त्याच सुमारास त्याच्या गावात एक लबाड संन्यासी आला त्याची प्रवचने ऐकायला येणाऱ्या गावकऱ्यांना तो म्हणाला “मत्तजन हो! तूक चोरी किंवा लबाडी का करतात?” त्यांना हव्या असलेल्या वस्तू मिळाल्या यासाठी त्या पापानून मुक्ती मिळण्याचा एकच मार्ग आहे तो म्हणजे चोरून आणलेल्या वस्तूतला अर्धा भाग धर्मकार्यासाठी दान करणे अशी पापमुक्ती याची यासाठी ही दानपेटी येथे ठेवली आहे तुम्ही लबाडी मुष्केगिरी करून जे काही मिळविने मत्तम त्यातला अर्धा बांडा या दानपेटीत टाका आणि पापमुक्त व्हा”

बिचकानी पापमुक्ती व्हावी यासाठी त्यांनी अग्याग्याने मिळविनेल्या मिळकतीतला अर्धाबांडा दानपेटीत टाकला

दुसऱ्या दिवशी लबाड संन्यासीच्या शिष्यांनी दानपेटी उघडून पाहिली तर त्यांत एक चिटठी होती. त्या चिटठीतला मजकूर असा.

“स्वामीं! मी आपल्या दानपेटीतले धन मला हुबे हाने देऊन चोरून त्यातले अर्धे पुन्हा दानपेटीत टाकले ते दानधर्मासाठी खर्च करून मला पापमुक्त करा! —दगडू

कर्ज फेडणारे कर्ज

लखुजी हा गावातला सर्वात मोठा शेतकरी होता. आपल्या मुलीच्या लग्नाकरिता त्याने सोनूशेट नावाच्या एका प्रसिद्ध जव्हे-
न्याकडून पन्नास हजार रुपयांचे दागिने विकत घेतले व त्याला चाळीस हजार रुपये देऊन दहा हजार सदहीने देण्याचे वचन दिले.

सोनूशेट लखुजीला चांगला ओळखत होता. म्हणून त्याने लखुजीला हवे होते ते दागिने देऊन टाकले. परंतु लखुजीकडून दहा हजार रुपये घेणे आहे, हे आठवणी-
साठी सोनूशेटने कोठे लिहून मात्र ठेवले नाही. व्यापारात त्याला फार मोठे नुकसान झाले आणि लखुजीकडून दहा हजार घेणे असल्याची गोष्ट तो पार विसरून गेला.

लखुजी मात्र ती गोष्ट विसरला नव्हता परंतु नशिबानेच पाठ फिरविल्यामुळे इच्छा असूनही त्याला ते कर्ज फेडता आले नाही.

त्याच्यावर निरनिराळी आर्थिक संकटे ओढाविली. त्याच बरोबर त्याची प्रकृती बिघडत गेली आणि त्याने अथरुण घरले शेतकऱ्या घटकेला त्याने आपला मुलगा मुरली याला जवळ बोलाविले व म्हणाला—
"बाबा रे, तुझ्या मक्काच्या लग्नाच्या वेळी सोनूशेटाकडून मी दागिने करविले होते आणि त्यांच्या किमतीपैकी दहा हजारांची रक्कम अद्याप देणे राहिले आहे. ते फेडणे मला आजपर्यंत शक्य झाले नाही. तू ते कर्ज तुला जमेल तेव्हा फेडस तरच माझ्या आत्म्याला शांती लाभेल. तर तू तेचढ कर्ज फेडण्याचे वचन दे."

मुरलीने कर्ज फेडण्याचे सपन घेऊन वचन दिल्यावर लखुजीने हाळें मिटले.

मुरलीला नव्यान सर्व कामे छिकून शेतकांची कामे करावी लागली. तो मूक उद्दान किमरून रात्रदिवस काम करू लागला.

हजार रुपयांची रक्कम जमविली.

काय वाटल ते होईना बापाचे कर्ज फेडण्यापुरती रक्कम जमा झाल्याबद्दल त्याच्या मनाला बरे वाटले व तो सोनूशेट जव्हेन्याचे घर सोधत निघाला. त्या घरात एक तरुण मुलक त्याला भेटला त्याने मुरलीला विचारले—
"कोण पाहिजे आपल्याला?"

"सोनूशेट आहेत का?" मुरलीने त्या तरुणाला विचारले.

तो तरुण म्हणाला—
"सोनूशेट वारल्याला बरेच दिवस झाले हो! मरते वेळी त्यानी आपल्या मुलाला त्याच्या डोक्यावर मोठे कर्ज असल्याने सांगितले होते."

त्यांची मुले कोठ आहेत हा? मुरलीने त्या तरुणाला विचारले.

"बापाचे कर्ज कसे फेडायचे या भीतीने त्याचा मुलगा कोठतरी पळून गेला. तो फरारी आहे" तो तरुण म्हणाला.

ते ऐकून मुरलीला जास्तच आश्चर्य वाटले. त्याने विचारले—
"पण काय हो, ते एवढे मोठे जव्हेरी होते आणि त्यांच्या डोक्यावर कर्जाचे एवढे मोठे वाढण्याचे कारण काय झाले, सांगाल का?"

तो तरुण म्हणाला—
"काय झालं हे मी आतां काय सांगू? त्या भयान इतके पैसे मिळत होते तरी त्यांच्या मनाचे त्या मिळकतीवर समाधान झाले नाही. त्यांनी समुद्रपार व्यापार सुरू केला. ते गळबतातून

माल मत असतां गलवत समुद्रात बुडाल
ते गल व त्याचे सर्वस्व गेले आणि उरले
काय ते कर्जच !

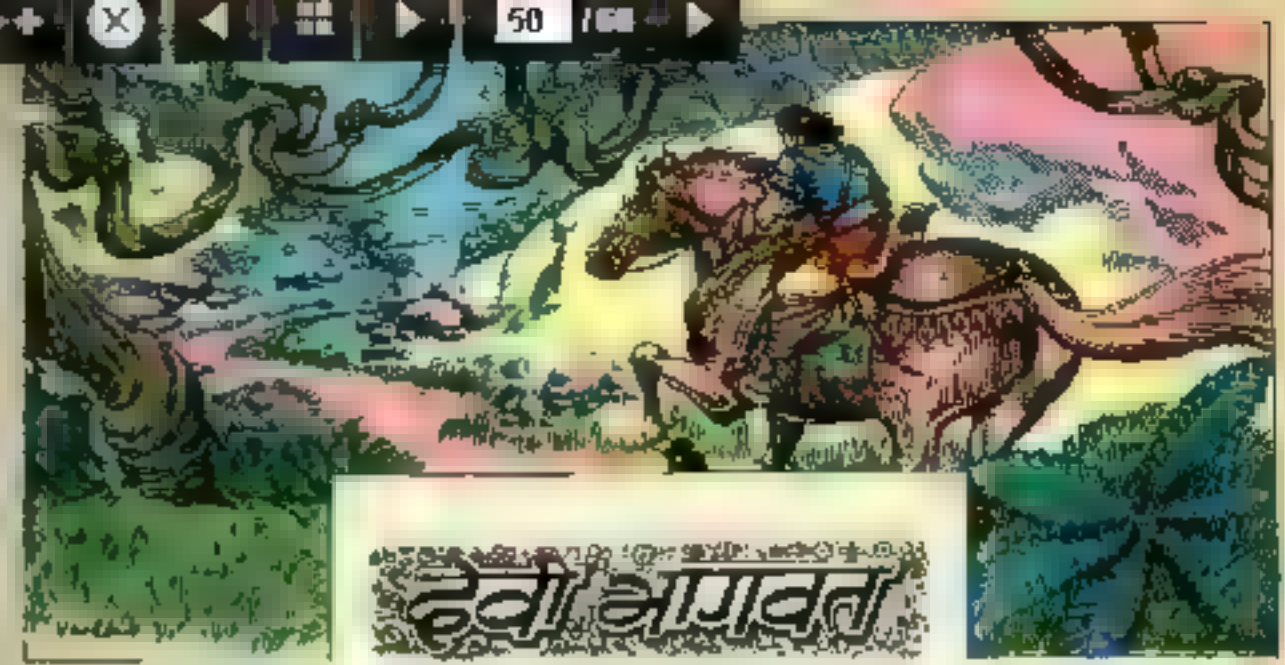
विचारे सोनूशट' त्यांच्यावर केवढा
हा अन्याय झाला? सोनूशट' बघून्यांना
धंदा करीत असतां आमच्या बहिलांनी
त्यांच्याकडून सोन्याचे काही दागिने करवून
घेतले होते त्यांच्या किमतीतले दहा हजार
दरमं सांगायला फडतो म्हणून माझ्या बाई-
लांनी त्यांना सांगितले होते परंतु सोनूशट
सारखेच नशिबाने पाठ फिरविल्यामुळे माझ
बडील ते कर्ज फेडू शकत नाहीत आणि
घरते बेठी त्यांनी ती गोष्ट मला सांगितली
च झोळ मिटले ती दहा हजार रुपये
जमवून बहिलांचे कर्ज फेडायला म्हणून
आलो होतो सोनूशट नाहीत तर नाहीत
त्यांच्या मुलाची भेट झाली अमती तरी
मला बापाचे कर्ज फेडायला आले असत
आता हे पैसे खर्च करून त्यांच्या लावात
मी एक एक धर्मशाळा बांधतो झाला
माझ्या बहिलांच्या आत्म्याला शांततास

हाईल व वाड्याचे कर्ज फेडू शकल्यावेळ
मनाचे समाधान होईल

जरांच तो मुलगा स्मित करून म्हणाला—
“अहो सोनूशटचा मुलगा कांढा गला
नाही मीच त्यांचा मुलगा तुम्ही माझ्या
बहिलांवरचं कर्ज वसूल करायला आला
आहां की काय अस वाटून मी मीतीने ते
साट बोललो हातो”

मुरली ने एकूच थोडा रानावल्यासारखा
म्हणाला—“अरे बापाचे कर्ज कलं तर
त्यासाठी एवढे भिण्याचं कारण काय?
वाटल नितके काट सहन करावे लागल तरी
ते सहन करून बापाचे कर्ज फेडण हे मुलाचे
कलेबळ नाही का? बडिलाच कर्ज फेडायला
मला काय कमी काट सहन करावे लागल?
तर आता हे पैसे घ आणि या भाडवलावर
धंदा करून बापाचे कर्ज फेड त्या कर्जाचे
ओस आनंदाने वाहल पाहिजेस !”

सोनूशटच्या मुलात त्याप्रमाणे पुढे
मुरलीने दिलेल्या रकमेच्या भाडवलावर
धंदा करून बापाचे कर्ज फेडल.

त्या आदिशक्तीचा, आराधना करून
घर प्राप्त करणारे कित्येक लोक
असतील

फार पूर्वी मुरख नावाचा एक राजा
होता त्याचे राज्य फार मोठे होते त्याने
केल नाही असे एकही पुण्यकार्य नव्हते,
की त्याने नीतीविरुद्ध केले असे एकही
काम नव्हते. सर्व प्रकारे सामर्थ्यावान वसा
मुरख राजाच्या राज्यावर बंमली जातीच्या
लोकांनी व यवनांनी अफाट संन्यासिणी
स्वारी केली.

शत्रूंचे सैन्य मोठे होते, म्हणून मुरखचा
पराभव झाला. तो आपल्या किल्ल्यात
पळून बाला. तेथे त्याचे मंत्री शत्रूला
सामील झाले वस्त्राचे कळले आपल्या

देवानेच पाठ फिरविली तर आपण तरी
काय करणार असे वाटून तो विचार करू
लागला. "मंत्रीच शत्रूला सामील झाले
आहेत, आपण बेळेवर त्यांना योग्य मार्गावर
आजसे नाही तर ते आपल्याला वळून
शत्रूच्या हाती देऊन मोकळे होतील एकदा
दुष्ट बुद्धी बोक्यात शिरली की माणूस काय
वाटेक ते करायला तयार होतो असा
माणूस आर्द्रबाप, आज्ञा, बाजी किंवा इतर
आप्तेष्टाचे बरेवाईट करायलासुद्धा माल-
पुढे पहात नाहीत."

असा विचार करून तो एका घोड्यावर
बसून कोणाला काही कळविल्याशिवाय
जंगलात पळून गेला. ते एक भयंकर जंगल
होते दाट झाडी होती. बेकीनी झाडांना

बिळवा मालून जंगलात पुढे जाणे अपेक्ष्य केले होते. त्या वाट अरण्याच्या मधोमध एक नदी वहात होती. बाब, सिंह, हत्ती व हरण जंगरे रानटी जनावरे निश्चितपणे हिंमत फिरत होती अशा वाट रानातही दुरंत ब्रह्मचारी वेदपाठ करीत असल्याचा आवाज ऐकू येत होता. तो आवाज एका मुनीच्या आश्रमातून येत होता.

सुरथ त्या आश्रमाच्या दिशेने निघाला तो आश्रमात पोचला तेव्हा मुनी आपल्या शिष्यांना शिकवीत होते. मुनिवर्यांचे शरीर तपश्चर्येमुळे कृपा सारले होते. ते मृगचर्म्यावर बसलेले होते. त्यांचा चेहरा प्रांत व गंभीर होता. सुरथान आपला पांढरा एका

आडाच्या बूधाला बांधून ठवला आणि पुरे जाऊन मुनिवर्यांना साष्टांग नमस्कार केला. त्याच्या डोळ्यातून अश्रुधारा वहात होत्या. मुनिवर्यांनी त्याचे दाखी हात धरून त्याला समे केले. एका शिष्याकडून मृगचर्म्या मागवून त्याला त्याच्यावर बसविला सांगितले. मंतर प्रेमाने त्याला म्हणाला—
"बाबा रे, तू कोण, काढून आलास व तुला कायच्या प्रकारच दू स आहे, सविस्तर सांग. माझ्याजवळ आल्यानंतर तुला दुःख करायचे कारणच काय? तुझ्या मनात ज काही असेल ते किती कण्टसाध्य असल तरी ते मी पुरे करण्याचा यत्न करीन."

ते ऐकून सुरथ गद्गद कळाने म्हणाला—
"माझे नाव सुरथ. मी एका देशाचा राजा होतो. शत्रूच्या हाती पराभव झाल्याने आपल्या चरणापाशी आश्रय मागण्या आलो आहे. मी आपले राज्य, बायको व मुले सर्व सोडून आपल्या आश्रवाला आलो आहे. आपणच मला काही व बडोळ यांच्या स्थानी आहा. मी आपली सेवा करायला, सांगाल ते काम करायला तयार आहे. मी निःसहाय आहे, शत्रूपासून मला वाचवून आश्रवा आपलेष्टांची पुन्हा मंड होईल असे काही करण्याची कृपा करावी."

मुनिवर्यांनी त्याला अवयधान दिले व म्हणाला—
"तू आमच्यासारखाच वा वनात

राहून या रानात वे काही मिळेल त्यावरच निर्वाह करण्याचे ठरव. हिंसा करू नकोस आणि आमच्या आश्रमात निश्चितपणे रहा. हळूहळू तुझी सर्व इच्छा पूर्ण होईल."

सुरथाने ते सर्व आनंदाने मान्य केले व मुनिवर्यांनी घारण करून आश्रमात राहू.

एके दिवशी तो एका झाडाखाली बसून त्याच्यावर ओढवलेल्या सकटांचा विचार करू लागला. रंवाची अशी अवकृपा का झाली? राज्य, पुत्रकलत्र सर्व आपण कसे घालवून बसलो. शत्रूच्या हातून आपला कसा पराभव झाला. पुन्हा भाव्य अनुकूल होईल का, इत्यादी गोष्टींचा विचार करीत असता एक वंध्य तेथे आला. तांदेखील अत्यंत दीनमुद्रा करून यत असल्या दिसला.

सुरथान त्या वंश्याला जवळ बसविला सांगून विचारले—
"कोण रे बाबा, तू? इकड कोणत्या कामानिमित्ते आलास? तुझ्यावर काही सकट ओढवले आहे का?"

ते ऐकून तो वंश्य म्हणाला—
"मी एक वंध्य आहे. मला श्रीमंती लागली होती मी सत्यवती होतो. एक उदार दानी म्हणून नावलौकिक मिळविला. मला पूर्वो दुःख व कष्ट कसे असते हे माहीतही नव्हते. अशा परिस्थितीत मला बायको व

मुलांनी वरातून हाकळून लावले आणि मी या अरण्यात आलो. माझे नाव समाधी आपली ओळख? आपल्या वेह्यावरून आपण कोणी थोर कुळात जन्मल्यासारखे दिसला?"

"माझे नाव सुरथ. मी एक राजा आहे. शत्रूच्या हाती पराभव होऊन तुझ्यासारखाच अनाथ होऊन इकड आलो. मान अपमान सर्व विसरून या अरण्यात तोंड लपवून राहतो आहे. वैवचक्यात आपण परस्परांना भेटलो. म्हणून सर्व दुःख विसर आणि आपण सुखासमाधानाने यथ राहू." सुरथाने त्याला आपला परिचय देऊन थोडा थोर दिला.

बैश्य म्हणाला—“राजा, माझ्या मनाला शांती कोठून मिळणार? मला संसाराचे मुक्त कामले नाही. कुटुंबाचा आधार तुटला. माझी मुले उनाड निघाली. मी अळणी पेज व कच्चा साऊन जे चार पैसे जमविले होते ते सर्व त्यांनी उडविले आणि भिकारी होऊन दारोदारी फिरण्याची पाळी त्यांच्यावर येते की काय ही काळजी मला घाटते आहे. मी जिवंतपणी पुन्हा कधी त्यांना पाहू शकेन की नाही याचीच शका मला घाटू लागली आहे!” असे म्हणत तो पाणी बळू डाळू लागला.

सुरवाला त्याची कीव जाली व म्हणाला—
“तुला बरातून हाकलून लावणाऱ्या बायको

व पारासाठी तू कसाला रडतास. त्यांना मेटून तरी तुला काय सुख मिळणार आहे? राज्य गेले म्हणून भीमुळा दुःखी आहे. दुर्दैवाने ज्या सकटाना तोंड द्यावे लागतं ती भोगावीच लागतात. तरी इकडे एक मुनी आहेत, त्यांना विचारून आपले दुःख कमी करायला काही उपाय आहे का विचारू या.”

घाबे मुनीकडे गेलं व दूर उभे राहिले. सुरवा म्हणाला—“हा एक वैश्य आहे. या अरण्यातच घाबी व माझी ओळख झाली या धर्मवीर माणसाला याच्या बायको व पोरांनी बरातून हाकलून लावले. म्हणून हा आपल्या भावयला भावत जाला आहे. आपण मला आश्वय दिलात तमाच यालाही आपल्या चरणी आश्वय द्यावा. आपल्या कृपेने माझे दिवस येथे आनंदाने जात आहेत. परंतु मला ज्या कष्टांना तोंड द्यावे लागले ते कष्ट विसरू न शकल्यामुळे मला शोष लावत नाही. मुनिवर्य! आपण आम्हां दोघांवर कृपा करून आमचं दुःख दूर होण्यास एकादा मार्ग सुचवा.”

त्यावर मुनी म्हणाले—“ब्रह्मा, विष्णू व महेश या त्रिमूर्तींनामुळा भायामोहाला बळी पडल्यामुळे कष्ट सहन करावे लागतात, मग तुमच्या आमच्या मानवांची कथा

काय सांगावी? मी यासत्रघी एक गोष्ट सांगतो.” असे सांगून मुनी गोष्ट सांगू लागला

फार पूर्वी त्रेतायुगात श्वेतद्वीप नावाच्या बंटावर नारायण तपश्चर्या करीत असतां तेथेच ब्रह्मदेव माहपासातून सुटका मिळावी यासाठी तपश्चर्या करू लागला. काही काळ लोटल्यावर दोघे बापापत्त्या जामे-वरून उठून जात असता एका जागी अकस्मात भेटले व परस्परांना ‘तू कोण’ व ‘तु कोण’ असे विचारू लागले

“मी बराचर सृष्टीचा कर्ता ब्रह्मदेव आहे!” असे ब्रह्मदेव म्हणाला

ते ऐकून विष्णू म्हणाला—“सर्व जगताची सृष्टी तू केलीस, हे तू माझ्याजबळ सांगतोस काय? मी कोण आहे, माहीत आहे का तुला? मी आहे, विष्णू! मीच ही सर्व सृष्टी निर्मिली मी भभुकटभांचा वच करून तुझे रक्षण केले होते, विसरलास वाटत? तुला गर्व चढलेला दिसतो आहे, तुझ्यातल्या रजागुलामुळे! मीच तुला वाढविला, राक्षस तुझ्या जमावर चालून आले तेव्हा तू पळ काढलास; या सर्व गोष्टी तू विसरलास आणि माझ्यासमोर फुझारक्या मारतो आहेस का?”

“तू राक्षसांशी युद्ध केलेस तेव्हा जगदंबा तुझ्या मदतीला जाली होती, ती

चांदोरा

गोष्ट तू विसरलास वाटते? म्हणून आपल्या शौर्याच्या फुझारक्या मारतो आहेस!” ब्रह्मदेव म्हणाला.

दोघे परस्परांशी भांडत असता त्यांना एक शिबलिंग दिसले आणि त्या पाठीपाठ त्यांच्या कानावर हे शब्द पडले.

“अरे नारायणा! अरे ब्रह्मदेवा! तुमचा हा वादविवाद बंद करा पाहू मी सांगतो ते ऐका. या श्वेतद्वीपावर आतांच जन्मलेले हे जे शिबलिंग आहे त्याचे गिळर कोठे आहे हे एकानं व त्याचे मूळ कोठे आहे दुसऱ्यानं पाहून यत्न सांगितले पाहिजे जो पहिल्याने येऊन सांगेल तो दोघांत मोठा ठरेल.”

होवांनी होकार दिला. शिवलिंगाचे मूळ पाहून वेव्यासाठी विष्णू पाताळात गेला आणि त्याचे टोक पाहून वायला ब्रह्मदेव आकाशात गेला

विष्णू खूप पाताळात गेला तरी त्याला शिवलिंगाचे मूळ लागले नाही. कदाचित मूळ आपल्याला सापडणारच नाही, या विचाराने विष्णू फार चिंतित आला.

तसाच ब्रह्मदेव आकाशात खूप वर गेला तरी त्याला शिवलिंगाचे शिखर दिसले नाही. त्याला त्याबद्दल फार दुःख व लाज वाटली काय करावे हे त्याला सुचत नव्हते. तो विचार करीत एका जागी उभा असतां बरून जमिनीकडे एक

केवड्याचे फूल पडत असलंलें दिसलें ब्रह्मदेव ते बरून मोठ्या आनंदान किष्णु होता त्या जामी आला व म्हणाला—“मी शिवलिंगाचे शिखर पाहून त्यावरचे हे केवड्याचे फूलसुद्धा मागल आहे, पहा”

तेव्हा विष्णूने त्या फुलाला विचारलें—“काय रे, ब्रह्मदेव खरोखरच शिवलिंगाचे शिखर पाहून आला का? देवांनी तुला शिवलिंगावर बाहुले होते का?”

“होय!” असे केवड्याचे फूल खोटे बोललें.

विष्णूला ते फूल म्हणालं ते खरे वाटतं नाही, व म्हणाला—“जगात कोक पैशा-साठी कोटी साक्ष देतास या जागतीत संकराला खोडून कोणाच्याही बोलण्यावर माझा विश्वास बसणार नाही.”

तत्काळ ते शिवलिंग अंतर्धान पावले. शिवप्रगट होऊन विष्णूला म्हणाला—“केवडा खोटे बोलला. केवड्याचे फूल माझ्या डोक्यावरून खाली पडत असतां वाटत ब्रह्मदेवाने ते बरलें व आणून दाखविले. तो माझ्या डोक्यापर्यंत पाहोचू शकलाच नाही”

संकराने छगच केवडा त्याच्या पूजला वर्ज्य असल्याचे जाहीर केले. त्यानंतर ब्रह्मदेव व विष्णू आपापल्या घरी निघून गेले.”

मुनी सुरवाला व समाधी नावाच्या वंश्याला ही गोष्ट सांगून म्हणाल “बाबा रे! मोहाला जिकण फार कठीण. क्वचितच कोणाला ते साध्य होते. मोठमोठे नीति-वान व बलवानमुद्धा मोहपाशात सापड-तात मोहाला बस न हांगारी एकटी जवदबाच बाहे. तिला ओळखून तिची आराधना करू शकणारालाच मोहपास मोडता येतात”

“मुनिवर्य! त्या देवीच्या आराधनेच्या स्वरूपाचे वर्णन कराल का?” सुरवाने मुनीला विचारलं

मुनी म्हणाले—“अंबेची पूजा वृषभप्रद असते. ती सर्व इच्छा पूर्ण करते अश्विन महिन्यातल्या शुक्लपक्षात जी नवरात्र असते तेव्हा या देवीचे व्रत असते. चैत्र शुक्ल नवरात्र असते तेव्हाही हे व्रत पाळले लागते. व्रत घेणाऱ्याने मिराहूर राहून तिच्या मंत्राचा जप करीत तूप, दूध व साखर मिमळून तयार केलेली जी खीर असते तिची किंवा बकन्याच्या मांसाची किंवा शिंदू पत्राची आहुती देऊन होम करावा ब्राह्मणाना जेवण घालावं. नऊ दिवस अशी आराधना करणाऱ्याने जातिभेद मानू नये. स्त्रीपुरुषभेद मानू नये प्रजेसाठी पटकोनी वेदिका, त्याच्या शजारी अष्टकोनी वेदिका तयार करून तवाखरी बोजमत्र

म्हणून प्राणप्रतिष्ठा करावी मजल करून मधोमध तांद्याचे पात्र देवाचे आणि त्याची थोडशोधवार पूजा करावी होम, होमाचा वशांत तपेण, तपेणाचा वशांत ब्राह्मण भोजन श्रत्याशीसाठी कर्ष करावा, ब्रह्मच्या विश्वाशी पारण करावे. असे व्रत करणाऱ्याला उत्तम लोकाची प्राप्ती व देवीचे महादय लागते

“राजा! देवीच्या आराधनेची बरोबरी करू शकेल अशी दुसरी आराधना किंवा व्रत नाही. देवीची आराधना केल्यास तुझ्या अप्पेष्टांची पुन्हा गाठभेट होईल. हे वैश्य-वर्या! तूसुद्धा देवीची आराधना कर. तुझे दुःख बुर होईल व तुला पुन्हा धनप्राप्ती होईल.”

मुनी म्हणाले ते ऐकून दोघे आनंदानं म्हणाले—”महात्मन्! आपल्या रूपेने आभवी मनोव्यथा दूर झाली, आपण आम्हांला त्या भवाचा उपदेश करावा.”

मुनीने त्यांना ननाक्षर मंत्राचा बीज-सहित उपदेश केला. दोघांनी मुनीचा निरोप घेतला आणि एका नदीच्या काठी निवर्तून स्थान पाहून फक्त पालवी किंवा पानांचा आहार घेऊन दोन वर्षे त्या भवाचा अप केल्या. एके दिवशी त्यांना स्वप्नात देवीचा दृष्टांत झाला. ती लाल वस्त्रे धारण करून आली होती. सरी त्यांनी मंत्राचा चालू ठेवला आणि तिसरे वर्ष फक्त पाणी पिऊन व्रत चालू ठेवले. सरी देवीचा साक्षात्कार झाला नाही. त्यांनी शेवटी आत्माहुती देण्याचे ठरविले. त्यांनी एक कुंड तयार करून अग्नी पेटविला आणि आपले मांस कापून त्याची आहुती देणार इतक्यात देवीने प्रत्यक्ष होऊन दर्शन दिले.

”मी तुमच्या तपस्त्वयेंवर प्रसन्न झाले आहे, भावून घ्या!” देवी म्हणाली

सुरव म्हणाला—”माते, मी शत्रूच्या हाती पराभूत होऊन राज्यभ्रष्ट झालो. आज इतक्या दिवसांनी माझे पुण्य फळास पावले व तुझ दर्शन घेऊन मला माझे राज्य परत देवून माझ कष्ट दूर कर.”

”तुम्या हाती शत्रूचा पराभव होईल. तुझे मंत्री तुम्ही सेवा करण्यास तुम्याकडे येतील. तु सहस्र वर्षे मुक्तानं राज्य करशील. तुझे चांगले दिवस अवळाले आहेत” देव म्हणाली.

सुरव आपल्या चाड्यावर बसून परतला. त्याने शत्रूचा जिंकले आणि राज्योपभोग घेऊन शेवटी त्याला देवीच्या चरणी सायुज्य मुक्ती प्राप्त झाली

देव म्हणाला—”देवी! मला वनसंपदा नको, मला शाश्वत सुख दे!” देवीने त्याला दिव्यज्वालाची प्राप्ती करून दिली. तो आजीवन सर्व सगपरित्याग करून तीर्थयात्रा करित राहिला. त्याला सायुज्यमुक्ती प्राप्त झाली

एका देशात एक श्रीमंत व्यापारी रहात असे. त्याला तीन मुलगे होते. भरण समयी त्याने आपल्या तिघां मुलांना खबळ बोलाविले व म्हणाला—”बाबांनो! मला यमराजाचे बोलावण घेऊन यमवृत्त माझेकडे आले आहेत. मी पुष्कळ मिळवून ठेवले आहे. माझ्या मी तुमच्यासाठी इस्टेटोतले सर्वात जास्त मूल्यवान म्हणजे ही ती रत्ने आहेत. तुम्ही तिघांनी काही कारणाने काटेच करायचे ठरविलेत तर तुम्ही ही रत्ने एकेक करून वांटून घ्या. तिन्हीची किंमत सारखीच आहे.”

वडील वारल्यावर काही दिवसांनी भावंडांनी निरनिराळं रहाण्याचे ठरविले. सर्व इस्टेट वांटून घेऊन तिन्ही रत्ने वांटून घेण्यासाठी तिबोरी उघडून पाहिली तर तिबोरीत दोनच रत्ने होती. तिसरे रत्न कोणीतरी चोरले हाच त्याचा अर्थ

होता. चोर तिघां भावंडांपैकीच एक होता. आणखी कोणी असल्याची शक्यताच नव्हती.

सर्वात घोरल्याने मुचविले—”आपल्या तिघापैकी कोणीतरी एकाने हे रत्न काढून घेतले आहे. परंतु आपण परस्परांवर आळ ठेवून परस्परांची निदानाकस्ती करणे बरोबर होणार नाही. चोरी करणाराला आपण चोरी केली असल्याचे सांगणे दण्ड नसणार व साब संकोचही वाटेक. म्हणून कोणाचाही अपमान होऊ न देता, कोणावर आळ आरोप घेऊ न देता चोरी करणाराने उघाच्या आत चोरलेले रत्न स्वतःच जागच्या जागी नेऊन ठेवावे.”

”असे झाले नाहीतर?” दुसऱ्याने विचारले

”तिघांनी राजाकडे जाऊन किंयदि करायची. अपराधी कोण हे ठरविण्याचा

अधिकार राजाचा आहे. माही का?"
घोरला म्हणाला.

आणखी एक दिवस उलटला. बोरी गेलेले रत्न यथास्थानी पोचले नाही. त्याच दिवशी तिचे भाऊ राजाकडे गेले व बघलेले वृत्त सांगून चोर कोण या गोष्टीचा निवाडा घ्यायला त्यांनी विनंती केली.

ती विनंती ऐकून राजा आपखर्चकित झाला. कारण राजा तिघांना चांगला जोड-जत होता. म्हणाला—

"तुमचे वडील एक धर्मशील व्यापारी होते. माझे स्नेही होते त्यांच्या मुलांनी माझ्याकडे येऊन वशी विनवी करावी ही आमचा गोष्ट आहे, तरीच दुःखाचीही

गोष्ट आहे तुम्ही परस्परमध्ये हा पेश सोडवू न सकत्यामुळेच माझ्याकडे आलात तुमचे हे काम मी पोहोचवा दिवमात उरकतो. तोंपर्यंत तुम्ही दुर्गविका याच्या घरी जाऊन रहा. मी तुमच्या राहण्याची व जेवणाकाम्याची सर्व व्यवस्था तिला सांगून करवितो."

तिचे भाऊ दुर्गविकाच्या घरी जाऊन राहू लागले. दिवसामागून दिवस सोटले. राजा रात्रदिवस विचार करीत होता, तरी हा पेश कसा सोडवावा, चौकशी कोठे व कशी करावी हा निर्णय करू शकला नाही. शेवटी राजाने दुर्गविकाकडे निरोप पाठवून तिला बोलावून घेतले व म्हणाला—

"जवका, तुम्हाला कुमच्या पाहुण्यापासून काही बात बोल तर नाही ना?"

"माही महाराज! काही नाही! तिचे भाऊ किती चांगली मुल आहेत. त्यांच्यापैकी एकाच्याही वागणुकीत मला बरेच दाख-विण्यासारखे भला काही दिसत नाही!"
दुर्गविका म्हणाली

"म्हणून तर पंचाईत झाली साई. या तिघांपैकी कोणीतरी घाबरी चोर आहे, एवढेमात्र सरे!" राजा म्हणाला.

दुर्गविका चकितच झाली तिने जास्त माहिती विचारली. राजाने सर्व वृत्त सविस्तर सांगितले

"तरमग त्यांच्यात कोण चोर आहे. हे मी काढते सोडून, महाराज! आपण मुलीच काळजी करू नये" दुर्गविका म्हणाली

त्या दिवशी रात्री दुर्गविकाने तिघां भावंडांना जवायला वाढतांना एक गोष्ट सांगितली. ती गोष्ट अशी—

"कोणे एके काळी सिंहकेतू नावाचा एक राजा होता. त्याला गुणवती नावाची एकुलती एक मुमची होती त्या मुलीला वयात येईपर्यंत एका गुरूकरवी शिक-विण्याची व्यवस्था करण्यात आली. लग्नाचे बंध होताच बरसोबनासाठी चौकशी मुरू झाली. तिचा विद्याभ्यास चांगला. ती एके दिवशी अनेक वस्त्रे व आभूषणे घेऊन व गुरूदक्षिणेसाठी मोठी रक्कम घेऊन गुरूकडे

गेली. परंतु गुरू एकाही वस्तूला शिवला-देखील नाही व म्हणाला—'तू गुरूदक्षिणाच देणार असशील तर तू लग्न होऊन सासरी जाण्यापूर्वी एके दिवशी रात्री सुंदर वस्त्रे व दागिने वगैरे घालून एकटी ये!' गुणवती 'बर!' म्हणून निघून गेली.

'त्यानंतर काही दिवसांनी तिचे लग्न झाले लग्नाच्या दिवशीच रात्री तिने तिच्या पतीला, गुरूने जशी गुरूदक्षिणा मागितली होती ती सांगितली. मगच म्हणाला—'बरं तर जा!'

गुणवती सुंदर साडी नेसून व सर्व दागिने घालून गुरूच्या घरी निघाली असता वाटेत एका चोराने तिला अडविले व सर्व दागिने काढून घायला सांगितले नाहीतर तिला

सुरा भोसकीन, असे ही म्हणाला. गुणवतीने ती गुरूकडे जात असल्याचे सांगितले व परत येते वेळी सर्व दागिने काढून देण्याचे वचन दिले.

चोराने तिला जाऊ दिले.

गुणवती गुरूगृही पोचली, गुरू आपल्या शिष्याच्या खरे बोलण्यावर खूष होऊन म्हणाला—“मुली! मी तुला आजपर्यंत व शिकविले ते सार्थक झाले. तुझ्यावर कोणते संकट येणार आहे हे माहीत असूनही तू दिलेले वचन पाळलेस! तीच मी गुरूदक्षिणा मानता तू असा परत जा व प्रतिगृही राहून शुद्धाने ससार कर.” या शब्दांत आशीर्वाद देऊन गुरूने तिला निरोप दिला.

गुणवती गुरूला नमस्कार करून परत येत असतां तो चोर वाटच पहात हाता आपसे दागिने काढून देत ती म्हणाली—“हे वं बाबा, माझे दागिने!”

ते ऐकून चोराचे मन पालटले. तिने गुणवतीचे पाय धरले व म्हणाला—“माते, क्षमा कर, तुमच्यासारखी नीतिवान माणसे ज्या जगात रहातात त्या जगात चोरी करून आयुष्य घालविणे यला शक्य नाही!” असे म्हणत चोर निघून गेला.

गुणवतीन नवऱ्याकडे परत येऊन बसलेले वृत्त सांगितले. तिच्या पतीला फार आनंद झाला. त्यानंतर दोघांचा संसार दीर्घकाळ सुखाचा झाला.

दुर्गाकाने सांगितलेली ती गोष्ट ऐकून व्यापाऱ्याच्या तिघा मुलांना फार आनंद झाला.

दुर्गाका म्हणाली—“परंतु मला एका गोष्टीची शंका येते या गोष्टीतली सर्वच माणसं चोर विसत आहेत. तरी सर्वांत जास्त चोरपण कोणाच म्हणावयाचं? ही शंका माझ्या मनात फार दिवसांपासून राहून येली आहे. तुमच्यापैकी कोणी माझ्या या शंकेचे समाधानकारक उत्तर देऊ शकेल का?”

चोरला काहीवेळ विचार करून म्हणाला—“जगाच्या दिवशीच रात्री आपल्या माय-

कोला गुरूकडे पाठविणारा पतीच, माझ्या मते चोर मनाचा होता.”

बघता म्हणाला—“त्याच्याहून गुरूचे जोदावेच चोर होय!”

सर्वात धाकटा म्हणाला—“हातात अलंल दागिने व घेता राजकन्येला बाळून देणारा चोरच मोठा उदार म्हणावा लाबेल!”

“नवऱ्याचा राग, गुरूकडून होणारा अपमान आणि घाडस घाना निषेधघा छातीने तोड देणारी राजकन्या तुमच्यापैकी एकालाही चोर वाटली नाही का रे, मुलांनो!” म्हणत दुर्गाका बांदी हसली.

त्याच दिवशी दुर्गाका राजाला भेटून म्हणाली—“महाप्रभो! माझ्या बरी रहात असलेल्या तिघा वैश्य भावदात माझ्या मते सगळ्यांत धाकटाच चोर असला पाहिजे! आपण धवकमी करून आजी करून घ्यावी पाहिजे तर!”

राजाने तिला तिचे तसे मत होण्याचे कारण विचारले. दुर्गाकाने तिने सांगितल्या गोष्टी सवयी जे बदले होते ते

सर्व सांगितले व म्हणाली—“तो मुलगा वनलोभी नसेल तर चोराच्या औदार्याची स्तुती त्याने केली नसती!”

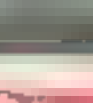
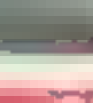
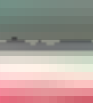
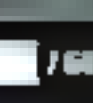
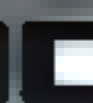
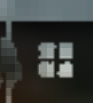
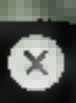
राजान, दुर्गाका म्हणाली त्यात सत्यांश असल्याचे ओळखून तिच्या दुशारीची वाखाणणी केली.

दुसऱ्या दिवशी त्याने तिघां मुलांना बोलविले व म्हणाला—“तुमच्या तिजोरीत उरलेली दोन रत्ने मोठ्या बोधानी घ्यावीत माझा हा निवाडा आहे!”

धाकटा आपल्या दोघां भावांकडे मान वर करून पाहून न शकल्यामुळे मान काही करूनच उभा राहिला व राजाने जो निवाडा दिला त्या विरुद्ध एक चकार शक्यही तोंडावाटे त्याने काढला नाही. त्यानंतर निघे भाऊ आपापल्या बरी निघून गेले. पित्याने मागे ठेवलेली इतर वस्तु त्यांनी आपसात समसमान वाटून घेतली.

त्यानंतर कधी रत्न कोणी चोरून नेले, याविषयी कोणी कोणाजवळ बोललादेखील नाही. तिचे परस्पर प्रेमामे राहू लागले.

लक्ष्मण दंडकूर (कर्नाटक)

पु. वडील वणि कोल्हपे यांनी ही गोष्ट भक्तांकरांना बघविली होती. त्यांनी म्हणून प्रसार करून देऊन देऊन 'दधम का कर्नाट' या नावाने पुस्तिका काढून काढली आहे.

१. श्री. लक्ष्मण दंडकूर यांनी या पुस्तिकात अनेक गोष्टी बघविल्या आहेत. त्यांनी म्हणून प्रसार करून देऊन देऊन 'दधम का कर्नाट' या नावाने पुस्तिका काढून काढली आहे. २. श्री. लक्ष्मण दंडकूर यांनी या पुस्तिकात अनेक गोष्टी बघविल्या आहेत. त्यांनी म्हणून प्रसार करून देऊन देऊन 'दधम का कर्नाट' या नावाने पुस्तिका काढून काढली आहे.

श्री नारायणराव चापुलगावेली (प्राय)

पु. सुधादत्तसमर्थ यांच्या मुद्रे प्रकाशित झालेल्या पुस्तिका 'समर्थीचा चंद्र लाल भमतो त्याचे काय कारण?' या नावाने प्रकाशित झाले आहे.

उ. उदयाच्यावेळी सूर्य व चंद्र यांच्या 'कला' या नावाने पुस्तिका प्रकाशित झाली आहे. त्या पुस्तिकात अनेक गोष्टी बघविल्या आहेत. त्यांनी म्हणून प्रसार करून देऊन देऊन 'दधम का कर्नाट' या नावाने पुस्तिका काढून काढली आहे.

अशाच तऱ्हेने सूर्यप्रकाशात सहस्रों प्रकाश पावणार व अंधते वृत्त असे लिहिले आहे. त्या पुस्तिकात अनेक गोष्टी बघविल्या आहेत. त्यांनी म्हणून प्रसार करून देऊन देऊन 'दधम का कर्नाट' या नावाने पुस्तिका काढून काढली आहे.

अघटित अनपेक्षित

[८०]

अ. अशाच तऱ्हेने सूर्यप्रकाशात सहस्रों प्रकाश पावणार व अंधते वृत्त असे लिहिले आहे. त्या पुस्तिकात अनेक गोष्टी बघविल्या आहेत. त्यांनी म्हणून प्रसार करून देऊन देऊन 'दधम का कर्नाट' या नावाने पुस्तिका काढून काढली आहे.

अ. अशाच तऱ्हेने सूर्यप्रकाशात सहस्रों प्रकाश पावणार व अंधते वृत्त असे लिहिले आहे. त्या पुस्तिकात अनेक गोष्टी बघविल्या आहेत. त्यांनी म्हणून प्रसार करून देऊन देऊन 'दधम का कर्नाट' या नावाने पुस्तिका काढून काढली आहे.

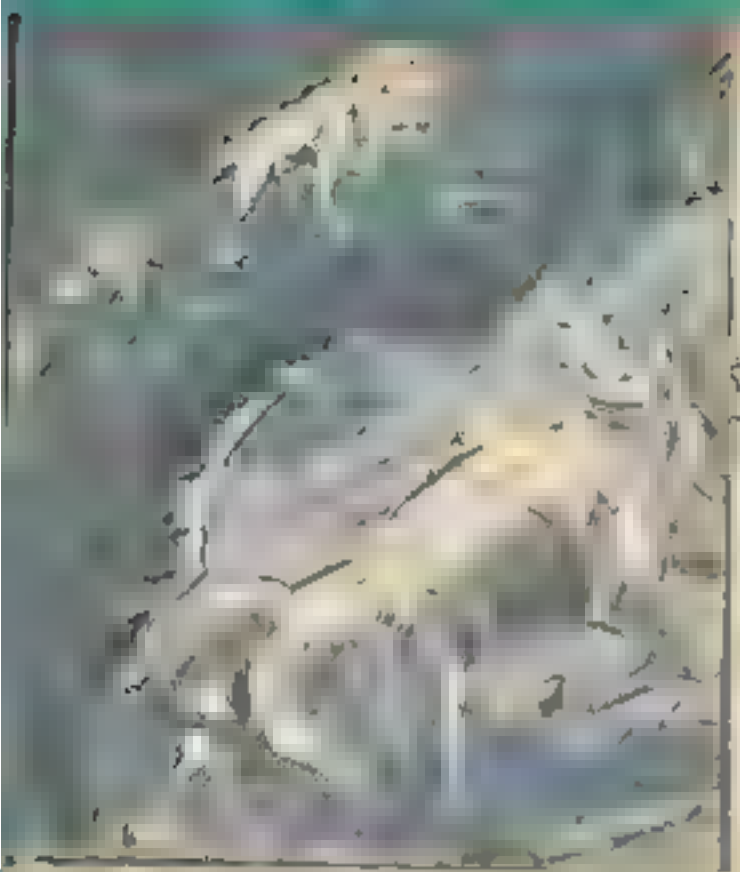
अ. अशाच तऱ्हेने सूर्यप्रकाशात सहस्रों प्रकाश पावणार व अंधते वृत्त असे लिहिले आहे. त्या पुस्तिकात अनेक गोष्टी बघविल्या आहेत. त्यांनी म्हणून प्रसार करून देऊन देऊन 'दधम का कर्नाट' या नावाने पुस्तिका काढून काढली आहे.

पाहणंमुढा असणं झाल्यामुळे पळून गेल्या राक्षसासारखे पळून जावेस पाटते आहे." मध्यंतःलोभीने विचारल्यावरून भक्तिलोभीने ती कथा सांगितली. ती कथा अशी -

कसलेल्या राक्षसाची गोष्ट

एका गावी भद्रसेन नावाचा राजा होता. तो त्याला रत्नमाली नावाची एक सर्व-गुणसंपन्न सुंदर मुलगी होती. तिचे सौंदर्य पाहून एका राक्षसाने तिला पळवून नंध्याचा प्रयत्न केला. परंतु तिनं अनेक मुक्त्या केल्यामुळे राक्षसाने तिला पळवून नंध्याचा प्रयत्न केला. परंतु तिनं अनेक मुक्त्या केल्यामुळे राक्षसाने तिला पळवून नंध्याचा प्रयत्न केला.

एकदा तो राक्षस लपून बसला असता राजकन्या एका सखीला म्हणाली - "सखी! प्रदोष राक्षस मला पळवून नंध्यासाठी संधीची वाट पाहतो आहे. त्याला कसे अडवायचे?"

राक्षस ते एकून विचार करू लागला-

माझ्याच मारण्या दुसऱ्या राक्षसाचे हिण्यावर प्रेम आहे. वारुने ही आत्मोपार्जन मला अशी अडवू शकली हा त्याला अडवू शकली नसावी. तेव्हा हा दुसरा राक्षस कोण व कसा आहे, हे प्रथम पाहिले पाहिजे." असा विचार करून घोड्याचे रूप धरून तो राक्षस घोड्याच्या तबेल्यात गेला.

त्या दिवशी रात्री घोड्यांची करणारा एक चोर राजाच्या तबेल्यात शिरला आणि सर्व घोड्यांकून जांगला वळकट दिसणारा घोडा आहे असे समजून घोड्याच्या रूपात असलेला राक्षसचोर वळकट लपला.

त्याने चोरून जाणुलला घोडा खूप वेगाने धावत असलेला पाहून पहिल्याच फार आनंद झाला परंतु त्यानंतर त्याला सती वाटू लागली आणि त्याने सर्वे वळ एकवटून घोड्याचा लगाम आवळला, परंतु घोड्याचा वेग कमी होण्या-पेढजी वाटला कारण राक्षसाचा वाटल को न्याच्यावर बसलेली व्यक्तीच प्रदोष राक्षस असली पाहिले.

त्याच प्रमाणे चोरमुढा धावरला कारण लगाम जितका जास्त जोराने ओढला तितका घोड्याचा वेग वाढत गेला असा घोडा त्याने जन्माने कधी पाहिल्या नव्हता हा घोडा नमून एखादे भुत असावे!" असा विचार करून चोर वाटत एका घडाच्या पारल्या घकून सड्यावर पोचला.

प्रदोष राक्षसाने आपल्याला सोडले असा वाटून राक्षसाला मुढा हायसे वाटल.

परंतु त्याच झाडाच्या वरच्या काडीवर एक माकड होत त्याने त्याचा मित्र राक्षस सर्व घोड्यांच्या भयान अवस्थेचे आढळले व म्हणाला-"अरे, तुझ्यावर स्वाते करून आला होता तो एक सामान्य प्राणूसच होता, तुला सतजी भक्षण करता येईल असा! तू त्यात काय फसलास बाबा?"

माकड म्हणाले ते एकून चोराने माकड चोर संपटी धरली आणि त्याला ओढत

माकड काढल्या माथून माथून आणि चोर संपटी बाडीत असल्याने चाबकून गेले. चोर माकडाची संपटी सावू लावून माकडाला वेदना भयान आल्या राक्षस त्या माकडाच्या रडक्या तांडाकड पाहून व त्याची अवस्था ओळखून म्हणाला-"हा प्रदोष राक्षस किती भयंकर आहे, हे तुम्ही जी दुर्गंत आशी आहे, त्यावरूनच कळत नको रे बाबा, मी पळतो!" अस म्हणत राक्षस पळून गेला.

एकून अत्यंतलोमी म्हणाला-"विशेषित अनेकून असले को बस करण्याचे प्रयत्न झाले तरी ते कल्याणकारी ठरतात, हे आघळ्याला, पुण्याला आणि तीन स्तन

असलेल्या राजाच्याला आळत्या अनुभवा-वचने कळते.

मित्रा, ती गोष्ट सांग की रे!" अस अदिकाचीन दिवाल्यावरून अत्यंतलोमी ती कथा सांगू लागला.

तीन स्तन असलेली राजकन्या मधुसेन हा मधुरेचा राजा होता. त्याला तीन स्तन असलेली एक मुलगी आली अशी एक बिलक्षण मुलगी आल्याचे ऐकून राजा प्रतिहारीला म्हणाला-"त्या मुलीचे तांडही मला दिसता काय नवे, तिला उचलून नेऊन कोठे तरी अगण्यात सोडून दे."

प्रतिहारी उत्तरला-"महाराज, तीम स्तनाची मुलगी ही बापाला अशुभ असते,

जसे मां पालत आहे तशी आपण लावून देवा
आणि पापाच फळ भोगावं लागू नये यासाठी
काय करू व हे माहीतगार लाकरता विचा
रून घेणे बरोबर होईल विचार करून
काम करणाराची बुद्धी सूर्यकिरणांचा स्पर्श
होताच विकास पावणान्या कमळासारखी
विकास पावते, म्हणे. म्हणून अज्ञानी
व्यक्तीने नहमी प्रश्न करून व ज्ञान वाढवून
पुढे पाऊल टाकावं मागे एका बाह्यपान
प्रश्न करून त्याच्या मानवर बसलेल्या
भुतापासून स्वतःची मोडवणूक करून घेतली
होती, म्हणे.

“ती कथा सांग” राजाले विचारल्या-
बसून प्रसिहारी गोष्ट सांगू लागला.

एका अरण्यात चंडकर्म नावाचे मून
रहात असे. एकदा ते अरण्यात फिरत
फिरत एका बाह्यपाना पाहून त्याच्या
मानवर बसले व म्हणाले-“बल!”

बाह्यपान घाबरून जाऊन चामू लागला
बाह्यपान त्या भुताचे पाय माजुक व
मुकुमार असल्याचे पाहून त्या भुताला

विचारले की काय करू नये.

वाहेत, त्याचे कारण काय?

भूत म्हणाले-“मां पालत आणत
पालन करतो मी कधी ओल्क पावला व
जमिनीवर चालत नाही म्हणून राक्ष पाव
इतके भड व मुकुमार आहेत.”

ते ऐकल्यावर त्या भुतापासून स्वतःचा
मुटका करून घ्यायची युक्ती वाहण्यात
सुचली.

थोड्या वेळाने तो बाह्यपान घेऊन
घेऊन एका नगराच्या काही अंतरावर
राहण-या भोवतणालाच येऊन बसून
पुजा बगैरे आटपून घेतो तोपर्यंत तो बसून
चास. घेऊन हालडोळू नकास.

तेव्हा बाह्यपान विचार केला-“? मग
आघाळ करून व पुजा बगैरे बाह्यपानावर
नक्कीच मला स्वाहा करण्यात येईल. हाच
वेळ स्वतःची मुटका करून घ्यायला उत्तम
आहे” आणि तो तत्क्षण तेथून पळून
ओल्या पायांनी जमिनीवर भूत चालणार
नाही. हे माहीत होते मां!

[२०]

देखून राजाला मजदहाना प्रताप पाहण्यासाठी तो जमिनीवर आणट्या तसेच एक
थोड्या अंतरावर आत काही तरी ठेवा लावून या अंतरावर बसली व त्याच्या पुढे भुतापासून
पळून चालून मुलाकड मला बाह्यपानाबद्दल बाह्यपान घेऊन आला त्याने एका राजकी
जातलाय जाऊन मी दुर्लभ व मुल त्या राजकी माणसाकडे भाषला पुढे-]

चाहण भूतकाचे व भयंकर रूप पाहून

व त्याही पेक्षा त्याच्या हातातकर तो
तळवणारा परशू पाहून पळून जायचा
विचार दानटी माणसाच्या मनात आला
मसूनही व आता पळानों तर जिवाला
शोका आहे हे ओळखून तो जागच्या जागी
उभा राहून धरधर कापत म्हणाला-
“माळक, मी गेला सवध आठवडांमर या
अरण्यात विचित्र माणसे व एका राक्षमाला

पहात आलो आहे. परंतु मी त्यांच्या
पेकी एकाशीही काही बोललो नाही
मी तुम्ही म्हणालात त्या मायाकी मर्क-
टाला पाहिले नाही. एका लांबवे कपडे
घातलेल्या व हाक्यावरचे केस उलट
हाक्यावर बांधलेल्या एका व्यक्तीला शंस
वाजवील-’ शिष्या, मायाकी मर्कटा! असा
हाका मारात असतांना मी अवश्य ऐकले
आहे!”

रान्नी पणूस सांगतो आहे, ते सर्व सर असेलसे वाटते का? एक मात्रिक व एक राक्षस उघडव आणल्या बराचच नस आहेत. मशा परिस्थितीत आणली एक मात्रिक आणि एक राक्षस दोघे रानात फिरत आहेत हे कस काय?"

"तेच मलामुद्दा कळत नाही. आपल्या भल्लूक मात्रिकाचा प्रतिस्पर्धी म्हणून आणली एखादा मात्रिक तर नसेल!" नंतर त्या रानटी माणसाकडे बघून चांडाळ भल्लूकाने विचारले— बरं पण काय रे, तू म्हणालास ते डांगी बेरागी आणि ते भुयार आहे तरी कांढे?"

तो रानटी माणूस चांडाळ भल्लूकाला बेरागी उतरून आत फिरवते होते त्या भुयाराच्या सोडाजवळ घेऊन गेला आणि त्या बेराग्यांनी मंत्रदडाचा उपयोग करून जे विचित्र अद्भुत करून दाखविले त्या विषयीही सांगितले.

त्या बेराग्यांनी मायाची मर्कटाच्या हातातून तो मंत्रदड नोकरून नका प्रमाणा असे चांडाळ भल्लूकाला वाटले. तो मंत्रदड कोणी चोरून नेला होता, हे आतांपर्यंत कळले नव्हते ते आता सहजी कळले.

मंत्रदडाविषयीची ही बातमी भल्लूक मात्रिकाला व कालीवर्माला वाळून मांगवी या विचाराने चांडाळ भल्लूक निवणार

चांडोळा

इनक्यान कालीवर्मा घोटधावरून तिकड येऊन म्हणाला—"भल्लूका! आपले तबू व घेरे पाळायला ही जागा बरी दिसत आहे.

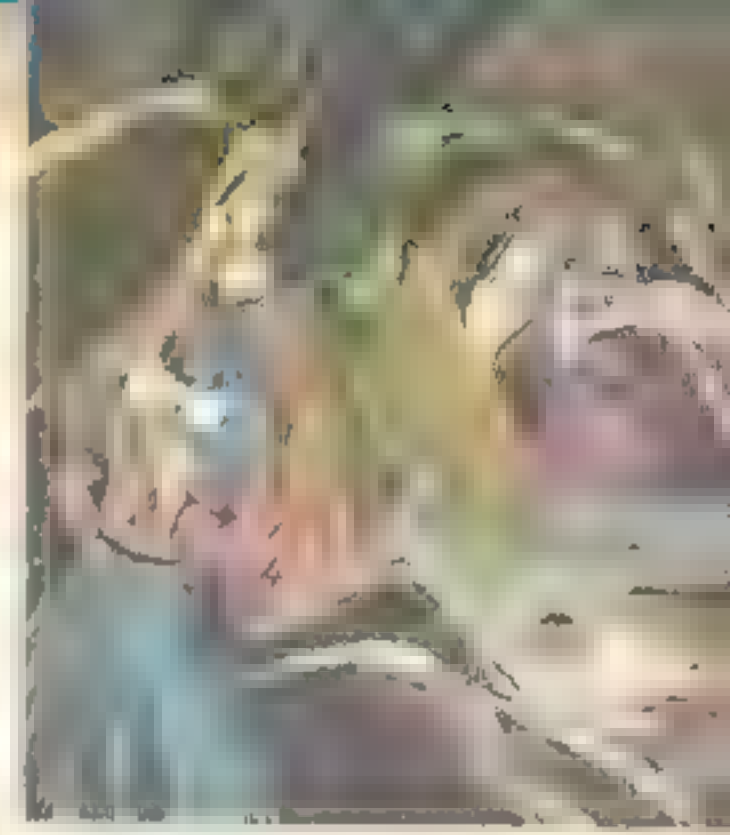
चांडाळ भल्लूक कालीवर्माच्या जवळ गेला व म्हणाला—"कालीवर्मा मालक! तबू वगैरेची गोष्ट मागाहून पाहू, पहिल्याच या रानटी माणसाला विचारून पहा, आपल्याला मावजघंजकित करून सोडणाऱ्या दोन तरीही घेऊन काय करू शकतो?"

कालीवर्माने विचारल्यावर त्या रानटी माणसाने पुन्हा एकदा त्याने रानात पाहिलेल्या राजा राजाविनाच्या मात्रिकाविषयी व राजासाविषयी आणि बेराग्यांना मंत्रदड घेऊन भुयारात प्रवेश करीत असताना त्याने पाहिले त्या विषयी सविस्तर सांगितले.

ते ऐकल्यावर कालीवर्मा भुयाराच्या नोकरावरून गेला व त्याने ज्ञान दावावून पाहिल आणि आत सावधपणे उतरला. तो तेथल्या सर्व धावत्या उतरून गेला तेव्हा त्याला दूर चांडाळा जवळ आणि त्याच्या आड तीन जण आत चालत असताना दिसले.

कालीवर्मा लग्न भुयारातून बाहेर आला व चांडाळ भल्लूकाला म्हणाला—"भल्लूका, आपल्या शिकारी नोकराला येथे पाहण्याला उभा कर व तू स्वतः

जातोय

लग्न भुयार मीथ आणि मात्रिक गुरूला घटून येथे जे काही एकलस ते सर्व जाऊन सांग मी भुयाराच्या वाटने आत जाऊन त्या बेराग्यांच्या जवळचा तो मंत्रदड परत मिळवितो."

चांडाळ भल्लूक निघाला व चार एक पावलंच गेला असेल, पावून ओरडला—"कालीवर्मा मालक! आता मंत्रदड त्या बेराग्यांजवळ आहे, ही गोष्ट मात्र विसरू नका बरं का?"

कालीवर्मा भुयाराकडे बघला व तलवार उपसून म्हणाला—"भल्लूका! माझ्या जवळची ही सोन्याची मूठ असलेली तलवार आहे तिची महिमा कशी आहे मी

मागत नाही, एवढे मात्र जरे की ही मंत्रदहावून कमी मात्र नाही ही भाष्या वडिलांच्या हातात असताना, हुन्लीचा राजा जितकेतू आहे का, त्याच्या वडिलांच्या सर्व शत्रूंचा शिरच्छंद हिन केला आहे बहुतेक ही तरवार आता स्वतः जितकेतूच रक्त पिणार आहे !'

वडाच्या झाडावरून खाली उडी मारून आलेला रानटी माणूस काय करावे, न मुचल्या-मुळे कावरा भावरा होऊन म्हणाला—'मासक, मी आता आपल्या वाटेने जाऊका ?'

चाकळ मल्लुकाचा रानटी शिकारी सेवक जवळ जाऊन त्याला म्हणाला—'काय रे! तू रानात राहणारा व मीही रानात

राहणारा, पोटासाठी आपणा दोघांनाही रानासाठी हिवावेच लागते म्हणून तुम्ही कोणत्यातरी जास्तसामर्थ्य असल्याच्या आश्रयाला राहून पुढले आयुष्य का घामवू नयेस ? या चंद्रशिला नगरीचा राजा जितकेतू फार दिवस सिंहासनावर राहणार नाही, असे मना वाटते आहे, तेन्ना जिकणाच्याच्या बाजूने राहणाऱ्या आपल्या मारक्यांना राजवरवारी चांगली नोंकरो मिळण्याची शक्यता आहे !'

ही रानटी माणूस रानटी शिकार्याकड अश्या मतेने पडत म्हणाला—'शिकारी दादा, तुम्ही बरेच काही तरी सांगितलात, ते सर्व बरोबर आहे या पुष्ट व कुचका-माच्या जितकेतू रानाला सिंहासनावरून उतरवू शकणारा बलदड आहे का कोणो ?'

शिकारी भुयारात उतरून गेल्या कालीवर्माकड बोट दाखवून म्हणाला—'त्यांचे माव काळीवर्मा आहे माने जितकेतू राजाने त्याचा फक्त अपमानच केला नाही तर शिरीषवनात त्याला नेऊन चांदाळ्याच्या हाती त्यांचा शिरच्छंद कर-विण्याची त्याने आज्ञासुद्धा दिली होती आतां हे त्याच्यावर सूड उगविण्याच्या प्रयत्नात आहोत

रानटी माणूस म्हणाला—'शिकारी दादा, तरमन मी सुद्धा तुमच्या बरोबरच

आहे, समजा !' असे सांगून त्याने ज्ञाने एक उडी मारली आणि रानटी शिकार्याला मिठी मारली

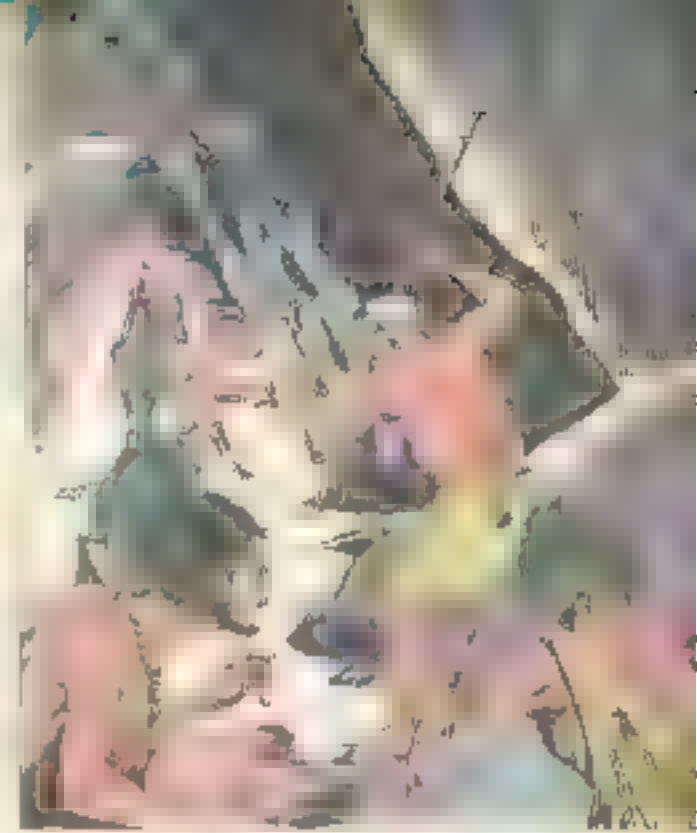
भुयारात उतरल्यावर कालीवर्माने गुढगा-वर पाह्यात काही अंतर चालून गेल्यावर पुढे जात असलेल्या तिघां बेंराग्यांना हाक मारली—'बाबा रे! मी येईपर्यंत !'

तां आवाज ऐकत तिघे बेंरागी दचकल आणि माग बळून पाहू लागले बेंराग्यांचे हाथ शिथळ थरथर कापत म्हणाले—'मुरु भवाग्यांचा उदरच रक्षण करणारा यक्ष असावा हा, आता आपला जीव पणार तो !'

गुरू बेंरागी भुयार क्षणभर वाचरता आणि माग बळून त्याने कालीवर्माकड जखपूर्वक पाहिल व म्हणाला—'अरे ए, शिष्यांपेढ्यातो ! आपण एवढे भिष्यासारखे काही दिसत नाही ही येणारी व्यक्ती यक्षासारखी दिसत नाही यक्ष कुजे अस-तात व त्यांचा आवाज किरटा असतो, जम आमच्या गुरुवर्याकडून मी ऐकल आहे हा तर आजानुबाहू बलदड माणूस दिसता आहे आणि याचा आवाजही क्षणसणोत आहे आपण या मंत्रदहाच्या सहाय्यान स्वर्ग मफाइन करू या.'

तड बेंराग्याने घालण पुढे व्हायच्या आत कालीवर्मा वरान व व्याजवळ यक्ष

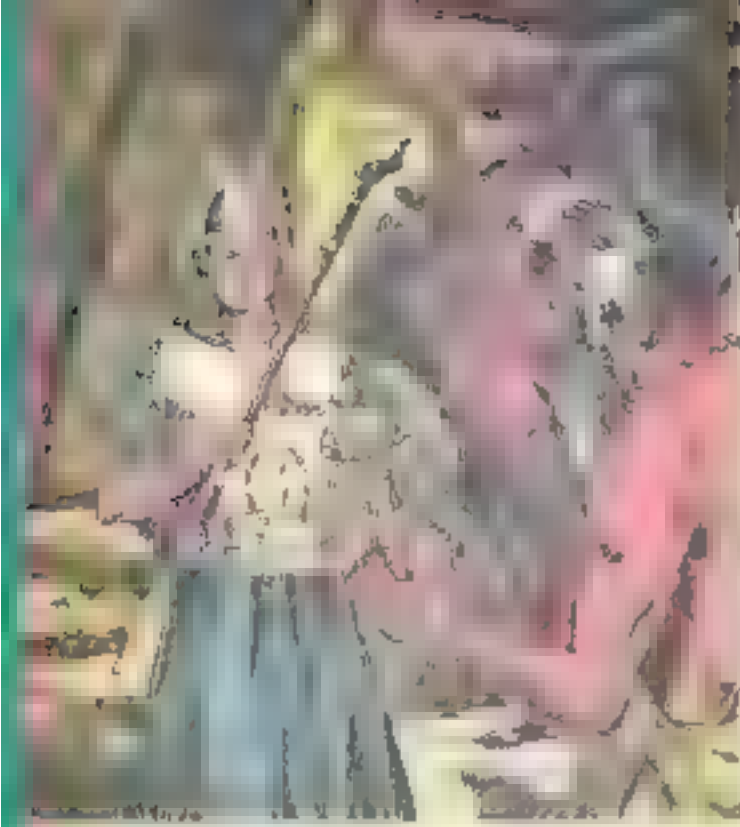
चांदोबा

म्हणाला—'तुम्ही कोण काय हे मला सर्व माहीत आहे माझ्या हातातली ही तल-वार तुमच्या हातातल्या त्या मंत्रदहापेक्षा जास्त शक्तिशाली आहे, लक्षात असू या ! पाहनां का मरा ?'

तळपत असलेल्या तलवारीकडे पाहूनच शिष्य बेंराग्याचा धीर काचला, म्हणाले 'गुरुवर्य ! लोकर मंत्र म्हणून त्याला भस्म करा !'

गुरुबेंरागी एक तर स्वतःच मयमीत हाऊन थरथर कापत हातात तो मंत्रदड उचलून काही तरी भय म्हटल्याचे सोग त्याने केले, त्याचा तो प्रयत्न निरुप-योगीच होता, त्यात कालीवर्मा त्याच्या-

जवळ आला व तलवारीचे टोक त्याच्या छातीला टाकून ठंबीत म्हणाला—“अरे ए सोंगाड्या! अरे तो मंत्रदंड फक्त माझ्या गुरूची आज्ञाच पाळतो तर तो मंत्रदंड देवतेस की तलवार सारंपार जाऊ दे म्हणतोस?”

गुरुबैरागी मंत्रदंड धावना की नाही या विचारात भागेपुढे करीत असल्या पाहून त्याचे दोष शिष्य ओरडले—“गुरुवर्य! देऊन टाका तो मंत्रदंड! त्याच्यात काही महिमा असती तर त्याने आपले रक्षण केले असते या घडीच्या दिवसात शक्तीटीत जाळून टाकण्या व्यतिरिक्त त्याचा काही एक उपयोग नाही!”

कालोवर्मा व बैरागीगुरू शिष्यांप्रतिष्ठापितो!” असे म्हणत बैरागीगुरू मभीरपणे कालीवर्माकडे पहात व मंत्रदंड देत म्हणाला—“वीर तरुण युवका! तुम साहस व पराक्रम सरोवर बांधाशिष्या-सायक आहेत! ही मंत्रदंड घेऊन आ आणि जितकेतू राजाला देऊन त्याच्या इत्तक मुलीशी लग्न करून घे व जितकेतू राजाने राज्य मिळवून समर वर्षे राज्य कर.”

ते ऐकून हसत कालीवर्माने मंत्रदंड घेतला व पुढे जायच की मागे वळायच या विचारात असता बैरागीगुरू काहीतरी गुप्तित सांगत असल्यासारखा जवळ येऊन म्हणाला—“शूर तरुणा! या भुयारातल्या ठव्याचा मावातरी भास आम्हांला देण योग्य होईल की नाही, मृच पहा!”

बैरागी गुरूने ते म्हटल्यावर कालीवर्माच्या मनात विद्युत्प्रकाशासारखा एक विचार आला तो बैरागीकडे खोल नजरेन पहात म्हणाला—“अस्स! तुम्ही या भुयारात एखादा ठंवा सापडल या जासनं या भुयारात सिरला होतात तर! परंतु मला वाटते आहे की राजा जितकेतूच्या वाड्यातून, खत्रून राजधानीवर हत्त्या केला तर पळून जाण्यासाठी हे भुयार म्हणजे चोर-वाट असावी. ही चोरवाट जितकेतू राजाच्या वाड्याडलांनी बांधून काढली

असावी. तरी या भुयारात तुम्हांला सीने चांदी काही सापडलं तर घेऊन जायला माझी परवानगी आहे. माझ्याबरोबर भुयाराच्या वाटत पुढे येता का?” कालोवर्माने विचारलं

बैरागी गुरू म्हणाला—“शूर तरुणा! तू विचाराबेस आणि आम्ही नाही म्हण-चार? तू पुढे हो, आम्ही येता!”

तबं जण दूर दिशत असल्याचा अधुन प्रकाशाच्या दिसनं चालू लागलं, एका जागी भुयाराची वाट सपल्यासारखी झाली. भुयाराच्या ताडावर शिळा बसविल्ली होती तरी फटोतून मास घोंदा उजेड पडत होता.

कालोवर्मा बैराग्याला म्हणाला—“आपण सर्वांनी मिळून भुयाराच्या ताडावरची शिळा बाजूला सरकविली तर आपण राजाच्या किल्ल्याच्या काणव्या बाजूला घडून पोचला हे कळलं अरे तर लावा हात एकदम!”

सर्वांनी मिळून ती शिळा बाजूला सरकविली. त्या बरोबर भुयाराच्या मार्गावर खूप लक्षलखाट आला. शिळवर जी फुल-झाड होती ती बाजूला खाली पडली व पडण्याचा हलकासा आवाजही आला

सर्वांत प्रथम कालोवर्मा वर बाहेर आला व त्याने एकदां चट्टकट पाहिल आपण राजाच्या उद्यानवनात शिरला

असल्याचे त्याच्या लक्षात आले. नंतर त्याने वर जायला जण करताच बैरागी गुरुशिष्य बाहेर आले व म्हणाले—“किती सुंदर जाग आहे! जितकेतू महाराजाचीच अग्रणार!”

कालीवर्माने त्यांना हलू बोलायला जण काही व म्हणाला—“आपण फार चाक्याच्या जागी आलो आहो. मला आपल्या जिवाची एवढी फिकीर नाही. राजाचे शिपाई घरा-घरा आलच तर जिवत असेपर्यंत त्यांना जवळ घऊ देणार नाही तुमचा काय विचार?”

बैरागी गुरू सरसर कापत म्हणाला—“आम्हांला स्वतःच्या जिवाची भीती

वैशाखासारखाच विवेक देवाच्या राज्याला मुळा विजय नावाचा एक मुलगा होता. विजय व शेखर बालमित्र होत. सध्या भावाभारखाच ते लढाणाचे मोठे झाले. विजयच्या राज्याभिषेकाची तयारी चालू होती. तरी तो शेखरला आपल्या बरोबरीचाच मानून असे

शेखरच्या पित्याने मृत्युसमयी मुलाला जवळ बोलावून घेतले व कोणी जवळ नाही असे पाहून म्हणाला—“बाळा, तू पितृवृक्षातून मुक्त व्हायला तयार असशील तर माझी एक इच्छा पूर्ण कर.”

“बाबा! तुमच्या आज्ञेची मी अवश्य पालन करीन. मी वचन देतो. पित्याच्या

आज्ञेचे पालन न करणारा मुलगा पुत्रच नाही. बोला, काय करू ?”

“विदेह राजवंश नष्ट करू” वैशाख म्हणाला.

ते एकूण शेंखरची अनकलज गुण झाली. पित्याच्या मनात ती इच्छा असण म्हणजे स्वामिदाहच नव्हे तर राजद्रोहही आहे! नंतर आपण आपल्या मित्रांना वध कराय म्हणजे मित्रद्रोहही होणार!

शेखर म्हणाला—“बाबा, पण ते का? अशी इच्छा मनात उडवायला ससेच कारणही असणे पाहिजे.

“विदेह राजा याज्ञ प्रभू असले म्हणून काय झाले? त्याची भर सभत एकदा माझा अपमान केला आणि माझ्या विरुद्ध कठोर कारवाईसुद्धा केली. हा राजकल निमूल हाईपर्यंत भाड्या आरग्याला शान्ति लाभ होणार नाही. तू वचन दिल्याप्रमाणे माझी इच्छा पूर्ण करीन. अशी तू जपय घेतल्याशिवाय मला निश्चितपणे मरण येणार नाही.” वैशाख म्हणाला.

शेखरने पित्याची शेवटची इच्छा पूर्ण करण्याची जपय घेऊन प्रतिज्ञा केली.

वैशाखाच्या मनाचे समाधान झाले व स्मित चेदनान त्याने दोळे मिटले.

पित्याच्या मृत्यूनंतर शेखरला पित्याच्या जागीच काम मिळाले. त्याच वेळी विदेह

राजा आपला घुबराज विजय याचा राज्याभिषेक केला. शेखर राज्याचा एक सामान्य अधिकारी झाला असला तरी विजय त्याला आपल्या मित्रासारखाच मानून शिकारीला असा की वनविहाराला असे शेखरला आपल्या बरोबर घेऊन जात असे. दरबाग्याबाहेर दोघे स्वामी व सेवक हे नाते विसरून आप्तमित्राभारखाच परस्परराशि वागत.

विजयच्या मनात काही बदल झाला नाही. शेखरच्या मनात मात्र हळूहळू बदल झाले. सध्या पित्याला दिलेल्या वचनाप्रमाणे आपण राजवंश निमूल केला की ते काम पुरे होईल. कारण राजाला दुसरा मुलगाच जन्मला, व होण्याची शक्यताही

नव्हती. म्हणून सध्या मिळतांय विजयला ठार करण्यासाठी शेखर आपल्या मनाला बट्ट करीत होता.

एकदा विजय शिकारीला निघतांना शेखर बरोबर होता, आणि अस झाले. दोघे मित्र इतर लोकांपासून दूर भटकले. शेखर आपली तलवार उपसून विजयच्या पाठीत जुपमणार इतक्यात बरोबरचे इतर सरदार तेथे आले. शेखरच्या हातची ती मधी निसटली.

आणखी एकदा दोघे मित्र होंगरातून फारफटका करून येण्यासाठी निघाले. तेथील दृश्य अत्यंत मनोहर होते. आगराच्या टोकाला काड्या पलांकाचे एक सुंदर बरी होती. दरीत उतरून जाणे शक्य नव्हते.

मी मरलेममची तुझ्याच नावाचा जप करीत तुझ्या हातचात पाहिल! आपल्यासारख्या गाव येथी असलेल्या मित्रास असा तऱ्हेची कारण काय?" विजय म्हणाला

शस्त्राच्या ताडानून एक शब्दही उमटला नाही त्याचे तोंड खटपिशी उतरल ते पाहून विजय म्हणाला—"तू माझा वध करण्याच्या प्रयत्नात काही दिवसांपासून आहेस, माझ्या द्वाकून तुझं काणसं अहित झालं, मला सांगशील का? कोणत्याही प्रकारची भयभीती मनात न ठेवता सांग."

निरुपाय होऊन शस्त्राने वटिलांना मरणे समयो दिलेल्या भक्ताची गाष्ट सर्गातली

मनें एकुन धन-यावर विजय म्हणाला—
'तू श्रीरामासारखे गिन्याच्या अज्ञानातले करायला निघालास याददल तुझा वाव्हाणणोच करायला हवो तर मग तू आपली तलवार उपसून माझा भवट कर"

शस्त्राने तत्काळ तलवार उतरवली व विजयला भोसकणार, त्या पुर्वीच विजय आपली तलवार उपसून शस्त्राशी दड घुडाला तयार झाला शेखर विजयसमोर निष्प्रभ झाला

विजय मित्रावर उतर घेऊन विचारल, तू माझा वध केलास तर तुला

कल्याचं पाप लागल व मला कदाचित नरकही मिळेल. परंतु आपण पुरासारखं दंडबुद्ध करून येथी तर आपणां दोघांस वीरगती प्राप्त व्हाईल!"

दोघांचे दंड बुद्ध झाले. विजयच्या समोर शेखर टिकव घेव शकला नाही. त्याच्या हातातली तलवार उतरली. त्याला एक धक्का देऊन आपली पत्तन विजय म्हणाला—
"माहीत राहा वीरगती प्राप्त वध करायला निघाला होता सा? की त्याच्यावर त्याचं खरं मिथप्रभ नव्हते म्हणून? या शकाचं समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिल नाहीस तर तुला माहीतच आहे की तुझ्या हाक्याची संभर घकल होऊन तुझ्याच पायावर सोळू लागलीस"

घयवर गण्ट सांगून वेताळ म्हणाला—
"राजा, विजयने आपल्या एका आप्त-मित्राला ठार केले, हा अन्याय नाही का?

शेखर हा एखाद्या खुनी गुन्हेगारासारखा नव्हता. तो एक थोर आदर्श मनात ठेवून विजयचा खून करायला निघाला होता अशा व्यक्तीला तुझ्यात दाकून भागले असते, किंवा हद्दपारीची शिक्षा करता आली असती. पण विजयने त्याचा वध का केला? शेखर बुद्धबुद्धीनेच त्याचा वध करायला निघाला होता सा? की त्याच्यावर त्याचं खरं मिथप्रभ नव्हते म्हणून? या शकाचं समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिल नाहीस तर तुला माहीतच आहे की तुझ्या हाक्याची संभर घकल होऊन तुझ्याच पायावर सोळू लागलीस"

विजयमर्दित म्हणाला—"पितृमाझा-पालनासाठी शेखरने विजयच्या वधाचा

कल्याच्या हाकाला लभ राहून दरीचे दुष्य पाहता येत होते

शेखर विजयला त्या बाजूला बोलावून धकल मला विजय दरीचे दुष्य पाहण्यात गर्क झाला असल्याचे पाहून शेखर त्याला दरीत ढकलण्यासाठी सरसावला

त्याच वेळी विजय भागे वळून म्हणाला—
'ही जागा फार धोक्याची आहे बुवा! वसव्याली उत्तरेन जाऊ

खाली उतरून गेल्यावर दोघं मित्र एका जिल्हेवर बसले विजय म्हणाला—
"मला रात्री एक फार वाईट स्वप्न पडलं

"काय रे बुवा?" शेखरने विचारल.

निश्चय केला होता परंतु विजयन शस्त्ररक्ष्या वधाचा निश्चय केला नव्हता. दडमुद्दात शस्त्ररक्षेच ती संधी विजयला दिली. युद्धात विजयचा वध करण्याची शक्ती शस्त्ररक्षेच नव्हती. पितृआज्ञेच पालन हेच एकमेव उच्च ध्येय. माणसाच्या आयुष्यात कदापि असू शकत नाही. कुतज्ञता, राजभक्ती, येथीधर्म वगैरे अनेक उच्च आदर्श. माणसा-समोर असू शकतात. दोन उच्च आदर्शात शस्त्ररक्षे संधर्ष निर्माण झाला की कर्षा प्रतीचा आदर्श सांगून त्यानच्या त्यान जा उच्च आदर्श असेल, त्याचे शोधन करावयाचे असले. या दृष्टीन पितृआज्ञापालनाच्या शस्त्ररक्षे स्वतः समोर ठेवल्या आदर्श होत. प्रतीचाच म्हणावा लागेल. शस्त्ररक्ष्या पित्याने मूढबुद्धीन राजवण निर्मूल करावयाला सांगितला या उलट राजा उदार होता. त्यान शस्त्ररक्ष्या बापाने किती चुका केल्या तरी त्याला कामावरून काढून टाकल नव्हते. कित्येकदा केल्या चुकांबद्दल त्याची फक्त निभर्त्सना केली होती. शस्त्ररक्षे

बाप आपली जबाबदारी योग्य तऱ्हेन पाहू शकला नव्हता. हेच दिसते. शस्त्ररक्षेच होनवृत्तीनच वागला असेच म्हणावे लागेल. त्याच्या पित्याने आपली जबाबदारी इच्छा म्हणून सांगितली तेव्हा तरी इच्छा पुरी करण्याची गरज नाही असे ठरवून ती गाष्ट पित्याला सांगून टाकायला हवी होती. त्याने तसे केले नाही. विजयन आपल्या स्वप्नाची गोष्ट सांगितली तेव्हा शस्त्ररक्षे आपला हेतू विजयला कळला. असावा हे आढळून त्याचे पाय धावू लागले. तसेही त्याने केले नाही. त्याच्या वध करावयाला सांगितले तेव्हा शस्त्ररक्षे तळवार उपसली. यापेक्षा नीच जास्त नीच कर्म कायने असू शकेल? म्हणून अशा व्यक्तीचा वध झाला, याबद्दल वाईट वाटून घ्यायचे कारण नाही."

अशा तऱ्हेन राज्याचे भौत भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा झाडाला वाळून साचकटू लागला.

५-११

नवे भूत व जुने भूते

ए. १. गावला एक शतकरी भूतान अस. नागर आवायला किवा गाडी आवायला त्याच्याकड एक बैलाची आडी होला. त्यातला एक बैल एकाएकी बैल. म्हणून एक बैल विकत आणण्यासाठी शतकरी आपल्या मुलाबरोबर भांडवड्याच्या बाजारात निघाला. वाटत कायला काही हवे म्हणून शतकरीच्या बायकोन बाजरीच्या तीन भाकऱ्या ककून बांधून दिल्या होत्या.

बायलक बाजारात गेले आणि सुवेवाने त्याला एक चांगला बैल मिळाला. झाल बाय ककून शेवटी त्यांनी बैल विकत घेतला आणि त्याला घेऊन घरी निघाले. वाटत एक पायच्या असलेली विहीर लागली. बायलक दमल्ल होत व मूकही झाला. हात पाय घेऊन पायच्या नवरून विहीरीत गेले व हातपाय घेवून बाकरी

जायला बसले. मुलगा आरड्याला—"बाया तुम्ही दान का, मी एक लाते।

त्या विहीरीत तीन भूत रहात होती. मुलगा म्हणाला ते त्यांनी एकल व बायकन गेली ती भूते बायलक बसल हाते नेध जाली व हात जाडून म्हणाली—'बाबांनो! आम्हांला काळ नका. तुम्ही सागाण ते काम आम्ही करू."

शतकरीच्याने ती भूते असल्याचे व ती मुलगा म्हणाला ते एकल बायकन गेली असल्याचे ओळखले व म्हणाला—"ठीक आहे, परंतु बायकन बरोबर आले पाहिजे व आम्ही साणू ती काम केली पाहिजेत."

'तुम्ही सागाण ती कामे आम्ही आनदाने करू।' भूते म्हणाली.

बायलक नव्या बैलाला बरोबर घेऊन भूतांसह घरी पोचले. शतकरी भूतांकडून सर्व कामे करवून घेऊ लागला.

२८ अशा लहान शतकन्याच्या घरी
क म क म ४ ४ ३ त्यांना भयान वधून
मधून काही भुते त्या विहिरीत घत
एक भूत असेच त्या विहिरीत त्या तिघा
भूतांना भेटायला गेले असतां ती भू-
शतकन्यावरिबर त्याच्या गावी गेली
शतकन्याचे त्या नव्या भूताला कळल
म्हणून त्या जुन्या भूतांचा साथ काढीत
नवे भूत शतकन्याच्या घरी आले जुनी
भूते त्याला शतकन्याच्या गांठघात भेटली
नव्या भूतास त्यांना विचारले-“तुम्हा
आपले घर सोडून इकडे काशाला आलात?”

“आमच्यावर आल्या प्रसंगी काणव्या
घावलात सातू? दाघ जण आम्ही राहता
थ्या विहिरीत तनय्य आम्हाला साता
म्हणाले. आम्ही त्याच्या हातापायी पडून
व सांगातीले ते काम करायच कळल कळत
म्हणला वाचविले” जुनी भूते म्हणाली
‘काय पण बोलता आहे! मी त्या
दोघांना ठार करतो. तुम्ही मला या
कोपण्यात लपू द्या’ नवे भूत म्हणाले

इतक्यात शतकरी बायलक म घत
आले. बाप नव्या बॅलाकडे पाहून मूळ क-
म्हणाला-“हे बघ रे! या नव्याच्या बाप
असा दिवना राह पाडा कड कुपना
तापत ठवलेली पळी घेऊन ये!”

जुन्या भूतांचा नव भूत उचलून
व घावत येऊन शतकन्याचे पाय धरून
म्हणाले-“मारक! मला बटका दे-
नका! मी देखील जुन्या भूतांसारखीच
तुम्ही सांगाल ती कामे करीन जुनी भूते
जनात फक्त कापूस पिकवितात मी तो
पिकून देऊन

“मी तेच काम तुला सांगवे
हाता या कुपून तुम्हाला कपूस न-
नाही. पिकलला कापूस हवा आहे
शतकरी म्हणाला

जुन्या भूती नवे भूता ये
म्हणाली-“कळली तुम्ही
आम्हाला सोडाविण्याच्या कुशाख्या म-
शब्दस आम्हाला इमान हाता या पक्षा
कामाचा बाजा वाहीतयस माय

मानवांमध्ये दानव

विंध्य पर्वताच्या राजावनात कामरूप
नावाचा एक राक्षस रहात अस
त्याला त्याच्या मनाला वाटल ते रूप
धारण करण्याची शक्ती प्राप्त होती. काही
काळ सोडल्यावर आपणाला मरण कस
येईल हाच एक विचार त्याच्या मनात
उत्पन्न झाला. परंतु मर्याचे कस हे त्याला
कळना कारण बागराच्या कड्यावरून
त्याला एका पावलात आली घरीत उतरता
या ठिकाण मृदुत्याच्या पाण्यात घरी मागावा
तर ते त्याच्या गुदम्यापुढेच जेमतेम येई
दुसरे रूप घेऊन मरण्याचा त्याने यत्न
कळत पाहिला, परंतु त्यावेळी तमक
त्याला पुन्हा त्याचे मूळ राक्षस रूप
प्राप्त होई

एकदा विंध्य पर्वतावर त्याला एका
क्रांदाचे डगान वळल ती न मान्य मान-
मात्र रूप घेतून त्याच्यामसार हात जोडून

उभा राहिला आणि आपल्या मनावला
इच्छा व्यक्त केली त्या ऋषीने त्याला
समजावून सांगितले की मावा रे, तसा
राक्षसजन्म हा सुखाचा नसतानच, तेव्हा
तुझ्या मनात जी इच्छा उत्पन्न झाली आहे
ती खराखरीच तुझ्या हिताची आहे! परंतु
तुला दीर्घ आयुष्य प्राप्त आहे म्हणून
तू अस्महत्या करून आपला पापट करून
चललास तर तुला पुनर्जन्म प्राप्त होईल
म्हणून तू प्रथम ठरव की काणव्या योनीत
जन्म घेजे तुला जावजल, त्याप्रमाणे मी
तुला आशीर्वाद देईन

परंतु कामरूपला कोणती यानी मागावी
हे कळना. म्हणून त्याने त्या ऋषीलाच
तेही सांगण्यास विनती केली. ऋषीन
मानवजन्म श्रेष्ठ असल्याचे सांगितल

ऋषीने सुचविल ते कोठवर खरे आहे
हे पाहून वेण्यासाठी कामरूपने थोडक्या

वेळपुरते मानव जातीत राहण्याची इच्छा असल्याचे सांगितले

कामरूप मानव रूप धारण करून एका एका घरी राहून मानव जीवनाचे निरीक्षण करू लागला तेव्हा त्याला मानव जातीतील लोक नीतिनियमांचे पालन करीत सुखी जीवन घालवीत असल्याचे कळाले

त्या गावाचा प्रमुख रक्षक बीरसिंह हा त्या गावच्या लोकाना देवाचा एक अवतारच वाटे तो असेपर्वत गावावर काणतही सकट येणं शक्य नाही अशी त्याच्या मनाची खात्री होती बीरसिंहाच्या पराक्रमाची माहिती मिळावी यासाठी कामरूप त्याला भेटायला गेला

बीरसिंहाने आपला राजितसामर्थ्य व धन वर्णन केले व म्हणाला "म्हज, विनंती दिल्यानं अनंनक राक्षसांचा बंध केला होता परंतु मला सुद्धा तशी संधी मिळाली तर मी सुद्धा राक्षसाला ठार करून दाखवीन" ते ऐकल्यावर कामरूपने राक्षस रूप धारण केले व म्हणाला—"तू तीनदा माझ प्रदक्षिणा घालून नमस्कार करशील तर तुला मी सांबाळीन नाही तर." बीरसिंह बरघर कापू लागला त्याने राक्षसाला तीनदा प्रदक्षिणा घालून नमस्कार केला मानव जातीचा पराक्रम पाहून कामरूप तेथून अक्षय झाला

त्याच गावात एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे त्याला हेमंगी नावाची एक सुंदर

महिला होती ते कळल्यावर कामरूपने एका सुंदर तरुण मुलाचे मानव रूप धारण केले आणि त्या श्रीमंताला जाऊन भेटला त्या श्रीमंत माणसाने कामरूपला निरतिगळे प्रश्न विचारले, परंतु त्याच्या मनाचे समाधान झाले नाही म्हणून त्याने कामरूपशी आपल्या मुलीचे लग्न करून देण्यास नकार दिला

तेव्हा कामरूपने आपले राक्षस रूप धारण करून त्याला इरडावून विचारले—"तू माझ्याशी आपल्या मुलीचे लग्न करून घायला तयार आहेस की नाहीस?" तो श्रीमंत माणूस बरघर कापू लागला आणि त्याने आपल्या मुलीचे

लग्न त्या राक्षसाशी करून देण्याचे मान्य केलं

तेव्हा राक्षस छंदलदा हसू लागला तेव्हा त्याला मानव जातीत प्रेम व वास्तव्य किती उथळ आहे हे कळलं

त्याच गावात शिवानंद नावाचा एक धार शिवभक्त रहात असे. त्याच्या घरी नित्य भजनपूजा मगरे चालू असे

एकदा मध्यरात्र उठल्यावर कामरूप शिवानंदच्या घरी गेला आणि आपले राक्षस रूप धारण करून म्हणाला—"तू ज्या देवाचे स्तवन करतो आहेस त्याची माझ्यासमोर निंदा करशील की नाही?"

शिवानंदने तत्काळ राक्षसाचे पाय धरले व म्हणाला—"बाबा रे, ते पापकर्म करा-

अर्थात् अनेक कधीच्या आश्रमात गेल्या
कीर्त हे भृगुवशी च्यवन याचे चिरजीव
होते तेथे काही दिवस राहून कीर्त
कृपाचा निरीक्ष घेऊन परशुराम त्याच
पणालाच म्हणत जमुदगतास आजचा भग
कृपाच्या आश्रमात परतला अस सांग
तात हे परशुराम भृगुच्या आश्रमात प्रवेश
करून आता त्याने तेव्हाची मुखपट्टी न
शकल्यामुळे भृगु कृपाच्या सर्व शिष्यांनी
हात घट्ट मिटले म्हण

भृगु कृपांनी आपल्या नातवाच्या मुलाचे
प्राप्त करून देऊ दे याला सल्ला
दिले 'बाबा तुला मोक्ष न द्यावे तित
हीच मला मला मला मला मला
न द्यावेय परशुराम आजून शरणाव

संभरण कराय बघूनचो कर देऊ न दे
इच्छा पूर्ण होतोले"

त्या प्रमाण परशुरामान हिताकडे निव
कान नगरावर्धी चरु फेला परशुरामाचा भेट
व आताही त्यास परतत हिताकडे येऊन
म्हणाय करी व मला चिंतिन कर

अकरात परशुरामाचे परशुरामाच्या
ठरविले म्हणून एक निवेदन च भग
घरून झकडून परशुरामाचा दंड देऊ
विलेय करी ते तुम्ही द्या कर काम
माहे तुम्ही?"

परशुरामान हात घेऊन परशुरामाचा निवेदन
नम्रपणे देऊ घेऊनच उतर दिले
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन

येत नाही ते तुम्ही नेहमी देऊ देत दिव
आण नकाय परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन

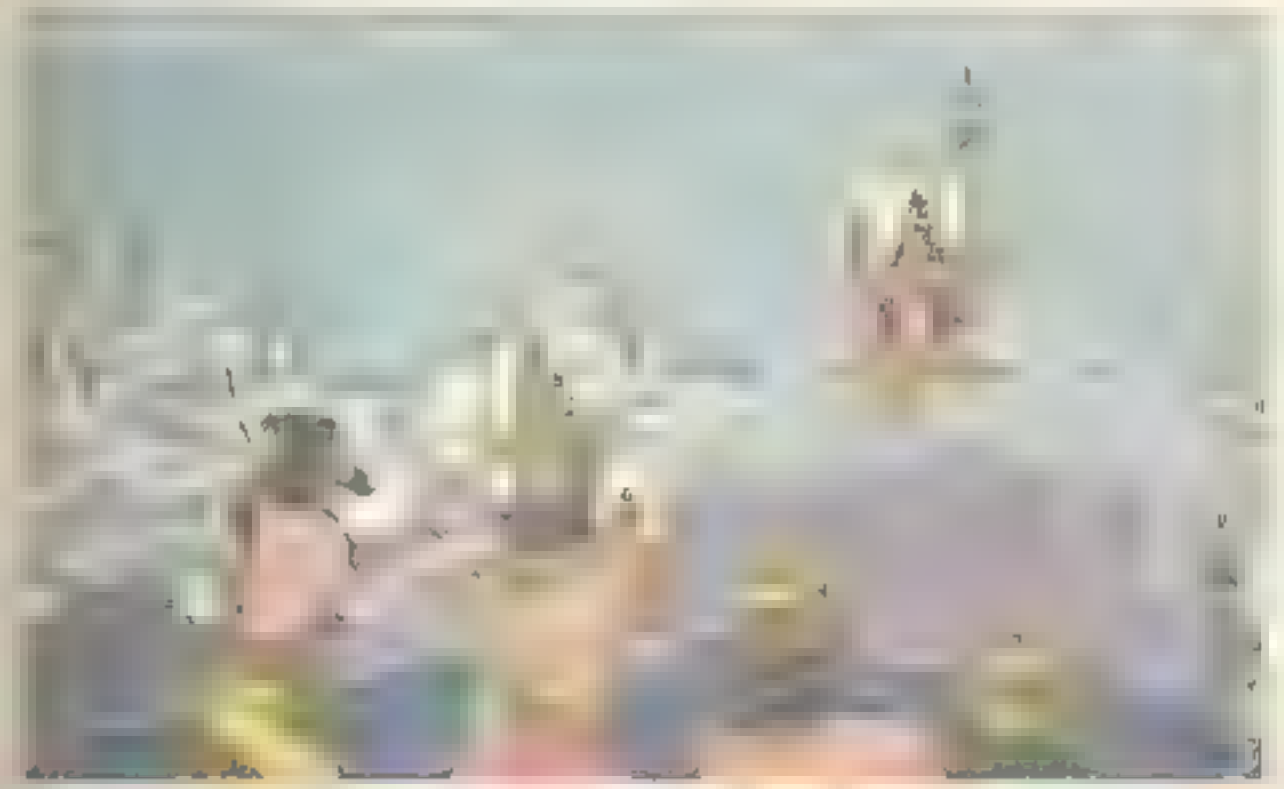
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन

परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन

परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन

परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन

परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन
परशुरामाचे निवेदन परशुरामाचे निवेदन

बाध तत्कारण मरण न वन ७
जागी एक शंख श्रवण माला स्थान
परमुरामाला नमस्कार केला व म्हणाला—
“मी शायक बाध झालो हातो. आता
अप्यण मला शायकून केला आहे त्या
नंतर तो शंख शंखलीकृत निधून
गला

वायाच्या जवळपासून परशुरामान ज्या
ब्राह्मण बालकाचे रक्षण केले होते त्या
मुलाचे नाव अकृतघ्न असे होते. तो सात
नावाच्या मुनींचा मुलगा होता तो तोंच-
पाशी करीत असत असता त्याच्यावर
वायाची दुष्टी पडली परशुरामान रक्षण
केले म्हणून तो बालक परशुरामाची सेवा
करीत त्याचा मित्र व शिष्य असे अन्धभर
परशुरामावरच राहू लागला.

स्वान्तर परशुराम मङ्कतवणला बराबर
 वंळस भुगु ओवं, श्चयिक मुनी आदिकांच्या
 आश्रमात जाऊन रावली आपल्या ब्रह्मज्ञाना
 भंटायला गेला तेथे त्याने सर्व ज्ञानांत
 पित्याला शोणितला.

एतद्विषयं पश्यतु जलमंजय पाय्या
मृत्वाचं नात्र शतानीकं त्वात्रैकं
देशं निश्चयं आगच्छेत् राज्यं वादुर्विभं व
अथवा मगनीमुद्रा मगदत कलाः

१५५५ १५५५ १५५५ १५५५ १५५५
 १५५५ १५५५ १५५५ १५५५ १५५५
 १५५५ १५५५ १५५५ १५५५ १५५५
 १५५५ १५५५ १५५५ १५५५ १५५५
 १५५५ १५५५ १५५५ १५५५ १५५५

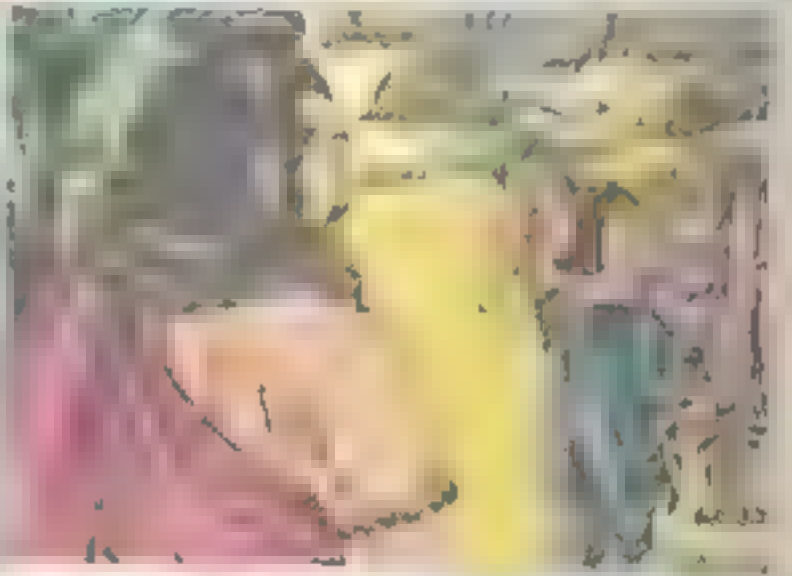
शतानीक धारस्यावर त्याचा मुलगा सहजामीक गादीनेर बसला तो मुठा पराकमी होता. परंतु त्याने आपल्या पित्याप्रमाणे दिग्विजय करून साम्राज्य वादकियाचा राजा केला नाही

॥ वाचं धेनुमुपासीत ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

१. २५ नवंबर २०१९ को, श्री. १. १. १.
 २. २५ नवंबर २०१९ को, श्री. १. १. १.
 ३. २५ नवंबर २०१९ को, श्री. १. १. १.
 ४. २५ नवंबर २०१९ को, श्री. १. १. १.
 ५. २५ नवंबर २०१९ को, श्री. १. १. १.
 ६. २५ नवंबर २०१९ को, श्री. १. १. १.
 ७. २५ नवंबर २०१९ को, श्री. १. १. १.
 ८. २५ नवंबर २०१९ को, श्री. १. १. १.
 ९. २५ नवंबर २०१९ को, श्री. १. १. १.
 १०. २५ नवंबर २०१९ को, श्री. १. १. १.

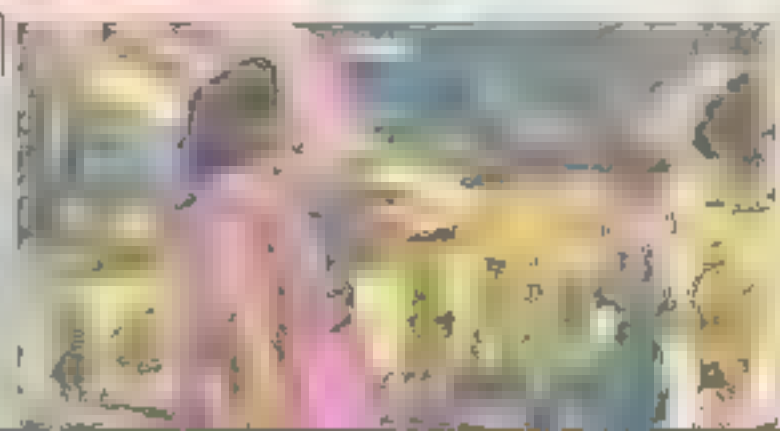

२. ३. ४. ५. ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२. १३. १४. १५. १६. १७. १८. १९. २०. २१. २२. २३. २४. २५. २६. २७. २८. २९. ३०. ३१. ३२. ३३. ३४. ३५. ३६. ३७. ३८. ३९. ४०. ४१. ४२. ४३. ४४. ४५. ४६. ४७. ४८. ४९. ५०. ५१. ५२. ५३. ५४. ५५. ५६. ५७. ५८. ५९. ६०. ६१. ६२. ६३. ६४. ६५. ६६. ६७. ६८. ६९. ७०. ७१. ७२. ७३. ७४. ७५. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.

१५. ३ ५ १५ १० १५ १५
 १५ १५ १५ १५ १५ १५
 १५ १५ १५ १५ १५ १५
 १५ १५ १५ १५ १५ १५
 १५ १५ १५ १५ १५ १५

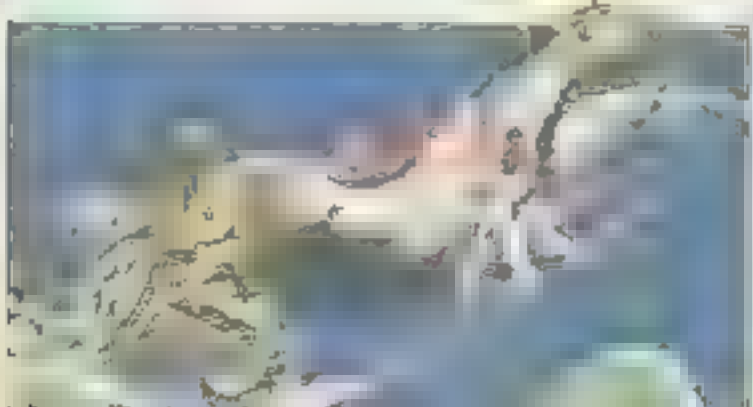
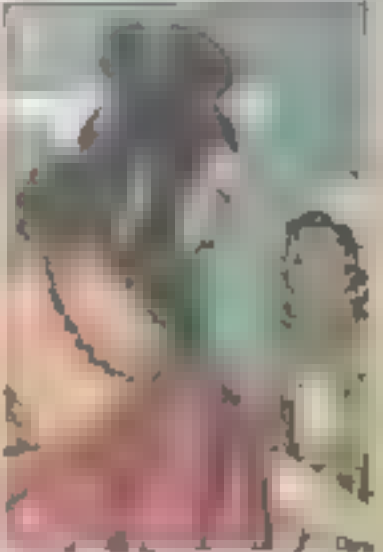
११. १०२०० १०००० १००००
१०००० १०००० १०००० १००००
१०००० १०००० १०००० १००००
१०००० १०००० १०००० १००००
१०००० १०००० १०००० १००००
१०००० १०००० १०००० १००००
१०००० १०००० १०००० १००००

आनन्द...
 'है राम काही मल्लभ बाहे, परत
 म्हायाने संगान्न केलेवे बाहे म्हायान
 आपण हे स्वीकारावे बाणि आगीबाहे
 राह...
 म्हायान...
 म्हायान...

म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...

म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...

राज्याभिषेक

ए...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...

म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...

म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...

म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...
 म्हायान...

लोभाने फल

गणेशाच विराग्या भालाचे दुकान हाच
स्थावरावर तो बकन्या पाळीत असे
त्याच्या बायकोला सुवर जरीकाठी सादपा
व दागित्यांशिवाय दुसरे काही सुचत नसे
बकन्या विकून जो फायदा होई तो सर्व
कडून गणेशाट बायकोसाठी सादपा व
दागिने खरेदी करीत असे. एकदा कोणता
तरी सण आला आणि गणेशाटचा बायको
साठी एक साडी विकत ध्यावी लागली

तो एक बकरी घेऊन बाजारात गला
मसका बाजाराच्या दिवशीच खूप पाऊस
पडला म्हणून बाजाराला फार धाबे लाक
आले होते. गणेशाटच्या बकरीला बोल
रुपयापेक्षा जास्त किंमत द्यायला कोणी
तयार नव्हता तो संध्याकाळपर्यंत चांगला
किंमत यईल या आशेने बसून राहिला
शेवटी तिराच हाकून बकरीला मऊन गरी
निघाला. वाट डोंगराळ होती. गावाजवळ

जो सुधाकर

एका वळणावर एक गुहा होती लोक
म्हणत की त्या गुहत मुने असतात. गुहाजवळ
गणेशाटचा दुकान असे
होऊ लागला

गणेशाट अशाप्रमाणे पावले उचलीत त्या
वळणावरून पुढे पाण्याच्या प्रयत्नात होता
त्याच वेळी त्याला एक आलं, - "कोण तो?
काळोच बडू लागल्यावरही इकड पाऊस
टाकायची तुम्ही एवढी हिमत!"

गणेशाट थर थर कोपत म्हणाला - "मी
गणेशाट रे, बाबा! माझी बकरी बाजारात
विकली गेली नाही. म्हणून तिला परत
घरो घेऊन जातो आहे गुन्हा असा अवळी
या बाजूला घणार नाही कान धरता!"

"बकरी माझ्या गुहेत साहुन तू जा
बाब्या वाटेने. सकाळी येऊन तिची किंमत
पडून जा' हे म्हणून गणेशाट
एक आलं.

बाबन्या! " असे मनात म्हणत गण-
ेशाटने बकरीला गुहेत बकलले आणि तेथून
त्या बकरीला परत घरा जवळ ही गणेशाट
मध्ये हिमत नव्हती बायकोला काय उत्तर
दायजे? हा प्रश्न समोर उभा होता
भुताकडून ये मिळत ते घडून गेलो तरच
बायको बराल पाऊस टाकू देईल अशी
त्याला घास्ती हातो

म्हणून गणेशाट उजाडपर्यंत काणच्या
तरी आंबरीवर पडून राहिला आणि
उजाडल्यावर साहस करून गुहेकड निघाला

"बकरीच मास कार स्वादिष्ट हात
हो घडून या तिची किंमत। १-२-३-४

पाठीपाठ एक पाटली गुहेतून बाहेर आला
व गणेशाटच्या पायाजवळ आदळली. तो
घेऊन गणेशाट अशाप्रमाणे पावले उचलीत
घरी निघाला. बरी पावताच गणेशाटने
दार बंद करून घनले आणि पोटाची
आवाज ऐकत बसून बसून बसून बसून
रुपये होते

"ह्या प्रकारच्या बकरीला इतके रुपये
द्वारा काय मूल्य होता हो ती?" गण-
ेशाटच्या बायकोने विचारलं.

"हे पहा, मी सांगतो आहे ते या
कानाच त्या कानाला कळता कामा नये,
बरं का?" या सच्चांत बायकोला सावध
करून गणेशाटने घडलेली गोष्ट सांगितली

बाबाबा

गणेशाटची बायको म्हणाली - "बर आलं
की, पण तुम्ही सुद्या ही गोष्ट या कानांची
त्या कानाला कळू देता कामा नये"
पण ती स्वतःच गप्प राहू शकली नाही
इतकी महत्वाची गोष्ट पोटात कशी
राहणार? तिने बाजाराणीला सांगितलं.
बाजाराणीने नवऱ्याला सांगितले आलं
गावभर ती गोष्ट पसरली

ज लोक बकन्या पाळीत त्यांना परभालद
आला. ज्याच्या जवळ बकन्या नव्हत्या
त्यांनी बकन्या विकत आणल्या. सर्व लोक
दुसऱ्याची नजर चुकवून आपापल्या बकन्या
गुहेत पाचवून आले. गणेशाटसुद्धा बायकोच्या
आग्रहामुळे आपली वहा बकन्या गुहेत

एका राजास त्याच्या शरीराला एक मणि दित
तरुण रूपात असे तो अस्यत शरीर
होता, त्याने राजदरबारात नोकरीसाठी
गुप कटपट केली परंतु त्याला राजाचे
दर्शन मिळाले नाही

माणसाला जगण्यासाठी उदरनिर्वाहाचे
एखादे साधन पाहिजेच! जगात ज्या अनेक
विद्या व कला आहेत त्याचा उपयोग
मुक्यतः उदरनिर्वाहासाठीच जास्त असतो
असा विचार करून तरुणाने काही ठरविले

एके दिवशी राजधानी बाहेर एका
झाडीच्या जवळ त्याला दोन तीन समाधी
दिसल्या, त्याच्या चारी बाजूला वास्तू
होती आणि वानटी झाडे उगवली होती
ते दृश्य पाहून त्या मणिसाख्या मनात एक
विचार आला त्याने त्या समाधीच्या चारी
बाजूचे रान गवत काढून तिथली जागा साफ
केली, झेपाने ती जागा सारवून रांगोळी

व इतर साधने ठरवून घेतली व
आणि समाधीवर फुल बांधून त्याची दररोज
पूजा करू लागला

गावातलं लोक देवळात जातो वंता
किंवा परगावी काढे जाताना त्या समाधी-
कडे जाणवयेचकित हाऊल पत्रात काही
लोक नेचे काही वेळ थांबत व समाधीच्या
सजारीच एक माणसाला कुठीर बांधून
रहात असल्या पाहून विचारीत की कोणाची
समाधी आहे? ती व्यक्ती उत्तर देई

या समाधी जाणव्या महाराजांच्या
पूर्वजांच्या आहेत कोणी पत्रात मृदा नाही
इतकं माझ्या मनात मला त्याच्या पत्रात
विषय असाच आढळत आहे त्याने मने
या समाधीचा जणव्या करून त्याची
पूजा करत आहे

त्या मुर्तिक्षित माणसाच्या हातून
शब्द पडून राजाच्या ने चर बाट लागल

कारण त्याने समाधीवर घुंता बांधून त्या
स्वच्छ पात्राचा करून ठेवल्या हात्या
त्याच्यावर तुळशीची झाड होती व
दररोज दिवा लागत होना या सरोसरीच
राजवर्गांच्या समाधी नमनीळ तर हा
माणूस इतक्या थंडा भक्तिपूर्वक पूजा का
करीत राहिला असता?

हळूहळू गावातल्या लोकांची थंडा व
भक्ती त्या समाधीवर बसू लागली
व दिवमादिवस वाढू लागली, दवाच्या
दर्शनाला लोक आतात तसे लोक या
समाधीच्या दर्शनास नित्यनियमित जाऊ
लागत ते समाधीवर दिवा लावण्याला
तेल व पैसे देऊ लागले, काही वेळ
सर समाधीचा प्रदर्शना घालून नवस
करू लागले.

त्या मुर्तिक्षित व्यक्तीने सांगायला मुर-
वात केन्ही की ज लोक नवस करताना
त्यांना मदनाचे फळहो मिळत असल्याचे
दिसून आले आहे, त्या समाधीची जागा
हळूहळू तीक्ष्ण झाली परगावचे लोकही
नवस करायला लागले

राज्याच्या अशावर हा गावत गेलो
राजात त्याचा परेन मने असा कळो
जा न जना नमून चेतने कर का को
जा समाधी सर दरव राजवर्गाच्याच
आपले जा आता व पत्राच्या जे राज

वशाच्याच आहेत तर इतके दिवस त्याच्या-
कडे दुर्लक्ष कसे काय साक?

प्रधानाने समाधीविषयी बारबार्द
चोकशी करण्यासाठी काही हुशार व्यक्तींना
नमले त्या लज्जानो सर्व चोकशी करून
समाधीची पाहणी केली समाधी स्वच्छ
धुकून पुसून पाहल्यावर समाधीवर दोन नाव
व राजमुद्रा अकित असल्याचे आढळून आले.

राजाने आधला वज्रवृत्त काढून घोष
करायला आज्ञा केली आणि आश्चर्ये
म्हणजे असे आढळून आले की जी दोन
नावे समाधीवर दिसली त्या दोन्ही व्यक्ती
महाराजांच्या वरच्या चोदल्या पिढीतल्या
होत्या, ती पत्नीपत्नीची नावे होती त्या

जावे त्याच्या वंशा

रामजी पाटलाच्या घरी गाईचा भरभरून

माताची पोती येत असलेली पाहून रामजीच्या मुलाला साजाराचा गोपू पोटात गोळा आल्यासारखा होवा करीत म्हणाला—
“अरे लवू, तुम्ही म्हणजे काय बावसाहा आहात बावसाहा! तुम्हाला कोणत्या गोष्टींची कमतरता व सणीव? घरात आम्हाला काठाचे भरलेली, दुधादहाची नदी काह! आहं आणि जर रहायला एक राजवाडा।

रामजाचा मुलगा लवू हसत म्हणाला—
अरे गोपू, तू तरी घरात रिकामटकडा असलेला असतोस, आम्हाला बरोबर का नाही येत शतावर काम करायला? दररोज तीन रुपये मजुरीचे मिळतील।

दररोज तीन रुपये मिळण्याची शोण्ट एकूण गोपूच्या तोंडाला पाणी मुटल उन्हाळा सपत आला होना व मूग नसत तोंडावर होणे शतात पाळापाचोळा व

आम्हालाच मजूर पावत नाहीत म्हणून गोपूला दोन दिवस ते काम करावे लागते।

सुट्टी घेऊन उन्हात तो काम करत रागला. दोन दिवसांची मजुरी रुपये लवूने गोपूला दिली त्याच दर दरदारी जताच्या बाबतवर त्याच्या नोकरीत गेला शहाळ्याचे पाणी।

गोपूला शेतावरचे काम फार सापे वाटले. दोन तीन आडकड्यांनी पाण्याने व पाटाच्या पाण्याने घेते तुडव मरण्यात आली आणि शेत नांगरण्याची वळ आली. रामजी पाटलांनी गोपूला बोलवून ते काम करवून घ्यायला नमल गोपू शेतात निघाला तेव्हा मुसळधार पाऊस पडू लागला बांधावरून शतावर नमल दोन तीनदा पाय घडवून गोपू निघताना पहिला दुसऱ्या दिवशी तो सुट्टी घेऊन

घेऊन मुश्किलीने शतात पोचला. पाव साज्याचे दिवस होते, केव्हा पाऊस पडल नांगरण शक्य नव्हते ते काही असो, एक आटवडाभर चिखलात व शेतमात काम करून शक्यी शेत नांगरण्याचे काम जम रमे पुरे झाले।

त्यानंतर काही दिवसांनी तीन दिवस दररोज अन्नात मजुराकरवी त्याला बघण्याची काय करवून घ्यावी लागली त्याला सकाळी नऊ वाजता शेतावर जावे लागे आणि दिव लागणीलाच घरी परतणे शक्य होई रामजी पाटलांनी गोपूला एकूण दहा दिवसांचा मजुरी तीन रुपये दिली।

गोपूला व रामजी यांच्या मजुरी कामाच्यामुळे गोपूच्या पायाला चिखल्या

झाल्या बोट्यांच्या बघकांना साज मुटली रडत झाले व त्यांच्यातलावर त्याला नापही आला।

रामजी पाटलांनी तीन दिवस बघण्याची काय करवून घ्यावी लागली त्याला सकाळी नऊ वाजता शेतावर जावे लागे आणि दिव लागणीलाच घरी परतणे शक्य होई रामजी पाटलांनी गोपूला एकूण दहा दिवसांचा मजुरी तीन रुपये दिली।

दिवाला सुरु झाला झाला. आंग फाटू लागले हात शिवाय सोपडात घुके व गार बारे येत हातापायांची बोटें भाजवून जात पोटाच्यात गोळा येई. सावोपाठ भाट

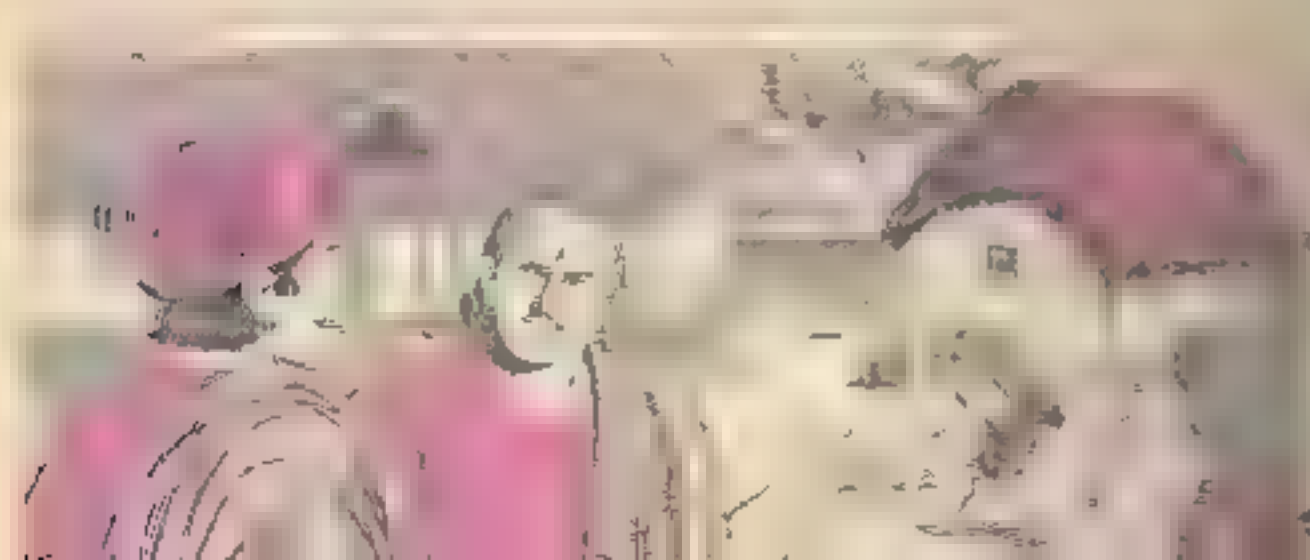

दिवस कापणीचे काम चालू होते. गोपूला चौवीस रुपये मजुरीचे मिळाले.

गोपूला आता कळू लागले की याउघा भरभरून येणाऱ्या धान्याच्या पोत्यांच्या मागे किती मेहनत व काबाडकष्ट आहेत. तुमते पाहणी करणाऱ्या त्याच्यासारख्यांना इतके कष्ट सोसावे लागत आहेत तर प्रत्यक्ष काम करणाऱ्या मजुरांना व शेतकऱ्यांना किती कष्ट करावे लागत असतील!

एके दिवशी रात्री एक चार शतात शेरला व शतात कापणी झाल्यावर पडून असलेली पीक पळवून नेऊ लागला त्यान त्या धुर्मी चार भाताची पोतीच आरुन दूर लऊन ठवली होती. परंतु ते कळल्यावर रामजी पाटलाने व मजुरांनी चोराचा पाठलाग केला. चोर पोती टाकून पळून गेला.

खरोलरी ती चार नव्हताच. गोपूला कळाले म्हणून लखून काही जणांना नमल.

शेवटी भाताची पोती घरी आली. शेतकाठारात व कळ्यांन भरून ठेवल्या. आल लखून गोपूला विचारले—'कप गोपू! कशी वाटली शेतकीची कामे मल्या वर्षी तू काय म्हणाला होतास आठवते का?'

गोपू म्हणाला—'तरी भरभरून पाहणी तुझ्या दारासमोर यताना पाहून मला लगेच हे वाटले की या मागे भाग इतकी मेहनत आहे. तुझ्या कपेने भाग डोळ ठवले व मला कामाची मजूर लागली. कष्टाचे फळ किती मोठे असते हेही कळले.'

लवू स्मित ककन म्हणाला—'बाबारे, इतके काय काय? दुसरे व तसेही शेतकीची ना की 'जावे त्याच्या वणा तेव्हा कळे' ही जुनी म्हण कधी कधी आहे ती!'

गोपूला म्हणाला—'बाबारे, शेतकीची कामे शेतकऱ्यांचा शेत लहाने घेऊन शेतकीची कामे कळ लागला. आणि आपल्या पायावर उभा राहून एक सधन शेतकरी झाला.'

फार प्राचीन काळी त्वष्टा प्रजापती नावाचा देशामध्ये एक थोड थोड होऊन गळा. तो इडाचा ठेव करी. त्याने त्रिधिर, म्हणजे तीन डोकी असलेल्या विश्वरूप नावाच्या एका राक्षसाची सृष्टी केली. विश्वरूप अमजमा वारत गेला तबतमा आपल्या निव्ही तांडाचा निरतिराळधा प्रकारे उपयोग करू लागला. त्याच्या त्या जन्मत घक्तीची अधिमुनीही बाळाणणी करू लागले. तो एका तोंडाने वेष्टन करी दुसऱ्या तोंडाने सामरस पिई आणि तिसऱ्या तोंडाने जगात जे काही घडत होते ते शिकून घेई.

या विश्वरूपाने पंचाग्नि तपश्चर्याही केली. हिवाळ्यात चढगार पाव्यात एका

पायावर व उन्हाळ्यात पंचाग्नीच्या मध्ये उभा राहून निराहार तपश्चर्या करीत असलेल्या विश्वरूपाला पाहून इडासन होळू लागल. इडाने त्याची तपश्चर्या भंग करण्याचे ठरवून रभा, ऊर्वशी व मेनकेजा बोलावून आज्ञा केली—'अप्सरा—हो तो तीन डोकी असलेला विश्वरूप माझे आसन जळकावण्यासाठी तपश्चर्या करीत आहे. तेव्हा तुम्ही त्याची तपश्चर्या भंग करा. मला तुम्ही एवढी मदत केलीच पाहिजे. आपल्या मृत्य, गायनादि कलाचा उपयोग करून त्या विश्वरूपाला कामदेवाच्या जाळ्यात फसवा.'

स्वतः इडालादीन शब्दात वाणीने बोलत असलेला पाहून अप्सरा त्याला म्हणाल्या—

‘आम्ही जगेच जातो आणि आपल्या मीठ्याने व विविध कलांचा उपयोग करून त्या विकृतांसाठी बस करून घेतो,’ त्या सौगुल त्या विश्वरूपाच्या आपल्या दिग्गज निघाल्या, अप्सरा नाचतगात व चित्र विचित्र अभिनय करीत घेत असल्या पाहूनही विश्वरूपाने मुक्या वृत्तिया व आंधळा-सारखा अभिनय केला, त्याचे मन विचलित झाले नाही.

अप्सरा काही दिवस गात नाचत राहिल्या, परंतु विश्वरूपाने मन विचलित करू शकल्या नाहीत त्या आश्चर्य चकित होऊन इंद्राकडे परत जाऊन म्हणाल्या—

“आमचे सर्व प्रयत्न त्या मुनीसमोर फुकट

गेलं. आम्ही त्याला बस करण्यासाठी जमक ठेवाय केले, पण त्याचे मन मोडसुद्धा टाकलं नाही. बरे तर बरे, त्याचा हाप कागल्या शिवाय आम्ही सुकरूप परतलो.”

इंद्राने त्या बोर विश्वरूपाचा बघ करण्याचे ठरविले परंतु ते केवढे घोर पातक आहे याचा त्याने विचारही केला नाही. तो ऐरावतावर बसून विश्वरूप तपस्वर्या करीत तेथे आला आणि सम विषय स्थितीतच विश्वरूपावर बघायुघाचा प्रयोग केला आणि त्याला ठार केले

देवदाचा हा अत्याचार ज्या मुनींनी प्रत्यक्ष डोळ्यांनी पाहिला ते म्हणू लागले—

“देवदाची बुडी फिरली आहे की काय? इतक्या बोर पुण्यवान पुरुषाचा त्यान असा क्रूरपणाने बघ करावा! याचा परिणाम याला नवकीच भोगावा लागेल”

विश्वरूपाचा बघ करून इंद्र घरी निघून गेला परंतु त्याच्या मनात एक शंका राहून गेली. मला विश्वरूप पुढे तिवंत तर होणार नाही ना? कारण वल्लभाच्या प्रहार होऊन तो मला ज्ञान तसे त्याच्या चेहऱ्यावर तेज झळकत होते

ती शंका मनात होती म्हणून इंद्राने विश्वकर्माला सुताराला (वालाविले?) व म्हणाला विश्वरूप मला असायला करा तिवंत असल्यासारखे त्याच्या चेहऱ्यावर

जादाचा

रज छळकट वहे म्हणून व जाऊन त्याचे डोक कापून टाक

ते ऐकून सुतार (विश्वकर्मा?) म्हणाला—

“हे काय म्हणता? अहो, तो बघायुघाच्या प्रहारामुळे मेल्या आहे मेलल्याला पुन्हा मारण्याचे पाप कळ म्हणता? आपण निष्कारण इतक्या बोर पुरुषाचा कां बघ केलात, हे नाही मला कळलं तो मेल्यावर त्याचा शिरच्छेद करण्याची गरजच काय? शिवाय तुम्हांला याची एवढी भीती वाटण्याचे कारणच काय?”

“हा फक्त एक मुनीच नाही, माझ्या शत्रुमुद्धा आहे शत्रूचा बघ करावा अशी भीती आहे म्हणून मी त्याचा बघ केला मरला असूनही तो जिवंत असल्यासारखा दिसतो आहे अग्नी, म्हण आणि शत्रू याचा अशाही राहू देना कामा नये अशी भीती आहे ना? इंद्र म्हणाला—

‘हा निरपराधी व शत्रुनेत्र असलेला असला त्याला तू बघ केलास शत्रूला तुला बघावयाचे पाप कायणकर नाही ना? विश्वकर्माने तिवंत रेल

“मला शत्रू जिवंत राहिला तर त्याची भीती वाटत बघावयाच्या पापाची भक्ती नववी वाटत नाही त्या पापातून काहीतरी करून मुक्तो मिळेल परंतु शत्रू जिवंत राहिला तर माझे मुक्त नाही म्हणून

जादाचा

शत्रूचा नाश करण्यासाठी काणतेहा पाप करावे लगेत नाही ते कारण भाग आहे

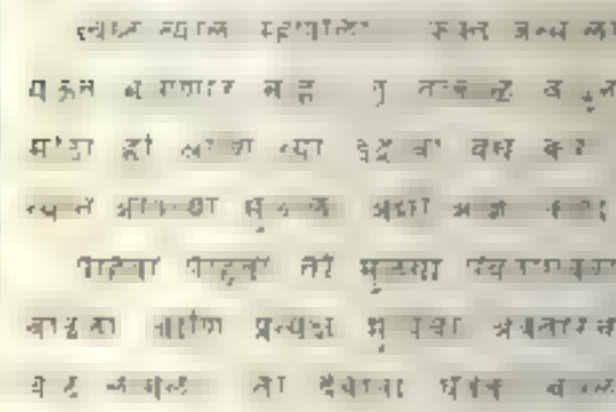
इंद्र म्हणाला

‘सगळ पापकर्म करण्यास मी लाभाऊ बघी पण मला अस वाटते मला तसा लभ नाही मला मी हे असले वृत्त्य कशासाठी करायचे? विश्वकर्माने विचारले

‘यापुढे तुला मी यज्ञभाग देत जाईन यज्ञान पशूवली दिन्यावर त्याचे डोक तुला मिळेल” इंद्र म्हणाला

‘ने एक यावर मुतासल आपल्या वृ हाहीन विश्वरूपाचा तिन्ही हाकी कापली विचित्र गोष्ट अशी की ती डोकी जमिनीवर पडला तेव्हा प्रत्येक डोक्याच्या ताडीतून

जादाचा

असंख्य पक्षी बाहेर येऊन उडून गेले
वेदपाठ करणाऱ्या तोंडातून कपिजल नावाचे
पक्षी चतुर्दशलोकांमध्ये निरीक्षण करणाऱ्या
शोक्यातून तित्तर पक्षी व सोमवस पिशाऱ्या
तोंडातून किमण्या बाहेर पडल्या

आपले काम आता मपले असे मनाचे
समाधान करून घेऊन इद ब्रह्महत्याच्या
पालकाचे प्रायश्चित्त करण्याच्या प्रयत्नाला
लायला

आपल्या मुलाचा इतान बंध केला
 असल्याचे स्वप्न प्रजापतीला कळल्यावर तो
 वेवाना म्हणाला—“ऐकलंत का रे, माझ्या
 मुलाने कोणतेही पाप आयुष्यभरात कधी
 केले नाही असे असून या इतान त्याचा

अथा अत्र न न गच्छन्ति मया न व
कथं भाषा मयो केन स तु कथं स
तु न कथं तुल्य व त्राम अहं तुल्य
मत्तान् जी तुल्य अस्मिन् न मयि दोषा
गुणं कथं जी विद्याया इत्येतद् गुणं कथं
न ह्येतद् मूलकम् नो व अस्मिन् कथं
न ह्येतद् स्थानं यं अस्मिन् विद्याया
विचार्यते

वेदों का स्वरूप ही ज्ञान है। तुम सब वय
आहे वेदवन्ता जगत् जगत् तोड जगत् जगत्
असा विद्वत्पुत्र गावाचा तुम्हा थारला भाऊ
होता इद्राज न्याच वध कला न्या इद्राच
वध करणासाठी तुम्हा जन्म आला आहे
ते काम नू कर!" असे आपल्या मुलाला

[illegible][illegible]

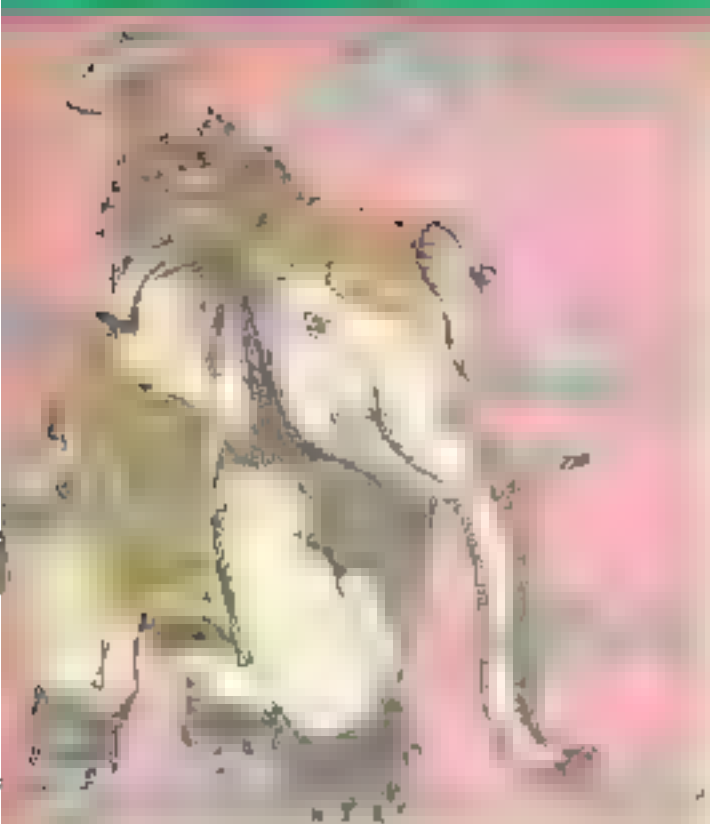
या धर्मकर्मको गाल गहन हान
 यथा गत विवेकल. या अपशकुनामा
 दूत कवा गला शान्त वने के काहो बाह का?

अथा चत्वारः पुण्यकानः च निर्गुणश्च
 एतद् धर्मः स वेद्य कल्याणश्च स भवः काय
 दृष्टः स च संप्रदायी फलं मोक्षं च निश्चय
 तुला मूलतः मिथ्या, असे वादलं का तुला ?
 काहं शय कालमात्रे सान्त्वय प्रथम
 साधक-वाधक साध्याचा विचार करून मग

करावयाचे असते, नाही तर आयुष्यभर कष्टच सहन करावे लागतात. तू मोठा थोडाला बघा होऊन ब्रह्मस्यचे पाप केलेस थोठमोठ्या पापपुण्याची फळे तत्काळ भोगावी लागतात. इतरांना त्रास देणाऱ्याला कधी सुख मिळत नाही. तुझ्यावर संकट यजन कोसळले आहे. तू बूच महापराक्रमी आहे. सहजी मरणार नाही, त्वष्ट्राने त्याला अनक आयुष्यही दिली आहेत त्यांपैकी एकाचीही बरोबरी तुझे ब्रह्मायुष करू शकणार नाही " ब्रह्मस्यती भुग्यासा.

देवताचा वज्र करण्यासाठी धृष्ट येत
अमन्याचे ऐकून मुनी यक्ष व देव पळून
गेलं त्या मर्दाना पळून जात , सलंका

पाहून इद्राला फार वाईट वाटले. तो आपल्या सेवकांना बोलावून म्हणाला—
"इद्रांना, आदित्यांना, वसुन्ना आणि
दिव्यालकांना विमानातून घुडासाठी तयार
होऊन पायला बोलवा"

असे सांगून इद्रांनी आपल्या एराबनाबर
बृहस्पतींना बसवून घेतले आणि घुडाला
निघाला. त्याच्या पाठोपाठ देव आपापल्या
घस्त्रास्त्रासह निघाले वृत्रासुरही दानवांचे
सैन्य घऊन घुडाला धाला दोन्ही सैन्य
मानस सरोवराच्या उत्तरेकडील पर्वतावर
समोरासमोर येऊन उभी राहिली

समोर वर्ष धुड पालू होते त्यामुळे
विलोकाला चाम सोसावा लागला. सर्वांनी

प्रथम वरुण यत्नाला त्यानंतर अग्नि
वायुगण, यम आणि तेजाहीन सातला असो
निघून बसे इद्राला घुडा पळून आप्या-
दिव्याय मार्ग उरला नाही. स्वर्गलोक दिवून
वृत्रासुर आपल्या वडिलाकड जाऊन
भयस्कार करून म्हणाला—"सर्व देव व
देवराज इद्र रणागणाबद्धन मयभीत होऊन
पळून गेले. भितरे म्हणून मी त्याचा बघ
केला नाही. इद्र कापुरुषासारखा रणागणा-
बद्धन पळून गेला, परंतु मी त्याच्या
एराबनाला घऊन आला आहे. तुम्हाला
माझ्या तर्फे एक भेट म्हणून मी देतो आता
काय करावचे सांगा. किती जण व कुठे
असले तरी ते मी करीन."

त्वष्टा आपल्या मुलाला भेटून आनंदाने
म्हणाला—"बाळा रे, तुझा हा पराक्रम
अद्वितीयच होय. आता मी वर मान घऊन
चार लोकांत हिडू फिरू शकेन मज्या
मनातलं दुःख नाहीसे झाले. मनोरथ मयाघन
झाले. आता पुढे तू काम करावयाचे आहे
ते मी सांगतो. इद्राचा विश्वास नाही. तो
अनक हायवेच टाकील, इद्राजाल करीन
पण तू तिकडे सध्या येऊ नकोस व बड्या
देवांचे स्मरण करून तपश्चर्या कर आणि
अमरत्वाचे वर घऊन इद्राचा घमट तुमचे
तपश्चर्येने प्राप्त न होणारी एकही वस्तू
नाही त्या दुष्टाने निष्कारण माझ्या मोठ्या

वादोवा

कोण्या एका दररोज रात अठरा चोर रहात असत ते दररोज एक मठा चोरी करीत. कित्येक महिने लोटले तरी कोणी त्यांना पकडू शकला नाही. त्यांच्या नावाचा फक्त उल्लेख केला की मोठमोठ श्रीमंत घरघर कापत काय काटेले ते झाले तरी त्यांना पकडावयाच असे ठरवून त्या देशाचा राजा स्वतः दररोज रात्री चोरसमारला वेष घालून राजवासीत सर्व बाजूला हिडू लागला.

अचानकच काही रात्री फिरत राहत्या-वर राजाला एका काळोख्या रात्री चोर रहात असत ती जागा सापडली. राजा त्या जागी पोचला तेव्हा चोर त्या रात्री कोठे चोरी करावी याविषयी विचार करीत होते.

नव्या चोराला पाहताच त्या तिघाही अट्टल चोरांस खोली शंका आली व त्यांनी

त्याला विचारलं—“काण रे तू? आणि ५५५ कशासाठी आला आहेस?”

मीमुझां चोरच आहे. या भागात तुम्ही चोर निवणात चोर असल्याचे ऐकून मालो आणि आपसे कौशल्य तुम्हाला दाखवून तुमची शाकासकी मिळावी. नितकी तुम्हाला मदत करावी या मालो आहे.” राजा म्हणाला चोर हमून म्हणाले—“तुला आमच्या कौशल्याची बाबी तरी माहित आहे का रे?”

‘मला नाही माझात. मागा, एकतो मी!’ राजा म्हणाला.

एक चोर म्हणाला—“कुसूप बळकट व माठे असने तरी ते मी पकडू शिल्लयाने सहज उधडू शकतो.

दुसरा चोर म्हणाला—“मी कसत कात लावून पुरून ठेवलेला घनाचा काठ कोठे आहे सांगू शकतो.

एकदा पाहिल असले तरी त्यानंतर त्याला काठ ही कोणत्याही रूपात ओळखू शकतो.”

“तुम्हात यामच्यासारखी एखादी विषय कला किंवा शक्ती आहे का?” चोरांनी विचारलं.

काय बोलावे, राजाच्या सुचल नाही म्हणून तो म्हणाला—“मी अगळा बळवून उलटा खाली चरना की कोणालाही यम-लाकी पाठवू शकतो. तजनी म्हणजे दाख-वायजे काट वर केळ की घरावला तयार असतात तेसुद्धा मृगयुच्या दाढतून सहजो

ते ऐकून तिघां चोराना आनंद झाला इतके शक्तिसामर्थ्य असल्या चोर आपल्या

शेजोत सामील झाल्याचा त्यांना अथार आनंद झाला.

“बरं मग, आज रात्री कोठे बरं चोरी करू या?” राजाने विचारलं.

तूच सांग! तू सुचविशील तेथेच जाऊन चोरी करू या. आमच्या शक्तिसामर्थ्याची तूच परीक्षा करून घ्या, पाहिजे तर!” चोर म्हणाले.

‘तरमग आपण सर्व मिळून महा-राजाच्या लज्जत्यातच आज दरबडा घालू या.” राजा म्हणाला.

चोचे चोर राजवाड्याच्या पिशात निघाले आणि पाहकरक्याची तज्जर घुकवून राजवाड्यात शिरले. दुसऱ्या चोराने जमिनीला कात लावून पाहिला व म्हणाला—

या बाजूला चला, खजिना या बाजूला आहे "

खोष त्या दिशेने चालू लागला खजिन्याला एक मोठे कुलूप लावलेले होते परंतु पहिल्या चोराने ते एका क्षणासाठी उघडले चोर आत शिरले

त्या वेळी राजा इतर चोरांची नजर चुकवून निघून गेला व त्याने शिपायांना पाठविले तिथे चोर मुद्दमाळासह कैद झाले

दुसऱ्या दिवशी त्यांना चवकशीसाठी दरबारात हजर करण्यात आले. मिहसनावर बसलेल्या राजाला पाहताच तिसरा चोर आपल्या दोघा साथीदारांना म्हणाला- "नाच तो आपल्याबरोबर चोरी करायला आलेला माणूस !"

सर्व चवकशी संपल्यावर राजाने आपल्या उजव्या हाताचा अंगठा वळवून उलटा खाली केला. अट्टल चोराना मृत्युदंडाची शिक्षा देण्याचा निकाल जाहीर झाला

दुसऱ्या दिवशी तिघांना बधस्तभाजवळ नेण्यात आले

एक अधिकृत यान घेऊन त्यांना विचारला- "तुम्हांला तुमची शेवटची एखादी इच्छा बसेल तर सांगा !"

"महाराजाना एकच एक प्रश्न विचारावयाचा आहे एवढीच आमची शेवटची इच्छा आहे !"

राजा समोर येऊन उभा राहिला. "मला कायता प्रश्न विचारावयाचा आहे तुम्हांला ?" त्याने विचारला

"आणखी काही नाही, महाराज ! आम्ही आपल्या शक्तीचे प्रदर्शन केले आपण आपल्या डोळ्यांनी आपल्या शक्तीचा तल्लक केला होना परंतु एकाच शक्तीचे प्रदर्शन आपण केवळ दुसरी शक्तीमुढा पहायला मिळाली तर मनाचे समाधान होईल !" खोषा चोर म्हणाला. राजाने नम्रपणे आपले तर्जनी बाट कर केले लगतच शिपायांनी येऊन चोराना बधस्तभापासून बघनमुक्त केले.

त्यानंतर त्या अट्टल चोराना चोरीचा घंदा सोडला व राजमहलीचा परिचय देऊन आयुष्यभर राजाची सेवा केली

अवकल ठिकाणावर आली !

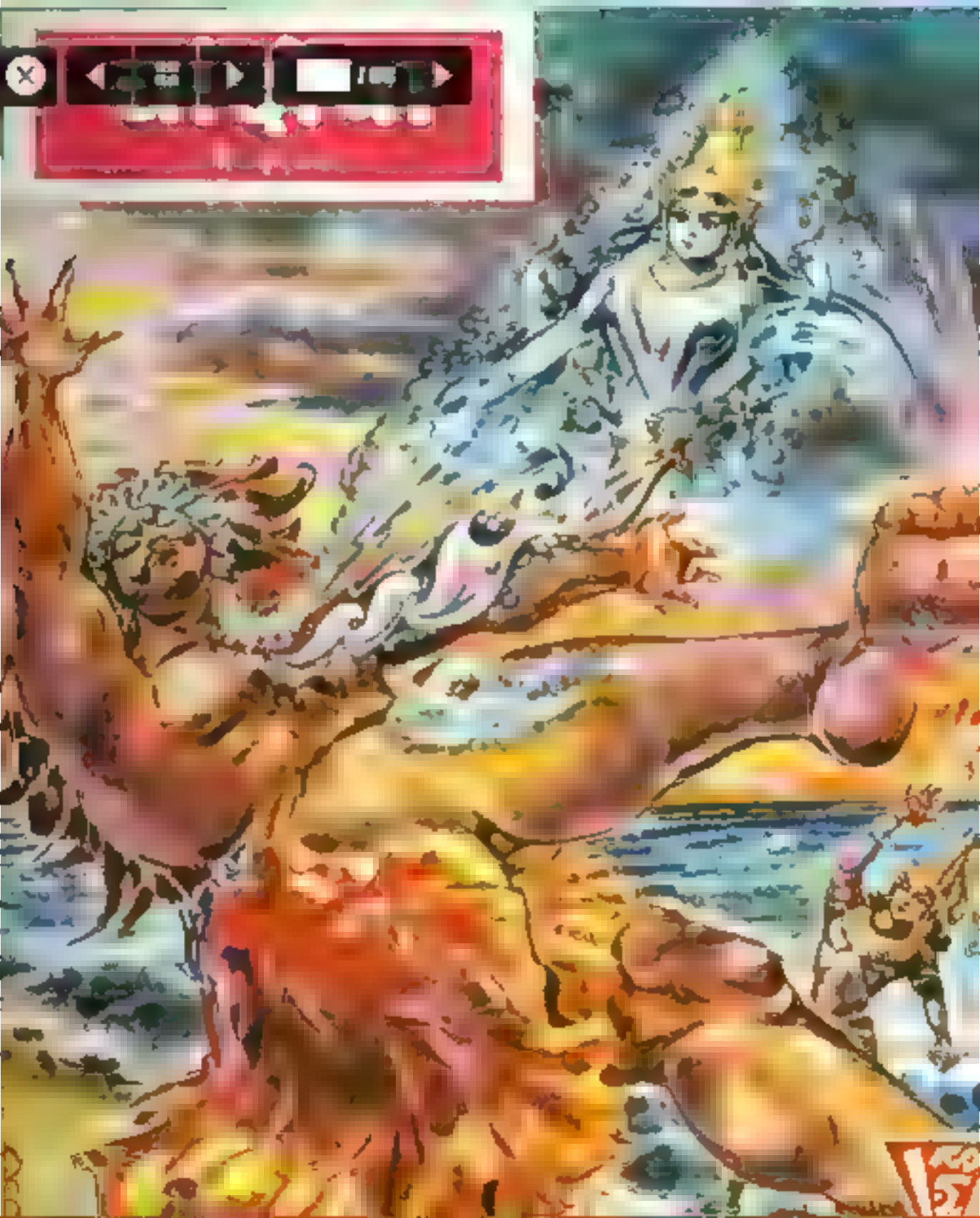
विलक्षण प्रकारचा प्रकार घडला. एका वेळी आपल्या मालांना सुदारितरावांच्या धोरण्या मालांना नव वेळी घेऊन त्यानंतर दहा वर्षांनी सदां शिवाजीन आपल्या दुसऱ्या मुलास माल पसरा हजेर हुंडा देऊन करून टाकले

आजकल उच्च व निम्न मालांमध्ये वातावरण आहे. आपल्या मालांना तुमचे कायदा पाहणे आहे. उच्च व निम्न मालांमध्ये वातावरण आहे. आपल्या मालांना तुमचे कायदा पाहणे आहे. उच्च व निम्न मालांमध्ये वातावरण आहे. आपल्या मालांना तुमचे कायदा पाहणे आहे.

मालांना आपल्या मालांना देऊन त्यांना पाहण्याची भावना आहे. आपल्या मालांना तुमचे कायदा पाहणे आहे. उच्च व निम्न मालांमध्ये वातावरण आहे. आपल्या मालांना तुमचे कायदा पाहणे आहे. उच्च व निम्न मालांमध्ये वातावरण आहे. आपल्या मालांना तुमचे कायदा पाहणे आहे.

ते ऐकून बळवतरावाची अवकल ठिकाणावर आली

प्रश्नोत्तरे

एस. वेणुगोपाल, सचिवालय, पुणे

प्र. पृथ्वीच्या गुरुत्वाकर्षणाचे क्षेत्र पार करून गेल्यावर कोणतीही वस्तू अंतरिक्षातच राहून जाते म्हणतात. तरमग 'स्कायलॅब' या आकर्षण क्षेत्रात पुन्हा कां जाते?

उ. पृथ्वीच्या गुरुत्वाकर्षणाबाहेर पूर्णपणे गेलेली वस्तू चंद्राच्या आकर्षण क्षेत्रात जाताच ती चंद्राच्या गुरुत्वाकर्षण शक्तीमुळे प्राप्त होणाऱ्या वेगाने चंद्राच्या चारी वाजुता फिरत चंद्राचा एक उपग्रह होऊन जाते. वेग जाणवतो जास्त असेल तर सूर्याच्या आकर्षणामुळे सूर्याच्या चारी वाजुता फिरू लागते.

कोणतीही वस्तू पृथ्वीच्या गुरुत्वाकर्षणाबाहेर जाण्याची आस्था असली तरी पृथ्वीपासून कितीकडे हजार वेग वेगळी पाहिले 'स्कायलॅब' गुरुत्वाकर्षणाच्या परिधीतच होती. परंतु तिचा वेग पृथ्वीच्या आकर्षण शक्तीला रद्द करून जाण्याइतका असल्याकारणाने ती पृथ्वीच्या चारी वाजुता फिरत राहिली. तशी ती राहली नाही आणि पृथ्वीकडे वेळ लागली म्हणजे तिचा वेग धीन झाला म्हणावयाचा. दुसरे कारण असायला जाणाने नाही. पृथ्वीच्या चारी वाजुता (किंवा पृथ्वीजिवाय) फिरणाऱ्या वस्तूचा वेग कमी झाल्या कारण ती फिरत असलेल्या कक्षेत रहा बिरळ असण्याचीही भक्ती आहे, नाहीतर आकाशात फिरणाऱ्या एखाद्या उड्याचा स्वयं झाल्याने वेग कमी झाला असेल.

प्र. इतिहासाच्या विकासास सिद्धांताप्रमाणे माकडापासून मानव झाला हे आपल्याला कळते. परंतु अद्यापी वानर जाती अस्तित्वात आहे. तशीच पूर्वी कधी राजस जातीलला थोडातरी भाग असायला होता नाही का? तरमग आहे का काळे?

उ. माकडापासून मानवाचा जन्म झाला हे मत तर आपल्या आज्यांचेही आहे. कोणत्यातरी मूळ जातीतून माकडे वानर व मानव निरनिराळे विकासा पावले. त्या मूळ जातीत काही कालाची लक्षणं तर काही मानवाची लक्षणं होती. ती लक्षणे निरनिराळी विकसित होऊन त्यांपासून माकडे, वानर, वनमाणूस या रूपात विकसित झाले असे शास्त्रज्ञांचे मत आहे. (वानर म्हणजे apes, त्यांना गॅपूट नसते. माणवाच्या पायावर ते उभे राहतात व पुढच्या पायांचा हातासारखा उपयोग करू शकते.)

राजस जाती मानवाच्या विकासातील एक स्थिती असल्यास ती नष्ट झाली असल्यास नवत नाही. विकास पारत असताना माकडांच्या व वानरांच्या जाती नष्ट झाल्या तशा.

अघटित अनपेक्षित

[८१]

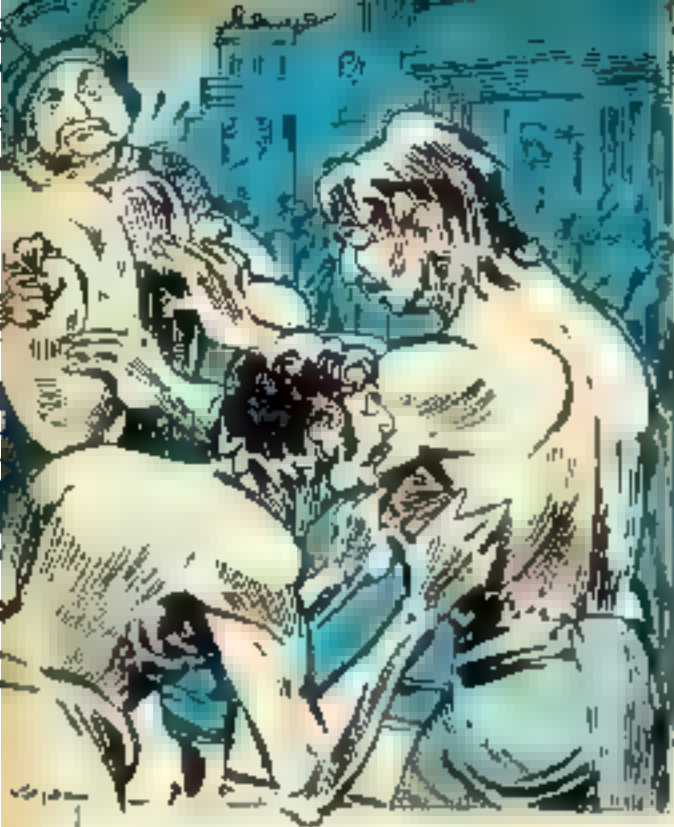
मुताची गोष्ट ऐकून राजाने बाह्यांना बोलावून विचारले—“गुरूजी! मला तीन स्तने असलेली मुलगी झाली आहे. जपासून काही अक्षुभ होणार असेल तर त्यापासून बांभविण्यासाठी मी काय करावे असे आपले मत आहे?”

“राजा, कोणतेही ध्येय असलेली स्त्री नीतिनियम उत्सव करणारी असते व ती पतीच्या मरणाचा कारण होते. तीन स्तने असलेल्या मुलीचे तोंड पाहिल्यास पिथला मरण येते. म्हणून महाराजांनी त्या मुलीचे तोंडही पाहू नये. ती दुष्टी-मात्र राहिल बाकी काळजी बाळगावी. तिचे लग्नाचे वय झालं की तिचे लग्न करून त्या जोडप्याला राज्याबाहेर पाठवून द्यावे. असे केल्यास आपल्याला इह-लोकात अपकीर्ती आणि परलोकात दुःख सोदव्ये वाहत गेले. परंतु तिला मोकळपण

सोसावे लागणार नाही.” बाह्यांनी भविष्य वर्तवले.

त्यांनी सांगितल्याप्रमाणे केले. मुलगी-वयात आल्यावर राजाने दबडी पिठदानी—‘महाराजांच्या तीन स्तने असलेल्या मुलीची जो कोणी लग्न करील त्याला एक लक्ष सुवर्णमुद्रा दिल्या जातील. लग्न होताच दोघांना राज्याबाहेर पाठविण्यात येईल.”

ती दबडी ऐकून कोणीही राजकन्येशी विवाह करण्यास पुढं झाला नाही. तिच्याशी विवाह केल्यास मरण चुकणार नाही हे प्रत्येकाला माहीत होते. म्हणून सर्व भीत पिठधान्यपिठया दारिद्र्य भोगणारासुद्धा कोणी तिच्याशी लग्न करायला धजला नाही. राजकन्या वाढत गेली तसतसे तिचे सौंदर्य वाढत गेले. परंतु तिला मोकळपण

हिडता फिरता येत नव्हते दररोज राजधानीत दबडी पिटविली जात होती

एके दिवशी राजधानीत एक आंधळा भिकारी भिक्षा मागण्यास रस्त्यात हिंबू लागला त्याला वाट दाखवायला त्याच्यास गावचा एक कुबडाही बरोबर होता

ती दबडी ऐकून आंधळा कुबड्याला म्हणाला—“मला त्या दबडी वाजविणाऱ्याकडे घेऊन जल. मी त्या राजकन्येची लग्न करतो जायको कशी का असेना, मला एक लक्ष सान्याची ताणी मिळतील आमुष्य मुखाने घालविता येईल। त्यानंतर मरण आले तरी हरकत नाही. माझ्यासारख्या आजन्मभिकाऱ्याला मरण सुद्धा सोळासारखे

सुखाचे आहे. चार दिवस जिवंत राहोन ते दिवस तरी मुखाने राहता येईल!”

भयरक नावाचा कुबडा आंधळ्याला दबडी वाजविणाऱ्याकडे घेऊन गेला आंधळा दबडी वाजविणाऱ्याला म्हणाला—“महाराज आपल्या राजकन्येचा विवाह माझ्याशी करून घ्यायला तयार असतील तर मी तिच्याशी लग्नाला तयार आहे.”

दबडी वाजवणारा नोकर आंधळ्याला महाराजांकडे बोलावून घेऊन गेला

“मी सांगितल्याप्रमाणे अटी मान्य करून लग्नाला जो कोणी तयार असेल तो आंधळा, पांगळा, अस्पृश्य कोणीही असो त्याने माझ्या मुलीशी लग्न करून राज्यावाहेर निघून गेले पाहिजे. त्याला जो मुलीबरोबर एक लक्ष मुवर्ण मुद्रा भेट म्हणून देईन.” राजा म्हणाला.

राजाच्या आज्ञेप्रमाणे नोकरांनी आंधळ्याला नदीवर नेऊन त्याला आंधळ्यासली व त्याला उत्तम वस्त्रे घालायला दिली आणि शास्त्रोक्त विधीने राजकन्येची त्याचा विवाह करून देऊन त्याच्या हातात एक लक्ष मोहोरा दिल्या. नंतर त्याला व त्याच्या बाबकोला नावेत बसवून यमुना नदीपार पोचते केले. त्याच्याबरोबर कुबड्याला सुद्धा नदीपार पोचविण्यात

आले. नाववाला त्यांना नदीपार राज्याच्या हद्दीबाहेर पोचवून परतला.

ते एका मोठ्या नगरात पोचले. तेथे त्यांनी एक मोठी हवेली स्वतःच्या राहण्यासाठी ठरवून घेतली आणि त्यात जातदाने राहू लागले. आंधळा दोन वेळ स्नान आणि सोपणे याशिवाय काही करीत नसे कुबड्याबरोबरतली सर्व कामे करी हळूहळू कुबडा आणि राजकन्या या दोघांमध्ये संबंध चाळू लागला.

ती एकदा आपल्या प्रियकराला म्हणाली—“आपण या आंधळ्याला वाटेला लावले तर आपल्याला सुखाने आपुष्य घालविता येईल. म्हणून तू काहीतरी जालिम विष घेऊन ये ते मी आंधळ्याच्या साकपदाबात घालोन ”

कुबडा विषाच्या सोपार्ये हिडत असता त्याला एक घेतलेला नागसाप घिसला. तो त्याला उचलून घेऊन घरी गेला आणि राजकन्येला देऊन म्हणाला—“तू हा साप तुकडे तुकडे करून शिजव. क्षुप मसाला घाल व मासळी शिजवली असल्याचे सांगून आंधळ्याला बाब त्याला मासळी पार आवडते तो क्षुप खाईल व गार होऊन जाईल.” असे सांगून तो कुसऱ्या कामाला निघून गेला

राजकन्येने कुबड्याने सांगितल्याप्रमाणे साप शिजविला व पळी घेऊन आंधळ्याकडे जाऊन म्हणाली—“प्रियकरा, आज मी आपल्याला आवडणारी मासळी शिजविली आहे मी नदीवर जाऊन पाणी घेऊन येने मुम्ही येथे बसून ही सागुती खवळीत वसा ”

आंधळा ओठ चाटीत चमचा घेऊन आनंदाने चुलीजवळ बसला आणि सागुती डबळू लागला. मागसापाच्या अंगातून विषारी जाफारे बाहेर येत होते. त्यामुळे होळघाच्या मोर्तिबिंदूचे आवरण विरघळू लागले आणि त्याला हळूहळू जागले दिसू लागले.

त्यान सागुती पाहिली. तो माझ्याची नसून सापाचे तुकडे असल्याचे त्याला कळले. तो चाकत झाला- हे मी काय पाहतो आहे? हा साप शिजवीत होतो ती आणि मांस शिजवते म्हणाली होती की! असे लोटे का बोलली बरे? सर्व कळते आहे आता! या तीन तीन स्तन असलेल्या स्त्रीमध्ये पालिअस कोठून असणार? ती तथा कुवड्याच्या किवा आणखी कोणाच्या तरी नादी लागली असणार आणि माझा काटा काढून टाकण्यासाठी त्यांचा हा डाव असणार! तर मग आपण आंधळाचाच सोंग घेऊन खरं काय ते पाहून तिची चूक तिच्या गळघाने वाचली पाहिजे." असा विचार

करून तो आंधळाच असल्याचे सोंग करायचे ठरवून माजी डबळीत राहिला.

नंतर काही वेळाने कुवडा व राजकन्या घरी परतली. आंधळाला दिसत नाही असे मानून त्यांच्या प्रेमलीला चालू झाल्या. ते पाहून अचळ कोमतेही आश्चर्य नव्हते. पाहून सवयीप्रमाणे चाचपडून पाहू लागला. तरी तिकडे त्यांचे लक्ष वेळे नाही.

आंधळाने चटविणी उठून कुवड्याला उचलून गरगर फिरविले व राजकन्याच्या उरवर जोराने आपले आणि दोघांना एक जोराचा ठोसा देऊन ठार करण्याचे ठरविले. परंतु गमत अशी की राजकन्याचा तिसरा स्तन दाबला जाऊन अदृश्य झाला आणि कुवड्याचे कुवड जाऊन पाठ सरळ झाली.

अशा तऱ्हेने हेच अनुकूल असल्या कारणाने राजकन्या, कुवडा व आंधळा परस्परांना ठार करण्याच्या प्रयत्नात परस्परांचे हित करण्याला अनायास कारण झाले.

आंधळी मांजरी

[२१]

[काहीबमने मुधाराच्या बाटेने जाऊन वीराण्याच्या हातातून मंत्रदंड घेतला त्यानंतर ते सर्व जितकेतू राजाच्या उद्यानात पोचले त्यावेळी तेथे राजा व माय जी मर्कट आले. राजाने वीराण्याला तेथे येण्याचे कारण विचारले. परंतु पुढे वीराणी फक्त 'मंत्रदंड' आणि 'रंगूणट' एकेच बडबडत ओरवू लागला पुढे-]

गुरूवैराणी म्हणाला ते राजाला कळले त्यांच्यातला फरकमुखा आपल्याला माहीत नाही. त्याने संतापून विचारले- "अरे माझी संन्यासी! तू ही काय बडबड बालविली आहेस? मंत्रदंड कोठ आहे? आणि हा रंगूणट कोण?"

गुरूवैराणी बोला पांनून म्हणाला- "महारज, मी वीराणी आहे. मला संन्यासी म्हणून माझा अपमान करू नका. संन्यासी काय ती बोल! माझ्या हातातून मंत्रदंड निराळा असतो आणि वीराणी निराळा. जोरून नेणाराला तू पाहिले आहेस का?"

गुरुबैराग्याने मायावी मर्कटाकडे भक्ति होऊन पाहिले व नंतर आपल्या शिष्यांकडे वळून म्हणाला—“हाच का रे तो चंद्रशेखरा पगाराची प्रधानकी बळकावून बसणारा?”

“होय, गुरुवर्य! तेच ते मर्कट अमात्य!” दोघां शिष्यांनी एकाच स्वरात उत्तर दिले तेव्हा मायावी मर्कट बैराग्यावर तळवार उपसून घावले परंतु स्वतः आ सावरून त्याने तलवारीचा वार करण्याऐवजी आपल्या शोपटीचा चाबूक बैराग्याच्या पाठीवर इतक्या जोरात मारला की बैरागी जमिनीवर पडला. नंतर दरडावून म्हणाला—“अरे ह, जोगाड्या! जोल लीकर काय ते, नाहीतर तलवारीचाच प्रयोग करीन”

शोपटीचा फटका बसल्यान जमिनीवर पडलेला गुरुबैरागी उठून स्वतःला सावरीत शिष्यांकडे पाहू लागला. मोठ्या शिष्याने फार चाबूरत्याचे दर्शवीत सल्ला दिला—“गुरुवर्य! करे काय ते सांगून टाका ना? आपल्याला इनाम मिळेल. राजघातानेच्या उत्तरेकडे जी चपेलाळा आहे तिच्या समोरच्या वाड्याचा मालक रंगूशेट याच्याकडेच नाही का आपण तो मंत्रदंड पाहिला?”

गुरुबैरागी काही उत्तर देणार तेवढ्यात ‘किचकिच’ करीत मायावी मर्कट बोडे हसले व म्हणाले—“मूर्खा! तूच सर्व सांगितलेस, गुरूला काही सांगायला ठेवलेसच कांढे? तरंग ए राजा! लगेच शिपायाना पाठवून रंगूशेटकडून तो मंत्रदंड मागव.”

राजाने जोराने टाळी बाजवली. लगेच एक शिपाई मावत पुढे आला. राजाने त्या बैराग्याकडे बोट दाखवून त्याला आज्ञा केली—“तू याच्याबरोबर जा आणि राजघातीतल्या रंगूशेटकडे मंत्रदंड आहे तो घेऊन ये”

शिपाई बैराग्याबरोबर तेथून निघताना किल्ल्याच्या भितीच्या पलीकडे सल्लाद ऐकू आला. तत्काळ मायावी मर्कट उडी मारून म्हणाले—“अरे राजा! तो सल्लाद एका आला का? तो बाजविणारेच तर माझे

बुरुवं मिथ्यामित्र आहेत. आता आपल्यावरची सर्व सकट सपलीच समज! माझे बुर, आपले अन्न भत्तूक मांत्रिक व त्याच्याबरोबरचा तो राजा दुर्मुक्त, कालीवर्मा आणि राजस उधवड सर्वांचा सर्वनाश करतील. आता तू चकवर्ती राजा होणार!” असे म्हणत मायावी मर्कट किल्ल्याच्या भितीकडे निघाले.

भितकेतून राजाने मायावी मर्कटाचा आवाज घेऊन त्याला आर्क्षित व म्हणाला—“ऐक रे, अमात्या! माझे सैनिक, सामंत सूर्यभूपती, राजस उधवड आणि भत्तूक मांत्रिक व त्याचे साक्षीदार यांच्या पासून आपण या किल्ल्याचे संरक्षण कसे काय करणार? तूमुढा जवळ राहिला नाहीतर तर मला माघसगी सल्ला घावला कोण मिळणार? आपण मनी जीवगुप्ताचा अग्रमान करून त्याला हाकलून काढले ही मोठी चुक झाली.

“राजा, तुला स्वतःची भीती असण्याचे कारणच नाही तू जगदी निश्चित रहा!” असे म्हणत मायावी मर्कट तेथून पळालेच

मुढपाळाकून कालीवर्मा हे सर्व पहात व एकट होता बाहेर बायला होच सधो उत्तम आहे असा विचार करून तो मुढपाबाहेर येणार तेवढ्यात सामंत सूर्यभूपती आपा टाकीत घावत येऊन म्हणाला—“महा-

राज! मला आताच आपल्या किल्ल्याकडे निघाले पाहिजे. कारण मला आताच कळले की, एक राजस आणि शंभवार करीत एक मांत्रिक किल्ल्याचा तट कोळून किल्ल्यात प्रवेश करण्याचा प्रयत्नात आहे म्हणे. किल्ल्यात माझी बायको मुलगी व दोघे सैनिक फक्त आहेत.”

राजा भितकेतून आश्चर्ये भक्ति होऊन म्हणाला—“मला ही सर्व काहीतरी फार मोठी मानगड दिसते आहे एक राजस आणि भत्तूक मांत्रिक माझ्या किल्ल्यावर हल्ला करायला येऊन पोचले आहेत आणि हा दुसरा मांत्रिक आणि दुसरा राजस ही काय भातगड आहे?”

सामंत सूर्यभूपतीही गोंधळला. तो चारीबाजूला त्याच स्थितीत पाहू लागला. तितक्यात खुडपाआडून कालीवर्मा बाहेर येऊन म्हणाला—“महाराज! मी यावेळी आपला शत्रू नाही. आपण तलवार उपसू नका. यावेळी आपण केवढ्या मोठ्या संकटात सांपडला आहा! आपल्या सला त्याची पूर्ण कल्पना आहे. कदाचित आपल्याला कळलेही नसेल की ते भावाची मर्कट किल्ल्याच्या भिंतीवरून उडी मारून बाहेर निघून गेले आहे!”

जितकेतू राजा आश्चर्यचकित होऊन कालीवर्मा म्हणाला ते ऐकत व त्याच्याकडे पहात नुसता उभा राहिला. नंतर त्याने

विचारले—“तू कालीवर्माच नाही का? मी पूर्वी तुलाच नाही का शिरच्छेदाची शिक्षा फर्माविली होती?”

तो प्रश्न ऐकून कालीवर्मा थोडा हसला, पण नंतर म्हणाला—“महाराज, तो गोष्ट आता फार जुनी सगळी आहे. त्यावेळी आपल्या मलात आपण राजे असल्याचा गर्व होता आणि यावेळी आपण सकटात सापडल्याने मांसरून गेला आहो!”

जितकेतूने सामंत भूपतीकडे सशर्मी मुद्रेने पहात विचारले—“कालीवर्मा! तरमग दोन राक्षस आणि दोन मांत्रिक ही काय घानगड आहे?”

“महाराज, या सर्व बडबडीच्या मुलासो दोन मांत्रिकांचे परस्परांशी वैर आहे. ते परस्परांवर खूब व्यापण्या प्रयत्नात आहेत. ते दोघे ब्रह्मपुत्र नदीच्या संगमाजवळच्या भल्लुकेदवरीचे भक्त आहेत. त्यांच्यापैकी एकाचे नाव भल्लुकपाद आहे. त्याच्या शिष्य भल्लुक मांत्रिक इकडे आला आहे. दुसरा मिथ्यामिश्र नावाचा एक तांत्रिक आहे. भावाची मर्कट त्याच्या शिष्यापैकी एक आहे. आता राहिले राजस. ते दोघ सक्ते जाऊ आहेत. त्यांच्यापैकी एक उसदव आमच्याबरोबर आहे. त्याचा नाव कालदह याला मिथ्यामिश्र तांत्रिकाने बंदी करून ठेवले आहे.” कालीवर्माने म्हणाला

कालीवर्मा वजून बोलतच होता, मध्यंत सूर्यभूपती म्हणाला—“महाराज, तोच तांत्रिक त्या दुसऱ्या राक्षसाचा बरोबर येऊन माझ्या किल्ल्यावर हल्ला करायला गला असणार. म्हणून सला निरोप द्या.” असे साधून सूर्यभूपती निघून गेला.

राजा जितकेतू काळवीत पडल्यासारखा कालीवर्माला म्हणाला—“वर्मा! तुला काय वाटते? तू पुढे काय करणार? आणि काय रे, तुझ्या एका हातात मंचदड आहे आणि तू दुसऱ्या हाताने तलवार उपसलील. मी राज्यकारभार पाहण्यात किती कमकुवत असलो तरी लक्ष्म-मुद्रात कोणासमोर मान तुकवणार नाही तू माझ्यावर कशाचा प्रयोग करणार आहेस?”

कालीवर्माने मंचदड जमिमीवर फेंकला व तलवार उपसून तीही दूर फेंकली. नंतर म्हणाला—“महाराज! मी मापेकी एकाचाही प्रयोग आपल्यावर करणार नाही आपल्या राज्यात जे अन्याय व अत्याचार होत आहेत त्यांची बनावटारी आपल्याला सल्ला देणाऱ्या सर्व मंडळावर आहे. परंतु यावेळी आपल्या राज्यावर मांत्रिकांचे आणि राक्षसांचे अं सकट आले आहे. त्यांच्यापासून आपले व राज्याचे रक्षण करण्याची जबाबदारी माझ्यावरही आहे.”

जे ऐकून जितकेतू राजा खूब झाला. काली पडलेली तलवार कालीवर्माच्या हातात देऊ लागला, त्याच वेळी भुवाराच्या वाटेने समोरून राजा दुर्मुख आणि त्याच्या पाठीमागून भल्लुक मांत्रिक बाहेर आले.

धुमज गर्जत तलवार उपसून म्हणाला—“कालीवर्मा, जाम्हाला वाटत होते की तू कोणत्यातरी भयंकर सकटात सापडला अस-वास. परंतु तू या जितकेतू राजाला इतका वेळ जिवंत कसा काय सोडलास? तरमग मी ते काय आतां पुरे करतो.” असे म्हणत दुर्मुख राजा जितकेतूच्या अंगावर धावला.

कालीवर्माने विद्युत्वेगाने आपल्या तल-वारीने दुर्मुख राजाची तलवार धडकीत

प्रदेशात आला आहे म्हणून मला संका आहे की तो माझ्या गुरुव्याचे काहीतरी बरे वाईट करूनच इकडे आला असणार. म्हणून आपण तत्कास अल्हूक पर्वताच्या दिशेने प्रवास करणे आवश्यक आहे.”

“आपण तिकडे मिथून गेला तर त्या तांत्रिकांना इकडेचे सर्व रान सोकळून मिळणार! त्याला आपण आला बातला पाहिजे. तांत्रिक सूर्यभूपतीच्या किल्ल्यावर हल्ला करायला गेला असल्याचे मी ऐकतो त्या किल्ल्यास तसे मोठे सैन्यही नाही!” कालीवर्मा म्हणाला

अल्हूक तांत्रिक चिडून म्हणाला—“हे सर्व मी भुयाराच्या तोंडावर भुयारात पाऊल टाकण्यापूर्वीच आपल्या किल्ल्याकडे बरधाव पळण्याच्या सूर्यभूपतीच्या तोंडून ऐकले आहे. मी एकच विचारतो, या राजा व सामंतांच्या आडपात आपण सर्वांनी पडायचेच कारण काय?”

कालीवर्मा रामाने तांत्रिकाकडे पहात म्हणाला—“मी याच राज्यात जन्मलो आणि लहानापासून मोठा झालो. सर्वात आधी या राज्याचे व शेकीक शासकांचे हित पाहणे माझे वाचकर्म आहे. तिकडे दुर्लक्ष करून दूर कोठे डोंगराच्या कोपरात राहणाऱ्या तांत्रिकांच्या मदतीला जावणे कोणत्याही तऱ्हेन नीतिसंगत होणार नाही”

ते उत्तर ऐकून अल्हूक तांत्रिक चकितच झाला. म्हणाला—“माझ्या शिष्या कालीवर्मा! तू इतक्या लीकत इतका कसा काय बदललास? जितकेतू राजा म्हणाला ते ऐकून तू पन्ना नकोस की हा राजा मंत्रदंड आपण देणाराला आपली इतक राजकन्या घेऊन तुला आपला वारस करील”

“मी जे म्हणालो त्याच्याशी मी वारस होण्याचा किंवा इतक राजकन्येची माझा विवाह होण्याचा काही एक संबंध नाही मी मंत्रदंड महाराजांना दिला नाही आपल्याला दिला, हे लक्षात घ्या या” बसे म्हणत कालीवर्माने राजा जितकेतूकडे हेतूपूर्वक पाहिले

राजा जितकेतू मान हाकवून म्हणाला—“येथे हजर असलेला राजा दुर्मूल आपल्या समोर...” पुढे तो काही म्हणताना इतक्यात उग्रदंड राखस आपली दगडी गदा घेऊन गर्जना करीत भुयारातून बाहेर आला आणि मोठ्याने म्हणाला—“येथे एकटे दुर्मूल महाराजच नाहीत, मीसुद्धा आहे आणि हा पहा चांदाल अल्हूकही येतो आहे. आपल्याला जे काही म्हणावचे आहे या सर्वांच्या समोर बोला”

जितकेतू राजा उग्रदंडाला पाहून प्रथम स्तब्धता व थोडा भ्यालाही, परंतु थोडे चाडस करून म्हणाला—“मला भूलबळ

नाही. म्हणून मी माझ्या मागे कोणाला आपला वारस करायचे याचा विचार करलो आहे. आज अनायास चांगली संधी आणून आलो आहे. सूर्यभूपतीची मुलगी धात्री दत्तक मुलगी आहे मी तिचे कालीवर्माची लग्न करून देणार आहे आणि माझ्या मागे तोच वंशजिला महाराजा राजा होईल.”

ते ऐकून अल्हूक तांत्रिकाने अयशोष केला—“अल्हूकपाद गुरू की अय” मंतर म्हणाला—“तुम्ही सर्व वस्तुस्थिती न ओळखता हवेतल्या हवेच्या बांधता आहात. तो दुष्ट तांत्रिक मिथ्यामिथ आतापर्यंत सूर्यभूपतीच्या एकुलत्या एका मुलीला कं

दुर्मूल राजाला समजावून सांगितले—“राजा दुर्मूला! वाई करून कसे आलेल? याच जितकेतू महाराजांची सेवा करीत माझ्या वज्रिलाना वीरगती प्राप्त झाली होती. ते विसरून मी जर आपल्या भालकाचा बंध केला तर तो स्वामिद्रोह होईल. ते फार मोठे पाप आहे!”

दुर्मूल संतापून काही म्हणताना इतक्यात अल्हूक तांत्रिक जमिनीवर पडलेला मंत्रदंड उचलून म्हणाला—“कालीवर्मा! शाबास, तू माझा मंत्रदंड परत मिळविलास! माझे गुरू अल्हूकपाद यांचा हाडवेरी तांत्रिक मिथ्यामिथ कालवड राक्षस व त्याचा शिष्य अबुकेस्वर यांना बरोबर घेऊन या

बांधोवा

करून आपल्या बोगराळ प्रदेशाकड निघाला असत तो भल्लुवडवरीच्या पुजमाठी एका पुजारिणीच्या शोषार्थ आहे.

मी जिवंत असेपर्यंत त्या नाचिकाना ते साध्य होणार नाही. असे म्हणत कालीवमान म्यानत आपली तलवार उपसली.

'कालावर्मा मोशुद्धा तीन प्रतिज्ञा करतो. असे म्हणत उपदंड राक्षसान आपली गदा हात उच करून धरली.

भल्लुक मांत्रिक मित्त वरून म्हणाला— 'उपदंड तुम्हा शोषाची प्रतिज्ञापूजे मांवा होव माझी पण इच्छा आहे. या प्रयत्नात तू आपला भाऊ कालवड याच्या त्या दुष्ट मिथ्याभिश्चर्या नाकडीतून सोडव काही तरी बिचारी ओषधी वनस्पती वायला घ्यावत त्याचे त्याला मुका करविला आणि त्याला आपला विश्वासपात्र दाम वरून घेतला आहे. तरमग ठीक मी निघालो असे म्हणत तो भुयाराच्या तोंडाकड निघाला.

भल्लुक मांत्रिक भुयाराच्या नाहालमोर पोचण्यापूर्वी एका झाडाच्या माडून जाडळ भल्लुक 'शिरीष वन भेरव की जय' म्हणत बाहेर आला त्याच्या हातात परशु होता तो म्हणाला 'भल्लुक मांत्रिका' तुझ्या भवाने अर्धा भल्लुक आणि अर्धा माणूस सत्तेल्या या चाहालापिचयी तू काय ठरविल आहेस? तू तुझ गुरू आणि मी न काय भल्लुक शब्द असल्यात तरमगज व पोरजा होणार आहे तरमग तू मला प्रथम एक सभास्य माणूस करणार का मी तुझे हात उडव?'.

भल्लुक मांत्रिक वरवर कापू लावला म्हणाला 'तू जाडळ भल्लुक नाहीस तू या नगराचा चाडाळ प्रसन्न आहेस तू मांवा जाऊन शिरीष वनात जाऊन ज्याना शिरच्छेदाची शिक्षा लागल्यात आली आहे त्याची डोकी उडव! असे म्हणत भल्लुक मांत्रिकाने आपला धगदग चाडाळ भल्लुक काच्या बाक्याला तीनदा लंबव्या आणि विद्युत्वाणन भुयारान उडवला.

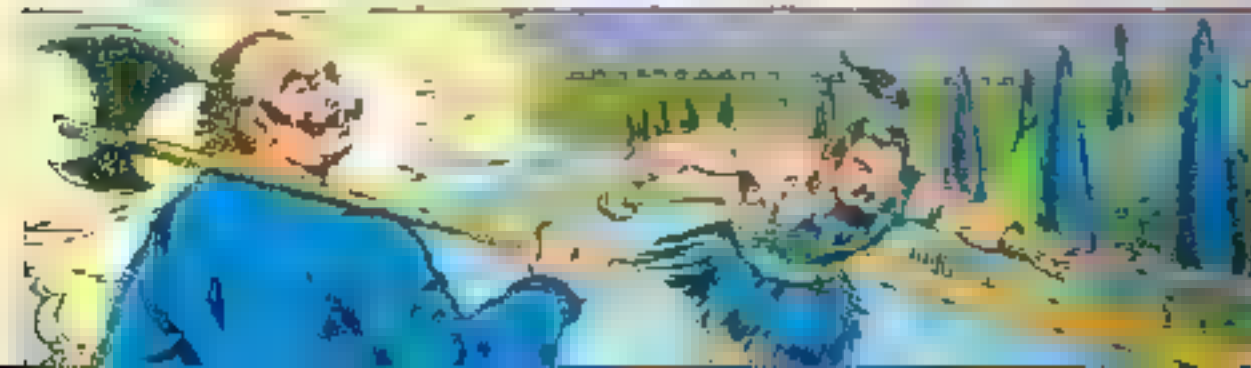
(पुढच्या अंकात सुरु)

राक्षसाची भीती की राजनीती

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही तो झालाचळ गेला, घेत लांछावर काढून घेतले आणि तंढमोप्रमाणे मीन हाऊन म्मजालाच्या दिशेने चालू लागला तेव्हा शेतात बसलेला बेताळ त्याला म्हणाला— 'राजा, मी म्हणतो आहे ते रास्त होणार नाही, परंतु तू ज करतो आहेस ते राजधर्माला अमूसकळ नाही तुझ्याच प्रमाणे राजा निरंकुशने राजनीतीविरुद्ध काम केले होते मी तो गाष्ट सांगतो, कळ देऊन एक—' असे सांगून बेताळ गोष्ट सांगू लागला.

पूर्वी कधी निवुज देशाच्या गादीवर निरंकुश तावाचा राजा राज्य करीत होता त्या देशाच्या हद्दीला लागून असलेल्या जंगलात एक राक्षस आल्याची बातमी त्या जंगलात राहणाऱ्या रानटी लोकानी राजाला कळविली.

त्या बातमीवर राजाचा विश्वासच बसेना. तरी राजाने जास्त बबकळी केली तेव्हा त्याला कळले की त्या राक्षसाने जंगली जातीच्या लोकांना कोणत्याही प्रकारे वास विला नव्हता. परंतु ते लोक धावकम माज गेले होते.

नंतर राजाने त्यांना विचारले—“तो राक्षस आहे हे कशावरून तुम्ही ओळखलेत? तो लाडामावा एवढा आहे का?”

रानटी लोक म्हणाले—“महाराज, तो तेवढा मोठा नाही हे खरे असले तरी तो रानटी रेवधा सारखा नक्कीच आहे।”

“परंतु तो राक्षस आहे, हे तुम्ही कसे म्हणता?” राजाने पुन्हा विचारले

“महाराज, आम्ही स्वतःच्या डोंड्यांना पाहिले, तो एका झाडाखाली बसून कदमुळ व फळे खात होता. त्यावेळी जवळच्या झाडीतून एक बाघ त्याच्या अगावर धावून आला. त्या राक्षसाने बाघाचे मागचे पाय धरून त्याला एका झाडाच्या बुंधावर खूप आपटले आणि ठार केले. तो राक्षस नमेल तर हे राजसी काम कोणो मांगून करू शकेल का? त्याच्या हातात धनुष्यबाण किंवा भालावरचो काहीच नव्हते. तरी तो हरण वगैरे जनावरांना बळून माजून सातो.” रानटी लोक म्हणाले

राजाने थोडा वेळ विचार केला व म्हणाला—“मला वाटते की तुम्ही विना-कारण भितां जाहां! तरी मी त्याच्या विषयी जास्त माहिती काहीन तो कधी तुमच्या वाटेला गेला तर तुम्ही ताबडतोब मला कळवा. मी तुमचे रक्षण करीन. एवढी हमी दिस्यानंतरही तुमच्या मनाचे समाधान होत नसेल तर तुम्ही राजधानीच्या हद्दीवरच्या जंगलात येऊन राहा. तुमच्या र हण्याची व्यवस्था करून देतो”

रानटी लोक निघून गेले परंतु भयान्याच्या मनाचे समाधान झाले नाही त्याने राजाला विचारले—“महाराज! त्या राक्षसाचा काटा न काढण्याचे ठरले आहे का?”

“तस काही नाही पण शक्य कसली?” राजाने विचारले

“जी व्यक्ति निःशस्त्र असूनही हिंस्र स्थापदाचा चेष्टाभटा करू शकते ती सामान्य मानवजातीला सुखाने राहू देईल का? त्या व्यक्तीकडे बसे दुर्लक्ष करणे राज्याच्या हिताचे ठरेल का?” प्रधानाने सवा केली.

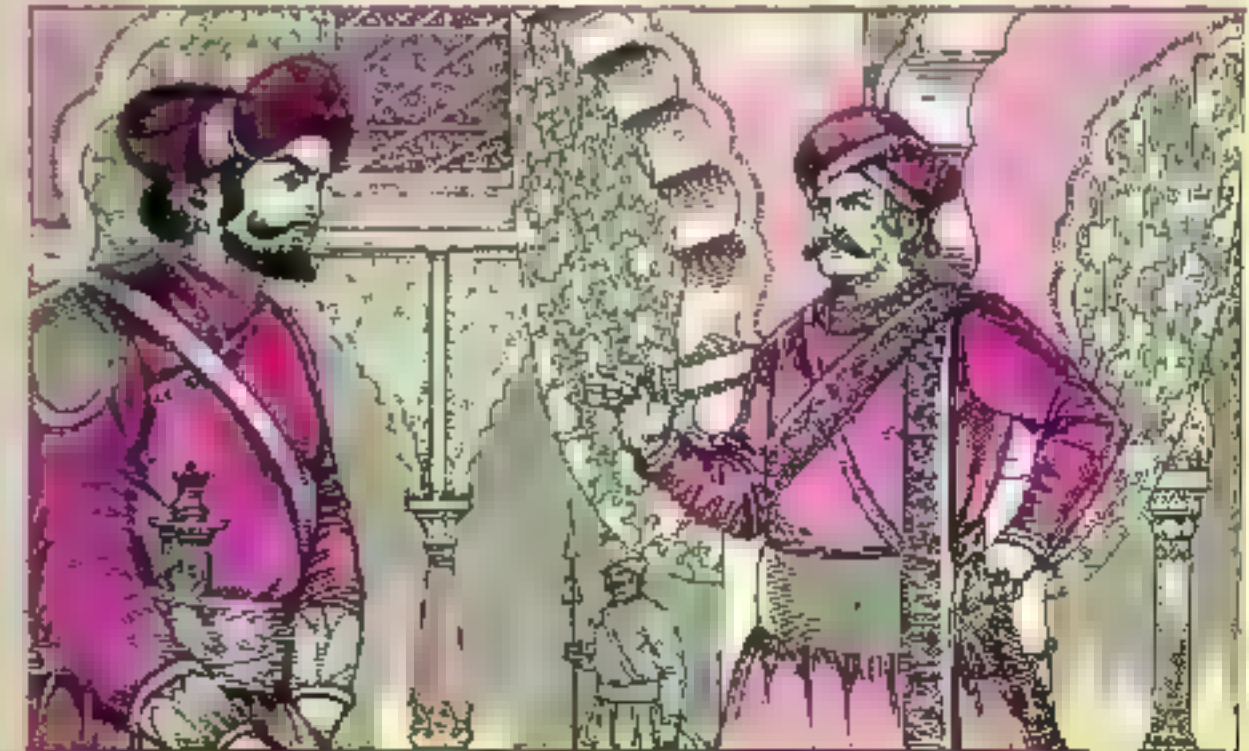
“हिंस्र पण प्रजला जास देऊ लागल्याचे कळताच आपण त्यांची शिकार करून त्याचा काटा काढतो. परंतु हा राक्षस तर निरपराधी दिसतो आहे त्याची शिकार करणे बायब माही।” राजा म्हणाला

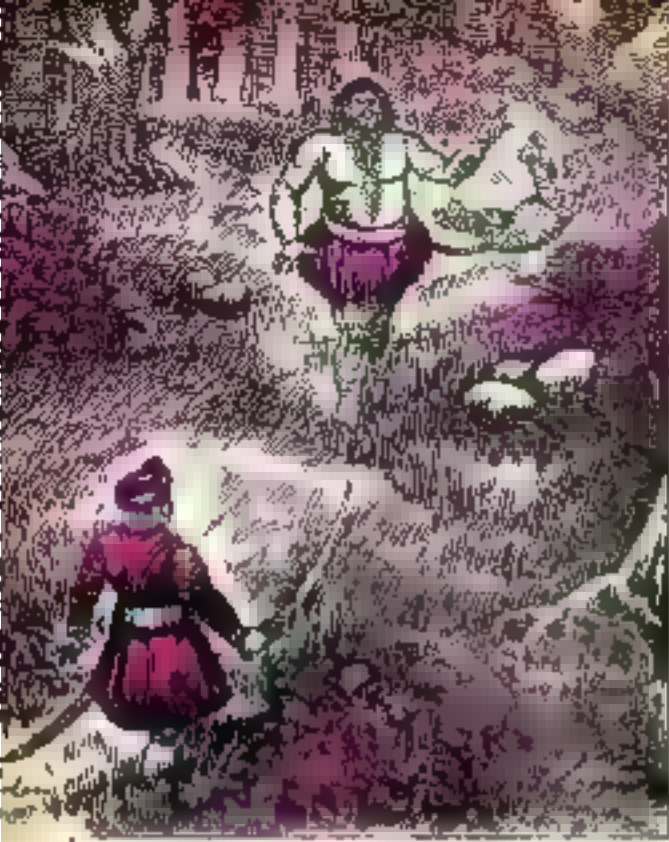
“महाराज, आपण म्हणालात, ते मला तरी बरोबर वाटत नाही! तो जनावरांशी

क्रूरपणे व्यवहार करतो आहे तो राक्षस आहे आणि मानवजातीचा शत्रू आहे तेव्हा त्याचा वध करण्यात दोष किंवा हरकत का असावी?” भयान्याने पुन्हा साहस करून आपली भाजू मांडली

त्यानंतर राजा पुन्हा काही वेळ विचार करीत राहिला व नंतर म्हणाला—“तुम्हांला तसे वाटत असेल तर तुम्ही त्या राक्षसाचा वध करण्यासाठी आवश्यक तो प्रयत्न करा”

भयान्याने लगेच उपसेनापतीकडे निरोप पाठवून आज्ञा केली—“सशस्त्र सैनिकांना बरोबर घेऊन जाऊन जंगलातल्या राक्षसाचा शोध काढा आणि त्याला ठार करून त्याचे प्रेत हुजूर करा।”

सर्व सैनिक ओरडत पळून गले, परंतु एकटा उपसेनापती तलवार उचसून राक्षसांच्या अंगावर घाबला. तो राक्षस मानवजातीतल्या मोठ्यात मोठ्या उंच माणसाहून एक नीतभर तरी जास्त उंच होता.

राक्षसाने बाघ मेऱ्याची छात्री सात्त्यावर त्या बाघाचे मागचे पाय घेऊन त्याला उचलले आणि त्याला दूर जाड्यापलीकडे फेकून दिले. नंतर हात धुवून सेनापती होता त्या बाघाला येत मानवजातीच्या भाषेत म्हणाला—“तू इकडे कसाळा जाला आहेस?” सेनापती चकित झाला. म्हणजे हा राक्षस नसून आपल्यासारखाच एक माणूसच आहे तर, कसा विचार करून म्हणाला—“मी तुला ठार करायला आलो आहे, तरीच महाराजांची आज्ञा आहे.”

“नाही, तू मरण्यासाठी आला आहेस!” असे म्हणत राक्षसाने सेनापतीचा तलवार हातातून गळून पडली. पायाने तिचे तुकड करीत राक्षस म्हणाला—“माता तू कुशांत परत जा!”

उपसेनापतीने परतल्यावर प्रचाराळा घाबरेल वृत्त श्रुतिले. याने ते राजाच्या कळविले व विचारले—“महाराज पुढे?”

राजा म्हणाला—“बापण काही एक करण्याची गरज नाही तुम्ही आपापली

कामे करा.” त्याच्या मते काळजी करण्याचे कारण काहीच नव्हते.

घणघण गोष्ट सामून वेताळ म्हणाला—
“राजा, राक्षसांच्या वाबतीत राजा निरकुश इतका बेफिकीर का होता? की तिकड त्याला ध्यान घ्यायचे नव्हते? राक्षसांमो वर करण हे स्वतःच्या पायावर घाड ओढून घण्यासारखे त्याला वाटले म्हणून का? तसे पाहिले तर राक्षस हे मानव जातीचे लग्नच नाही का? कदाचित राजाला रातटी छोक म्हणायला ते बरे वाटले नसावे. परंतु त्याच्या सैनिकांनी राक्षसाच्या स्वतः बोलघांनी पाहिले व त्याच्या अंगात किती शक्ती आहे हे देखील पाहिले तेव्हा तरी राजाने आपले सर्व सैन्य पाठवून राक्षसाचा वध करायला नको होता का? परंतु त्याने तसे का केले नाही? या शक्ये समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर तुला परिणाम माहीतच आहे, तुझ्या बोक्याची सभर शकले होऊन तुझ्याच पायांवर सोळू लागलीन.”

विक्रमादित्य म्हणाला—‘राजाने योग्य तेच केले राक्षस हे सुद्धा मानवांच्या जातीतल एका जातीचे लोक आहेत. प्रजन अनेक जातीचे लोक बसतात. तेव्हा पुराव्याशिवाय कोणत्याही जातीचे जमातीला अपराध नसूनही बड करणे राजनीती विव्द होईल. जायणा सर्वांनाच माहीत आहे की पौराणिक काळात मानवजातीला वध देणाऱ्या राक्षसांचा सहार विष्णून मानवरूप घेऊन केला होता. अपराध करणाऱ्यालाच दंड द्यावा हा राजधर्म आहे. राक्षस सुद्धा त्या राजाची एक प्रजाच तर होता त्याला ठार करण्याकरिता आलेल्या एका सेनापतीला सुद्धा त्या राक्षसाने सोडून दिला अशा परिस्थितीत तो मानव प्रजला बास घायला का येईल? प्रधानाने एका विशिष्ट जातीबद्दल जो द्वेष दर्शविला तोच राजनीती विव्द होता.

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन मग होताच वेताळ प्रतासह नाहीसा झाला आणि साडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

प्रेमाचा वृथा पुळका

एकदा गणपतराव कसल्याहीरी स्वर्णजन्म आकाराने आजारी पडले त्यांची सेवाकृपूषा करायला एकटी सिधू घरी होती. थोरलो वत्सला लग्न झाल्यावर सासरी नांदू लागली होती. अर्थातच सर्वे जबाबदारी सिधूवर होती.

बेंचमुबांनी गणपतराव बापरावात ही प्रत्येक वस्तू बाजूला ठेवावी, असा सल्ला दिला होता. म्हणून सिधू खोटे विटून त्या सत्पात्रमाणे करू लागली. परंतु सिधू करी ते गणपतरावांना मुळीच खगले नाही. कारण गणपतरावांची हाटकटो निराळी बाजूला ठेवली जात होती. न पथ्य म्हणून त्यांना काही पदार्थ खायला परवानगी नव्हती. म्हणून गणपतरावांच्या सिधूचा राग आला. त्यांनी वत्सलेला आलावून आणण्यासाठी निरोव पाठविला.

वत्सलेला वडिलांची स्थिती कोण येण्यासारखी वाटली. तो रमांना हुवे ते खायला देई. सिधूने तिला अपय्य होईल म्हणून सावध केले. परंतु तिच्या आज्ञाप्रमाणे घोरक्या वडिलांनीने दुर्मिळ केले. घर सिधूला बसलेल्या सासरच्या मांबी पाठवून देण्यात आले.

परंतु वत्सला आल्यानंतर गणपतरावांची तब्येत जास्त जास्त बिचकत गेली. बेंचमुबा बाबरावे. गणपतराव पथ्य पाळीत नसावे असा संसय त्यांना वाटू लागला.

मध्यंतरी वत्सलेलाच तो स्वर्णजन्म रोग आला. निष्ठा नवऱ्याच्या सिधूकडून आसल्याच्या आजाराची पूर्ण माहिती मिळाली होती. तो बांधकोना रागावला. त्यानंतर गणपतराव आणि वत्सलेचा वैद्यक्याच्या मन्नेघात्रमाणे इलाज झाला. दोघं त्या आजारातून बचावली.

मदिरावतीची माण्ट

कित्येक शतकांपूर्वी जवळेली ही गोष्ट

आहे. उज्जयिनी नगरीत यशस्कर नावाचा एक साहाय्य रहत असे. त्याला शशिभूषण नावाचा मुलगा होता. तो स्वभावाने मुशीक आणि दिसायलाही सुंदर होता. गुरुकुलात विद्याभ्यास करीत असता विजयसेन नावाच्या एका क्षत्रिय मुलाशी त्याची मैत्री झाली.

एके दिवशी विजयसेनाबरोबर त्याची वहीन मदिरावती आपल्या घरी आली. ती दिसायला अप्सरेसारखी सुंदर होती. तिने प्रथम वहांनीच शशिभूषणचे मन हिरावून घेतले.

मदिरावतीने घरी गेल्यावर आईजवळ तिच्या भावाच्या मित्राच्या, म्हणजे शशिभूषणा सौंदर्याचे बरेच वर्णन केले. म्हणून शशिभूषणला एकदा घरी बोलावून आणायला आईने विजयसेनला सांगितले.

दुसऱ्याच दिवशी विजयसेन आपला मित्र शशिभूषणला आपल्या घरी बोलावून घेऊन आला. विजयसेन वडिलांजवळ बोलत असता मदिरावतीची धावणी नावाची सली संधी पावून एक मोगऱ्याचा हार घेऊन शशिभूषणकडे गेली व म्हणाली—“हा हार माझी मैत्रिण मदिरावतीने आपले तुमच्यासाठी लावून पाठविला आहे!”

शशिभूषणने तो हार घेऊन परत निरोव पाठविला—“तू आपल्या मैत्रिणीला सांग की मी तिच्यासाठी आपला प्राणही अर्पण करायला सयार आहे.”

त्या दिवसापासून शशिभूषण व मदिरावती, दोघांमध्ये प्रेम वाढतच गेले.

एके दिवशी एक क्षत्रिय तरुण मदिरावतीच्या घरी आला. त्याने मदिरावतीच्या वडिलांना घेऊन मदिरावतीला मागणी वाढली. मदिरावतीच्या वडिलांना मदिरा-

नतीचे प्रेम भागणी कोणावर धावे, हे माहीत नव्हते म्हणून त्यांनी त्या तरुणाला होकार दिला आणि सग्न मुहूर्तही ठरविला.

मदिरावतीचे लग्न ठरल्याचे ऐकल्यावर शशिभूषण आजारी पडला. तो आजार मानसिक होता. एकदा तरी मदिरावतीला भेटता आले तरी पुरे, असे त्याला वाटले परंतु तशी संधीच मिळाली नाही.

लग्नवा दिवस येऊन ठेपला. मदिरावतीला नह्यामळ्या घालून तिला बघूची वस्त्रे नेसविण्यात आली. बाजंत्री वाजू लागली व बर मंडवात आला.

अगदी शवटच्या घटकेपर्यंत शशिभूषणला वाटत होते की हे लग्न टळेल. परंतु ती

कासाही कोल ठरली तेव्हा त्यान आप्त-हत्या करून घेऊन भोकळे व्हायचे ठरविले.

रोतीप्रमाणं बोहोन्यावर पाऊल ठेवल्या-पूर्वी मदिरावती आपल्या सखींबरोबर नगराबाहेर देवीच्या देवळाच्या आवारात कामदेवाचे देऊळ होते तेथे पूजेला निघाली त्या देवळाजवळ आणत्या वाटेवर एक वडाचे छाड होते. शशिभूषणने त्या झाडाच्या फांदीला फाशी लावून आत्महत्या करून घ्यायचे ठरविले. म्हणजे मदिरावतीला आपले प्रेत तरी दिसेल. असा विचार करून तो त्या वडाच्या झाडाकडे निघाला.

मध्यमरी मदिरावतीची सखी धात्रयी त्याच दिवशी उजाडताच संकटव नावाच्या सरोवरावर स्नानासाठी गेली. त्या सरोवराच्या काठी ती फुले निवडीत होती तेव्हा तिला सोमदत्त नावाचा एक आक्षुण तरुण भेटला. तो तिच्याकडे टकलावून पहात उभा होता त्याला पाहून धात्रयी घोडी लावली.

त्याच वेळी दुसरे कसला तरी गजका ऐकू आला. सासळबड तोडून एक मदोन्मत्त हत्ती ती दोघं उमो हाती त्या दिशेन गत असल्या दिसला काय करावे धात्रयीला कळना. त्याच वेळी अनोळखी परदेशी सोमदत्तने धात्रयीला उचलले आणि पळत

पळत दूर लोकांची गर्दी दिसली तिकड घावला.

एवढे वाढत करून आपला जीव वाचविणारा तो परदेशी तरुण कोण त्याची जाळस करून घ्यावीसे धात्रयीला वाटले परंतु त्याच वेळी तो मदोन्मत्त हत्ती लोकांच्या यदीवर चालून आला. लोक सैराईरा पळू लागले आणि सोमदत्तपण पळून गेला. थोड्या वेळाने तो धात्रयीची ओळख करून घ्यायला परतला, परंतु ती त्याला तेथे दिसली नाही कारण तिच्या भेंत्रिणीच्या मगनाचा मुहूर्त होत आला होता. म्हणून धात्रयी व सोमदत्त परस्परांना भेटण्याची इच्छा असून परस्परांना भेटू शकली नाहीत.

त्याच ज्या तरुणीचे रक्षण केले ती कोण व कोठ राहाते हे कळायला सोमदत्तला मार्ग सुचला नाही. तरी काय वाटेल ते करून तिचा सोध काढायचे स्थाने मनाशी पक्के ठरविले आणि तो तिच्या शोधार्थ निघाला. अराब बंड चालत राहल्यावर तो गौरीच्या देवळानजिक आला. तेव्हा त्याला रस्त्याच्या बाजूला एका वडाच्या झाडाला एक तरुणाचा देह लोकात असल्या दिसला. वाढत करून स्थाने झाडावर चढून त्या माणसाना जमिनीवर उतरविले तो शशिभूषणच होता. त्याने फाशी लावून घेतली होती, परंतु तो मेल्या नव्हता. वेशुद्ध अवस्थेत होता. सोमदत्त त्याला गाडीवर आणण्याचा प्रयत्न करू लागला.

दोघांने संभाषण चालू वसतां दुरुन एक मिरवणूक वाजंज्यांनरोवर येत वसलेली दिसली.

“ती पहा, मदिरावती कामदेवाच्या पुजंसाठी वाजत वाजत येत आहे.” शशिभूषण म्हणाला.

“तर मग आपण देवळात नमस्कारात जाऊन लपून बसू या.” सोमदत्ताने सल्ला दिला.

दोघे तरुण कामदेवाच्या मूर्तीमागे लपून बसले. त्यानंतर मदिरावती आपल्या सखीबरोबर देवळात आली. तिने आपल्या मैत्रिणींना बाहेरच रहायला सांगून गर्भगृहात प्रवेश केला. दार खातून बंद करून वारीक आवाजात कामदेवाला म्हणाली—“कामदेवा! माझे एका तरुणावर प्रेम आहे, मग तू माझे लग्न आपली कोणामी का लावून देत आहेस? या जन्मी माझ्या मनाची इच्छापूर्व झाली नाही तर निदान पुढच्या जन्मी तरी शशिभूषणाचीच माझा विवाह करून देण्याचा माझ्यावर अग्रह कर.” अशी प्रार्थना करून ती आपल्या पदराच्या फांस करून स्वतःच्या गळ्याला लावू लागली.

तत्काळ मूर्तीच्या पाठीमागून पुढ येऊन शशिभूषणने तिच्या गळ्यातला फांस काढून टाकला.

सोमदत्तसुद्धा मूर्तीच्या पाठीमागून आला तो म्हणाला—“आता आपल्याजवळ बोलत बसायला येऊ नाही. काळोख पडू लागला. शशिभूषण तू आपल्या प्रेमिकेला माझा पुरुषवेष घालायला दे आणि तिला आपल्या बावी ओलावून घेऊन पळून जा. मी तिचे पातळ नेसून बाहेर निघून आईन.”

त्यानंतर सोमदत्त मदिरावतीचे पातळ नेसून आणि तांडावर भले मोठे बघट ओढून गर्भगृहाचे दार उघडून बाहेर आला सखींना वाटले की मदिरावतीच बाहेर आली सखींना वाटले की मदिरावतीच बाहेर आली आहे. त्या मंगलगीत म्हणत वाजतवाजत परत आल्या. त्या निघून गेल्यानंतर शशिभूषण व पुरुष वेषात

मदिरावती दोघ माझ्यातून बाहेर आली राजभर रानावनातून मार्ग काढीत अचलपूर नावाच्या गावी येऊन पोचली तेथे एका ब्राह्मणाच्या घरी दोघ उतरली. त्याच गावी एका देवळात त्यांचा शास्त्रोक्त विवाह झाला.

निकट मदिरावतीचे सोंग करून सोमदत्त सखीबरोबर परतला तोपर्यंत घाजेयीसुद्धा शलहूव सरोवरावरून परतली होती आपल मने मोकळ करायला व सखीजवळ बोलायला तिला फार वेळ मध्दता. म्हणून ती मदिरावतीचे सोंग केलेल्या सोमदत्ताचा हात धरून म्हणाली—“बल लोकर तुला एक गुपित सांगायला आहे” असे म्हणत ती त्याला एकांत असल्या जागीत घेऊन गेली. परंतु सोमदत्तने बुध्दाच्या आतूनच

धात्रयीला ओळखून व विचार करू लागला. मी हे स्वप्न तर पहात नाही ना? की काही जादू आहे? हा वेडाचाच बनग्रह म्हणायचा का?"

'सखी, आज तुझ्याशी सून करणार तो तुला प्रियकर नाही. तुझ दुसऱ्या सुला अनिवार वाटू लागले तर तू माझ विचार कर, कारण मी दुर्दैवी स्त्री आहे. तुझ्यासारखेच माझ एका तरुणावर प्रेम आहे परंतु तो कोण आहे हे मला माहीत नाही. त्याचे नावही मला माहीत नाही. तुला तुला प्रियकर पुन्हा कधी भेटेल ही, परंतु मला ती अशा करणेही बघा आहे" या शब्दात धात्रयीने सोमदत्तला बघिरावती समजून हे सर्व बूत सांगितले.

ते सर्व ऐकल्यामुळे सोमदत्तला परमानंद झाला. त्याने आपल्या तोंडावरचे बुट वाजुला सारले. त्याचे तोंड पाहून धात्रयीला कल्पनेबाहेर आनंद झाला व आश्चर्याने वाटले. परंतु सोमदत्तने बघिरावती व बाशिऋषण देवळातून कसे पळून गेले हे

सांगितल्यावरच तिचा स्वतःचा डोळ्यावर विश्वास बसला.

सोमदत्त धात्रयीला सावध करीत म्हणाला—"आपण फार वेळ गप्पा मारीत यांचे मानणं सोम्याने आहे. आपण धनून सोकरच पाय काढला पाहिजे, नाहीतर आपल्याला सोक ओळखतील व आपल्या सर्व कल्पना कल्पनाच राहून जातील. आपले गुप्ति कळले तर धोका आहे म्हणून येथून पळून जायचा काहीतरी मार्ग काढला पाहिजे!"

त्यानंतर धात्रयीने आपले सर्व दामिने काढून एका फडक्यात बांधून घेतले आणि सोमदत्तला घेऊन मागच्या दाराने बाहेर भासो व काळोकात उद्यानाच्या वाटेने गावाबाहेर निघून गेली.

तेथून काही दिवस पायी प्रवास करीत शेवट एका कात्यानाच्या गावी वेळून पोचली आणि तेथे त्यांनी विधिवत विवाह करून घेतला. त्याच गावी त्यांनी रहावने ठरवून आपला संसार घाटला.

परशुराम

[२]

कातंबोर्बाजून मावाचा एक हैहय बघी राजा होता तो कृतवीर्याचा मुलगा होता म्हणून त्याला कातंबोर्बा हे नावही मिळाले. त्याचे स्वतःचे ताब अर्धतच होते त्याचे मुलगे दुष्ट व अत्याचारी होते जमदग्नी ऋषी व त्याचे मुलगे आश्रमात वाहीत अशी संधी पाहून ते आश्रमात शिरले व त्यांनी जमदग्नीची यज्ञाची गाय तिथ्या वासरासह पळवून येण्याचा प्रयत्न केला. परंतु अनेक वेळ करूनही ती गाय त्यांच्या कायूत आली नाही.

नंतर कातंबोर्बा स्वतः जमदग्नी ऋषींच्या आश्रमात आला तेथे त्याचा अतिशय सत्कार राजसी घाटाने झाला. तो सर्व सत्कार कामधेनूच्या प्रभावाने होऊ शकला हे कळल्यावर कातंबोर्बा जमदग्नी मुनीं-जवळ ती कामधेनूच मागितली. बर्षांचे

मुनींनी तक्रार दिली कातंबोर्बा जमदग्नीचा बघ केला. तरी कामधेनूला घेऊन जाणे त्याला साध्य झाले नाही.

तेव्हा परशुराम आश्रमाबाहेर बरग्यात गेला होता. त्याला तेथे एकाएकी छातीत धक्का बसल्यासारखे आढले. काही तरी अधुन घडले असावे, अशी संका वाटल्याने तो आश्रमात परतला. तेव्हा त्याला पित्याच्या मृत देहावर पडून आई रडत असलेली दिसली हैहय राजाने तुझ्या बघिलांचा असा जमानुषपणे बघ केला असे म्हणत तिने एक बीस वेळा आपली छाती बघविली, म्हण!

परशुरामाने मातेचे सात्वत केले व एकवीस वेळा सत्रिय जातीचा सहार करण्याची प्रतिज्ञा केली आणि त्यानंतर बघिलांच्या प्रेताला अंत्य संस्कार देण्याच्या तयारीला लागला. इतक्यात मृग ऋषी

तेथं आल त्यानी मन्त्रवलेल पाणी शिंपडून जमदग्नीला पुनर्जीवित केले

परशुरामानं पुनर्जीवित झालेल्या वडिलांना क्षत्रियांनी जो अत्याचार केला त्याची प्रतिक्रिया म्हणून क्षत्रिय जातीला एकवीस वेळा निर्मूल करण्याची प्रतिज्ञा केली असल्याचे सांगितले

जमदग्नी ऋषींनी परशुरामाचा राग शांत करण्याचा यत्न करून पाहिला परंतु परशुरामाने त्यांना सांगितले की अत्याचारो लोकांच्या अत्याचाराकडे दुर्लक्ष करणे म्हणजे त्यांच्या अत्याचाराला प्रोत्साहन दिल्यासारखे होते म्हणून निष्कारण कोणाचा वध करणाऱ्या बुढांना उगाच सोडून देता कामा नये

आपला मूळपा आपली प्रतिज्ञा पूर्ण करण्यासाठी सब करणार हे ओळखून जमदग्नीन त्याला ब्रह्मदेवाकड जाऊन ता सल्ला देईल तसे करण्यास सांगितले

परशुराम ब्रह्मदेवाकड गेला आणि क्षत्रिय जातीला निर्मूल करण्याची केल्या प्रतिज्ञेविषयी निवेदन केले ब्रह्मदेवालामुखा ती प्रतिज्ञा आवडली नाही परंतु तस स्पष्ट सांगण गैर वाटून तो परशुरामाला म्हणाला—“शंकराचा अनुग्रह अमर्यादितवाय तुम्ही प्रतिज्ञा पूर्ण होणार नाही. म्हणून मू प्रथम शंकराला जाऊन भेट”

परशुराम शंकराकडे गेला तेव्हा शंकरा बरोबर पार्वतीसुद्धा होती परशुरामान आपल्या प्रतिज्ञेविषयी सांगितल्यावर ती

म्हणाली—“शंकराच्या कृपेन काय वाटल ते माध्य होईल तरी तुझ्या जवळ असव नाहीत वाटने?”

ते ऐकून शंकराने परशुरामाला अस्त्र आणि कवच दिले

परशुराम अस्त्र व कवच घेऊन परत जाताना एका सरोवराच्या काठी ती अस्त्रे वधेन ठवून जप करायला बसला इतक्यात एक हरणाचे जोडपे शिकारी त्यांचा पाठलाय करीत असल्याच्या भीतीने धावत येऊन त्या सरोवरान पाणी पिऊ लागले.

त्यांचा पाठलाग करणारा शिकारी परशुरामाला दिसला नाही परंतु हरिणाला हरण म्हणाला—“आतां आपण भ्यायचे कारण नाही. हा येथे जप करतो आहे ना,

तांच परशुराम तो अगस्त्यांच्या आश्रमात जाऊन कृष्णामृत स्तोत्र ऐकील तर याला कृष्णकवच लाभेल” ते परशुरामाला स्पष्टपण एकू आले

परशुराम त्याप्रमाणे अगस्त्याश्रमाकड निघाला वाटत त्याला हरणांच्या जोडप्यांचा पाठलाग करणारा शिकारी भेटला. त्याला ठार करून परशुराम अगस्त्याश्रमात पोचला तेथे त्याने कृष्णामृतस्तोत्र ऐकिल त्यानंतर त्याला कृष्णाची प्रार्थना केल्यावर कृष्णान वधेन दिले आणि आपल नेज दिले

त्यानंतर परशुराम नर्मदेत स्नान करून कार्तवीर्याच्या राजधानीक गेला आणि तो कार्तवीर्याचा वध करायला आला असल्याचे कार्तवीर्याजुनाला कळविले.

कार्तवीर्याने परशुरामाकडे उत्तर पाठविले की ब्राह्मणाने काही मागितले तरी मी नकार देणार नाही त्याला मुद्दच हवे असेल तर तेही मान्य। त्यानंतर त्याने आपल्या सैन्याला परशुरामावर चालून जायला आज्ञा केली. परशुरामाने आपल्या परशूने त्या सैन्याचा संहार केला.

परशुरामावर इतर अनेक क्षत्रियवीर चालून गेले. परशुरामाने त्यांचाही संहार केला. त्यास मत्स्यराज, मगधराज, निषादराज, त्रिशुर्माचा राजा सोमवत्स आणि मिथिलेचा राजा बृहत्बल हे प्रमुख होत.

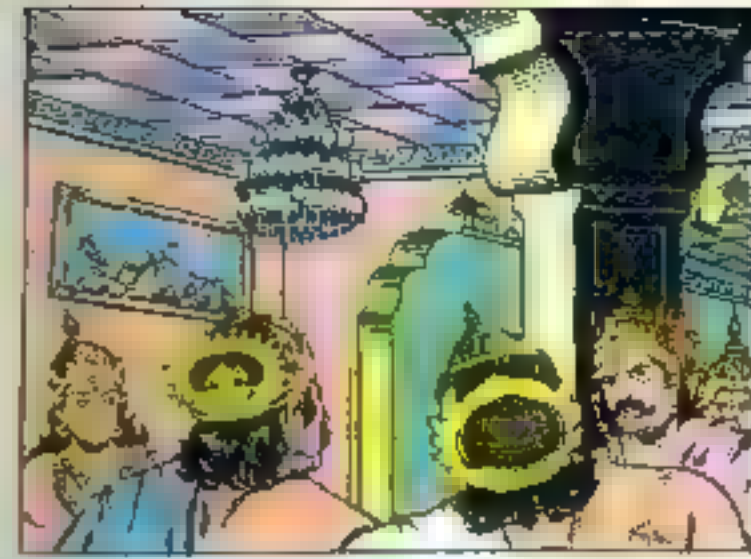
त्याच प्रमाणे कन्याकुब्जचा राजा, सीराष्ट्राचा राजा, अवन्तीचे शूर क्षत्रिय वीर परशुरामावर एकवट चालून आले आणि त्यांनी परशुरामावर सरबुष्टी केली परंतु परशुरामाने त्यांचे सर्व बाण सोडून फेंकून देऊन त्या सर्वांचा वध केला.

सुबहु नावाचा एक राजा परशुरामाशी युद्धाला आला व त्याने शंकराचे त्रिशूल परशुरामावर टाकले. परंतु ते एका

फुलाच्या हाराच्या रूपे परशुरामाच्या गळ्यात येऊन पडले. त्याच वेळी परशुरामाला कालीचे दर्शन घडले. तिन आग्नेयास्त्र टाकल्यास सुबहुचा वध होईल असे सांगितले. स्वाग्रमाणे सुबहु आग्नेयास्त्राने मरण पावल्यावर त्याचा मुलगा पुष्कराक्ष परशुरामाशी युद्धाला आला. तो युद्धा परशुरामाशी युद्ध करून मरण पावला.

इतक्या शूर पराक्रमी वीरांचा वध झाल्यावर कार्तवीर्य स्वतः युद्धाला आला. त्याने परशुरामावर त्रिशूल टाकले व परशुराम संशुद्ध होऊन पडला. सर्व देवांकरीबर शंकरही आला. त्याने सजीवनी मंत्र टाकून परशुरामाला पुनर्जीवित केले.

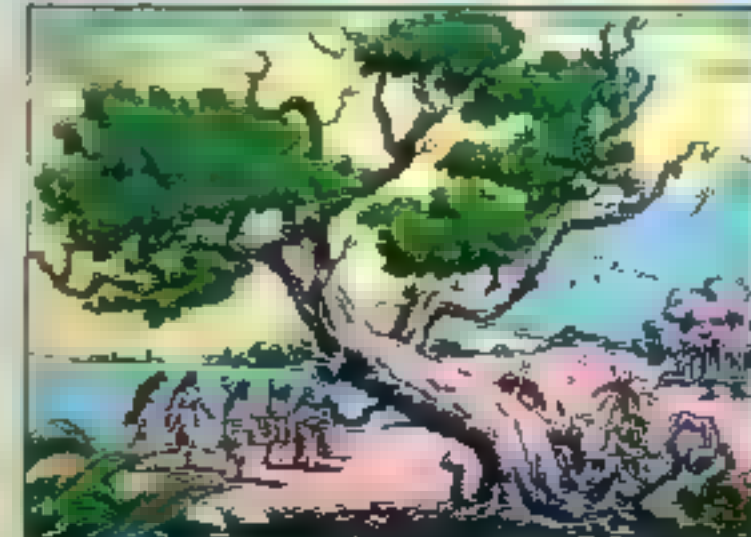
परशुराम उठून उभा राहिला आणि त्याने शिककटच मंत्राचा पाठ केला आणि कार्तवीर्यावर बाण सोडला त्या शरशी कार्तवीर्याचे डाके उडाले. कार्तवीर्याचे मुल्ये युद्धा परशुरामाच्या हाती मरण पावले. (क्रमस)

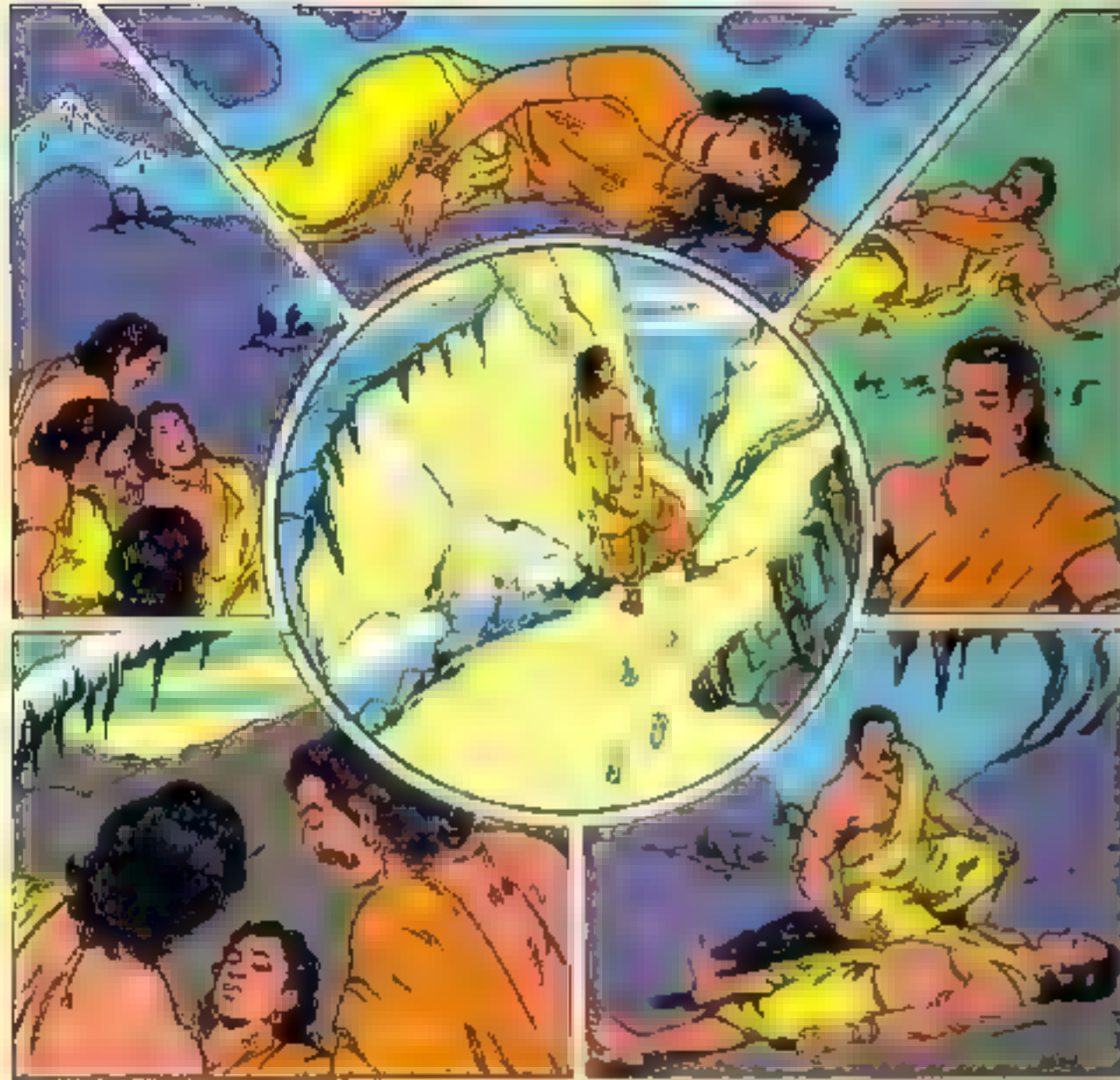
महाप्रस्थान

महाभारत युद्धात प्रथम मिलाविल्यानंतर पांडवांनी दीर्घकाळ सुधाने राज्य केले. मगदो घनराजाने राज्य सोडून देऊन महाप्रस्थान करण्याचे ठरविले.

राज्यत्याग करण्यापूर्वी घनराजाने आपला नातू परोक्षाने याचा राज्याधिकार माठवावा यासाठी केला. कृषीपती व तान्त्रिक राजांनी परोक्षाला प्राप्तीसाठी दिले.

त्यानंतर पांडव हिमालय पर्वताच्या दिशेने निघाले त्यांच्याबरोबर द्रौपदी युद्धा निघाली सर्वांना धर्मही साथी वस्त्रे धारण केली राज्यवेगळी सोडल्याचे दुःख त्यांना वाटले नाही.

ते हिमालय पर्वत चढू लागले. पर्वताची चढण फार कष्टाची होती व सावली होती. काटेत रवाना झालेले तीर्थंजने ऋषींचे आश्रम आणि देवांची वास्तव्याने सांगली. काटेतमवत प्रथम द्रीपदी मरण पावली. त्यानंतर गंडर्व एकामागून एक मरून पडू लागले. शेवटी एकदा धर्मराज काय तो उरला.

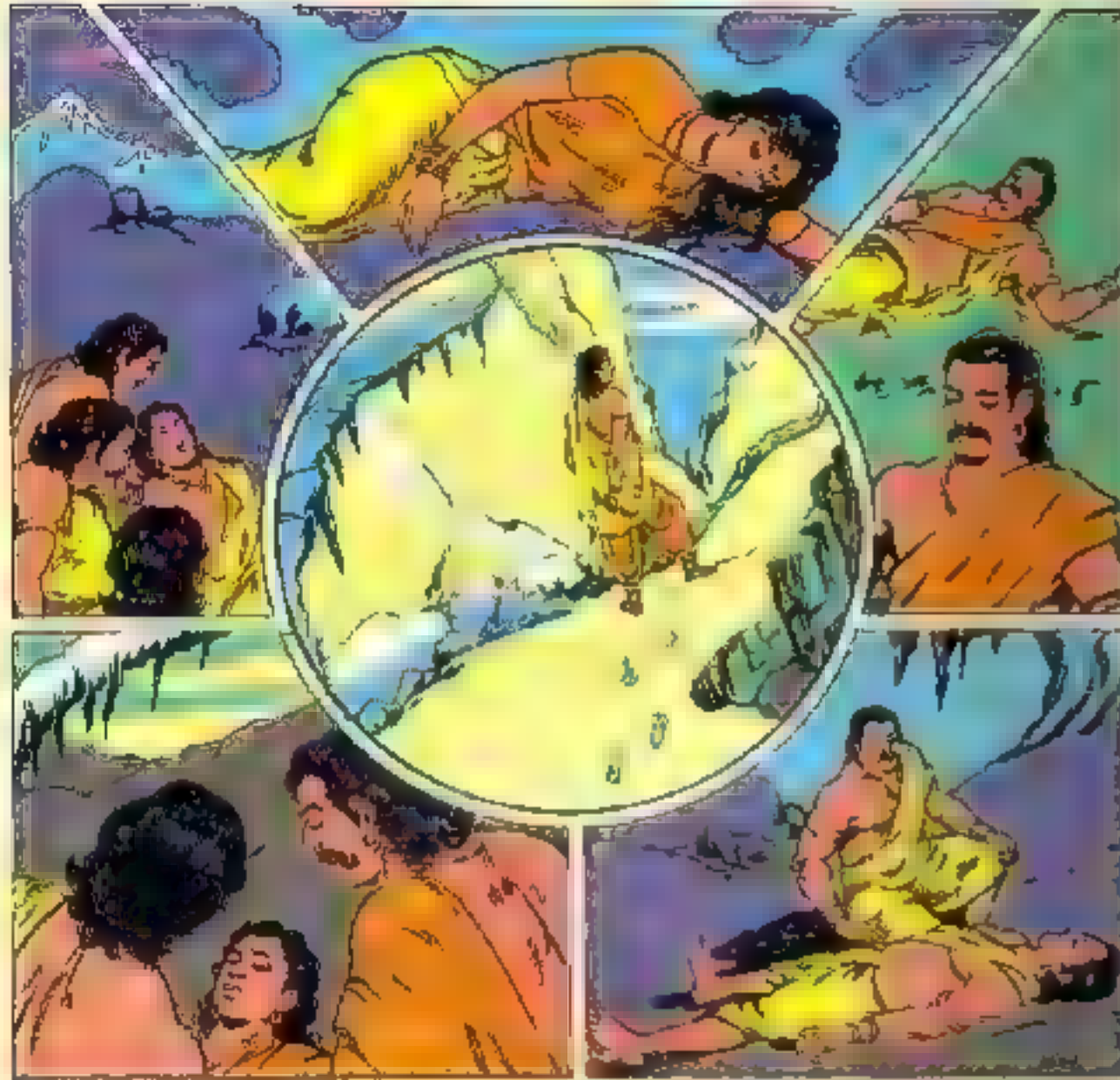
धर्मराज एकटा नात धमता त्याला त्याच्याबरोबर एक मुल्लू घेत असणेला दिसला. रस्ता इतका कष्टाचा असूनही तो कुत्रा धर्मराजाला सोबावता तयार नव्हता.

धर्मराज हिमालयाच्या शिखरावर पोचताच त्याला एक भेटला आणि त्याने स्वर्गात प्रवेश करण्यास त्याला विनंती केली. तेव्हा धर्मराज म्हणाला—
“माझ्याबरोबर आलेल्या या कुल्याला मूड्या येऊ दिल्यास मी स्वर्गात येईन.”

त्या गोष्टीवर इताने नकार दिल्यावर धर्मराज उद्दच्या रथात बसला नाही. रथाबरोबर कुल्याने धर्मधर्मराजाचे रूप धारण करून धर्मधर्मराजात युधिष्ठिराची ती परीक्षाच झाली होती.

ते हिमालय पर्वत चढू लागले. पर्वताची चढण फार कष्टाची होती व सावली होती. काटेत रवाना झालेले तीर्थंजने ऋषींचे आश्रम आणि देवांची वास्तव्याने सांगली. काटेतमवत प्रथम द्रीपदी मरण पावली. त्यानंतर गंडर्व एकामागून एक येऊन पडू लागले. शेवटी एकदा धर्मराज काय तो उरला.

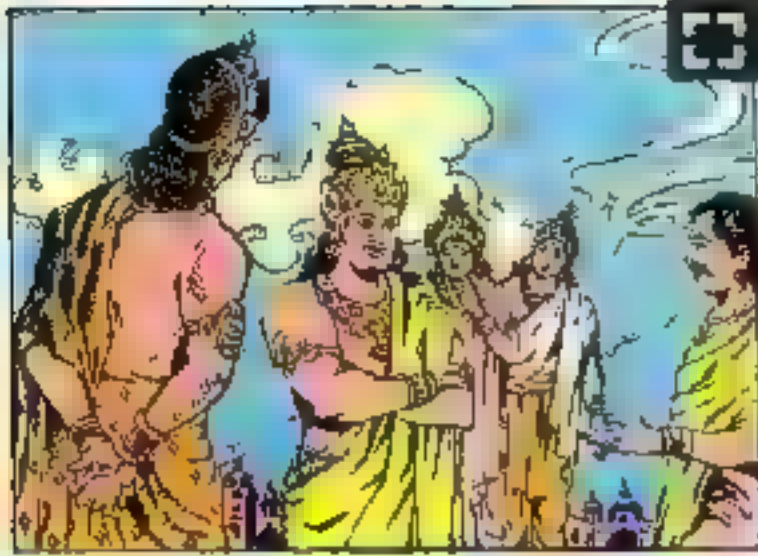
धर्मराज एकटा नात धर्मता त्याला त्याच्याबरोबर एक मुल्लू घेत असणेला दिसला. रस्ता इतका कष्टाचा असूनही तो कुत्रा धर्मराजाला सोबावता तयार नव्हता.

धर्मराज हिमालयाच्या शिखरावर पोचताच त्याला एक भेटला आणि त्याने स्वर्गात प्रवेश करण्यास त्याला विनंती केली. तेव्हा धर्मराज म्हणाला—
“माझ्याबरोबर आलेल्या या कुल्याला मूड्या येऊ दिल्यास मी स्वर्गात येईन.”

त्या गोष्टीवर इताने नकार दिल्यावर धर्मराज उद्दच्या रथात बसला नाही. रथाबरोबर कुल्याने धर्मधर्मराजाचे रूप धारण करून धर्मधर्मराजात युधिष्ठिराची ती परीक्षाच झाली होती.

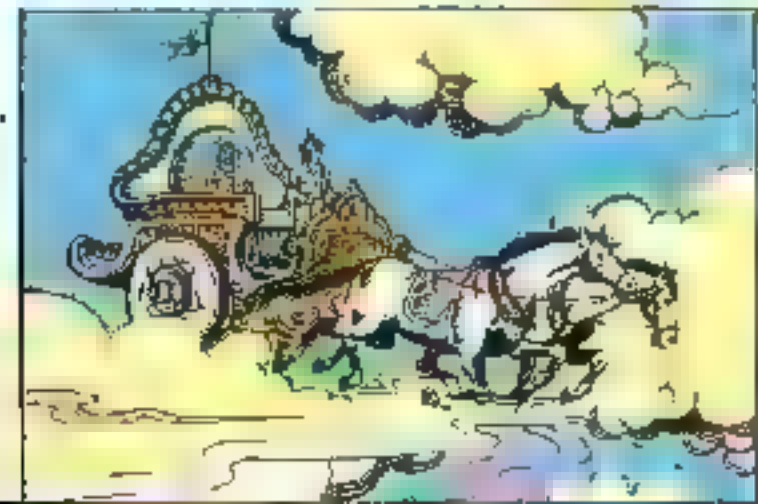

स्वर्गात प्रवेश केल्यावर धर्मराजाचे देवांनी स्वागत केले. त्याने तेथे वाऊन आपल्या चाकरांना घावाचा व शीपदीचा शोध केला. तेव्हा त्याला ते नरकात असल्याचे कळले. म्हणून त्याने स्वर्गात राहण्याचे नमस्कार नरकात जाण्याची इच्छा व्यक्त केली.

नरकाद्वारातूनच धर्मराजाला नरकाचे वर्णन झाले. परंतु त्याचे भाऊ व शीपदी काही काळ नरकात राहून स्वर्गात गेल्याचे व त्याने स्वतः जे थोडे पाप केले होते त्यामुळे त्याला नरकाचे दर्शन घेईल असल्याचे त्याला कळले.

त्यानंतर धर्मराज सचंदा स्वर्गातच राहिला या जमानात गृहस्थी माणसांमळे सत्यव्रताचे धामन करणे शक्य आहे, याचे उदाहरण म्हणजे धर्मराज युधिष्ठिराचे जीवित होय !

स्वरा हिरा

फार प्राचीन काळातील गोष्ट आहे. एकदा सिद्धपूर येथे राहुणारे नागनाथ व एकनाथ नावाचे दोघे मित्र लीख्यात्रेला निघाले. ते थोड्यावर बसून, कित्येक दिवस प्रवास करीत काशीला आले. काशी विश्वेश्वराचे दर्शन करून ते प्रभागक्षेत्री आले. त्यांनी त्रिवेणीत स्नान केले आणि बरोबर जाणमल्या पात्रात गंगेचे पाणी भरून घेतले आणि परत निघाले. वाटत त्यांना एका झाडाच्या सावलीत बसलेले एक बुडबोड्ये दिसले. म्हातारीने दोघां यात्रेकरूंना पात्रायला सांगून तिच्या नवऱ्याला थोडे पाणी घ्यायला देत का, विचारले.

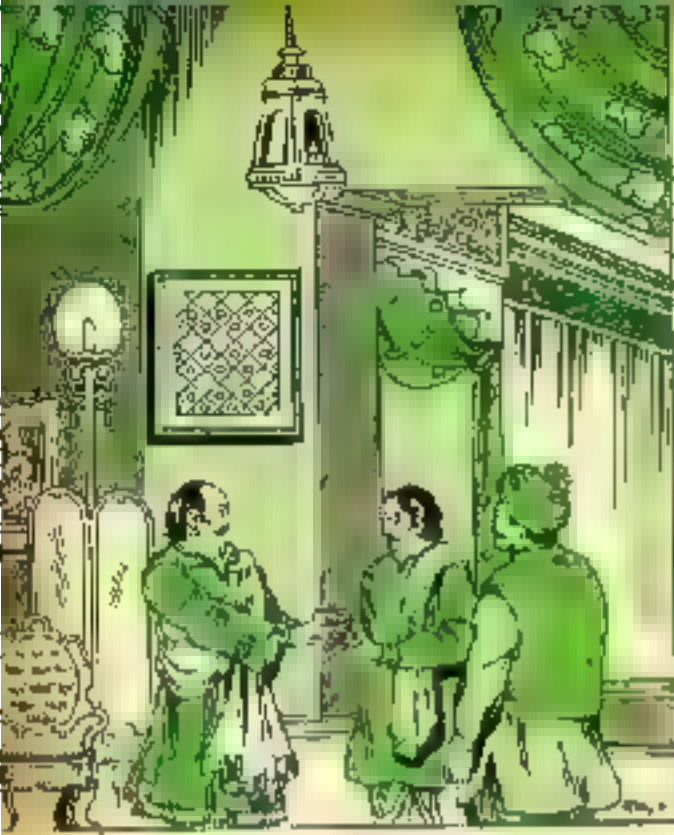
नागनाथ म्हणाला—“आम्ही दूर जाणार आहो व आमच्या जवळचे पाणी घरी न्यायचे आहे. तुम्हाला कसे देता येईल ?”

परंतु एकनाथान गगाजलाचे पात्र त्या म्हातारीच्या हातात दिले व म्हणाला—

“भाजी, हे गंगेचे पवित्र पाणी आहे, घ्या पाहिजे तितके !”

म्हातारीने ते पात्र म्हाताऱ्याच्या हातात दिले. त्याने थोडे पाणी एका पेल्यात ओतून घेतले व प्याला नंतर एकाएकी जिवंत जीव आल्यासारखा उठून उभा राहिला. त्याने एकनाथाला नमस्कार केला व म्हणाला—“अहो आज आमच्या घरी जेवायला थांबा माझी नाव विशालगुप्त आहे. मी घरी गेल्यावर बोलत सर्व” नंतर नागनाथाकडे बघून म्हणाला—“आपणमुद्धा यांच्याबरोबर येऊन आमचे आतिथ्य स्वीकारावे.”

म्हाताऱ्याच्या विनंतीला मान देऊन दोघे मित्र विशालगुप्ताच्या सुंदर वाड्यात गेले. तेथे खूप नोकरचाकर होते. तेथे गेल्यावर दोघांना कळले की विशालगुप्ताची बायको म्हणविशारी बाई त्याची एक मोलकरीण होती विशालगुप्त एकनाथाला

म्हणाला—“माझे बघील घनगुप्त यांनी व्यापारधंदा करून अपार संपत्ती आणि रत्नजवाहीर संपादन केले. त्यांनी मृत्युसमयी मला दर क्षेत्र पीणिमेला एका सख्खनाला एक हिरा दान करायला सांगितला. या वर्षी माझ्या भाव्याने तुमचे दर्शन घडले. खर्चा आपण जाल तेव्हा मी एक हिरा आपल्याला दान करीन. तो स्वीकारून मला कृतार्थ करा.”

अनपेक्षितपणे चालून आकले हे भ्राम्य पाहून एकनाथ चकित झाला. मात्र नागनाथला त्याचा हेवा वाटू लागला.

दुसऱ्या दिवशी विशालगुप्त एक हिरा एकनाथाच्या हातात देत म्हणाला—“आपण

सिद्धपूर जात जाहां ना? वाटेत नागपूर येथे पुस्तराज नावाचे एक जव्हेरी आहेत. ते आपल्याला या हिर्याची बरोबर किंमत देतील.”

त्यानंतर दोघे मित्र विशालगुप्ताचा निरोप घेऊन निघाले. वाटेत नागनाथच्या मनात तो हिरा पळविण्याचा दुष्ट विचार आला. दोघे एका गावी एका घमंदाळेत उतरले होते तेथे नागनाथने सघी पाहून तो हिरा एकनाथाला कळू न देता चोरला.

एकनाथाने हिरा हरकत्याचे नागनाथाला सांगितले. तेव्हा त्याला जखुकाही काहीच माहीत नसल्याची त्याने बतावणी केली आणि तो हिरा परत मिळेपर्यंत ते बांब सोडून न जाण्याचा समझ दिला.

तेव्हा एकनाथ म्हणाला—“या गावात आपल्याला मदत कोण करणार रे? तो हिरा जसा आला तसा गेला.”

त्यानंतर काही काळ लोटल्यावर ते नागपूरला आले. एकनाथाने पुस्तराज यांना भेटायची गोष्ट काढली परंतु नागनाथ म्हणाला—“हिरा तर तु पाळवून बसला आहेस, मग त्यांना भेटायचे कशाळा?”

“तसे नव्हे रे! विशालगुप्त यांच्याशी आपली ओळख झाली, त्यांच्या मित्राशी ओळख करून घेऊन ती मित्रता कायम होईल की नाही? त्यांच्याकडे फक्त हिरा

विकण्यासाठीच गेले पाहिजे असे थोडेच आहे?” एकनाथाने समजावून सांगितले.

“तर मग तु जाऊन व, मी माझ पहायला जातो” नागनाथ म्हणाला.

एकनाथ निघून गेल्यावर नागनाथ एका जव्हेऱ्याच्या दुकानात गेला आणि हिरा दाखवून त्याने त्याला विचारले—“हा हिरा घेता का? काय किंमत द्याल?”

जव्हेऱ्याने हिरा पाहताच विचारले—“तुम्हाला हा कसा काय मिळाला?”

“माझ्या बडिलांनी हा विकत घेतला मला तूर्त पंशाची गरज आहे, म्हणून मी हा विकायला काढला” नागनाथाने बाप मारली.

जव्हेरी हसत म्हणाला—“तुमच्या बडिलांना काणीतरी खूप फसविलेले विसरे आहे. हा तर काचेचा एक तुकडा आहे हा कवडीमोळाचा सुडा नाही!”

ते उत्तर ऐकून नागनाथाच्या मनाचे साधाधान झाल्यासारखे झाले, कारण विशालगुप्तने एकनाथाला फसविले. आपण चोरी केली असे, परंतु विशालगुप्तने एकनाथाला जे फसविले ते मात्र विचित्रच म्हणावयाचे हवे!

एकनाथने पुस्तराजाला भेटून विशालगुप्ताकडून त्याची ओळख कशी कळली हे देखील त्याने बोटबयात सांगितले.

तेव्हा पुस्तराज म्हणाला—“तुम्हाला विशालगुप्ताने जो हिरा दिला होता तो या आणि त्याची किंमत घेऊन जा.”

“अहो, तो हिरा चोरीला गेला, मी तो विकायला तुमच्याकडे आलो नव्हतो आपण विशालगुप्ताचे मित्र न स्नेही म्हणून फक्त ओळख करून घ्यायला आलो होतो.” एकनाथ म्हणाला.

परंतु त्याला या गोष्टीचे आश्चर्य वाटले की त्याला विशालगुप्तने हिरा दिला ती गोष्ट या गृहस्थांना कशी काय कळली?

मग पुस्तराजने एकाएकी विचारले—“तुमच्याबरोबर आणखी एक गृहस्थ होते ना? ते कोठे विसत नाहीत?”

'ते गांव पहायला गेले आहेत'
एकनाथ म्हणाला

ते ऐकून पुष्कराजने आपल्या दोघां
लोकरांना बोलावून त्यांना काही समजावून
सांगितले ते दोघे लगेच निघाले आणि
थोडक्या वेळाने नागनाथाच्या बरोबर घळून
परतले पुष्कराजने आपल्या लोकरांकरवी
नागनाथाची मदती घेविल्ली त्याच्याबद्दल
तो हिरा कापडला.

‘तुम्हीं जो हिरा हरबना होता, तो हाथ का? तब कालजी करण्यसारण काही नाही, कारण हा तर एक काजेचा मणी आहे आपले हे मित्र असेच एक आहेत. जरा हिरा समजून घानी हा खोरला आणि गाढातल्या एका जव्हेच्याकडे विकामला गेले होते म्हणून ते माझ्या नोकरांच्या हाती पकडले गेले. आपल्याला जिवालगुप्त जो हिरा देणार होता तो पहिल्यानेच माझ्याकडे पोचला आहे. त्याची किमत्त आताच मी देणार नाही. आपल्या गाढी पोचतो करीन. परंतु आपल्या या

मित्राली व्याधालयात् पाचावपं हं मास
एकं मुख्यं कर्तव्यं श्रीमानतो”

“अहो, पण हे बरंभर माही कारण हा भिव मा तीरंयावत माझ्या सवें सुखदुःखाचा वाटेकरी होता. शिवाय आपण म्हणालात की याचं जोरलंका हिरा सरा ममून कांचेचा मणी होता. या व्यतिरिक्त तुम्हो माझ्या हिण्याचो म्हणून जी किमत माझ्या घरी पाठविणार आह्तात त्यातली अर्धी रक्कम मी यांना देणार आहे. म्हणून आपण माझ्यावर कृपा करून माझ्या मित्रावर चोरीचा आरोप लावू नये.” एकनाथने विनविले.

त्यानंतर सिद्धपूरला पोचल्यावर एक-
नाथाला हिऱ्याची किंमत मिळाली. तिथ्या-
तली अर्धी रक्कम एकनाथ नागनाथाला देऊ
लागला. परंतु नागनाथ नम्रपणे एकनाथाची
माफी मागून म्हणाला—“मिठा! तू मला
तुलंगदासातून बांधवून माझ्यावर अपार
उपकार केले आहेस. हे उपकारांचे अंश
वाडूपाच मला कठीण जाणार आहे. त्यासाठी
हे ओसें मी ध्यायला सयार नाही.”

ठेंयाच्या शोध

लल्लू एक बाँडपाचा एका चालवी व
 त्यावर त्याच्या कुटुंबाचा जबरनिर्वाह
 चालते. एके दिवशी सध्याकळी तो बरो
 परत येत असतां रस्त्याच्या बाजूला उभा
 असलेला एक म्हातारा त्याला विचारू
 लागला, "भावापासून सहा मैलावर जी
 जमेशाळा आहे तेथपर्यंत एकाच वेळी
 येतोस का? सकाळी परत यायचे आहे"
 लल्लू जायला तयार झाला

तो म्हातारा एक हंडा सांकनावर बाधरी बाधून, दोन कूदली आणि एक फलवडे एकत्रात ठेवून भोग बसला. लसूला वाटल की त्या उजाड पडक्या भर्मशाळेत म्हातारा एखाद्या ठेवा सोधायला निघाला असावा

एकका धर्मज्ञानपर्यंत पोचें पोखतो संख्या-
काळ क्षाली. एकभात बसलेला म्हातारा
जो हवा उतरव लागला तेव्हा तो हातातून

तिसट्टून जाली पडला आणि 'क्षण' 'क्षण'
धसा आवाज झाला. हुंहा कलंडला न
स्थाभ्यातून काही कापराचे तुकडे बाहेर
येऊन पडले

कसूले म्हाताम्याला विचारले—“आ
मध्यरात्रीच्या वेळी हा जागरे भरलेला
हवा कशासाठी जाणवतात हो, येथे?”

“मी सर्व तुला शांतपणे सांगतो मला
तुझ्या मदतीची गरज आहे.” असे सांगून
म्हातारा सगं सांगला

“भाई नाच गणेशट, भाव्या बाजीबानी
 दर्यापार व्यापार करून पुष्कळ पैसे मिळ-
 विले. एकदां ते पुष्कळ पैसे घेऊन आपल्या
 गावी परत येत होते. या बाजी पोचेपोचे-
 तो मध्यरात्र जलटली. ते रया दिवशी
 रात्री घाब बाजी उतरले. त्या दिवशी
 रात्री चोरांनी घमंशाळवर हल्ला केला
 चोरांनी समोर येईल त्याला मारहाण

कली आणि हाताळा जाले ते लुटून नेल. काही लोक जागच्या जागी ठार झाले त्यात माझे आजोबा पण होते.

"माझ्या बडिलांनी किराण्या मालाचे दुकान काढले. फार कष्टाने चार पैसे मिळवून मला वाढविले. ते नुकतेच वारले त्यांनी माझे माझ्यासाठी एक घर काढ ते ठेवले आहे ते घर विकून टाकण्याचे ठरवून मी माळगावर ठेवलेले सामान काढू लागलो. तेव्हा मला माझ्या आजोबांच्या वेळचे एक बांड मिळालं. मी त्याची पाने चाळू लागलो. एका जागी माझ्या आजोबांनी लिहून ठेवले होते— 'धर्मशाळला दरोडेखोरांनी घेरले. माझ्या-

जवळ जे काही होते नव्हते ते एका पेटीत मालून, झाडे लावण्या काही बळी केलेली होती त्यात तो पेटी पुरून ठेवली."

हे वृत्त सांगून गणूशेट म्हणाला—"धर्मशाळेच्या मागच्या बाजूला जी झाडे आहेत त्यांच्या बुधाच्या आजूबाजूची जमीन सणावयाची आहे. मी मला मदत केलीस तर जो ठंवा मिळेल त्याचा एक तृतीयांश वाटा मी तुला देईन"

लखू आमदाने कबूल झाला. परंतु त्याने विचारले—"पण मग ही आपले भरलेला हुंडा कशासाठी हो?"

"आपण एकाएकी हा हुंडा घेऊन घन गेलं तर कोणासाठी तरी शक्य येईल. म्हणून बरोबर हा हुंडा बरोबर नेत येत राहालो तर कोणी आपल्या हुंड्याकडे संशयो मूर्धन पाहणार नाही. पेटीत ठेवलेले धन या हुंड्यात ठेवून आपल्याला निश्चितपणे नेता येईल" गणूशेट म्हणाले

त्यानंतर लखूने चोटा एका जमिनीला बांधून ठेवला आणि दोघे कुदळ फावड घेऊन धर्मशाळेच्या माग गेलं झाडांच्या बुधात निरनिराळी बळी दोघे सणू लागले.

उज्याडच्यानी वेळ झाली म्हणून दोघे धांवले आणि दुसऱ्या दिवशी रात्री पुन्हा याथथे ठरवून निघाले. त्या दिवशी केलली मेहनत फुलटच गेली होती. बरी पर-

अर्धा राजा!

राजा नरसिंह याच्या दरबारात एक गरीब माणूस माला स्थाने मागली दखनीय स्थिती वर्णन करून सांगितली आणि पोटापाण्याची काहीतरी व्यवस्था करायला विनंती केली. राजाने त्याला बांदीजी पडीक जमीन देविल्ली

त्यानंतर काही दिवसांनी राजा व त्याचा प्रधान वेळ पाळतून त्या बरीच माणसांच्या घरी गेले बरामघोर ठेवलेल्या बाटेवर बसलेल्या त्या बरीच माणसांबरोबर ते बोसू बाघने त्या बरीच माणसाने दोघांना बाटेवर घेवले बंधायका सांगितले

अघानाने त्याला विचारले—"आम्ही या देशाच्या राजाकडे मदतीकरिता जावे म्हणतो!"

त्या गरीब माणसाने राजाकडून त्याला जी जमीन मिळाली होती ते सांगून म्हटले—"आमच्या देशाचा राजा अर्धा राजा आहे!"

"ज्या राजाने तुम्हा पोटापाण्याची व्यवस्था करून दिली त्याच्या विषयी मी जसे कां बोलतोय ते?" प्रधानने विचारले

"बऱो मी बघत करून बरबारात नेतो आणि आपल्या एरीबीचे वर्णन केले तेव्हा राजाचा कळने को मी बरीच आहे व तेव्हा त्याने जमीन विनी परंतु या देशात माझ्यासारखे बरीच चोडे चोडेक का आहेत? त्यांच्यापैकी बरबारात पाऊन टाकण्याचे बाडस आणि आपले बुद्ध निवेदन करण्याचे सावध किती जाणत आहे? राजाचा घनेचे बुद्ध सभितल्याभिवाय कळत नसेल तर तो काय राजा झाला? तो अर्धाच तर राजा झाला?" तो बरीच म्हणाला.

त्यानंतर गळा माळवड्याच्या आत त्या राजाने आपली सर्व पडीक जमीन स्वत होऊन बरोबर घेवलेला बटून टिनी

होतेच संजाराच्या घरी ओटीवर बसलेल्या एका म्हातऱ्याला लखून गणूशंट विषयी विचारले तो म्हणाला "त्याला लागलेले वेद फार वाढले, म्हणून त्याला इलाज करण्यासाठी शहरात घेऊन गेल आहेत"

लखुने अकित होऊन विचारले-"म्हणजे गणूशंटला वेद लागले आहे का?"

"होय ना नाहीतर आजोबांनी ठेवलेला ठेवा शोधण्यासाठी त्याने सर्व धर खणून को काढले असते? या बेडेपणात त्याने श्यापारमुखा बंद केला होता. शेवटी त्याच्या हाती एक हुडा आला खरा, परंतु त्यात लापरांशिबाय काही नव्हते. नंतर त्याचे वेद वाढतच गेले. म्हणून त्याची बापकी त्याला इलाज करण्यासाठी शहरात घेऊन गेली." म्हातारा म्हणाला.

तेव्हा कोठे लखूच्या डोक्यात प्रकाश पडला त्या भूर्खीच्या नावी कानून तो स्वतः लखूच्यात पडला. त्याचे वेद आपण आपल्याला लावून बसले. पैशाचे वेद थोरांमोठ्यांनाही लागते

अर्धा लखूच मेल पाड हलक झाले तो पाय रस्त्यावर घरी गेला.

तोपर्यंत एका खाबाबाड लखून बसलेली लक्ष्मीबाहेर आली आणि म्हाताऱ्याला म्हणाली-"आजोबा! बला भाफ करा, मी तुम्हांला लोटे बोलायला आबले"

"होय मुली! गणूशंटला तर त्याचा ठेवा सापडला होता. तो आपले सर्व कर्ज वगैरे फडून शहरात रहायला येला आहे. पण तू त्याला वेडा म्हणायला मला का सांगितलंस?" म्हाताऱ्याने विचारले

लक्ष्मीने सर्व वृत्त बोटक्यात सांगितले व म्हणाली-"मी ससे केले नसते तर माझ्या पतीला जरीखरच वेद लागले असते कारण ह्या ठेव्याची नोष्ट निघण्यापूर्वी त्यांना जे चार पैसे मिळत राखार आमचा सर्काचा खबरनिर्वाह होत होता. आम्ही सुखी होतो; परंतु ठेव्याचे वेद डोक्यात खिरल्यानंतर आमचे सर्व सुख हरवले." असे सांगून लक्ष्मी दुसऱ्या वाटेने आपल्या घरी निघून गेली

अर्धा राजा!

राजा नवसिंह बाप्पा दरबारात एक गरीब माणूस आला त्याने मापती दयनीय स्थिती वर्णन करून सांगितली आणि पोटापाण्याची काहीतरी व्यवस्था करावता विनंती केली. राजाने त्याला बाडीची पडीक जमीन देवविली

त्यानंतर काही दिवसांनी राजा व त्याचा प्रधान वेळ पाळतून त्या गरीब माणसाच्या घरी गेले घरासमोर टेवलेल्या वाटेवर बसलेल्या त्या गरीब माणसाबरोबर ते बोळू बापले त्या गरीब माणसाने दोघांना वाटेवर येवामे बसवण्याची सांगितले

प्रधानाने त्याला विचारले-"आम्ही या देशाच्या राजाकडे लक्ष्मीकरिता जावे म्हणतो!" त्या गरीब माणसाने राजाकडून त्याचा जी जमीन मिळाली होती ते सांगून म्हटले-"आमच्या देशाचा राजा अर्धा राजा आहे!"

"ज्या राजाने तुम्हा पोटापाण्याची व्यवस्था करून दिली त्याच्या विषयी तू जसे कां बोलतोस रे?" प्रधानने विचारले

"बही मी वाटस करून दरबारात गेलो आणि मापक्या एरीमीचे वर्णन केले तेव्हा राजाना कळले की मी गरीब आहे व तेव्हा त्याने जमीन विनी परंतु या देशात माझ्यासारखे गरीब थोडे थोडे का आहेत? त्यांच्यापैकी दरबारात पाऊन टाकण्याचे वाडस आणि आपले पुढे निवेदन करण्याचे सावर्च किती जायत आहे? राजाना प्रजेचे पुढे सांगितल्याप्रमाणे कळत नसेल तर तो काय राजा झाला? तो अर्धाच तर राजा झाला?" तो गरीब म्हणाला.

त्यानंतर एका माळवड्याच्या आत त्या राजाने आपली सर्व पडीक जमीन स्वतः होऊन गरीब प्रजेला वाटून दिली

लबाड व्यापारी

महादेवपूर नावाच्या गावी शंकरशांत नावाचा एक मोठा व्यापारी होता. तो लबाडीच्या व्यापार करी. वजनामापण लबाडी करी व मिसळ पदार्थांची परंतु बोलण्यात इतका हुशार होता की त्याच्यावर गिऱ्हाईकाचा विश्वास नसे अशा तऱ्हेने तो जूप पैसे मिळवी. कोणी शंका केलीच तर तो आपले बाक्यातुम वापरून गिऱ्हाईकाच्या मनात अशी भावना उत्पन्न करी की त्यांना आपसंच काहीतरी चुकल्यासारखे वाटे

त्या गावच्या पाटलाच्या कानावर त्या बापाच्या लबाडीच्या कागळ्या येत. सुरवातीला त्याने त्याच्याकड दुर्लभ केले. परंतु काही दिवसांनी त्यालाच संशय पडला की शंकरशांत घान्यात व तुपातलात काहीतरी मिसळतो. परंतु ते सिद्ध कसे करायचे हा प्रश्नच होता. म्हणून त्याने

एकदां ठरविले की सरळ जाऊन तपासणी करायची

एके दिवशी पाटील तूप विकत व्यामचे ठरवून त्या बापाच्या दुकानात गेला. शंकरशांत दुकानाच्या भातल्या बाजूला गेला आणि बोट्या वेळाने तुपात बुडविलेली हाताची तीन बोटे घेऊन बाहेर आला. पाटलाला एकेक बोट दाखवून म्हणाला— "पाटील, पहा तैरी, माईचे शुद्ध तूप आहे! हे जगदी उत्तम प्रतीचे! हे दुसऱ्या प्रतीचे हे पहिल्या तूपा इतके उत्तम नसले तरी इतर दुकानात उत्तम प्रतीचे म्हणून जे तूप आहे त्याच्यातून नक्कीच चांगले आहे. आता हे तिसरे तूप. बापाबाबयणी मी वास्त काय सांगू? हे तूप जे लोक कमी दराने उत्तम तूप मागतात ना, त्यांच्यासाठी आहे! आतां तुम्हीच सांगा, पाटील, तुम्हाला मातले कांठले देऊ?"

तिन्ही तऱ्हेची तुपे पाटलांनी दोनदां तीनदां वास घेऊन पाहिली, परंतु त्यांना काही फरक वाटला नाही. किंमत इतर दुकानाच्या मानाने वास्त होती पाटलांनी ते बोलून दाखविले.

तेन्हा बापा म्हणाला— "पाटील साहेब, असे कसे होईल हो? मी तीन तऱ्हेचे तूप तीन निरनिराळ्या डब्यात ठेवले आहे! तुमचा विश्वास बसत नसेल तर आत घेऊन पहात कां नाही?"

त्याला वाटत होते, जबाबदार सरसत्या मालाच्या काळोख्या कोठारात पाटील साहेब कदापि पाऊल टाकणार नाहीत तेच झाले.

"अहो, तुम्ही किरवेक बघें या बाबी व्यापार करतां आहां, तुमच्यावर शंका

करण्याची गरजच काय?" असे म्हणत पाटील तिसऱ्या तऱ्हेचे थोडे तूप विकत घेऊन निघून गेला

त्या बापाकडे सरोखरी एकाच तऱ्हेचे तूप होते तेच तूप तो निरनिराळ्या तऱ्हेने वास्तवून गिऱ्हाईकाला फसवी गिऱ्हाईकात कोणतही तूप घेतले तरी आपले नुकसान होणार नाही असा भाव सांगे. त्या पाटील-माने जी लबाडी असे ती न कळल्यामुळे बापाच्या प्रामाणिकपणाची खानी गिऱ्हाईकाला वाटे

दुसऱ्या दिवशी शंकरशांत पाटलाकडे खावत आला आणि म्हणाला— "पाटील साहेब, कहर साजरा हो, माझ्या दुकानात काळ मोठी जोरी झाली, मिहणानी

करून चोराला धकडा आणि मरिवाला वाचवा!"

पाटील म्हणाला—"चोर जातो कोठे गुलाम! त्याला पकडल्याशिवाय राहोन का? परंतु चोरीला काय शस्त्रे हे तुम्ही सांगितले नाही!"

"महो, एक पोते तांदूळ, तुपाचा एक डबा आणि वजनापेकी काही! मेहरबानी करून हा माल परत मिळेल असे काही तरी करा!" शंकरशेट बिनबऱ्या करीत म्हणाला

बाकी माल सुरक्षित आहे ना, जागच्या जागी? मीट पाहून आसात का? पाहून सांगी करून घ्या जगोवर!" पाटील म्हणाला परंतु शंकरशेट म्हणाला—"तुम्हीच येऊन पहा ना, बाकी सर्व माल जागच्या जागी आहे!" असे सांगून शंकरशेटने आपण करून पाटलाला दुकानात बोलाविले.

पाटील त्याच सोप्टीची वाट पहात होता तो दुकानात वेला, सर्व मालाची

पाहणी करून म्हणाला—"काळच तुम्ही म्हणालात तुमच्या दुकानात तुपाचे तीन डबे निरनिराळे आहेत! एक डबा चोरीला वेला तर बाकी दोन डबे कोठे आहेत? ते दोन्ही डबे दिसत नाहीत की मग?"

शंकरशेटची वाचाच बंद झाली तो बोलल्याचा बल करू लागला. परंतु पाटील त्याला मध्यच वाडवून म्हणाला—"शंकरशेट! तुम्ही वाचातल्या लोकांशी किती दिवस असो कबाडी करणार? मला तुमचा संघाव आला. काम राखी मीच तुमच्या दुकानातला माल बाब पाटील या नात्याने काढवून पचायतीच्या कोठारात ठेवविला. तुम्ही तांदूळात, तुरीच्या डाळीत व तुपात मिसळ करून विकता. वजनात व मापातही फसवेमिरी करता, हे सिद्ध झाले आहे. तुम्ही आतापर्यंत जी कबाडी केलीत त्याबद्दल मी बाराशे रुपये दंड करतो तुम्हाला वापुडे मी तुम्हाला गावात व्यापार करू देणार नाही!" असे बजावून पाटील निघून गेला.

दख्खाने भ्रामुराळा आज्ञा केली की त्याने काय बाटेल ते करून इंद्राचा भय करावा तेव्हा भ्रामुर एक मोठे सैन्य घेऊन रवाना वसून अमरावतीवर स्वारीला निघाला. इंद्र पुन्हा भ्रामुराशी युद्ध करण्यास सिद्ध झाला

दोघांचे मोठे युद्ध झाले. या युद्धात भ्रामुराच्या हाती इंद्र कैद झाला. त्याने इंद्राला तोंडाच्या आत घेऊन कोटून ठेवले.

ते पाहून सर्व देव हा हाकार करू लागले आणि सल्ला घ्यायला बृहस्पतीकडे गेले. इंद्राला सोडविण्याची मुक्ती त्यांनी त्याला विचारली

बृहस्पती शांतपणे म्हणाला—"देवांनो! या बाबतीत मी तरी काय करणार? परंतु

एवढे सांगतो की इंद्र नेलेला नाही. वृजाच्या तोंडात तो जिवंत आहे.

तेव्हा देवांनी परस्परंशी सल्ला करून जूझिका नामक एका शक्तीशी संधी केली ती शक्ती वृजाच्या अंगात शिरली व वृजाला जांभई झाली. वृजाने तोंड बघवताच इंद्र घट्टादळी बाहेर आला. अशा तऱ्हेने इंद्र वाचला. त्यानंतर बरेच दिवस युद्ध चालू राहिले. त्या युद्धात इंद्राचा पूर्ण पराभव झाला आणि तो असहाय्य झाला वृजाने इंद्राची राजधानी अमरावती काबीज करून इंद्राचे वैभव बळकावले

आपला भुलगा स्वर्गाचा राजा झालेला पाहून त्वष्टाला परमानंद झाला. देवांना यज्ञाचा अंश मिळेलनासा झाला व त्यांना

रानादनांत मदकत फिरावे लागले. अशा हत्येने देवांची राजधानी राक्षसनगरी झाली.

त्यानंतर देवांनी बांकराकडे जाऊन त्यांच्यावर आलेला दुःखद प्रसंग निवेदन करून सांगितला. ते म्हणाले—“महादेवा, आम्ही तुम्या पायांशी शरण मागायला आलो आहो. त्वेच रक्षण कर!”

सकशाने त्यांचे सात्त्विक केले व म्हणाला—“भाषण ब्रह्मदेवाला बरोबर घेऊन विष्णू-कडे वेंकुठलोकी जाऊ या. तोच वृत्राचा वध करील.”

म्हणून सर्व वेंकुठलोकी गेले. विष्णूने त्यांना दर्शन देऊन विचारले—“तुम्ही सर्व आलां आहा, पण कशासाठी?”

परंतु कायच काही बोलला नाही. सर्वांची उत्तरलेली तोंडे पाहून विष्णूने विचारले—“बोळा तरी, तुमच्यावर असे कोणते संकट आले आहे. त्यांतून तुम्हाला बांधविण्याचा प्रयत्न करीन.”

देवांनी त्यांच्यावर आलेल्या प्रसंगाचे वर्णन केले तेव्हा विष्णू म्हणाला—“तुमच्यावर हे बरे संकट आले आहे, हे मला माही आहे. मी वृत्राचा वध करण्यासाठी आवश्यक उपाय योजून तुम्हाला कळवीन. ब्रह्मदेवाकडून वर मागून घेऊन वृत्र स्वतःला जमर समकत आहे. तर आता तुम्ही वृत्र आणि इंद्र दोघामध्य मैत्री बांधविण्याचा उपाय योजला पाहिजे. मी अशुभ्य रूपे वज्रायुधात राहून तुम्हाला सर्व मदत करीन, काय वाटेस ते कपट करावे लागले तरी ते करून वृत्रासुराशी इंद्राने मैत्री केली पाहिजे. त्याच्या भयान इंद्रावर विश्वास उत्पन्न झाला पाहिजे. त्यानंतर चतुराईने इंद्राच्या हातून वृत्राचा वध होईल. मापूर्वी मी अनेक वेळां कपट चतुराई करून कामे साधली नाहीत का? वामनाचे रूप घेऊन बलीला मी फसविल नाही का? मोहिनीचे रूप घेऊन समुद्रमंथना-नंतर अमृत वाटत्यांना दानवांशी लढाई केली नाही का? तरी तुम्ही एक काम करा. तुम्ही सर्व कामना पूर्ण करणाऱ्या जगन्मातेची

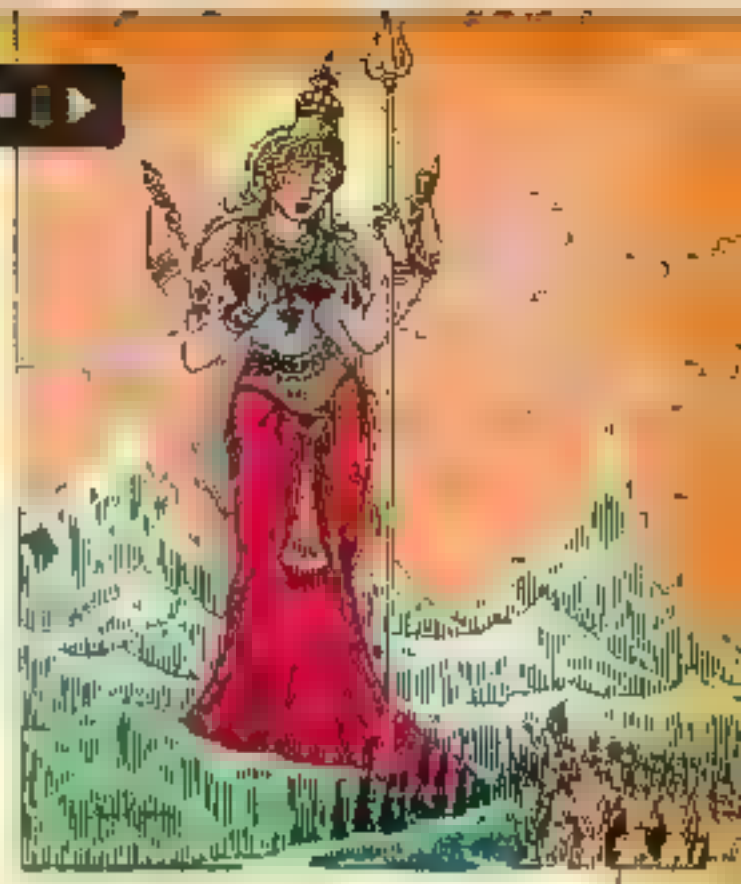
योगमाया पसरवून तुमचे काम साध्य करून देईल. तिच्या मायेने वृत्रासुर इंद्राच्या हाती मरेल. तेव्हा तुम्ही जगन्मातेची मदत घेऊन वृत्रासुराचा काटा काढा.”

त्याप्रमाणे देव मेघ पर्वतरावर गेले. त्या पर्वतरावरच कल्पवृक्ष होता. तेथे त्यांनी जगन्मातेचे स्मरण केले. देवीने दर्शन दिल्यावर देवांनी निवेदन केले—“देवी, तू महिषासुर, सुभ व निःसुभ व इतर राजा-यांचा वध करून देवांना मदत केली होतीस. आता हा वृत्रासुर तुम्या भक्तांना वास देत आहे त्याचे पारिपत्य कर.”

देवीने त्यांना सर्व प्रकारे मदत देण्याचे वचन दिले व अतर्धान पावली. देवीचे त्या वेळचे रूप अपूर्व होते. ती रक्तचंदनी रवाचे वस्त्र व सर्व आभूषणे धारण करून आली होती. तिच्या चारही हातात दिव्य आभूष होती. तिला तीन डोळे होते.

देव कामदाने परतले. इंद्राची वृत्रा-सुराशी मैत्री करून देव्यासाठी प्रयत्न करा-यला त्यांनी श्रुती मुनींना वृत्रासुराकडे पाठविले.

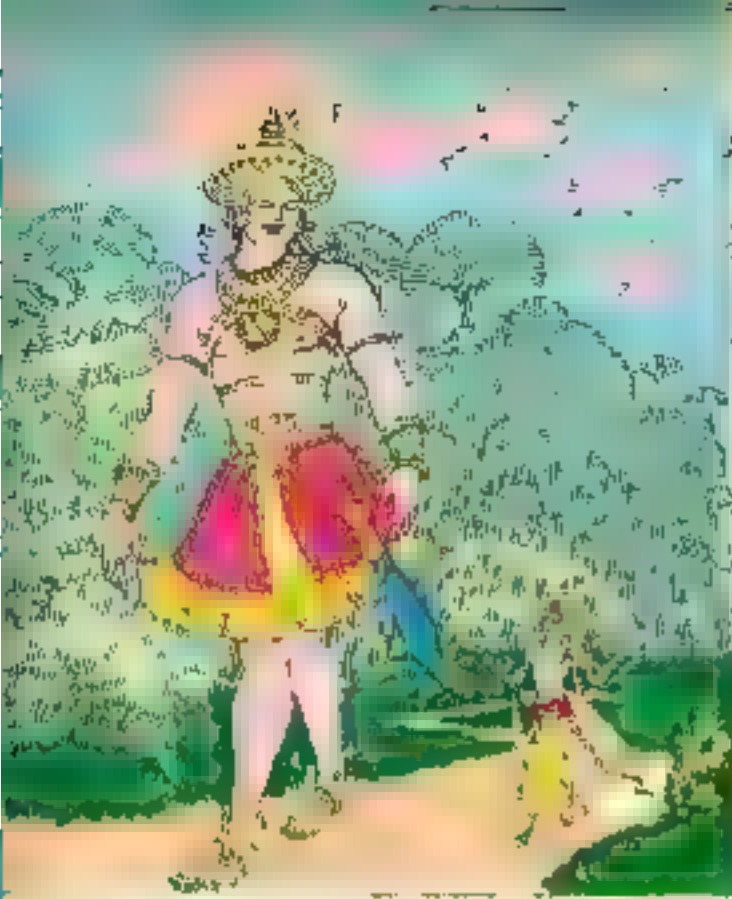
मुनी वृत्रासुराकडे जाऊन म्हणाले—“वृत्रासुरा, तू महापराक्रमी आणि बोर मनाचा आहेस इतही एक थोर मनाचा देव आहे. जगा परिस्थितीत दोघांनी परस्पराला

वर करण्याचे सोडून मैत्रीने राहणे मिळो-काच्या हिताचे होईल. इंद्र तुम्यासमोर मैत्रीची सपथ घेईल. तूसुद्धा मैत्रीचा हात पुढे करून त्याला वचन दे. सर्व मुनी या मैत्रीला साक्षीदार राहतील.”

मुनी म्हणाले ते ऐकून वृत्र म्हणाला—“तुम्हा सर्व ऋषी मुनींच्या विषयीं माझ्या मनात अत्यंत आदरभाव आहे. तुम्ही केल्या सूचनाचा तिस्कार मी करणार नाही. ज्या इंद्राने ब्रह्महत्येचे पाप केले आहे त्याच्यावर विश्वास कसा काय करून आलेल?”

तेव्हा मुनी म्हणाले—“जो पाप करतो त्यालाच त्याचे फळ भोगावे लागते. ब्रह्म-

हृदया व मसृपास या पापांना प्राय विचलित नाही तो आपल्या पापाची फळे चाखील तेव्हा तुम्ही आणि इद्र बोचानी पापच थऊन मैत्री करायला हरकत नाही "

' ओत्मा अगर वाळलेल्या दगडाने किंवा काष्ठाने किंवा कठोर वृक्षाने दिवसा किंवा रात्री देवांनी किंवा त्यांचा राजा इद्र याने माझा वध होना कामा तय हे त्यांना सर्वांना मान्य असेल तर तुम्ही म्हणालात तसे करायला मी तयार आहे " वृत्र म्हणाला

मुनींनी ते इद्राला वाऊन कळविले आणि अग्नीला साक्षी ठेवून त्या सर्व अटी कबूल केल्या. तेव्हा वृत्राने त्याच्या बोलण्यावर

विश्वास केला आणि इद्राशी मैत्रीने राहण्याचे मान्य केल

त्यानंतर दोघे हातात हात घालून समुद्र-माठी किंवा नंदनवनात हिडू फिक लागले इद्राशी मैत्री झाल्याचा वृत्राला आनंद झाला परंतु इद्र वृत्रासुराचा वध करण्यासाठी संधी पाहू लागला

तिऊडे त्वष्टाला वृत्रान इद्राशी मैत्री केल्याचे ऐकून आवक्य वाटले तो आपल्या मुलाकडे जाऊन म्हणाला-" वृत्रा, तू त्या लबाड इद्राचा कसा काय विश्वास केलास ? सर्वांना आपल्यासारखे शार्माणिक व विश्वास पात्र मानणे फार मोठी चूक आहे वेदा सुद्धा शत्रूच्या म्हणण्यात येऊन त्याच्यावर विश्वास करणार नाही त्यात सधो मिळताच विश्वासघात करणाऱ्या व्यक्तीशी मैत्रीघमं कसा काय निभावणार ? "

अशा तऱ्हेने त्वष्टाने अनेक प्रकारे वृत्राला समजावून पाहिले, परंतु वृत्राच्या मनाला त्यातली एकही गोष्ट पटली नाही

एकदा सध्याकाळी इद्र आणि वृत्र समुद्रकाठी फिरत होते ती अशी वेळ होती की दिवस म्हणावा तर दिवस नव्हता व रात्र म्हणावी तर रात्रही नव्हती शिवाय वृत्र एकटा होता म्हणून इद्राने विचार केला कि वृत्रासुराचा वध करायला होच

उत्तम वेळ आहे. त्याने विष्णूचे स्मरण केले आणि विष्णूने मदक्यपणं वज्रायुधात प्रवेश केला. इद्राला समुद्राच्या काटावरचा फेंस काय तो दिसला तो ओला नव्हता की वाळनलाही नव्हता आणि फस म्हणजे कायुधही नव्हते इद्रान महादेवीचे स्मरण केले महादेवीत आपला अंश फंसात टाकला इद्रान आपला वज्रायुध त्या फंसात बुडवून व सर्व शक्ती एकवटून ते वृत्रावर टाकले. जगा तऱ्हेने वृत्रासुरचा वेह पर्वताचे शिखर कोसळावे असा कोसळून जमिनीवर पडला आणि त्याने प्राण सोडले

गवूची भीती नाहीशी होताच इद्र जमरावतीला परत आला मुलींनी त्याचे स्तौत्रगान केले व जगन्मातेचा उत्सव केला इद्राने नंदनवनात जगन्मातेच्या मूर्तीची प्रतिष्ठा करून तिचे एक देऊळ बांधले त्यानंतर सर्व देवासह त्याला मदत करणाऱ्या विष्णूची पूजा केली असा प्रकारे जगन्मातेच्या कृपेने व विष्णूच्या सहाय्याने इद्राने वृत्रासुराचा वध केला परंतु त्याचे यश मिळाले ते इद्रालाच त्यानंतर विष्णू वंकुठलेकी निघून गला

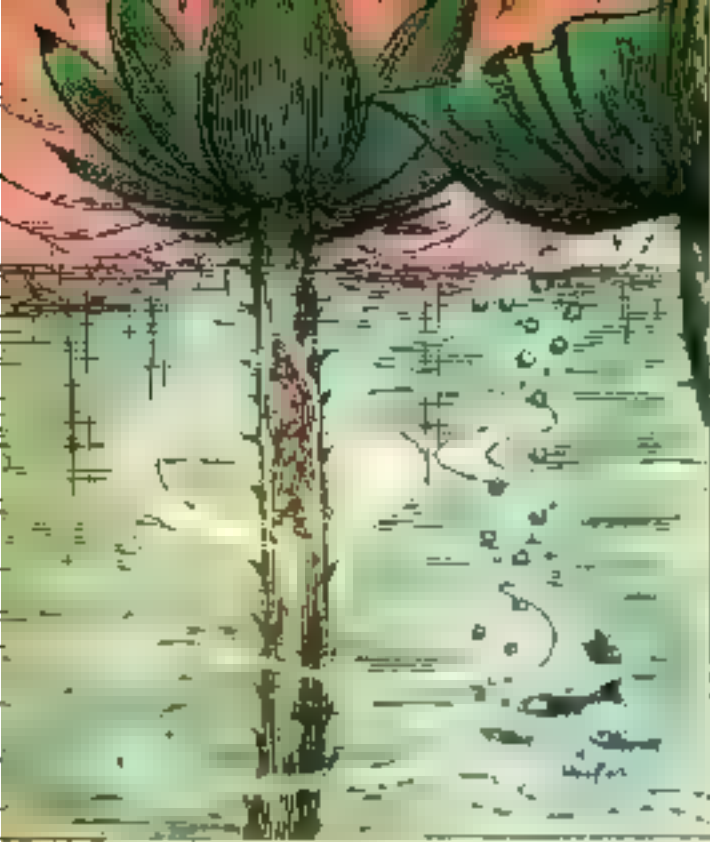
परंतु इद्राला मिशद्रोह मनातल्या मनात डाचत राहिला त्या पापाचे वाटेकरी विष्णू व मुनी दोघही होते म्हणून मुनी सुद्धा भीत होते. आपल्या त्या पापाचा

विचार करून पश्चात्ताप करील मुनी आपापल्या आश्रमात परतले

आपल्या आणखी एका मुलाचा वध झाल्यामुळे त्वष्टा अत्यंत दुःखी झाला त्याने मुलाची अन्वेषणी घेते उरकली. लबाडी करून इद्राने वृत्राचा वध केला या अपराधाबद्दल त्वष्टाने इद्राला शाप केला की त्याला फार दुःख भोगावे लागेल.

पापाचे फळ भोगावे लागते वृत्रासुराचा वध केल्यानंतर इद्राचे तेज नष्ट झाले देव इद्र कुतप्न असल्याचे सांगून त्याची निंदा करू लागले शपथ मोडून मित्राचा वध केल्यावर इद्रासारखा मित्रघातकी त्रिलोकात कोणती नसल्याचे सांगून सर्वत्र इद्राची निंदा

होऊ लागली. मृगीच्या मध्यही इंद्राचा बाबर कमी होत गेला.

या सर्व कारणांमुळे इंद्र आपल्या सभेत जाऊन इंद्रासनावर बसत नव्हता. तो सर्वदा दुःखी असे आणि घरातच बसून राही. ते पाहून त्याची बायको शची त्याला म्हणाली—
"तुमचे बाबूचं भय नाहीसे झालं, तरी तुम्ही सुखी का नाही? आणि कोणी तुमचे शत्रू उरले तर नाहीत?"

इंद्र म्हणाला—"मला तूर्त कोणत्याही शत्रूचे भय नाही परंतु ऋद्धत्येचे परतक घडले आहे माझ्या हातून. म्हणून मला हे नवनवन, अभूत, गंधर्वांचे संगीत, अप्सरांचं नृत्य, तू, कामधेनु, कल्पवृक्ष,

यांपैकी एकाचे ही मुल्ल प्राप्त होत नाही " असे सांगून इंद्र मानस सरोवरारवर मला कोणालाही पाठू न देतां एका कमळाच्या भांड देऊन विरून पाणसापासारखा राहू लागला.

त्यामुळे सर्व जगात भराबक पसरले. ते दूर व्हावे यासाठी इंद्रासन रिकामे ठेवणे इष्ट नसल्याने देव व ऋषीमुनींनी विचार करून इंद्रपद नव्ह रावाला दिले. नव्ह राजाने अनेक यज्ञ करून इंद्रासन प्राप्त करण्यात योध्यता प्राप्त केली होती. परंतु इंद्रपद मिळताच तो मुक्तोपभोगात आपले कर्तव्यच विस्तरला. शचीच्या सीदय्यांचे वर्णन ऐकून ऋषीमुनींना बोलावून नव्ह म्हणाला—
"मी इंद्र झालो असतां माझ्या सेवेला शची का नाही आली? तिला बोलवा."

ते ऐकून मुनी चकित झाले. त्यांनी शचीला तसे कळविले ती बृहस्पतीकडे जावली आणि स्वतःचे पातिसत्व रक्षण करायला भागं नुचबायला विननी केली बृहस्पतीने तिला समजवचन दिले परंतु ऋषींनी शचीला नव्ह राजाकडे घेऊन जाण्याचा आग्रह दर्शविला कारण त्यांना नव्हपाची सीती वाटत होती. तेव्हा बृहस्पतीने एक युक्ती भुचवून शचीला ऋषी-बरोबर नव्ह राजाकडे पाठविले.

शची नहुषाला म्हणाली "पती कोठे आहे हे कळत्यावरच मी आपली पत्नी म्हणून रहायला येईन. त्यांची सुखाली कळेपर्यंत नुम्ही आंबावे."

नहुष त्या गोष्टीस कबूल झाला. सचीच्या वस्तीने देवांनी विष्णूला भेटून इंद्राविषयी चवकशी केली, विष्णू म्हणाला—"तुम्ही अवघमेष यज्ञ करा व जमदग्नी प्रसन्न करून इंद्राला परत इंद्रपद मिळवून घ्या, अशा तऱ्हेने शचीला तिच्या पतीची प्राप्ती पुन्हा होईल."

देवांनी इंद्राचा शोब काढून त्याच्याकरवी अवघमेष यज्ञ करविला. तरी तो परतला नाही, तेव्हा शचीने अत्यंत दुःखी होऊन बहुस्पतीला त्याचे कारण विचारले. बहुस्पतीने मित्रा महादेवीची आराधना करण्याचा सल्ला दिला, शचीने तसे केले. अगत्याने दर्शन देऊन तिला सांगितले की नहुष तिच्या मायेने भरणार आहे आणि शचीला इराजवळ जाण्यासाठी तिने आवश्यक व्यवस्था पण करून दिली.

सचोने इंद्राला भेटून तिच्यावर आलेला प्रसन्न वर्णन करून सांगितला व नहुष तिच्यावर अत्याचार करण्यास सिद्ध वसल्याचे तिने सांगितले. इंद्राने तिला सल्ला दिला—"तु नहुष राजाकड निरोप पाठव की त्याने ऋषींना पारखी वहायला सांगून तुझ्याकडे पालखात नसून आहे. तो पापी ऋषींचा साप लागल्याने तत्काळ इंद्रासनावरून च्युत होईल."

त्याचा तो डाव यशस्वी झाला. शचीला आपली बायको करून घेण्यासाठी नहुषाने ऋषींना पारखी घेऊन पावला सांगितले. त्यांनीच पालखी वाहली पाहिले असही सांगितले. ऋषींनी ते माय्य केले. परंतु ते सावकाश चालत होते. म्हणून नहुष जगस्त्य ऋषींना लाप माकून 'सर्प' 'सर्प' म्हणजे लडकर चाल, असे म्हणू लागला.

जगस्त्य ऋषींनी संतापून नहुषाला साप दिला—"तू सर्प हो!" तत्काळ नहुष साप होऊन पृथ्वीवर धाडला.

अज्ञातऱ्हेने इंद्राला पुन्हा इंद्रपद प्राप्त झाले.

जशास तसे

सदोबा एकाएकी वारल्यामुळे त्याची बायका आणि दहावर्षाचा मुलगा अनाथ झाले. त्यांनी घास राहते घर आणि एक एकर जमीन ठेवली होती.

सदोबाचे सेंट धनजय नवाच्या एका सधन खेतकऱ्याच्या शंताला लग्न होते परंतु सदोबा जिवंत असेपर्यंत त्यांनी ते सेंट विकायचे नाकबुल केले. आता सदोबाची बायको व मुलगा असहस्य स्थितीत होते. सदोबा वारल्यावर धनजयने त्या शान्ताला बांगली किंमत घ्यायचे कबूल करून ते सेंट आपल्या शंताला जोडून टाकले.

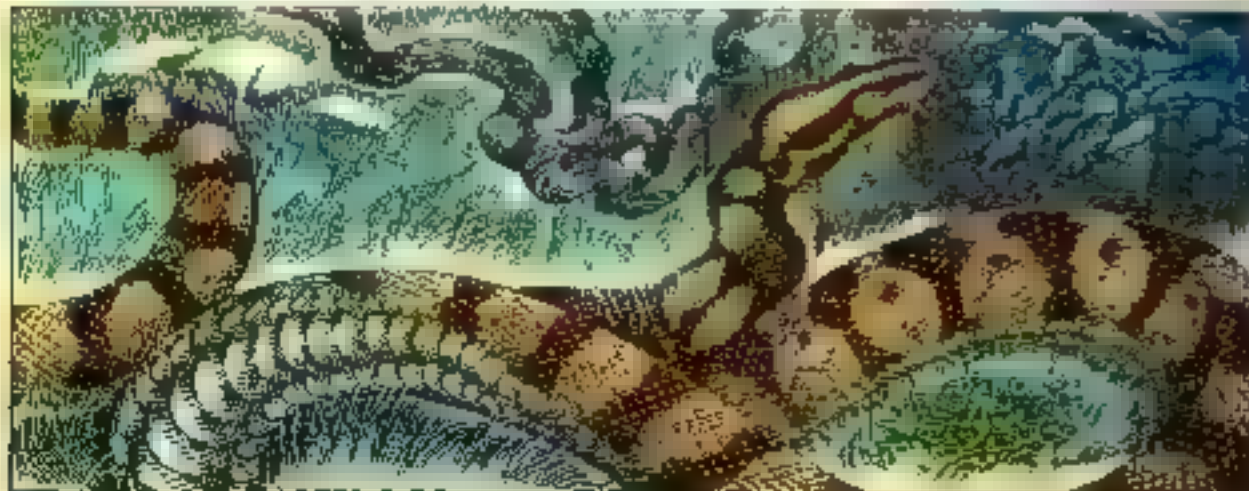
धनजयन सदोबांका मुलगा गोपाळ याला व त्याच्या आईला समजावून सांगितले की तुमच्या शेताची जी किंमत आहे ती मी व्याजाने लावतो व तुम्हांला रकमेची गरज लागली म्हणजे लागच परत करीन तोपर्यंत

गोपाळला पोटा भाठा हाईल हे पैसे तुमच्या जवळच राहले तर कोणी हे तुमच्याकडून घेऊन तुम्हांला फसवील.

सदोबांच्या बायकोने धनजयच्या गोड-गोड बोलण्यावर विश्वास करून ते पैस त्याच्याकडे राहू दिला आणि स्वतः काम करून चार पैसे मिळवू लागली. त्या प्राप्तीवर मुलाचा विद्याभ्यास होऊ लागला. गोपाळने बाळगे शिक्षण संपल्यावर मोठ्या शहरात राहून उच्च शिक्षण घेण्यास ठरविले. म्हणून त्याच्या आईने धनजयकड जाऊन आपले पैसे परत मागितले.

धनजयन आश्चर्य प्रगट करीत विचारले—"तुम्ही केव्हा हो पैसे माग्याकडे ठेवलात?"

ते उत्तर घेऊन सदोबाची बायको चकितच झाली. कोणी दुसरा फसवील असे म्हणणारी व्यक्ती लबाडी करीत आहे!

तिने अनेक वेळा विनयाने कळविल्या, पण तिला अपमानही सहन करावा लागला.

ते कळल्यावर गोपाळ चिडला. तो आईला म्हणाला—“मा दुष्ट माणसाच्या बोलण्यावर विश्वास करून त्याच्याकडे आपण पैसे ठेवले ही आपलीच चूक आहे. तरसण याका याचहून जागला धडा शिकविला पाहिजे.”

गोपाळचा अनंत नावाचा एक मित्र होता. त्याचा बाप सांनार होता. गोपाळने आपल्याशी घनजयने केलेल्या लबाडीची गोष्ट जाऊन बापाला सांगितली आणि त्याच्याकडून काही जुन दागिने घेतले.

दररोज संध्याकाळी घनजयच्या घरी प्रमूळ गावकरी जमत बसून एका प्रसंगी गोपाळ दागिने घेऊन घनजयच्या घरी आला. गोपाळला मत असलला पाहून घनजय बाबरला की हा आपली नेवडू करणार. परंतु गोपाळ त्याच्या स्थाविर्या काही एक कोळला नाही. बरोबर आणलेले सर्व जुने दागिने गावकऱ्यांसमोर घनजयच्या हातात देत म्हणाला—“काका, हे माझ्या आईचे जुने दागिने आहेत. मला या वेळी शिक्षणाकरिता पैसाची गरज आहे. हे दागिने गहाण ठेवून मला पैसे घ्या का?”

“असं होय! तुला शिक्षणासाठी पैसे हवे आहेत ना? पाहिजे तितके घेऊन जा” या वाक्यांत गावकऱ्यांसमोर घनजयने आपल्या ओदार्याचे प्रदर्शन केले.

“मला कसत पाचशे रुपये हवे आहेत” गोपाळ म्हणाला

तेव्हा घनजयने पाचशे रुपये देऊन त्याला निरोप दिला.

दुसऱ्या दिवशी घनजयने अनंतच्या बापाला बोलावून त्या दागिन्यांचो किंमत ओळखून सांगायला सांगितले. सांनाराने सर्व दागिने नीट तपासून पाहिले व म्हणाला—“हे तर सर्व आपल्या गावच्या जमिनदार साहेबांच्या दागिन्यासारखे आहेत. होय हो, संकयाला जायच नाही. तेच हे दागिने

आहेत. फार दिवसांपूर्वी घीच करून दिले होते. त्यांच्या घरी चार दिवसांपूर्वीच चोरी झाल्याचे ऐकले. कदाचित् हेच ते दागिने असतील.”

ते ऐकून घनजयचा बरकाप उडाला जगच सांनार म्हणाला—“चोरीचा माल तुमच्यासारख्या बहील घाऱ्यांकडे ठेवणे बरोबर नाही ज्यान आपल्याला हे माणून दिले त्यालाच हे परत घेऊन मोकळे व्हा!”

सांनार निघून गेल्यावर घनजयने गोपाळला बोलवून घेतले व म्हणाला—“मला पैसाची गरज आहे, रुपये आणून वे आणि हे दागिने घेऊन जा! व्याज वगैरे देण्याची गरज नाही!” गोपाळने दागिने घेतले व

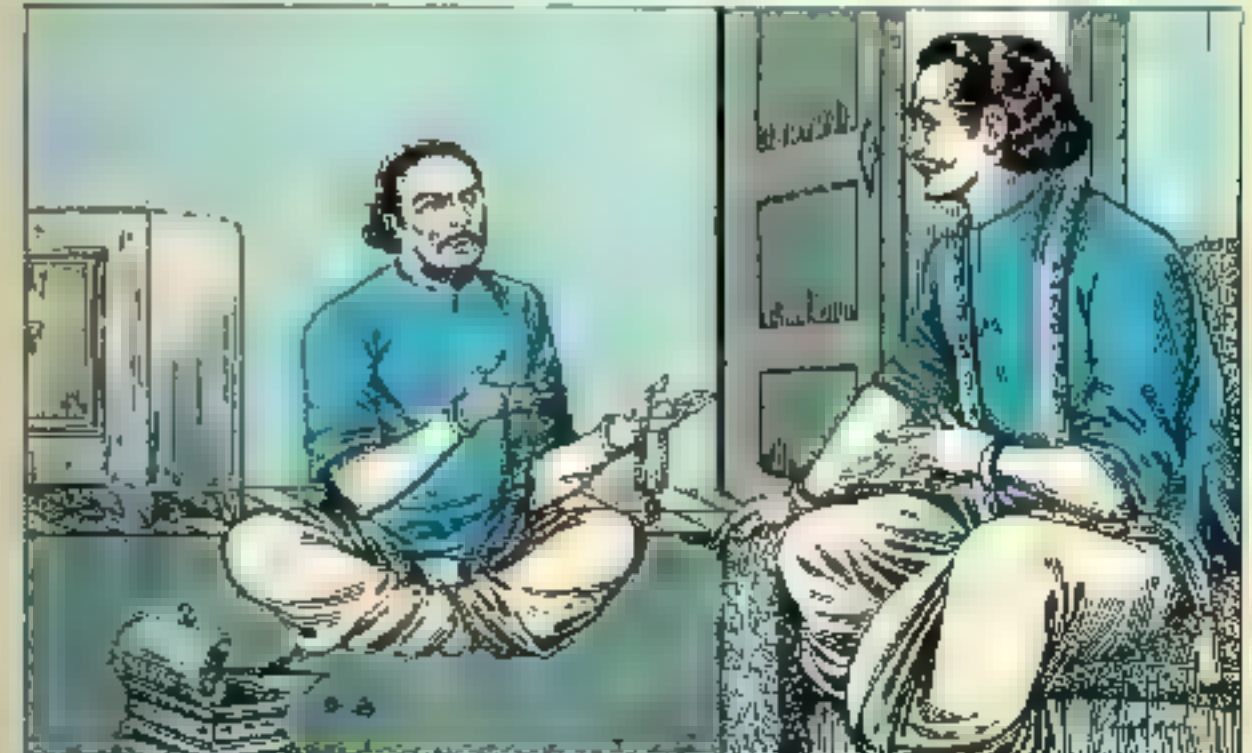
हातात म्हणाला—“मी सर्व पैसे खर्च केले हो! चार दिवस थांबा मी नक्की देतो!”

घनजयने विचार केला पाहिल्याने हा चोरीचा माल काढून टाकवा म्हणून गोपाळ म्हणाला हे त्याने मान्य केले

एक आठवडा गेला, घनजय सर्वसंप्रमाणे बहीलघाऱ्या गावकऱ्यांसमोर बसून बोलत होता तेव्हा गोपाळने घेऊन विचारले—“मी तुमचे रुपये घेऊन आलो आहे, मी दिलेले दागिने देता का?”

घनजय क्षणभर बुचकळ्यात पडला पण स्वतःला सावरून म्हणाला—“मी तुझे दागिने परत नाही का केले?”

गोपाळने आश्चर्याचे तोंड करून विचारले—“मी, आपले दागिने परत घेतले?”

दागिने ठेवले त्या गोष्टीलाही साक्षीदार होतीच !

सर्व गावकऱ्यांनी धनजयकडे "काय हो, हा म्हणतो, ते तर सरे दिसते" या वर्षी पाहिले एकजण तर म्हणालाही—"तुम्ही तरी कसे हो वृद्ध वसून असे बोलता? बा मुळाने आपल्या आईचे दागिने तुमच्याकडे गहाण ठेवले होते, आम्ही सर्व होतो त्या बेळी त्याने कर्ज फेडणे नाही आणि तुम्ही म्हणता त्या पूर्वीच तुम्ही सर्व दागिने त्याला परत दिलेत? तुमच्या बोलण्यावर कसा कोण विश्वास करील?"

धनजय संतापला तो विडून ओरडला—"अहो, हे सर्व दागिने चोरलेले आहेत, जमिनदार साहेबांचे आहेत या लबाडाने चोरून आणून माझ्या घरी गहाण ठेवले. ते कळताच मी त्याला ते बोलावून परत केले."

सर्वांनी सगळी मजरेने गोपाळकड पाहिले त्याच बेळी अनंतच्या वडिलानी विचारले—"काय हो, दागिन्यांची मजुरी देणार का?"

धनजयन विडून जाऊन विचारल—मी तुम्हाकडून कंवा कऱ्बून घेतलं रे?

'अहो समाजण्याची गरजच काय? तुम्ही दिलेल जून दागिन नवे करून नाही का दिले? त्यांची मजुरी घरी येऊन घेऊन

जा म्हणाला होता ना? इतक्या सबकर विसरलात?" अनंतच्या बापान विचारले.

ते ऐकून धनजयला चक्कर माल्यासारखे झाले, त्याच बरोबर जी लबाडी झाली ती त्याच्या उघात आली. हे सांगावे की याच सोनाराने ते दागिने चोरलेले असल्याचे सांगून मला बाबरवून सोडले होते व म्हणून गोपाळला ते परत केले होते तर त्या गोष्टीवर कोणी विश्वास करणार नाही लोकाना वाटल की सोनाराची मजुरी मिळण्यासाठी जी उकटा आरोप लावीत आहे.

बोडक्यात सांगायचे म्हणजे तेथे जवळच्या प्रत्येकाच्या मनात ही संका घट्ट घर करून बसली की गोपाळने सर्वांसमोर जे दागिने आणून गहाण म्हणून ठेवले होते ते या गृहस्थाने सोनाराकडून वितळवून नवीन दागिने करवून घेतले आहेत म्हणून सर्व धनजयला म्हणाले—"आजपर्यंत आम्ही तुम्हाला एक इमानदार संतकरी व गावातले एक प्रमुख म्हणून मानीत आलो परंतु

आम्हांला हे कधी स्वप्नातही वाटले नाही की तुम्ही लोकांशी अशी लबाडीसुद्धा करता! तुम्ही या मुलाचे दागिने मुकाट्याने देऊन टाका कसे! ते वितळवून नवे करून देणारा सोनारमुद्धा येथेच आहे."

धनजयला कल्पनासुद्धा नव्हती की पंशाच्या मोहाला बळी पडण्याचा परिणाम असा भयंकर होईल आणि सर्वासमक्ष अशी मान काली होईल! ते दागिने तरी आता कोठून आणून देणार?

गोपाळलाच धनजयच्या त्या कष्ट स्थितीची कीव आली तो त्या बडीसगळ्या गावकऱ्यांना म्हणाला—"अहो, धनजय काकांनी इतक्याप्रमाणे जे दागिने सोनाराकडून करवून घेतले आहेत, त्यांची मला गरज नाही. मला फक्त तेवढ्या सोन्याची किंमत त्यांनी घावी दागिने करणारे सोनार काका येथेच आहेत. त्यांना विचारा किती रुपयांची सोने होते ते! "

त्यानंतर धनजयने गोपाळला पांच हजार रुपये देऊन स्वतःला ऋणमुक्त करून घेतले.

मी तुमच्याकडून पैसे घेतले त्याच दिवशी बाहेरात गेलो आजच परतलो दागिने पांच हजार रुपयांचे होते ते घशाकाली उत्तरवामचा विचार आहे की काय? आहून जास्त अध्याय व लबाडी आणली काय असू शकेल हो?" त्याने सर्व बडीसगळ्या भावकऱ्यांकडे पहात विचारले.

तीच गावकरी मंडळी गोपाळची साक्षीदार मंडळी होती. धनजय विचार करू लागला, गोपाळला रुपये दिले तेव्हा ही मंडळी हजार होती म्हणून वाटले की मी रुपये दिले ते या सर्वांनी पाहिले असल्यामुळे पैसे वसूल करणे जड जाणार नाही. परंतु आज उलटच ही मंडळी

चांदोबा

श्रीकंठ माधवराव, अस्वीपुरम्

प्र. बीज का पड़ते? तिन्ही आकृती कशी अमने? तिन्हे परिमाण किती असता?

उ. आकाशातून वरणाच्या विजेविषयी सर्व देणाने वैरममत्र होणे आपल्या पूर्वजांचा वाटे की इतर वखापुत्रांचा प्रहार करतो तेव्हा या पृथ्वीवर विध्वंस होतो. साकारा वाटे को वखापुत्रांचा, विजेचा व उगाचा परस्पर काही संबंध असतो. ह्या गडगड लागणे की लाकावर बीज पडू नये यासाठी व तिच्यापासून रक्षण आणणे यासाठी लोक साजरी मजताच्या नावे असलेल्या श्रमिकांचा पाठ करतात. अर्जुन ह्या दुराचा मुलगा होता ना? तो दुराच्या वखापुत्रापासून रक्षण करीत. याविषयी एक दंतकथा लुठ्ठा सांगतात. गाईच एकचक्रपूर येथे ते बाह्यून मुले असल्याचे सांगून भिन्नटल करीत. त्यावेळी एकापकी एक बीज पडली तेव्हा अर्जुनाचे चटविणी तो आपल्या साऱ्यांत टाकतो अर्जुन करतो. बांधविले होते म्हणे.

अस्तुत उगाचे गडगडणे व बीज चमकणे या दोन्हीचा संबंध समजेली वख नावाची असून कोकलीही नाही. देवांमध्ये बीज चमकली तर त्यामुळे आपले काहाही नुकसान होत नाही. विजेचे चमकणे म्हणजे एक अस्मिताली विद्युत्प्रसार असतो. तो प्रसार जर पृथ्वी व इतर वखाचा पथ्य लागता तर धातू फार मोठे नुकसान होत. या विद्युत्प्रसारपासून रक्षण आणणे यासाठी मोठ्या इमारतीवर "लाइटनिंग कंडक्टर" (विद्युत्वाहक)ची व्यवस्था करण्यात येते. सामान्यतः बीज पडत नाही उच दमारातीवर व लाटावर पडते.

तरमग अर्जुनाच्या ओळीतली बीज ही एक कपानकल्पित कथाच आहे का? नाही. आपल्याला निरर्थक आकाशात जे तारे पडतात ते दिसतात ते इतकेच भय होऊन जाणाऱ्या उल्का अस्तुत परंतु त्यात काही मोठ्या असतात त्या इतके भय होऊन न जातात. जमिनीवर येऊन असतल्या त्यांच्यात प्रामुख्याने लोखंड व कोळसा असतात. त्यांचे परिमाण काही सैमपासून ते काही टनांपर्यंत असू शकते. पृथ्वीवर कोठेकोठे 'केटर' सरावर आहेत. ती कित्येक टन वजनाचे केटर काढल्याने निमित्त लागत आहेत. अचानक काही भयंकर व तमी दगडाले देणारा 'बॉम्ब फॉल टिन्टू' (निरर्थक आकाशातून वखपात) खोबी देण्याची रीत आहे. ते वख म्हणजे उल्का होय.

[८२]

अतिलोभी असत लोभीला म्हणाला—

"माग्य अनुकूल असत तर भयोम्य व्यक्तीला मुद्रा मृकळ फायदा होतो हो गष्ट करो आहे परंतु मनुष्य पारमेश्वरच विमर्शून गहिला तर नशीब पाठ दाखविले तेव्हा मात्र अपरंपार दुख सहन करावे लागते. तुम्ही स्थिती पाहून मला तुम्ही फार कीच येते. परंतु मला आता आपल्या घरी जाण आवश्यक आहे. मला निराश दे."

अप्येन लोभी म्हणाला. असे मागतात की माणसाच वाईट दिवस आला की मित्र व घन त्याच्या मदतीला येतात. असे असनांना नू मला कां साडून जाता आहेस? लाक म्हणतात ना की आपद् प्रसू मित्राला निर्दयपणाने जां साडून जाता तो वृत्तच असतो आणि त्याला नरकवास भोगावा लागतो."

मित्रावरचे संकट दूर करण्याची शक्ती असणाऱ्या विषयी ही गोष्ट लागू होऊ शकेल. परंतु तुला या कष्टातून सोडविणं मलाच काय कोणत्याही माणसाचा शक्य नाही. तुला सोडविण्याची शक्ती माझ्या अगत नाही. समज, मी मुद्र्याबरोबर रहायचे ठरविलेच तर कोणत्याही प्रकारे मी तुला उपकारक ठरेल. अस काही कळू शकणार नाही. उलट तुला दुःखी कष्टी पाहून मला दुःखी कष्टी वहाव लागत. मुद्र्या मोठावर दुःखाची सावली पाहून माझ्या मनाची काय स्थिती होईल कोण जाण? म्हणून कृपा करून मला त्वंकर जायला परवानगी दे."

तव्ही नाइलाजाने असतलाभी म्हणाला—
जरे तर जा घरी आणि मुखाने रहा. माझ्यावर आलल्या आपत्तीची कल्पना

परंतु एका लोभो बाह्याणाला वाटले की आपले भाग्य उदयास आले. तरी त्यात थोडा धोका आहे, तेव्हा सावधपणेच राहिल पाहिजे. कायत्याही नसूची मनात बघून जसेल तर मिळविताना थोडा धोका असताच. विष मिसळलेले अमृत मुळा माणसाचा जीव घेतोच. तसेच धन सहजी मिळत नाही. धोका किंवा कष्ट सहन केले तरच मिळते. धोका असूनही भावस केल्या- शिवाय धनलाय होमो का? तो बाप आपल्यावर जमकार करायच्या गोष्टी करतो आहे तर थोडा नभीरपण विचार करूनच पाऊल टाकल पाहिजे. असा विचार करून त्याने बापाला विचारले—“कोठे आहे रे ने काकण ?”

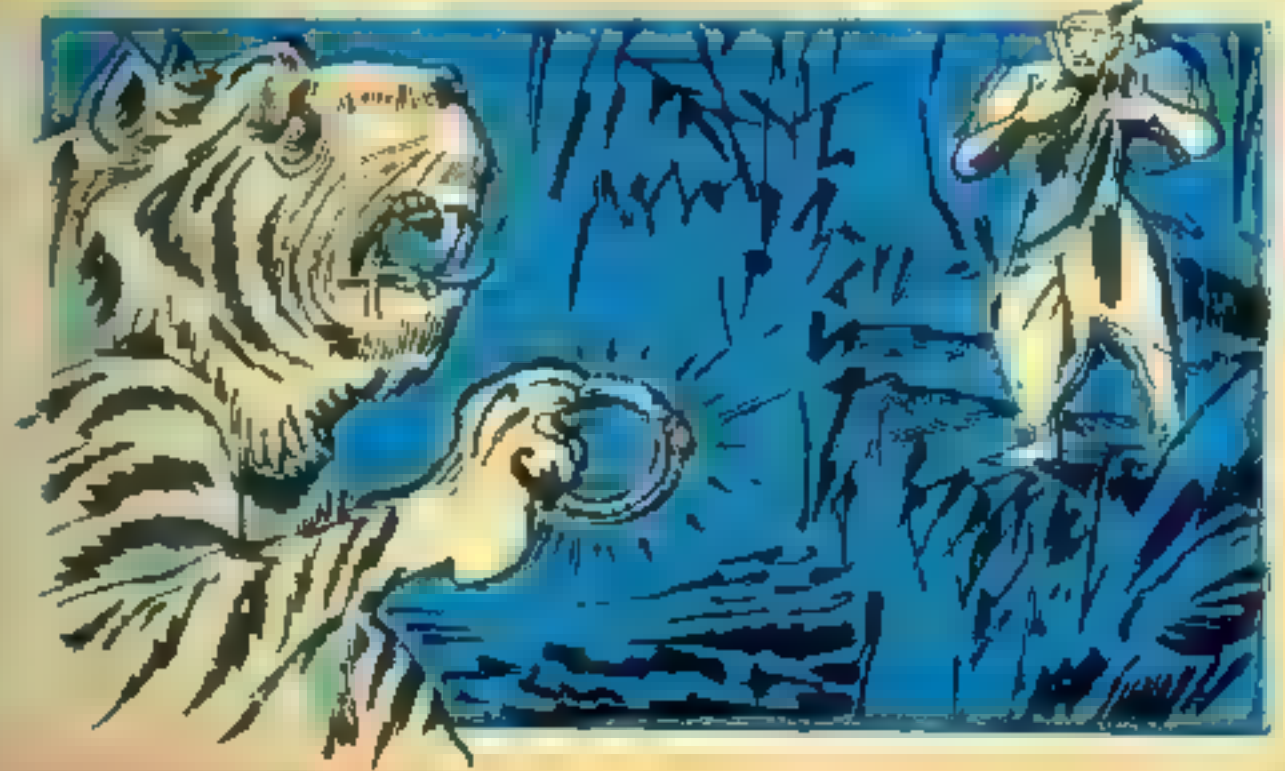
बापाने आपला पत्रा पुढे करून दाख- बीत म्हटले—“हे पत्रा !”

“तुझ्यासारख्या कूर जनावराचा विश्वास कसा करावयाचा ?” बाह्याणाने विचारले.

“अहो, मी आपली रडकथा सांगतो. म्हणजे तुम्हाला, मी म्हणतो ते सरे अस- त्याच पटल एन लाकण्यात मी अनेक पावे केन्ही मी कित्येक निरुपद्रवी प्राण्यांना झाले व माणसानाही झाले परिणाम असा झाला की माझी बायको व मुल अल्पवयी मरण पावली. मी एकटा उरलो आहे तेव्हा एका साधून मला दानधर्म

करून पुण्य संपादन करायला उपदेश केला त्या साधूच्या सल्ल्याप्रमाणे मी दररोज स्नान करून दान करतो मी म्हातारा झाला आहे माझा दानानखातल बळ संपुष्टात आले आहे. म्हणून शका करण्याचे तुम्हाला कारणच नाही. पुराणात लिहिलेच आहे की भज, दान, तप, वेदाध्ययन, सत्य- व्रत, क्षमा, सहिष्णुता आणि त्याग या अष्टांग मार्गाने पुण्यप्राप्ती होते यापैकी पहिले चार बाब आहंकर काय असते. परंतु उरलेले चार योगपुरुषांनाच साध्य असतात माझी स्वार्थवृत्ती आता नष्ट झाली आहे म्हणून मी आपले सर्वस्व दान करून पुण्य संपादन करीन आहे त्याकाळी मनात नहमी ही सका असलेच की बाप मधी

साधून केव्हा खाईल हे सांगता येत नाही मी सर्व धर्मशास्त्रांचा अभ्यास केला आहे गरिबाला केलेले दान हे वाळवटाल राहणा- याला पावसांमुळ हुश्याच्या मुलासारखे असते, उपाशी माणसाला अन्नदान केल्या- सारखे ‘प्रत्येकाला आपला जीव प्रिय असतो’ “आपणासारखे करितो तात्काळ” हे साधूच शीव असते मानवाला अनुभवानेच कळू लागते की कोणती गोष्ट प्राज्ञ, काणनी चांगली व कोणती वाईट. तुम्ही तर फार गरीब दिसता आहात. म्हणून मी हे काकण तुम्हाला द्यावे म्हणतो धनाचे दान निर्भरताला कर्माकथाचे असते, सधनाला नाही ऋषीमुनीचे असे म्हणणे आहे की निष्काम दानाने केलेले दानच सर्व-

थरच्या कोकाना रे !” त्यानंतर अतिलोभी तो पर्वत प्रदेश सोडून पुन्हा मनुष्य वस्तीत रहायला निघून गेला

म्हाताच्या बापाची गोष्ट

दक्षिणकडील जंगलात एक म्हातारा बाप रहात असे एके दिवशी त्याने एका सरोवरात ओघोळ केली आणि एका हातात दर्भ व दुसऱ्या हातात एक सोन्याचे काकण घेऊन आला. तो त्या बाजूने जाणाऱ्या वाटसहना सांगू लागला—“हे सोन्याचे काकण गेट म्हणून मी देतो, घेऊन घेता.”

परंतु कोणी त्याच्या बोलण्याकडे लक्ष दिले नाही व सर्व आपल्या वाटेने पुढे निघून गेले

श्रवण होय! म्हणून तुम्ही स्नान करून घ्या आणि हे दान ग्रहण करा!" बाघ म्हणाला.

त्या प्रधारी ब्राह्मणाला बाघ म्हणाला ते सर्व जे वाटल आणि कांकर धण्याच्या लोभाळा बळी पडून स्नान करायला तलावात पाऊल टाकले. तत्क्षण तो कमरेपर्यंत विरललात असा स्तला की त्याला तयून बाहेर येणे अशक्य झाले.

त्या ब्राह्मणाला चित्कलात हलला पाहून बाघ म्हणाला—"अरे रे रे! तू चित्कलात गल्लास वाटते? भिऊ नकोस मी तुला बाहेर काढलो धाव!" असे म्हणत बाघ जवळ गेला.

त्याला पाहून गरीब ब्राह्मण म्हणाला—"अमंशारुण आणि वदाध्ययन केले एवढ्या-वढ्या काळाचा विश्वास करणे चुकच गाईला वाटले मी लायला घालले तरी तिचे दूध अमतासारखे असते तसेच कोणतेही काम करतांना त्याचा अतीव भाव भोजन आवश्यक असते ज्या माणसाची

हृदये आणि बुद्धी कावत नसतात त्याचा वांगली कामेमुद्धा हत्तीच्या न्यासाना-सारखी निरुपयोगीच असतात. आचरण न करतां केलेला परोपदेश एका अमंशारुण स्त्रीच्या अगावरच्या दागिन्यासारखा भाव-भूतच असतो. या कर जनावरावर भो विरवास केला, ही माझी कवडी चूक। असे सांगतात की नद्या, संक्षेत्र व्यक्ती धाग आणि नसे असलेली जनावरे, स्त्रीयात व राजा यांच्यावर विश्वास करू नये. कारण शेवटी ते आपल्या जानीवरून जातात आकाशात विहाय करीत, अथवा व पाप नष्ट करीत नजारासने आपल्या सहस्र किरणांनी भ्रमण करणारा चंद्रमुद्धा दुर्बलने राहुकेतूचा दास होतो. तेव्हा प्रारब्धात जे लिहिलेले असते, त्याच्यातून कोणाच्या सुटका नाही." ब्राह्मण असा विचार करीत असता बाघाने जवळ येऊन त्याला ठार केले व लाऊन टाकले.

'विनाशकाळ विपरीतबुद्धि' ही म्हण सार्थक झाली.

अल्लूक मांत्रिक

[२२]

[सापत सूर्यमपती किल्ल्याच्या तलावासाठी निघून गेला बाघाची मर्कट तलावकन उभी झाली निघून येणे अल्लूक मांत्रिक गुरुता संकटात सापडलेला पाहून मुयाराच्या नाटेकडे निघाला. तेव्हा बाघाला अल्लूकाने त्याला बांधिले पातिकाचे बांडाळ अल्लूकाचा पुढा बांडाळ करण्यासाठी मंत्रदंड त्याच्या डोक्याला लावला व मुयारात प्रवेश केला पुढे-]

अल्लूक मांत्रिक निघून गेल्यावर जितकेतू कालीवर्माकडे पाहून म्हणाला—"वर तर, या केळी आपण काय केले पाहिजे? मी सर्वांसमक्ष सूर्यमपतीच्या मुलीला दलक वतल्याने जाहीर केले आहे. वातां मायाची मर्कटाचा बुरू मिथ्या मिश्रच्या हातातून तिचे रक्षण करायला हवे ना? आपण ससैन्य जगलाच्या दिशेने निघायचे का?"

"महाराज आपण ससैन्य गेलो तर जो ओरडा होईल त्यामुळे शत्रू सावध होईल" असे सांगून कालीवर्मा तेथून निघाला.

कालीवर्माच्या पाठोपाठ राक्षस समुद्रात आणि बांडाळ निघाला. सांपयंत ते सर्व बोलणे सांतपणे ऐकत बसलेला वीरांगी गुरू व त्याचा शिष्य मुयाराच्या नाटेकडे बोट दाखवीत जितकेतू राबाला म्हणाला—"महाराज जाव्ही तलावाच्या बाघावरच्या

तांत्रिकाचे पाळलेले जनावर असेल आणि गुपचुप त्याच्या पाठापाठ गेलो तर आपल्याला त्या तांत्रिकाचा शोध लागेल" राक्षस उग्रदंड म्हणाला.

त्यानंतर तिथे त्या अस्वलाच्या पाठापाठ काही अंतर चालत गेल, तेव्हा त्यांना एका झाडाखाली भल्लूक मांत्रिक व पांढरी दाढी असलेला एक जवान म्हणतारा दिसला त्याच्या गळ्यात हद्दाक्षमाळा होती सूर्यभूपती सामंत त्यांच्याशी बोलत होता.

दुकूनच कालीवर्माचा येत असलेला पाहून भल्लूक मांत्रिक उठून उभा राहिला आणि म्हणाला—"अरे माझ्या शिष्या, कालीवर्मा, हेच माझे गुरू भल्लूकपाद. सूर्यभूपतीची मुलगी कांचनलता हिला तांत्रिक मिथ्या मिथ अपहरण करून घेऊन गेला आहे."

अस्वलावर परशूने वार करण्याच्या वेतात असलेला गहराचा बांडाळ परशू चटदिगी आपल्या खांद्यावर ठेवून म्हणाला—"म्हणजे, हे भल्लूकपादाचे पाळलेले जनावर आहे नाचले!"

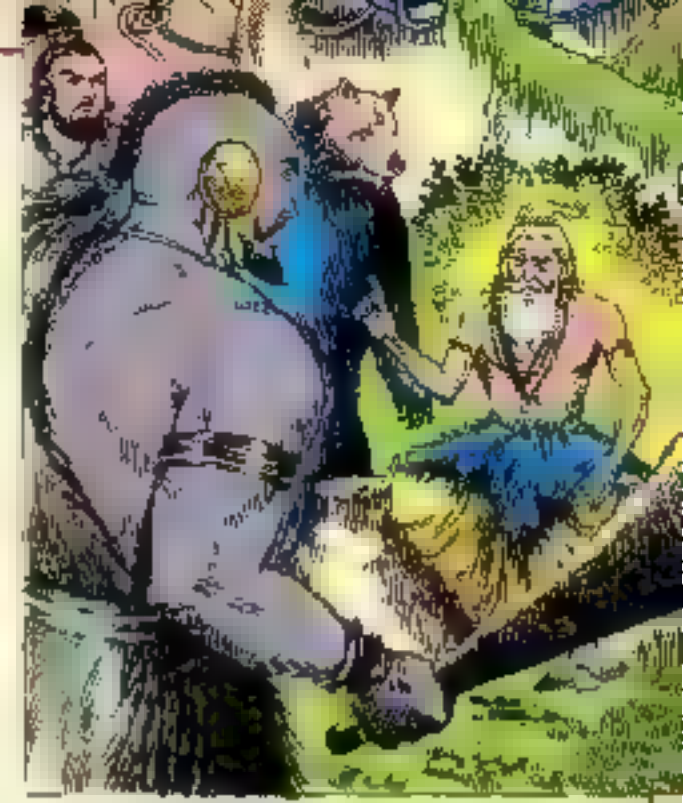
तेव्हा भल्लूक मांत्रिक जवळ येऊन म्हणाला—"होय, आतां मला कळल की माझ्या गुरुवर्यांचे हे पाळलेले अस्वल तुम्हांला द्यावर घेऊन आला तो तांत्रिक

माझ्या गुरुवर्यांना भल्लूकेश्वरीच्या देवळा-समोरच्या झाडावर बांधून ठेवून त्यांना उपाशी मारणार होता परंतु स्वामिभक्त अस्वलाने आपल्या धन्याला सोडवून त्याला बांधविले.

ते एकून वृद्ध भल्लूकपादकड कूट मुद्रने पहात उग्रदंड राक्षसाने विचारले— तर मग माझा घोरला भाऊ कालदंड कोठे आहे?"

भल्लूकपादन निमंत्रणपणे आपल्या पाळपा-तल्या हद्दाक्षमाळेकड एकदा पाहिल व स्मित करून म्हणाला—"हा प्रश्न तू मला विचारण्याएवढी त्या तांत्रिक मिथ्या मिथला विचार त्याने कालदंडाला औषधी बनवली खायला घालून मुका केला आहे आणि मी जसा या अस्वलाचा वाहन म्हणून उपयोग करतो तसा मिथ्या मिथ तुझ्या भावाचा उपयोग करीत आहे जर तू त्यांना या जंगलात पकडू शकलास तर तुझा भाऊ कालदंड व त्याच्या बरोबर राजकन्या कांचनलता सुद्धा तुला मिळेल इतके साहस करणारा कोणी आहे का?"

ते ऐकताच कालीवर्माचा हात तल-वारीच्या मुठीवर गेला. तो म्हणाला—"ते साहस मी करीन त्याच बरोबर कांचनलतेला तर मी बाचवोनेच आणि त्या

पाठापाठ त्या तांत्रिकाचे आणि तुझे रक्त या तलवारीला पाजीन मंत्रतंत्र करणाऱ्या एकाही व्यक्तीला मी या प्रदेशात जिवंत राहू देणार नाही."

तेव्हा भल्लूक मांत्रिकाने आपला मंत्रदंड उचलला आणि कालीवर्मावर वार करणार इतक्यात सामंत सूर्यभूपती म्हणाला—"कालीवर्मा, हे भल्लूकपाद व त्यांचे भल्लूक मांत्रिक आपलं शत्रू तसून मित्र आहेत ज्या सेवकात दाख वाजवून मायावी मर्कटाला तांत्रिक गुरुकड यण्यासाठी सूचना केली होती त्याला धरण्याच्या कामी यांनीच आम्हांला मदत केली होती हा पहा तो शंख आणि तो सेवक याला मी खूप मारलं

बडाशेजारी भुवराच्या तोंडाजवळ पाहारा देत राहू आम्हांला आशा द्यावी" असे म्हणत दोघे भुवारात उतरले.

या संपेस कालीवर्मा, बांडाळ व राक्षस उग्रदंड मुढा पायीच चालत जंगलात पोचले, तेव्हा त्यांना एका जागी एक मोठे अस्वल दिसले तो थोडीशी कडमुळे व फळे जगली वेलानी बांधून खांद्यावर घेऊन चालला होता.

कालीवर्मा त्याला पाहून उग्रदंडाला म्हणाला— उग्रदंडा, काय पण विचित्र वृक्ष आहे?"

'त्यात आश्चर्य करण्यासारखे काय आहे? ते अस्वल त्या कुष्ठ मिथ्या मिथ

आपणां सर्वांसाठी एका योग्य साहसी तरुणाची निवड केली आहेस येथील परिस्थिती अनुकूल नव्हती, म्हणून तो तांत्रिक आपल्या हातातून निसटला. आता आपण सर्वांनी मिळून त्या तांत्रिकाला वाटेला सामू द्या. तोपर्यंत आपल्या मनाला चैन पडणार नाही. तर मग बघा.”

त्यानंतर भल्लूकपाद अस्वलावर बसला. त्याच्या एकाबाजूला भल्लूक मांत्रिक आणि दुसऱ्या बाजूला राक्षस उबदड, चाडाल व सामंत सूर्यभूपती पायी चालू लागले आणि जंगलाच्या रोसांने निघाले.

कालीवर्मा पावसाच्या झुजा कोठे दिसतात का, पहात चालला होता. एका जागी त्याला मावसाच्या पावसाच्या झुजे-बरोबर त्याच्या दुप्पट तिप्पट पावसाच्या झुजासुद्धा दिसल्या तत्क्षण त्याला तांत्रिक मिथ्या मिथ्य बरोबरच्या कालदंड राक्षसाची आठवण झाली.

कालीवर्मा झाडांच्या आडून त्या पावसाच्या झुजाचा मायोबा घेत निघाला. थोडे अंतर चालून अस्वलावर त्याला एक फार मोठे सरोवर आणि त्यात मिळणाऱ्या एक ओढा दिसला. त्या ओढ्याच्या काठावर एक विशूल जमिनीत पुरून ठंबलेले होते. ते पाहून चकित झालला कालीवर्मा न थांबता पुढे निघाला. सरो-

वरात हृष्टपुष्ट शरीर असलेली व्यक्ती उभी राहून न डोळ मिटून मंत्राचा वप करीत होती.

तोच तांत्रिक मिथ्या मिथ्य होता. ती गोष्ट कळायला कालीवर्माला वेळ लागला नाही. तो क्रुद्ध मुद्रेने त्याच्याकडे वहात म्हणाला-“काय रे, ए! तूच माहीका तांत्रिक मिथ्या मिथ्य? तांत्रिकाला मंत्रांची गरज काय? तू सूर्यभूपतीच्या मुलीला पळवून आणलेस ती कोठे आहे?”

मंत्र वपत असलेल्या मिथ्या मिथ्यने चटविणी डोळे उघडले आणि कालीवर्माकडे निरखून पहात म्हणाला-“तुला माझ माग कसे कळले रे? तू नक्कीच हुशार असला पाहिजेस. माझा शिष्य भ्रातिमती मला सांगत होता की माझा संत वाचवोत नेणाऱ्या सेवकाला जंगलात कोणीतरी ठार केले ती व्यक्ती तू तर माहीस?”

“ते मी मागाहून सांगेन. प्रथम तू हे सांग की कांचनसुतेला तू कोठे ठेवली आहेस?” असे म्हणत कालीवर्मा तलवारीचा वार करणार इतक्यात झाडाच्या फांदीवर बसलेले मायावी मर्कट ‘किच किच’ करीत ओरडले-“तांत्रिक गुरूवर्य! हाच तो कालीवर्मा! हा असामान्य पराक्रमी आहे. तत्क्षण याला ठार करण्यास आपल

हित आहे!” असे म्हणत ते कालीवर्मा होता तेथे उभी मारणार होते. कालीवर्माला तलवार उपसायला वेळ नव्हता परंतु समोरच विशूल होते ते घेऊन मायावी मर्कटावर वार करण्यासाठी त्याने चरले.

मायावी मर्कट त्याच वेळी फांदी बळून उडी मारून खाली घेत असता विशूलावर आदळले त्यामुळे कालीवर्माच्या हातातलं विशूल निसटून जमिनीत रतक गलं. त्याच बरोबर मायावी मर्कटाला ते लागले असल्या कारणाने मायावी मर्कट लडफडत ओरडले-“तांत्रिक गुरूचा वप असो! गुरूवर्याची सेवा करण्याची

न चास दिला. परंतु याने आपल्या मालकाचा पत्ता सांगितला नाही तेव्हा बी त्याला तलवारीने ठार केले.”

कालीवर्माने तो संत उचलून दूर फेंकला व म्हणाला-“राजा सूर्यभूपती! सर्वांत आधी तुमच्या मुलीने अपहरण करणाऱ्या मिथ्या मिथ्याचा वध तुम्ही करायला हवा होता. त्याच्या मोकळाला मारून काय मिळालं? बरं तर असू द्या, आपण निर-निरालया दिशांना जाऊन त्या दुष्टाचा शोध काढला पाहिजे” असे म्हणत कालीवर्मा तेथून निघाला.

भल्लूकपाद अत्यंत प्रमाने मान हलवीत भल्लूक मांत्रिकाला म्हणाला-“शिष्या! तू

संधी मला पुन्हा पुढल्याजन्मीच मिळणार।”

त्यानंतर कालीवर्माने तावधपणे आपली तलवार उपसली व निश्चेष्ट होऊन पहात असलेल्या तांत्रिकाकडे बघून म्हणाला—
‘अरे फुटक्या नशिवाच्या तांत्रिका! तू ज्या भल्लुनेश्वरीची पूजा करतो आहेस तिच्या नावानेच मी तुझा बळी देऊन तुला तिच्या चरणी मुक्ती देणार आहे परंतु त्या पूर्वी तू कांचनलतेला कोठे लपवून ठेवले आहेस ते सांग.’

ते ऐकून तांत्रिक क्रूर हास्य करून आपले दोन्ही हात पसरून व मृडी उघडीत व बघ करीत मान आजूबाजूला हलवू लागला

त्याचा तो विचित्र व्यवहार पाहून कालीवर्मा चकित झाला. त्यानं सरोवरात शिरण्याचे ठरविले व सरोवरात पाऊल टाकणार इतक्यात त्याला एक किरटा आवाज ऐकू आला—“तहणा! सायब हो! तो तांत्रिक खुणा करतो आहे, एका मुक्या राक्षसाच्या मदतीसाठी बोलावोत आहे!”

तो आवाज ऐकून कालीवर्माने विचित्र वेगाने माने बघून पाहिले. तेव्हा त्याला उपबडासारखाच एक राक्षस एका तरुणीला काली उतरवून जंगली हत्तीसारखा हुंकार करीत व आपली दगडी गदा घेऊन कालीवर्माच्या अंगावर घावला. कालीवर्मा चटविशी त्याच्या वाटेसमोरून वाजूला सरकला म्हणून राक्षस सरोवराच्या काठच्या विचलात पाय पसरून तोडवशी पाण्यात पडला. त्याच्या हातातली दगडी गदा किनाऱ्यावरच निसटून पडली

राक्षस या वेळी मागशी जोराने गरजला आपल्या कोपराच्या आधारे तो उठण्याचा प्रयत्न करीत असतां कालीवर्माने त्याची दगडी गदा चटविशी उचलली आणि त्याच्यावर प्रहार केला. राक्षस किकाळी फोडून काठावर बेगुद होऊन पडला

मध्यंतरी मिथ्यामिश्र कोठं पळायला वाट आहे का पाहू लागला कालीवर्माची

त्याच्यावर दृष्टी होतीच. राक्षसाच्या सांघावरून उतरल्या तरुणीला त्याने विचारले—“तूच नाही का कांचनलता?”

त्या तरुणीने होकारार्थी माने हलविली व म्हणाली—“तांत्रिकाने दोघे सेवक येत्यासारखे दिसते आहे परंतु त्याला जिवंत सोडता कामा नये. माझ्या जवळ कोणतेच हत्यार नाही. तू आपली तलवार मला दे आणि मुक्या राक्षसाची दगडी गदा तू घे. आपण दोघांनी मिळून त्या हुष्ट तांत्रिकाची शिकार करू या.”

ते ऐकून कालीवर्माला मानव झाला त्याने आपली तलवार कांचनलतेच्या हातात विली व राक्षसाची गदा आपल्या हातात घेऊन त्या तांत्रिकावर वार करण्यासाठी निघाला त्याच वेळी राजा जितकेतू आपल्या दोघा सेनिकाबरोबर तेथे आला व मोठ्याने ओरडून म्हणाला—“कालीवर्मा! अरे ह्या तलावात मगरी आहेत’ तू सरोवरातून लगेच बाहेर ये या तांत्रिकाचा वध करायला माझे सैनिक, चाडाळ आणि राक्षस उपबंड पाठीमागून येत आहेत नंतर चकित होऊन घट्टकडे पहात असलेल्या कांचनलतेजवळ वाकून म्हणाला—‘मुली, तूच माझी दत्तक घेतलेली मुलगी म्हणू’ तुझा विवाह आपल्याला पसंत पडलेल्या

तहणाही करून देण्याचा अधिकार मला आहे बरोबर म्हटले ना मी?”

ते ऐकून कांचनलता लाजेने मान झाली करून उभी राहिली त्याच वेळी तेथे सामंत सुपतीबरोबर हलीवर घसून भल्लूक पाद, भल्लूक मांत्रिक चांदाळ व राक्षस उपबंड आले.

सूर्यभूपती आपल्या मुलीजवळ जाऊन म्हणाला—“मुली पुन्हा आपली मेट होईल असे मला वाटले नव्हते नंतर कालीवर्माकडे बघून म्हणाला—‘कालीवर्मा! तू एक अद्वितीय खूर व पराक्रमी आहेस! यात मला आतां मृळीच शका उरली नाही”

त्यानंतर राजा जितकेतू हंसल काली-
वर्माचा हात धरून त्याला काचनलते
जवळ नेत म्हणाला—“मी बापली
वत्तकपुत्री काचनलतेचा विवाह या क्षत्रिय
तरुणाशी करीत आहे. माझ्या मागे हाच
तरुणवीर चंद्रशिला नगरीच्या गादीवर
बसेल.”

ते ऐकून सर्वांनी मानवाने कालीवर्माचा
जयजयकार केला. त्याच वेळी सरोवरातून
एक किकाळी ऐकू आली. एका मगरीने
तांत्रिक मिथ्या मिथला बरले होते आणि
मिथ्या मिथ स्वतःला सोडविण्यासाठी
बळपड करीत होता. त्याला पाहून भल्लूक
मात्रिक आपला मंत्रदंड जाकाशात हलवीत
आमदाने ओरडला—“भल्लूकपाद गुरुवर्य!
यापुढे आपणच भल्लूकेश्वरीचे मुख्य पुजारी
हालात! आपला राजू मगरीच्या हाडेत
सापडला आहे!”

त्यानंतर ती मगर मिथ्यामिथला धरून
पाण्यात ओढून घेऊन गेली. राक्षस उध्वद
किनाऱ्यावर पडलेल्या आपल्या भावाकडे

धावत गेला व त्याला धरून बसवीत
म्हणाला—“बाबा! जाणपर्यंत तुला छळ-
नारा तो तांत्रिक मगरीचा जाहान झाला
आहे. आता तू उठ!”

राक्षस काकदड उठून उभा राहिला.
बापल्या दोन्ही हातांनी आपल्या भावाचे
हाडे धरून सरोवराकडे पहात म्हणाला—
“उध्वद! तो तांत्रिक मेला का रे,
जरोवरच? त्याने मला विचारी ओषधी
बनवली. जायला जातल्या होत्या त्यामुळे
मी त्याच्या नाचानेच जीत होतो आणि
मुक्याचे सोग करीत होतो. माझ्या-
सारख्या राजासाठी बेगड करण्यात तो
सुर तरुण कोठे आहे?” असे विचा-
रीत तो कालीवर्मा उभा होता. तिकडे
निघाला जवळ जाऊन त्याच काचनलता
व कालीवर्मा उचलून आपल्या कांदावर
बसविले.

भल्लूक नात्रिकाजरोवर तूटणी मानवाने
टाळधा बाजवून त्याचे अभिनयन केले
(संपूर्ण)

मनातले गुपित

विकमादित्यानं आपला हट्ट सोडला नाही
तो झाडाजवळ गेला, प्रेत लांछावर
काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे ओन
होऊन स्वर्गनाच्या दिशेने निघाला. तेव्हा
प्रेतात बसलेला बेताळ त्याला म्हणाला—
“राजा, तू एखादी जपूरी शक्ती मिळावी
यासाठी जर प्रयत्न करीत असशील तर मी
तुझे अभिनयन करीन. कारण माणसाने
सरळ मार्गावर चालावे यासाठी ताम्र, राम
इत व भेव या चारही उपायांचा प्रयोग
करावा लागतो. त्यापेक्षा अद्भुत शक्तीचाच
वास्तव उपयोग होतो. त्याचे एक उदाहरण
म्हणून मी तुला बीमूची गोष्ट सांगणार
आहे, लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून बेताळ
गोष्ट सांगू लागला.

बीमू एक शेतकरी होता. त्याचा बाप
वारल्यावर तो शेतावरची सर्व कामे करू
लागला. एकदा तो एक पडीक जमीन

मांगरीत असता त्याचा नागर एका दगडाकालगला आणि 'सणू' असा आवाज झाला त्याने नागर सोडला आणि फाव-इघाने जमीन खणून पाहिली तेव्हा त्याला कळले की मांगरीला लागली ती लहानशी दगडी डोण होती. त्या डोणीवर एक दगडी सांकण होते. त्याने ती विळा काढून पाहिली तर त्याला भात एक उपडे मग के ठंबलेले दिसले त्या मगक्याच्या आली एक विचित्र हार व त्या हारासवधी माहितीचा एक ताडपत्री ग्रंथ होता

भीमूने सड्डा कुजविला आणि हार व तो ताडपत्री ग्रंथ घेऊन घरी गला. तो ग्रंथ वाचून पाहिला त्यात त्या हारासवधी

सविस्तर वर्णन होते. ते असे "हा हार जो कोणी घागळ करील त्याला त्याच्याशी बोलणाऱ्याच्या मनात चालू असलेले विचार कळतात किंवा सतकांपूर्वी द्यानिधी नावाच्या एका माणसाला हा हार एका माग्याकडून मिळाला. त्या हाराचा महिमा कळल्यानंतर द्यानिधीने त्याचा दुरुपयोग केला तो काही कारण काढून श्रीमंताकड आई व त्याच्या मनातली-एखाद्या दुष्ट कामाची माहिती कळताच ती इतरांना कळवून त्या कामात विघ्न आणण्याची प्रमकी देई व खूप पैसे उकळी. तोच त्याचा धवा झाला. पुढे त्याला त्याच्या बायकोवरच सहाय आला व तिचे प्रेम परपुरुषावर असल्याचे कळले. त्याने तिचा खून केला आणि ताडपत्रात त्याने ताडपत्राचा कोण-कोणत्या सन्नेने दुरुपयोग केला होता ते सर्व लिहून त्याने दुसऱ्यांना कसा वाळ दिला हे देखील लिहून ठवले. मंतर तो हार आणि ताड पत्रांचा तो ग्रंथ त्याने त्या मगक्याच्याली ठवून देऊन सड्डा कुजवून टाकला

भीमूला त्या हारात अशी काही अद्भुत शक्ती असेल याची कल्पना नव्हती परंतु ते कळल्यावर त्याने विचार केला की त्या हारात अशी अद्भुत शक्ती असेल तर त्याचा मदुपयोग करून इतरांवर उपकार करणंही शक्य आहे. त्या हारातल्या शक्तीची परीक्षा

करण्याचे ठरवून त्याने तो आपल्या बळघात चातला व कुण्णराव मांच्या घरी गेला भीमूने कुण्णरावकडून मोठे कर्ज घेतले होते. ते कर्जही फेडण्याचे त्याने त्यावेळी ठरविले होते

कुण्णराव हे त्या वाढचे जमिनदार रामराव मांचे चाकट भाऊ. भीमू कुण्णराव मांच्या घरी पोचला तेव्हा तो आपल्या मोठ्या भावाचा खून करण्याच्या विचारात होता. तो मोष्ट भीमूला त्या हाराच्या प्रभावाने कळली त्याने 'कुण्णरावांना समजावून सांगितले-" हे पहा. तुमचे बडीस बंधू आरोखरच एक मोठे पुरुष आहेत त्यांचा बंधू करण्याचा दुष्ट विचार तुम्ही मनातून काढून टाका."

ते ऐकून कुण्णराव बक झाले. नंतर स्वतःला सादकून म्हणाले-"मी दादाचा खून करीत? कोणी भावितके तुला हे?"

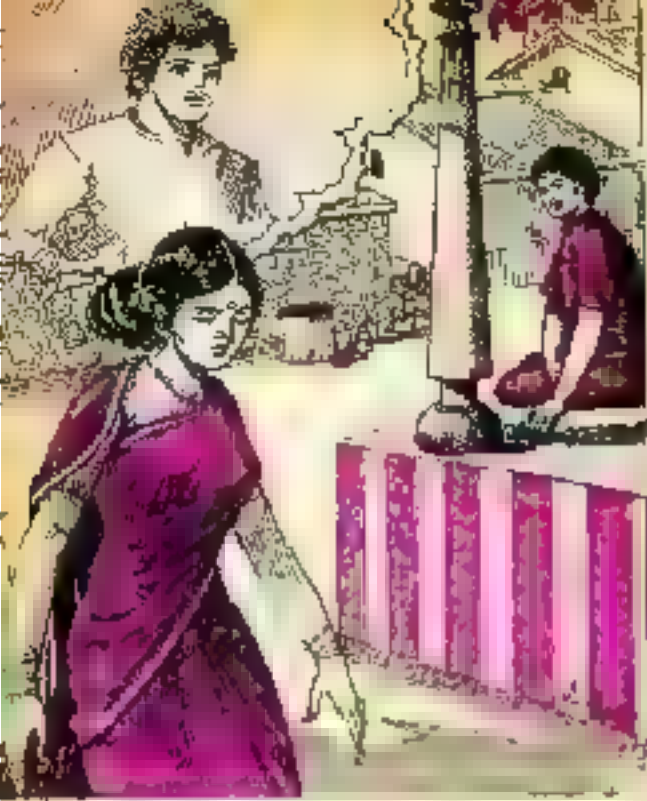
"कोणो सांगो किवा न सांगो, तुम्ही तो विचार मनातून काढून टाकावा एवढेच मी सांगू शकेन. हे ब्या तुमचे रूप्ये!" असे म्हणत त्याने कर्जाचे पैसे व त्याचे ब्याव कुण्णरावांना दिले

त्यानंतर भीमूला कळले की कुण्णरावांनी दोन मारेकरी भावाचा खून करण्यासाठी नेमले आहेत. म्हणून त्या मारेकऱ्यांच्या वाटेवर भीमू एका झाडीत लपून बसला

त्या मारेकऱ्यांनी भीमूला झाडीत शिरतांना पाहिले होते म्हणून ते त्या वाजूला गेले. परंतु भीमूने एका झाडा-माडून त्यांच्यावर झाडीचा हुस्का केला व त्यांना जमिनीवर पाडले. मंतर त्याचे हातपाय बांधून ठेवून जमिनदाराला ती बातमी कळविली.

जमिनदाराच्या शिपायांनी मारेकऱ्यांना लूप बबळून काढले, तेव्हा त्यांनी कुण्णरावांनीच जमिनदारांचिरुद्ध प्रेमस्याचे सांगितले. कुण्णराव पळून गेला. त्यानंतर भीमूने केल्या उपकाराची फेड म्हणून जमिनदाराने भीमूला बोलवून त्याला अत्यंत प्रेमादराने मोठे इनाम दिले

त्यानंतर भीमूच्या त्या हाराने अनेक चांगली कामे केली. थोड्या दिवसांनी भीमूला जयलक्ष्मी नावाच्या एका तरुण मुलीच्या मनात त्याच्याशी लग्न करण्याची इच्छा असल्याचे कळले. तो तिच्या बहिरांगात जाऊन बॅटला व त्यांनी मानदाने आपल्या मुलीचे लग्न भीमूशी करून दिले.

हळूहळू गावकऱ्यांना इतरांच्या मनातले गुपित ओळखण्याची शक्ती भीमूत असल्याचे कळले. त्याला दरोडखोरांच्या मनातले गुपित एकदा कळले व त्याने राजाकाली ती बातमी देऊन ज्या जागी चोरी होणार होती त्या जागी सिपाई नेमाविले आणि चोर पकडले गेले.

त्यानंतर भीमूचे नाव ऐकताच लोक भिड लागले. आपल्या मनात कधी दुष्ट विचार आला तर भीमू ओळखील ही भीती प्रत्येकाला वाटू लागली. चोर, दरोडखोर व इतर गुन्हेगार कोणी त्याच्या सभोर जायला भिड लागले. त्याचा खून करून टाकण्याचा विचार करायला तर तो जाहीर ओळखून त्यांना राजाकडून मोसम शिक्षा करवीक ही भीती त्यांना वाटे.

भीमूत ही अद्भुत शक्ती एका हारामुळे आली आहे, ही गोष्ट काणालाही माहिती नव्हती. भीमूच्या या अद्भुत गुणाची माहिती मोठमोठ्या खीमतांना व अधिकाऱ्यांना सुद्धा कळली ते त्याला बोलवून त्यांचे शत्रू कोण व मित्र कोण हे विचार करायला लागले.

त्याने विचार केला की आपण आपल्या शक्तीच्या सहाय्याने लोकांवर जसे उपकार करू शकतो तसाच या कामात कधी कधी भयंकर बोक्या येण्याचीही संभवता आहे. उच्च पदावर राहणारे लोक आपणाला बडबोड लावून राज्यव्यवस्थेत विघ्न आणतील, तेव्हा कोणाच्या मनातली गोष्ट कोणाला सांगणेच चुकीचे होईल.

तेव्हापासून भीमू कोणाच्या मनातले गुपित त्याला कळले तरी ते मनातच ठेवी व मोठे काहीतरी सांगून वेळ आऊन नसे म्हणून तो वेळोवेळी विचार करायला लागला.

पुरोहित व वैद्य सर्वांनी आज्ञा कल्प रावाकडे शिफारस केली व भीमूला दरबारी करवून घेतले. प्रत्येकजण त्याच्या विषयी राजाच्या मनात काय आहे विचार करायला आला. भीमूच्या अद्भुत शक्तीची ओळख झालीच होती.

एकदा "रावाने भीमूला विचारले— "काय रे, सांग पाहू, या वेळी माझ्या मनात काय आहे?"

तो म्हणाला—"महाराज, आपण यावेळी असा विचार करीत आहा की आपल्या मनात जे काही असू आहे, ते मला कळणे शक्य नाही."

त्यानंतर आज्ञा काही दिवसांनी राजाने भीमूला बोलवून विचारले—"मी तुला आता कशाचा बोलविले, हेच सांग पाहू!"

"महाराज, आपल्या मनात, राणी सरकारांच्या विषयी काही विचारसंवाधे आहे!" भीमू उत्तरला.

"शाबास, तर मग, मी ऐतो ते पत्र राणीसरकारांना नेऊन दे आणि त्यांच्या मनात माझ्या पत्राचा काय परिणाम झाला तो ओळखून गुप्तपणे एकांतात मला बळकट माग." राजाने त्याला आज्ञा केली.

भीमूने ते पत्र राणीसरकारांना बळकट दिले. राणी म्हणाली—"महाराजांना आऊन सांग की आपली सूचना मला मान्य आहे."

त्या पत्रात महाराजांनी त्या दिवशी संध्याकाळी गायन वादनाची बैठक ठेवायची का विचारले होते.

भीमूला राणीच्या मनातले माणशी एक गुपित कळले. तिचे राजावर खरे प्रेम असून एका परपुरुषावर आहे.

तरी भीमूने मोठे सांगितले. म्हणाला—"राणी सरकार पतिव्रता आहेत. त्यांच्या विषयी आपल्या मनात जो संशय आहे तो योग्य नाही." ते ऐकून राजाला परमानंद झाला. त्याने आपला कळहार काढून भीमूला बक्षिस दिला.

त्याच दिवशी रात्री भीमूने त्याचा अद्भुत शक्ती असल्याचा हार जाळून

टाकला. तो हार विविध तऱ्हेने जळून घुराबरीवर नाहीसा झाला त्याची राखमुढा राहिली नाही

त्याच विचारी राजी भीमू सकुटुंब परदे ज्ञात मिथून गेला. त्याला थोरा मोठ्या-कडून जे घन मिळाले होते त्याच्या कुटुंबाच्या उदरनिर्वाहाला पुरेसे होते

मध्यवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले—
"राजा, इतकी अद्भुत शक्ती असलेला हार भीमूने जाळून कां टाकला? त्याच्या सहाय्याने त्याला स्वतःला तर फायदा झालाच, इतरांना मुळा फायदा झाला होता! त्याचे गुपित त्याच्याशिवाय इतर कोणालाही माहीत नव्हते अशा स्थितीत सर्वकाळ हार गळघात घालून तो राहिला असता तर त्यात काय बिचउणार होते? या प्रकारचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तु दिले नाहीस, तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या बोक्याची बाबर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोटू लागतील."

तेव्हा विक्रमादित्य म्हणाला—“कोणत्याही अद्भुत शक्तीचा दुस्प्रयोग बलवान व्यक्ती-लाच करता येतो, दुर्बली व्यक्ती त्या शक्तीच्या भीतीने अपराध करणे सोडून देईल कदाचित्, परंतु मनातला दुष्टपणा मात्र सोडीत नाही. भीमूजवळच्या शक्तीमुळे दुर्बल लोक भीत होते आणि असे वाटू लागले होते की, तिच्यामुळे सोकाचा फायदाच होतो आहे. परंतु त्या शक्तीमुळे बलवानांच्या बाबतीत भीमूला त्रासच झाला. तो मनाचा दुर्बल होता, म्हणून तो आपल्या अद्भुत शक्तीचा प्रयोग इतरांचे हित करून देण्यासाठी करू शकला नाही तो स्वतः चांगला सरसोलच होता. अशा व्यक्तीला बाईट भागाने जाणे कठीण असते म्हणून त्याने हार नष्ट करून त्याच्यामुळे होणाऱ्या त्रासापासून स्वतःची सोडवणूक करून घेतली."

अशातऱ्हेने मौनमंग होताच वेताळ प्रेतामह नाहीसा झाला आणि साढाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

मौनमंग

मीनाक्षी आपल्या दोघां भावांच्या पाठीवर बसली. म्हणून दोघे माऊ तिचे सर्व लाड पुरवीत. तिचे लग्नाचे यय झाले तेव्हा दोघां भावांनी योग्य स्वळाचा सोप सुरू केला. सुदैवाने त्यांना राम-पूरच्या विश्वनाथरावांचे स्वळ योग्य वाटले तिचे लग्न करून दोघां भावांनी आपापली लग्ने करून घेतली व तसारा पाटला

विश्वनाथराव स्वभावाने फार सुणील व्यक्ती होते. त्यांच्यात काही दोष शस्त्र-विषयासारखे नव्हतेच. ते मुख्य करून व्यापार करीत यमीन अमलापण त्यांच्या-कड खूप होता. सासरी मीनाक्षीला कोण-त्याही गोष्टीची उणीव नव्हती. परंतु तिच्या मोठ्या जावेच्या हातात बरातले सर्व व्यवहार होते ते तिला सहन होत नव्हते तिची जाऊ निच्याशी चांगलीच

वागे, परंतु मीनाक्षीला बरातला व्यवहार तिच्या अधिकारात हवा होता

मीनाक्षीने ती गोष्ट कधी पतीजवळ उघडपणे सांगितली नाही विश्वनाथरावांना सर्व कळत होते, परंतु ते त्यांना काही माहीत नसल्यासारखेच वर्तवीत शेवटी मीनाक्षीला बोलावेच लागले म्हणाली—
"ऐकलं का, आपण मिराळं राहू लागलो तर बरं होईल नाही का?"

विश्वनाथरावांना ऐकून थोडे जावधर्य वाटले तंतर म्हणाले—“मल्ल थोडा विचार करू दे"

त्यानंतर विश्वनाथरावांनी त्या विषया-वर मौनच धारण केले मीनाक्षीमात्र कित्येक दिवस वाढ पहात राहिली

मध्यंतरी विश्वनाथरावांना भंडाऱ्या कामाने सोनपूरला जावे लागले पतीला मीनाक्षी म्हणाली—“म्हटल सोनपूरच्या

वाटेवर अण्णाला आणि तात्याला भेटून याल का?"

विश्वनाथरावांनी होकार दिला परंतु त्या-
वर मीनाक्षीने विचारले—“जाऊन आलात
का अण्णाकडे?” तेव्हा विश्वनाथराव
म्हणाले—“हो गेलो होतो तर! तुझ दोघे
भाऊ मजेत आहेत परंतु तुझ्या दोघी बहिनी,
त्या मात्र भांडत असलेल्या दिसल्या!”

“ते का?” मीनाक्षीने विचारले

“दोघी तुझ्या भावांना वाटण्या करून
भ्यायला सांगत आहेत तुझ्या दोघां भावांना
ते नको आहे त्यांनी मलाच त्याविषयी
सल्ला विचारला.” विश्वनाथराव म्हणाले.

“तुम्ही काय सल्ला दिला?” मीनाक्षीने
विचारले

“त्यांचे दोघींचे पटत तसेच तर वाटण्या
करून घेणेच बरं नव्हे का? असेच मी
सांगितले. आणखी काय सांगणार?”
विश्वनाथराव म्हणाले.

“वा रे वा! हा सल्ला बिलास? हा
काही सल्ला झाला? मीनाक्षी बोलून

गेली. कारण भावांनी वाटण्या करून घेणे
तिला मुळीच मान्य नव्हते आपला राग
दवाविण्यासाठी ती उठून निघून गेली

त्यानंतर आणखी काही दिवसांनी
मीनाक्षीने पतीला वाटण्या करून भ्यायची
वाढवण करून देत विचारले “मग तुम्ही
काय ठरविले?”

“ठरवायचे काय? तुझ्या सत्ताप्रमाणे
मला करावयाचे नाही” विश्वनाथराव
म्हणाले.

“का?” मीनाक्षीने विचारले

“कारण, तुम्हा विचार काय विचार
झाला?” विश्वनाथराव म्हणाले.

“माझा विचार तुम्हांला अविचार
वाटला वाटत?” मीनाक्षीने विचारले

“वर मी तुझ्या भावांना दिलेला सल्ला
तुला अविचार वाटला, तर तू तोच अविचार
कळ लागली आहेस, अस नाही का झाल?”
विश्वनाथरावांनी उत्तरेत प्रश्न केला.

मीनाक्षीला तोंडात बसल्यासारखं झालं
तिने पुन्हा ती विषय कधी काढलाच नाही

पुढांमेली चोर

बाहेरच्या दाराची कडी वाजलेली ऐकताच
रमाने सैपाकबरातून घाबरा वंऊन
दार उघडले तोंपयंत चांगला काळाच
पडला होता.

बाहेरचा माणूस तिला दकलून आत
शिरला आणि त्याने चटविशी दार बंद
करून घेतले व करड्या आवाजात
म्हणाला—“ओरडलीस तर गळा दाबून
टाकीन! सबरदार! मी तुझ्यातून पळून
आलो आहे.”

रस्त्यावर काणी चोरजण पळत असल्याचा
आवाज ऐकू आला. ते चोराला पकडण्या-
साठी त्याच्या पाठीमागून घाबरा पळत
येत होते.

त्यांना दूर जाऊन दिल्यावर रमान
हसत त्याला विचारले “तुझ्यात आनंदाने
रहायचे सोडून तू काणत सगळं मिळालं म्हणून
बाहेर पळून आलास रे?”

“ते नू विचारायची गरज नाही घरात
आणखी काण आहे?” चोराने विचारला
गगावूनच

“तुला भ्यायचे मुलीच कारण नाही
मी एकटीन आहे सैपाक अर्धा झाला आहे
सैपाकबरात येतोस का? असे म्हणत ती
पुढे निघाली

चोर तिच्या पाठीपाठ सैपाकबरात गेला
तिने पाठ मांडला त्यावर असला

रमा चांगी चिरीत डोळ्यांतून पाणी
काढीत होती पदराने तिने डोळं पुसले

“मी तुला काही केले नाही आणि नू
मग हे डोळ्यांतून पाणी का काढते आहेस?”
चोराने तिला विचारलं

रमा म्हणाली—“तुला पाहून मला माझा
दादू वाढवला रागाच्या भरात त्यानं
काणाला तरी मारले आणि तुझ्यात जाऊन
पडला आहे, परंतु तुझ्याच सारखा एकदां

रात्री पळून आला. परंतु आला त्या अणा-पासून त्याच्या मनाला शांति अशी कधीच मिळाली नाही. घरातून बाहेर निघायची छाती नाही, बाहेर रस्त्यावर चाळण्याचा आवाज झाला की त्याला वाटे पोलीस शिपाई आले की काय? बेड लागल्या-सारखा करू लागला. जर तो पूर्ण शिक्षा मिळून आला असता तर त्याला ही वास्ती वाटली नसती. निर्ममपणे त्याला नवीन जीवन जगतां आले असते

'मी तसे त्याला सांगितले मुद्दा परंतु त्याने माझ एकल नाही दहा दिवस घरातच अज्ञातवास भोगला. दहाव्या दिवशी अचानक पोलीस शिपाई आले. माबरून

जाऊन तो गच्चीवर गला आणि इडा माबरून पळून जायच्या प्रयत्नात हातपाय मांडून घेतले आणि दोन दिवसात काममन डोळे मिटले."

"सैपाक तयार आहे. जेवून घेतास का?" रमाने विचारले. चोराला जेवून घ्यावेसे वाटले, परंतु त्याच्या मनात माना तऱ्हेच्या वाका येऊ लागल्या

"वात काही विषयीस असेलसे वाटते आहे का तुम्हा? तुम्हाच समोर तर सैपाक केला मी." असे म्हणत रमाने समोर प्याबळ ठेवली आणि चोराला वादले.

चोर जेऊ लागला. रमाने विचारले- "तू दिसायला कऱ्या घराण्यातला दिसतो आहेस, मग तुम्हात कसा काय गेलास?"

चोर बोळू लागला-"मला माझ्या आई-वडिलांविषयी काहीच माहीत नाही. एका म्हातऱ्या आईने मला वाढवून सहानाचे मोठे केले. माझे काळ पुरविण्यासाठी तिनं अनेक त्रास सहन केले. ती बारल्यावरच माझ्या नशिबाने पाठ फिरविली. मी शिकलला नाही. आमच्या गावात काम करून मिळविण्यालायक काम नव्हते. म्हणून शहरात आलो. मला कोणी काम द्यायला तयार होईना. चार दिवस उपाशीच हलतो शेवटी असह्य झाले. तेव्हा एका व्यापाऱ्याची पैशाची पिशवी चळून पसार आली

चांदोबा

परंतु मला शिपायाना पकडले आणि दोन महिन्यांची शिक्षा आली "

"पण तू बाकी तुम्हातून पळून का आलास?" रमाने विचारले

"तुम्हात वाटेल ती कामे करावी लागतात. कपडे धुवा, चटई विषा, मागावर बसा, शिबण काम करा, बगरे बगरे ही सर्व कामे मला भाही आवडत " चोर म्हणाला

रमाने हसत विचारले-"तुला तुम्हा-बाहेर काम मिळत नव्हतं, म्हणून तू चोरो करून तुम्हात गेलास. तेव्हा कामे फार म्हणून बाहेर पळून आलास! तरमग जातां काय करण्याचा विचार आहे?"

चोर काय उत्तर देणार? तो भान सारकी करून बसून राहिला. तेव्हा रमाने पुन्हां विचारले-"वा घटकेपासून तुला ज्या वातना भोगाव्या लागतील, त्या नरकवातने सारल्याच असतील. तुला जवायला सुवायचे नाही की झोप लागायची नाही. पोलीस शिपायांची वास्ती तुम्हा पिच्छा पुरवील. तू साधार काय आणि जगणार कसा? तुला कोण काय देणार? तुम्हात तुला निश्चितपणे दोन वेळ खायला तरी मिळत होते तुम्हातून पळून आल्या-मुळे दोन महिन्यांएवजी आमुष्यभर शिक्षा भोगत राहिल्यामारले होईल तुला! तुम्हात

चांदोबा

राहून कपडे शिवायला, जागेत काम करायला किंवा माणसी असेच एखावे काम शिकून घेतले असतेच तर तुम्हातून मुटल्यावर तुला पोटपाण्याची तरी काळजी राहिली नसती तुम्हात तुला खायला घालून कामधवा शिकवित होते परंतु तू तर आला पळून आला आहेस, ही फार मोठी चूक केलीस "

ते सर्व ऐकल्यावर चोराला मुद्दा त्याची चूक झाल्यासारखेच वाटले. तो शांतपणे म्हणाला-"चूक तर झालीच, पण ही चूक मुझारामची कशी?"

"अजून फार उत्तीर झालला नाही. तुम्हा चुकीची दुरुस्ती करता येईल तू

२९

स्वतः च तुरुंगाच्या दारासमोर जाऊन उभा रहा. कदाचित्त तुला वास्तव शिक्षा किंवा दड होणार नाही धोडी झालीच तर शिक्षा भोगलीच पाहिजे परंतु काम विकून घ्यायला संधी मिळेल." रमाने त्याला समजावून सांगितले.

चोराला तो सल्ला ऐकून हलकेसे वाटले म्हणाला—"तू सल्ल्या बहिणीसारखा मला सल्ला देता आहेस. तुझे हे म्हण मी केव्हा फेवू शकेन नकळे. तर मग मी निघालो." असे म्हणत चोर निघाला.

चोर निघून गेल्यावर पुन्हा दरवाज्याची कडी वाजली. परंतु या वेळेस झालेली व्यक्ती म्हणजे रमाचे वडीलच होते.

रमाने चकित होऊन विचारले—"बाबा आज तुम्हाला बरी पायला इतका उशीर का झाला? आलापर्यंत इतका उशीर कधीच झाला नव्हता."

"तुहंगातून एक चोर पळून गेला आहे, म्हणून मोठा उशीर झाला" वडील म्हणाले. ते खेळरच होते.

रमा म्हणाला—"बाबा, तुरुंगात कंचांना जशी विचित्र वागणूक मिळते, त्यामुळे हे सर्व होणे तुरुंग म्हणजे गुन्हेगाराला फक्त शिक्षा भोगण्यासाठी कोठवाडा नाही. त्यांच्या मनात बदल झाला पाहिजे व गुन्हा करण्याची इच्छा किंवा परज त्यांना राहता कामा नये. तुमच्या तुरुंगातून पळालेला चोर आपल्या बरी झाला होता. मी त्याच्या मनात बसलेल्या चोराला पळविले. त्यासाठी मी एका भावाची कल्पना केली होती." असे सांगून रमाने बडबडले वृत्त बडिलांना थोडक्यात सांगितले.

"बाबास मुली! तू एका तुरुंगाच्या अधिकार्याची मुलगीच तर आहेस! मी आजकाल पाहून येतो, तो परत झाला की नाही!" असे म्हणत रमाचे वडील निघालेच.

"बाबा, मी सांगितले ना, की तुम्ही काळजी करण्याचे कारण नाही. त्याच्या मनातला चोर पळून गेला आहे. तुम्ही जेवून खाऊन स्वस्थपणे जा." असे सांगून रमाने बडिलांना वेवायला पाठवले.

परशुराम

[१]

परशुरामास कातंबीर्य वनेचे क्षत्रियाचा वध करून नर्मदा नदीत स्नान केले. मंतर केलास पर्वतावर जाऊन लकराचे दर्शन करण्याच्या हेतूने गेला. तेव्हा तेथे गणपती पाहारा देत होता. त्याने परशुरामाला पुढे जाऊ दिले नाही. काही वेळ दोघांमध्ये वादविवाद झाला आणि गोवटी दोघांमध्ये भुष्टियुद्ध सुरू झाले. गणपतीने आपल्या बोंबन परशुरामाला उचलताच परशुरामाला स्वर्गातले सप्तलोक दिसू लागले. परशुरामाने आपल्या परचूनं गणपतीचा एक दांत ताडला.

दारात ही मारामारी चालू असता त्याचा जावान ऐकून सकरपारंती बाहेर जाऊन गणपतीचा एक दांत भव झालेला त्याला दिसला. पार्वतीला भयंकर राम झाला. ती म्हणाली—"आपण अनुग्रह करून

त्याच्यावर इतके उपकार केले की आपल्याच विद्वत् जगटका काय?"

संकराला काय करावे सुचले नाही. त्याला कुठ्याचे स्मरण झाले. कुठ्याने घेऊन पार्वतीला समजावून सांगितले. म्हणाला—"परशुराम सुद्धा तुला मुलासारखाच तर आहे! त्याला क्षमा कर!"

परशुरामाने पार्वतीची क्षमा मागितली. मंतर परशुराम तेथून आपल्या बरी परत झाला. त्याने क्षत्रियांचा जो संहार केला होता, तो बडिलांजवळ निवेदन केला. ते ऐकून जमदग्नीने परशुरामाला त्या पापाचे प्रायश्चित्त करण्यासाठी महेंद्र-पर्वतावर तपश्चर्या करायला सांगितला.

परशुरामाने पित्याच्या सांगण्याप्रमाणे काही काळ तपश्चर्या केली. परंतु त्याला एक लोकवाती कळली. ती जशी की

कार्तवीर्याच्या एका मुलाने जमदग्नीचा वध केला आणि त्याच्या आईने पतीबरोबर सहगमन केले

परशुरामाला अत्यंत राग आला, त्याने जगातल्या सर्व क्षत्रियांचा वध करून त्याच्या रक्ताने पित्याला तर्पण करीत, अशी मोठ्ठा प्रसिद्धी केली. त्याने कार्तवीर्याच्या उरलेल्या मुलाना ठार केले आणि जो क्षत्रिय दिसला त्याचा वध केला. तो तेवढ्यावर थांबला नाही त्याने कार्तवीर्याची राजधानी जाळून भस्म केली तेव्हा त्याच्या मनाचे मोठे समाधान झाले

सर्व वैश्य वणांचा सर्वनाश केल्यावर व क्षत्रियांचा संहार केल्यानंतर परशुरामात यांचा बदल झाला तो तपोवनात जाऊन

तपश्चर्या करू लागला. तेव्हा विश्वामित्राचा नातू परावसू त्याला येऊन भेटला व परशुरामाची चट्टा करीत म्हणाला "कायरे, क्षत्रियांना धिऊन येथे बसून बसला आहेस वाटते?"

परशुरामाला अशा तऱ्हेने विचवून तो धांबला नाही. त्याने परशुरामाच्या क्षत्रिय-संहाराच्या वेळी जे युद्ध व मुले वगळले गेले होते त्यांना त्याने परशुरामाशी युद्ध करायला प्रोत्साहन दिले म्हणून परशुराम पुन्हा क्षत्रिय संहार करण्याचे ठरवून युद्ध करायला आला व त्याने एकवीस वेळा क्षत्रिय संहार केला

तरी सर्व क्षत्रियांचा वध झाला नाही काही क्षत्रिय नायकांमध्ये किंवा गुरांच्या

कळपात लपून राहिले त्यांना मुले झाली व ती वाढली. परशुरामाने त्यांना बोळखून त्यांचा देखील वध केला. आणि एकवीस वेळा क्षत्रिय संहार करीत अशी जी प्रतिज्ञा केली होती ती पूर्ण केली

त्याने क्षत्रियांचा संहार करून त्यांच्या रक्ताने कुक्षेत्र यथे पांच तसाव भरले त्या सरोवरांनाच स्यमस्तक पंचक असे नाव पडले

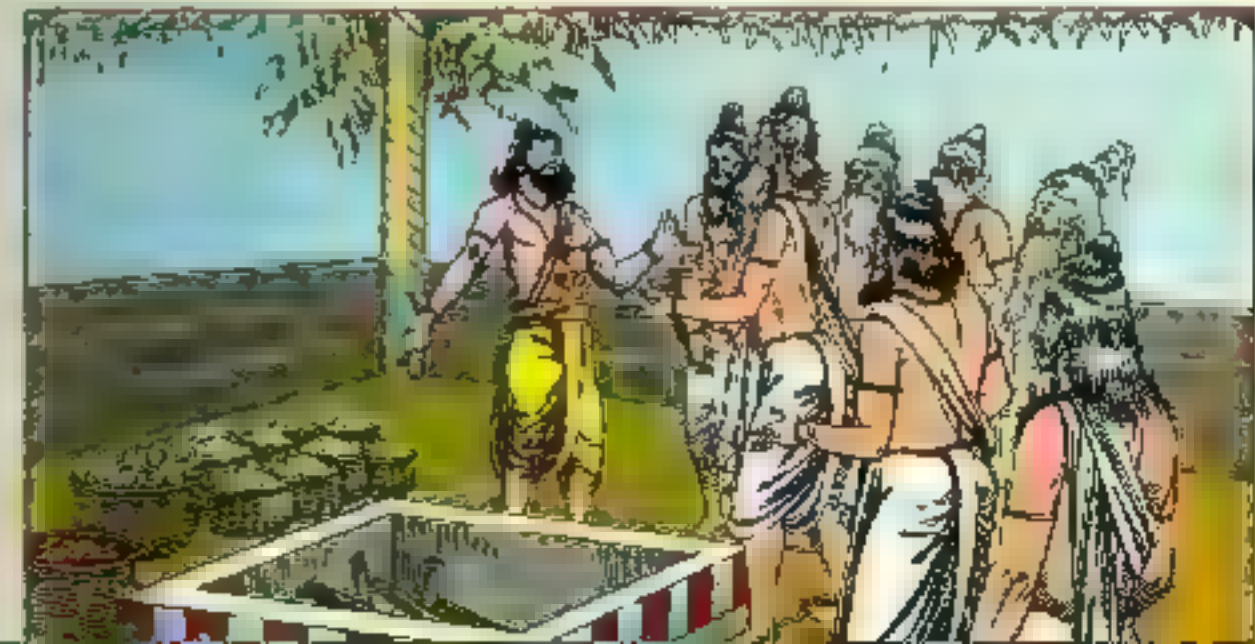
परशुराम पितराचे स्मरण करून तर्पण करीत बसला पितर त्याला म्हणाले- "बाळा रे, मुला अद्याप शापमुक्ती पूर्णपणे लाभली नाही. म्हणून यज्ञ कर." तो महेंद्रगरी परतला व मुनींच्या सत्संस्थानांमध्ये त्याने अवधमेध यज्ञ प्रारंभिला

त्यावेळी यज्ञ पहायला आलेले मुनी त्याला म्हणाले- "अरे, गोकर्णक्षेत्र समुद्रात बुडून लागले आहे त्याचे रक्षण करणे आवश्यक आहे"

"मी पित्याच्या आज्ञेप्रमाणे यज्ञ सुरू केला आहे व त्यासाठी यज्ञदीक्षा घेतली आहे. तेव्हा मला शस्त्र कसे धरता येईल?"

"आयुध धारण करायला काही हरकत नाही," असे शुष्क नावाचे मुनी म्हणाले

तेव्हा परशुराम मुनींची इच्छा पूर्ण करण्यासाठी गोकर्ण क्षेत्राजिक समुद्र किनाऱ्यावर आला व त्याने समुद्र मागे सरकावा यासाठी वळणाला आह्वान केले परंतु वळण आला नाही परशुरामाने पुन्हा एकदा आवाहन करून पाहिले व तो न

आलेखा पाहून जमनेवाऱ्या घनुष्यावर बघविले त्या बरोबर अग्निज्वाळा विसू लागल्या.

समुद्र काबळून गेला व परशुरामाचा हात जोडून शरण आला म्हणाला—“मी किती मार्गे आऊन, हे सांगावे!”

परशुरामाने हातातली आचमन करव्याची पट्टी घूर फेंकली ती होम बांधजे जाऊन पडली. समुद्र तितका घूर मार्गे सरकला.

परशुराम सधेरा लगरी रहात असतां एकदां कर्ण तो बाह्यून असल्याचे सांगून परशुरामाकडे आला व ब्रह्मास्त्र देण्यास विनंती केली. परशुरामाने तो बाह्यून असल्याचे समजून त्याला ब्रह्मास्त्राचा मंत्रोपदेश केला.

एकदां परशुराम कर्णाच्या मांडीवर होके उबून सोपला असतां एक किडा कर्णाची मांडी घुरतच लागला त्यामुळे जखम झाली व रक्त वाहू लागले. तरी मांडी हलविली तर परशुरामाची सोप

मोडेल व त्याला रान यइल असे समजून कर्ण मांडीची जखम असह्य झाली होती तरी सहन करून तसाच मांडी घालून बसून राहिला.

परंतु रक्त वाहू लागले व परशुरामाची सोप मोडलीच.

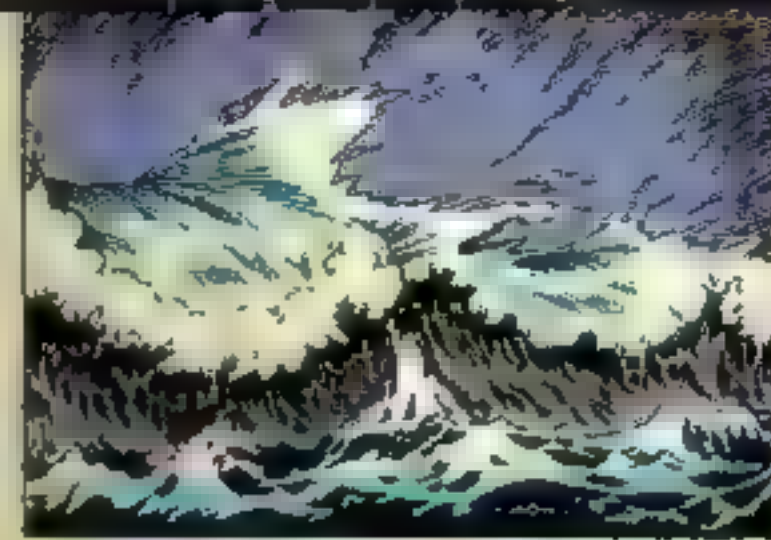
परशुरामाने उठून कर्णाला विचारले—“काय रे, इतकी मोठी जखम झाली तरी, ती सहन करून तू बसून राहिलास, म्हणजे तू मक्कीच बाह्यून नाहीस, हेच सिद्ध होते तू मंत्र घेव्यासाठी माझ्या जवळ कोटं बोललास.” असे म्हणत परशुरामाने कर्णाला साप केला की मी तुला दिलेल्या अस्त्राचा तुला वापर करता येणार नाही.”

अभिमांवा संधार करून आणि त्याची राज्ये अपहरण केल्यानंतर परशुरामाने निकलेली सर्व राज्ये कश्यपाला दान करून टाकली. कश्यपाने परशुरामाचा आपल्या राज्यातून निघून जायला आज्ञा केली.

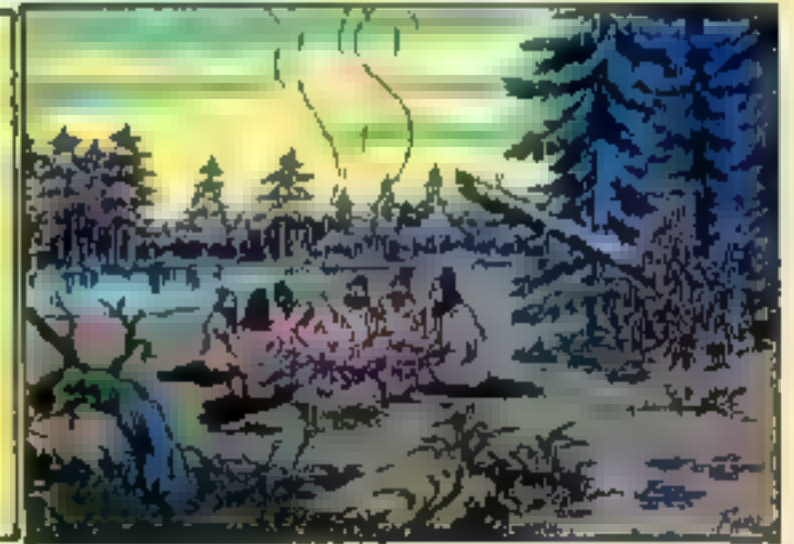
परशुराम इक्षिणेकडील सागर पार करून निघून गेला. (संपूर्ण)

प्राचीन काळापासून इतिहासाकडे

भारतीय सभ्यता केव्हां सुरू झाली? या प्राचीन भूमीवर विकास करणारे प्राचीन मानव कोण होते? या प्रश्नांची निश्चित जसो उत्तरे मिळणं शक्य नाही. अनेक सभ्यता अत्यंत गहन काळ्या माची प्रतीती मिळते.

आर प्राचीन काळी मृत्तीमुनींनी रचलेल्या वेदांवरून आपली एक प्राचीन सभ्यता व संस्कृती होती, हेच ज्ञान, जन्ममरण, अमरत्व यासारख्या अस्त्रावर शोध व जन्मजन्म वाहू होते हे कळते.

हरप्पा व मोहेंजोदारोसारख्या प्रदेशांत मोठमोठ्या नगरांचे अवशेष व मनुष्य-वस्तीची बरेचदां यांचे अवशिष्ट यांचा शोध लागला आहे. ते पांच हजार वर्षांपूर्वीचे आहेत हे कळते. ज्यात कोठेही त्या काळातल्या नगरांचे अवशेष प्राप्त झालेले नाहीत.

एके काळी भारतीयांनी भरवली वृत्तीने
पर्याप्त प्रवास केला होता त्यांनी दूर-
दूरच्या देशांपर्यंत आपला व्यापार
वाढविला होता व संस्कृती पोचविली
होती सध्याच्या भारत काळी भारती-
यांनी विकासा अमेरिकेपर्यंत प्रवास केले
होले असे काही विज्ञानाचे मत आहे

भारतात अनेक आध्यात्मिक व धार्मिक
पथ निवडले वेद व उपनिषदांची रचना
करणाऱ्या ऋषी मुनीनंतर इ स पूर्वी
सहाव्या शतकात जैनमतचा स्थापक
महावीर याचा अवतार झाला

अत्यंत प्राचीन सध्या प्रदेशांमधील मेसा-
पोटेमिया वा प्रदेशात भारताची नाणी
आणि मोहेंजोदरोत मेसापोटेमियातील
नाणी उपलब्ध झाली आहेत त्यामुळे
दोन्ही देशांमध्ये आग्रात निर्घात होत
होता हे स्पष्ट होते

गौतमबुद्धमुळा सहाव्या शतकातच
अवतरला गौतमामागे जन्मस्थान कर-
व्यासाठी त्याने सर्व राज्यामुळाचा त्याग
केला व तपस्वी बनून सत्याचा प्रचार
भाषला.

भारतीय वैज्ञानिक अनेक देशांत जाऊन
वैज्ञानिकांत सामील झाले एक
भारतीय इ स पूर्वी यांच्या शतकात
थोर थोर उत्खनने सांकेरीस यात
मेसोपोटामियाच्या आसपास केली

पुराणात आपल्या अनेक राजांची
माहिती मिळते इतिहासकालात नंद-
वंशाची स्थापना करणारा महापद्म
नंद इ स पूर्वी यांच्या शतकात
कलिंग देशापासून पंचाक्षर्यंतच्या एका
विस्तृत प्रदेशावर राज्य करित होता,
हे आपल्याला कळते

राजांच्या राज्याऐवजी प्रजेने निवडून दिलेल्या समितीच्या द्वारा राज्य ध्यावल्या असलेली राज्येसुद्धा होती त्यांना वणतंज राज्ये म्हणून प्राचीन भारतात अनेक निर्मिराळी राज्ये होती. परंतु सांस्कृतिक ऐक्य होते

भारताची जी व्याप्ती पसरली त्यामुळे इतर देशांतील राजांची वजर भारताकडे आकर्षित होती. भारतावर सर्वात प्रथम स्वारी केली ती इराण देशाचा राजा साकसस याने

त्यानंतर दोन सहस्रकांनंतर धीळ देशाचा जॅलेसॅण्डर इराण देश जिंकून भारतात प्रवेश करण्याची स्वप्ने पाहू लागला. कारण त्या देशाच्या अगदी चोडयाभा अंभाभावर अधिकार मिळविल्यानंतर इराण देशाचा कर्त होत होता

अर्धा किंमत

रंगनाथ एक सामान्य शेतकरी होता.

त्याची दोन एकर जमीन होती व जुने दोन मजली घरही होते. त्याच्या मुलीचे वय सव्वाचे झाले होते. म्हणून मुली मुल्यळी पडावी ही त्याची इच्छा होती फार धीमत नाही तर बऱ्या मुल्यस्तू परात मुली पडावी असे त्याला साहजिकच वाटे.

नशिबाने एक चांगले स्वळ आले. परंतु मुलाच्या बापाने तीन हजार रुपये हुडा मागितला रंगनाथाला ते स्वळ हातचे आठ चायचे नव्हते. म्हणून शेत गहाण ठेवून कर्ज काढायचे त्याने ठरविले. स्थान जनकांना भेटून कर्ज मागितले, परंतु शेत तसे फार सुपीक नव्हते. म्हणून कोणी कर्जाक रकम चायला तयार होईना

त्या गावातल्या सखुशेटला ती गोष्ट कळली. तो कवचीचुक वानी होता त्याने विचार केला की कोणी रंगनाथचे

शेत गहाण ठेवून घ्यायला तयार नाही तर विकत घ्यायला कोण तयार होणार? आपण त्याला विचारून पहावे स्वस्तात शेत आपल्या नावी करून घेता येईल

सखुशेट म्हणाला ते ऐकून रंगनाथाला आनंद झाला. सखुशेटने अर्धा किंमतीला शेत विकत घ्यायचे मान्य केले. त्याने असे बचन दिले की रंगनाथाला शेत परत हुवे असेल तर किंमत आणून घेऊन अर्धा किंमतीला शेत परत घ्यावे रंगनाथाला त्यात सखुशेटची काही सबाही असावी असे वाटले. म्हणून विचार करून उत्तर द्यायचे त्याने मान्य केले

स्थानंतर रंगनाथ रामजी पाटलाकडे गेला आणि सखुशेटने अर्धा मागितले होते ते पाटलाला मागितले रामजी पाटलाने सखुशेटला चांगला धडा शिकवायचे ठरविले

पाटलाने रंगनाथला समजावून काही शोथटी सांगितल्या म्हणाला—“हे पहा रंगनाथ, तुझ्या शेताची किंमत कमीत कमी आठ हजार असेल ते शेत चार हजार रुपयात गळी उत्तरबायचा लखशेटचा विचार विसरतो आहे. तू मुलीचे लग्न झाल्यानंतर चार हजार रुपये जमवून शेत परत विकत घेऊ शकशील असे वाटत नाही म्हणून तू मी सांगतो तसे केलेस तर मुलीचे लग्नही होईल व लखशेटला एक कायमचा घराही मिळेल” नंतर पाटलाने रंगनाथला सर्व समजावून सांगितले

दुसऱ्या दिवशी रंगनाथ आपल्या घराच्या ओसरलेत बसला असता तेथे लखशेट आला. नेमका त्याच वेळी रामजी पाटीलही

तथा येऊन पोचला लखशेट म्हणाला—“पाटील, तुम्ही कसे एन वेळवर आलात. आणखी कोणाची साख बाधायची गरजच नाही”

रामजी पाटील सुद्धा आसलेत सरकून बसले व विचार लागले—“काम, ऐकू तर घा, काय ते!”

रंगनाथ म्हणाला—“पाटीलसाहेब तसे काही विशय नाही लखशेट भागे शेत अर्ध्या किमतीला विकत घेत आहेत. ते असेही म्हणाले की मला त्याची गरज भासली की अर्धी किंमत देऊन ते पुन्हा आपल्या नाभी करून घ्यावे. मला जाता पेशाची गरज आहे. म्हणून मी संताऐवजी आपले घरच लखशेटना विकामे म्हणतो.

धगाची किंमत सहज वीस हजार रुपये होईल. लखशेट, बरोबर आहे ना?”

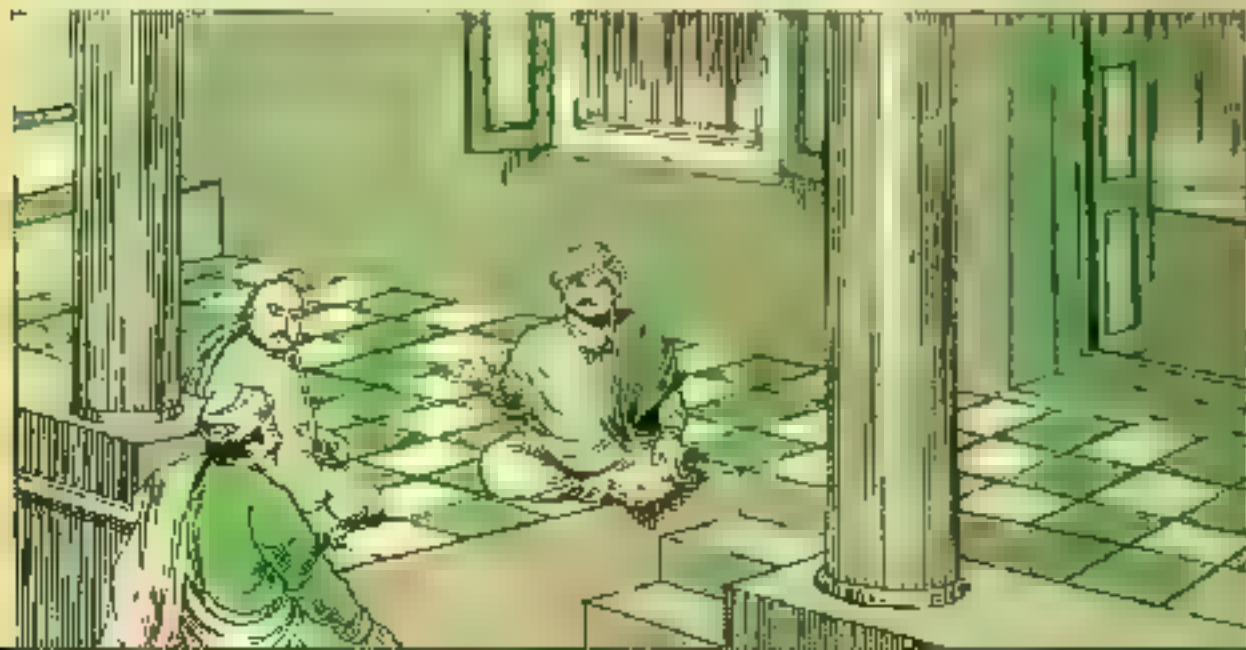
घराची थोष्ट ऐकून लखशेटच्या तोंडाला पाणीच मुटले रंगनाथ दहा वेळ पुनर्जन्म घेऊन आला तरी त्याला दहा हजार ठर करून घर परत घेणे शक्य होणार नाही तेव्हा वीस हजार रुपयांचे घर दहा हजार रुपयाला मिळत असेल तर हा सौदा पटवून घ्यायला काहीच हरकत नाही

त्यानंतर रंगनाथाने आपले घर अर्ध्या किमतीला, म्हणजे दहा हजाराला लखशेटला विकायचे आणि अर्ध्या किमतीला पुन्हा परत हवे असले तेव्हा परत विकत घ्यायचे मान्य केले. पाटलाने खरेदी लत लिहून तयार केले. त्यावर प्रमुख बडीलभान्या धारणा

जणांच्या स्वाक्षऱ्या झाल्या. नंतर लखशेटने सर्वांसमक्ष दहा हजार रुपये रंगनाथाला दिले, पाटलाने आपली सद्दी व शिक्कामोर्तब करून खरेदीलत आपल्याकडे ठेवून घेतले

त्यानंतर रंगनाथने आपल्या मुलीचे लग्न ठरवून मातेवाइकांना व मित्रमंडळींना लग्नाची आमचणे पाठविली. मुहूर्त जवळ आला तेव्हा लखशेट सहा जणांना बरोबर घेऊन आला आणि रंगनाथशी भांडू लागला. म्हणाला—“तू हे घर मला विकलेस, आता तू या घरात मुलीचे लग्न कसे काय करणार रे? पाहिजे तर माझे पैसे परत दे आणि घराचा तावा दे”

रंगनाथाला कल्पना होतीच की असे काही होणार. त्याने समोर पाटील बसले

हाने त्याच्याकड, 'काय म्हणता' या अर्थी पाहिले पाटलाने, त्यांनी 'सांगितल्या-प्रमाणे' या अर्थी डोळ्यात सहेतुक पाहिले

तेव्हा रंगनाथ घरात गेला आणि पाच हजार रुपये लक्ष्मणाला देत म्हणाला—“हे ध्या तुमचे पैसे, मी अटीप्रमाणे हे घर तुमच्याकडून परत घेत आहे आता हे घर माझे झाले. तुम्ही पाहणे म्हणून आला आहा, वरयधूवर अक्षता टाकून आशीर्वाद द्या आणि जेवून चला”

ते ऐकून लक्ष्मणाला—“काय रे, रंगनाथ! तू ही काय सद्दा बाळविली आहेस? हे तर पाच हजार आहेत, आणखी पाच हजार काय काय पाटील, आणखी काय ते समजावून सांगा, माला.”

“मी काय बोलणार आणि काय समजावून सांगणार? तुलाच समजावून सांगते सांगणार आहे. तू करेदीसतात जे लिहून दिले आहेत त्या प्रमाणे रंगनाथाने किंमत दिली आहे।” आपल्या क्षिप्ताने करेदीसत काढून पाटलाने दाखविले

“करेदीसताप्रमाणे हे कसे काय झाले हो? सांगा पाह तुम्हीच!” लक्ष्मणाने पाटलानाच विचारले.

“लक्ष्मण ऐका तर! रंगनाथने आपल वीस हजार किमतीचे घर तुम्हांला अर्ध्या किमतीला, म्हणजे दहा हजाराला विकले. म्हणजे तुम्ही दहा हजार रुपयांना ते विकत घेतले. त्याची अर्धी किंमत अटीप्रमाणे देऊन रंगनाथ त्या घराचा ताबा घणार आहे. त्यात अटी नाहीत काय आहे? आज त्या घराची किंमत दहा हजार आहे. त्याची अर्धी किंमत रंगनाथने तुम्हांला दिली. तेव्हा त्या विरुद्ध तुम्हाला बोलायला जागाच उरत नाही. आता या घरावर तुमचा अधिकार राहिला नाही!” पाटील म्हणाला

लक्ष्मण रंगनाथचे घर स्वस्तात गळी उतरविण्याच्या प्रयत्नात होता परंतु परिणाम लक्षात घाला त्यानंतर लक्ष्मणाने बसली लबाबी पुन्हा पुढे कधी केळी नव्हती त्याची नामकी लाड भोडली.

विश्वास

हमाम बुधारी नावाची एक परदास व्यक्ती एक गलबतातून प्रवासात। तिथली गलबताचा मानक व प्रवास्यांपकी बनेक उभे त्याला चांगले ओळखत होते काही प्रवास्यांनी त्याला भेटून त्याच्यासो ओळख करून घेतली. त्यापैकी एकाने इसाम बुधारीबद्दल एक हजार रीनार बसल्याचे पाहिले आणि ते कसे नदबापचे पारिवर्षी विचार करू लागला कोरी केन्ही तर, पकडणे साड या भीतीने तो गप्प राहिला

परंतु बराच विचार केल्यावर त्याला एक मुक्ती सुचली त्याने गलबताच्या मानकाकडे तयार भेटविली की त्याचे एक हजार रीनार नाहीसे झाले आहेत, जरूर कोणतरी चोकर घेतले असणार म्हणून गलबताच्या मानकाने सर्व प्रवास्यांची मदती घेतली कमल इसाम बुधारीची मदती घेतली मन्हुती.

म्हणून त्या लबाड प्रवास्याने मानकाला एकातून भेटून इसाम बुधारीची मदती घ्यायला सांगितले परंतु मानकाने त्याची मदती घेण्याची गरज नसल्याचे साफ सांगून टाकले परंतु स्वतः इसाम बुधारीनेच मदती देऊन कोणाच्या सत्तात शंका नसेल तर दूर करण्यास सांगितले मदती घेतली गेली, परंतु त्याच्याकडे एकही रीनार मिळाला नाही

लबाड प्रवास्याला राहिले काही त्याने देऊन विचारले—“तुज्या जवळचे एक हजार रीनार कोठे गेले हो?”

“अमुदात टाकून दिले कारण ते माझ्याजवळ सापडले असले तर कोणी कधी माझ्यावर विश्वास केना बसवा का? मी पैसापेसा विश्वासात जास्त महत्त्व देतो” इसाम बुधारी म्हणाला

भुते थक्क झाली

दोघां लहान भुतांना एकदा वाटले की काही दिवस मनुष्यवस्तीत राहून पाहजे. दोघं मानव रूप घेऊन एका काही आली. गावाच्या वेशीवरच त्यांना एक शेतकरी भेटला.

भुतांनी त्या शेतकऱ्याला विचारले— "काय हो, आम्हांला काही काम मिळेल का? आम्ही इमानेइतबारे तुमची चाकरी करू." वास्तविक त्या दोघांच्या मनात त्या शेतकऱ्याच्या घरात शिरून त्याला पुष्कळ नास धावचा विचार होता.

शेतकऱ्याने त्यांना विचारले— "काम आहे, तुम्ही कराल की नाही, ते तुम्हीच ठरवा. माझे बैल कोणी चोरून पळवून नेले आहेत. मध्या बैलाच्या किमती वाढल्या आहेत म्हणून नांगराला मी भाणसांनाच गुपतो तुम्ही ते काम करायला तयार आहां का? त्यानंतर तक्रार चालायची नाही."

"माणसांना कोणी नांगराला गुपतात का?" भुतांनी चकित होऊन विचारले "त्यात आश्चर्य करण्यासारखे काय आहे? बैलापेक्षा माणसच हुस्की स्वस्त आहेत. मी आसांपर्यंत दोन नांगरांना भाणसच गुपली आहेत. तुम्हांला माझ असेल तर मी तिसऱ्या नांगराची व्यवस्था करीन." शेतकरी म्हणाला.

भुतांनी शेतात जाऊन पाहिले. दोनदोन जण दोन नांगर ओढीत होते. त्यांना पाहून भुतांना त्यांची कीर्त बाळी परंतु कष्ट किती होतात हे प्रत्यक्ष पाहून घेण्याच्या हेतूने भुतांनी आपल्याला तिसऱ्या नांगराला गुपवून घेतले आणि काही वेळ नांगर ओढण्याचे काम केले. बोंडघ्याच वेळाने त्यांना ते काम किती कष्टाचे आहे, कळले म्हणजे हा शेतकरी फारच क्रूर दिसतो आहे. भुतांनी मानव देह धारण केला होता,

म्हणून त्यांना फार दमत्यासारखे झाले आणि शेतकऱ्याने जी यजुरी दिली ती कष्टाच्या मानाने फारच बोळी होती.

त्यानंतर भुते तेथून गेली आणि एका तेल्पाकडे त्यांनी काम मागितले. तेल्पी त्यांना एका काळोख्या जोलीत घेऊन गेला व म्हणाला— "मी तुम्हांला ही जी फळे दिली आहेत, त्यांच दिवसभर तेल काढावे लागेल."

"परंतु हे तेल कशासा हो? ही तर विचारी फळे आहेत?" भुतांनी विचारले. तुम्हांला हेमुळा चाहीत नाही का रे? हे तेल गोठे तेलात मिसळायलाच असते!" तेल्पी म्हणाला.

"परंतु त्यामुळे लोकांचा जीव धोक्यात येईल त्याचे काय?" भुतांनी विचारले.

"सुद्ध तेल किती महाग पडते? लोकांना स्वस्त तेल हवं असतं. मिसळीच तेल स्वस्त विकतां येते. या स्वस्त तेलामुळे लोकांच्या तऱ्हेती विघडत असतील तर त्याला मी काय करणार? पैसे मिळाल्याशी माझा संबंध. इतर गोष्टींची फिकीर करीत असण्यात काय अर्थ आहे?" तेल्पी म्हणाला.

तेन्ही भुतांना कळले की स्वस्त मिळणारे तेल विकत घेऊन गरीब लोक आपला जीव स्वतःच धोक्यात ठेकतील आहेत. त्यामुळे निरनिराळे आचार पसरत आहेत. त्यानंतर भुते म्हणाली— "आम्ही हे काम करणार नाही!"

"अस्स! म्हणजे, माझ्या व्यापाराच गुपित कळल्यावर तुम्ही जिवंत पळून जाऊ

वाकाल अस वाटलं वाटतं तुम्हाला ?”
तेल्याने चमकीव दिलो

“असं !” असे हसत म्हणत ती भुते
नाहीशी झाली

त्यानंतर ती भुते त्या देशाच्या राजाकडे
गेली. त्यावेळी राजा आपल्या सेनापतीवर
आण पाहणीत होता—“घेतकरी घेतसारा
छायला तयार नसतील तर त्यांना तुझ्यात
टाकून त्यांना घडवून काढा. त्यांच्या बरात
शिकून घेतसारा घसूल करा.”

शोध भूत शिपायांचे रूप वेळून तेथे
प्रगट झाली त्यांना आपलेच शिपाई
समजून सेनापती म्हणाला—“तुम्ही राजांना
ऐकलीत का ? जा तर आता !”

भुते तेवून निवणार तितक्यात राजा
म्हणाला—“राजनर्तकीचे मुख्य पहावची
वेळ झाली.” आणि निघून गेला.

त्यानंतर भुते कित्येक जागी गेली. परंतु
ती फार कोठेही राहू पाहली नाहीत
घोवटी निराश होऊन ती आपल्या समाजात
परत गेली

तेव्हा एका वडीलभात्या भुताने त्यांना
विचारले—“तुम्ही इतक्या लोकर का परत-
लात ? मला वाटलं होते की बरेच दिवस
तुम्ही परत येणार नाही. झाल तरी काय ?”

“तसं विशेष आश्चर्य करण्यासारखं
काही नाही जाम्हाला आडळून आल की
मानवजातीतलं लोक जास्त करून गरीब
च सोळं आहेत. जामच्या बाबीच काही
भुते त्यांच्या जमाव्यात गेली आहेत व
मानवकप चारण करून गरीब जावड्या
लोकांना जास्त वेत आहेत म्हणून जायच्या
सारक्या म्हान भुतांचा जटघाळपणा
पोरकटपणाच ठरला असता. म्हणून जाम्ही
परतलो.” भुते म्हणाली

ते ऐकून स्मित करून ते वडीलभारे
भूत म्हणाले—“अरे येड्यांनो जाणसांना
जात वेणारी ती भुतं नाहीत, मानसक
आहेत ती. तुम्हांला ते कळतं नाही !”

ते ऐकून दोन्ही भुते चमक झाली, म्हणजे
माणसात भुतानाही जाणविणारी मानसे
आहेत म्हणावयाची !

मूळ पैज

मुंगल जाणि मुमन नावाचे दोघे जय राजाकडे गेले व राजाना म्हणाले—“महाराज, आपणच
काय तो निवाडा करवा !” दोघात एक पैज मागली होती सुमनने पैजेची रक्कम शंभर
संगितली तर मनलने दोनसे परंतु त्यात मंगल हारला आणि त्याने दोनसं ऐवजी दोन
नाकोच दिली राजाचे विचारल्यावर मंगल म्हणाला—“महाराज, सुमनने शंभर संगितले
तर मी राजाने दोनसे म्हणलो. परंतु मी दोनसे नाही नव्हते म्हणजे माझ्याजवळ दहा
नाकोमुढा नाहीत. मग मी दोनसे नाण्यांची पैज काही काय जावीन ? माझ्या म्हणण्याचा
अर्थ होता, दोनसे कवड्या !”

ते ऐकून राजा मंगलच्या हुशारीवर खूप आनंद व त्याने सुमनला दोनसे नाही दिली
आणि मंगलला आपल्या बरबारी नोकरी दिली दुसऱ्या दिवशी दोघे पुन्हा त्याच मागण्या
राजाकडे गेले त्यांची तक्रार होती की त्यांनी जायत्या दिवशी पैज जावून घोडे पैसे
मिळविजे होते ते मंगलच्या हुशारीमुळे मिळाले होते परंतु मनल ती रक्कम पुरी पेत नसून
अर्जोमर्जी वाटून जावी म्हणतो आहे

दोघे पांडित असल्याचे मूळ कारण राजाने ओळखले तेव्हा मुमनच्या प्रार्थनाकपणावर
खूप होऊन राजाने त्यांनामुढा नोकरी दिली व विचारले—“तुम्ही पैज जावली होती ती
कशासाठी ?” दोघे म्हणाले—“जाम्ही पहिली पैज जावली होती मंगलला बरबारात नोकरी
मिळणार वासडी आणि दुसरी सुमनजामुढा तो नोकरी मिळवून वेईज वासडी.”

जन्मानामोदर्या

फार जुनी गोष्ट आहे रामानंद नावाचे एक स्वामी भगवद्गीतेवर प्रवचन करीत काही उदाहरणे देऊन प्रत्येक वर्गकाचा अर्थ स्पष्ट करूनही सांगत. स्वामीजींच्या प्रवचनाला जी प्रकतमंडळी येत ती स्वामीजींना सोन्याची आभूषणे बरोबर अनेक भेटवस्तू आणून देत. ओस्वांकडून जी मिळकत होई ती सर्व करून वर्मशाळा बांधायचा आणि गोरगरीबांना मदत करण्याचा विचार रामानंद स्वामींच्या मनात होता. म्हणून ते गावोगाव हिंडून फंड वसूल करू लागले. रामानंद स्वामींच्या बरोबर त्यांचा एक शिष्याआदित्यही नेहमी रहात असे.

एकदा गुरुशिष्य कोणत्यातरी गावी जात होते. तेव्हा आदित्यने गुरूला विचारले— "गुरुवर्य! महाभारत युद्धात वास्तविक सरा पराक्रमी अर्जुनच होता व जय मिळवून

घायला कारण कराकरी तोच होता नाही का? श्रीकृष्ण तर फक्त सल्ला देण्याचे काम करीत असे। तरी महाभारत युद्ध जिंकण्याचे अर्थ कृष्णाला कसे काय मिळाले? शिवाय कृष्णाने अनेक वेळां कटनीतीनेच काम केले. त्याने अर्जुनाकरवी व भीमाकरवी अनेक वर्म युद्धे करविली होती. म्हणून कृष्णाची घोरकी गाणान्या भगवद्गीता व पुराण इत्यादिकांविषयीचा आदर माझ्या मनात कधी लागला आहे."

आपल्या शिष्याच्या मनावर झालेला तो विचित्र परिणाम पाहून रामानंद स्वामींना थोडे हसू आले व ते म्हणाले— "तुझ्या सकेचे समाधान द्यावेळी आपाआप होईल."

त्यानंतर चालत असतां वाटत एक जंगल लागल. स्वामींनी आदित्याला झाडावर चढून एक दाडके होईल अशी अरळ फांदी सोडून आणायला सांगितली.

आदित्यने तशी एक सरळ फांदी सोडून त्याची काठी तयार करून आणली.

त्यानंतर ते त्या जवळालून जात असतां एकाएकी झाडीतून एक चोर येऊन समोर उभा राहिला. त्याने बडकीचा नम घेऊन बघकायल— "तुम्ही मुकाट्याने जंगल मसेल ते घन व सोनेवर्गरे समोर ठेवा. नाहीतर गोळीने ठार करीन."

त्या अनपेक्षित घटनेमुळे आदित्य तर मोबलून गेला व कापण्या आवाजात म्हणाला— "गुरुवर्य! आपल्या जंगलचो ती पैशाची पिशवी घाला देऊन टाका."

आतां चोराला सात्री झाली की या लोकांच्या जंगल पुष्कळ पैसे आहेत. त्याला आणखीच जोर बडला.

तेव्हा रामानंद स्वामी चोराला म्हणाले— "बाबा रे, माझ्या जंगल चे घन आहे ते गोरगरिबांना मदत करण्यासाठी जमविलेले आहे. ते तु आम्हाकडून मागून बघे रास्त नाही."

चोराला तेवढा भीर नव्हता. त्याने रामानंदजींच्या हातातली पैशाची पिशवी हिसकावून घेतली व म्हणाला— "जी सुडा जन्मापासून गरीबच आहे, समजले का? तुमच्या जंगलचे घन घ्यायला मला अधिकार आहे" असे म्हणत तो पैशाची पिशवी घेऊन जाऊ लागला.

रामानंद चुकी होऊन म्हणाले— "ऐक रे, बाबा! जी सर्व आयुष्यभर मेहनत करून गरिबांसाठी जे घन एकत्र

केले ते असे सहजी कोणी घेतलेल पाहून मला आयुष्याचा कटाळा आला आहे तेव्हा तू बंदुकीने मला ठार करून टाक."

रामानंद म्हणाले ते ऐकून चोर सवसदां हसत म्हणाला—"अहो, ही बंदूक लाकडाची नकली बंदूक आहे!"

तेव्हा रामानंद म्हणाले—"माझी लका बरी ठरली तर, आदित्य, अरे पाहतोस काय? कोण टाळके त्याचे!"

गुरुवर्षाच्या तोंडातून शब्द बाहेर पडताच आदित्याली बीरभी चढली. त्याने चोराला काठीने बडबून काढले. तसेच चोराला एका झाडाला बांधून ठेवले व पैशाची पिशवी परत मिळविली.

त्यानंतर गुरुशिष्य पुढल्या प्रवासाला निघाले. वाटेत रामानंद शिष्याला म्हणाले—"आदित्य! कळले महाभारत युद्धात बीरभी अर्जुनाचीच होती, परंतु युक्ती कुलणाचीच होती. तूच चोराला बडबवलेस परंतु चोर घेतल्यास काय करायचे, हे

प्रथमच ओळखून मी तुला एक काठी तयार करून घ्यायला सांगितले. आणि त्याचा उपयोग केव्हा करायचा हे सुद्धा मीच सांगितले. चोराच्या हातातली बंदूक लाकडी आहे हे देखील मी ओळखले. कारण तो सहजी या हातातून त्या हातात लाकडी काठीसारखा तिला हलवीत होता. ती गोष्ट चोराच्याच तोंडून मी बंदविण्यासाठी बंदुकीने मला ठार करायला त्याला सांगितले त्या जागी मी त्याला हे वन वरिबांसाठी असल्याचे सांगून त्याच मन वळविण्याचा यत्न करून पाहिला होता परंतु त्याने ऐकलेच नाही तेव्हा दांडक्याचा प्रयोग करायला लागला. एका चोरावर अज मिळविण्यासाठी इतकी तंत्रे सभाळावी लागली तर कुण्याला शोभर कोरवांना आणि त्यांना मदत करणाऱ्या शेकडो चोरांना जिकण्यासाठी किती तंत्रे करावी लागली असतील?"

तेव्हा कोठे आदित्याच्या हाक्यात ज्ञानाचा प्रकाश पडला.

सूर्यवंशात श्रीरामाच्या एक युगपूर्वी त्रिशंकू नावाचा एक राजा झाला. त्याने अनेक वर्षे राज्य केले. विश्वामित्राने त्याला सशरीर स्वर्गप्राप्ती करून देण्याचे वचन दिले होते. परंतु विश्वामित्र त्रिशंकूला सशरीर स्वर्गप्राप्ती करून देऊ शकले नाहीत. तेव्हा त्यांनी एका त्रिशंकू स्वर्गाचीच सृष्टी केली.

वा त्रिशंकू राजाला हरिश्चंद्र नावाचा मुलगा होता. त्याला अनेक वर्षे काही मुलबाळ नव्हते. तेव्हा त्याने अनेक तपस करून ब्रह्म देवाला प्रसन्न केले व वचन दिले की त्याला मुलगा झाला तर ब्रह्म देवासाठी यज्ञ करून नरबली देईन. काही दिवसांनी त्याची राणी बरोबर झाली आणि

तिला एक मुलगा झाला. हरिश्चंद्राने ब्राह्मणांना स्वर्गदान व गोदान केले.

त्यावेळी ब्रह्ममुढा ब्राह्मण रूपे आला व दान स्वीकार करून म्हणाला—"तू आपल्या पुत्राचा बली मला देण्याचे वचन दिले होतेस. त्या वचनाचे पालन कर."

"महात्मन्, माझी राणी प्रसूत होऊन एक महिनासुद्धा झाला नाही. मुलाचे बारसे नगरेमुढा झाले नाही. तेव्हा तोपर्यंत पांदावे." हरिश्चंद्राने चिन्ती केली.

ब्रह्म हरिश्चंद्र म्हणाला ते मान्य करून एका महिन्यानंतर आला. हरिश्चंद्राने योग्य अतिथि सत्कार करून विचारले—"महात्मन्, आज्ञा करावी, कोणत्या कामासाठी जालां जाहां आपण?"

बघणाने येण्याचे कारण सांगितले

“अजून हे मूल किती लहान आहे. यज्ञपत्र होण्यालायक नाही. म्हणून याचा उपनयन संस्कार होऊन जाऊ द्या. तोपर्यंत थांबावे.” हरिश्चंद्राने विनंती केली

बघणाला राग आला. म्हणाला—“तू मुलावरच्या प्रेमामुळे टाळाटाळ करतो आहेस. तुझ्या मनात काय आहे, हे मला कळत नाही, असे वाटले का तुला? तरी तू म्हणतोस ते मान्य करून परत जातो आहे. तुझ्या मुलाचा उपनयन संस्कार झाल्यावर येईन. त्यावेळी तू आपले वचन मोडलेस तर माथ मी तुला शाप देईन.”

त्यानंतर हरिश्चंद्राने मुलाचे नाव लोहिताक्ष ठेवले आणि त्याला विद्याभ्यास करण्यासाठी गुरूची नेमणूक केली. त्या मुलाला काही दिवसांनी कळले की त्याला बलिपशू करण्यात आहेत. म्हणून तो घरातून पळून गेला आणि एका गुहेत जाऊन राहू लागला. कारण त्याला वाटत होते की त्याला दीर्घ आयुष्य मिळेल असे आहे

त्याच सुमारास बघणाने यज्ञ नरमेघ यज्ञाची मांडवण करून दिली. हरिश्चंद्र हताश होऊन म्हणाला—“महात्मन, मी तरी काय करू? माझा मुलगा घरातून पळून गेला आहे!”

“तू माझी कसबणूक केली आहेस! म्हणून मुला मी शाप देतो की तुला जलोदर होईल!” बघणाने तो शाप दिला

शाप मिळाल्याने हरिश्चंद्र दुःखी होताच, मुलगा नाहीसा झाल्याने तो वास्तव काळजीत पडला. अशा परिस्थितीत गुप्तपणे एका गुहेत राहणाऱ्या लोहिताक्षाला एका प्रवाश्याने पाहिले आणि म्हणाला—“तुझा बाबा तिकडे काळजीत पडले आहेत आणि तू निश्चितपणे येथे राहतो आहेस. आम्ही असल्या मुलाला नाही पाहिले द्या!”

तो प्रवासी म्हणाला ते ऐकून लोहिताक्षाला फार वाईट वाटले व तो वडिलाना भेटायला निघाला. बरोबर त्याच वेळी

इंद्र एका ब्राह्मण रूपे आला आणि लोहिताक्षाला म्हणाला—“तू आपल्या बडिलाकडे यावेळी जाऊन, ज्येष्ठ संकटात पडशील मी सांगतो ते ऐक. तुझ्या बडिलांनी त्या आचारातून बरे श्वायचे म्हणजे तुझा बली द्यावा लागेल. तुझ्या बाबांनी बडिलांना तसेच वचन दिले होते” ते ऐकून लोहिताक्ष बडिलाकडे गेला नाही

असे अनेक वेळा झाले वडिल आचारी असल्याचे ऐकून लोहिताक्ष बरो भिचे आणि इंद्र त्याला भेटून त्याला परत फिरवी

एकदा हरिश्चंद्र आपले कुळगुरू बसिष्ठ यांना म्हणाला—“गुरुवर्य, मी जलोदराने आचारी आहे मला आयुष्याचा बीट आला आहे. काहीतरी करून या वातनेतून सोडवा.

बसिष्ठ म्हणाले—“याला एकच मार्ग आहे तो म्हणजे पुत्राचा नरबली देणे. पुत्र तेरा प्रकारचे असतात त्यात क्रीतपुत्र म्हणजे विकत घेतलेला मुलगा म्हणून तू कोणाच्या तरी मुलाला विकत घे त्याला बलिपशू करून यज्ञ कर! तू या रोगातून बरा होऊन बाहेर पडशील.”

ते कळल्यावर हरिश्चंद्राने आपल्या मंत्र्यांना बोलाविले व म्हणाला—“कोणी ब्राह्मण आपल्या मुलाला विकण्याला तयार असेल तर तो मागेल तितके पैसे देऊन

त्याला संतुष्ट करा व त्याच्या मुलाला खरेदी करून घेऊन या”

मंत्र्यांनी अनेक गावे पिकून पाहिली शेवटी त्यांना अजीर्ण नावाच्या एका गरीब ब्राह्मणाने शुनपशू नावाच्या आपल्या मघल्या मुलाला विकण्याचे मान्य केले. त्याने जी किमत मागितली ती त्यांनी दिली

नरबली करिता एक तरुण मुलगा मिळालेला पाहून हरिश्चंद्राला आनंद झाला त्याने यज्ञासाठी लागणारी सर्व सामुग्री एकत्र केली ऋत्विकांची नेमणूक करून यज्ञ सुरू केला शुनपशूला यज्ञस्थालाला बांधण्यात आले तो मोठमोठ्याने ओरडून राहू लागला तेव्हा विश्वामित्रांना दया

त्या बालकाचा सांठविले आणि हरिश्चंद्राचा नमोदराच्या आजारातून मुक्त केले

अशातच तेने शुनश्शेवला वांचविण्याच्या कामी विश्वामित्राने फार मदत केली. परंतु हरिश्चंद्राने त्यांच्या विनंतीला मान दिला नव्हता तो गोष्ट विश्वामित्र विसरला नव्हता

एके दिवशी हरिश्चंद्र कोसिकी नदीच्या काठी शिकार करीत एका डुकराचा पाठलाग करीत असता विश्वामित्राने एका गरीब ब्राह्मणाच्या रुपे घगट होऊन हरिश्चंद्राला फसविले आणि त्याचे राज्यच नव्हे तर सर्वस्व दान करवून घेतले

त्यानंतर वसिष्ठ विश्वामित्राला भेटून त्याला क्षुप दानातून म्हणाला—“तू केवढ मोठे पाप केले आहेस? माझे वज्रमान हरिश्चंद्र महाराज. त्यांना फसवून तू त्यांचा दानोमाळ हिंदायला कावलेस! तपस्वी मुनीस तू भगदी बालाच्या प्रलोभा आहेस तुझे तप म्हणजे नकळाने आहे म्हणून तू करकोचा हो।”

तेव्हा विश्वामित्राने क्रुद्ध होऊन वसिष्ठाला तलट शाप दिला—“होका, तरंग मी जोपर्यंत करकोचा राहोने तितके दिवस तू बघला राहशील।”

त्या दिवसापासून दोष पक्षीरूपे मानस सरोवराच्या किनाऱ्यावर राहून परस्परांशी

मांडत राहिले आणि परस्परांना छतविझत करीत राहिले. दोघे घोर महर्षी होते तरी त्यांच्या मनात भयंकर अहंकार होता

अशा तऱ्हेने परस्परांना शाप देऊन दोघे परस्परांशी मांडत असलेले ब्रह्मदेवाला पाहवले नाहीत त्याने दोघांना शापमुक्त केले आणि त्यांच्या आज्ञेमात पाठवून दिले.

या घटनेनंतर वसिष्ठाने निमीला शाप दिला आणि त्याचा शाप मिळविला. ती कथा अशी—इक्ष्वाकुचा मुलगा निमी एक घोर बर्मात्मा व सत्त्वविरत पुरुष होता. त्याने ब्राह्मणासाठी गौतम ऋषींच्या आज्ञेमा—सेवारी सर्व सुखसोयी असलेले जमतपूर नावाचे नगर वसविले.

त्यानंतर काही दिवसांनी निमीच्या मनात दीर्घकाळ बस करव्याची इच्छा उत्पन्न झाली. त्याने वडिलांच्या अनुमतीने आणि महायुनीच्या सल्ल्याने यज्ञसामुग्री जमविली. नंतर भृगू, अगीरस, गौतम, पुलस्त्य, ऋचीक व पुलहसारख्या यज्ञकर्माची माहिती असलेल्या तज्ज्ञांना निमंत्रित करून कुलगुरु वसिष्ठाजबळ निवेदन केले—“गुरुवर्य, मी महादेवासाठी पांच हजार वर्षे बालू राहील असा एक महायज्ञ करण्याचे ठरविले आहे. त्यासाठी आवश्यक सर्व यज्ञसामुग्री जमविली आहे म्हणून आपण जाइया हम्ने हा यज्ञ करविण्याची कृपा करावी.”

तेव्हा वसिष्ठ ऋषी म्हणाले—“इंद्राने हाच यज्ञ जगवंदेला प्रसन्न करण्यासाठी आज्ञा हस्ते आरंभ करण्याचे ठरविले. तो यज्ञ पांचशे वर्षांत संपेल. तो पूर्ण झाल्यावर मी हा यज्ञ तुझ्या हस्ते करवीन. तोपर्यंत रावा, तू वांचावैस।”

“गुरुवर्य! मी तसे युनींना यज्ञासाठी बोलाविले आहे, यज्ञसामुग्री जमविली आहे आपण आमच्या सूर्यवंशीयांचे गुरु आहा, असे असताना आपण या महायज्ञाच्या शुभसमयी अन्यत्र कोडे जाणे दास्त होणार नाही. आपण जनलोभासाठी बळी पडून माझ्याशी असा अन्याय करण बरोबर होणार नाही” निमी वसिष्ठाला म्हणाला

त्यांनी निमीला शाप दिला- 'मी तुम्हा कुलवृक्ष, तरी तू माझी अवहेलना करून माझे पद कुसल्या कोणाला देऊन टाकणस व माझा अपमान केला. मी तुला भेटायला आलो तेव्हा तू बंफिकीरपणं आपून राहिलास. तुझ्या या अपराधाबद्दल तुम्हा देह जाली पडून जावो व तू विदेह होऊन वा हाण माझा मुन्हा वाप आहे !'

तो शाप ऐकून निमीचे नोकर बाबळन गळे आणि त्यांनी निमीला घागे करून वसिष्ठाने विल्ल्या आपाची गोष्ट सांगितली निमीमुढा किडला. त्यानमुढा प्रतिकार म्हणून वसिष्ठाला शाप दिला- 'तू ब्रह्मदेवाचा नातेवाईक आहेस तरी तुला पापाची भीती नाही. तू बिनाकारण केवळ अहंकाराने मला शाप दिला आहेस धनलोभाला बळी पडून तू माझ्यासारख्या शिष्याचा तिरस्कार केलास. धनलोभाने तू काय लज्जा सोडलीस. तू हा जो अपराध केलास तो माझ्यावर याचा ह्यासाठी तुम्हा प्रयत्न चालू आहे. तू मला शाप दिलास. असा क्रोध करणाऱ्या तुम्हा देहाला माझ्या देहाचीच गती प्राप्त होवो !'

अशा तऱ्हेन दोघांनी परस्परांना शाप दिल्यानंतर वसिष्ठ ब्रह्मदेवाकडे गळे आणि म्हणाले 'भागवन निमी नामक राजान मला माझा देह खडून जाईल असा शाप

तरी वसिष्ठ ऋषींनी निमीच्या बोलण्याकडे घुलंछ केले आणि ह्याच्या यत्नाचे पीरोहित्य आणायला मिळून गेले म्हणून निमीने गीतम ऋषींना ऋषिराज नेमले व महादेवीसाठी यज्ञ आराधिला. यज्ञ यशस्वी झाला निमी राजाने सर्व ऋद्धाणाना मुक्त-हस्ताने वसिष्ठा देऊन खूष केले

तिकडे वसिष्ठानी ह्दाकडे यत्नाचे पीरो-हित्य केले तेथील यज्ञ संपल्यावर मोठी घोरली वसिष्ठा भेऊन यज्ञदीक्षा भेऊन यज्ञ करीत बसलेल्या निमीला भेटायला गेले त्यावेळी निमी विभ्राती धत होता. म्हणून निमीला मटू शकले नाहीत म्हणून वसिष्ठ ऋषींना राग आला व

दिला आहे. आतां तू मला एखादा उपाय सुचव की ज्या योगे माझे ज्ञान कोणत्यातरी दुसऱ्याच्या अगत्य प्रवेश करून चिरस्थायी होईल. तेव्हा ब्रह्मदेव वसिष्ठांना म्हणाला— "तुम्ही मित्रावरुणा देहांत प्राप्त करून आपल्या ज्ञानाचे रक्षण करावे "

वसिष्ठांनी ब्रह्मदेवाला प्रणाम केला आणि वरुणलोकी गेले. तेथे आपला देह सोडला आणि प्राण मित्रावरुणाच्या शरिरात पोचले केले

काही दिवसांनी तेथे ऊर्वशी माकी मित्रावरुण तिला पाहून तिच्यावर भाळला. त्याने तिच्या सहवासात काही काळ मुक्तान चालविला. त्याला ऊर्वशीच्या पोटी अगस्त्य व वसिष्ठ जन्मले अगस्त्यांनी जन्मल्या-जरीवर तपश्चर्मा करण्याची इच्छा वर्णविली आणि निष्कूल गेले. वसिष्ठाना इक्ष्वाकूने आपला पुत्र म्हणून नेमले

तिकडे निमीनेमुढा उरलेल्या प्राणाने यज्ञ पूर्ण केला यज्ञभोक्ता त्याच्याकडे येऊन विचारक लागले— "राजा, तुझ्या मनात

काही इच्छा असल तर सांग, तुला नरदेह हवा आहे की सुरदेह ?"

तेव्हा निमीने निवेदन केले— "देव हो ! जेथेयेंत या देहाला नित्य शोकाच असणार. मला देहाची गरज नाही. म्हणून मला वायुरूप देण्याची कृपा करावी !"

"राजा, तुझी इच्छा जगदंबापुरी करील " देव निमीला म्हणाल

निमीने प्रार्थना केल्यावर त्याच्या यज्ञ-मुळे महादेवी सतुष्ट झाली व म्हणाली— "भूतमात्राच्या पापण्यांवर तुला वास राहिल, तुझ्या वज्रनामुळे सर्व प्राण्यांच्या पापण्या नित्य हाकल राहतील व त्या हाकळाला 'निमिष' हे नाव प्राप्त होईल "

त्यानंतर सर्व मुनींनी निमीच्या देहाचे मंथन करून जनक राजाची सृष्टी केली. जनक विदेही निमीचा मुलगा. म्हणून त्याला विदेह नाव प्राप्त झाले. त्याने मिथिला नगरीत राजधानी स्थापन करून वंगेच्या किनाऱ्यावर राज्य केले त्या राज्याचे नाव मुझा विदेहच पडले

विचित्र विवाह

का प्राचीन काळी पाटलीपुत्र पथे एक श्रीमंत ब्राह्मण राहात असे. त्याला केशव नावाचा एक मुलगा होता. केशव फार सुंदर होता. सन्नाचे वय झाल्यावर लग्न करावे असे त्याला वाटू लागले. परंतु त्याला त्याच्या पत्नीची मुलगी कोठे दिसली नाही. म्हणून त्याने तीर्थाटन करण्याचे निश्चय काढून आईवडिलांची परवानगी घेतली व योग्य मुलीच्या शोधास निघाला.

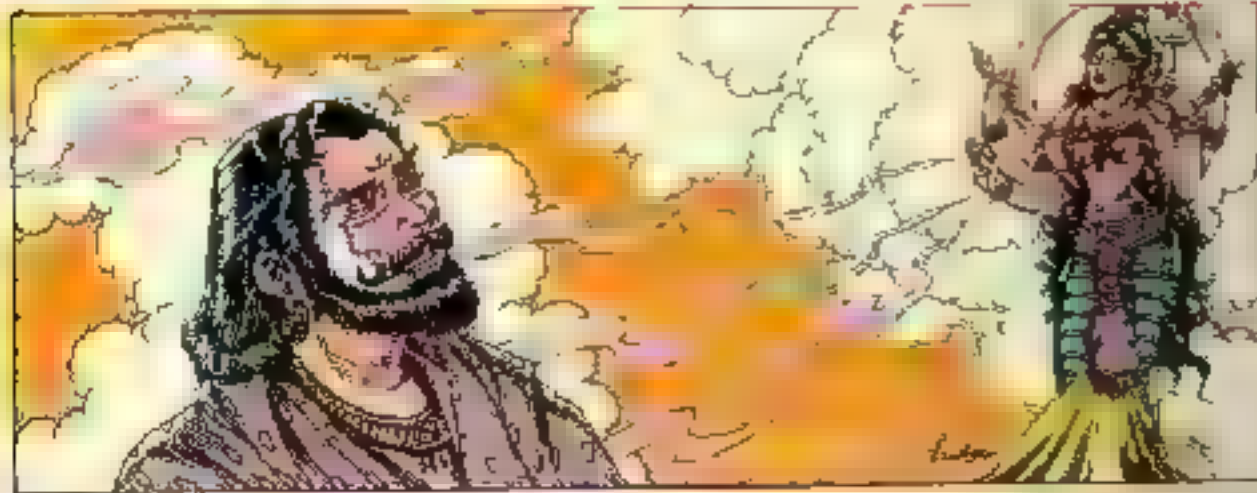
कितीच दिवस प्रवास केल्यावर केशव नर्मदेच्या काठी पोचला. तेथे त्यावेळी लग्नाचे एक बऱ्हाड उतरले होते. रंग गर्दीत एका वृद्ध माणसाने केशवला पाहिले. त्याचे अपलावण्य पाहून तो केशवच्या जवळ जाऊन म्हणाला— "मुला, मला तुझ्या मदतीची गरज आहे मी तुझे उपकार जायव्याभरात कधी विभरणार नाही "

म्हातान्याची कीच येऊन केशवने विचारले— "बोला, मी काय करू म्हणता ?"

"तू मला मदत केलीस तर त्यात तुझे नुकसान मुळीच होणार नाही. एवढेच काय, तू माझा बंधावृक्ष बाचविणारा होशील." वृद्ध ब्राह्मण म्हणाला.

केशवने पुन्हा विचारले— "मी काय करू म्हणता ?"

"नर्मदेपलीकडे रत्नदत्त नावाचा एक ब्राह्मण राहातो. त्याला इपवती नावाची सुंदर मुलगी आहे मी त्या मुलीशी आपल्या मुलाचे लग्न करून देण्याच्या प्रयत्न त आहे. परंतु मुलीच्या आईवडिलांनी अशाप माझ्या मुलाला पाहिलेले नाही तू जितका सुंदर आहेस, तितकाच सगळा मुलगा कुंठप आहे त्याला पाहून रत्नदत्त आपली मुलगी माझ्या मुलाला देणार नाही म्हणून तू जर माझ्याबरोबर आकास तर मी तुच

नदीकाठी गला. तेथे एका राक्षसाने त्याला धरले व सायला तयार झाला. तेव्हा केशवने त्याला समजावून सांगितले की त्याने एका ब्राह्मणाचा मदत देण्याचे वचन दिले आहे. ते वचन पूर्ण करून दुसऱ्या दिवशी रात्री तो नवकी राक्षसाचा आहार व्हायला परत येईल.

राक्षसाने विचारले—“तू आपले हे वचन पालन करशील ना?”

“मी आपले वचन नित्य पालन करीत झालो आहे. म्हणून तर त्या दुष्ट ब्राह्मणाचा मदत करायला जातो आहे!” केशव म्हणाला.

“ठीक, तुझ्या सत्यपालनाची मी परीक्षाच घेतो तर!” राक्षस म्हणाला.

त्यानंतर केशव उसना वर झाला. लग्न समारंभ संपला. त्या दिवशी रात्री वर-बधूला एका झोळीत पाठविण्यात आले.

परंतु केशवने रुपवतीकडे लोंड फिरवूनही पाहिल नाही मग बोलणार कोठला? रुपवती पतीला पाहून खुष झाली. तिला नशिबाने किती चांगला नवरा दिला? परंतु पती तिच्याशी कां बोलत नाही? रागावला आहे का? परंतु कां? तिला कळना. झोपण्याचे साग करून ती झोळ मिटून पडून राहिली.

मध्यरात्रीच्या सुमारास रुपवती झोपल्याची खात्री झाल्यावर केशव गुपगुप उठला व चादूल न देता घराबाहेर पडला. परंतु रुपवतीची नजर केशववर होती. ती देखाळ उठली. ताडावर घुंघट ओढून घेतले व केशवच्या बागोमग काही अंतरावर चालू लागली.

केशव नदीकाठावर पोचला तेव्हा त्याला पाहून राक्षसाने विचारले—“तरुणा! तू आपल्या वचनाचे पालन केलस. अशा सत्यवचनी पुण्यवान पुरुषाला खाऊन मी पवित्र होईन.”

ते सवें ऐकून रुपवती बटविती समोर आली व रडत रडत म्हणाली—“महो, हे माझे पती आहेत. वांना सोडा ना!”

“मला फार भूक लागली आहे. मी याला खाणार आहे. मला अडवू नकोस!” राक्षस रागाने म्हणाला.

“तुम्ही उपाशीच असाल तर माझ्या एवजी मला खाऊन आपली भूक भागवा. तसे न करता आपण ह्यांना खाऊन मला अनाय केलेत तर माझे हाल होतील” रुपवती म्हणाली.

“त्याला आतां मी काय करू? तू कोठेतरी जाऊन भूक माग.” निर्वयपणे राक्षस म्हणाला.

“मनाब होऊन मी कोणाच्या दारी गेले तर मला कोण भूक घालील?” रुपवती म्हणाली “तू भूक मारगायला गेलीस व कोणी घातली नाही तर त्याचे डोके जागव्या

जामी फुटेल व हो तत्काळ मरेल ठीक आहे न, मग जा!" राक्षसाने तिला वर दिला

"तर मग मी प्रथम तुमच्या जवळच भीक मागने, मला पतिप्रिया था!" रुपवती म्हणाली.

ते ऐकून राक्षसाला फार मानद झाला तो म्हणाला—"बे, हा तुझा पती! तू त्याच्या योग्य पत्नी आहेस! तुम्ही दोघे चिरकाल मुक्काने संसार करा," असा त्यांना जातीवाद देऊन राक्षस काळोखात कोड तरी निघून गेला

रुपवतीची पतिभक्ती पाहून केशवला परमानंद झाला तरी त्याने तिला खरी

पांष्ट सांगितली नाही उजाडण्यापूर्वी ती दोघ घरी परतली

दुसऱ्या दिवशी जेवणे बगैरे झाल्यावर बऱ्याच घुमली घेऊन निघाले. दुष्ट ब्राह्मणाचा हेतू साध्य झाला होता. म्हणून त्याने केशवच्या अगावऱ्याची सर्व उंची वस्त्रे व जामूवणे काढून घेतली आपल्या कुटुंबातील सर्व लोकांना नावेत बसवून केशवला दुसऱ्या नावेत बसविले. त्याने त्या नावेच्या बालकाला सूप पैसे पाकून ती नाव नमंदेच्या मध्यधारेत बुडवून टाकावला सांगितले. त्या प्रमाणे ती नाव बुडावी व पहिली नाव पलीकडच्या किनाऱ्याला लागली.

नावाची बांगले पोहचारे होते म्हणून पलीकडच्या किनाऱ्याला पोहून आले

नदीच्या प्रवाहाला बेग होता. म्हणून केशवची नाव बुडून दूर बाहून गेली. केशव सुदैवाने कसाबसा नावेबाहेर आला व नदी किनाऱ्यावर आला.

म्हातान्या ब्राह्मणाने त्याच्याशी जी लबाडी केली तिच्यापेक्षा रुपवतीशी होणाऱ्या लबाडीची त्याला जास्त काळजी वाटू लागली. त्याला रुपवतीशी झालेल्या ताटागुटीबद्दल फार वाईट वाटले.

तिकडे बऱ्याचदरबारी रुपवती नदी-पलीकड पायी चालू लागली तिन वृद्ध

ब्राह्मणाजवळ जाऊन नम्रपण विचारले— "मामजी, बाकी सर्व लोक पायी जानाना विरात आहेत. परंतु 'हे' कांठे दिमत नाहीत?"

"तू आपल्या नवऱ्याची गोष्ट विचारलीस ना? हा काय इथं आहे!" असे म्हणत त्या दुष्ट ब्राह्मणाने आपल्या कुरूप काळ्या मुलाला दाखविले.

ते ऐकून रुपवतीला अचकच राम झाला व वाईट वाटले. तिने दरब्यावून विचारले— "हे नाहीत माझ पती! मी राजदरबारात गाऱ्याने नेऊन निवाशा करून घेईन"

ते ऐकून म्हातारा बोला बाबरला वघने राजदरबारी गाऱ्याने नेल तर राजा नवकीच आपले डोळे उडवील. म्हणून त्याने उलट पावली रुपवतीला तिच्या आईवडिलांकडे पोचते केले आणि आपण आपल्या गावी निघून गेला.

रुपवती आईवडिलांकडे आली. परंतु तिचे मन शांत कसे होणार? तिला पतीची वाढवण सतत होऊ लागली. तिला पती

जिवंत आहे की मृत हे कळायलाही काही मार्ग दिवना त्या दुष्ट ब्राह्मणाने पतीच्या जिवाने काही बरेवाईट तर केले नाही? अशी तिला काळजी वाटू लागली

मध्यंतरी केशवने विचार केला की आतां आपण तर मोंचलो पण रुपवतीच्या आईवडिलांना त्याच्याशी कशी लबाडी करण्यात आली आहे त्याची कल्पना करून देणे तितकेच आवश्यक आहे. त्याने स्वतः या नाटकात जी भूमिका निभावली त्याच प्राय विचतही केले पाहिजे. कारण त्याचा अपराधही खोडा फार आहेत. असा विचार करून तो रुपवतीच्या गावी गेला

तेथे रुपवतीला पाहून त्याला अपरंपार आश्चर्य वाटले. रुपवतीला मुखा परमानंद झाला. केशवचे त्या बराच स्वागत झाले जांबयाचे झाले नसते तरच आश्चर्य!

त्यानंतर काही दिवस सासुरवाडी राहून केशव रुपवतीला बरोबर घेऊन पाटलीपुत्र येथे परतला. तेथे दोघांचा संसार सुखाचा झाला.

प्रश्नोत्तर

मे. हरिशंकर, रायगड

प्र. पृथ्वी व पृथ्वीवरील प्रत्येक वस्तूवर गुरुत्वाकर्षणशक्ती आहे म्हणून सर्व वस्तू पृथ्वीला चिकटून असतात. अशाच तऱ्हेने सूर्याच्या गुरुत्वाकर्षणाने सूर्यमंडळातील मनु सूर्याला चिकटून कां रहात नाहीत?

उ. या बाबतीत 'गति'चा नियमही नवात म्हाचा लागतो. राकेटच्या सहाय्याने भ्रमिल गति प्राप्त झालेल्या इविस उपग्रहाला पृथ्वीची गुरुत्वाकर्षण शक्ती पृथ्वीच्या बाजोबाजूला फिरवू शकते, परंतु पृथ्वीकडे आकृष्ट करू शकत नाही. चंद्राचा जो स्वतःचा 'गति' असतो त्यामुळे तो पृथ्वीवर पडत नाही व तो काही अंतरावर पृथ्वीच्या सभोवती फिरतो. हेच पहा कुटुंबांमधील भावंड्यांमधील तो पृथ्वीच्या गुरुत्वाकर्षणाविरुद्ध वर आकाशाला जाऊन त्याची 'गति' कमी होईपर्यंत पृथ्वीकडे झाली येत नाही. तद्वतच ग्रह आपल्या 'गति'मुळे सूर्यावर आकृष्ट नाहीत व सूर्याच्या सभोवती निश्चित परिधीत फिरत राहतात.

सुकुमभराव, बेळगाव

प्र. पाण्याला काही रंग नसतो परंतु पाण्यावर जेव्हा प्रकाशाचा झोत पडतो तेव्हा त्याचे परावर्तन किंवा शोषण व्हायला हवे म्हणजे ते पांढरे, काळ किंवा इतर एखाद्या रंगाचे दिसायला हवे परंतु नसे होत नाही कारण काय?

उ. सर्व रंग असलेल्या सूक्ष्मकाशाचा शोषण करण्याची शक्ति असलेल्या वस्तू काळ्या दिसतात व प्रकाशाला परावर्तन करू शकणाऱ्या वस्तू पांढऱ्या दिसतात. सूक्ष्मकाशातील काही रंगांना मात्र शोषण करू शकलेल्या वस्तू शोषण करू शकलेल्या रंगाच्या दिसतात. (उदा. पान हिरव्या रंगाची पुढे निरतिराळ्या रंगाची दिसतात) पाणी कोणताही रंग शोषण करू शकत नाही. म्हणून पाण्यातून प्रकाश प्रसरण होतं वेळी सर्व रंग दिसतात. प्रकाशाचा परावर्तन करण्याची शक्ती पाण्यात पांढी कार असत. रात्रीच्या मध्याी काळव्यांत सर्व प्रकारचे रंग प्रतिबिंबित होणारा आपल्याला दिसतात. पाण्याला स्वतःचा रंग नसल्याचे हेच कारण आहे.

अघटित अनपेक्षित

[८१]

मगध देशाच्या चंपकवती नामक एका

जंगलात एक कावळा व एक हरण रहात असे. त्यांची परस्परांशी वाट मैत्री होती. हरण खूप हुष्टपुष्ट होते. त्याला पाहून एक कोल्हा विचार करू लागला— "या हरणाचे मांस खूप स्वादिष्ट असणार, परंतु ते मिळणार कसे? एकच उपाय आहे. आपल्यावर ह्याच्या मनांत विश्वास उत्पन्न झाला पाहिजे." असा विचार करून तो कोल्हा हरणाजवळ येऊन म्हणाला— "भिन्ना, कस काय बरं आहे ना?"

हरणाने विचारले— "तू कोण रे, बाबा?"

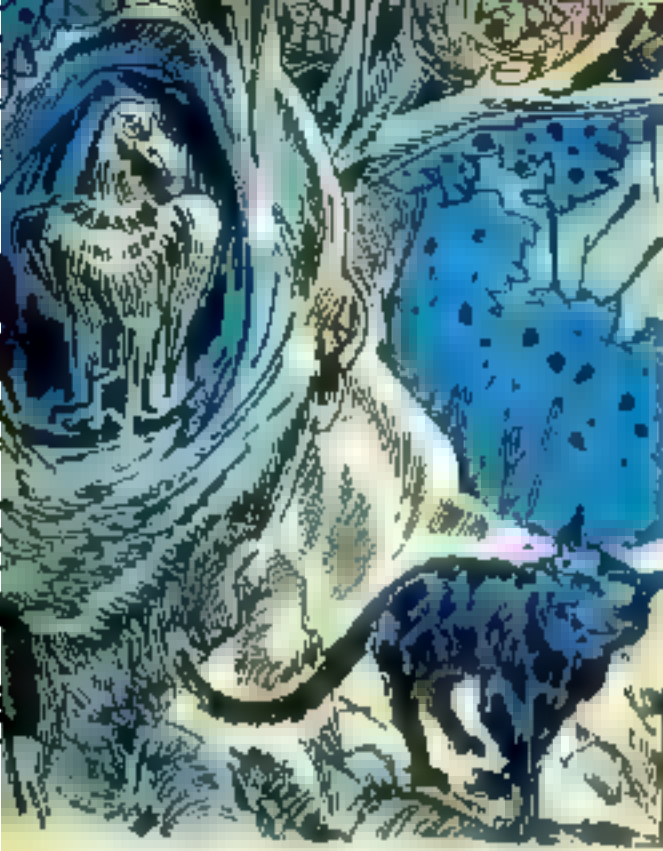
"मी एक कोल्हा आहे. माझे नाव झुद्रबुद्धी. माझे जवळचे सर्व नातेवाईक व मित्र सर्वांपासून मी सुदैवाने पारखी झाली आणि एकटा पडल्याने कसे तरी आयुष्य कठीत आहे. आता आपण मित्र झालो

मी तुम्याच जवळ रहावे म्हणतो यापुढे."

कोल्हा म्हणाला. हरणाने ते मान्य केले. संध्याकाळपर्यंत दोघे जंगलात फिरत राहिले आणि काळोख पडू लागल्यावर हरणाच्या बरी झाले. झुद्रबुद्धी नावाचा कावळा हरणाचा मित्र होता व चाण्याच्या झाडावर बसलेला होता त्याने हरणाला एका कोल्हाला येऊन येत असलेला पाहून विचारले— "भिन्ना, हा कोण रे?"

"हा झुद्रबुद्धी नावाचा कोल्हा आहे आपल्याची मैत्री व्हावी म्हणून आला आहे." हरण म्हणाले.

तेव्हा कावळा म्हणाला— "भिन्ना, अनोळखी श्वक्तीशी एकदम इतकी मैत्री करणे बरोबर नाही. कोणाचे ही कुळगोब व स्वभाव कळल्याशिवाय त्याला आश्रय देणे धोक्याचे असते. एका माखराला बरो-

वर म ओळखल्यामुळे जरवृणव नावाचे
गिधाड आपला प्रायश्च गमावून बसले "

"ते कसे काम ?" हरणाने विचारल्या-
वर काबळा गोष्ट सांगू लागला

जरवृणव व शीर्षकर्ण

गोव्या काठी गृध्रकूट नावाचा एक
पर्वत होता. त्या पर्वतावरच्या एका
मोठ्या झाडाच्या डोलीत एक गिधाड
रहात असे. दुर्दैवाने त्याचे डोळे व नखे
कुचकामाची झाली. त्या झाडावर राहणारे
इतर पक्षी त्या गिधाडाला आपल्या
आहाराचा काही अंश त्या गिधाडाला
खायला देत. त्याचहुन गिधाड त्या पक्षांच्या
पिलांचे रक्षण करी

एकदा सर्व पक्षी चाऱ्याच्या शोषाचे
बाहेर गेले असता त्यांच्या पिलांना
साऱ्याच्या हेतूने शीर्षकर्ण नावाने एक
मांजर आले. त्याला पाहून पक्षांची पिले
ओरडू लागली त्याच वेळी गिधाडाला
पाहून शीर्षकर्ण विचार करू लागला—
"मातां आपल्यालाच कोण मिळवत ! तरी
हाक्यावर आकाश कोसळलेच आहे तर
त्यातून हो काही मार्ग निघतो का, पाहिले
पाहिजे गिधाडाने आपल्याला पाहिलेच
आहे. मातां पळवेलुद्धा शक्य नाही. पक्षि-
त्याने त्याचा विश्वास संपादन केला पाहिजे
व नंतर जवळजायचे "

त्यानंतर शीर्षकर्ण गिधाडाजवळ आऊन
म्हणाले—"नमस्कार आजोबा !"

"कोण रे तू ?" गिधाडाने विचारले
"मी शीर्षकर्ण, मांजर !" मांजर म्हणाले
"आलता हो, माहीतर तुम्ही नरडीच
बरीन" गिधाड म्हणाले

"तुम्ही मी म्हणतो ते ऐकून तर
प्यास ? त्यानंतर माझा जीव घ्या किंवा
जाणली काही करा. मी एका विनिष्ट
जातीचा किंवा कुळत जन्मलेला आहे
एवढ्यावरच माझा आदर न कारण किंवा
माझा जीव घ्यायला तयार होणे योग्य
होईल का ? सामान्यपणे कोणाचेही आचरण
व स्वभाव कळल्यावरच त्याचा आदर

जाते." मांजर नम्रपणे म्हणाले

"तु वेंचे येण्याचे कारण ?" गिधाडाने
विचारले

"मी या परमपावन वंगातीरी राहते
दररोज गंगास्नान करून ब्रह्मचर्यव्रताचे
पालन करीत चाद्रायण व्रत करीत आहे
मी काही पक्षांच्या तोंडी ऐकले आहे की
आपण स्मृतिपथाचा शोध अभ्यास केला
आहे म्हणून आपल्यासारख्या वयावृद्ध व
ज्ञानवृद्धाजवळ राहून धर्माची मुळतरे
चिकून घ्यावी या हेतूने आलो आहे परंतु
एका अतिविक्रमे आलेल्या माझ्यासारख्याला
पाहून आपण माझ्या नरडीवरच हात ठेवा-
यची धमकी दिलीत तेव्हा मला वाटले

की कदाचित् धर्माचे अध्ययन आपण पूर्ण
झालेलं नाही कारण धर्मशास्त्राप्रमाण
अतिथि अभ्यागत शत्रू असला तरी त्याचे
योग्य अतिथ्य करावे, ज्या झाडाला लोक
दगड मारतात त्यांना सुद्धा ते झड जायलं
सांजली प्रेमाने देते, या उलट माधारी
परतवळला अतिथि आपल्यानरोवर माधारी
परतवणाऱ्या मजभासाचे पुण्यमुद्धा घडू
जाली. कारण अतिथि हा सर्व देवाचा
प्रतिनिधी असतो" मांजर म्हणाल

गिधाड त्याला उत्तर देत म्हणाले-
'मांजरे पक्षमुद्धा न फुटलेल्या पक्षांच्या
पिलांना आवडीने जातात. पक्ष तशीच
पक्षांची पिले आहेत. म्हणून मी तसे
उत्तर दिलं '

मांजर जमिनीला टकलळ आपले हात कानाला लावून म्हणाले-“मी स्मृतिपत्रांचे अध्ययन केले आहे. मनोविकारांना बस करून घेतले आहे. बांधायण घेत करीत आहे. मला हेवेखील माहीत आहे की धर्मशास्त्रात अनेक विषयांबाबत परस्पर मतभेद असला तरी एका बाबतीत तरी सर्व एक मताचे आहेत की अहिंसा हा परमधर्म होय! याचे आणखी काही कारण नाही; परक्याची कोणत्याही प्रकारे हानि न करता कोणी आपली हानि केली तर जो क्षमा करतो तो सरळ स्वर्गलोकी जातो मरणानंतर आपण संपादन केलेले पुण्य आपल्याबरोबर घेते. खरदाह व्यक्तीला जिम्मेवारी स्वाध सेवक्या केलेपुरता मिळतो, परंतु ज्या प्राण्याला तो जातो तो तर जिवानिशीच जातो. जेव्हा मरण समोर येऊन उभे राहते, तेव्हा माणसाला जे दुःख होते ते वर्णनातीत आहे. शनात आपोआप जगवलेला पालापाचोळा लाऊनही पोटाची अळगी भरता येते त्या पोटासाठी दुसऱ्याचा

जीव घडून पायाची गळडी वर घडून जाण कोणाला आवडेल?”

गिधाडाला मांजराचे हे पांडित्यपूर्ण भाषण ऐकून भुरळ पडली इतर पक्ष्यांना कळवित्याशिवायच त्यान मांजराला आपल्या दोळीत आश्रय दिला

गिधाडाला गोडगोड बोलून फसवित्या-नंतर दोळीत फिरलले मांजर बररोज पक्ष्याचे एकेक पिल्लू चोरून नेऊन आपल्या दोळीत बसून जाऊ लागला

असच काही दिवस आणखी कांटेले. पिल ताहीथी आल्यामुळे पक्ष्यांनी चावून जाऊन आपली एक सभा बोलाविली. मांजराला जेव्हा पक्ष्यांची ती हालचाल कळली तेव्हा ते त्या दोळीतून पळून गेले.

पक्ष्यांनी जवळपासच्या सर्व प्रदेशात मांजरावर शोध काढला. शेवटी दोळीतच पुष्कळशी हाडे पिते पडलेली पाहून व गिधाडानेच पिलांना साल्ले बसावे असा गैरसमज करून घेऊन त्यांनी आपल्या घोचीनी गिधाडाला टोचून ठार केले

कार पूर्वीची गोष्ट आहे, कुडलिनी द्वीपावरच्या गादीवर चित्रसेन नावाचा राजा राज्य करीत होता. तो गादीवर आला त्यानंतर दोन वर्षांच्या आत त्याने प्रजेच्या हिताची अनेक कामे केली. प्रजा सर्वदा सुखी रहावी व त्याचे राज्य रामराज्यासारखे असावे अशी त्याच्या मनात एक महत्वाकांक्षा होती म्हणून त्याने प्रजेवर जे निश्चिराळे कर होते त्यातले अर्धे अधिक बंद तरी केले आणि उरले ते अर्धे केले, म्हणजे प्रजेला कराचा मार वाटणार नाही असे त्याला वाटले

राजाची ही धर्मेखील वृत्ती पाहून प्रजेला फार समाधान वाटे करभार उतरल्यामुळे प्रजेला फार आनंद आला

राज्यात सर्वत्र कानाकोपऱ्यातही चित्रसेन राजाची गुणगाथा प्रजेच्या तोंडी ऐकायला मिळे

हे सर्व डीकच होणे, प्रजेच्या हिताची काळजी करणाऱ्या राजाची कीर्ती दिग्-दिग्गत पसरली ही आनवाची गोष्टच म्हणायला हवी. परंतु एकाकडे कीर्ती गाजत होती तर दुसरीकडे राज्याचा अजिना रिकामा होऊ लागला होता दानधर्मवृत्तीच चालू ठेवली तर किती काळ अजिन्यात वन राहणार? अजिना रिकामा होऊ लागल्यामुळे सर्व राज्य-व्यवस्थाच उळमळली

चित्रसेन राजाचा प्रधान सूक्ष्मबुद्धीचा कर्तव्यगार कारभारी होता तो राजाची ही

यईल असा विचार करून प्रधान यांग्य वेळ पाहून राजाला जेटला व म्हणाला— महाराज, आपल्या कारकीर्दीत प्रजामुखीत्व आहे परंतु आपला खजिना रिकामा होऊ लागला आहे. पैसा नसेल तर कागतेच काम होणं शक्य नाही. आपणच विचार करून पहावा मी इटलेकडे आपणास पटत नाही मग मी हे मंत्रिपद कम सभाळावयाचे? माझे मलाच कळत नाही म्हणून आपण मला या चहाबगारीतून पुन्हा करावे, अशी महाराजांमनळ भन्न विनंती करीत आहे."

'स्थिती इतकी बिघडली आहे का?'

राजाने विचारलं

काय म्हणून निवेदन कर, महाराज? एकीकड सरकारी नोंकरांना तर दुसरीकडे शिपायांना महिन्याचा पगार नावयाचा आहे. फक्त एक आठवडा उरला आहे. खजिन्यात जवळी रक्कम आहे ती माळघाची सज्जी वायला तरा पुरेल की नाही, सका आहे" प्रधान म्हणाला.

चित्रमेज राजा काही वेळ विचार करून म्हणाला— "ठीक, तर मग उद्यांच दरबार बोलवा, प्रधान! सरकारी नोंकरांवर राज्यातले प्रमुख नागरिक दरबारात हजर राहतील त्याची व्यवस्था करा."

प्रधान म्हणाला— "जी आज्ञा महाराज! असे म्हणत बाहेर आला, परंतु महाराजांनी दरबार कशासाठी बोलवायला सांगितला ते थाला कळले नाही.

राज्यात सर्वत्र दहर्दी पिटविण्यात आली ती ज्या नागरिकांनी एकली स्थाना दरबार कशासाठी बालाविला आहे, कळना म्हणून जो तो आपल्या बुद्धीला वाटस तसा विचार करू लागला. राजा कृपाळू व दयाळू आहे, हे सर्वांनाच माहीत होते. "महाराज बहुतेक सर्व कर काढून टाकायच्या विचारात असावेत!" अशी बातमी पसरली.

दुसऱ्या दिवशी दरबार भरला राजाच सल्लागार मोठमोठ अधिकारी व राज्यातले प्रमुख नागरिक दरबारात हजर होते. चित्रमेज राजा गिहामनावर बसून वसला राजाज्ञा होताच प्रधान दरबारात उभे राहून बोलू लागले.

फार पूर्वी पासून आपल्या राज्यात जा कर प्रजकडून वसूल करण्यात येत होता ती नावापुरता होता. अशा परिस्थितीत कठमसिध्द अशा आपल्या महाराजांच्या कारकीर्दीत सर्व कर अध्याहूनही कमी करण्यात जाल आहेत ही माष्ट आपणा सर्वांना माहीतच आहे. हा नामयात्र कर लावून राज्याचा रक्ष कसा

जालू ठवायचा ही मोठी समस्या आज आपल्या समोर उभी आहे" असे म्हणत प्रधान स्वास घेण्यासाठी थोडा थांबले.

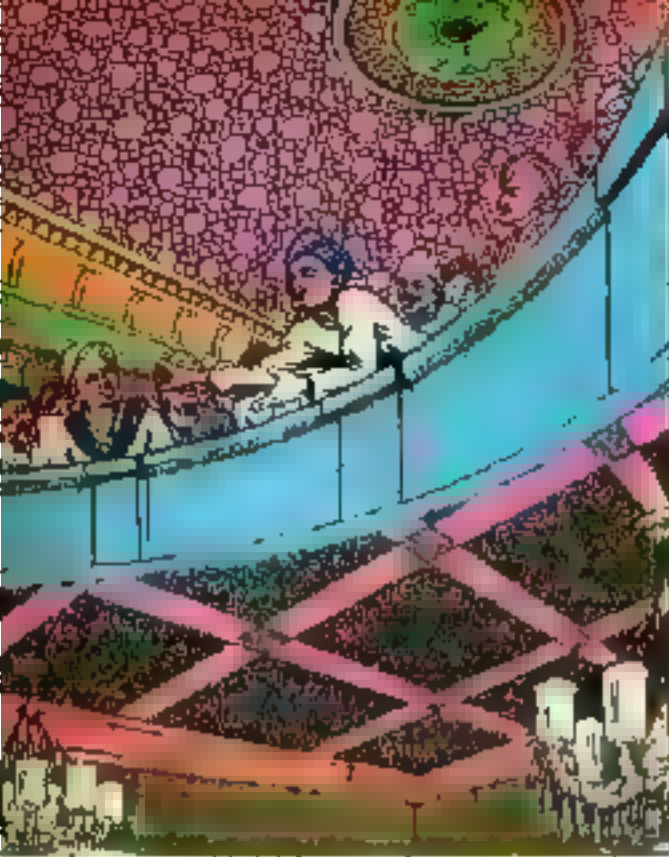
इतक्यात एकावे दरबारात उभा राहून विचारलं— प्रजवर कर लावण नाहीत तर गळ्याका कारभार चालणेच शक्य नाही का?

ती प्रश्न ऐकून सभेत जे कोणी हजर होते सर्व आश्चर्य चकित झाले प्रधान तर थक्क झाले त्याचा स्वतःचा कानावरच विश्वास वसला. त्यांनी फक्त एकदांच रमणं प्रदन विचारणाऱ्याकड पाहिलं व म्हणाला— "तर मग तुम्हीच विचार करून पहा! आपल्या राज्याची

दानधर्मवृत्ती सुधमणें पहातच होना म्हणून भक्तिव्यक्तात्म जो परिणाम होणार त्याची थाला चिंता वाटू लागली म्हणून जवळी जेव्हा त्याला सखी मिळे तेव्हा तेव्हा तो राजाला राज्याची बिघडत चालकाली स्थिती समजावून सांग.

परंतु राजा म्हणे "मी शाहीवर अम पयस प्रजच्या हिताची कामेच करण्याचा माझा विचार आहे" एकूण प्रधानाला किती काळजी वाटत असली तरी राजाच्या मनावर त्याचा काही एक परिणाम होत नव्हता.

खजिना रिकामा होत आला होता अ नां गण्य राहिल्यास राज्यावर भक्त

कोंकसम्राज्ञ्या किती आहे? एवढ्या मोठ्या प्रजेला घेणीत व सुखात दिवस काढायचे जाले तर त्यांना कोणकोणत्या सुखनाथीची व्यवस्था करावी लागेल? शरीर स्वास्थ्य उत्तम रहायला औषधपाण्याची व्यवस्था करायला नको का? भुलांच्या शिक्षणाची व्यवस्था करायला नको का? शिवाय परमपुत्राची राज्यावर केव्हा स्वारी होईल हे सांगता येणे शक्य आहे का? शत्रूंचे पारिपत्य करायला सैन्य नको का? कर लावले नाहीत तर ही सर्व कामे कशी पार पडणार? म्हणून प्रत्येक नागरिकाने हे समजून घ्यायला हवे की कर लावण्याची गरज का पडते? कर हा काय

स्वरूपाचा असतो?" प्रधान बालक हाने, त्यावेळी राजा त्यांच्याकडे पहात होता त्यांच्या चेहऱ्यावरून त्याला काही म्हणावयाचे होते हे स्पष्ट कळत होते. म्हणून प्रधान नव्य राहिल.

तेव्हा राजा म्हणाला—"प्रधान म्हणाले ते योग्यच आहे परंतु प्रश्न असा आहे की जे कर कमी करण्यात आले आहेत ते पुन्हा पूर्वी इतके वाढविले तर पुर्वोप्या पद्धतीने वसूल करता येतील का?"

दरबारी परस्परांची बोलू लागले. इतक्यात एकाने उभे राहून निर्भयपणे मुचबिले—"महाराज जे कर कमी करण्यात आले आहेत ते पुन्हा पूर्वी इतके वाढविण्यापूर्वी गंभीरपणे विचार केला पाहिजे. आपल्या राज्यातच नव्हे तर इतर राज्यांतही महाराजांची कीर्ती पसरली आहे. ही गोष्ट दिसून चालणार नाही. कर वाढविले तर महाराजांची कीर्ती काय राखली उडून जाईल. राजाने दिलेले वचन माडण ही मामान्य गोष्ट नव्हे."

राजाला ही सूचना त्याची कानउघाडणी करण्यासाठी केली वाटली कारण तो गादीवर बसला तेव्हापासून त्याची कीर्ती वाढतच गेली होती ती एकदम नाहीशी होण्याची शक्यता होती. म्हणून खजिना इच्छासाठी दुसरा काहीतरी मार्ग काढला

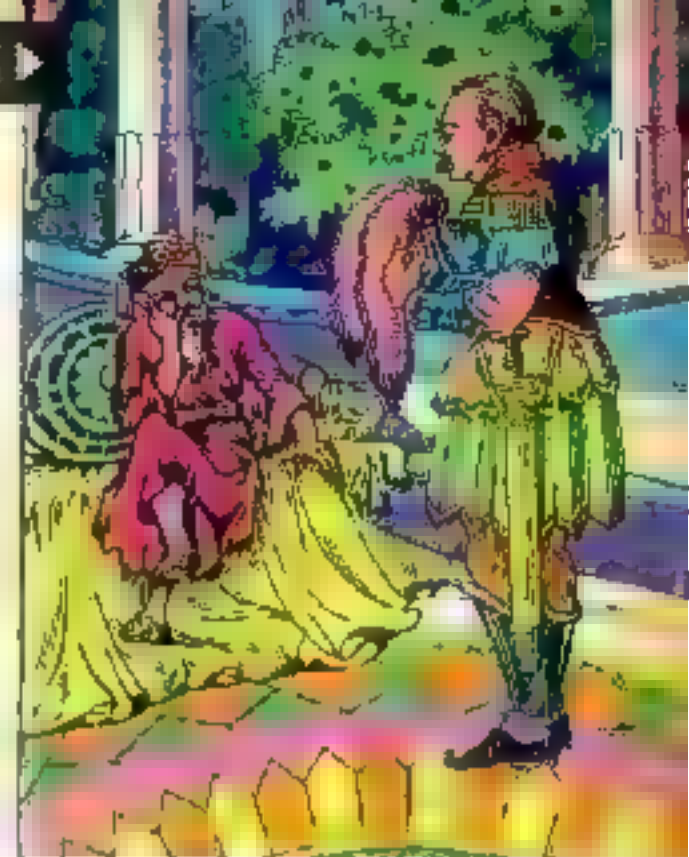
पाहिजे. कर वाढवून चालणार नाही असे कीर्तीचे वादल!

राजा पुन्हा म्हणाला—"मी जमीन महसूल व इतर कर यांच्या संबंधी जो निर्णय केला त्यात काही बदल करण्याची माझी इच्छा नाही. तब्येत कर लावण्याचा प्रयत्न नाही. हा आपला निर्णय निश्चित आहे. प्रधानांनी सर्व परिस्थिती समजावून सांगितली आहेत. तेव्हा तुम्हीच सर्वांनी विचार करून काय उपाय करावा, मुचबाबे"

दरबारात सगळे जातता पसरली. सर्व परस्परांकडे पाहू लागले परंतु काय करावे, कोणाला काही मुचेना. एकदोन मिनिटांनी सेनापती समरसेन उभा राहून म्हणाला—"खजिना भरून काढणे हा काही मोठा प्रश्न नाही. मी तो उपाय मुचबिली परंतु तो उघड सांगता येणार नाही एकांतात निवेदन करू शकून"

सर्व दरबान्यांनी स्वीकृतिमूचक हाळधर बाजविल्या. त्यानंतर बसे ठरले की सेनापतीने त्या दिवशी रात्री दहा वाजता राजोद्यानात महाराजाना एकांतात बटावे आणि उपाय मुचबाबे

ठरल्याप्रमाणे सेनापती समरसेन राजोद्यानात रात्री दहा वाजता महाराजांना बटला व निवेदन केले—"महाराज, आपला

खजिना भरायला फार विचार करावा गरज नाही आतांच्या परिस्थितीत प्र. १८ कडून एक पैसादेखील वसूल करणे शक्य नाही आपल्या समोर हाच प्रश्न आहे ना, की धन कोठे आसवावे? जनतेला मुली ठेवून महाराजांचे राज्य समराज्य म्हणून जमूण्या कोठे राहील? यासाठी मला एक उपाय योग्य वाटतो आहे आपण परमुलुखावर स्वारी करून त्यांचे राज्य लुटावे, आपल्या समोरची समस्या सुटण हा देखील राजधर्मच आहे. याच साठी तर महाराजांनी माझी नमणूक केली आहे व एवढे मोठे सैन्य उभे केले आहे!"

ठीक तर ही सब जबाबदारी तुमचा

आपले सैन्य वाढवायचे शाळ तर नव्या
तहण युद्धकांना सैन्यात भरती करावे लागेल.
त्यासाठी राजाजची गरज आहे तरमग ही
च्या राजमुद्रा आणि तिचा बोग्ग ला
उपयोग करा " असे सावून राजाने आपल्या
बाटातले अगदी कावून सेनापतीच्या हाताने
दिदी

सेनापती राजाचा निराप घेऊन निघून
मला. त्याने सर्व सरदारांना बोलावून
परिस्थिती समजावून सांगितली व म्हणाला-
"सर्व ठीक आहेत, परंतु एक शका राहून
जावे "

सरदारांनी विचारले- "ती कोणती ?"

सेनापती म्हणाला- "आपण सैन्य घेऊन
जवळपासच्या बेटावर स्वारी करणार तो
त्या बेटावरचे जमिने छुटायला. परंतु ती
बेटे काहीच करून त्या बेटावर राज्य
करण्याचा आपला हेतू नाही या कामासाठी
आपल्या जवळ जवळ सैन्य आहे ते पुरेच
आहे. आणखी एक गोष्ट-आपण सैन्य हे
बेटे सोडून जाऊ तेव्हा सधोचो वाट पहात
ससलले राजद्वारी प्रजला बिघवून बंड
करतील तेव्हा आपले महाराज व राज-
परिवार याचे रक्षण काय करणार ?"

'होय, हा प्रश्न खरोखरच विचार
करण्यासारखाच आहे. सैन्यागिवाय राजाची

सैन्य कुचकामाची असते सरदारांनी

'हो हो' म्हटले

सेनापती समरसेन पुढे काही बालणार,
इतक्यात एक बूढ सरदार उच्च स्वरात
म्हणाला- "सेनापती! कुडलिनी देवीच्या
कूपेने मला एक युक्ती सुचली आहे !"

तव्हा सर्व त्याच्याकडे उत्सुकतेने पाहू
लागले तो बूढ सरदार म्हणाला- "ह
पहा कोणत्याही देवात बडाच निवाण उभ
करावयाचे झाले तर त्यासाठी तरण
पिडीलाच पुढे पाऊल टाकावे लागेल
म्हणून मला वाटते की तरण पिडीला
प्रोत्साहन देऊन सैन्यात भरती करावे. हाच
सर्वोत्तम उपाय आहे "

तो उपाय सेनापतींसह इतर सर्व सर-
दारांना कबला. लगेच सर्वांनी परस्परांचा
मस्तका घेऊन हुकूम काढला की राज्यात
पथरा ते चाळीस वर्गांच्या दम्याने जी तरण
पिडी आहेत त्यांनी सैन्यात भरती व्हावे
त्यासाठी राजाजा तयार करून त्याच्यावर
राजमुद्राचा ठसा उमटवण्यात आला

दसऱ्या दिवसापासून राजाचे आज्ञापत्र
घेऊन सैनिक राज्यभर पसरले. आणि
तरण पिडीलांना सैन्यात भरती करू लागले
परंतु काही जणांनी सैन्यात भरती व्हायला
नकार दिला व विनंती केली- "महाराजांनी
साहिब तर चालू कर वाढवावे किंवा

नवीत कर बसवावे आम्ही मानदान देऊ.
परंतु इतर ईशान्वर स्वारी करण्यासाठी
आम्हांला बळजबरीने सैन्यात भरती करून
घेऊ नये आम्हांला आमच्या आडवडिला-
पासून व बायकामुलांपासून दूर आंगून
घेऊन जाऊ नये "

परंतु आज्ञापत्र घेऊन गळत्या सैनिकांनी
सैन्यात भरती होण्याची इच्छा असल्या
तरणांना भरती करायला सुरुवात केली
आणि ज्यांनी नकार केला त्यांना कैद
करून राजधानीत घेऊन आले

बळजबरीने सैन्यात भरती व्हायला ज
लांक तयार नव्हते ते सैनिकांची मजूर
चुकवून रळून गेले आणि राजाकडे आपले

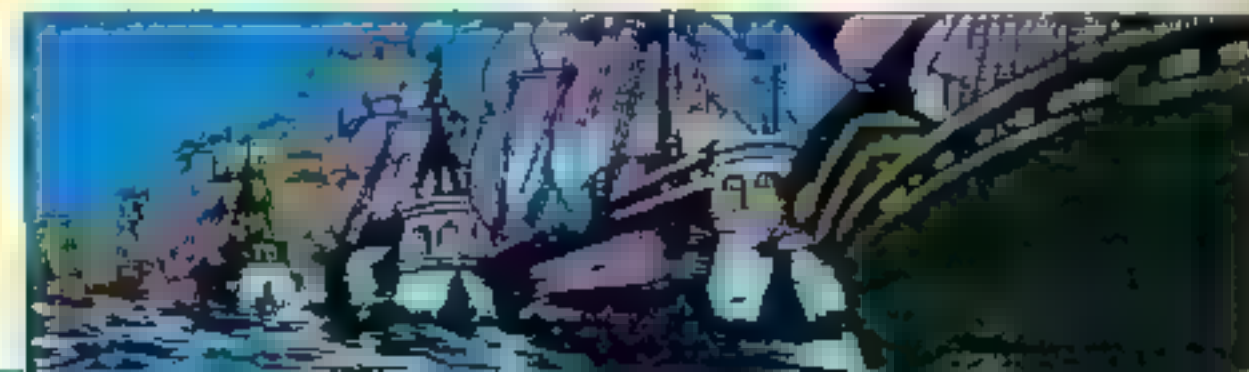
सेनापती म्हणाला ते एकूण राजा काही
बळ विचारात पडला तबेर म्हणाला-
'तुम्ही म्हणता ते ठीकच आहे परंतु त्यात
श्या अडचणी आहेत त्याचा तुम्ही विचार
केलेला दिसत नाही. मुख्य म्हणजे आपल
राज्य हे एक बेट आहे त्याच्या चारी
बाजूला समुद्र आहे. समुद्रापलीकडील
राज्यांवर स्वाभ्या करण्यासाठी युद्धासाठी
किती लागतील व सैन्य किती भाड लागेल,
हा विचार नका का करायला? तुम्ही या
गोष्टीचा विचार केलला दिसत नाही ?"

"महाराज, आपण युद्धासाठी व सैन्य
या सर्वांची जबाबदारी माझ्यावर सोपवावी"
सेनापती म्हणाला.

गान्हाणे बळन गेले. राजाने त्याचे गान्हाणे ऐकून घेऊन त्यांना समजावून सांगितले म्हणाला—“तुमच्या पेकी काही जणांनी मी कर कमी केले म्हणून माफी कीर्ती गाऊन काय मुखां लिहिली आहेत ना? तेव्हा मी पुन्हा कर वाढविले किंवा नवे कर बसविले तर तुम्हाला आपल्या अपकीर्तीची जीते लिहायला सगळी देशां राजा सिद्ध होईल. म्हणून आतां वापुड मी काही कसरत करायला तयार नाही. आम्ही जो निर्णय विला तोच बदलण्याची रीत आमच्या कुळात नाही.”

त्यानंतर लवकरच सैन्याची भरती संपली एक शुभमुहूर्तावर कुंडलनी राज्याचे सैन्य पुढनोकाल चढले.

विजयेंत राजाने आज्ञा काढली—“आता सैन्याने प्रस्थान करावे.” त्याच वेळी आकाशात दक्षिणेकडून अचानक वेगाने एक धूमकेतू उगवला. तो पाहून सर्वे घरघर कापू लागले “हा धूमकेतू अशुभ आहे अ काही करावयाचे असेल ते विचार करून करा.”

राजाच्या बाजूलाच दरबारा ज्वातिका उम होत ते म्हणाले “हा धूमकेतू सकटाची पूर्वसूचना देत आहे मुढनोका बाववा आपण दुसरा शुभमुहूर्त ठरवू.”

ते एकून सेनापती समरसेनला भयकर राग आला तो म्हणाला—“जसच्या अंध विश्वासासभार मान बाकवून आपल्या पराक्रमी सैन्याचा अपमान करू नका धूमकेतू त्यांच्या वाटवर कसा काय जाववा घणार? किंवा त्यांचे कसे काय नुकसान करणार?”

दरबारी ज्वातिच्याने अनेक प्रकारे आपली बाजू समजावून सांगितली परंतु सेनापतीन त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले. राजाने मुखां सेनापतीच्या म्हणण्याला दुजोरा दिला नाइलाज होऊन ज्वातिनी बाजूला सासा

सेनापती समरसेनची आज्ञा होताच मुढनोकाने नांदर उचलण्यात आले आणि जिडे उभारण्यात आली. नौका धूमकेतू उगवला होता त्या दक्षिण दिशेनच अशुकाही धूमकेतूलाच तोंड देण्यासाठी निघाली

(क्रमशः)

पदत्याग

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही

तो जागावळ गेला, प्रेत साद्यावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मौन होऊन स्वशाखाच्या विषोने चालू लागला तेव्हा प्रगत बसलेला वेगळी त्यांना म्हणाला—“राजा, सामान्यपणे प्रत्येक भाणसाला वाटते की जग त्याचा किंवा त्याच्या अंगच्या गुणांचा योग्य भावर करीत नाही भाळकाने नोकराच्या कामाची योग्य ती वास्तवणी केली तर नोकराला किती आनंद होतो? परंतु दयानिधी नावाच्या व्यक्तीच्या योग्यतेची ओळख पटल्यावर राजाने त्याला सर्वांत उच्च पदावर नमलं तर त्याने ते स्वीकारले नाही. तुला कदाळा मळ नवे म्हणून मी दयानिधीची गोष्ट सांगतो, लक्ष दऊन ऐक” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

नेमत्यान सरी

कलिंग देशाचा राजा मार्टंड याच्या पवरी दयानिधी नावाचा एक दमपती होता तो एक शूर योद्धा म्हणून कोठवर कामगिरी बजावू शकेल, हे सांगणे कठीण होते. परंतु तो तेव्ही युद्धाच्या डांबवेबाधा आणि तिरमिराळ्या प्रकारचे प्रसंग उभे राहिले तर त्यांना तोंड कसे धाब्याचे माचाच विचार करी

एकदा राजा शिकारीला निघाला तेव्हा त्याने किल्ल्याच्या रक्षणाची सर्व जबाबदारी दयानिधीवर टाकली बोंजारचा राजा वीरवर्मा याला त्याच्या हेरांकडून राजा आपल्या सर्व शूर व पराक्रमी सरदारांसह शिकारीला गेला जमल्याचे कळले ते

कळताच त्याने कलिंग देशाच्या किल्ल्याला वेढा दिला. दयानिधीने अशी वेळ आली तर काय करावयाचे या गोष्टीचा विचार करून ठेवलाच होता. म्हणून त्याने जमन किल्ल्याच्या रक्षणाचे किल्ल्यात जेवढे सैन्य होते ते आणि इतर तरुण युवकांना जमवून किल्ल्याच्या भितीजवळ उभे केले— आणि त्यांच्या करवी शस्त्रबुद्धी व अग्निबुद्धी बरोबर दगड व शिलांची बुद्धी सुरू केली. शत्रू सैन्याची पांगपाच झाली. जे शत्रू सैनिक मरण पावले दयानिधीने त्यांना मूठमाती जळमी सैनिकांच्या ओवडोपकाराची योग्य ती तजवीज केली

तिकडे राजाला शत्रूने किल्ल्याला वेढा दिल्याचे कळले तेव्हा तो परतला आणि दयानिधीच्या प्रसंगावधानाची व शौर्याची प्रशंसा केली. परंतु त्याने शत्रू सैनिकांच्या ओवडोपकाराची जी तजवीज केली होती ती त्याला आकडली नाही. त्याने त्या सर्व शत्रू सैनिकांना फांशीची शिक्षा दिली.

मार्टंडच्या मनाचे तेवढ्यावर समाधान झाले नाही. त्याने आपल्या सर्व सैन्यानिशी वीरवर्माच्या राज्यावर स्वारी केली. वीरवर्माला राजा असे काही करणार याची कल्पना होतोच म्हणून त्याने आपल्या

बोंजारच्या राजाना मदतीला बोलावून मार्टंडच्या सैन्याचा पूर्ण पराभव केला आणि त्याला कैद केले. दयानिधी निसटून पळून गेला होता तो एका सामान्य नागरिकासारखा वेष घालून राहू लागला

वीरवर्माने कलिंग देशात फिरून कूटमार व जाळपोळ केली. त्याने कलिंगदेश जिकला परंतु तो कलिंगच्या राजधानीला शत्रूची राजधानीच मानीत राहिला

दयानिधीला हे आवडले नाही त्याने धाडसी तरुणांना जमवून गुप्तपणे वीरवर्माची राजवट उलटून पाहण्यासाठी गुप्तपणे योग्य ती तयारी सुरू केली त्याने एके दिवशी रात्री अचानक हत्ता कळत वीरवर्मा व त्याच्या अधिकाऱ्यांना, कैद केले आणि आपल्या राजाला सोडविले

राजा बंदीमुक्त होऊन बाहेर येताच प्रजला घेव चढला प्रजन व मार्टंडच्या सैनिकांनी वीरवर्माच्या सैनिकांची कत्तल केली

मार्टंडला पुन्हा सज्जशस्त्री झाली त्याने वीरवर्माला शिरच्छेदाची आज्ञा काढली आणि त्याच्या अधिकाऱ्यांना फांशी दिला दयानिधीच्या हुशारीची खूप प्रशंसा करून त्याला मुख्य सेनापती नेमल

परंतु त्या दिवशी रात्री दयानिधीने राजाला एकांतत भेटून निवेदन केले—

“महाराज, मला आपण जबाबदारी, आपण मला हे जे मुख्य सेनापतीचे पद देऊ केले आहे, ते पद योग्य तऱ्हेने संभाळण्याची सवती माझ्या अवाप्त नाही.”

राजाने खोल नजरेने त्याच्याकडे एकदा पाहिले व म्हणाला— ‘तर मग डीक, उद्या वजाह्याच्या बात तू माझ्या राज्याच्या सरहद्दी बाहेर चालता हो!’

“जी महाराज!” असे सांगून दयानिधी रात्रीच्या रात्री आपली मातृभूमी सोडून निघून गेला

वेताळ बघवर गाष्ट सांगून म्हणाला— “राजा दयानिधीने पदत्याग करण्याचे कारण काय? त्या पदाची जबाबदारी

सभाळण्याची शक्ती त्यांच्या अंगाने नव्हती का? अशी कठोर शिक्षा दयानिधीच्या कोणत्या व्यसराबाबतल्या त्याला केली? दयानिधीने राजाला जी मदत केली होती ती कधी विसर पडण्यासारखी नव्हतीच त्यानेच खरोखरी राजा मार्तंडला त्याची गादी परत मिळवून दिली होती. अशा परिस्थितीत एक बलपती म्हणून त्याला राज्यात राहू शकता काय हरकत होती? याने खलट एका क्षुल्लक कारणास्तव की त्याने देऊ केलेले पद दयानिधीने स्वीकारले नाही याबद्दल त्याला इतका राग का यावा? या सर्व शंकांचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू विने नाहीस तर तुला परिणाम माहीतच आहे, तुझ्या बोक्याची शंभर शकल होऊन तुझ्या पायांवर लोळू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला—"दयानिधी एक मोठा राजभक्त होता म्हणून त्याला राजाने त्या मोठ्या पदावर नेमले होते. परंतु दयानिधीने राजाने दाखविलेल्या प्रेमादराचा तिरस्कार केला त्यावकून राजाला वाटलं

की दयानिधीच्या मनात राजभक्तापेक्षा देशभक्तीची प्रेरणा जास्त आहे शिवाय दयानिधीच्या मनात मानवतेचा अंश जास्त होता म्हणूनच तर त्याने मृत सैनिकांना मूठमाती देऊन बसणी सैनिकांच्या ओवष-पाण्याची तजवीज केली होती. बोरवर्मान प्रजापीडन केल नसतं तर कदाचित दयानिधीने राजा मार्तंडला त्याचे राज्य परत मिळवून देण्याची बटपट केली नसती हे राजाने आळखलं म्हणूनच त्याने त्याला हत्यारीची शिक्षा केली. एका देशभक्ताला तो सर्वात मोठा दंड होता राजाने असा दंड दिला नसता व दयानिधीला सोडून दिले असते आणि पुढे त्याच्या राजवटीत प्रजेवर काही अत्याचार झाले असते तर दयानिधीने राजाला गादीवरून काली खेचायला मागेपुढे पाहिले नसते. म्हणून राजाने तो निर्णय घेतला

अज्ञात-हेने राजाचे मोन भंग होताना वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला व झाडाळा जाऊन लोबकळू लागला (कल्पित)

"कोठवर पस आले?" पतीला हातपाय बुजवता पाणी देत गौरीने विचारले

"उमेश हातपाय धुवून आल्यावर पाणी पिऊन म्हणाला—"बरपत्ताला रागिणी पसंत आहे, परंतु वहा हजार हुडा मागत आहेत!"

ते ऐकून गौरी चकित होऊन पतीकडे पहात राहिली. रागिणी त्याची एकुलती एक लेकर होती. तशी ती फार सुंदरही नव्हती. चार मुलीत एक होती. रागिणी जन्मली तेव्हापासून उमेशने तिच्या लग्नासाठी जी वाढी शक्य जमविली होती ती एकूण पाच हजारच झाली

रागिणी दाराआडून आईवडिलांचे बोलणे ऐकत होती आणि रागाने म्हणाली—"जी व्यक्ती फक्त हुंड्यासाठी माझ्याची लग्नाला तयार नाही, तो मला पसंत नाही"

"तुला मधे बोलायला कोणी रा सांगितलं? तू आपलं काम बघ!" गौरी मुलीवर राग काढीत म्हणाली त्यानंतर गौरी पतीला म्हणाली—"त्या लोकांना मुलगी तर पसंत पवली ना? मग आपण पैसासाठी जुळून आलेला संबंध तोडायचा का? नंतर मुलीचे लग्न होईल की नाही, शंकाच!"

"मग मी काय करू म्हणतेस? कोणाच्या घरात दरोडा चालू?" उमेशने विचारले. त्या गोष्टीबद्दल बोधांत बराच वाद-विवाद झाला. हुळहुळ काळोख पडू लागला इतक्यात दाराची कडी वाजली उमेशान दार उघडले बाहेर कोणी अनोळखी व्यक्ती उभी होती तो म्हणाला—"राम-भाऊ सेटजींनी मी पेटी आपल्याला द्यायला सांगितलं आहे असेही त्यांनी सांगायला सांगितलं आहे की त्यांनी तूत फक्त आठ

हजार रुपयांचेच दागिने पाठविले आहेत शेटजींना पासंबरी काही सांगायचाने आहे का?" या शब्दांपाठोपाठ त्या व्यक्तीने एक पेटी उमेशाच्या हातात दिली.

उमेशाला ते सर्व ऐकून आश्चर्यच आटले. रामभाऊ शेट हे नाव त्याने कधी ऐकलेच नव्हते. म्हणून त्याने त्या अनोळखी व्यक्तीला विचारले—“रामभाऊ शेट?”

उमेश म्हणाला ते एकून त्या नव्या व्यक्तीला थोडी शंका आली त्याने घरासमोरच्या पिंपळाकडे बोट दाखवून विचारले—“शेटजींनी पिंपळासमोरच्या नारायण रावांना ही पेटी द्यायला सांगितली होती आपण नारायणरावच ना?”

उमेश काही उत्तर देणार तिथक्यात गौरी म्हणाली—“होय, होय! कालच दागिने पाठवायला हव होते. उलीर का आला, चवकशी करून ये!”

“बर, करतो चवकशी!” असे सांगून ती व्यक्ती निघून गेली

स्थानंतर उमेशाने बटविही दार बंद केले आणि पेटी उघडून पाहिली. पेटीतले दागिने पाहून शोभा नवरा बायकोचे डोळेच विपून गेले

“माठ हजार रुपयांचे दागिने! मुन्हीचे लग्न आतां झालेच, समजा!” गौरी आनंदाने म्हणाली.

“कोणाचे दागिने आहेत, कोणास ठाऊक? ह्या दागिन्यांनी माझं लग्न कसं काय होणार?” रागिणी म्हणाली

“गप्प बस, मध्येच जाली आहे चोमडेपणा करायला!” या शब्दात बजावीत गौरीने रागिणीला बरस्त पाठवून दिले.

“परमेश्वराने कृपा करून मुन्हीच्या लग्नासाठी हे दागिने पाठविले आहेत आपल्या घरी. दोन दिवसांच्या जात मी हे दागिने वितळवून सोने करून ठेवतो” उमेश म्हणाला.

“परमेश्वराचा अनुग्रह आहे, परंतु तो उपभोगाच्याच मान्य लागत! उजाडेपर्यंत रामभाऊ शेटजींना दागिने उधास्थानी न

पावल्याच कळत उधा तो माणूस यज्जन आपल्याजवळ दागिने मागील. त्याला आपण काय उत्तर द्यायचं?” गौरीने शंका काढली

“तरयग जसं करू या मी ही पेटी माय परसात घेऊन ठेवतो. कोणी येऊन मावू लागला तर असं सांगू, आपल्याला त्या सबधी काहीच माहीत नाही. स्थान ती पेटी आपल्याला जाणून दिली त्यावेळी, कोणी ते पाहिले का?” उमेश म्हणाला.

स्थानंतर शोभा नवरा बायकोनी ती पेटी परसात एका नारळ्याच्या भाळ्यात घेऊन ठेवून दिली.

उजाडतांच कोणी बारासमोर येऊन ओरडून विचाक लागला नवराबायकोने परस्पराना धीर दिला आणि बाराजवळ आलो. रात्री जो माणूस पेटी घेऊन आला होता तोच बारात उधा होता. बाबच्या आवाजात तो म्हणाला—“अहो, काय पण फसलो? गळा कापला की मज्जा! काल जी पेटी मी तुम्हाला जाणून दिली ती पलीकडच्या गल्लीतल्या नारायणरावांची आहे शेटजीं माझा जीव ध्यायलाच निघालं होतं तुम्ही ती पेटी या बघू मुकाट्याने!”

उमेश शांतपणे म्हणाला—“उजाडतांच तू कोठे पिकूनबिऊन तर नाही आलास? उजाडतांच ह्या काय गोंघळ माजविला आहेस तू?”

“अहो, तो वेगळा असेल कोणी! तुम्ही दार बंद करून जात या कसे!” गौरी म्हणाली

ती आलेली व्यक्ती जास्तच मोठमोठ्याने ओरडू लागली उमेश तिकडे घुरलेक करून म्हणाला—“तू काळोखीत ती पेटी कोणाला देऊन आलास ते आम्हांला काय माहीत? आम्ही आपल्या मुलीच्या लग्नासबधी कामात गुंतलो आहो आणि तू उजाडतांच ही काय भानगड घेऊन आला आहेस रे?” गौरीने पण त्याच स्वरात बुजोरा दिला.

“तुम्हाला उगीच त्रास कशाळा? हे लग्न होणारच नाही आहे!” असे म्हणत होणारे व्यक्ती लांबाच्या आडून पुढे आले, ते

पाहून गौरी व उमेकाची लांबे पाहण्यासारखी झाली. वरपिता म्हणाला—'आम्हाला एका पैशाचाही हुडा नको. आम्ही फक्त कुटुंबाचा गौरव आणि रीत म्हणून म्हटलं होतं. तुमच्या प्रामाणिकपणाची ओळख व्हावी म्हणून आम्ही. एक मोठी रक्कम मागितली. आम्हीच हे सोन्याचं पाणी बदविलेलं रागिने तुमच्याकडे पाठविले होते. आतां आम्हाला लोटपासून्या नाण्याची ओळख पटली. तुम्ही मंडळी पैशासाठी कोणाचा गळा कापायलासुद्धा मानेपुढे पाहणार नाही, हे आम्ही प्रत्यक्ष पाहिलं. तुमच्या मुलीतही आई बापाचे गुण उतरलेलं असणार! आम्हांला अशा वराची संबंध जोडायचा नाही.'

इतक्यांत रागिणी अचानक बाहुकन पकन म्हणाली—'अहो, तुम्ही आपला हा निरर्थक तर्क बंद करा पाहू. आईवडिलांचे रंगरूप त्यांच्या मुलांत अवश्य उतरू शकते. त्यांचे गुण उतरतातच असेमान नाही म्हणून मी पहाटच उठून ती पेटो पोलीस ह्दबानावर पोचवून परत येते आहे म्हणून

तुम्ही तुमचा तो सोन्याचं पाणी बदविलेल्या दागिन्याची पेटो पोलीस ठाण्यावर जाऊन घ्या! हे लमून मोडलं तर तेवढ्याने आमचं मांड नुकसान होणार आहे असं वाटून घेण्याचं मूळीच कारण नाही.' असं म्हणत रागिणी परत निघून गेली.

रागिणीच्या लाडके ते शब्द ऐकून उमेका व गौरी धक्का झाले आणि वरपिता मान झाली घालून तेथून निघून गेला.

त्या दिवशी संध्याकाळी रागिणी माडांमा पाणी घालण्यासाठी विहिरीतून पाणी काढीत होती तेव्हा तिचा होणारा पती तेथे आला व म्हणाला—'रागिणी, या सर्व भाग्याकीत माझ्या बाबांनी जे नाटक किंवा कारस्थान रचलं त्याची मला बिलकुल माहिती नव्हती. तुमचा जो अपमान झाला याबद्दल मी क्षमा मागयला आलो आहे. तू जमा करू शकलीस तर मी तुझ्याशी लग्नाला तयार आहे.'

अवरदेव म्हणाला ते ऐकून रागिणी लाजेने मान झाली करून उभी राहिली.

गुन्हेगाराचा शोध

श्रावस्ती नगरीच्या सिंहासनावर प्रसेन-जित नावाचा राजा राज्य करीत असता कोणत्या तरी दूर देशाचा रहिवासी एक ब्राह्मण आला. सुदैवाने त्याला एका बेल्या व्यापाराचा भाषव मिळाला. त्याला दररोज अन्नवस्त्राबरोबर इक्षिणा व इतर भेटीच्या वस्तूही मिळत. तो ब्राह्मण होता एकटा, मग कार्य कसला? म्हणून थोड्याच दिवसात त्याच्या अवळ एक हजार मुक्क-मुद्रा जमल्या. त्या संचाळणे त्याला अशक्य झाले तेव्हा त्याने जंगलात एका जागी त्या पुरून ठेवल्या.

त्या ब्राह्मणाला कोणी अवळचे नाते-वाईक नव्हते, म्हणून त्या ब्राह्मणाने पच-प्राच त्या एक हजार सुवर्ण मुद्रातच सदैव गुरफटलेलं असत. तो दररोज जंगलात एकटा तरी जाऊन त्याने जंगलात पुरून ठेवलेले धन कोणी चोरी करून तर

नेले नाही हे पाहून मनाची कात्री करून घई.

एकदा त्याने नित्याप्रमाणे जंगलात जाऊन पाहिले तर तेथे सोने नव्हते. कोणी कणून चोरून नेले होते. तो कोन्ही हातांनी कपाळ बडबडीत रडत बेडपासारखा राज-धानीत परतला. 'भेटे त्याला तो त्याच्या वर गुदरलेल्या प्रसंगाचे वर्णन करून सांगू लागला. त्याचे सांत्वन कसे करावे कोणाला कळेना.

'माझ सर्वस्वच गेले, आतां मी कातून तरी काय करू?' असे म्हणत तो ब्राह्मण नदीच्या दिशेने पळत निघाला.

त्याच नेळी प्रसेनजित राजा नदीवर स्नान संध्यादि आटोपून बाहेर आला आणि आत्महत्या करायला निघालेल्या ब्राह्मणाला पाहून त्याने त्याचे कारण विचारले—'वेड्या ब्राह्मणा! अशी आत्महत्या करून

प्यायला का निघाला आहेस? राज्यात कांठ चोरी झाली तर चोराचा शोध लावण्याला मी नाही का? मी गुन्हेगाराला पकडतो व तुझे घन देववित्तो. मला ते साम्य झाले नाही तर ते घन मी आपल्या स्वजिन्यातून देववित्तो. तू जेव्हे हे घन पुरून ठेवले होतेस त्या जागेवर क्षुण्साडी काही ठेवले होतेस का?"

"महाप्रभो, मी जे घन पुरून ठेवले होते तेथे जंगली दोडक्याचा एक बेल होता तीच क्षुण् आता तो बेलही त्या जागी नाही." शाहूण म्हणाला

"जंगली दोडक्याचा बेल ही काय क्षुण् झाली? तसले बेल कित्येक असतील!" राजा म्हणाला.

"नाही, महाराज! त्या भागात ताच एक बेल होता" शाहूण म्हणाला

"वर, असं सांग, तू त्या बाजूला जाऊन घन पुरत्याचे कोणाला ठाऊक आहे का?" राजाने विचारले

"महाराज, माझ्या शिवाय जाणली कोणाला ते माहीत असण्याची शक्यताच नाही. माझा असा जगात जाणली आहेच कोण? मी दररोज इकड जातो यतो हे देखील कोणी हिले असलेसे वाटत नाही." शाहूण म्हणाला

राजाने राजवाड्यात परतल्यावर बराच वेळ विचार केला आणि चोराला पकडण्याची युक्ती त्याला सुचली. संध्याकाळ बोलवून म्हणाला— प्रधान, माझी प्रकृती बरी नाही

लवकर वैद्यांना दाखवून घ्यावे, म्हणतो राजधानीतल्या सर्व लहान बोर वैद्यांना बोलवून घ्या" राजा म्हणाला

लवकरच सर्व वैद्य राजवाड्यात दाखल झाले राजाने एककाला बोलवून विचारले—

"काय हो, तुम्ही काय किंवा आपण कोण कोणत्या रोग्याला कोणकोणती औषध दिलात? कोणत्या वनस्पतींचा प्रयोग केलात?" प्रत्येकाकडून उत्तर मिळाले ते ऐकून राजाने त्यांना निरोप दिला प्रघाम ते सर्व पहात होता. परंतु राजा ते सर्व कक्षासाठी करीत आहे, त्याला कळना

संघटी एक बेल बंडून म्हणाला— "महाराज, मातृवत्त नावाच्या एका श्रीमंत व्याप्याला मी एक औषध म्हणून रानटी

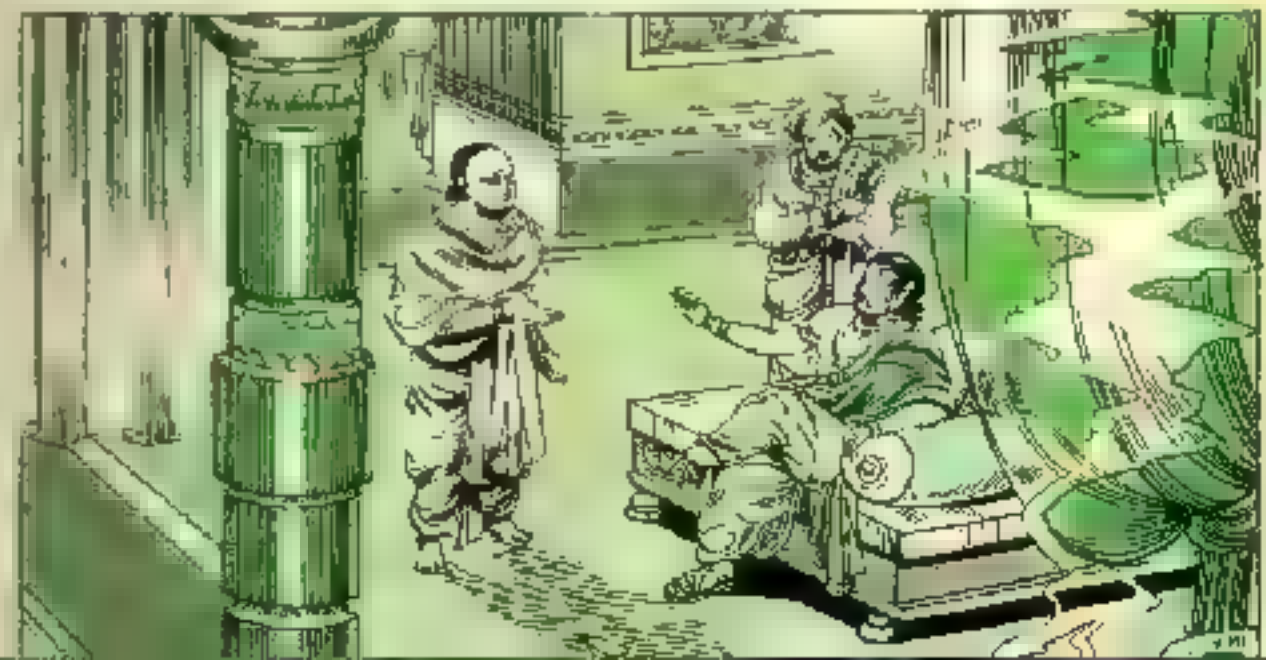
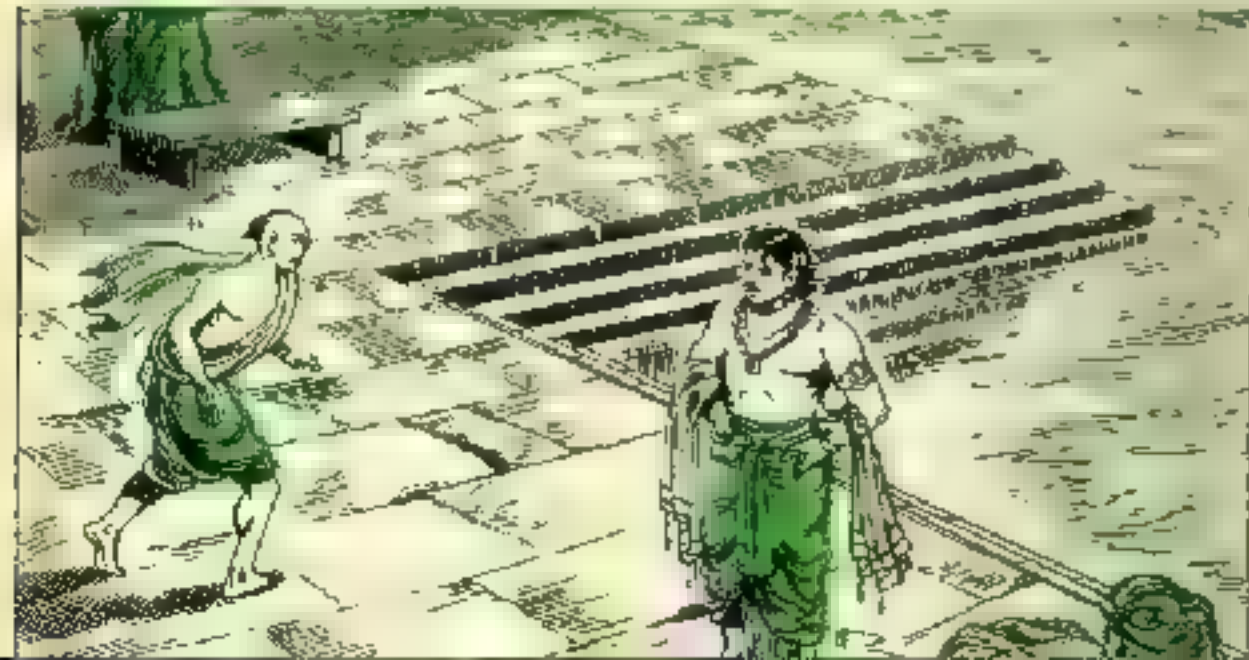
दोडक्याच्या बेल्याचा रस पावला होता" ते ऐकून राजाने जास्त उत्सुकतापूर्वक म्हणले—"अस्स! तो बेल कोठे मिळाला?"

"जंगलात क्षूण फिरल्यावर एका शिंद्याला तो मिळाला, महाराज!" वैद्य म्हणाला

"तरमग तुम्ही त्या शिंद्याला लवकर पाठवा माझ्याकडे!" राजा म्हणाला

वैद्यबुवांचा शिंद्या येताच राजाने त्याला विचारले—"कायरे, काळ जगाळतून तू रानटी दोडक्याचे रोपटे उपटून आणलेस तेव्हा त्याच्याजवळच्या जडुघात सोन्याची माणी मिळाली ती काय केलीस?"

शिंद्याची दातकीळच बसली. भडसळत म्हणाला—"बराच नेऊन ठेवली, महाराज!"

“ती एका ब्राह्मणाची आहेत, ती त्याची त्याला पोचती करायची आहेत घऊन ये” राजा म्हणाला

‘जो हुकूम महाराज!’ असे सांगून पांथ निघून गेला. हे सर्व घडाले व एकदा प्रधान बघलेच उभा होता. त्याला हे कळले नाही की महाराजांनी चोरीचा शोध कसा लावला व चोर कसा सापडला त्याने महाराजांना ते गुपित विचारायचे ठरविले

“महाराज, आपण इतक्या सहजी चोराचा शोध कसा काय लावलात? मला नाही कळले!” प्रधान म्हणाला

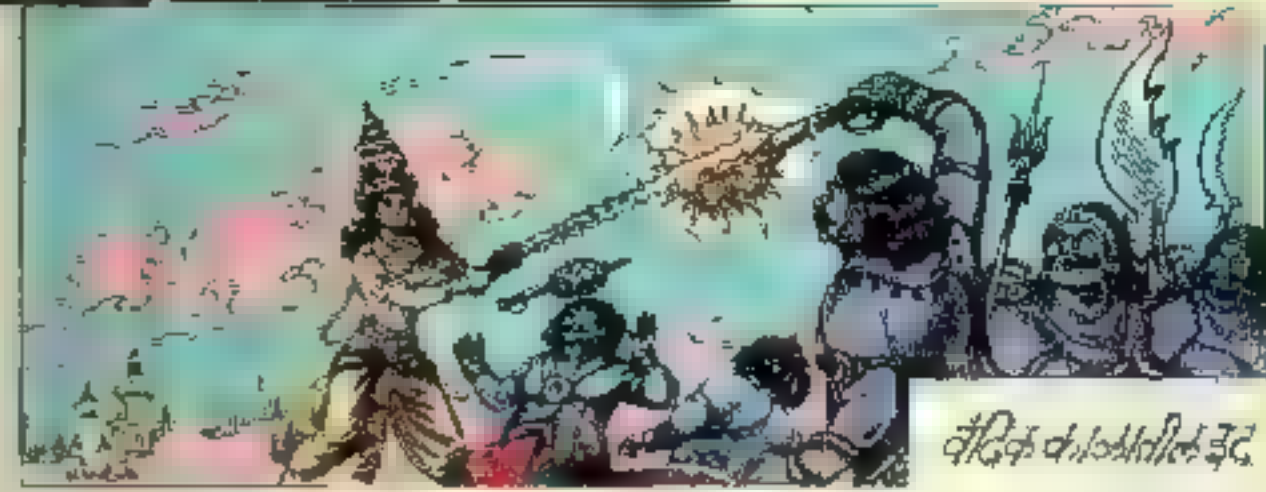
राजा स्मित कळव म्हणाला—“चोरी-विषयी त्या ब्राह्मणाने जे सांगितले त्यावर विश्वास बसलाच मी चोराचा शोध लावायचे मनाशी ठरविले राजधानीत लक्षावधी नागरिक आहेत, त्यांच्या पैकी कोणी एकाने तो चोरी केली असणार, नाही का! तेथे धन पुरलेले आहे हे कोणाला माहित नाही, असे ब्राह्मण सांगत होता त्या विशिष्ट जागी धन आहे हे

माहित नसताना तेथे संपण्याची गरज कोणाला असणार? रानटी दोडक्याची गरज असलेली व्यक्तीच असणार!

“बघला पास आणखी कोठेही रानटी दोडक्याचे रोपटे किंवा वेळ नव्हता. ही गोष्ट सामे लपवून ठेवणाऱ्या ब्राह्मणानेच तर सांगितली ते खरे असले पाहिजे याची मला खात्री होती. शिवाय कसत घन-लाभानेच कोणी तो जागा संपणारा असेल तर तो रानटी दोडक्याचे रोपटे नेघस फकून मिळून गेला असला दोडक्याच्या वेलासाठी संपणाराच कोणी त्या वेला-बरोबर घनमुद्रा बघून गेला असणार!”

“तर रानटी दोडक्याच्या वेलाची एवढी गरज कोणाला असणार? वेलाचाच’ म्हणूनच मी सर्व नैसर्गिक बोलविले रानटी दोडक्याच्या वेलाचा उपयोग ओपधीमाडी करणारा बघ कळताच चोर मुद्रा सापडला यात कठीण असे काय होते, प्रधान?”

ते सर्व ऐकल्यावर राजाच्या कानुर्याची प्रधानाने मनोमन रूप प्रसंसा केली

वैदिक काळातील इंद्र

इंद्र नावाची व्यक्ती वैदिक काळात किंवा त्याच्या पूर्वी एक व्यक्ती म्हणूनच असावी, परंतु कालक्रमाने इंद्रत्व एका पदाचे नाव पडले त्या पदावर आक्रम झालेल्या व्यक्तीत सुशांत, विभू, मनोज आणि अगदी अल्पकाळ टिकलेला नहुष वगैरे होते. असे सांगितले जाई की संभर यज्ञ करणारी व्यक्ती इंद्रत्व प्राप्त करव्यात योग्य समजली जाई

वैदिक काळातील इंद्र व पुराण काळातील इंद्र यात बरेच अंतर दिसून येते. म्हणून वेदकाळातील इंद्र आणि पुराण काळातील इंद्र यांमध्ये इद्रासंबंधीचे वर्णन आपल्याला मिळते त्यांची माहिती आपण निरनिराळी पाहूया.

वैदिक काळातील इंद्र हा मारतवासी लोकांना परम आराध्य होता. ऋग्वेदात इद्राविषयी २५० सूक्ते आहेत. कोणत्याही इतर देवासंबंधी इतकी सूक्ते नाहीत.

शिवाय ५० सूक्तांत इद्राची स्तुती अशात: पाईली गेली आहे इराण देशातून भारतात आर्ये आले त्या पूर्वी पासूनच इंद्र शक्तीचा प्रयोग आढळतो त्याची उत्पत्ती किंवा व्युत्पत्ती कधी झाली, यासंबंधी माहिती मिळत नाही. हे सर्व बघ्यधारे होते नगरांचा संहार करणारे ते पुरंदर होते आणि दानवांचा नाश करणारे पण ते होते पाण्याची सर्व बंधने तोडून ते मुक्त करणारे होते. युद्धात त्यांना पराभव माहितच नव्हता.

वेदांत इद्राच्या अंगप्रत्यंगाचे वर्णन मिळते. त्यांना डोके, धब आणि हात होते. सोमपान करीत असताना म्हणजे त्या सदा-र्मात त्यांच्या मोठ्या पोटाचे अनेक तऱ्हेने वर्णन केले गेले आहे. त्यांच्या ओठांचे विशेष वर्णन आहे (सुविप्र). असे सांगतात की त्यांना आवेश चढला की त्यांची दाढी

खूप हलक असो त्यांचे वेश कपिलवर्णी असत त्याचा वेहूच कपिलवर्णी होता. त्यांच्या अंगाचा रंग सुवर्णासारखा होता, असेही वर्णन कोठेकोठे मिळते त्यांचे हात लांब, बलवान व सुंदर होते त्यांना पाटेळ ने कप धारण करता येत असे, म्हणजे ते कामरूपी होते अत्यंत सुंदर रूप धारण करणे त्यांना सहज शक्य होते.

इंद्राला एक विशेष प्रकारचे वज्रायुध त्वष्टाकडून किंवा काव्य अशनकडून प्राप्त झाले होते परंतु ऐतरेय ब्राह्मणात म्हटले आहे की देवांनी हे आयुध इंद्राला दिले होते इंद्रायुधाचे वर्णन अनेक प्रकारे झाले आहे ते लोखंडाचे (अयस) केलेले आहे,

साव्याचे आहे, चार कडा असलेले, शंबर कडा असलेले, हजार कडा असलेले आहे तीक्ष्ण चार असलेले आहे ते दगडाचे (वदमन पर्वताचे) सुद्धा आहे असेही म्हटले आहे की इंद्राजबळ धनूष्य व बाणही होते त्याचे बाण सोन्याचे होते आणि त्याला शंबर टोके होती आणि हजार पिमे होती याशिवाय इंद्र समसामनुसार अकुश (अथर्ववेदात) आणि जाल याचाही प्रयोग करीत असे.

इंद्राचा रथ मनोवेगापेक्षा जास्त तीव्र गतीने जात असे. इंद्राचे वर्णन 'रथस्थ' असे प्रामुख्याने केले गेले आहे त्याच्या रथाला हरितवर्णी दोन घोडे जुपलेले असत (कोठे कोठे घोड्यांची संख्या शंबर हजार आणि अकराश अशी वर्णिलेली आहे) इंद्राचा रथ आणि घोडे यांची सुष्टी करणारे ऋभू होते

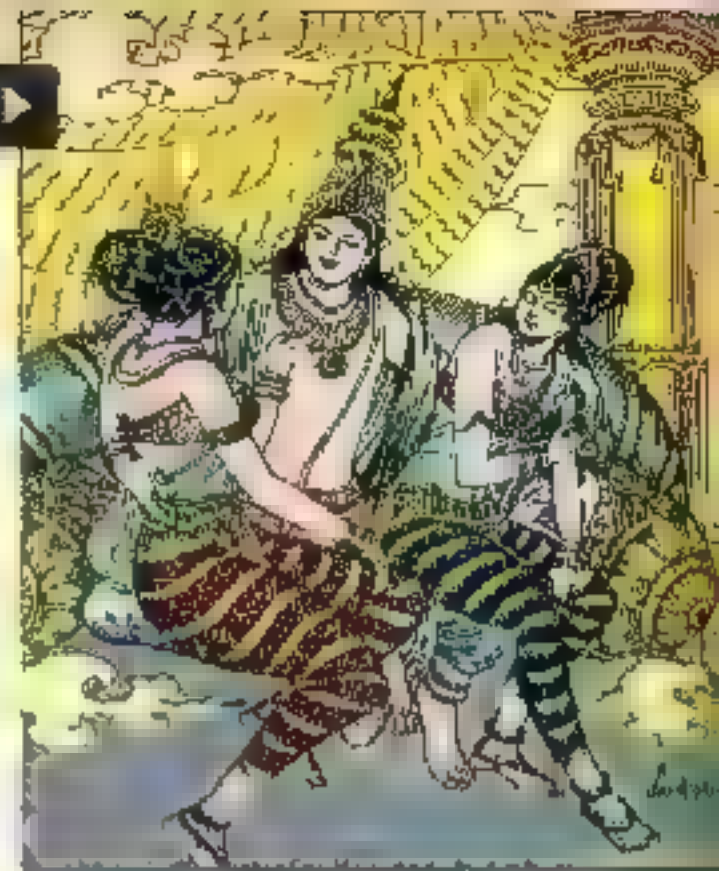
तसे सर्व देव सोमपान करीत परंतु इंद्राला मात्र सोमपानाचे व्यसनच होते एका जागी असे वर्णन मिळते की इंद्राने सोमपानासाठी सोमरसाची चोरी सुद्धा केली होती इंद्राच्या पाळोपाळ देवांत व मानवांत उल्लेख करण्यायोग्य सोमपानाचा व्यसनी मायू होता सोमपान जास्त प्याल्यावर इंद्र आपल्या असाक्षान्य गुस्ती व शौर्याचे प्रदर्शन करी असे वर्णन आहे

ना पुन सुखाचा वध करण्यासाठी निघत वेळी इंद्राने तीन सरोवरांइतके सोमरसपान केले होते. आणि एका संवभति म्हटले आहे की इंद्राने एका घोट्यात ३० सरोवरांइतके सोमपान केले होते (हे सरोवर केवढे होते नकळे)

इंद्राने स्वतः एका सूक्तात म्हटले आहे की सोमपान केल्यावर त्याला काय वाटते? सामान्य मानवाप्रमाणे जास्त मद्यपान केल्यामुळे आजारी पडल्यावर त्याचा इलाज करण्यासाठी इंद्राला 'सात्रामणी' पत्र करावा लागला होता. इंद्र बुधात मद्य घालूनही पीत असे.

इंद्र बैलाचे किंवा म्हशीचे मांस भक्षण करीत असे वेदात दोन संवभति दोन प्रकाराने वर्णन मिळते की त्याने शंबर व तीनक रेडघांचे मांस भक्षण केले होते

३.४ मंडलान काही म्हत्वा आहेत ज्यांत इंद्राने आपल्या अन्नाविषयी वर्णन केले आहे इंद्राने आपल्या मातेच्या पोटी अनेकसंगिक तऱ्हेने जन्म घेण्याचा विचार केला, त्याचा जन्म होताच सर्व आकाश दैदीप्यमान झाले. जन्मधारण करताच त्याने सूर्य मंडलाला हालविले, युद्ध केले त्यामुळे भिजून पृथ्वी आणि पर्वत हादरले सर्व देव त्याला भ्याले. एका जागी वर्णिले आहे की इंद्राची माता गाय आहे. ती गार्हीचे

वासक (गास्ट्रिय) म्हणून जन्मला त्याच्या मातेचे नाव 'निस्टिघी' असे वर्णिले आहे. सायणाचार्यांनी म्हटले आहे की अदिती याचा हाच अर्थ आहे अथर्वण वेदात म्हटले आहे की इंद्र व अग्नीला जन्म देणारी नारी एकाष्टका (प्रजापतीची पुत्री) आहे इंद्र व अग्नीचा पिता एकच होता.

इंद्राने आपल्या पित्याचे पाय धरून त्याला आपटून ठार केले होते

अनेक स्थानी इंद्राच्या पत्नीचे नाव 'इंद्राणी' असे वर्णिले आहे परंतु ऐतरेय ब्राह्मणात इंद्राला प्रसहा व सेना नामक दोन बायका होत्या. काही विद्वानांच्या मते

वेदमहिता व पुराणाप्रमाण सुद्धा शची हीच इंद्राची पत्नी होती. एका जागी असे वर्णन मिळते की इंद्र विलिस्तंग नामक एका असुर स्त्रीवर मोहित झाला होता आणि असुरांमध्ये स्त्रियांबरोबर स्त्रीरूपांत व पुण्यांबरोबर पुरुष रूपात रहात असे.

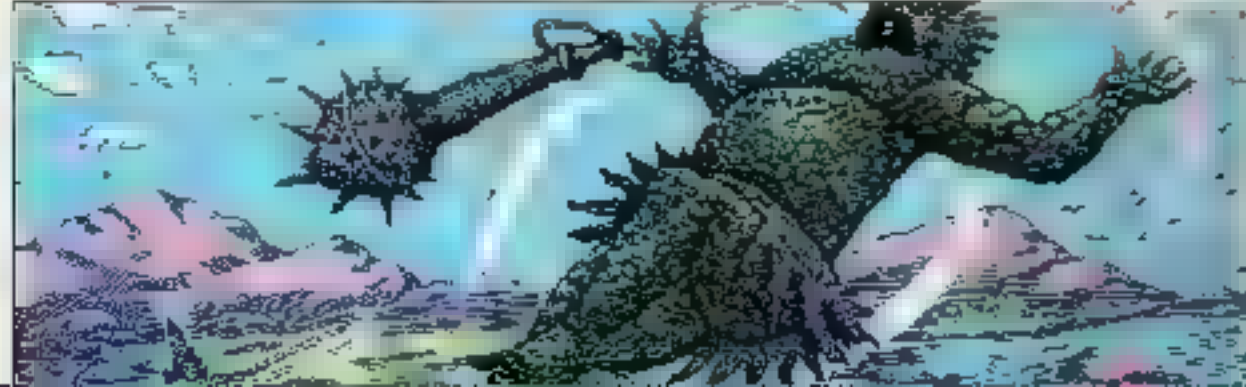
इंद्राचा आरमीय आणि मित्र सहचर भरत म्हणजे बायू होता. त्याने अनेक वेळी युद्धात इंद्राला मदत केली होती.

काही ठिकाणी संदर्भानुसार असे कळते की इंद्र हाच सूर्य आहे. एका जागी इंद्रच स्वतःला मनु आणि सूर्य म्हणतो.

इंद्राचे मोठेपण व शक्तीची फार वाखाणणीत झाली आहे. त्याची बरोबरी करू शकणारी व्यक्ती जन्मास आली नाही व होणार नाही. कोणताही देव त्याच्याहून मोठा होऊ शकणार नाही, बरोबरीमुद्धा करू शकणार नाही. त्याचा पराक्रम असामान्य आहे. त्याच्या आज्ञेचे पालन करण व सूर्य वांता करावे लागते तो सामान्य विद्वत्ताच अधिपती आहे. शक

सचीवत् सन्निवत (शक्तिशाली) वगैरे शब्दांचा प्रयोग फक्त इंद्रासाठीच वास्तु केला जातो. अनेक सदभर्ति 'असुर' म्हणूनही त्याला संबोधन करण्यात आले आहे. (असे सांगतात की वैदिक काळाच्या सुरवातीला 'असुर' शब्द आदरसूचक होता. वरुण व अग्नीला उद्देशून सुद्धा त्या शब्दाचा प्रयोग झाल्या आहे.

सामपात्र करण्याच्या तत्साहाने भरत-गणांना बरोबर घेऊन इंद्र इंद्राचा संहार करण्यासाठी गेला होता. वृत्र हा पाण्याचा अभाव करून दुष्काळ पाडणारा राक्षस होता. वृत्र याचा अर्थ बांध आहे. वृत्रचा अर्थ साप असाही सांगण्यात येतो. म्हणून असे सांगतात की इंद्र नद्यांचे बांध नष्ट करून नद्यांचे पाणी ओकाट सोडले असे पाण्याचा बांध म्हणून झालेली वृत्राची पाठ आणि तोंडावर इंद्राने वज्र प्रहार केला आणि त्यामुळे पाणी बेकामपणाने वाहू लागले. परंतु इंद्र वृत्रासुराचे युद्ध झाल्याचा प्रसंग कोठही येत नाही.

प्राचीन भारताचा नवलपूर्ण गौरवयुक्त इतिहास

कथारूपाने
प्रत्येक महिन्याला सांगतो
चंद्रामामा

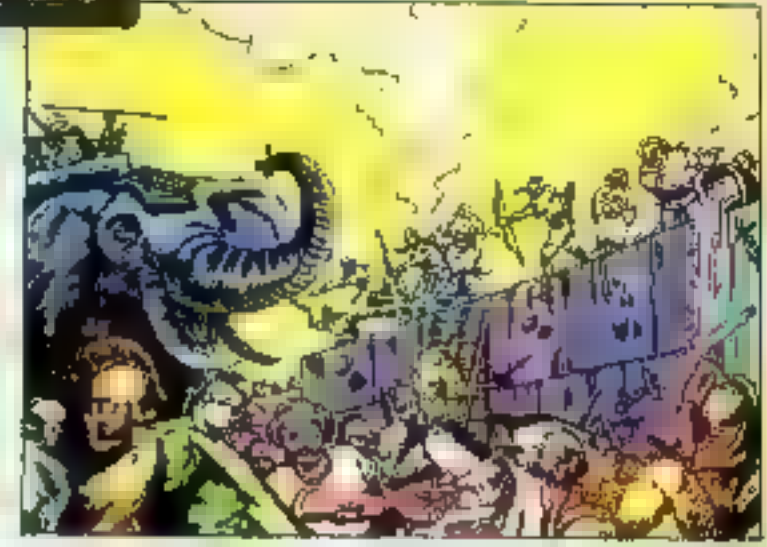

भारताचे सर्वाधिक खपाचे
तालकांचे मासिक

एक दिवशी अश्वमेध विलसा नामक
शेअर नदीच्या दोन्ही काठांवर दोन्ही
देशांच्या सैन्याने युद्ध सुरू झाले

घोर युद्ध झाले अश्वमेध विलसावरला
सैन्याची कम युद्ध करणे हे
सांगितले अश्वमेध विलसावर राजा व पुरुष
सैन्य बांधे शीर्ष पाहून पक्कप झाला

अश्वमेध विलसा एक उपाय केला त्याने
आपल्या सैन्यातील जास्त सैनिकांना
नदीच्या काठांवर पुष्कळ दूर मंडळ मंडी
पार केली आणि पुढे राजाच्या सैन्या-
वर एकदम हल्ला चढविला

राजा पुढे सैन्याचे संकलन स्वतःच
करी. त्याने सैन्याची कधी पाहू शक-
विली नाही त्याच्या मूर्खपण सैन्याने
भकाट दीक सैन्याचा पराक्रमाने होई
दिले

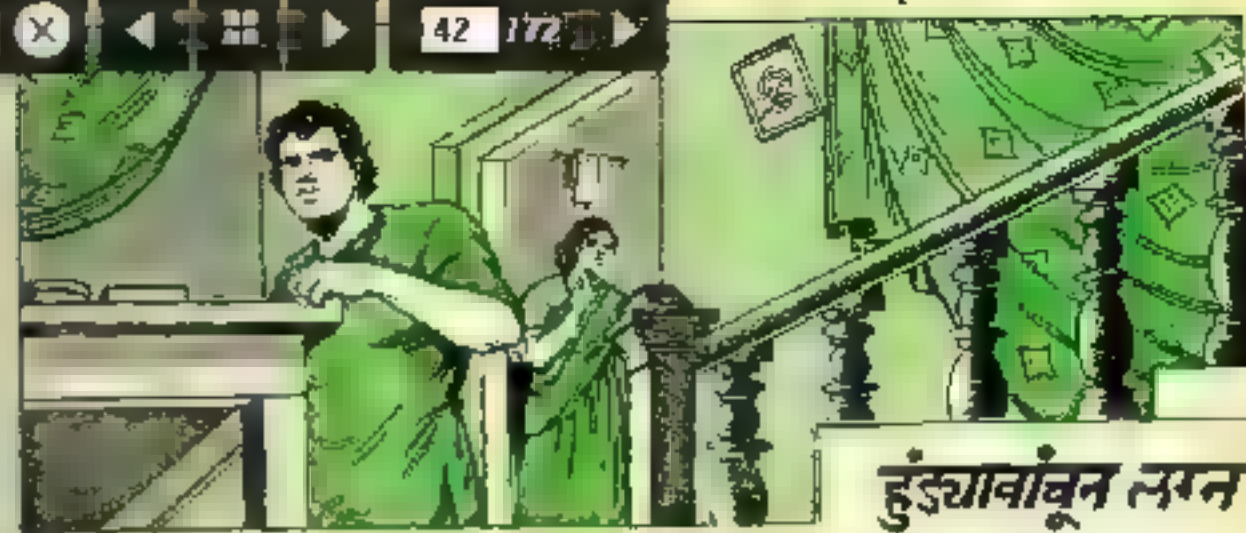
अश्वमेध विलसा पुष्कळा सैन्यातल्या
हत्तींच्या बाहेर म नाता पाटीभागून
पायदंड सैन्यावर हल्ला केला. राजा
पुष्कळा स्वप्नसहो त्याची कल्पना
नव्हती तरी त्याने शौर्याने आपल्या
हत्तींवर रक्षण करण्याचा छत्र
प्रयत्न केला.

राजा पुष्कळा त्याच्या हत्तींची लोकांनी
सल्या दिसा की त्याने युद्ध बांधण्याचे
परंतु त्याने ते मान्य केले नाही. युद्ध
चाळू देवले त्याचे अंशरसक एक-एक
कल्ल घरातीर्थी पडत येले तरी पुढे
युद्ध करीत राहिला अश्वमेध विलसा
ते पहात होते

अलेक्झांडरच्या सेनापतींनी पुरा राजाची चारीबाजूंनी वेढा घालून जेव्हा कैद केले तेव्हा त्याच्या मगावर नऊ बसमा हात्या. तरी तो केवटफवेत मुख करीत राहिला आणि त्यामा उदी करणाऱ्या-पैकी एकाला त्याने ठार केले

हुंड्यावांवून लग्न

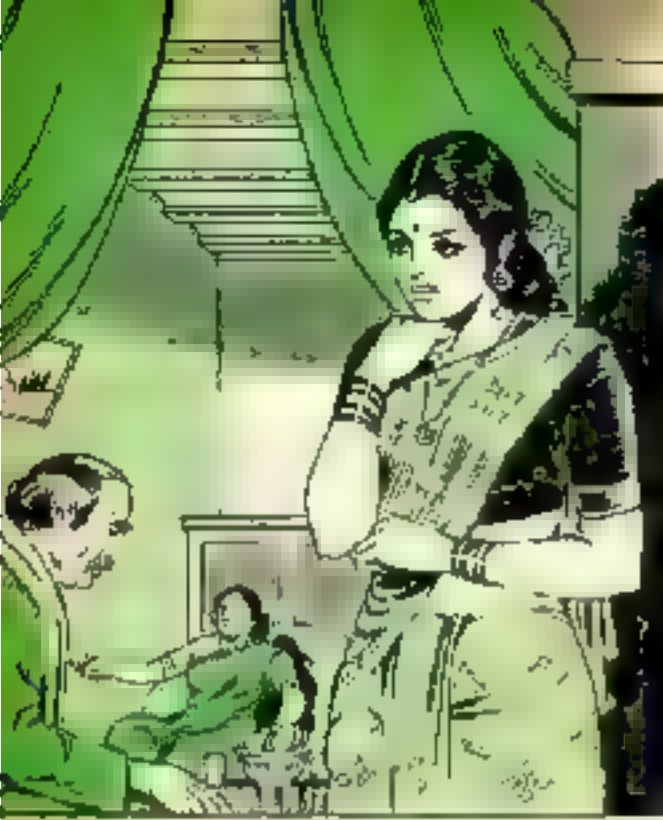
राजा पुसला मुसक्या बांधून अलेक्झांडर समोर आणण्यास आणि अलेक्झांडरने विचारले—'तुला माझ्या हातून कोणत्या गोष्टीची अपेक्षा आहे?' पुरा तत्काळ उत्तरला—'तुला राजास तुमच्या राजाकडून जी आदर व सत्कार होतो, मी त्याची अपेक्षा करीत आहे'

अलेक्झांडरने पुरेपेक्षा जास्त दूर व पराकमी असलेल्या पाहिला नव्हता. त्याने जातदाने पुरेला मुक्त केले आणि मैत्रीचा हात पुढे केला त्यानंतर पुरेने एक स्वतंत्र राजा म्हणून राज्य केले.

लक्ष्मीबाई धीमत होत्या, परंतु योद्ध्या विकट व आणि बोलावला योद्धा बावफळ होत्या. पति निवतले, एकुलता एक मुलगा होता जेवच रामचंद्र. आईच्या जवळी विरह होता मुलाचा स्वभाव. तो सुंदरही होता. आईच्या समोर तोंड उघडण्याची हिमत नव्हती मुलात. रामूचे रूपलावण्य व पैसा पाहून दादातल्या कित्यकांनी त्याला आपली मुलगी घ्यावे ठरविले परंतु लक्ष्मीने पंचवीस हजार हुंडा मागितला. तितका हुंडा देण्याची शक्ती नसतले गावकरी कोणो स्वळाच्या चवकशीला जाल की ते लक्ष्मीच्या विरह त्याचे कान मरून त्यांना परत पाठवीत. लक्ष्मीला तशी धंका माली व ती मुलाला म्हणालीही—'बरे रामू, गावकरी काही इवळावळ तर करीत नसतील?' रामचंद्र जोर करून म्हणाला—'एवढा

हुंडा मागितला म्हणून गावकऱ्यांनी बरे धरलं की काय?' लक्ष्मी विचारत पडली म्हणाली—'बापुड एक पैसादेखील मागणार नाही हुंडाच नको असे सागेन' ते ऐकून रामचंद्राचा खूप बर वाटले. शेजारच्या एका गावी पांडुरंगरावांना सहा मुली होत्या सगळ्यात धाकटी जातकी, नक्षत्रासारखी सुंदर होती चोरल्या पांच जणींची लग्ने करून देऊन एक पैसा-मुंडा हुंडा घायला उरला नव्हता. मुलीचे रूप पाहून कोणी तिला मागणी घालील व एक पैसादेखील हुंडा मागणार नाही, अशी त्यांना आशा वाटत होती. परंतु ती आशा पुरी कधी होणार? हुंडा मिळणार नाही हे कळताच काही आलेली स्वळ परतली पांडुरंगरावांच्या कानावर 'रामचंद्राच्या स्वळाची बातमी आली. त्यांनी लक्ष्मीला

आणि रामचंद्राला, मुलीला पहायला मायला कळविले. दोघांनी येऊन मुलीला पाहिल. जानकीला पाहून रामूला तिच्याशीच त्याचे लग्न व्हावे असे वाटू लागले. लक्ष्मीला ते स्पष्ट जावकळ नाही. मुलीच्या आईच्या भळभात भगळसूत्राच्या धाव्याशिवाय काहीच नव्हते.

"हुंबाबिडा नको आम्हांला!" अस म्हणत थोडा वेळ थांबून लक्ष्मी म्हणाली— "मुलीला पंचवीस सोळाचाचे सांन्याचे दागिने घाला, म्हणजे झाले."

पहिल बाक्य ऐकून पांढुरगरावाचं उच- बळून आलेलं मन दुसरं बाक्य ऐकतांच धपकन खाली बसलं

रामू टचकला— "हुडपाऐवजी असे पैस काढणार आहे वाटत आई?"

"आई, मी गरीब आहे! एवढे सोन काढून मरणू?" पांढुरगराव म्हणाले

"सोनं मी माझ्या अगारकर का घाला- यला सांगते आहे? तुमच्याच मुलीच्या अगारकर नाही का राहणार ते?" अस म्हणत लक्ष्मी बाहेर गेली

आता जानकी आपल्या नशिवात नाही असे वाटले रामूला. मनात आईला तिच्या देत रामू तिच्या पाठीपाठ जाऊ लागला

चडलंला कुत्तात जानकीच्या बोरत्या बहिणीला कळला. त्यांनी आपले दागिने धाकट्या बहिणीला घालून सगळं उरकून घ्यावे व नंतर लक्ष्मीबाईंची समजूत घालावी असा सल्ला बहिऱ्यांना दिला.

"आपल्या इच्छेप्रमाणे मुलीला दागिने घालतो" असा विरोध पांढुरगरावांनी लक्ष्मीबाईंकडे पाठविला. एक सुंदरसूनवाई दागिऱ्यांनी भवून रेंणार या विचारानेच लक्ष्मीबाई फुलून गेल्या

लग्नसमारंभ उरकला. सर्व दागिने घालून जानकी सासरी गेली. तिच्या दागिऱ्यांचे गुपित नवऱ्याजवळ तोड लपटून सांगायला जानकी भीत होती.

दागिऱ्यांशिवाय सासरी गेळ तर बजमान काय म्हणतील, या चोतीन जानकीच्या

अधाविश्वास

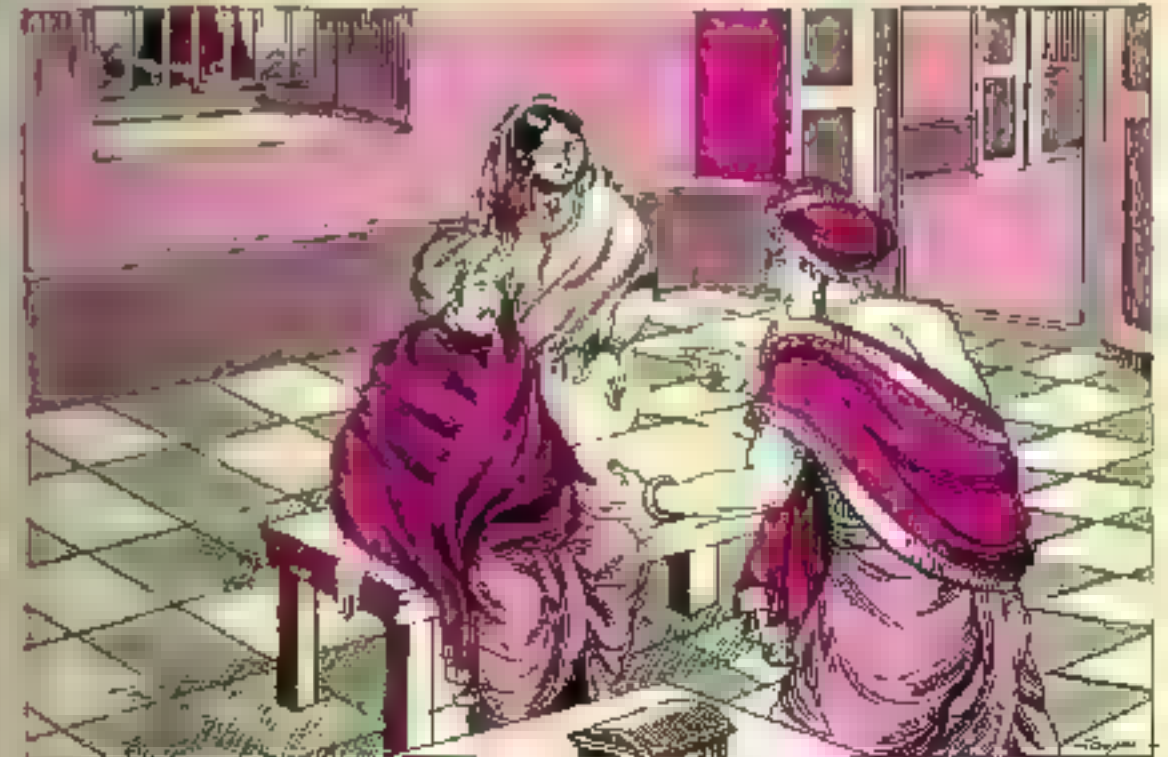
सुभाष श्रीमंत व सुनित्तित होता. परंतु त्याच्या मनात एक अंधविश्वास खोल मुळ धरून बसला होता की शुक्रवारी काही खर्च केला तर लक्ष्मी परात राहणार नाही

एकदा तो बाजारी पडला. रामशास्त्र्यांनी तपासून एक औषध तिहून दिले. परंतु त्या औषधाने आराम पडला नाही. म्हणून त्यांनी दुसरे औषध मिहून देत बजावले— आज्ञेच औषध जाणवून त्या. लक्ष्मी केला तर पिवाला सोका वाहू

"अहो पण आज शुक्रवार आहे, आज खर्च कसा काय करायचा हो?" सुभाष व त्यांनी नाचको म्हणाले

रामशास्त्र्यांना त्या बोटवणाचा समकर राग आला. म्हणाले— "डॉक्टरां सल्ला घायचा तो विचा. पुढे तुमची मर्जी! भाली की तर बाच नाहीतर गांभार या मोष्टीची खर्च झाले, ठागून ठेकतो!"

काइलाज होऊन सुभाषने रामशास्त्र्याला कीचे पैसे दिले. स्वामंथर औषध आणायचा असा विचार कळून विचाला की निवय तर मोडलाच आहे. आणकी थोडा खर्च मासा म्हणून काय हरकत आहे? त्या प्रमाणे औषध घेऊन त्याची तब्येत पूर्णपणे सुधारली. सुभाषचा जीव बाचाऱ्याचा सुभाषपेक्षा रामशास्त्र्यांचाच जास्त मान्य झाला

योद्ध्या वेळाने दाराची कडी वाजली
तिला वाटलं मुलगा परतला असावा. परंतु
एक बुरखेवाला चोर घरात शिरला आणि
सुरा दाखवून म्हणाला-“बोरडलोस तर
खबरदार ! तिजोरीच्या किल्ल्या मकाट्याने
काढ !” लक्ष्मीबाईंनी कापऱ्या हातांनी
किल्ल्याचं जुडगं पुढे केलं. घोराने लक्ष्मी-
बाईंन्हे हात बांधले आणि तिजोरी उघडून
दागिने काढून घेऊन पळून गेला.

धोखाया कैलाने रामचंद्रने येऊन विचारले—
 “काम ग, आई! तू घारे बघ नाही का
 कैलीस?” नंतर आईला त्या करुण
 अवस्थेत पाहून तिचे ह्रास्वन करीत हिला
 मुक्त केले

अरे काय झाल, वाराचे कडी नाजलो
 तर मला वाटलं, तू आलास. म्हणून वार
 उघडलं परंतु कोर शिरला आणि सुरा
 शासकून सर्व तिजोरी रिकामी केली
 आणि मला बांधून ठेवले." लक्ष्मीबाईंनी
 त्यांच्यावर गुदरलेला प्रसंग वर्णन करून
 सांगितला

“दिवस पालटले आहेत, आई! तुम्हाला कधी वाजली म्हणून का कोणी दार उघडत?” असं म्हणत रामूने तिजोरीचे सर्व सामान तपासून पाहिले व म्हणाला— “मग आई! बरं झालं, तुम्हे सर्व दागिने जागच्या जागी आहेत. फक्त जागकीचे दागिने जोरीला गेले आहेत. ती दागिने घालून गली असली तर बरे झाल असते. आपण सांगितलं की तिचे दागिने जोरीला गेले आहेत तर कोणी विश्वास करील का?” राजचंद्रने काळजी पाटण्याचे सोंग करीत विचारले.

“अरे, आम्ही काही हातात करवटी
घरलो नाही व्हायला। मी उद्यां जाऊन
सर्वे पाहिले करवटी घेतले ! ते बोरो गेल्याने
कोणाला कळतां कामा नये ” लक्ष्मीबाई
म्हणाल्या.

जानकीला मुलवा झाला. मुलाच्या
बारण्याला लक्ष्मीबाई गेल्या होत्या व
त्यांनी सुनला सर्व दायिने स्वतःच्या हातांनी
घातले.

अंधविश्वास

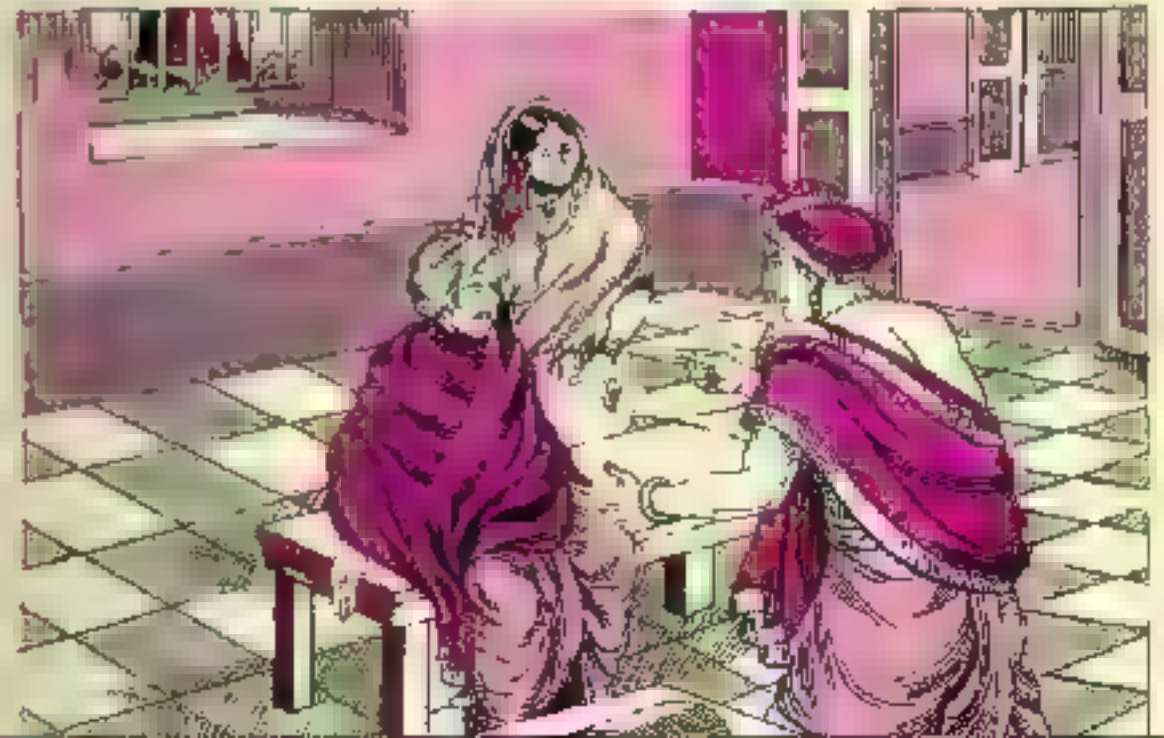
सुभाष श्रीमंत व मुनिस्मिंत होता परंतु त्याच्या मनात एक अंधविश्वास खोल मूळ धक्का बसला होता की शूद्रवासी काढी खर्च केला तर लक्ष्मी घरात राहणार नाही

एकदा तो बाबाजी पङला रामबास्वन्ती सपासून एक औषध लिहून दिले परंतु त्या औषधाने आराम पडला नाही म्हणून त्यांनी दुसरे औषध लिहून देत बजावले— बाबाजी औषध जाणवून घ्या अशीर केला घर जिवाला घेऊन काढे ”

“अहाँ एव लाज सुकवार आवे जाज धर्म कसा काय करायका हो? सुभाष न
र्यानी जायका म्हाणारे

रामशास्त्र्यांना त्या खलेपणाचा भयंकर राग आला म्हणजे— 'डॉक्टरों सज्जा बायला लो विला पुढे तुमची गर्जो' याही की तर बाब ताहीतर गांवघर या गीष्टीची चर्चा होईल, अगुन ठेवतो !"

काइलाश होऊन सुभाषने रामनाथस्वामीा कथि पैरो दिले स्वामंत्तर औषध आणायबा
असा विचार करून निघाला की मित्र तर मोडलाच आहे आणखी मोठा खर्च मात्ता
मृत्यून काय हरकत आहे ? त्या प्रमाणे औषध घेऊन त्याची तळीत पूर्णपणे सुधारली
सुभाषबा औष आचल्ल्याबा सुभाषपेक्षा रामनाथस्वामीाच जास्त भावंड झाला

बायको की भूत?

बाळूचे लग्न मुक्तेच झाले होते. त्याची बायको कामाळीची आठवी होती. म्हणून पाणी भरण्यापासून सर्व कामे बाळूलाच करावी लागत ती शिळघाव भाकऱ्या आऊन शेतावर जायला तिचे तेव्हा पार्वती उठे, ऐन उन्हात सूर्य डोक्यावर आला की बाळू शेतातली कामे आटोपून घरी येई तोपर्यंत पार्वतीचा संपाक झालेला असे ती स्वतः आऊन घेई आणि संपाक झालून ठेवून पुन्हा सोपे. बाळू स्वतःच बाळूच घेई आणि थोडा वेळ आराम करून पुन्हा शेतावर जाई. तो रात्री परत घई तोपर्यंत पार्वती आऊन पिऊन शंजार-पाजारच्या मैत्रिणीकडे गप्पा मारायला निघून जाई

बाळूला तसे जवळचे कोणी नातेवाईक नव्हते. पार्वती सुंदर होती आणि आई-वडिलांची एकुलती एक मुलगी होती.

म्हणून बाळूला तिचे स्वागत पसंत पडत होते आणि स्थाने मागणी बाळूने पार्वतीची लग्न केले होते अर्थातच तो पार्वतीला कधी रागावत नसे. त्याचे सामुरबाब राम-नगराला होते पावी बेलं तर कमीत कमी पांच दिवस लागत त्या गावी पोचायला. म्हणून आलं मनात की निघालं, इतके सोपे नव्हते जाण्याचे

काही दिवसांनी पार्वतीच्या आईवडिलांनी मुलीला माहेरी चार-चिबस पाठवायला कळविले. पोचवायला दुसरं कोणी जाणे शक्य नव्हते म्हणून बाळू स्वतःच बायकोला पोचवून आला. प्रवासातच दहा दिवस निघून गेले. शिवाय सासऱ्याने आग्रह करून जायला दोनतीन दिवस रहायला सांगितले. बाळूने परत येऊन पाहिले तर वातातली कामे तुंबून पडून राहून गेली होती ती पुरी व्हायला पुरा एक आठवडा लागला

त्यानंतर दहा दिवसांनी बाळू काही कामासाठी शंजारच्या गावी गला होता परंतु येत असता त्याला पार्वती एक नवी पेटी घेऊन परत येत असलेली दिसली. तो तर थक्कच झाला

"तू एकटीच कशी काय आलीस? तुला येथवर पोचवायला बरोबर कोणी येणे शक्य नव्हते, तर मला कां नाही कळविलस?" बाळूने विचारले.

"तुम्हाला सांडून मला माहेरी राहवत नाही. शंजारच्या गावापर्यंत एकचच येत होते, म्हणून मी त्याच्या बरोबर आले." पार्वती म्हणाली. त्यानंतर दोघं गप्पा मारीत घरी आली

पार्वतीने उत्तम सैपाक केला व नवऱ्याला वाढले. त्यापूर्वी तिने इतका कागला सैपाक कधीच केला नव्हता. म्हणून बाळू आश्चर्यचकित झाला व त्याला आनंदही झाला.

दुसऱ्या दिवशी उठल्याबरोबर बाळूला हे पाहून आश्चर्य वाटले की दारासमोर सडा व साडफोट झालेली होती आणि डोबो पाण्यात भरलेल्या होत्या. दूध तापलल होते. तो न्हातारीला बसला, तेव्हा पार्वती समोर बोलत बसली होती.

पार्वतीत झालेला तो बदल पाहून त्याला परमानंद झाला. पार्वती बररोज चांगला सैपाक करू लागली व नवऱ्याबरोबर शता-

वर कामासाठी जाऊ लागली. म्हणून तो माठवडा बाळूला केव्हा गेला हे कळलेच नाही एके दिवशी मध्यरात्री बाळूची झोप मोडली. त्याची बायको तिच्या खाटेवर नव्हती. स्थाने खाटेवरच वसून लिबकीतून बाहेर परसात पाहिले. बायली रात्र होती परंतु त्याचा त्याच्या डोळ्यावर विश्वासच बसेना. पार्वती नुमते हात हालवी. बाळूची आपोआप विहरीत जाई व पाणी बर येऊन झोपीत पडे. त्यानंतर केरसुणीच परसात केर काढीत होती.

हे दृश्य पाहून बाळूचे खोन्ही पाय गोळ्यासारखे झाले. पार्वतीचे काम पुरे होऊन ती परत आली तोपर्यंत बाळू खाटेवर

पडला होता. सोपल्याचे सोंग करित होता मध्यरात्रीच सर्व कामे करून टाकून पार्वतीने बाळूच्या शेड्याकडे तिरबून पाहिले. तबरा जागा नव्हता. सोपला असल्याची खात्री झाल्यावर पुन्हा आपल्या खाटेवर सोपली.

दुसऱ्या दिवशी शेतावरून परतल्यावर कोणत्यातरी भूत भात्रिकाळा पार्वतीच्या विषयी सल्ला विचारला असे बाळूने ठरविले होते, परंतु बांधावरून जाऊन येत असल्या सासऱ्याला पाहून बाळू थक्कच झाला.

“तुम्ही एकडे कसे काय? सासुबाईची तब्येत बगैरे ठीक आहे ना? तुम्हांला पाहून

पार्वती चकित हाईल! बाळू सासऱ्याला म्हणाला.

“काय म्हणालात, पार्वती चकित हाईल? बाळोबा, अहो, तुम्ही काय म्हणता आहां, ते मला कळलेच नाही!” सासऱ्यान चकित होऊन म्हटले

“पहिल्याने घरी तर चला, तेथेच काय ते बोलू!” असे सांगून बाळू सासऱ्याला घेऊन घरी परतला.

दाराची कडी वाजवताच पार्वतीने दार उघडले. तिला पाहताच पार्वतीचा बाप मोठ्याने बोरडला—“अग मुली, पार्वती!” आणि त्याला ओंबळ आल्यासारखे झाले आणि तो झाली पडला.

तो आवाज ऐकून सेवारपाचारची मडली गोळा झाली.

त्याच्या सोडावर पाणी शिंपडण्यात आले. तेव्हा सुटीवर येऊन म्हणाला—“अग मुली, तू आपले बघन पाळलेस का?”

तो काय म्हणत होता, कोणत्या सदर्भात म्हणत होता, कोणालाच कळले नाही. परंतु बाळूचा सासरा असे म्हणत परत बाला—“कोहो! मला वाटले हाते, माझी मुलगी आम्हांला कायमशी सांठून गेली. पहिल्याने मी तिच्याशीच बोलणार आहे!” त्याच्या पाठोपाठ सर्व लोक घरात गेले.

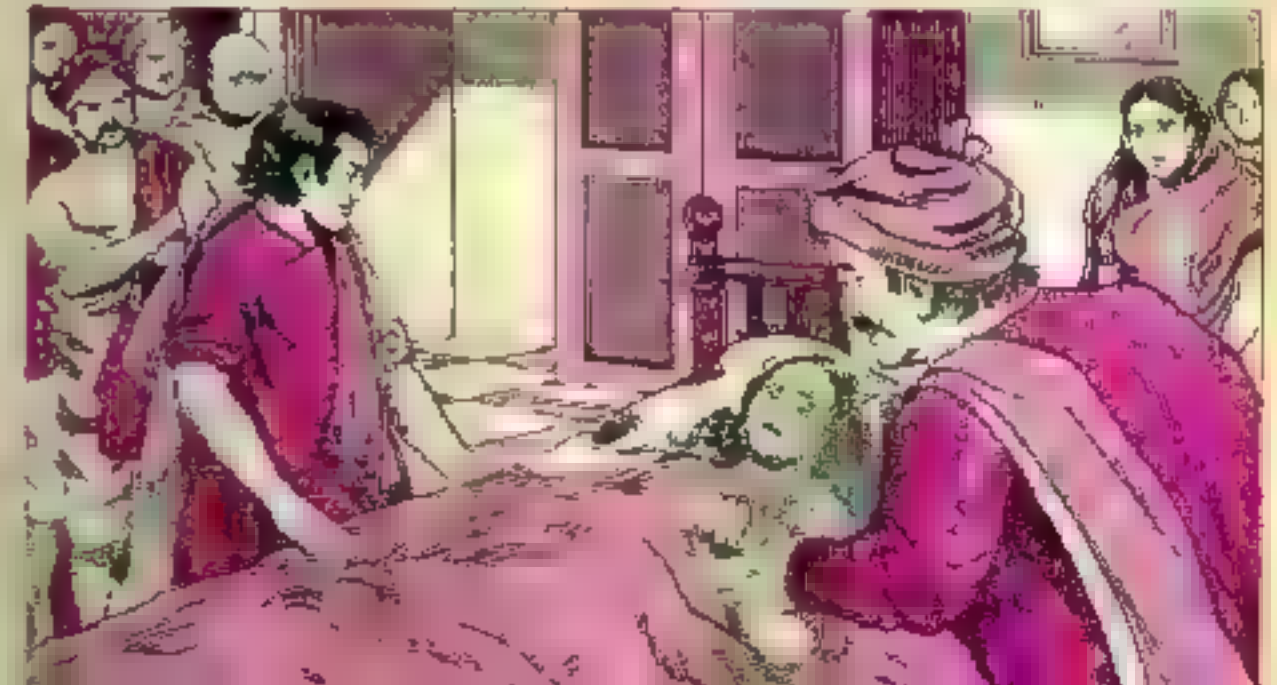
पार्वती बघुद्ध होऊन खाटेवर पडलेला हाती. कोणी तिच्या सोडावर पाणी शिंपले तेव्हा ती सुटीवर आली. चारीवाज्याला जमल्या खाकांना पाहून बाबऱ्या आवाजात ती म्हणाली—“येथ कशी काय आले?”

“अग मुली, मी रघुनाथ, तुम्हा बाबा!” बाळूचा सासरा म्हणाला.

पार्वतीने बाळूला विचारले—“काय हो, हे सर्व काय आहे? मला तर सर्व विचित्रच दिसते आहे.”

बाळूमुद्धा चकित होऊन तिच्या सोडाकडे पहात राहिला. तेव्हा रघुनाथ म्हणाला—“बाळोबा व पार्वती! तुम्ही दोघांनी मुलीच बाबऱ्याचे कारण नाही. काय बदले ते मी तुम्हांला आता सांगतो, ऐका. बाळोबा,

तुम्ही पार्वतीला माहेरी सोडून परतलात त्याच्यानंतर दोन दिवसांनी आम्ही दोघ आर्द्वडील पार्वतीला घेऊन वाठवड्याच्या बाजाराला गेलो. परत येताना ही पट्टत सांगू लागली इकडल्या गोष्टी. त्यावरून आम्हांला वाटले की ही तुम्हांला सुल्ल घायच्या ऐवजी दुःखच देत असावी तिला आम्ही तिच्या त्या बागण्याबद्दल सूप बोललो आणि तसे बागू नये असे तिला सूप समजावून सांगितले. नंतर आम्ही गावाच्या स्मशानापर्यंत आलो तेव्हा पार्वती तितक्यात दुसऱ्या एका बाईसारखी होऊन म्हणाली—“बाबा, मी आपल्या पतीला मुली करीन” मी तिला विचारले—“मुली पण तुम्हा आवाज असा बदलेला का?”

ती म्हणाली—“बाबा! मी बदलले आहे”
तिला पाहून आम्हांला वाटले की तिच्या
अंगात कोणाचा तरी आत्मा शिरला
असावा. तिला कळू न देता आम्ही काही
अस्मं योगेंचा प्रयोग केला. एके दिवशी
ती अचानक नाहीशी, साऱ्या. आम्हाच्या
गावाच्या नदीकाठावर कोणाला तरी
पार्वतीची साडी खोळी सापडली. आम्हांला
वाटले की तिने जीव दिला व आम्ही खूप
रडलो. आजपर्यंत ही गोष्ट तुम्हांला कळ-
वायला आम्हाला भीर होत नव्हता. शेंबटी
हिव्या करून मी तुम्हांला हे सर्व कळवायला
यकत निघालो.”

“बाबा! तुम्ही म्हणता, हे सर्व सरे
आहे का?” पार्वतीने चकित होऊन विचारले.
ते ऐकून बाळू म्हणाला—“होय, सरे
आहे. मला सुद्धा सरी गोष्ट काळज
कळली. माझ्या मनात हे सर्व काय आहे,
हे पडताळून पहावयाचे होते व मी मात्रिका-
कडे जाण्याच्या विचारात होती, परंतु मी
संतावर जाऊन पाहतो तर तुम्ही बाबा!

तुला पाहताच तुझ्या अंगात ज भूत शिरले
होते ते पळून गेले असावे! ते भूत आपल्या
नवऱ्याला मूस खावला निघाले असावे
बापोला दिलेल्या वचनाने पालन करण्या-
साठी ते भूत पतीला सुखी करायला बाल
असावे. तुझ्या आईवडिलांना वाटले की
तुझ्या अंगात कोणाचा तरी आत्मा शिरला.
म्हणून तू त्यांना सांगितल्याशिवाय एकटो
निघून येतोस. तू मेऱ्याची जफबा उडावी
म्हणून त्या आत्म्याने कदाचित तुझे कपडे
नदीकाठी टाकले असावेत त्याच्या मनात
तुझ्या अंगातच कायम राहण्याचा विचार
होता, कदाचित!”

नंतर एकांतात बाळू बायकोला म्हणाला—
“तुम्हाला ते भूतच कितीतरी आगले
होते. तुला कल्पना नसेल ते जाणी किती
सेवा करीत होते ते!” या शब्दात बाळूने
पार्वतीला सर्व वृत्तांत सांगितला.

त्या वेळपासून पार्वती त्या भूतापेक्षा
आस्त जागल्या तऱ्हेने नांदू लागली आणि
पतीला सुखी करू लागली.

पद्मावती

सिंहल देशाचा राजा बृहद्दत्त माला
पद्मावती नावाची एक भुलगी होती.
ती लहानपणापासूनच शंकराची आराधना
करीत असे. एकदा शंकराने प्रसन्न होऊन
तिला दर्शन दिले व म्हणाला—“विष्णूचा
अश असलेली कोणीतरी व्यक्ती तुझा पती
होईल. तस व होतां कोणी पुरुष तुझ्याशी
विवाहाची इच्छा ठेवून आला तर तो स्त्री
होईल.”

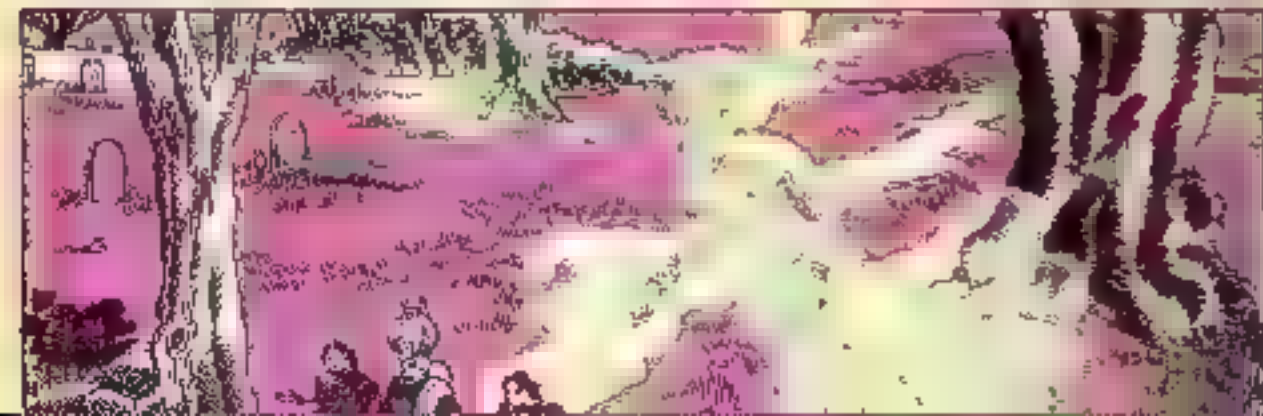
पद्मावतीने ती गोष्ट कधी कोणाला
सांगितली नाही. किन्तु वर्षे लोटली
पद्मावतीचे लग्नाचे वय आले. तिच्या
पित्याने तिच्या स्वयंवराची तयारी केली
आणि राजेंद्रजवाड्याकडे वृत्त पाठवून
स्वयंवर असल्याचे कळविले.

देशोदशाचे राज व राजकुमार पद्मा-
वतीशी विवाह करण्याच्या हेतून स्वयंवराला
हजर झाले. परंतु पद्मावती स्वयंवर मंढपात

यंताच त्या सर्वांना स्त्रीरूप प्राप्त झाले.
अशा तऱ्हेने शंकर म्हणाला होता त्या
पैकी अर्धी गोष्ट सत्य ठरली. परंतु पूर्ण
गोष्ट सिद्ध त्रोटक शकली नाही. कारण
विष्णूचा अश असलेला पुरुष त्या स्वय-
वराला झालेला नव्हता.

पद्मावतीच्या पित्याने दोनतीनदा पद्मा-
वतीसाठी स्वयंवर रचले. परंतु स्वयंवराला
झालेले सर्व पुरुष स्त्री झाले.

पद्मावतीला आतां फार काळजी वाटू
लागली की कदाचित तिचे लग्नच व्हायचे
नाही. एकदा ती राजोद्यानात बसली होती.
त्याच वेळी एक पोपट कोठून तरी उडत
आला आणि माणसासारखा बोलू लागला—
“राजकन्ये, तू अशी चिता का करीत
बसली आहेस? तुझा पती कामदेवासारखा
सुंदर तरुण आहे. मी त्याला तुझ्या जवळ
घऊन घेतो.”

पोपटाच्या तोडचे ते शब्द ऐकून पद्मावतीला आश्चर्याविरोबर आशा वाटू लागली की ठरलेलं अर्थ आतां खरे ठरण्याची लक्षणे दिसू लागली आहेत.

पण हा पोपट कोण आहे असावा?

कंबळपूर मध्ये विष्णुयज्ञ व सुमतो नावाचे एक जोडपे रहात आहे. त्याला कल्की नावाचा एक मुलगा झाला. त्याने परशुरामाकडे सर्व विद्या शिकून घेतली. तो सुद्धा पद्मावतीसारखाच शिवभक्त होता.

त्याच्या मक्तीवर प्रसन्न होऊन शंकराने त्याला वर्णन दिले आणि एक घोडा, एक खड्ग आणि एक पोपट दिला.

लोख पोपट चिंतामन कमलेच्या पद्मावतीला भेटून तिच्याशी बोलला. तिला कल्कीचा वृत्तांत त्याने सांगितला. नंतर परत येऊन कल्कीजवळ पद्मावतीचे वर्णन करून म्हणाला—“राजकुमार, सिंहल राजाची मुलगी पद्मावती एक अपरूप सुंदर स्त्री आहे. तिच्याकून सुंदर स्त्री जगात कोठे मिळणे शक्य नाही.”

ते ऐकून कल्काने तिला पाहण्या पुढील तिची मूर्ती आपल्या हृदयात जसविली. नंतर तो सिंहलद्वीपाकडे निघाला पद्मावती राजोद्यानात स्नानाला गेली होती. तेच तो तिला जाऊन बटला.

पद्मावतीने त्याच्याकडे पाहिले तरी त्याला स्त्रीरूप न मिळालेले पाहून पद्मावतीला वाटले की शंकराच्या बरदानापैकी उरलेलं बरदान पूर्ण होण्याची वेळ येऊन ठेपली आहे. तिने पित्याला ती गोष्ट कळविली.

राजाला परमानंद झाला. ठरल्या मूर्तीवर पद्मावती व कल्कीचा विवाह धाटामाटाने पार पडला. त्या शुभ समयी जे पुरुष दुर्भाग्यवस्त स्त्री झाले होते त्यांना कल्कीने रेवा भरीत स्नान करण्याचा सल्ला दिला. त्या प्रमाणे त्यांनी रेवा भरीत स्नान केले व त्यांना पुन्हा पुरुष रूप प्राप्त झाले.

कल्कि हा कलौला निर्मूल करण्यासाठी जन्मलेला विष्णूचा अवतारच होता.

कालंबीर्यांचा जन्म हेतूय बशात झाला होता.

तो सूर व पराक्रमी होता. त्याला एक हजार हात होते. म्हणून त्याला सहस्र बाहू असेही नाव होते. त्याने असंख्य यज्ञ केले आणि अत्यंत उदारपणाने त्याने दान दिले. त्याच्या मुरूचे नाव दत्तात्रेय होते. त्याचे पीराहित्य झूटू करी. म्हणून कातंबीवांकरांनी अनेक यज्ञ करवून भृगू फार भीमत्त झाला होता त्याच्याजवळ अपार यत्नसंग्रह होते.

कालंबीर्यां यावल्यानंतर त्याचे वंशज यादव व भोमू झाले आणि त्यांनी आपले पुरोहित भृगूवंशीय यांच्याकडे वाचना केली परंतु भृगू वंशियांना जन देव वाचवले नाही. म्हणून त्यांनी आपले घन आयोजागी

पुस्तक ठेवले व स्वतः, गुहात जाऊन लपून बसले.

हेतूयवंशीयांनी भृगूवंशीयांचा पुतळ शोध केला. ब्राह्मण वस्ती निर्जन झालेली दिसली. त्यांनी बराच शिकून जमिनी जणून पाहिल्या तेव्हा त्यांना अपार सधर्मी मिळाली. भृगूवंशीयांचा शोध सांगल्यावर हेतूयवंशीयांनी त्यांच्यावर आपला राग काढला आणि त्यांची कत्तल केली त्यांच्या गरोवर स्त्रियांना सुद्धा सोडले नाही व त्यांच्या गर्भातील शिशूंचाही वध केला.

हे हिंसाकांड त्या भवेनात राहणाऱ्या ऋषी मुनींना पाहवले नाही. ते हेतूयवंशीयांना म्हणाले—“तुम्ही ही क्रूरवृत्ती सोडली पाहिजे ब्राह्मण वंशाचा अशाप्रकारे संहार

करणे चोर पाप आहे. बायकांच्या गर्भातील अर्भकांचा अर्थ करणे घणित कार्य आहे. या पापाचे फळ तुम्हांला भोगावे लागेल.

हैहयवशी त्यांना सांगू लागले—“तुम्ही सर्व चारपुरुष आहा. परंतु भृगुवशीच्या आभय्या पूजकाकडून जे अपार धन संपादन केले ते पुरून का ठेवले? चोरासारखे हे बागले चोरांचा बंध करणे पाप होईल का? आमचे पूर्वज कातंदीये घांती जे धन भृगूला दिले ते त्याच्या मुलांनी पुरून ठेवावे म्हणून दिले होते का? भक्ताचे पौराहित्य करून ब्राह्मणांना जी धनप्राप्ती होते तिचा उपयोग सुख भोगण्यासाठी त्यांनी करावा का? की निधन व मरीबांना

दान करून पुण्य संपादन करावे ते धन राजा, चार किंवा अग्नी हरण करणार नाही का? निवाय जो कोणी धन चोरून लपवून ठेवतो त्याला नरकप्राप्तीचे होते आम्ही आमचे हे पुराहित म्हणून यांच्याकड याचना केली परंतु यांनी आम्हांला धन दिले नाही व पुरून ठेवले. अशा नीच व लज्ज वयस्वींना बंध देणे हा अपराध झाला का?” या शब्दांत चोरी मुनींना उत्तर देऊन कातंदीयेच्या मुलांनी भृगुवशी वरीसर स्त्रियांच्या पोटातील अर्भकांचा सहार बाबू ठेवला.

तेव्हा त्या भृगुवशी स्त्रिया हिमालय पर्वतात पळून गेल्या. धनलोभ मानवाकडून बाहेर ते काम करविले. मानवाचा तो फार मोठा शत्रू आहे. लोभ काम-काबाची शत्रूंपेक्षा भयंकर असतो.

हिमालय पर्वतात गेल्यावर भृगुवशीच्या स्त्रियांनी बारीसारख्या मातीच्या मूर्ती केल्या आणि नदीकाठी त्याची स्थापना करून मृत्यूची वाट पाहू लागल्या.

एके दिवशी रात्री त्यांना स्वप्नात गौरीचे दर्शन पडले. देवी म्हणाली—“तुमच्यापैकी एकीच्या मांडीतून साजा जप जन्म घेईल आणि तुमचे रक्षण करील.” भृगुवशी स्त्रियां शोपेतून जाण्या झाल्यावर त्यांना फार आनंद झाला.

त्यांच्यापैकी एकीच्या मांडीत जरा अरीच एक गर्भ होता व पुत्ररूपे जन्मला. तो सुर्यासारखा तेजस्वी होता. ज्या अत्रि-यांनी त्या मुलाला पाहिले त्यांच डोळ विपूनच बेल माहीत तर कामच फुटल ते त्या मुलाच्या मानला म्हणाले—“माले! आम्ही तुला पाहिले आणि लगेच आम्हांला अर्धवट जाल. तुझा चोरपणा आम्हांला कळला नव्हता. आमच्यावर अनुग्रह करून पुन्हा आम्हांला दृष्टी प्रदान कर. या भयत्वापणा मृत्यू चांगला यापुढे आम्ही ही कुर कुरणे बंद करतो. भृगुवशीच्या उपकाराबद्दल कृतज्ञ राहू आम्ही मूल-पणाने जे अपराध केले आहेत त्यांच्या-बद्दल आम्ही माफी मागतो. आम्ह का

नवदान कर. तू व तुम्हा मुलगा सुखपूर्वक राहील.”

ती स्त्री हैहयवशीयांचे बालक ऐकून चकित झाली म्हणाली—“तुम्हांला अर्धवट का आले, हे मला माहीत नाही. मला वाटते, माझ्या मुलातच तुम्हांला अर्धत्व दिले आहे. तुम्ही दृष्टपणा केलात, धन लोभाने तुम्ही ब्राह्म्या केलीत त्याचे फळ तुम्ही भोगला आहा. तुम्ही भृगुवशीच्या केलीत, बंध ब्राह्मणांचा निंद्यपणे बंध केलात म्हणून तुमचे पारिपत्य करण्यासाठीच या मुलाचा जन्म झाला आहे. जगवंदेच्या अनुग्रहाने हा माझ्या मांडीतून जन्मला आहे. त्याच्या पितरांना ज्या तऱ्हेने मृत्युमुखी पडावे लागले त्याबद्दल या मुलाला भयंकर

राग आला आहे. म्हणून तुम्ही या बासकाचे पाय धरून व त्याचा कोप शांत करा. तरच तुम्हाला वृष्टिनाभ होईल."

माहीला ऊह असेही म्हणतात. म्हणून त्या मुलाचे नाव ओर्य पडले. हैहयवंशीयांनी त्या मुलाअवळ माफी मागितली ओर्य शांत होऊन म्हणाला—"मी देवाचा मिर्णय बदलू शकत नाही. तिच्या इच्छेप्रमाणे जी कार्ये संपन्न होतात त्यांच्याविषयी आनी पुरुष चिंता करीत नाहीत. यापुढे कधी मुनीना त्रास देऊ नका आणि आतां जा."

त्यानंतर हैहयवंशीयांना पुन्हा वृष्टी प्राप्त झाली. ओर्य त्याच्या आईच्या देखरेखीखाली आश्रमातच वाढला.

भरतवशाचा मूळ पुरुष भरत होता. यादववंशाचा मूळपुरुष यदु होता. तशीच हैहयवंशीयांचा मूळ एक कथा आहे. सूर्याच्या एका मुलाचे नाव रेवत होते. तो एका उष्नेश्रवा नामक घाडघावर बसून विष्णूच्या दर्शनास बंकुठलोकी गेला. लक्ष्मी आपला भाऊ (समद्रमघनाभ्याबळी लक्ष्मीबरोबर उष्नेश्रवा जन्मला होता) उष्नेश्रवा बाला आणि त्याच्याबरोबर त्याच्यावर बसून येणाऱ्या एका सदर तरुण युवकाला पाहून त्याच्याकडे पहात राहिली.

"त्रिलोकात दुर्मोळ असे रूपलाचय असलेला एक तरुण युवक घाडघावर बसून येतो आहे, त्याला तू ओळखलेस का?" विष्णूने लक्ष्मीला विचारले.

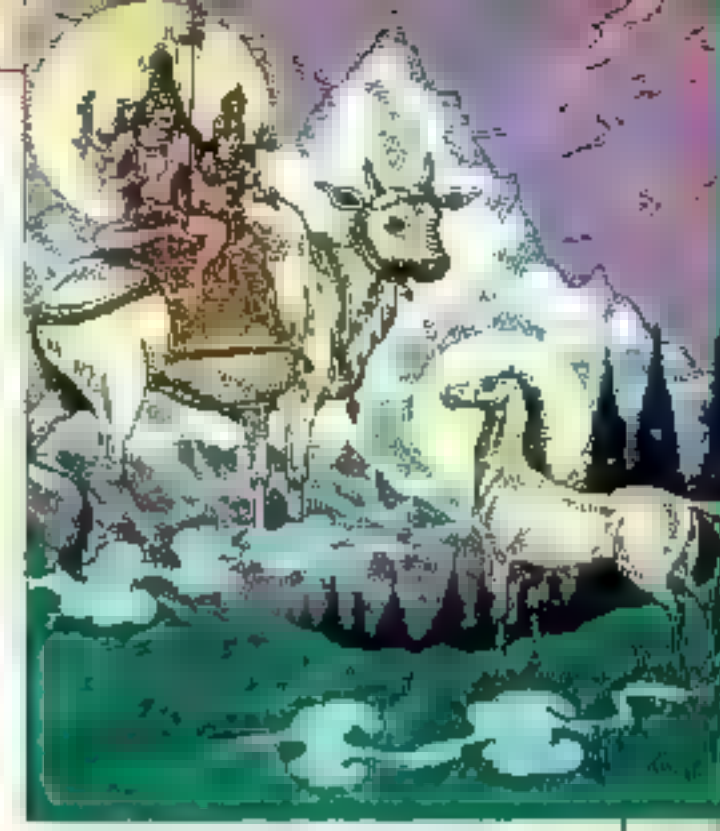
परंतु लक्ष्मी रेवतच्या कमलावभावर भाळली होती. म्हणून तिला पतीने विचारले ते ऐकून बाले नाही. विष्णूने लक्ष्मीच्या मनाची ती स्थिती ओळखली आणि रागाने तिला शाप दिला—"तू अशी टक लावून कोणाकडे पहात आहेस? त्या घाडघाला पाहून तुझे मन त्याच्याकडे आकर्षित झाले आहे. तू रति व रमा नावांनी ओळखली जाऊन चंचलचिंता म्हणून तुझी अपकीर्ती होईल. मूलाकात एका घाडोच्या रूपे तू जन्म घारण कर."

तो सारा एकून लक्ष्मी म्याली. ती रडू लागली आणि विष्णूचे पाय धरून त्याला म्हणाली—"तुम्ही इतक्या निर्दयपणे मला हा शाप दिलात. माझ्या या क्षणिक चंचलपणाचा तुम्हाला इतका राग आला आणि माझ्यावरचे तुमचे स्वाभाविक प्रेम कायमचे नष्ट झाले का? तुमचे हृदय लोण्यासारखे मऊ आहे. तुम्ही कधी शाप दिला नाही. मग आज अचानक असे का मन बदलले? तुमचा विरह मला सहन होणार नाही व मी तत्काळ शाप त्याग करीन. कृपा करून मापमुक्तीचा उपाय करावा."

तेव्हा विष्णूचे मन विरधळून गेले. तो लक्ष्मीला म्हणाला—"तुझ्या पोटी भाड्या आकृतीचा पुत्र जन्मल्याबरोबर तुला सापमुक्ती प्राप्त होईल व तू माझ्याकडे परत येशील."

रेवताने विष्णू रागावला असल्याचे तत्काळ ओळखले आणि विष्णूला प्रणाम करून विष्णूचा निरोप घेतला व आपल्या पित्याकडे परतला. त्याने पित्याला घडलेला वृत्तांत सांगितला. लक्ष्मीसुद्धा आपल्या पतीचा निरोप घेऊन सुवार्णाक्ष नामक स्थानी आली व अकरावे स्मरण करून घाडोरूपे तपश्चर्या करू लागली.

तिच्या तपश्चर्यावर प्रसन्न होऊन अकरा आपल्या कृपमवाहनावर पार्वतीसह बसून

आपल्या गणांसह आला व म्हणाला—"माते तू माझे स्मरण करून कां तपश्चर्या करीत आहेस? मागले ते वेणारा विष्णू तुझा पती. पतिव्रता मारीला पतीहून बोर देवत नाही. शिवाय तुझा पती म्हणजे कोणी सामान्य पुरुष नाही?"

'महादेवा! तू म्हणतोस ते सर्व जरे आहे. परंतु दुर्दैवाने माझ्या पतीनेच मला शाप दिला आहे. त्या शापातून मुक्ती तुझ्या अनुग्रहानेच लाभेल. असा विचार करून मी तुझें स्मरण करून तपश्चर्या केली. मला माझ्या पतीनेच सांगितले की माझ्या पोटी एक पुत्र जन्मल्यावरच मला सापमुक्ती लाभेल. परंतु पुत्रप्राप्ती कधी

पासून हेतूय वशाच्या प्राग्भ हाईल त्यानंतर
तू व तुझे पती वेंकुंडलीकी सुखासमाधानान
रहाल तुला हे कष्ट सहन कराने लागल
त्याचे मूळ कारण तू त्या पराशक्तीला ओळ-
खून तिची आराधना केली नाहीस ह
होय !” अस सांगून शंकरान केलामळाकी
प्रस्थान केल. तेथ पांचन्यावर चित्ररूप
नामक आपल्या एका गणाला आज्ञा केली—
तू वेंकुंड लाकी जा आणि विष्णूला भेटून
सांग की त्यान त्याच्या पत्नीचे तु क दूर
करावे हेही माग की मो हा जो निरोप
पाठावला आहे, त्याच्या मूळाली तुम्हा
पत्निगर्भावरचे प्रेम व भक्ती आहे !”

हाईल हे तू सांग. माझ पती तर वेंकुंड
लोकात आहेत मी या जंगलान एकटी
आहे. मला पुरुषाप्ती कशी हाईल ? माझ्या
तपस्वयेंमुळे तू माझी इच्छा पूर्ण कर तू
आणि माझ पती यात जतर काम ? तुम
स्मरण केल तर त्याचे स्मरण केल्यासारखेच
तर आहे ! म्हणून तू जमा काही मार्ग काढ
की माझ पती मला राऊन भेटतील ” घोडीच्या
रूपान अमलच्या लक्ष्मीने निवेदन केल

मगहा शंकर म्हणाला—“तू काळजी किंवा
चिंता करण्याचे कारण नाही तुझा पती
अववकूपे तुझ्याकड येईल तुला एक मुलगा
होईल. त्याचे राज्य त्रिलोकात स्थापन
होईल त्याचे नाव एकवीर होईल त्याच्या

शंकराच्या आज्ञान चित्ररूप वेंकुंडलीकी
गेली चित्राचे हारपाळक जयविजय शाना
त्याने शंकराचा निरोप घेऊन आल्याचे
काळबायला सांगिले.

अथन आत जाऊन विष्णूला सांगितल
म्हणाला—“भगवान् शंकराचा दूत चित्ररूप
आला आहे मी त्याला आत पाठवू का ?”
त्याने त्याला लगच घळन थायला सांगितल

चित्ररूप आत प्रवेश करून विष्णूला
प्रणाम केला व कुशलवार्ता सांगून म्हणाला—
“भगवा ! महादेवान आपणाला हा निरोप
मांगायला आज्ञा केली आहे -’ आपल्या पत्नी
मीभाय्यवती लक्ष्मी घोडोच्या रूपे कालिंदी
व तपसा नद्याच्या संगमस्थानी ध्यानमग्न

होऊन वसल्या आहेत लक्ष्मीची आराधना सर्वच देव करतात तिच्या अनुग्रहाशिवाय कोणी मानव सुखी होणे शक्य नाही अशी सौभाग्यवती दूर असतां आपणांला तरी तो विरह कसा सहन होतो? सामान्य गृहस्थ सुद्धा पत्नीशिवाय सुखी नसतो. म्हणून माझ्यासाठी आपण लक्ष्मीला नेटून तिचे सांत्वन करावे वक्ष्यज्ञमयी अंज्हां मला पत्नीचा विरह सहन करावा लागला तेव्हा पत्नीविद्योगाचे जे दुःख असते त्याचा अनुभव मला आला म्हणून कोणासाठी पत्नीविद्योग सहन करावा लागला तर त्याचे दुःख मला होते आपण पत्नीप्राप्तून फार विवश वूर आहां या अवधीत आपणांला काय सुख लाभेल? म्हणून आपण वेळ न घालवितां थोड्याच्या रुपे पत्नीला जाऊन भेटावे "

तो निरोप कळल्यावर विष्णू अश्वरूप घेऊन लक्ष्मीकडे गेला. दोघांना एक मुलगा झाला विष्णू लक्ष्मीला म्हणाला—"आतां आपण बेकुठलांकी परतू या. आपण या

मुलाला यथच सोडून जाऊ या. तू थोडीचें रुप सोडून दे!"

"कोणी स्त्री तिच्या पोटी जन्मलल्या मुलाचा असा त्याग करते का? या नदी काठावर या मुलाचे रक्षण कोण करणार?" असे लक्ष्मीदेवी म्हणतच होती, तेवढ्यात तिला दिव्यरुप प्राप्त झाले तिला म्यायला विमानही आले.

लक्ष्मी आपल्या मुलाला थोटाशी घेऊन म्हणाली—"हा मुलगा तर सर्व तन्हून तुमच्या सारखाच आहे! मी याला सोडून जाणार नाही. आपण तिथे जाऊ या."

"या शिखूच्या हस्ते एका काये सिद्ध झाले आहे. जयातीला तुबंसु नामक एक मुलगा आहे. तो पुत्रप्राप्तीसाठी उपस्थर्वा करीत आहे त्याने या मुलाला घेऊन त्याला वाढवावे तुबंसूकडे पोहोचोपर्यंत या मुलाला कोणत्याही प्रकारचा वास होणार नाही" असे लक्ष्मीच्या मनाचे समाधान ककन घेऊन तिला बरोबर घेऊन विष्णू बेकुठलांकी निघून गेला.

शत्रुत्व

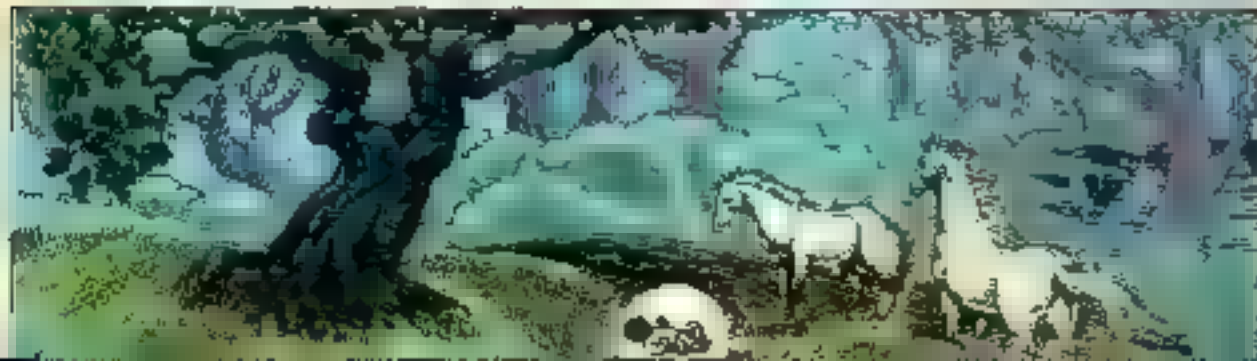
उमा व जाता नेजारीज्वारी रहात. दोघीत कित्येक दिवसांपासून दाट मैत्री होती परंतु काहीतरी धुन्सक कारणावरून दोघींचे परस्परांशी वैर झाले व ते वादतच गेले त्यांची मांडजे त्या कल्लोळारच्या मवं झोकाना एक करमणुकीची गोष्ट झाली परंतु उमा व जाता दोघींच्या नवऱ्यांना ती गोष्ट अपमानाची वाटू लागली बायलांच्या दररोजच्या भांडणामुळे मानधाली झालेली नवऱ्यांना कशी आवडेल ?

आपल्या बायबाने हे वैर मिटविण्यासाठी दोघां पतींनी एक पुतली काढली उमाच्या नवऱ्याने एक कुत्र्याचे पिस्तू आणून पाडले जाताच्या पतीने एक भाटीचे पिरलू आणून ते पाडले. दोन्ही पिस्तू वाटू लागली

काही दिवस ती पिस्तू आपसात भाडत, बागवत खेळत व परस्परांवर गुरगुरत झोकाना ती बंयत वाटे पुढे त्या दोन्ही पिस्तूंना एकाच ताटणीत घासला घाणू लागले शेवळे परस्परांवरचे गुरगुरणे कमी होऊ लागले व पुढे कायमचे बंद झाले दोन्ही पिस्तू चुप खेळत

उमा व जाता दोघींनी लोक मोठमोठ्याने म्हणत ते ऐकले 'अहो, माणसांपेक्षा ही जनावरेच पुष्कळ बरी !'

दोघींनी कानाला कडा लावली व धांवापणे सोडून दिले

अनाथ मुलगा

श्याम आपल्या आईने मुळीच ऐकत नसे तो ठहाणटप्पूपणा करी त्याच्या आईला त्याच्या खट्याळपणा-मुळे फार त्रास सोसावा लागे. मुलाकडे कस हाईल याची काळजी वाटे त्याच्या आईला

एकदा श्याम रूका वडीलघाण्या व्यक्तीशी भांडला व ताडाला आले ते बोलला तो बूड गृहस्थ श्यामला मारण्याच्या विचारात होता समकी त्याच वढी श्यामची आई आली तो मध्य पडली व मुलाला म्हणाली-
"बाळा, तू थारामोठघांच्या ताडाला का लागतोस?"

श्याम म्हणाला 'आई, ते गृहस्थ माझ्याशी नीट बोलत नाहीत व हिडीस फिडास करू लागले माझा अपमान केला"

"बाळा, माणस गरीब आहे! श्रोमत लोक आपल्यासारख्यांना रागावले, त्यांनी

निंदा केली, अपमान केला तरी मी सहन करावयाचा असतो" आई म्हणाली
श्यामला तो सगळा आवडला नाही तो म्हणाला-'समज आई आपण सहन केला नाही तर काय होईल?"

पोटमुद्धा भरणार नाही, बाबा!" आई म्हणाली

मी जर थारामोठघांशी भांडलो तर तू मुद्धा मला जवायला वाडणार नाहीस का?" श्यामने आईला विचारला

आईने श्यामला पोटाशी धरत व पाणावल्या डोळ्यांनी त्याच्याकडे पहात म्हणाली-"बाळा मी का नाही रे खायला घालणार? परंतु मी किती काळ जिवंत राहीन? म्हणून मला काळजा वाटते आहे"

त्या दिवसापासून त्याने एका गुरुजीकडे विद्याभ्यासामे जायला मुरवात केली तरी काणी त्याला विना कारण काही वर वाईट

वाटली तर तो विटवे उत्तर देणाने देई त्याच्या दुर्दैवाने श्यामचे शिक्षण पुरे होण्यापूर्वीच त्याची आई वारली

श्यामला त्याच्या गुरूने समजावून सांगितले-"बाळा रे, तू विद्याभ्यासात हुशार आहेस बोडा कष्ट सहन करून तू मेहनत केलीस तर तुझा विद्याभ्यास पुरा होईल म्हणून तू ही बोन वर्षे वार लावून घेऊन कसा तरी विद्याभ्यास पुरा कर."

अशा तऱ्हेने श्यामने वार लावून घेतले आणि विद्याभ्यास चालू ठेवला. त्या चरंता श्यामला निरनिराळ्या प्रकारची कामे करावी लागत व सोकाची बोलणी ऐकावी लागत. काम नीट केले तरी ऐकावे लागे, चूक केले तरी ऐकावे लागे.

एका बरी श्यामला काढांना पाणी घालायचे काम दिले. घरातली मडळी म्हणायची-"अरे, ऐकू तरी जास्त पाणी घातले तर झाडे कुजून जाणार नाहीत का?" कमी पाणी घातले तर म्हणत-"अरे, एवढे पाणी घालून कसे चालेल? झाडे वाळून जातील की!"

अशा तऱ्हेने श्यामने कोणतेही काम केले तरी लोक त्यात दोषच काढीत. तरी श्याम सर्व सहन करी व तोड उघडून कधी उलट बोलत नसे. हळूहळू त्याच्या सहनशक्ती-बद्दल सर्व गावातील लोकांच्या सोबी वाक्यांपैकी ऐकू येऊ लागली

त्याच गावात एक सधन शेतकरी होता त्याचा रामू नावाचा मुलगा होता. तो

बयाने ध्यामच्या एवढाच होता. कोणाचे बरडावणे किंवा होळे बटाकून पाहणे देखील त्याला आबडत नसे. तो फटकळपणे उत्तर देऊन मोकळा होई

एकदा रामूची आई त्याच्या उर्मटपणा-बद्दल रागावून त्याला म्हणाली-“बाळा, तू ध्यामला पहा जरा. त्याच्याजवळ शीक, पुस्तकाबरोबर कसे वासायचं आणि वागायचं हे तो किती मेहनत करून अभ्यास करतो?”

त्या गोष्टीचा खरेपणा कळाला म्हणून रामू ध्याम काय करतो याच्यावर लक्ष ठेवू लागला. एका बरी ध्यामने रबत मसलेल्या मुलीला जवळून घेतले नाही म्हणून त्या घरचे लोक त्याला रागावले. पुस्त्या घराच्या एडणाच्या मुलीला त्याने जवळून घेतले तेव्हा त्या घरची मंडळी म्हणाली-“कशाळा रे सारखा सारखा येऊन तिला ध्यामची संवय जाबतोस?”

अशा तऱ्हेने प्रत्येक बरी त्याला बोलणी ऐकून ध्यामची लागत व ती प्रत्युत्तर देत नसे

एकदा रामूने ध्यामला विचारलं-“ध्याम, तुझ्या या सहनशीलतेसमोर हात टेकलं, बाबा! तू हा सर्व सपमान सहन कसा करतोस?”

“लोक रागावतात त्याला कोण काय करणार? त्याचं हृदय कस लोभ्याहून मळ आहे. ते मला पोटभर जेवायला नाही का घालोत? त्यांचे माझ्यावर प्रेम आहे!” ध्याम म्हणाला.

“होम चास गिळायला मिळतात म्हणून त्यांच्या पिण्या का कायच्या?” रामूने विचारले

“माझी आई जिवंत होती तोपर्यंत मळामुळा असल्या गोष्टी सपत मसत.” ध्याम म्हणाला. तेव्हा रामूला अर्धबोव झाला. आईचा त्याला आधार होता. परंतु तो आधार सुटल्यानंतर असाय आल्यावर सहनशक्ती नसेल तर तो कोणाकडे भावणार?

त्या दिवसापासून रामू आईने सांगितल्या-प्रभाणे सहनशक्ती शिकवून जावू लागला.

विलक्षण संवय

गुणवतराव फक्त शिकवून नव्हते. भावंडू व मानव दोघी सुद्धा होते. म्हणून त्यांच्यामुळे कोणाचे नुकसान होई तर त्याबद्दल त्यांना वाईट वाटण्या ऐवजी आनंद होई

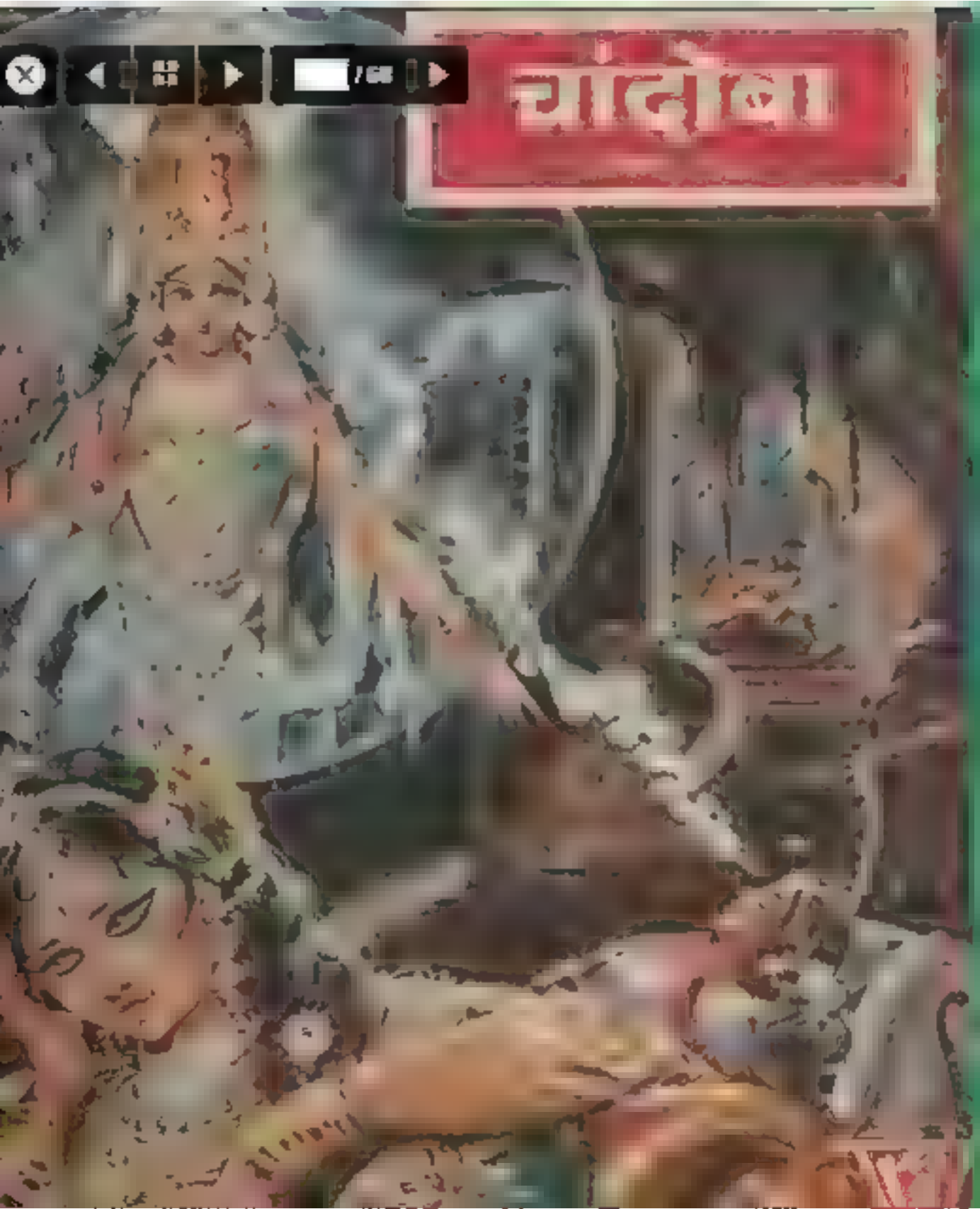
मध्य रात्री दोन तीनदा तरी त्यांचा सोप मांडे तिजोरी उघडून आत डेबेमेळा ऐवज व पैसे घ्याव्याती आहेत की नाहीत लक्षपूर्वक पाहून बत भाणि दार इतके माठघाने बंद करीत की त्याचा आवाज ऐकून गंजारपाजारच्या लोकांच्या सोपा मोबत

संजान्यानी तक्रार केली की तुमच्या मुळे रात्रभर सोप जागसो नाही तर ते मनातल्या मनात गुदमन्यातारचे हसत व म्हणत-“अहा मी तरी काय करू? तिजोरीचे दार घट्ट बसण होत, म्हणून एवढा आवाज झाला.”

गुणवतरावांच्या गंजारी एक गानेबाजक झाला. ती रात्रभर जागा होता त्याने गुणवतरावांच्या शिष्या सर्व शांतपणे ऐकून घेतले व दुसऱ्या दिवशी गुणवतरावाना म्हणाला-“अहा तुम्ही आपल्या गंजान्यावर खराखर उपकारण करता आहात. तुम्ही रात्री ती छटछट करता त्यामुळे गंजारपाजारच्या लोकांच्या घरी चाराची भीती उरली नाही”

तेथडे पुरते गुणवतरावाना गंजान्यावर उपकार होता म्हणून सधरात्रीच्यावेळी तिजोरी उघडण्याचे त्यांनी बंदच केले

प्रश्नोत्तर

पो बुर्गासिस्त

प्र. मने सर्वदा मत व भविष्यकाळातील गोष्टींचाच विचार करते त्यांच्या ने-
पाला कळतील गोष्टींचा विचार का करीत नाही?

उ. मने व भविष्य यांची आळस काणाळाही हाक शकते पण त्यांच्या काळाची व्याख्या करणे
यासाठी असे सदधानभार त्यांचे स्वतःच बंदवते. हे वग त्या दिवस त्यांच्या मने सर्व
त्यांची गोष्टींचा विचार प्रयत्न करतो तेव्हा त्यांना प्रत्यक्ष अनुभव एकदम एक दिवस त्यांच्या
एका गोष्टींचा यांना त्यांच्या काळ म्हणजे सर्वमान्य याच्या गुणवत्तेच्या अन्वयेत प्रत्यक्ष
गोष्टींचा प्रयोग करतो तेव्हा ते पुढे पुढेकाळी नसलेल्या भविष्य काळाची नसलेल्या गोष्टींचा ने पण त्यांच्या
काळ म्हणजे सर्वमान्य असलेल्या

समाजशास्त्रिक दृष्ट्या विचार केला तर भविष्यकाळात सकाळी जेवून कोणी काही गोष्टींचा अनुभव घेत
काही गोष्टींचा काही गोष्टींचा अनुभव घेतला जात असतो आणि भविष्यकाळात असलेल्या गोष्टींचा
येत असतो काही गोष्टींचा एका विशिष्ट क्षणात यांचे अनुभव घेतले जात आहेत. काही गोष्टींचा अनुभव घेत
नाही म्हणजे आपले नसलेल्या विशिष्ट काळाच्यावर असलेल्या गोष्टींचा यांच्या ने अनुभव घेतले
आपल्या गोष्टींचा विशिष्ट काळाच्यावर आहे असलेल्या गोष्टींचा आपण अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा
हो गोष्टींचा गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.

मनाला ही जो अनुभव होतो तो अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
किंवा भविष्य काळात प्रत्यक्ष होतो शक्य नाही. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
मने सर्वदा अनुभवांचाच विचार करते म्हणून जो अनुभव प्राप्त केला जातो त्याचा प्रत्यक्ष अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
त्यांच्या गोष्टींचा विचार करणे शक्य असते. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
आपल्या गोष्टींचा विचार करणे शक्य असते. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
अनुभवांचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
अनुभवांचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.

अघटित अनपेक्षित

[८४]

मांजरामुळे निघावाला परत कस आला

हा गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.

नेमके एखाद्याच वृक्ष म्हणतात (तिरंस्त
पाहणे वेळी एखाद्याच वृक्ष म्हणतात). परंतु जे
आपल्याच खोर मनाचे आहत त्यांना सर्व
विशेष माझे घर' वाटते, तेव्हा लक्षात
ठेव, तुम्हाला या म्हणतात मित्र आज्ञास
तसाच आज्ञासून मी म्हणतात मित्र
आज्ञास आहे

हा गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.

हा गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.

हा गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.
आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे. आपल्या गोष्टींचा अनुभव घेतले आहे.

अगल्या एका कोप्यात पीक कापायला तयार असलेले एक शेत आहे. मी दाखवितो तुला ते शेत! हरण कोल्हाच्या बराबर त्या शेतात गेलं. त्या दिवसापासून हरण दररोज त्या शेतात बरायला जाऊ लागले. शेताच्या भासकाने हरणाला घरच्यासाठी शेतात एक जाळे टाकून ठेवले. हरण त्या जाळ्यात सापडले.

"या सकाळीतून आपल्याला मित्राविषयी आणि कोण वाचविणार?" हरणाला वाटले.

इतक्यात कोल्हा त्या बाजूला आला. हरणाला जाळ्यात सापडलेले पाहून तो विचार करू लागला—"काय काय सायला! शेतकरी माला ठार करून घाबे काय."

काढून घईल व आपल्याला घाबे पांढर मांस कायला मिळेल.

कोल्हाला पाहून हरणाला आनंद आला व ते म्हणाले—"मित्रा, तु आपल्या अणकुचीदार सुळ्यांनी हे जाळ तोडून मला सोडव. सकाळीतून मित्राची मुदतसमची सोडवाची, कजे परत करणे वेली विष्काम पावतची, दारिद्र्यात पलीची आणि दु कास बहुमित्राची पारज होते. पुष्कळात, अराजक जसेल तेव्हा आणि रावदरबारी आणि स्मसानात ओ बराबर राहतो ताच करा मित्र किचा वाचव होय! (राजदारे स्मसानेच यः वच्छति स वाचव)."

कोल्हाने जाळ्याकडे पाहिले आणि विचार केला—"या जाळ्याचे बागे बळकट,

आहेत. हरण निसटून जाणे शक्य नाही. नंतर हरणाला म्हणाला—"मित्रा, हे जाळ आतड्यांच्या बाब्याचे आहे. माझ आहे रविवार. अशा पवित्र दिवशी प्राण्याच्या गिरा आतड्यांनी विणलल हे जाळ कसे रे तोडायचे? सर्व जगाला प्रकाश व सभ्यता देणाऱ्या सूर्याच्या मरवाचे हा पवित्र दिवस आठवला जातो. फक्त आज मी तुझ्या इच्छाप्रमाण काही करू शकणार नाही. म्हणून तु अन्यथा मानू नकोस. उद्याम काळी येऊन मी तुझ्या इच्छाप्रमाणे जाळे तोडून तुला सोडवीन." असे सांगून कोल्हा एका शाहील शिकन जपून बसला. शेताचा भासक केव्हा येता आणि हरणाला साकून त्याचे कातडे केव्हा काढून घेतो हे पहात कोल्हा टपून बसला.

सध्याकाळपर्यंत हरण परतल नाही. तेव्हा कावळ्यात त्याचा शोध काढायला सुरवात केली. सध्याकाळी त्याला जाळ्यात सापडलेले हरण दिसले.

कावळ्यात विचारल—"मित्रा, ह काय रे?"

मी तुझा सखा ऐकला नाही, त्याच फळ भागतो आहे! हिलेची मित्राचा सखा जो मातोत नाही त्याला दु ख सहन करावे लागते. त्याची वणा वाडून शत्रूचा आमद होता." हरण म्हणाले.

कावळ्यात विचारल - ती मित्रद्राही कोठे आहे?"

मास मास मिळत या आनंद नाहीत जपून बसता आहे!" हरण म्हणाले.

"मी तुला पहिल्यानच बजावून सांगितलं होतं की दुष्ट लोकांकर विनवास करू नये सज्जनाना दुष्ट लोकांमुक्त कष्ट सहन करावे लागलात समोर सोडू बोलून आहून आपल्या पायाखालाची जमीन जणभारे 'पयोमल विषकुम' असतात हांडाजवळ दूध दिसते परंतु असले कासही विषाचीच असे म्हणत कावळ्याने दीर्घश्वास सोडला व म्हणाला-"दुष्ट कोल्ह्या! तू हे नीच काम करायचे ठरविले आहेस का? तुझ्या घर भरवसा ठेवून की तू संकटसमयी मदत करशील तू मित्राशी वगा केलास तर तुझी कोर्ती बाडल का? हे भूमाते तू अशा विनवास घालण्याचे ओझे किती दिवस बाळगार? दुष्टांशी मैत्री कधी करू नये विनवासघातकी मित्र कोळशासारखा आहे. जळत असताना हात भाजतो व धड असताना हात काढा करतो. परंतु कोल्ह्याची नुमती निंदा करून तरी काय उपयोग? दुष्ट माणूस पहिल्यानच पाय भरतो मंतर सोडगाड

बोलून गळा कापतो. त्याच्या जिभवर अमृत असते, पण पोटात विष असते मित्रा, ऐक! उजाडतांच संतकरी येईल. मी तुमचे रक्षण करू शकणार नाही. परंतु संतकच्याला दुकून येताना पाहून तुला सावध करण्यासाठी ओरडण. तू येत्या-सारखा पडून रहा. मी पुन्हा ओरडलो का तावविशी उठून पळ काढ "

उजाडताच संतकरी आपला सोटा धऊन घाला त्याला दुकूनच पाहून कावळा भारवू लागला. हरण येत्याचे तोंग ककून पडून राहिल संतकरी म्हणाला-"वर शांती तर स्वतःच भरून पडल जाईल!" असे म्हणत संतकरी जाळे बुडवू लागला. हरण जाळ्या बाहेर आल्याचे दिसताच कावळा ओरडला हरणाने उठून घुम ठोकली ते कोल्ह्या होला त्याच झाडीत पळाले संतकच्याने विडून हरणावर आपला सोटा फेकला सोटा हरणाला तर लागला ताडांच कोल्हाड लागला व तो कन्वाड जागच्या जागी मरला पावला

[२]

कुठल्याही दुष्टाने मात पावली व भरवसा भरवशी करू नये या जाणि घेत करू नये कधी कधी की रागाच्या ज्वरानाच रिकार्या होऊ लागता गवापतीच्या घालण्याप्रमाणे १२२ उगाड करू नये वर पाहून एक लहर पावण्याकडून दगुरे धारगाय दिव्याने त्याच कडी रक्षित दिव्याने आकाशात एक धूमकटू दिसला पुढे]

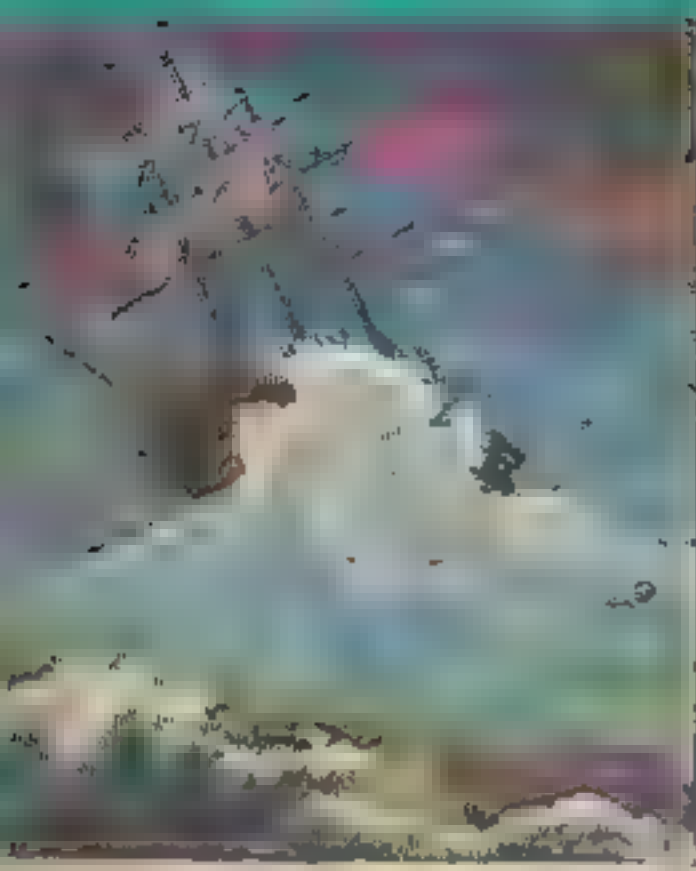

कुठल्याही दुष्टाने मात पावली व भरवसा भरवशी करू नये या जाणि घेत करू नये कधी कधी की रागाच्या ज्वरानाच रिकार्या होऊ लागता गवापतीच्या घालण्याप्रमाणे १२२ उगाड करू नये वर पाहून एक लहर पावण्याकडून दगुरे धारगाय दिव्याने त्याच कडी रक्षित दिव्याने आकाशात एक धूमकटू दिसला पुढे]

कुठल्याही दुष्टाने मात पावली व भरवसा भरवशी करू नये या जाणि घेत करू नये कधी कधी की रागाच्या ज्वरानाच रिकार्या होऊ लागता गवापतीच्या घालण्याप्रमाणे १२२ उगाड करू नये वर पाहून एक लहर पावण्याकडून दगुरे धारगाय दिव्याने त्याच कडी रक्षित दिव्याने आकाशात एक धूमकटू दिसला पुढे]

समुद्राकडे पहान होता त्याची नजर दक्षिण-कडील आकाशात चमकत अमलाच्या दांड-नक्षत्रावर झिळलली होती

समरसेन शेडनक्षत्राकड पहान असतांनाच आकाशात काळं तेंग घाघावत होत आणि पायण्या लवण्याच्या आत वाडनडून त्याच्या जाडे झांकले गेले चहकडे अधार पसरू लागला समुद्र उसळू लागला आणि लाटांचे नांडव नृत्य पाहून सैनिकाना कांपरे भरले

समरसेने साच निश्चेष्टपणे ने भयंकर
बुद्ध पहात बसला होता तितक्यात
जहाजाचा कप्तान जवळ येऊन म्हणाला-

सेनापती आपले सैनिक घाबळून गेल
आहेत त्यांच्यापैकी काहीजण 'किना-
का परतू या!' असही म्हणत आहेत

समरसेने बसल्या जागवळून बसला व
त्याने एकदा पुन्हा आकाशाकडे व देवाच्या
राडगडाटाकडे आणि पर्वताकडी लाटांकडे
पहाईल नंतर कप्तानाकडे वळून म्हणाला-
"कुडलिनी देवीची कक्षणा असेल तर सर्व
काही धोड्याच वेळाने स्थिरस्थावर हाईल
तुम्ही जाऊन सैनिकांना समजावून सांगा
की त्यांचे नतुस्य करणाऱ्या सेनापतीला

कधी पराभव मिळालेला नाही सैनिकांना
भ्रम्याच काहीच कारण नाही

त्यानंतर पाच तास उलटला तरी वाता-
वरणात काही बदल झाला नाही समुद्राच्या
लाटा आणि माडवाठचा हात हात्या
आणि समुद्र घुमळून निघत होता, सर्व
आकाश काळपा दगानी व्याप्त झाले होते
आणि आता तर तुफानी वारेमुळा मुख
झाले

सैनिकांच्या छातीत धडधड हाऊ लागली
तुफानी वाऱ्यामुळे सर्व जहाज दिशाभूल
झाल्यासारखी वाट फुटल तिथे वाट लागली
भ्रमण परिस्थितीत सर्व सैनिक जहाजाने
जो जाया स्वयंक्षयाने प्रत्यक्ष मार्गाची
वाटले त्या जागी उभे राहून देवाचा धावा
हळू लागले

राज वाळून गेली तमानमा तुफानी
वाग वाळून गेला अंतराची व ताडून
काणालाही जहाजाचा आवरणे शक्य नव्हत
आणि जहाज एकमेकावर आदळू लागली
पाहतापाहता कितीक जहाजाचा चक्काचूर
झाला समरसेने ज्या जहाजावर होते ते
एक जहाज भांडू होते व बळकटही होते
तबडे एकच लाटावर लागत राहिले व
फुटल नाही किती जहाज बुडाली, किती
सैनिक बुडले व किती कक्षणावर नव्हत
गळ, कळण शक्यच नव्हत 'सुयोदय पुन'

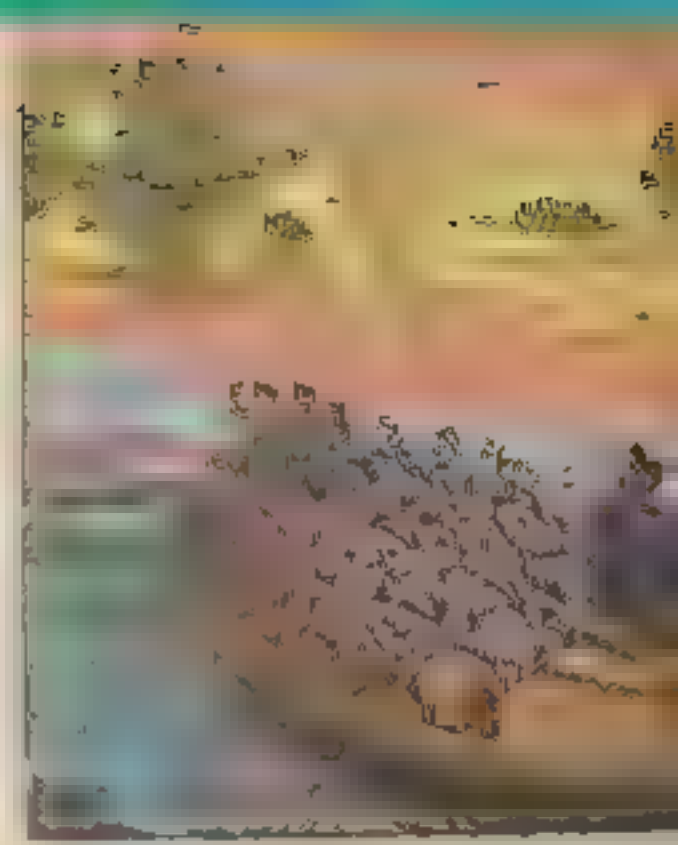
ते कळायला काही मार्ग नव्हता समरसेने
त्याच्या जहाजातल्या कुडलिनी देवीच्या
मूर्तीसमोर गूढग टकून देवीचा धावा करत
हाता

त्यानंतर बऱ्याच वेळाने सुयोदय झाला
बकस्मात सुरु झालेले तुफान हळूहळू मोसळ
लागले काळे दग कमीकमी होत शबटी
पार नाहीसे झाले समरसेने देवीच्या
मूर्तीसमोर तसाच बसलेला होता. जहाजा-
तले सैनिक धावत त्याच्याकडे आले व
म्हणाले-"सेनापती, तुफान शांत झाले
माहे एकदा आपण खाली येऊन पुढ
काय करायचे आज्ञा देलीत तर बरे
हाईल."

समरसेनाला होश्यावरच आज्ञा ठरल्या-
सारखे वाटले. तो देवीच्या समोरून उठून
उभा राहिला आणि त्याने चतूकडे भजर
फिरवून एकदा पाहिले अर्घ्याहून अधिक
जहाजे व गळवले पाण्यात बुडून गेली होती
उरलली दूरवर पसरली होती

अर्घ्याहून अधिक सैनिकांना बळसमाधा
मिळाली होती, ही गोष्ट कळायला समर-
सेनाला वेळ लागला नाही जो जहाजे बुडाली
नव्हती त्यांना एकत्र करणे हे पहिले कर्तव्य
आहे असा विचार करून त्याने आपल्या
जहाजाचा वांगर टाकविला लहानलहान
पहावातून सैनिकांना पाठवून दूरदूर विखुर

चरदारा

लेल्या जहाजात एकच व्हायला निराप
वाठविला. धाड्याच वेळाने सर्व जहाज
सनापतीच्या पुढे नोकजवळ येऊन पोचली
सैनिक समरसेनासमोर माना जाली करून
उभे राहिले. त्यांच्यापैकी प्रत्येक 'चे रात्रीच्या
तुफानामुळे हाल झाले होते आणि देवाच्या
रुपेनेच प्राण वाचल होते.

सैनिकांची तोंडे वाटूनच परिस्थिती
कितली भयंकर आहे याची कल्पना समर-
सेनाला सारी रात्रीच्या अनुभवामुळे
समुद्राच्या नावानेच सैनिकांच्या भगावर
वाहारे उभे रहात होते. म्हणून आणखी
वाढ काळ समुद्रावरच घालवावे लागणार
हा विचारच सैनिकांच्या मनाला शिवत

उठला. समरसेनेने सैनिकांपैकी एकावर हाक मारून शिडाच्या दांडीवर चढून काठ जमीन दिसते का पाहून याग्याला सांगितलं.

त्याप्रमाणे तो सैनिक शिडाच्या दांडीवर चढून गेला. सर्वांचे डोळ त्याच्यावर होते. त्या सैनिकाने चढकड लक्षपूर्वक दूरवर नजर पातळी होती. तेथपर्यंत पाहिलं व म्हणाला—“जवळपास कोठेही जमीन दिसत नाही. परंतु पूर्वेकडे पुष्कळ दूर पक्षी उडत असल्यासारखं वाटत आहे.”

ते ऐकतांच समरसेनेने जयघोष केला—“कुडलिनी मद्रादेवी की जय!” त्याच्या पाठोपाठ सर्व सैनिकांनीमुद्रा कुडलिनी महादेवीचा जयघोष केला.

सेनापतीच्या आज्ञेप्रमाणे पक्षी उडताना दिसले त्या दिशेला सर्व युद्धनौका निघाल्या. शिडाच्या दांडीवर बसलेला सैनिक वारीच्या टोकालाच बसून राहिला व युद्धनौकांना वाट दाखवू लागला. काही वेळाने दुपार झाली आणि सूर्य पश्चिमेकडे उतरू लागला. परंतु जमिनीचे चिन्हच कोठे दिसत नव्हते म्हणून सैनिकांच्या मनात निराशा वाढू लागल्यासारखं झालं. सैनिकांपैकी एका म्हणाला—“सूर्यास्ताची वेळ होऊ लागली आहे! आतां कळख पडू लागायला कितीसा वेळ लागणार?” सर्व सैनिकांनी

घबराट वाडू लागली. ‘या महासागरांच्या अगदी मधोमध आपण सांपडलो आहो आणि देव आपली कायकाय दाखविणार आहे कोण जाणे’, प्रत्येकाच्या मनात हाच एक विचार होता.

इतक्यात शिडाच्या दांडीवरचा सैनिक माठघाने आगडून म्हणाला—“तो पहा, जमीन, जमीन! अगदी जवळच दिसत आहे!” ते ऐकून सैनिकांना जो आनंद झाला तो एवढा तेवढा नव्हता.

सर्व युद्धनौका जमीन दिसली त्या बाजूला वेगाने धात होत्या. त्या वेळी सूर्यास्त झाला. काही वेळाने सर्व युद्धनौका कोणत्यातरी जमिनीच्या तुकड्याला जाऊन टकल्या. थोडे लक्षपूर्वक पाहल्यावर कळलं की एक बट हात जहाजातून उडघा टाकून जमिनीवर पाऊल टाकण्याची प्रत्येक सैनिकाला चाई झाली होती. परंतु समरसेनेने आज्ञा केली—“माझ्या आज्ञेशिवाय कोणी जमिनीवर उतरू नये!”

ते उद्या आगी पाचले होते ते समुद्रातले एक फार अचकर असे माठे द्वीप हात त्या बेटावरचे डोंगर समुद्रात दूरवर शिरल्यासारखे दिसत होते. त्या डोंगरावर माठमोठी सच झाडे होती आणि आडीत निरनिराळ्या प्रकारची रानटी जनावरे होती म्हणून अशा बेटावर पाऊल

चांदोवा

टाकण धावताना आहे असे समरसेनेने आज्ञा वाटलं.

त्यान आपल्या सैन्याचे दोन भाग केले आणि काही निवडक सैनिकांसच बेटावर पाठवून सर्व माहिती काढून यायला पाठवायचे ठरविले. त्यांनी परिस्थितीचा अभ्यास करून परत येऊन सांगितल्यावर इतरांनी पुढले पाऊल टाकणे अव्यक्तर होईल, असे साहजिकच त्याला वाटले.

तरमग बेटावर जाऊन बारकाईने सर्व गोष्टींची चवकशी करून यंत्रालायक कोण कोण सैनिक आहेत? अशा अतोऊली प्रवेशात जाऊन प्रसंगानुसार वागण म्हणून सोपी गोष्ट नव्हती. साहसी, शूर आणि

हजार व्यक्तीच ही कायगिरी चोस बजा-
वलील

बराच विचार केल्यावर समरसेनाला
स्वतःच जाणे सर्व प्रकारे श्रयस्कर वाटल
त्यात आपल्या सैन्यातल्या फक्त सहा
जणाला निवडले. हे सहाजण त्याच्याबरोबर
अनेक युद्धात गेले होते व त्यांच्या बायें
सहस्रांची समरसेनाला पूर्ण कल्पना होती
म्हणून त्या सहा जणाला एका लहान
पडावात बसवून समरसेन त्या तड्या बटाच्या
विशत निघाला. थोड्याच वेळात तो पडाव
बेटाळा जाऊन लागला

किनाऱ्याचा प्रदेश अगदी निर्जन होता
तथ मनुष्यवस्ती असल्याचे एकही चिन्ह

दिमत नव्हते तरी समरसेन निर्भयगण
तलवार उपसून बटावर उतरला व पुढे
निघाला त्याच्या पाठोपाठ ते सहा
सैनिकही निघाले मनुष्य दिसत नसले तरी
ते झाडावर किंवा झाडाखडकाभाह सपून
तीरकमांनीचा उपयोग करतील ही भीती
होतीच !

त्याच विचारात राहून तलम्या समर-
सेनाला एकाएकी घडकी भरेल इतकी एक
भयंकर गर्जना ऐकू आली. त्या पाठोपाठ
एक सैनिक म्हणाला—”सेनापनी ! ही
गर्जना काणत्यातरी प्राण्याचीच वाटत आहे,
परंतु अगदी विकृत व भयंकर आवाज आहे
हा ! असली गर्जना मी आयुष्यभरात कधी
एकली नाही ।” त्याच्या सर्वांगाला कापरे
भग्न होत

इतर सैनिकांच्या सर्वांगाला धाम मुदळा
होता. समरसेनाने सर्वांना घोर दिसा आणि
पुढे निघाला तेव्हा सर्व त्याच्या पाठोपाठ
निघाले काही वेळ चालत राहल्यावर ते
एक दाट साडीत आले. त्या साडीच्या
अवळच एक सरावर होते त्याच्या समोर
त्यांनी जे दृश्य पाहिले ते पाहून सर्व
निव्वळ व सच्चा जणो अवकल पाऊल
पुढे टाकण्याचे धावसव झाले नाही

सरोवराच्या काठावर होत भयंकर व
विविध प्राण्यांचे इड चालू होत. काही

अंतराक्षर झाडाखाली उभ राहून इतर काही प्राणी ते दृश्य पहात उभ हात जवळच झाडावर वसून वनमाणसे भयभीत मजरेने ते दृढ पहात होनी व आपसात काही खुणा करून परस्परांशी काही बोलतही होती त्यांच्या हातात बगडाची काही हत्यारे सुद्धा होती

समरसेन ते दृश्य आपल्या अनुयायांना दाखवून म्हणाऱा- "सरोअरख ही जनावरे विविधच दिसत आहेत झाडावर दिसत आहेत ती माणसे नव्हते आणि माकडही नव्हते पाषाणयुगातली माणसे आपण या युगात पहात आहो. ही दृढ करणारी जनावरे लक्षावधी वर्षांपूर्वीची जनावरे आहेत "

सैनिकांना काय बोलावे हेच सुचेना अशा या भयंकर बटावर सुटून नेण्यासाठी अज ते काय मिळणार? सर्वांच्या मनात हाच एक प्रश्न होता

समरसेनाच्या मनातही तीच सदा हाता कुडीलिली द्वीपावरच्या राज्याचा आ रिकामा

खजिना हाता तो भळून काढण्याच्या विचाराने व ती हामी देऊन तो माझिमवर निघाला होता. परंतु नसिवान पाठ फिरविली आणि एकाएकी तुफान धाल आणि त्यांच्यावर केवढं माठ संकट आल. आतां येऊन पोचल ते अशा एका भयंकर द्वीपावर तरमग पुढे काय करावे?

समरसेनाच्या मनात हे विचार चालू असतां सरोअरखच्या काठावर त्या भयंकर प्राण्याचे परस्परराशी दृढ आणि भयंकर स्वरूप धारण करू लागल. त्यांच्या भयंकर गर्जना ऐकून दुर्लभ पहात असलेले हल्ली मुळा मिळून दूर पळाले. त्या वेळी हल्लीच्या कळपातून दूर झालला एक बदवार हल्ली झाडाच्या आडून पळत समरसेन व सैनिक होते त्याच बाजूला येऊ लागला

समरसेना आपल्या वेळ न घालविता अनुयायांना सावध केळ आणि जवळच्या एका झाडावर चढू लागला. तितक्यांत दोन सिंह गर्जना करीत त्या हल्लीवर उडी मारून बघले

जयंत

वाल्हव

विजयानाथ आपला हट्ट सोडला नाही तो झाडाजवळ येता प्रेम सांगायला काढून घेतले आणि बहुमीप्रमाणे प्रीत होऊन समशानाच्या दिशेन चालू लागला तेव्हा प्रेतात बसलला वेताळ त्याला म्हणाला- 'राजा, मला वाटत होते की राजाला राजनीतीसमोर इतर तीतीच्या घोष्टी कुल्लक वाटतात. परंतु राजनैतिक दृष्टीने भयंकर प्रसंग ओढवला असतानाही काही राजे वास्तव्याला बळी पडतात त्याचे उदाहरण म्हणजे रविवर्माची वागणूक. मी त्याची घोष्ट तुला सांगतो " असे सांगून वेताळ घोष्ट सांगू लागला

रविवर्मा नावाचा राजा एक वीर पराक्रमी राजा होता त्याने विजयनगर नावाच्या राजाला युद्ध करून जिंकले आणि त्याचे राज्य काबीज केले त्या युद्धात विजयनगर असामान्य क्षौर्य व पराक्रम

दाखवून घरातीर्थी पडला ती वानभी कळताच त्याची राणी जी नुकतीच बाळतीच झाली होती ती शोकवार्ता ऐकून त्या धक्क्याने ती तत्काळ मरण पावली तिचा मुलगा म्हणजे विजयसेनारण्या गादीचा वारस एक लहान अर्धक होता, तो जनाय झाला, परंतु रविवर्म्याला कोणी मूलवाळ नव्हते म्हणून त्याने त्या मुलाचे नाव विजयवर्मा म्हणून ठेवले आणि स्वतःच्या मुसासारखे त्याला वाढविले

त्या नंतर बोंडपाच दिवसांनी रवि-
वर्म्याला एक मुलगी झाली, तरी रवि-
वर्म्याचे विजयवर्म्यावरचे प्रेम व वात्सल्य
बोंड देखील कमी झाले नाही काही
लोकांना वाटले की ती मुलगा आता जनाय

होणार परंतु ते खोट ठरल रविवर्म्याने
विजयवर्म्याला आपल्या स्वतःच्या मुली
इतक्याच प्रेमाने व वात्सल्याने वाढविले
रविवर्म्याची मुलगी वयात आली व
तिच्या स्वयंवरासाठी राजाने दवडी
पिटविली की जावयाला सर्व राज्य दिले
जाईल

ते कळल्यावर विजयवर्म्याला कोणत्याही
प्रकारचे दुःख किंवा मानसिक कष्ट झाला
नाही, परंतु सेनापती पदावर नुकतीच
नेमणूक झालेल्या भूपतीचा माव कार राग
आला त्याने विजयवर्म्याशी मैत्री वाढविभी
आणि त्याचा एक हिनेवी असल्याचे सोंग
करून राजाच्या विरुद्ध जनक गाष्टी सांगून
त्याचे कान भरू लागला

एकदा भूपती विजयवर्म्याला म्हणाला—
"राजाने किती प्रभाचे आणि वात्सल्याचे
सोंग केले तरी तू त्याने पाळला एक
मुलगाच तर आहेस! ते तुला सरे वडील
मसले तर तुला जे राज्य हुकामे मिळायला
हवे त्यातले सर्व राज्य कधी आपल्या
जावयाला द्यायला राजा तयार झाला असता
का? वास्तविक हे तुझ्या बडिलांचे आहे
म्हणून तुलाच सर्व राज्य मिळायला हवे
तू बोंड बाटस व धर्म दाखविलेस तर सर्व
राज्य तुलाच मिळेल, त्यासाठी सर्व मदत
करायला मी तयार आहे "

तेव्हा विजयवर्मा भूपतीला म्हणाला—
"राजाला जर हे कळले की आपण त्याच्या
विरुद्ध एक कट करित आहो तर तो कट

मांडून तर काढीलच व त्याच बरोबर
आपणांला मृत्युदंड देईल "

"तुला त्यासाठी मिण्याचे मुलीच
कारण नाही आपला कट राजाला कळणार
झाली नुसती कुणकुण आपल्याला लागली
की लगेच आपण खोरवाटेने बाजारचा
राजा बरसिह माच्याकडे जाऊ, त्याच्या
मदताने आपण महती राजवाडा काबीज
करू "

त्या दिवशी संध्याकाळी राजा रविवर्मा
राजाघातात विहार करित एक कबूतर
त्याच्या आघावर पडून बसले, कबूतराच्या
बोर्बोतल्या चिट्ठीत भजकूर होता तो
असा—"आज रात्री महाराजांच्या वधासाठी
कट झालला आहे विजयवर्मा राज्य

काहीच करण्यासाठी भूपतीची सहाय्यत करून कट करीत आहे म्हणून महाराजांनी भावध आसात'

राजा रविवर्मा तत्काळ अत पुरात परतला व त्यात पाहारेकदाता साक्ष केल राजाचा वध करण्यासाठी नमलला मारेकरी कैद झाला. भूपती व विजय-वर्म्यांनी राजाचा वध करण्यासाठी त्याला तमले असल्याचे त्यात कबूल केले

त्या दिवशी रात्री भूपती विजयवर्म्या बरोबर होता, ही बातमी तर कळली परंतु दोघ राजवाड्यात काठही नव्हते त्याच बरोबर या गाष्टीचा पुरावाही मिळाला की दोघ चार वाटन पळून गेल

होते ज्या भुयाराच्या वाटन दोघ पळून गेल होत त्याचे दुमरे दार जंगलाच्या देवळात मूर्तीच्या पाठीमाग निघत होते म्हणून देवळाच्या चतुकडच्या माडीत काही सैनिकांना गुप्तपण ठेवण्यात आले

त्याच वाटन विजयवर्मा व भूपती दोघ नरसिंहच्या राज्यात गेल हात भूपतीन नरसिंहला सभजावून सांगितले की विजय-वर्मा अत पुरात बडव्दार म्हणून राहिला तर मरासहाचे नुनमानच हाईल. म्हणून त्याला कैद करून बायब हाईल. नरसिंहन त्या प्रमाणे विजयवर्म्याला कैद केले

त्यानंतर भूपती नरसिंह व पन्नास निवडक सैनिक घेऊन चोरवाटने निघाला अत पुरात ही बातमी पावली की चोर-वाटने घेणा त्या बरोबर गेल विजयवर्मा व भूपती भुयाराचा दोघी दार बंद करण्यात आली बडव्दार त्या चोरवाटनेच उडकले

मध्यरात्री राजा रविवर्मा ससैन्य मर-मिहच्या राज्यावर चालून गेल विजय-वर्म्याला कैदतून मांडविष्यात आले व त्याला नरसिंहच्या राज्याचा राजा करण्यात आले

एक आठवडाभर भुयारात उपाशी राहिल बडव्दार दुसरा काही मार्ग नसल्यान रविवर्म्याजवळ जरण मागायला तयार आले भूपती व नरसिंह दोघांना काशोची शिक्षा दंडावण्यात आली सैनिक आपल्या

राज्यात परतले आणि विजयवर्म्याचे अग-रसक म्हणून नमल गले

रविवर्म्याने आपल्या मुलांच्या विवाह प्रसंगी तिच्या घरीला अर्धे राज्य दिले आणि उरकले अर्धे विजयवर्म्याला देऊन टाकले

यथवर गोष्ट सामून वेताळ म्हणाला-
"राजा, बडव्दारात भूपतीमुळा एक हाता म्हणून रविवर्म्याने त्याला काशोची शिक्षा केली. परंतु दुसरा बडव्दार विजयवर्मा असूनही त्याला बंद देणे तर दूरच त्याला राज्य का दिले? ही काय राजनीती झाली? की हा केवळ बात्सल्यभाव म्हणावयाचा? या सकाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनही नू दिले नाहीत तर तुम्हा डॉक्याची संस्तर शक्य होऊन तुम्हाच पायावर कोळ लागतील

तेव्हा विजयवर्मास म्हणाला-“भूपतीने ज बडव्दार निघाण उभे केले हात व बंद मारायला बडव्दार म्हणून गेल बडव्दारी व्यक्ती रिश राजर्मात झाली, या व सत्ता तरा शक्य वाटत नाही राजाकड कबलरात्रावर

विजयवर्मा पाठविले हाती ती विजयवर्म्यानेच राजाचा वध करण्यासाठी जो कट होता त्यात तो सामील असता तर ते काम त्याला महजी कंवाही करता आले असते त्यासाठी दुसऱ्या व्यक्तीची नमणूक करण्याची त्याला गरजच नव्हती. पळून जाण्यासाठी भुयाराच्या चोरवाटनेचा उपयोग त्याला करता आला असता याबद्दल हे स्पष्ट होते की भूपतीला तो मार्ग दाखवून आणि त्या लप्टेन लच्या शत्रूचा शोध सांगावा यासाठीच तर विजयवर्म्याने तसे केले होते कारण विजय-वर्मा सासल्य मागाने नरसिंहकडे जाऊ शकला असता चोरवाटने जाण्याची गरजच नव्हती या सचे गोष्टी रविवर्म्याने आळणत्या. तरी काही शंका उरली असली तर नरसिंह कर्मी ती कैद झाल्यामुळे शक्य राहण्याचे कारणच उरले नाही”

अशातच दोघाचे मोन भंग होताच वेताळ प्रेतासह माहीता झाला आणि भाविका जाऊन पुन्हा कोबकळू लागला

(कल्पित)

लबाडी भोवली

रघू स्वभावानेच गरीब होता तो गांवकऱ्यांना अडीअश्वचीच्या बेली मळत करी म्हणून सर्व त्यांचे गुण गाव गाव गावकऱ्यांना मळत करीत असूनही रघून चार पैसे घाले टाकत आणि लग्न करून संसार घाटला त्याने एक लहानसे घरम्हणू विकत घेतले.

एकदा एकाएका रघूच्या घराने चार जिरवे आणि त्याच्या घराने जी सोडी जीवस्तु आणि पसाजडकर होता काळत नेला गावकऱ्यांनी सदा करून नुकसान भरपाई केला.

त्याच गावात विकृणेत नावाने एक व्यापाारी म्हणून असत त्याने काळा बाजार करून लुग पैश मिळविणे हात परंतु रघूला गावकऱ्यांनी मळतो हया करून दिवसे दिवस पाहून तो ऐवा करू लागला एक दिवशी रात्री त्याने आपल्या घराने सर्व सांन आणि पैश नेऊन गावाबाहेर एका सपावान देवने उताड्यावर ठाती बसवून रघू लागला की कायना त्याला लुबाडत त्याच्या भक्तीचा काहीही कायमी हा हा म्हणता गावभर घमस्ती ठेवेलाने महालुमुनी लणीवमी परंतु काणी त्याच्या मदतीला गावला नाही कारण त्याने आपल्या आपुण घराने काही कोणाचा मदत केमी नव्हती.

म्हणून विकृणेत लुका आणकाने मयाच स्वैच्छा दिवशी रात्री पुन्हा लुकातले व घन घडत म थ माघून दुरच्या काणच्यामरी गावा निघत जायचे ठरावले विकृणेत पाहल्या गावकऱ्याने घनत गावात एक मोठ बंडळ बांधकऱ्या ठराविले आणि पाया भुकासना लुकात केला गावा लुकात असता विकृणेतने एकत लुकातले घन निघावे याक म्हणू लागले दय नव स्वयं थ ईनाड बांधकऱ्या पेशाची नजवाज करून ठरावी होता परंतु विकृणेतने त्याच्या लबाडीकरून कायलीच मिळा लोकासला लागली.

हुंड्यासाठी आंसवे

सोनूशा नामक व्यापाऱ्याला चार मुला

हाते म्हणून सर्व त्याला भाग्यवान मानत सोनूशातला पण तसेच वाटत असे

एक श्रीमंत माणूस सोनूशातकडे बंऊन म्हणाला—“मी तुमच्या धोरल्या मुलाच्या स्वळासाठी बालो आहे. माझी मुलगी एकुलती एक आहे. म्हणून मी तुमच्या चिडजीवाना घरदाखई करणार आहे.

सोनूशातला पेशाचा कार लोभ म्हणून त्याने आपल्या व्यात्याकडून हुंड्यासाठी म्हणून पन्चवीस हजार रुपये घेतले मुलाचे लग्न करून देऊन त्याला सामऱ्याच्या घरी पाठवून दिले.

अशाच तऱ्हेने बीस हजार रुपये हुंडा घेऊन दुसऱ्या मुलाच्या इच्छाविरुद्ध त्याचे लग्न करून दिले.

तिसऱ्या मुलाचे लग्न एका श्रीमंत घराण्यातल्या मुलीशी झाले व्यात्याकडून

सोनूशातने हुंड्याच बीस हजार रुपये वसूल केल परंतु तिसऱ्या मुलाच्या बायकास पत्नीला सांगून निराळाच संसार घाटला.

अशा तऱ्हेने एकक करून त्याचे तिसरे मुलने त्याच्या हातातून निसटले. परंतु सोनूशातला त्याची फिकीर नव्हती कारण त्याला हुंड्याचे पैसे लुप मिळाले होते.

परंतु बसध्याने आपल्या विश्वाच्या इच्छा विकृणेत हुंडा व्याथचे असाध्य केला नापाने त्याला पेशाचे महत्त्व बनेक प्रकारे समजावून सांगितले, परंतु त्याने तिकडं दुर्लक्ष केला म्हणून सोनूशातने दुसऱ्या तऱ्हेने पोडे फार पैसे उकळण्याचा विचार केला तो मुलाला म्हणाला—“तर मग बाळा, आपण हुंडा व्याथचाच नाही. ते लोक मंटअहेर म्हणून जे देतील ते व्याथचे!”

मुलाने हुंडा धरला व म्हणाला—“तुम्ही हुंडा किवा अहेर, मानपात हायाची सांगून

पैसे उकळणार नाही, हे तुम्हांला मान्य असेल तरच मी लग्न करीन।" वस सांगून चवथ्या मुलाने स्वतःच मुलीची निवड करून परस्परांना हार घातल आणि खर्चा शिवायचे लग्न केले.

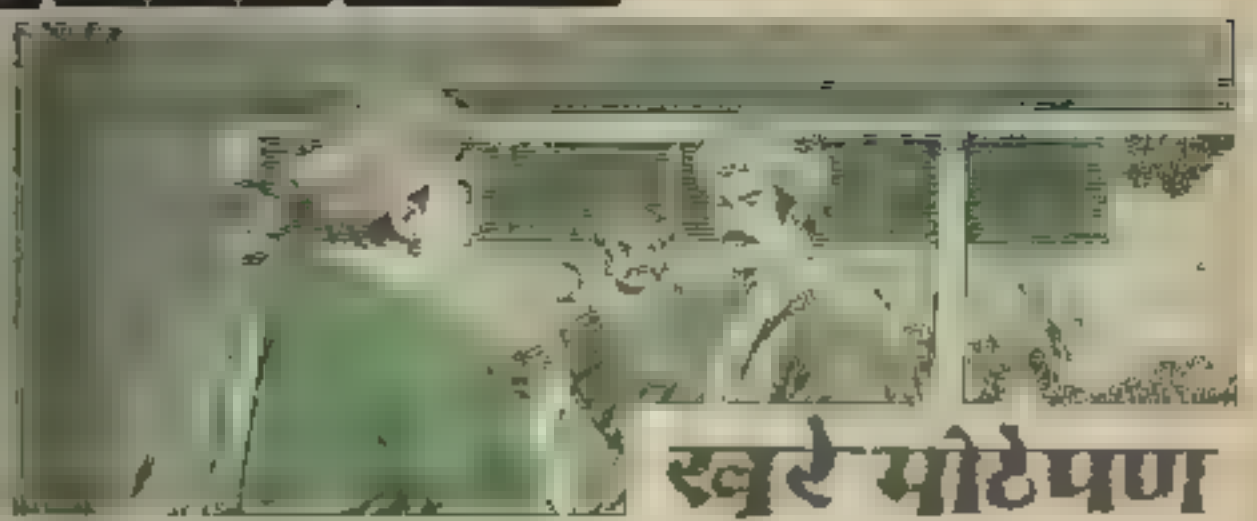
मुलाने आपल्या बोलण्याकडे केलस दुलस सोनूशेटला मुलीच आवडले नाही त्यात रागून आपल्या चवथ्या मुलाला व सुनेला घराबाहेर काढले.

कित्येक वर्षे झोटली. सोनूशेट म्हातारा आता त्याची बायको फार पूर्वीच मरण पावली होती. मुले तर दूर रहात होती. एकटपणा बाबू लागला. सोनूशेटने अचकन धरले काणाला पगारी नोकर म्हणून ठेवावे तर सोनूशेटला भीती वाटे की नाकराने गळा दाबला तर त्याचे हाल कुत्रातुआ पाहणार नाही. त्याला काळजी वाटू लागली की तो आतां अनाथ अवग झाला आहे आणि मरण जालं तर त्याचा देह सजलायला सुडा कोणी घेणार नाही चवथ्या मुलाला बाप आजारी असल्याचे

कळत नव्हता ते बायकाबाबरेवर वाडलाच ह चवकशीला आला. मुलाला पाहून सोनू- शेटचे डोळे पाण्यावले. मुलाने पिण्याचे सात्वत केले आणि सुनेने सामन्याची सेवाशुभ्र्या केली मोनूशेटला पुनर्जन्म मिळाल्यासारखे वाटले. हळूहळू त्याची नव्यंत सुधारू लागली

सोनूशेटने आपल्या तिघां चारच्या मुलांची चवकशी केली तेव्हां चवथा मुलगा म्हणाला—"बाबा! बाबा आतां कधी वा घरी परत येणार नाही तुम्ही त्याला हुडा घेऊन त्याच्या सासऱ्याच्या हातात विकसेल. दुसरा भाऊ, तो तर त्याला व आवडणाऱ्या बायकोबरोबर मोठ्या कष्टान दिवस काढतो आहे तिमरा जन्मा, तो तर माझूनच घराबाहेर गेला आहे."

ते ऐकून सोनूशेटला जनावर दुःख झाले आणि तो म्हणून मुलासारखा रडू लागला. मातां मुलांना परत विकत घेणे त्याला अशक्य होते जो विकला गेला नव्हता तोच शेवटी विचारपूस करायला आला.

खरे मोठेपण

श्रवणात नानाच प्रकारचे मन मलमल इतने त्याला वाडवाडलांजने मोठे डमरू मिळाली होती. तिचा पूर्ण उपयोग करून घेऊन व वाचनात सवे काळ घालवीत ते आपल्या लढे भावातच रहात असत

एके दिवशी त्यांच्या घरी त्यांचे तिघे वातेकाईक आले. त्यांच्यापैकी एक जण व्यापारी होता, तर दुसरा गवई आणि तिसरा एक सरकारी पदाधिकारी श्रवणा- नदांनी तिघांचा उत्तम प्रकारे आतिथ्य सत्कार केला आणि त्यांच्या व्यवसायासंबंधी खाल चवकशी केली

तेव्हा तिघांनी श्रवणानदांना विचारले— "तुम्हांला लोकव्यवहाराची चांगली माहिती दिसते आहे. तेव्हां आम्हां तिघांन खरोखरी मोठा कोण, हे सांगू शकाल का?"

"मला विचाराल तर हा बदा मोठा क्व नाही हे मागणार बराबर नाही

मह्या मने ज लोक आयुष्यभर प्रगाश चिंतन व समाधती वृत्तीत राहण ल तेच थोर होत. कारण प्रत्येकाच्या आयुष्यात तेच तर मुख्य असते"

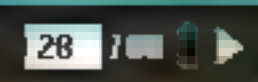
"असं नका सांगू! कित्येकांच्या मनात व्यापार करण्याची इच्छा असते, परंतु प्रत्येकाला व्यापारी होण शक्य आहे का?" व्यापाऱ्याने विचारले

गवयान व सरकारी अधिकाऱ्याने आपा- पत्या कामातील वैशिष्ट्य सविस्तर वर्णन करून श्रवणानदांना सांगितले

सर्वांचे बोलण ऐकून भटकून श्रवणानद म्हणाल 'तरमग तुमच्यापैकी एकात ही मोठेपणा नाही बसेच मला म्हणावे लागल मो स्वत. तुमच्यापैकी प्रत्येकाच्या श्रव- सायात प्राविध्य दाखवू शकते"

श्रवणानदांच्या नातेवाइकांना ते एक आक्यानच वाटल ते म्हणाले की खरे

प्रधानाने प्रसन्न होऊन विचारले—
 "आपल्याला साक्ष्याकडून कोणत्या प्रका-
 रच्या मदतीची अपेक्षा आहे?"

राजाच्या दर्शनाला जायला आपण थोडा वेळ देवविण्याची कृपा करावी" अश्वनांद म्हणाले.

प्रधानाने अश्वनांदवांना दुसऱ्या दिवशी दरबारात घायला सांगितले.

अश्वनांद मंत्र्याचा निरोप घेऊन एका कबीकड गले त्याला एक सोन्याचे गण देऊन राजाची स्तुती करून एक कविता लिहून घायला सांगितले.

दुसऱ्या दिवशी दरबारात अश्वनांदवांनी तीच कविता म्हणून वाचविली.

राजाने प्रसन्न होऊन विचारले—“ही कविता कोणी लिहिली?”

अश्वनांद म्हणाले—“महाराज, ही कविता लिहिणारा कवी कोण, हे मला माहीत नाही. परंतु एवढे सरे की माझ एक नातेवाईक ही कविता म्हणून संतरच सर्व कामे दररोज सुरू करतात. ही कविता ऐकूनच आपले दर्शन घेण्याची इच्छा माझ्या मनात उद्भविली. आता माझी इच्छा पूर्ण झाली.”

राजाला कळले की अश्वनांदवांचा नातेवाईक त्यांच्या दरबारात काम करतो तेव्हा राजाने त्या सरकारी नोकराचा पगार वाढविण्याची आज्ञा केली.

त्यानंतर निष्ठे नातेवाईक अश्वनांदवांना म्हणाले—“तुमच्या अशी इतके सर्व गुण असतां तुम्ही एखाद्या कडगाभात कां पडून राहतां? राजधानीत येऊन रहा तुमच्या गुणांचो शरत् राबधासीतच होईल.”

अश्वनांद म्हणून म्हणाले—“मला हे जे यश मिळाले ते क्षणिक आहे. तुमच्यासारखे आपल्या घरात किंवा व्यवसायात यश राहून यश मिळविणे सारे माझे मो तुमच्याहून मोठा हावे शक्य नाही. परंतु अन्नप्राप्तीच्या बाबत राहून आपले बायबुध सुखाने घालविण्याची इच्छा माझ्या मनात आहे आणि ते इतरत्र कोठही नाही, आपल्याच घरात.”

अश्वनांदवांची भक्ता पाहून सर्वे भक्ति झाले.

इंद्र

[२]

इंद्राने कलच्या कामाने त्याने वृत्रासुराचा वध केला होता हे एक हाते म्हणवतात. ७० वेळां वृत्रहन्ता म्हणून त्याचा उल्लेख झाला आहे. सारे पाहिले तर वृत्रासुर वधाच्या वेळी इंद्राबरोबर आग्नी व मरुत यांचाही हात होता. इंद्राने वृत्रासुरा अग्निदत्त उरणे, विश्वकर्म अश्वद इत्यादी शस्त्रांच्या सुद्धा वध केला होता. तेव्हा त्याच्या कडून त्याला सोमरस प्राप्त झाला होता.

इंद्राने पर्वतांचे आणि सपाट जमिनीचे कपन भागविले म्हण (पुराणांत इंद्राने पर्वतांचे पल्लू कापले असा उल्लेख आहे) इंद्राने पृथ्वी व वाकाश यांना निरनिराळे करून त्यांना उभे केले. काणत्या तरी राक्षसाने त्यांना एक कले होते, त्या

राक्षसाचा वध करून इंद्राने त्यांना निराळे केले असाही उल्लेख आहे.

आग्नेयच्यावेळी आग्नीची सुद्धाळा निघून गेल्याने इंद्राचे स्मरण करीत व त्याचे आवाहन करीत त्याने कुण्वर्णांभोनी जिकले; ५० हजार कुण्वर्णांभोनी पळवून त्याची नगरे घेवसे केली. दस्यूंचा आर्यांचे दास केले आणि आर्यांना भूमी दिली. सप्तर्षिषू वंशात दस्यूंच्या आयुष्याचा आर्यांचे प्रयोग होऊ दिला नाही.

इंद्र त्याच्यावर अ पूर्ण विव्वास ठेवीत त्यांना भवत करी त्याची जे आराधना करीत त्यांचा तो मित्र महाशूर एवढाच नव्हे तर पितृनुत्य होता. त्याच्या मनात कुशिक वक्षिणाविषयी विश्वास आदर होता म्हण एका जागी तर त्याचा कौशिक असाही

होती म्हणे सूर्याचा रथ पुढे वाह अमला इद्राने मध्ये डबळाडवळ केली आणि सूर्याच्या रथाचे एक चाक काढून टाकलं हातं म्हणं म्हणूनच की काय सूर्याच्या रथाला एकच चाक असते असे संशयात

एकदां पण नामक जातीच्या सोयी सोकांनी मज्जात बळी देण्यासाठी ताई दिव्या नाहीत म्हणे. त्यांना त्यांनी कोळेंतरी घुहात लपवून ठवले होते तेव्हा इद्राची सरमा नावाची दूत सामो त्यांचा शोध काढीत गेली व तिने इद्राच्या वतीने ताई मागितल्या. पणींनी तिच्याकी बट्टापस्करी केली इद्राने पणींना जिकून गाईचे हरण

इद्राने दासांना आणि दूस्यांना जिकल्याचा उल्लेख अनेक स्थानी झाला आहे. हे पानवचं हाणे, हे चपट्या नाकाचे व कृष्णवर्णीय हाते. इद्राने काही विशिष्ट व्यक्तींच्या हिताची कामे केली होती इद्राचा अनुग्रह असलेल्यात दिवोदास अतिविश्व हा एक होता त्याचाच मुलगा सुप्रसिद्ध राजा मुद्रास. दिवोदासाचा शत्रू शंबर हा दास जातीचा होता. इद्राने दिवोदासाच्या साठी शबराचा वध केला

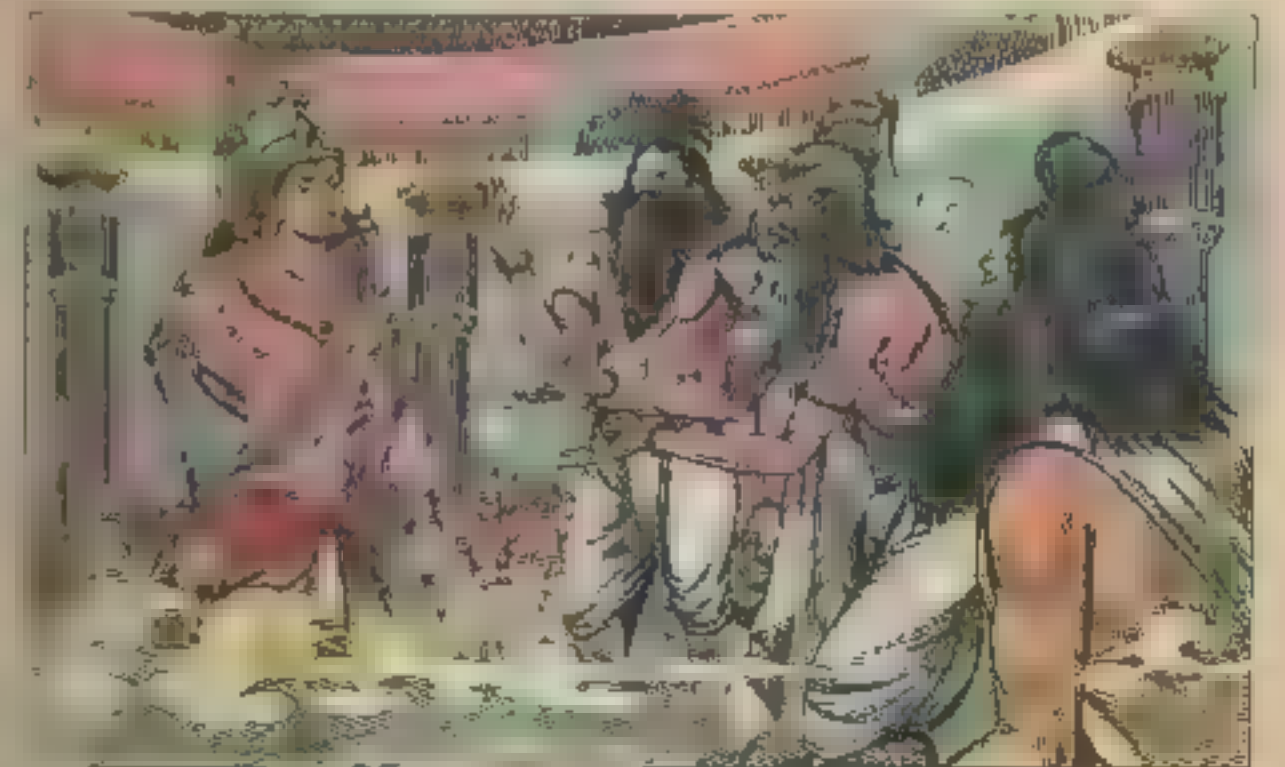
नमुचि नावाच्या राक्षसाचा वैदिक वाङ्मयात अनेक स्थानी उल्लेख झाला आहे इद्राने याची मान पिटवून याचा

वध केला आणि पाण्याच्या फेसने वध केला असाही उल्लेख आहे (इद्राने राक्षसाचा सहार समुद्राच्या फेसाने केला हे वृत्रासुराच्या सधर्मातही सांगितले आहेच.) इद्र नमुचीबरोबर सोयर्स पान करून आचारी घडला तेव्हा मधिवनीकुमारांनी व सरस्वतीने ओषधोपचार केल्याचा उल्लेख ऋग्वेदाच्या दहाव्या मंडळात आहे

इद्राने षडू आणि तुर्वसू यांना मदोषार केले होते. ही अवळ अवळ ऐतिहासिक घटना असावीशी वाटते (यादव अनेक काळोपझालात विभवून झाले आणि भारताच्या निर्निराळ्या प्रांतात कायम वस्ती करून राहू लागले, ही गोष्ट सशाधना-वकून सिद्ध झाल्यासारखी आहे) आर्य

भटक्या जातीचे जीवन घालवीत असता इद्र त्यांच्या मदतीला होता यावरूनही ही गोष्ट सिद्ध होते

इद्र आणि सुश्रवस दोघांनी मिळून रामटी जातीच्या बीस नायकांचा आणि साठ हजार नव्याण्णव रामटी जातीच्या षोडशांचा सहार केला होता अशी एक कथा आहे तशीच मुद्रासाची सर्व युद्ध ऐतिहासिकच असावीशी वाटतात दशराज युद्ध हे मुद्रासाने दहा राजांसह केले तेच युद्ध त्या युद्धात इद्राने सुवासाला मदत केली होती. तसे सहाय्य करावे अशी इच्छा बक्षिष्ठ, तृप्त इत्यादी ऋषींनी प्रगट केली होती त्याप्रमाणे इद्राने सुवासाच्या शत्रुता पडणी मधील फेकले होते

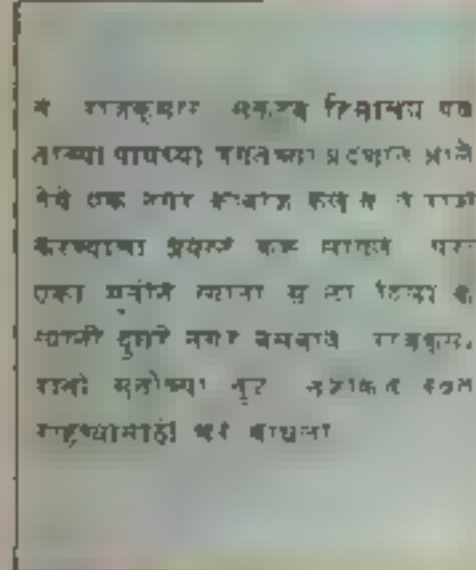
उल्लेख झाला आहे सर्व संपत्तीला घुळ कारणातच होता. त्याच्या मुद्रांना 'मविष्टि' (गाईची इच्छा असणारा) म्हणत. तो साम्राज्यपणे गोवाते करी कधी कधी तो पुत्रकलशांचे शानही करी. ऋग्वेदातला 'मधवा' (पुष्कळ देवारा) हा इद्राचा हाय तोच वसुपति (संपत्तीचा नाथ) होता

इद्राच्या पराक्रमाची अनेक कामे वर्णिलेली आहेत. त्याने उषाचा रथ भ्रम करून वाहनांचा वध केला होता उषा त्यामुळे भयभीत होऊन पळून गेली होती

एकदां सूर्याचा रथ आणि एतशा नावाने ओळखणुला रथ यांची बलाघोड लायली

पायडी लोकांचा घेयघय आशल्या
 सात इंद चा उल्लस मिलला परतु त्यान
 मनुत सायली शब्दो नाही, त्याच्या म्हण
 पालकमाण इंद एक राक्षस होया राच
 प्रमरण आशल्यांत देव शब्दाचा उल्लस
 आदर यकत राही त्या प्रमाण असुर
 पंडे चा उल्लस आदरयकत झालला आद

पूराण क मानील इद्र यरावर वैदिह-
क लाहल उद्राचा वलना केव्हास ती मयदा
मोठा वाढी अविज्ञाने नाही यज्ञकाल
ममार्त क्षा-यावर नवदधयला मद्र त मद्राळ
नेहा प्रचक गहमात नवदधयो कळत
मेहादेवावहुन किवा शक गळवत वर प्राप्त
कले अर्पण इद्राचा मद्रती पराभव नला
त्या हरिनिधनीत इद्रान विष्णुमाग्याव
दकारथ गजामाग्या मानवाची मुद्रा मदन
मागितला हाकी

॥ राजकुमार मन्त्रालय विभागात या
 नात्याचा वापर होत असल्याचे प्रत्यक्ष प्रामाणिक
 वेळेस एक वेळ विचारित करून ते ते राजा
 केरव्याच्या प्रत्यक्ष काळ मारणारे परत
 एका प्रवासात त्यांना या नात्याचा
 त्यांनी दुसरे वेळ विचारित राजकुमार
 राजा मन्त्रालय मन्त्रालय मन्त्रालय
 राजकुमारानाही या वाचनात

कित्थेक अतकपूर्वी अकैतज्या सिद्ध-
सत्तावर एक राजा राज्य करोत अस
त्याला भाग मुलगा होते पुढे कित्थेक
वसती त्याला पुढे एक मुलगा झाला
तेव्हा त्यात आपल्या आकृत्या राशीला
कःभतातरी वर लागत द्यायला सांगि-
तनी आकृत्या राशीत आगत्या मलाया
गर्भे शाखे अशी मागणी केल तेव्हा
आकरी वर राजासमोर माकल सोडून
काढतरी तिघेच गेले

त्या मनीचे नाव कोणते होते म्हणून त्या मंदराचे नाव कपिलमंदिर पडले त्या मंदेसाह बाके (सावधान) बूध काधिक मसहमाचे कारणाने तेथे राहुचा-यांना काम्य नाव पडले कितीक पिढ्या होऊन गेल्यानंतर मंदोदन त्या मसहमा राजा झाला. त्याने चिबसो राणी त्याची राणी मार्या हिना तिच्या कपिरात एका श्वेत

स्वार्थियों की न्यायशास्त्राचार्य शर्मा
संश्लेषण की राखीया पोटात कोणों
तरी कोर पुष्पाने इवेश केना बाह
स्थानतर राणी कापस्या माहोरे
निधाली काटत भुविनोवनात राणी
विशाली सेत एका कापस्याया
भाषाणी कादी प्रकन ठमी अमतां
तिष्ठा पोटात दुष् साधने

इवदत्त मुक्ताला- 'भी का पक्षमा
बारमे काहे म्भून बना हा मित्राना
राहिने' परंतु सिद्धाचरिणी पत्नी दिवा
नाही राज्य दरबारात बेना. सिद्धाचने
तबे विचारले- 'कोणताही प्राणी
ज्यासा यारना-याबा अमतां की बांधा-
विना-याबा?' बत्तांनी सिद्धाचरिणी
बाधून निवारा दिवा

राणी लक्ष्मीवमातय बाळत आमी
लागता बाळकाळनीय कापस्यामूला
परतली राजाका परमानंद आमी
सावि राज्यभर पुत्रजयंस्तव साजरा
करव्यात आवा केनी. परंतु ती उत्सव
बाधू अमतांय राणी मुलाका ही सात
दिवसांचाच अमतां मुलाका सातहीन
साथ स्वर्गलोकी निधून बेसी

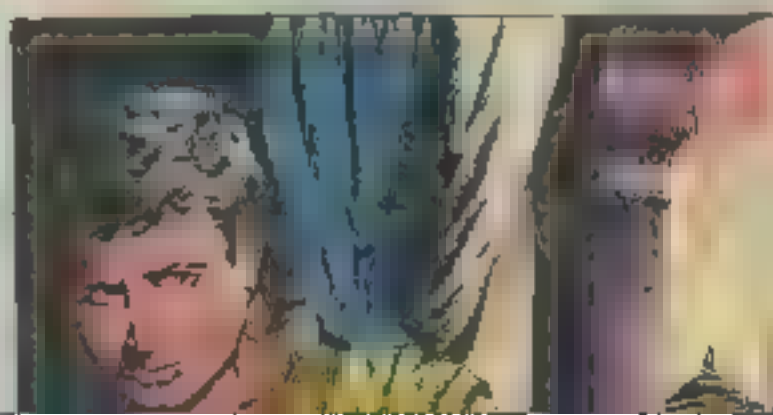

एके दिवशी सेत सागरच्याचा उत्सव
साजरा होत होता पुष्कराज श्री
उत्सव पहाण्या केने. एका सेतात
काही सेतकरी सांठना प्रकन त्यामा
कार करव्याच्या प्रथमात होते सेतना
सिद्धाचरिणी बाटण की का अमतां
मानवाचे जास्तित्व हिमेने करणके
बाहे राजकुमार्याचे मन त्या अमतां-
पासून विचारात गडून गेले

राजाकुमार्याचे नाव सिद्धाच ठवण्यात
आले सिद्धाच अमतांय अक उषाने
आपला बदलतु किबा ठेवेंय प्राप्ता केना
बाहे, असा होतो. सिद्धाच राजाकांतरत
बसने अमतां एक पत्नी काच बाधून
त्याच्या माहोवर येऊन पक्षमा
सिद्धाचने पक्षमाच्या अमतां हिरेमेना
काच काढून त्यामा बांधविले इतक्यात

त्या दिवसापासून सिद्धाच अमतांय
गतिविधि संचालने विचार करू लागला
तो विचारयान आला 'मानव हा
सर्वदा सर्वथे जाणि हिताच करीत
सहचार का? मानवाला सुख व
समृद्धतात देता येईल का? मानव
जीवनाचे योग्य रतार कादी जावी का?

मुंबराबाबन पुराना उबराका ओलाडला नाही तर ककवरीं हाईल नाहीतर बडिन्व घाल करेल असे जबाबधारी मागिल्ल राजाने मुंबराबाबन नेत भुताल बाबून तयार करविल एक दणसळुसळी पलभरवरा दुकरा हिन हवे माठ नाकडोबा अर्थात निवरा पावभाळणामाळी निहाल सब प्रकारच्या मुंबराबाबी ह वा

मुंबराबाब बाबी मुंबराबाबी यशोवरा बाबल जावयकली होती. तिच्या स्वयंवराची तयारी केली. राजा मुंडोवन घाले त्या स्वयंवरासो सिद्धाबाबा पाठविले स्वयंवरासो कडाओहीन भात खा-यला अनेक राजकुमार आले होते परंतु सर्व प्रकारच्या अर्थात सिद्धाबाब यशस्वी ना रा

यशोवराबने सिद्धाबाबा लडपान माठ घालला त्यावर विष ह आला सिद्धाबाब यशस्वी अर्थात राजकुमारने भरतना कोपनवमुलाही घालात रात राजा राजा आला मुंबराबाबा मनसला निभिलिता राटली की बाता मुंबराबाब मुंबराबाबाही कड कडार राटी

निरुपयोगी वस्तू

मणिपुर या राज्यात निवराक तडक व्यापारी होते ध्याय्याच तेल काढायला कारवट लावले लागले परंतु ते पुरेसे मिळत नव्हते म्हणून रामुशेट नारळ विकत घेऊन त्यातल लावले काढून बाळवून आणि कारवटचा फळून देत बाळवून लावून तेल ध्याय्यात काढीत

एकदा रामुशेटच्या घरी जनार्दन नावाचा एक तरुण मुलक आला. त्यान रामुशेटच्या घराच्या आवारात कारवटघाचे डोंगच्या डोंग पडलले पाहून विचारल-“तुम्ही या कारवटघाचे काय करणार हो?

“जालायच्या कामाला येतात या कारवटघा याहून जास्त याचा काही एक उपयोग नाही” रामुशेट म्हणाला

“तुम्ही मोठमोठ्या कारवटघा मला विकत द्या, मी विकत ध्यायला तयार आहे” जनार्दन म्हणाला

रामुशेटने विचार केला पाणी ताप-वायला सज्जणाशिवाय या कारवटघाचा उपयोग काय? त्याने शक्य तितक्या मोठमोठ्या कारवटघा निवडून दोन पोती भरली. त्याची किंमत देऊन जनार्दन त्या कारवटघा घेऊन गेला

तुम्हा पासून रामुशेट नारळ फोडतांना नारळाच्या गोल गोल सरळ दोन कर-वटघा निघतील असा फाडवून घेऊ लागला जनार्दन घर पधरबडधाला घेऊन सर्व कारवटघा घेऊन जाऊ लागला असेच एक वर्षे झोटल. त्यानंतर जे-दंनने नारळाच्या कारवटघा विकत ध्यायच्या बंद केल्या.

दोन महिन लोटले शवटी एकदा रामुशेटला कळल की जनार्दन लक्ष्मणपूर नावाच्या गावी राहू लागला आहे ते गाव मणिपुरपासून

या घरात कोणा जनादेन नावाचा म्हणून राहतो का?"

त्या माणसाने चकित होऊन रामूशेटकडे पाहिले आणि आत बायला विनतो केली ते घर कोणत्या तरी जमिनदाराच्या घरासारखे होते. बाइथाच्या गच्चीवर काही लोकांशी बोलत असलेली व्यक्ती जनादेन साखळीच रामूशेटला वाटली. त्याच्या अंगावरचा पोशाख श्रीमंत घराण्यातल्या माणसासारखा होता. त्याने रामूशेटला गच्चीतूनच पाहिले आणि त्यांना घरात बालवून आवायला नोकरीला पाठविले आणि स्वतः जिता उठऊन चाली आला. चाली दिवाणच्यास्यात दोघे भटले. जनादेनच्या घराचा तो वाट पाहून रामूशेट धक्क्या झाला.

"रामूशेट, माझ्या घरातला हा वाट व बाहा वगैरे पाहून तुम्हाला आश्चर्य वाटत असेल नाही? तुम्हाला वाटत असेल की करवंट्या विकत घेऊन जाणाऱ्याला एवढा मोठा वाहा आणि हे रेशमी कपडे वगैरे कोठे मिळाल? पहिल्याच तुम्ही माझ्या घरी चार दिवस आनंदाने रहा, नंतर आपण स्वस्थपणे सर्व काही बोलू. जनादेन म्हणाला.

पंचपक्वान्नांचे जेवण झाल्यावर दिवाण झाल्यात कोचावर बसून जनादेन रामूशेटला

चंदोबा

आपला आश्चर्याने मार्मिक प्रसंग मागू लागला म्हणाला—"एका काळी आम्ही सर्व जमिनदार घराण्यातलंच आमच्या बाइवडिलांनी मागपुढे न पाहतां दानधर्म करण्यात खलोट पैसा खर्च केला, संवटी कर्माने झाल. मी वयात आलो तेव्हा माझ वडोला आजोबा वगैरे काणीचे तव्हने व ते बंभवही नव्हते.

यथून जवळच मयावती नावाचे एक गाव आहे त्या गावाचे जमिनदार देशमुख एका आपल्या गाडीत बसून काठंतरी जात होते. वाटेत त्यांची गाडी उलटली. नेमका त्याच वेळी मी त्या गावजून जात होतो मी आणि गाडीवाल्याने मिळून गाडी सरळ उभो केली. त्यानंतर मी देशमुख साहेबाना त्यांच्या घरी मुकाम पोचते केले.

"बोळतां बोलतां न्यानी भाड्याविषयी चवकशी केली व माझ पूर्वचरित्र ऐकून त्यांना फार काईट वाटले.

'मी त्यांना समजावून सांगितले की त्यांनी ही गोष्ट मनाला लावून धरू नये. कधी कधी निरुपयोगी वस्तूच्या मदतीने दौलत संपादन करता येते."

देशमुखसाहेब म्हणाले—"जनादेन, तू निरुपयोगी वस्तूतून दौलत संपादन करू अकतोस, म्हणालास, तर मी तुझ लक्ष माझ्या मुलीशी करून देतो. तू भांडवल

चंदोबा

म्हणून तुला वाटेल तितके पैसे माझ्याच घून मागून ये ' त्यानंतर मी देशमुख साहेबांक बसून काही पैसे कर्जाऊ मागून घेतले. लोकांनी व मातीच्या मददयांवर चित्र रंगविणाऱ्या दोघांना आणि दोघां तुशार सुतारांना कामाला लावले. करवंट्या जमवून त्यांची उत्तमोत्तम छेळणी, बाहुल्या, पळ्या वगैरे तयार करवून त्यांच्यावर सुंदर रंग भरविले. चित्र विचित्र रंगाचे बाहुलबाहुल्या स्वतःच होकी हलकू लागल्या म्हणजे फार आकर्षक वाटत. म्हणून शहरात त्यांना चांगली विमत मिळू लागली.

'त्याच बरोबर नारळाच्या साखळ्या आणवून त्यांचे हीर काढविले वार

बायकांना होजी मिळाली आणि त्यांच्याच वडून करगुण्या बांधवून घेतल्या माझ्या बाहुल्यांना, खळभ्यांना, केरगुण्यांना आणि जागळांना देशभर चांगली मागणी मिळू लागली त्याच प्रमाणे परप्रांतात आपल्या प्रांतात न मिळणारा अशाच तऱ्हेचा माल मिळ. तो मी मागवू लागलो त्याला आगल्या प्रांतात चांगली मागणी होती म्हणून चांगली किंमत मिळू लागली थोड्यामज्जेन सूप पैसे मिळविले.

"सुरवातीला कच्चा माल मला तुमच्या कडून मिळत असे तुम्ही सांबरेलाचा व्यापार करता व करवटचा विकता पुष्कळ पैसे जमल्यावर मी लक्ष्मणपूरला कायम रहायचे ठरविले कारण तेथे मारळाच्या बागा पुष्कळच आहेत."

"देशमुख साहेब माझे काम पाहून फार खुश झाले एकदा त्यांनी मला बोलवून घेतले आणि म्हणाले—"कसत मारळाच्या करवटचा व होरांचा व्यापार करून तुम्हाला पैसे मिळविले हे पाहून मला फार

आनंद झाला. म्हणजे तुम्हाला करवट करून काम करू लागला तर जगण आनंद असे काही राहणारच नाही" असे सांगून त्यांनी एका सुमहुर्तावर आत्मा एकलव्या मुका मुलीचे लग्न माझ्याशी लावून दिले मी देशमुख साहेबांची अमिनदाराची सर्व काम पाहता आणि लक्ष्मणपूरत त्यांच्याच वाड्यात राहतो आहे. परंतु ते माझे मायावती पयस राहतात

रामुशेट जनार्दनने जे आत्मवृत्त सांगितले ते ऐकून मूच झाले. म्हणाले—"जनार्दन राज! अहो, तुम्ही तरुण पिढीला एक उदाहरण बोलून दिलेत! तुमच्यामागची याजना करून प्रत्येक जण काम करू लागला तर वकारी आणि मनीची राहिलच का?"

त्यानंतर जनार्दनने जेथे छोट्यानी घडे मुरू कले हात ते रामुशेटने स्वतः जाऊन पाहिले स्वतः चांगली कमाई करीत राहून चारचीन्नाच्या पाटाणाभ्याची त्याने व्यवस्था करून दिली त्याबद्दल त्यांनी जनार्दनने अमिनंदन केले

सदाचरणी

सीताराम एक दिवशी मध्याबाज्या हिवापला कासल्याच्या काठाकाठाने निघाला. काळोख पडू लागल्यावर परत निघाला, वाटेत एक बघराई होती. तीतून दोन चारांनी बाहेर येऊन मारहाण करायला सुरवात केली. त्यांच्या हातात सुरे हाणे एकाने सीतारामाचे बाजूनी हात बळक पळवटले. दुसऱ्याने सीतारामाच्या हातातली बगडी आणि लिखातल पैसे काढून घेतले. नंतर सुरा गळघावर ठेवला.

सीताराम ओरडला—"बाबबा हो बाबबा!"

तितक्यात एका तरुणाने समोर येऊन दोघां चोरांना दडववून विचारले—"काय रे, तुम्ही?" चोर त्याला मारायला घाबले पण त्याच्यासमोर टिकाव लागणार नाही, हे कळताच त्यांनी पाय काढला.

सीताराम जिवात जीव आल्यासारखा त्या तरुणाचे माभार मानीत म्हणाला—"मुला, तू कसा पेवासारखा पाबलास! तू बरोबर बरापयेंत बस!"

"अहो, असं काय बोलता? तुम्हीचबोल माणसं? संकट समयी ओ कोणी मदतीला भावत नाही, तो माणूस मसून राखत असतो जसा या राज्यात त्या तरुणाने सीतारामाला हाताचा सहारा देऊन बरापयेंत पोचते केले

वाटेत सीतारामने त्या मुलाची जास्त धबकडी केली त्या मुलाचे नांव बघराब हात त्याच्या लहानपणीच त्याचे आई-वडील बारले गांवकऱ्यांच्या कुपेने त्याने विद्याभ्यास पुरा केला आणि नोकरीच्या शोधास त्या गावी आला होता. परंतु अद्याप त्याला नोकरी मिळाली नव्हती. बरी पोचताच सीताराम मुलीला धर्म-

सीताराम म्हणाला सरलान लगेच एक कोली झाडून धर्मराजाला रहाण्यासाठी तयार करून दिली

जवायला बसल्यावर सीताराम धर्मराजाला म्हणाला—“मुला, माझ्याकडून लक्षावधी रुपये आहेत परंतु नोपर्यंत माझ्या मुलीचे लग्न एखाद्या सदाचरणी व्यक्तीशी होत नाही तोपर्यंत माझ्या मनाला शांती मिळणार नाही”

दुसऱ्या दिवशी धर्मराज सीतारामाला म्हणाला—“वर मी आता निराश वता कोठली नोकरी मिळते का पाहातो.”

“कोठे शोधणार? तुला नोकरी मिळाली असच समज या गावात माझी कापडाची पार दुकान आहेत त्याची देखरेख घेऊन” सीताराम म्हणाला

धर्मराजाने अगदी अनिच्छेने ते मान्य केले. सरलाला वाटेल को वडिलांनो योग्य तेच केले. परंतु लवकरच धर्मराजाविषयी सरलालाचे मत पालटू लागले. कारण तो सीताराम घरात असे त्यावेळी सरलालाच्या लजेतून बाग व्यापेक्षा सीताराम घरात नसताना अगदी निराळ्या तऱ्हेने कामे लागल्या सरलालाचे मन आकृष्ट करण्यासाठी तो थोडा आगाऊपणा करू लागला

एकदा सरला वडिलांना म्हणालीसुद्धा— “बाबा, धर्मराज आता किती दिवस

आपल्या घरात राहणार? त्याला राहण्यासाठी एखादे घर का नाही पाहून देत?”

“तू म्हणतेस ते बराबरच तर आहे! नाहीतर तो परका म्हणून आपल्या घरात किती दिवस राहणार? तो एक सदाचरणी मुलगा आहे मला वाटते तो बरेवाई होऊन राहिलेला कायमचा घरात मुला काय वाटत?” सीतारामाने मुलीला विचारले

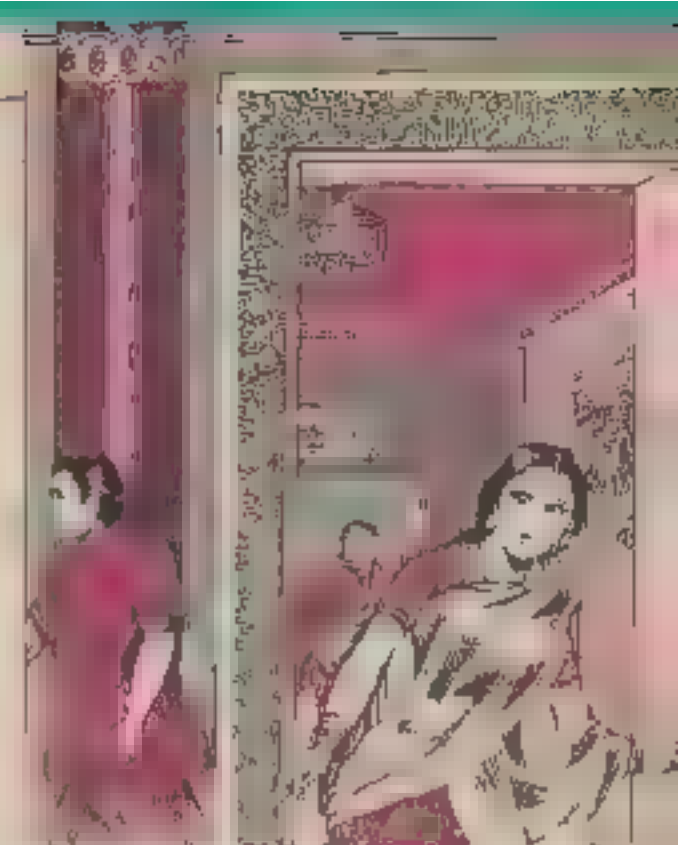
ने एकून सरला बसकच आली तिला विचारल्याशिवाय धर्मराजाशी वडिलांनो लग्नाची गोष्ट काढतो म्हणावयाची? सरलाला ती गोष्ट भावडली नाही. ती निचा अपमान होता कारण तिच्या मनात धर्मराजाचा भाऊ राजेश नावाचा होता, त्याच्याशी लग्न करायचं होते. तिने ती गोष्ट चुकूनसुद्धा वडिलांच्या कानावर धातली नाही. कारण तो परजातोचा होता

सरलाले वडिलांना विचारले—“तो सदाचरणी मुलगा आहे, हे तुम्हाला कशाबद्दल वाटते?”

सीतारामाने धाड्याआवासात म्हटले— “मी लोकांचा स्वभाव आज्ञासतो पुढल्या महिन्यात तुझ लग्न धर्मराजाशी होईल! मी मूढतंसुद्धा ठरविला आहे”

ती वडिलांसमोर काही बोलू शकली नाही खोलीबाहेर निघून गेली दावाच सभाषण आठ उभा राहून धर्मराज एकून

चाढावा

लागा, हे तिच्या लक्षात आले. सरलाला बाहेर येत असलेली पाहून तो तेथून निघटला होता

त्या दिवशी रात्री सरलाला झोप आली नाही, तिन पुढे काय करायचे याविषयी राजेशाशी कोलायचे ठरविले

त्याच वेळी धर्मराजाच्या खोलीतून त्याची किकाळी ऐकू आली सरला जागीच होती ती जावन धर्मराजाच्या खोलीत गेली धर्मराज चाबरीच्यासारखा काटवर धरधर कापत बसला होता काटेच्या दुसऱ्या कोपऱ्यावर एक पांढरा बोकल बसलेला होता सरलाला पाहताच धर्मराज म्हणाला—“या बाक्याला पळव पाहू!”

सामान्य मातंगला पाहून धरमर करून
ती चारांपासून माझ्या बहिर्लांच रक्षण
कडी करू शकली, हेच मला कळत नाही।

“मी काढतो त्याचे सुपित सोपून, परंतु
त्यापूर्वी आपण गोष्ट सिद्ध करून दाख-
वायची आहे!” असे सांगून राजेशने
सरलाला एक युक्ती सुचविली

दुसऱ्या दिवशी सरला धर्मराजाला
म्हणाली—“मी हागरावरच्या देवीच्या
दरमनाला जावे म्हणते। तुम्ही येता का
बरोबर सावलीला?”

धर्मराज मानदान दिव्या बराच
निघाला, ते देवीचे दर्शन करून हागर।

उत्तर लागले तम्हा काळाच पडू लागला
पूर्वी ठरल्याप्रमाणे राजश एका साडाभाटून
एकवस पुढे आला आणि त्याने सरलाच्या
गळघातला सोन्याचा हार ताडून घेतला

सरला ओरडली—“चोर, चोर” राजश
चोराला! वहा हजाराचा सोन्याचा हार
आहे हो!” तरी राजश तेवत हल्ला
झुल्ला नाही तो तबब उभा राहून
धर्मराजाला आव्हान करीत म्हणाला—
“काय रे, ए! तू येतो आहेस का मला
घरायला? गुळा गळा दाखून तुझे प्रेक्ष
दर्शन फकून त्या दंगीत

परंतु धर्मराज ती धमकी ऐकून जागचा
हल्ला नाही त्याचे पायच पावरठले होणे

वेड्याच न भयानची वणाला यत असल्या
पाहून राजश भाडोत पडप आला

“सान्याचा हार गेला तर गला, जीव
तर वाचला चला, घरी जाऊ या” सरला
म्हणाली

दुसऱ्या दिवशी सरला राजेशच्या घरी
गेली तेव्हा तो म्हणाला—“आता हे पूर्णपण
सिद्ध झाल आहे की धर्मराज जगदी भितरा
आहे त्याने भाडोत्री चोराचे नाटक करून
तुमच्या घरात शिरायला मार्ग काढला आणि
तुझ्याशी सन्न करून तुमच्या सर्व इस्टीची
मालकी मिळविण्याचा कट केला होता, मी
त्याचे हे नाटक बंद करतो तू एक काम
कर.” असे सांगून राजशने सरलाला एक
युक्ती सुचविली

दुसऱ्या दिवशी सध्याकाळी राजश
सीतारामला भटला व म्हणाला—“भास
नाच राजश आहे, तुमच्या हिनाची म्हणून
एक गोष्ट सांगायला आलो आहे तुम्ही ज्या
धर्मराजला आपला वावई करून घेण्याच्या
विचारात आहो त्याचे खरे स्वरूप तुम्हाला
पहावयाचे असल तर माझ्याबरोबर चला.”

सीतारामला त्याच्याबरोबर जाण्याची
सुळीच इच्छा नव्हती तरी त्याला वाटल
की राजश म्हणतो आहे त्यामार्ग काहीतरी
जवळकर गोष्ट कानाडाळा न करण्यासारखी

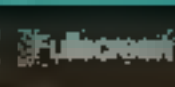
५८

एकडे धर्मराज काळाच पडल्यावर घरी।
परतला तेव्हा सरला त्याला म्हणाली—
“तुम्हाला शोधत दोघे जण आले होते
त्यांनी तुमच्या हिनाचे काहीतरी काम केले
आहे त्याचे फळ तुम्हाला पूर्णपणे मिळाले
नाही जगेंच त्यांना भेटायला त्यांनी
सांगितले आहे” असे सांगून सरलाने
राजशच्या घराची खूण धर्मराजाला
सांगितली

ने ऐकून धर्मराजाच्या चेहऱ्याचा रंगच
पालटला तो लागच राजशच्या घरी
निघाला

राजेश आपल्या घरात पुढल्या बेंठकी-
तला दिवा थोडा मद करून सीतारामाला

म्हणाला "धर्मराज स्वकरच घय घेईल तुम्ही तो काय बाळता ने लस देऊन ऐका"

धर्मराजने काळोखात त्या खोलीत बोघाना पाहिले त्याला फक्त त्याची अकृतीच दिसत होती रंगाने म्हणाला- "तुमच डोक तर फिरल नाही? मास सासुरवाड होणार आहे त्या घरात तुम्ही कशाका आलां होता? त्या महाताच्यान तुम्हाला पाहून जोळबलं बसने तर काय झाले असते? तुम्ही बोघांनी मला जी मक्कत केळी होती त्यानहून वामदुष्टपट प्राप्तही तुम्हाला झाली आहे! मी जे संभर कपडे दिले होते त्याशिवाय तुम्हाला महाताच्याची अंगठी व रुपयसुद्धा मिळाल जाहेन तुमच्या कोत्रीपणाका आतां काय म्हणावयाचे? लग्न झाल्यावर महाताच्याच्या हातातून मी सर्व अधिकार काढून घेईल तोपर्यंत तुम्ही गप्प रहा तुम्ही त्या पूर्वी पुन्ही आलात तर मर्चच डाव फसेल व एक कवडी सुद्धा मिळावयाची नाही"

धर्मराजचे ते वाक्य पूर्ण होताच राजधाने दिवा मोठा केला त्या उजड्यात सीताराम व रावणला पाहून धर्मराजला 'सळां की पळां' झाले

त्याच वेळी सरलाने बैठकीत पाऊल टाकल व म्हणाली- "बाबा, पाहिलत ना? तुम्ही या लबाडाला सदाशिवची व आपल्या आत्मीया सागून डाव्यावर बडबिले होत त्याची ही लबाडी राजधाने उघडकीला आणली नसती तर आपला व हाक सामं असते ते त्या परमेश्वराकडच माहीत!"

सीताराम धर्मराजकडे एकदा कणव्या नजरम पाहून म्हणाला- "तू माझ्या हाड्या समोकन आतांच्या आतां दूर झाला नाहीस, तर मी पालीस शिपायाला ओलवून तुला मटक करवीन"

धर्मराजने लगेच तेंढून पाऊल काढल त्यानंतर सीतारामने विचार केला की राजस परकी जातीचा असला तरी सदाशिवची आहे म्हणून त्याने स्वसंज्ञान सरनाच लग्न त्याच्याशी करून दिले

स्त्रीला जे पाहिजे

शारदा एक विधवा आई होती ती तिच्या बिकट व कोत्रीपण होती. तिचा मुलगा सदाशिव त्याचे नुकतेच लग्न झाले होते या लग्नात तिने बंधूपळाकडून इनकार हुंदा घेतला की व्याख्यांचे दिवाळचे निघाल. रीतोप्रमाणी सदाशिवच्या सासऱ्यान मुलीला व जावयाला दिवाळसणासाठी बोलाविले

आपली दोन दिवसांनी सदाशिव सासुरवाडी निघणार होता तेव्हा शारदाने सदाशिवला बाजूला बोलावून काही समजावून सांगितले, म्हणाली- "बाळा! तू पहिल्वानच सासुरवाडी जातो आहेस मासच्याला सान्याची अंगठी करून घ्यायला माग, वर का? तू नवा आवई आहेस ना? सासरा तू मागशील ते देईल!"

सदाशिवला ते आवडले नाही चिहून म्हणाला- आई लग्नात त्याची अगावाहेर

घन केला आणि डाव्यावर कर्ज करून घेतले असेल, तेव्हा आपली अंगठी मागून त्यांना सकाटाल टाकू म्हणतस?"

"बाळा, तुझ्या हातात अंगठी असावी- असे मला वाटते. आईची इच्छा मुलानेच पुरी करावची असते बायकोची इच्छा अशीच पतीने पुरी करावी" आई म्हणाली

सदाशिवने भाडण बाईवले नाही ती दिवाळसणासाठी बायकोला घेऊन सासुरवाडी गेला. दिवाळसण संपल्यावर दोन-तीन दिवस राहून बायकोबरोबर घरी परतला

आपल्या मुलाच्या बांटात सान्याची एक मोठी अंगठी पाहून शारदाला परमानंद झाला. तिने ती अंगठी तिला फार आवडल्याचे पण सांगितले

आपली काही दिवसांनी शारदा मुलाला हाक मारून म्हणाली- "बाळा, मी वर

माळभावर पेटोत हजार रुपये ठेवले होते ते आता दिसत नाहीत! तू बेतसे कोठेस का? कसे गेले? काणी नले?"

"होय आई, मी सामुरवाडी जाते वेळी ते रुपये घेऊन गेला होतो. मी तुला नव्हने का सांगितले की माझ्या सासऱ्याच्या डोक्यावर कर्जचे केवढे मोठे ओझे झाले आहे म्हणून? तुला माझ्या बाटात अगदी पहायला हवी होती. तुला हव हात तेच नाही का झाले? सासऱ्याला डोके वर काढायला जाणा नव्हती म्हणून तुमो इच्छा पुरी करण्यासाठीच तर मी तुझ्या पेशाने ही अगदी करवून घेतली" सदाशिव म्हणाला.

गारवाने चकित होऊन विचारले-
"म्हणजे तू मासंच पेसे कर्जे करून अगदी करविली का? माझे पैसे घेऊन अगदी करायची गोष्ट तुझ्या मनात आलीच कशी?"

"आई, तूच नव्हते का मला सांगितलस की आईची इच्छा पुरी करणे मुलाचे

आद्य कर्तव्य आहे म्हणून? सदाशिवने नि मंकोचपणे विचारले.

डोक, मी मागेत की तू माझ्या इच्छा प्रमाणच हे केलंस आता ही अगदी विकून माझे रुपये फळा परत आणून दे!" सरला म्हणाली.

"आई, तुला असे बाटले का की ती अगदी अजून माझ्याजवळ आहे म्हणून? तुझ्या सुनने रेगमी शाकू साठी हट्ट केला म्हणून मी अगदी विकली व एक बांगळा जरीचा काठपट्टी शाकू बायकासाठी विकत घेतला" सदाशिव म्हणाला.

"बरे, तू हे काम रे केलंस? तुझ्या बायकोची होस तू माझ्या पैशाने का पुरविलीस?" असे म्हणत ती दोन्ही हातांनी आपल कपाळ बटवू लागली.

"आई, तूच तर सांगितलस हातस की बायकोची इच्छा पुरी करणे पतीचे कर्तव्य असते म्हणून?" सदाशिवने आईला उलट प्रश्न विचारला त्याचे उत्तर काय द्यावे बरान वेळ गारदाला विचार करूनही मूचल नाही.

एवढे दिवसा २१ मुठ जमले. पती

माली होती त्या पत्नीपासूनच तिला एक मुलगा झाला आणि शापमुक्ती मिळाल्यावर पत्नीबरोबर बँकुठलेकी निघतांना तिने आपल्या मुलाला नदीकाठच्या वरण्यात सोडले. त्यानंतर बाईचा वेळाने बरेच मावाचा एक दिवाघर आपल्या भद्रालसा नावाच्या पत्तेबरोबर विमानात नेथे आला त्यान अत्यंत तेजस्वी अशा त्या मुलाला पाहिले तो विमानातून उतरला आणि त्याने त्या मुलाला उचलून मदालतेला दिले, मदालतेने अत्यंत आनंदाने व प्रेमान त्या मुलाला पोटाशी धरले व पतीला त्या मुलाला पोटाशी धरले व पतीला विचारले-"कोणाचा बरे असावा हा

मुलगा? तुम्हाला वन काय मिळाले?"

कोणाच्या जन्मदात्र वा अन्वयान पकटा साधून दिले?

"कोणाचा मुलगा आहे ते कळ" हट्टी पण नवी घेऊन त्यान होकार दिल्यावर माला बाळवू या अस मदाकसेला सांगून बरेच हुद्दाकडे गेला.

त्याने इटाला, त्या मुलाला दाखविले व म्हणाला-"हा मुलगा कोण कोणाचा हे मला माहीत नाही तमसा नदीच्या काठावर मांफहला कोणीतरी याला जन्मताच नदीकाठी ठेवून निघून गेलली दिसते आहे आपण परवानगी दिलीत तर माला घरी घेऊन जाऊन याचे लालन पालन करावे, विचारले-"कोणाचा बरे असावा हा म्हणतो"

ऋषामुनीनामुद्धा दुर्गे असा विष्णूचे दर्शन
आल्यान स्वतः ला असम्वान मानून तुवेंसु
विष्णूचे स्तात्र राऊ लागला

विष्णूने त्या हा विचारून तुला काय
पाहिजे ते भागून घे ! ”

तुवेंसु म्हणाला—“ मना एक पुत्र देण्याची
कृपा करावी ! ”

“ तुझ्यासाठी लक्ष्मीच्या पोटी माझा
एक मुलगा जन्मला आहे. तो भिन्नरूपे
तमसा व कालिंदी नद्यांच्या संगमस्थानी
आहे. तू लगेच जाऊन त्याचा स्वीकार
कर. ” विष्णू म्हणाला

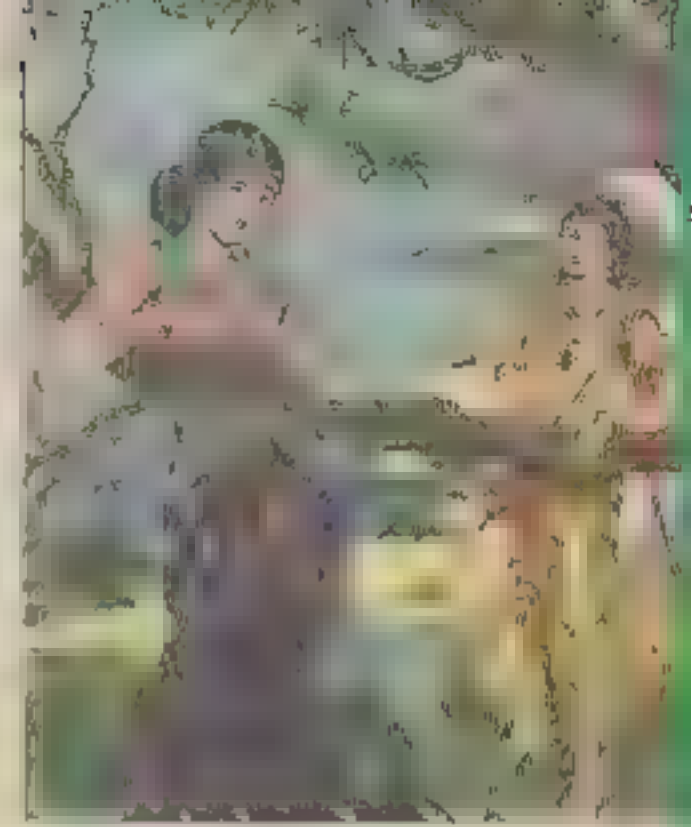
तुवेंसुला परमानंद झाला विष्णूने
मुचबिलत्या स्थानी तो मेला तेथे त्याला
पायाचा अंगठा लोकात घातून झळत
पडलला मुलगा दिसला त्याचे सौंदर्य
पाहून तुवेंसून त्याला उचलून घेतले व
म्हणाला—“ बाळा, मी घोर तपश्चर्या केली
तेव्हा विदगून अतृप्त करून तुला जन्म
दिला व मला माझा पुत्र म्हणून स्वीकार-
ण्यास आज्ञा केली तू माझा वशवश
वाढव ! ” जसे म्हणत तुवेंसु मुलाला घेऊन
राजधानीम गला

राजवाड्यात आनंदोत्सव झाला.
तुवेंसून त्या मुलाला आपल्या राणीच्या
हातात देत त्याचा जन्मवृत्तात सांगितला
मुलाचे नाव एकवत्त ठेवताना अर्ध

चंद्रकलमाखा नित्य वाढत गेला सदा
महिम्नाचा झाल्यावर त्याचा अप्रपञ्चन
संस्कार करण्यात आला आणि तीन
वर्षांचा झाल्यावर त्याचे जावळ करण्यात
आल अकराव्या वर्षी त्याचा उपनयन
संस्कार झाला त्यानंतर गुरुगृही राहून
त्याने वेदाध्ययन केल वधनविद्या शिकून
घेतली

वयान झाल्यावर तुवेंसून मुलाचा
राज्याभिषेक केला आणि स्वतः संपत्तीक
वानप्रस्थाधर्मात प्रवेश केला तेथे पार्वतीचे
स्मरण करून दोघं तपश्चर्या करू लागली
कालक्रमाने दोघानी बंकुठलांको प्रस्थान
केले. ते कळल्यावर एकवीरने भागल्य
भावानित्याची अन्वेषणीक्रिया वगैरे केमी
त्याची प्रजा सुखी होती

एकदा एकवीर आपल्या कुटुंबियांसमवेत
गंगा काठी गेला तेथे ऋषी मुनींचे सुंदर
आश्रम पाहून व तेथील शांत वातावरणात
पश्याचा मनाहूर कलरव एकून त्याच्या
मनाचे समाधान झाले तो एका रात्रीच्या
रात्री फिरत असता त्याला एका जागी एक
स्त्री एकटीच चितामग्न स्थितीत बसलेली
दिसली. ती नदीतील अनन्य कमळाच्या
दक्षिणेकडे बसलेली होती. ती स्त्री अत्यंत
रूपवती होती. परंतु चिंदामग्न स्थितीत
बसलेली होती

तिच्या पाहून एकवीरने विचारले— कोण
हो तुम्ही ? फार चित्तित दिसता आहात ?
तुम्ही मानवी आहात की देवी ? तुमचे
नाव काय ? तुम्ही आपल्या दुःखाचे कारण
सांगू शकलात तर मी ते दूर करण्याचा
यत्न करून पाहीन तुमच्या दुःखाचे कारण
मानव, दानव किंवा देव काणी ही असो,
मी त्याचे परिपत्य करून आपल दुःख दूर
करेन ”

तेव्हा ती स्त्री म्हणाली - सकट आल्या-
शिवाय का काणी दुःखी होईल ? एका
देवाच्या राजाचे नाव रम्य आहे तो एक
थोर पुण्यात्मा आहे. त्याच्या राणीचे नाव
रुक्मरेखा आहे त्यांना मुलजाळ नव्हत

५१ चंपकला म्हणाला—“ हा मुलगा
अपवर्णात जन्मल्या लक्ष्मीनारायणाचा
मुलगा आहे त्याचे नाव हैहय आहे
वयातीचा मुलगा तुवेंसु माझा दत्तक देण्या-
साठी विष्णूच्या पोटी हा मुलगा शिशुरूपे
जन्मला आहे म्हणून तू या मुलाला तों
जथे मिळाला तेथेच सोडून घे विष्णूच्या
प्ररणने तुवेंसु लवकरच तेथे जाईल. या
मुलाचे नाव एकवीर पडेल ”

शत्रांच्या सूचनप्रमाणे चंपक त्या मुलाला
परत, तो जथे मिळाला होता तेथे पाचवून
निघून गेला.

मध्यंतरी समवान विष्णू वयातीचा
मुलगा तुवेंसुला दर्शन देता झाला. थोर

राणी पतीला म्हणाली- 'ज्या स्त्रीला मुलधारत नाही, तिच्या जिण शरीर हाय! राणी म्हणाली ते ऐकून राजाने वास्तुशास्त्राचा अभ्यास पुढील मज आरंभिला. यज्ञ-कुडातून त्याच्या बाहुल्येगारखी एक मली जन्मली त्या मुलीला दास्येन घेता म्हणाला- ही मुलीला एकावलीमारखी (सोन्याचा एकमर असाला तशी) अन्नातून जन्मली आहे तिचे नाव एकावली म्हणून तिच्या आपल्या पाद-या मनदी मारावी वाढव त्रिणचा ह्याच रूपे नुडपावर अनुग्रह झाला आहे

राजा रम्यला ते ऐकून परमानंद झाला त्याने त्या मुलीला आपली राणी रक्म-

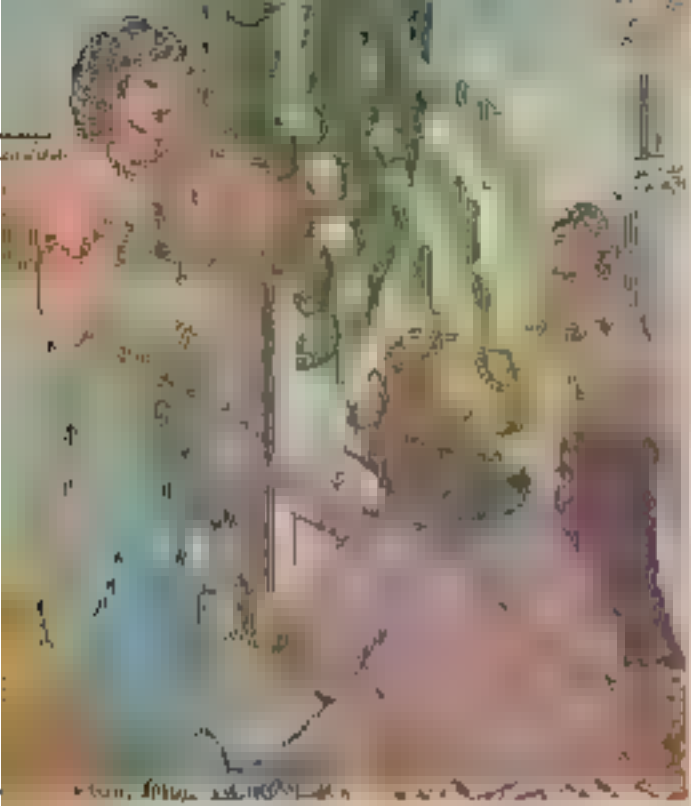
रखाच्या हातात दिले ती मलीला जन्म जन्मिवाच पाता जन्मल्यास्यारखा मिला अन्नाद झाला. ती मुलीला एखाद्या मुलीमारखी राजवाड्यात लहानाची मांडी झाली, मी त्या रम्य राजाच्या प्रथमाची मुली अहे माझे नाव यशोवती आहे. आम्ही दोघी एकाच दयाच्या आहोत. म्हणून राजाने मला तिची सखी म्हणून निव्व निव्व्या बरोबर रहस्यास सांगितले आहे. आम्ही दोघी मिळून खेळत होतो आणि बरोबरच भातपीत होतो रात्रकन्याला कमळे फार आवडतात म्हणून ती मला व आमच्या इतर मैत्रीणीला बरोबर घेऊन गगकाडी काडी कमलबनात हिरायला गई. मी र जव मला जन्म घेतां भसतावन मी की इतक्या दूर आपण निघण्याची निव्व्या बरोबर नाही परंतु मी माझ्या बाळग कर दुकळ करा मी तो मला मारा, जाच्या कामावरमहा घालकी नेव्हा रम्य राजाचे आपल्या राजधानीवर मांड्याडी मरावर काढन न्यात कमळ लावली आणि घेऊन भसजवन सांगितन की मुला मूला कमळ असल्या पाण्यावर काडी काढवाचं असेल तर नु आपल्या राज्यात का का मराविरान काडी कर परंतु नु राजकाड्या काहर किवा राजधानीच्या बंदर काढ्हा जातो कामा नये."

परंतु - रम्यन दूर गगकाडी विहार करण मोडले नाही म्हणून राजाने राज-कन्याच्या रक्षणाचं सशस्त्र सैनिकांना नेमल ना मला व इतर सखांना बरोबर घेऊन गगकाडी दरराब हिडत राहिली. एक दिवशी आम्ही सर्वे निव्व्याप्रमाण या प्रवेशात आलो आमच्या आघी रती अप्सरांना बरोबर घेऊन घंघ आली हातो आणि जलकीडा करीत होती माझी मैत्रीण त्यांच्या बरोबर जलकीडेत मग्न झाली

इतक्यात कालकतू नावाचा राजस मंत्र्यासह तेथे आला. तो माझी सखी एकावली हिच्या जवळ तिच्या पळवून नण्याच्या हेतूने आला त्याला पाहून मी भाडवान आरंभ - राक्षस यत्ना अहे

माझ्या मैत्रीणीने मागे वळून पाहिले मात्र आणि ती राक्षसान्ना पाहून पळू लागली आणि आम्हां सखीमध्ये मिसळून विसकाडी झाली कालकतू राक्षसान आमच्या रक्षणार्थ जे सैनिक आले होते त्यांना आपल्या गदेन ठार केले. माझी मैत्रीण धावतून जाऊन रडू लागली. मी राक्षसाचे पाय धरून पुष्कळ विनवण्या केल्या- "तू मला घेऊन आ, माझ्या मैत्रीणीला सोड! परंतु त्यान माझ्या मोलण्याकडे लक्ष्य दिले नाही आणि रात्रकन्याला वळून पळवून गेला. मी रडत रडत त्याच्या पाठीपाठ गले. मला पाहून एकावलीला हासने वाटले ती मला मिठा मारून रडू लागली तेव्हा कालकतू आप मी राजाची दाखवून म्हणाला- म मी

महाला नाला मागे वळत आला. तीला माग की ती माझ्या राज्याची काय कारिणी होईल. मी तिचा एक दास म्हणून राहोण आणि निष्ठा प्रत्येक आज्ञेचे पालन करेन.

मागे राहून मागे मागून हाच तो नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. म्हणजे तुमचे निचे मन कळवण्याचा यत्न करून पण नव्हा ही माझ्या मध्ये राहणारा.

मी तुम्हा शय्य आहे माझ्यावर अवलंबून कर. तुम्हा हे योवन लायला नाही, हे शक्य लक्षात असू दे!

माझी मन्त्री त्याला म्हणाली- "महाला, तिला एक राजहारास नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. मागे राहून मागे मागून हाच तो नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. म्हणजे तुमचे निचे मन कळवण्याचा यत्न करून पण नव्हा ही माझ्या मध्ये राहणारा.

नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. मागे राहून मागे मागून हाच तो नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. म्हणजे तुमचे निचे मन कळवण्याचा यत्न करून पण नव्हा ही माझ्या मध्ये राहणारा.

यशावनाच्या नावाचे नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. मागे राहून मागे मागून हाच तो नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. म्हणजे तुमचे निचे मन कळवण्याचा यत्न करून पण नव्हा ही माझ्या मध्ये राहणारा.

महाला, तिला एक राजहारास नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. मागे राहून मागे मागून हाच तो नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. म्हणजे तुमचे निचे मन कळवण्याचा यत्न करून पण नव्हा ही माझ्या मध्ये राहणारा.

यशावनाच्या नावाचे नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. मागे राहून मागे मागून हाच तो नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. म्हणजे तुमचे निचे मन कळवण्याचा यत्न करून पण नव्हा ही माझ्या मध्ये राहणारा.

महाला, तिला एक राजहारास नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. मागे राहून मागे मागून हाच तो नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. म्हणजे तुमचे निचे मन कळवण्याचा यत्न करून पण नव्हा ही माझ्या मध्ये राहणारा.

यशावनाच्या नावाचे नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. मागे राहून मागे मागून हाच तो नव्या उच्छ्रमास करणे मला शक्य नाही. म्हणजे तुमचे निचे मन कळवण्याचा यत्न करून पण नव्हा ही माझ्या मध्ये राहणारा.

"राजा! मी आपल्याला एक मंत्र सांगते. त्या मंत्राच्या बळाने आपल्याला राजमाच्या राजधानीत निविष्ट प्रवेश मिळेल आपण कालकेतू राजासाचा वध करून एकावलीला सोडवून घेऊन या" असे सांगून यशोवतीने एकवीरला 'त्रिलोक तिलक' नावाचा भद्र शिकविला. त्या मंत्रबळाने एकवीर यशोवतीसह सैन्य राजमाच्या राजधानीत दाखल झाला. दूताकरवी राजमाला सोठ सैन्य राजधानीत आल्याचे कळलं.

हे कळल्यावर कालकेतू मनापला तो एकावलीला जाऊन म्हणाला-" हे वहा, सैन्य घेऊन मणारी व्यक्ती मुझ बडील असली तर मी सामोरा जाऊन त्यांचे स्वागत करीन कोणी हुसरा असेल तर तत्क्षण त्याचा वध करीन कारण आहे तो माण!"

"मी तर तुझ्या कैदेत आहे कारण आला आहे हे मला कसे कळणार? एवढे मात्र मी निश्चित सांगते की आलली व्यक्ती माझ बडील नाहीत की भाऊ नाहीत. काणी असो, पण मी धर्मवशाळी

व्यक्ती को बरे येत असावी, मलाच कळत नाही" एकावली म्हणाली

इतक्यात दूतानी घेऊन काळकेतू यशोवती तयार म्हायला मागितलं काळकेतू स्वतः बसून यशोवती निघाला एकाच वेळी घोड्यावर बसून कालकेतूशी युद्धाला नघा होऊन समोर आला दावाचे हत सैन्य झाले. लवकरच कालकेतू एकाच वेळी ललवारीचा वार लावल्यान धरत पडला. त्याचे सैन्य सैरावेरां पळू लागले.

यशोवतीने एकावलीला भेटून ती राजा वार्ता कळविली मग दावी एकावलीने निविष्टात जाऊन त्याला भेटल्या मग सैन्य मिळून एकावलीच्या शिर्याच्या राजाचा वध झाले. तेथे एकावली व एकवीर यांचा विवाह घाटामाटाने वार पडला एकाच वेळी मंगलार्क आपल्या राजधानीत आऊन राजमावर भार हावी घेतला

एकवीरचा मुलगा कृतवीर्य झाला कृतवीर्याच्या मुलाचे नाव कृतवीर्य ठरविलं अशा तऱ्हेन हेरगवशांनी बूढी झाली

पुरुषजातीची वैरीण

प्राचीन काळी विजय नामक राजाचा स्थावरी नावाची मुलगी होती. ती लहान मुलगी होती तेव्हा तिची आई तिला एक वायट माग. ती वायट असा.

"एक जंगलान गनटी कळतगाच एव जोडपे रहात असे गुल्कळ दिवसांनी त्या ना चार पिल झाली एकदा जंगलाला आग लागली पिवना उडून जाता आले नाही म्हणून ती आगीत हांगपळून गेली ते पाहून मादीला फार वाईट वाटलं पित्त मेला आनाथी तरी जिवत कजाला राष्ट्र? आगीत उडी टाकून जीव दत्त

"नरकवृत्तरमुडा जीव रायला निघाल पन्नु वाटल म्हणालं-" आत्महत्या करण्यात गहाणपण नाही आपण जिवत राहला तर आपल्याला पुन्हा पिल होतील आपणच जीव दिला तर पिल होणच शक्य नाही"

हे काय वायण झालं तुम्हा पित्त मल्याचं घाडमुडा दुल वाटलं नाही पटल तु म्हणतास तें। असे सांगून मादी कळत एकटी आगात उडी टाकून मेली म्हणून आगात वाटल त्याच्यावर विश्वास करावा, पुरुषावर कधी करू नये।"

ती वायट एकल्यावर राजकन्येत दाहका विचारले-"मेल्ह्या मादीचे काय झाले?"

दाई स्मित करत म्हणाली-"तोच मादी आमच्या महाराजांच्या वाढधान राजकन्या म्हणत जन्मली" असे म्हणत तिला राजकन्याच्या कपाळाचा मुका घेतला

पुढ काही दिवसांनी ती दाई सरण पावली कळतराच्या गोष्टीमल पुरुषावर विश्वास करू नये हे लावपयं राजकुमारा विमरली नाहा

राजकन्या एकदा आपल्या बडिलाना म्हणाली-"बाबा! माझ्यासाठी राजाचानात

एक कुटी बांधून या. तीत फक्त मी व माझ्या मैत्रिणी राहतील. आणखी उद्यानात कोणत्याही पुरुषाला प्रवेश मिळणार नाही यासाठी कडक पाहण्याची व्यवस्था करा."

"मुली, अग, हे का? मी उद्या परबांच तुम्हा स्वयंवराची तयारी करतो आहे." राजा म्हणाला.

"बाबा! या जन्मात तर नाहीच, सहस्र जन्म मिळाले तरी मी लग्न करणार नाही!" राजकन्या म्हणाली

आणखी काही दिवस सोटके. दूर देशात राहणारा एक राजकुमार आणि मंत्र्याचा मुलगा त्या गावी आले. रत्नावलीच्या कुटीच्या चारीबाजूनी फुलझाडे पाहून व

त्यात थोडा वेळ विखांती घ्यायचे ठरवून त्या उद्यानात दोघे शिरले.

त्याच वेळी एक दाई तेथे ओरडत बाबत आली—"निशा बाहेर, या उद्यानात पुरुषांना प्रवेश करण्यास मनाई आहे तुम्ही परदेशी दिसतां आहां ही कुटी आमच्या राजकन्याची आहे येथे कोणती पुरुष आला तर आमचे महाराज त्याला कडक शिक्षा करतील!"

"आम्ही तुम्हा राजकन्याला पळवून म्यायका का जालो आहो?" राजकुमाराने विचारले

"आमच्या राजकन्येला पुरुषांची सावजी सुद्धा सपत नाही, समजले? चालते व्हा, लवकर!" दाई म्हणाली

तेव्हा दोघे धावत्या बाहेर जाले राजकुमार म्हणाला—"निशा, माझे मन मला सांगते आहे की पुरुषजातीच्या ह्या वैरिणीशीच लग्न कर. त्यासाठी उपाय काय, सांग!"

"कदाचित ती कुरूप असेल! मी विचार-पूस करतो!" मंत्र्याचा मुलगा म्हणाला.

त्यानंतर दोघे राजधानीत गेले आणि एका खानाबळीत उतरले. मंत्र्याच्या मुलाने खानाबळीच्या मालकीणीला विचारले—

"बाबा, तुमच्या देशाची राजकन्या पुरुषांची वैरीण आहे म्हण! ती कुरूप असली पाहिजे!"

नाही? बाबा! आमची राजकन्या रूपवती आहे!" खानाबळीची मालकीण म्हणाली

"मग पुरुषांचा एवढा द्वेष का करते ती?" मंत्र्याच्या मुलाने विचारले

"मुला, ते एक फार मोठे गुपित आहे! रत्नावली पूर्वजन्मी म्हणे, मादी कबूतर होती पुष्कळ काळ कोटन्यावर तिला पिल आली तेव्हा अरण्यात जाग लागली व त्यात सर्व पिल भस्म झाली तेव्हा मादी व नर कबूतरांनी आत्महत्या करण्याच ठरविले. परंतु ऐनवेळी म्हणे नर कांठतरी पळून गेला मादी बागीत जीव देऊन मरण पावली आणि आयच्या महाराजाच्या पोटी जन्मली." खानाबळीच्या मालकीणीने सर्व गुपित उघड सांगून टाकल

"बाबा, परंतु हे सर्व गुपित कसे कळले?" मंत्र्याच्या मुलाने विचारले.

"मुला, रत्नावलीला पूर्वजन्माची जागली आठवण आहे!" मालकीण म्हणाली

"अस्म हाय!" असे म्हणत मंत्र्याच्या मुलाने मनात एक सूतो माजली

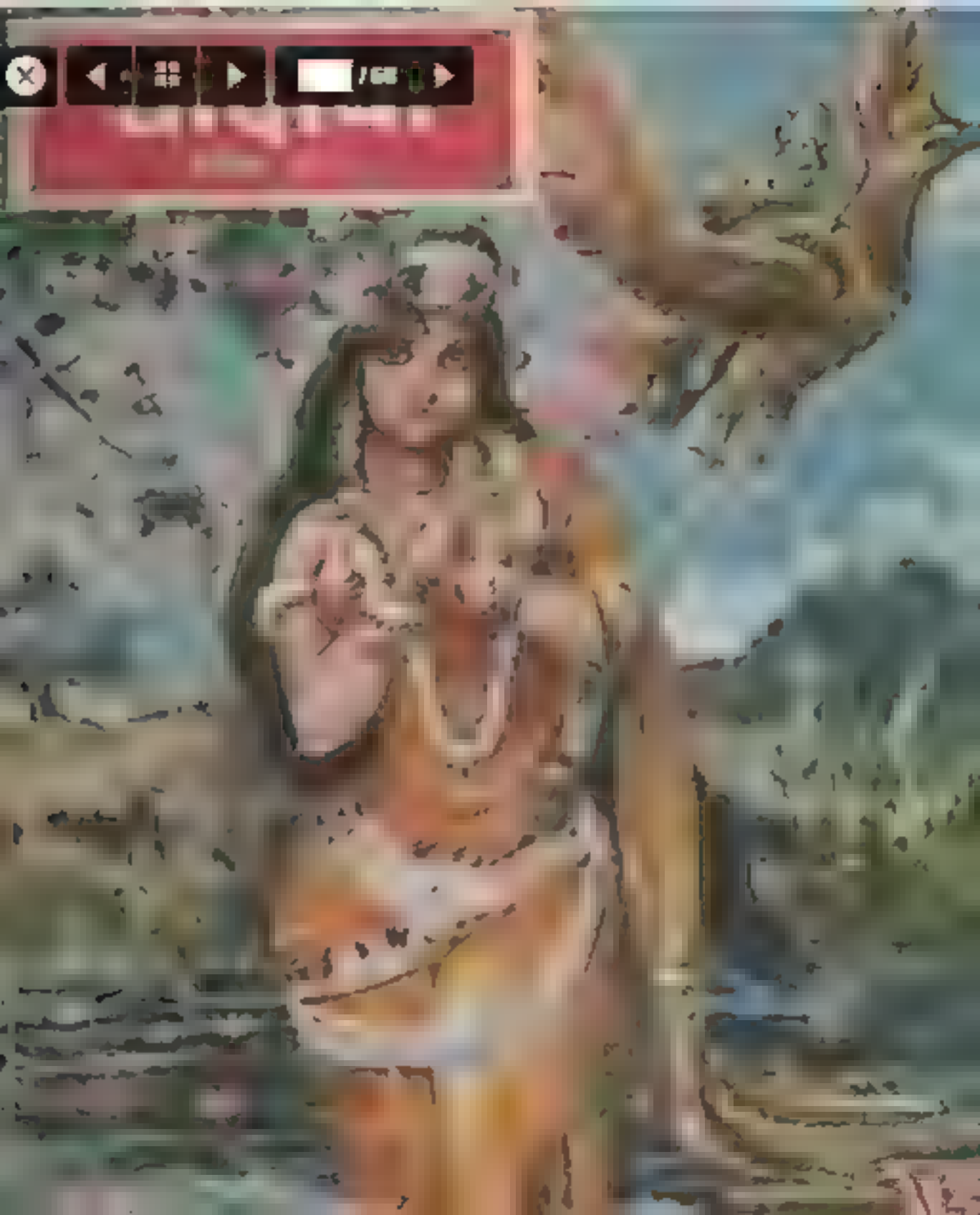
दुमव्या दिवशी सजाहमांच दोघे खानाबळीच्या मालकीणीचा निरोप घेऊन निघाले ते राजधानीच्या बाहेर येऊ तेथे वेष फाळून पुन्हा त्यांनी गावात प्रवेश करून ते सरळ राजाच्या दरबारात गेले

"कोण तुम्ही दोघे? कोठून आलात?" राजाने त्यांना विचारले

मंत्र्याचा मुलगा म्हणाला—"महाराज, आम्ही दोघे नेपाळचे राहणारे आहो हे माझे गुरुवर्य इंद्रजाल विद्यत यांची बरोबरी जगात कोणाला करता येणार नाही. हे जलस्तंभन वायुस्तंभन, अग्निस्तंभन इत्यादि विद्यांचे प्रवचन करतील वाळवंटात दाट अरण्यांची सृष्टी हे करतात वाळक्या खुंटाला फुले फळे आलली दाखवू शकतात. आपण यांच्या विद्यांची परीक्षा करून घ्यावी!"

राजा म्हणाला—"ठीक, आम्ही या प्रदर्शनाची व्यवस्था उद्यानातील कुटीसमोर करता राजकन्यासुद्धा ते पाहता येईल

करता उध्मना हवी असेल तर मुर्याकडे पाठ करून उभे राहले पाहिजे. विस्तव असेल तर समोर तोंड करून उभे रहावे. निर्मेल चित्ताने उत्तमलोकाप्राप्तीसाठी प्रयत्न करावा. असे म्हणत गाढव जोरजोराने रंक लागले.

चार पळून गेला पण माप माहल्याने चिडून जाऊन घोड्याने उठून गाढवाला छुप बघविले.

हत्तीला ठार करणारा कोल्हा
प्रहारण्यात कर्पूरतिलक नावाचा एक हत्ती रहात असे. त्याला पाहून कोल्हांच्या कळगाने विचार केला, या हत्तीला ठार करणां आले तर आपल्याला चार महिनेतरी पोटाची विवचना राहणार नाही.

एक म्हानारा कोल्हा इतर क कोल्हा म्हणाला. मी त्या हत्तीला संघ मरण ठार करणं ना हत्ती हाणं संघ वल आणि त्याला सांग्दाय नमस्कार वळन म्हणाला. पंधरा महिन्यांची विनया पळवा.

'काण रे बाबा तु? आकास काढलं? हत्तीने विचारलं.

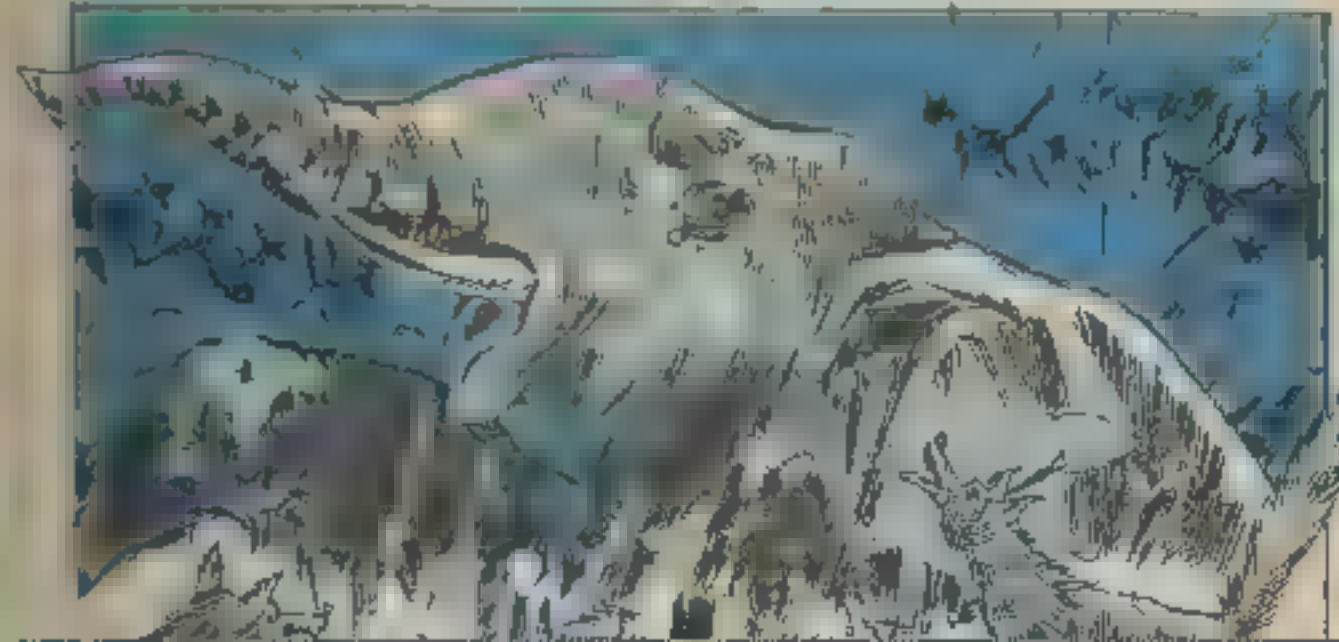
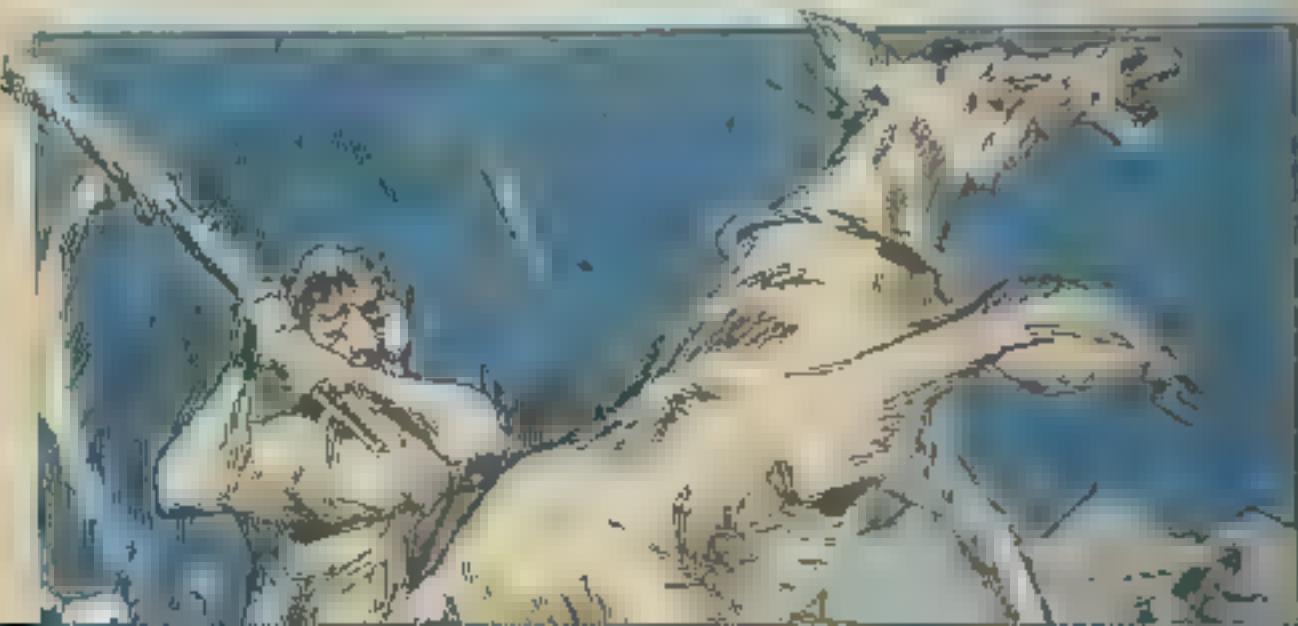
मी एक कोल्हा आहे. या अग्न्याने ज जतावनाची एक मधा वंटा व मळा आपला वून म्हणून पाठविले आहे. त्यांनी आपणां जवळ निवदन करायला असे सांगितलं आहे—'आम्ही राजाशिवाय जीवित वालविले क्हाणपणाचे होणार नाही. म्हणून राज-पुरषाची सकल लक्षणे असलेल्या आपल्या-सारख्यांची राजा म्हणून निवड करण्याचे

आम्ही सर्वांची एकमताने ठरविले आहे. उच्चकुलात आपला जन्म झाला. आपण उदार स्वभावाचे आहा, राजनाती निपुण आहा. सर्व तऱ्हेन राजाची पदवी मुखाभित करण्यास योग्य आहां. काणी का असो, प्रथम न्याय राजाची कृपा संपादन करावी, तत्तर बायकापारांची चिना व घन-मंथनीचा विचार करावा. राजाचे नसले तर पुत्रकलश व घनसंपदा असून तरी काय फायदा? एका क्षणाचात चार चोहूज नाही का नेणार? पावनासारखा राजा प्राण्याचा रसक असतो सामान्यपणे प्रजा राजाच्या भोतांमध्ये सन्मगाने वागते, संज्जन व साधुवृत्तीचे लोक जगात एकदर कमीच पती वृद्ध झाले, आजारी पडल किंवा निधन

आले तर पालित्रन्याने राहणाऱ्या बायका या जगात कमीच परंतु राजाच्या भोतीत त्याही पतीची सेवा करीत असलेल्या दिसतात. आपण एक आदर्श धोर प्रभू! म्हणून आपला राज्याभिषेक करण्यासाठी आम्ही सर्व वाट पहात आहो. म्हणून हे महाप्रभा! आपण माझ्या बराबरी चलण्याची कृपा करावी. सुभक्त टळण्याच्या आत आपला राज्याभिषेक झाला पाहिजे."

राज्याच्या लाभाचे कर्पूरतिलक कोल्हाच्या बरोबर निघाला.

वाटत एक दलदलीची जागा आली, परंतु बळून ती सामान्य जमिनीसारखीच दिसत होती. कोल्हा त्या दलदलीच्या काठाकाठाने चालत पलीकडे निघून गेला.

परंतु हत्ती भाज सरळ दलदलीच्या घाटंन पुढे जातजात एकदम ओरडला—“मित्रा, कोन्हा! जो या दलदलींत रुतलो आहे की रे! आमा मी मरणार की काय असे वाट लागलं आहे! थोडा मागे वळून पहा तरी!”

कोन्हात मागे वळून पाहिल व म्हणाला—“माझी शेपटी धर आणि तिच्या जाखारे वर ये! माझ्या सारख्या क्षुद्र प्राण्यावर विश्वास केल्याचा परिणाम भोगावा जाण-भारच! सज्जनांची सगली करणारे सुन्नी होतात आणि दुर्जनाच्या मादी लागणार आत्मनाश करून घेतात, ते थोरा मोठ्याच संशय आहोत!”

हत्ती त्या दलदलीत कोल दलतच गेला आणि बाहेर न येऊ शकल्याने मरण पावला कोन्हाच्या कळपाला किर्याक म्हिते त्याच मांस कायला मिळाले

गरज सरी अन् बंड सरी

अगवली पर्वताच्या एका टंच सिवरावर महाविक्रम नावाचा एक सिंह रहात असे तो छोपी गला की एक चिचदरी येऊन

त्याच्या अंगाखांखावर चढे आणि त्याची वायाळ कुरसटून खाई सिहाला त्याचा फार राग येई परंतु तो चिचदरी फार चपळार्जन सिहाच्या पंजातून निसटून पळस जाई

चिचदरीची पीडा कशी टळणार याचा विचार करीत असता सिहाने विचार केला की चिचदरीचा हाडवेरी मांजर आहे म्हणून एका मांजराला बोलावून तो सिंह त्याला छुप मांस मायला पाडू लागला

मांजराला पाहून चिचदरी विळाबाहेर आलीच नाही अक्रेने सिहा जीव कासावीस झाला, पण तशी उपासमार ती किती दिवस सहन करणार? एकदा घाटस ककन ती विळाबाहेर आली मात्र मांजराने स्वासभवनी दाखवून चिचदरीला भक्षण गटू केले

मास, त्यानंतर सिहाला मांजराची गरज उरली नाही मांस कायला घालायच त्याने बंद केले, म्हण आहे ना—‘गरज सरी अन् बंड सरी!’

[३]

समरसेत व त्याचे सैनिक झाडाच्या फांद्यांवर पानांमाद लपून त्या विशिष्ट जतावराची झूज पाहू लागले, सिहापासून झालेला त्रास अमहा झाल्याने एक हत्ती स्वतःला वाचविण्यासाठी क्षुप श्रयस्त करीत झुलत

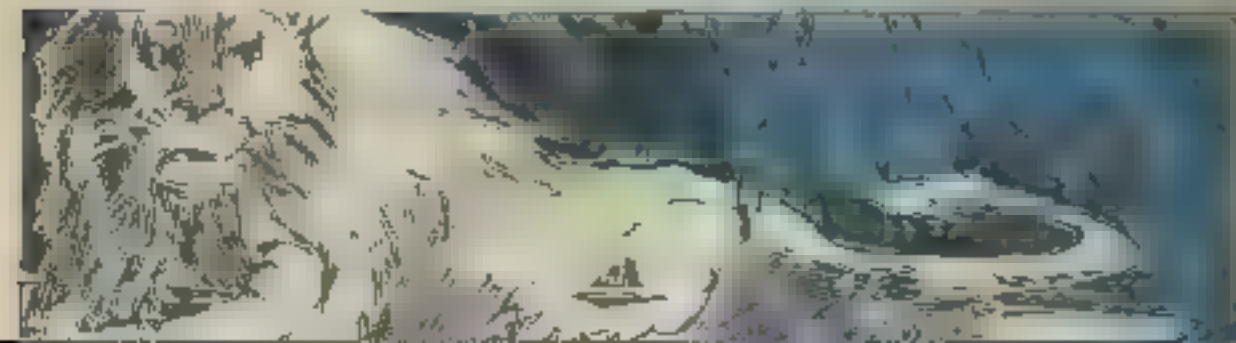
समरसेत व त्याचे सैनिक झाडाच्या फांद्यांवर पानांमाद लपून त्या विशिष्ट जतावराची झूज पाहू लागले, सिहापासून झालेला त्रास अमहा झाल्याने एक हत्ती स्वतःला वाचविण्यासाठी क्षुप श्रयस्त करीत झुलत

समरसेतावरोवर झाडावर वसलेला सैनिकापैकी एक अण म्हणाला—“सेनापती आपण मोठ्या संकटात सापडलो आहो

या भयंकर वटावरून लुटून नण्यालायक काम मोठे धन आपल्याला मिळणार आहे!

त्या पाठापाठ दुसरा सैनिक म्हणाला—“घनरावो? आपण आपला जीव वाचवून बाहेर पडू शकलो तर मोठ्यावनी रुपय मिळाले, असे समजू या

समरसेत विचारमान असल्यामुळे क ह्तीच बोलला नाही सर्व जग सम्यतच्या दि वर पोचून मानदाने रहात अमहा या

बटावरचे लाक माज अद्याप वावाण्युगतच
कसे काय रहात आहेत? थथ राजा, राज्य
किवा शासनव्यवस्था असे काही असल्या-
सारखे दिसतच नाही अशा स्थितीत या
वंशवर घनटोलत ती काय मिळणार
त्याची कल्पना करणच मूळपणाचे ठरले.

समरसेन या विचारात असली गर्व जगल
एका भयंकर राक्षसी मावाजान हुमहुमल-
“ए कामभुजगा! ककाळा! या, या, त्या
चतुर्गक्षाला शोधून ठार करा.”

सनापती व त्याच सैनिक ती आकार
एकूण दबकक समरसेनाची जणूकाही
हृदयक्रियाच बंद पडली आडाच्या कावा-
वर वरत जमलल त्याच्या बरोबरच
सैनिक धाधर कापू लागल ती भयंकर
आवाज एकूण सरोवराकाठचे प्राणी
आणि आडावरची वनमाणसे सैरावण
पळू लागली

पाहता पाहता त्या सरोवराच्या बांधावर
एक भयंकर आकाराची व्यक्ती आली ती
व्यक्ती एका लहानशा ताडाच्या आडाएवढी
असले त्याला एकाच डोळ्याने दिसत
हाते त्याच्या दोन्ही पायांमधून बळण घेत
व मुळे काढून एक काळसर्प फडा काढून
घालत होता त्याच्या पंढीमावून त्याच्या
डोक्यावरून हालत यत असतली माणसाच्या
डोक्याची एक कवची होती

वरच्या काठावर उभी राहून व एकदा
बहुकडे नजर फिरवून आणि डोके वर
कडून हुंकारलो-“हू! मजदोप, घोटच्याची
टंकडी, वाट तिकडची वाकडी, टेकडीची
टोक दोन्ही फारच फाकडी! त्या टेकडी-
वरून पाहिल तर काय दिसत, कवच।
साग पाहू!”

त्याचे जणूकाही उत्तर म्हणून ती
कवची हुसली व म्हणाली-“समुद्राच्या
मध्य भागी नाचणारी एक नाव, नावे मध्य
घनाच्या राखीच राखी! नाववाहेर पहा-
न्याला नासकन्या! आणि त्या मागकन्याला
ठार गेल्यावर विचारायला काय हवे? सर्व
घनाच्या राखी आपल्याच।”

“होय, होय! बरोबर! हे साध्य झाले
तर सर्व धन वैभव आपल्याच! पण पहा,
ती चतुराज हूँ.” असे म्हणत पुन्हा
एकदा ती एकाक्ष हुंकारला

आडावरून हे सर्व संभाषण ऐकणाऱ्या
समरसेनाला एकीकडे भीती वाटत होती
तर दुसरीकडे फार जावचसही वाटल
आता आपण आहो ते मांत्रिकांचे मंत्रहाप
आहे हे त्याला कळले व त्या डीपावरच्या
कोणत्यातरी डोंगराच्या टोकाला जाऊन
पाहिल तर समुद्रात घनाच्या राखी मरलेली
एक नाव दिसले एवढे त्याला कळले

परंतु तो चतुराज कोण बरे असावा?
या एकाक्ष मांत्रिकाशी त्या चतुराजाचे
बरे कवामुळे झाले असावे? या बिराचे
कारण मावेतील घन वैभवक आहे का? की
आपली काही आहे?

समरसेन या विचारात राहून गला अमता
मांत्रिक सरोवराच्या बांधावरून उतरून
जंगलात निघून गला. त्याच्या पाठोपाठ
कालसर्प आणि आणसाचा अश्विपजरही
निघून गले

मानापयंत आडावर धरधर आपत
बसलल्या सैनिकांना एकाक्ष मांत्रिक निघून
गेल्याबरोबर थोडेसे हायसे वाटले व ते
जामचे हुलल व सनापतीकडे पाहू लागले

परंतु धोड्या देळाने समाधान झाल्यासारखा मान हलकून म्हणाला. इतक्या मयकर बराबरही आपल्याला घनवंश हाण्याचे विन्ने स्पष्ट दिमन आले. परंतु त्यासाठी कष्ट सहन करण्याची तयारी, घेवें व सात्रम मात्र होवें !”

समरसेम सैनिकांच्या उत्तराची अपेक्षा न ठकतां नि शब्दपण सादरकरून आली उत्तरून आला. त्याच्या माठापाठ सैनिकही खाली उतरून आले. “पुढे काय होणार आहे?” हाच प्रश्न सर्वांच्या मनात लळलळ करीत होता. पुढे काय करायचे याचा निश्चय समरसेमक करणार, म्हणून सर्व तो काय म्हणतो हे ऐकायला त्याच्याकडे लळून पहात होते.

समरसेमान सर्व सैनिकांच्या नाड्यावर एकदा मरणाचेक वारिल व म्हणाला “तुम्ही एकलव्य ना. धातू व चक्रे यांची वाट पकडची व कडी. वारता एकदा म्हणाला ना. ती टकडी व नव टक आपण हुडकून काढू शकता वर आपण ज्या मातो आला व काम फल झाले समजा !”

ते ऐकून एक सैनिक धीर करून शका करीत म्हणाला— ना मर्त्यक म्हणाला व मई वर आहे मय वारवें शक व आपल्याकडे !”

समरसेम उत्तर द्यायला क्षणमरच थांबला. मर म्हणाला मार्चिकाने वचनांतल्या प्रश्नात व यस्मिन्नागान दल्ल्या मर व वाट असल्याचे वाही कारणच नाही. आपली त्याच्या समाधानावरून आपल्याला हे कळते की घनवंश असलेली एक नाव आहे व तिची राखण करायला एक नागकन्या मयलली आहे. शिवाय चतुरास नावाचा आपली एक मयवला त्याचा हाडवंगी आहे. हेडखील जरे असावे परंतु ह्या सर्व अडचणींना तोंड देऊन धनसंपदा असलेली ती नाव कशी काबीज करायलाची करीतरी हाच मुख्य प्रश्न आपणांसमोर आहे !”

सैनिकांना तो प्रश्न फार धोड्याचा व गूढ असल्यासारखा वाटला. परंतु आपल्या सेनापतीला योग्य सल्ला देण्याचे धाडस मात्र त्यांच्या पैकी एकातही नव्हते. वाटला-तून कसामसा जीव बांधून निघालेल सैनिक समरसेम म्हणाला ते एकून आस्तच मयभीत झाले. समरसेमान एकदां चहूकडे मयर फिरवून पाहिल आणि नंतर काही बाळल्या-शिवाय वाड आगला. सैनिक मृकाटधान त्याच्या पाठापाठ निघाले ते आडाळालून काही अंतर जाऊन गळ्यावर त्यांना एका एकी कानाचे पडदे फाटतील इतका मोठा

सर्वांच्या तोंडावर भीतीची अवकळा पणट विसत होती

एक सैनिक अडकलेला काप्या आज्ञाजाल म्हणाला हा एकाच कोणा माठा मार्चिक दिसता आहे. त्याच्या बराबरचा साप आणि भाणमाची कवची दोन्ही पाहून तर काणी विली धोत असला तरी त्याचा धरकाप उर-याशिकाय राहणार नाही. मय नट जितक्या लोकर सोडून जाता वईल तितके बरे !”

त्यावर सेनापती काय म्हणतो ते पाहण्यासाठी सर्व सैनिक उत्सुकतेने त्याच्या उत्तरासाठी कात लावून बसले होते. समरसेम काही वेळ काहीच खोलका नाही

हलक्यात समरसेन व त्याच्या सैनिकांना किकर्तव्य विमूढ करून टाकणारे बाणखी एक विचित्र दृश्य दिसले ते एक वन-माणूस होते त्यात वानराची व माणसाची अक्षय समसमान होती. ते एका झाडावरून 'धम्म' दिशी उडी मारून खाली आले. आतांपर्यंत हवेत उडणारे आणि माणसाच्या आनानात ओरडून सावध करणारे घुबड त्या वनमाणसाच्या लांछावर येऊन बसले व त्याने त्याच्या कानात कुजबुज करीत काहीतरी सांगितले.

त्या पाठोपाठ ते वनमाणूस समरसेनाकडे व सैनिकाकडे एकदा पाहून आश्चर्य व्यक्त करून असलेल्या वेलाच्या आधारे एका झाडावरून घुबड्या झाडावर उड्या मारीत अणार्धत कोठेतरी नाहीसे झाले.

सैनिकांपैकी एक सैनिक वनमाणूस दिसलेलासे आसून त्या दिशेकडे पहात म्हणाला—“सेनापती, आता आपण मार वळून जितके लोकर आता येईल तितके परत आपल्यातच आपले सर्वांचे हित आहे या भक्तीपावर राहून आपल्याला काही समेलसे मुळीच दिसत नाही. पक्ष्यांना व प्राण्यांना दुतासारखा आणि हेरांसारखा शिकवू शकणाऱ्या मांत्रिकाच्या भक्तीशक्तिमत्तांवर आपल्या तलवारी व

समरसेनाला तो सैनिक म्हणाला ते अणू काही एकूच आले नाही बस राहिला. काय घुबड झंजारच्या झाडाच्या कादीवर बसून निखाऱ्यासारखी आपली लाल बुबळ बुकडे तिकडे फिरवीत सर्व काही आपल्या शंलधानी टिपून घेत होते.

समरसेन घुबडाकडे एकदाच अणू निर-खून पहात राहिला. त्यानंतर काहीतरी घागलीशी युक्ती सुचल्यासारखा मान हलकीत आपल्या शंजारच्या सैनिकाकडे वळून त्याने धनुष्य व बाण घेतला आणि त्या घुबडाच्या दिशेने नम धरला.

लगच एक सैनिक घाबरेन जाऊन उच्च आवाजात म्हणाला—“सेनापती, त्या मांत्रिक शक्ती असलेल्या घुबडावर आपल्या बाणाचा बहुतेक काही एक परिणाम होणार नाही शिवाय त्याच्या मालकाच्या बाभुळे रंग पण्याची शक्तीही आहे. म्हणून कोडा दिवार करून काय ते करा!”

समरसेन घुबड्यावर चढविलेला बाण न उतरविता म्हणाला—“पाहूया तरी काय होते ते!” असे म्हणत त्याने तो बाण घुबडावर सोडला तो बाण घुबडाला लागलाही. बाण लागून घुबड किचाळत जमिनीवर पडले आणि लोळू लागले असे समरसेनाला वाटले होते परंतु समरसेनाची

घुबडाने त्याच्या पक्षात शिरलेला बाण सहजी घाचीने काढून दूर फेकला आणि मोठ्याने ओरडून म्हणाले—“दुष्ट भराध-मांना! तुम्ही मला ठार करू शकाल असे वाटले होते का तुम्हांला? भक्तीशक्ती असलेला तो महामांत्रिक एकाक्ष सुद्धा मात बरेवाईट करू शकला नाही, मग तुमची काय बिबाद? यावा, यादावेळ यांचा! आमचा मालक चतुराक्ष येईल आता व तुमचे वहात असलेले शक्तीचे पाट पाहूया! मिळतील शुभ वेळ अवळच आली आहे! लक्षात असू या.”

समरसेनाला आणि त्याच्या बरोबरच्या

समरसेनने आश्चर्यचकित होऊन त्या वानूमा पाहिले असेल नसेल, तेवढ्यात एक काळेकुट्ट घुबड त्याच्या डोक्यावरून उडत जात मनुष्याच्या आवाजात ओरडू लागले—“चतुराक्ष! अरे चतुराक्ष! माणस आहेत रे, नराधम माणस! खबरदार!”

त्या काळपा घुबडाला पाहून व त्याचा तो भयंकर आवाज ऐकून समरसेन व त्याचे सैनिक सर्व रक्तच अणूकाही गोठले. पक्ष्याच्या तोही माणसासारखा बालू शकणारा मांत्रिक किती भयंकर शक्तिशाली असला पाहिजे, या विचारानेच त्याचे हातपाय गारठले व सर्वांची आकाश

अमरावती राज्याच्या एका छोटेलानी राज्याचा अमरसेन नावाचा एक तरुण राजकुमार अधिपती झाला. होजारच्या कालीकोटच्या राजाचे अमरावतीशी हाडवेर होते. अमरसेनाचे पराक्रमी वडील राज्य करीत असंयत कालीकोटच्या राजाने अमरावतीवर कधी वांकडी नजर टाकण्याचे साहस केल नाही. अमरसेन हा तरुण अमनुष्यी मुलगा आहे असा विचार करून कालीकोटचा राजा काटमराजू याने स्वारी केली आणि अमरसेनच्या हाती पूर्ण पराभव झाल्याने जीव घेऊन परतला.

त्यानंतर काही दिवसांनी काटमराजूची मुलगी मणिमाला हिच्या लग्नाची तयारी

मुरू झाली तिच्या स्वयंवरासाठी काटमराजने सर्व मित्र राजेरजवाड्यांकडे आमंत्रणे पाठविली, परंतु अमरसेनाकडे आमंत्रण पाठविले नाही. अमरसेनाला तो त्याचा अपमान वाटला. त्याचा प्रतिकार कसा करावा, या विषयी अमरसेनाने प्रधानाला सल्ला विचारला.

प्रधान म्हणाला—“काटमराजू आपला हाडवेरी आहे त्याने आपल्याला आमंत्रण पाठविले नाही, यात आपण गैर मानण्यासारखे काही नाही. उलट त्याने आमंत्रण पाठविले असते तरी आपण जाता कामा नये, कारण तो केव्हा कसा गळा कापील याची कोण जाणी देईल?”

परंतु प्रधानाचा सल्ला अमरसेनाचा रुचला नाही. सर्व राजकुमारांनी आपापल्या तसविरी पाठविल्या होत्या त्याप्रमाणे अमरसेनाला एका हुताकरवी आपली एक तसवीर काटमराजूकडे पाठविली.

तो तसवीर हाती घेताच काटमराजने ती पायाळाची तुडवून ती तसवीर जाणण्याच्या हुताच्या हाती देत म्हणाला—“ही नऊन दे आपल्या राजाला!”

काटमराजने त्याचा ज्ञात-हम जो अपमान केला त्याचे वृत्त ऐकून अमरसेनाने काटमराजूच्या राज्यावर चालून जायचे ठरविले.

या गाष्ट कळताच काटमराजने जाहीर केले की अमरसेनाचे हाक कापून जे कोणी आपले स्वाभ्याशीच आपल्या मुलीचे लग्न करीत मणिमालशी आपले लग्न करे होणार या विचाराने आलेले राजकुमार सर्व एक झाले व त्यांनी संयुक्त अमरावतीवर स्वारी केली.

त्यावेळी अमरसेनाचा धाकटा भाऊ चंद्रसेन गुल्कुलात विद्याभ्यास करीत होता आषाढ मीठे संकट ओढवत असल्याचे ऐकून तो बरी धाळा. तटावरून त्याने जाहीर पाहिले तर सर्व किल्ल्याला वेढा पडला होता. तो वेग पाहून अमरसेन धावरला.

त्याच वेळी चंद्रसेन सलवार उपमून आला आणि त्याने वडील भावाची मान उढविली आणि धड झाली टकलून दिले.

ते धड जे राजकुमार किल्ल्याला वेढा देऊन बसले होते त्यांनी पाहिले. कोणीतरी अमरसेनाचे हाक आपल्या आषाढ कापल आहे आणि भाता आपले लग्न मणिमालेशी होणे अव्य नाही असा विचार करून ते आपापल्या संन्यासद परतले.

न्यानंतर चंद्रसेनने आपल्या वडील भावाचे हाक नऊन काटमराजूला दाखविले. चंद्रसेनाचे मणिमालशी लग्न झाले असून तेन चंद्रसेनाचे काटमराजूशी नाते

झाले व दोघामध्ये मैत्रीही झाली. यश्वर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—“राजा, चंद्रसेनाने आपल्या भावाचा वध केला. यात त्याचा काय हेतू होता कळत नाही. मणिमालेशी लग्न व्हावे या साठीच नाही का? की धोरण्या भावाचा वध केल्याने आपल्याला राज्य मिळेल या हेतूने? काटमराजने तरी त्याचा हाडवेरी अमरसेन याच्या सल्या भावाशी आपल्या मुलीचे लग्न को काम करून दिले? या शंकांचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनही तु दिव्य नाहोस तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकळे होऊन तुझ्याच पायांवर लोटू लागतील.”

विक्रमादित्य म्हणाला-"कृत होऊन अमरसेनाने काटमराजुवर स्वारी करून स्वतःच आपल्या मरणाचा आवाहन केले त्याने संज्याचा सल्ला मानायला हवा होता अमरसेनाला या गोष्टीची कल्पनाही नव्हती की मणिमालेमुळे दुसरे राजकुमार काटमराजुच्या बाजूने उभे राहतील. इसक्या साजुशी एकट्याने युद्ध करणे त्याला शक्यच नव्हते. म्हणून त्याचे मरण निश्चितच होते. या गोष्टीची कल्पना घेताच अमरसेनाने विचार केला की त्याच्या वडील मयाबाबा बघ इतरांकडून होण्यापेक्षा आपल्याच हाताने झाल्यास त्यापामून राज्याचे तर रक्षण होईलच, त्याच बरोबर काटमराजुशी बीर कामगिरी करू होईल आणि तो काटमराजुचा जावई झाला तर त्याच्या मनाला शांती मिळेल तसे न होता, दुसरा कोणी काटमराजुचा जावई झाला असता तर त्याच्या मदतीने काटमराजु अमरावतीवर स्वारी करीत राहला असता, याची शक्यता होती. या सर्व

कारणामुळे चढसनने जे ठरविले व केले ते योग्यच होते. आता काटमराजून स्वयंवराच्या अटी प्रमाण चढसेनाशी मुलाखत घेऊन दिले त्यात त्याचे ही काही नुकसान होण्यासारखे नव्हते. या उलट त्याने आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी आणखी एखादे स्वयंवर रचले असे तर त्याने स्वयंवरासाठी घातकल्या अटीवर कोणाचाही विस्वास घेऊना नसता सधे राजकुमार अमरसेनावर स्वारी करण्यास जाऊ माठी तयार झाल की अमरसेनाचे हाक कापून आणून दावाविणाराळाच काटमराजु आपली मुलगी देणार. नाहीतर कोणत्याही राजा किंवा राजकुमाराचे अमरसेनाला व्यक्तिगत बंद नव्हतेच. म्हणून काटमराजून जे ठरविले तेही निवेकाचेच काम होते."

अशा तऱ्हेने राजाचे मोन भग होऊन वेताळ घेतासह नाहीसा झाला आणि फुडा झाला आऊन लावकळ लागला (कल्पित)

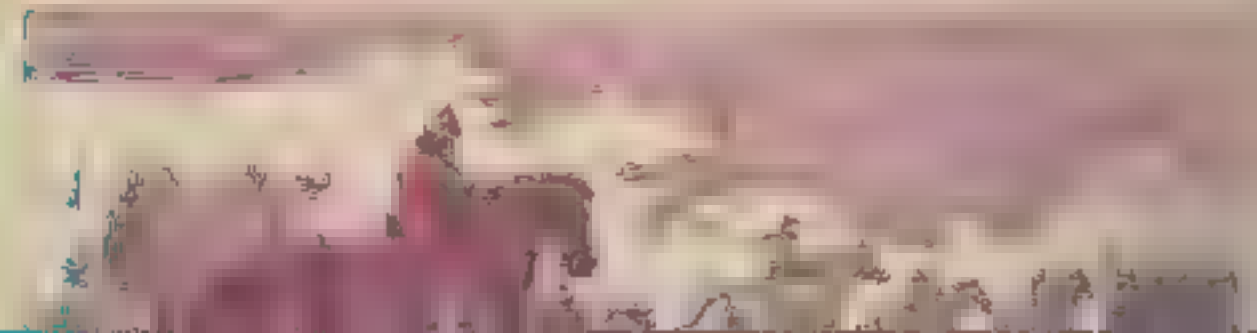
राजाचे कर्तव्य

महाराज कुबेर पाह्या राज्यात सामान्य पणे प्रजा सुखी होती. पिके वेळार व छान निघत. परंतु राजाचा प्रजेच्या मुकसायांचो फिकोर होतो असं मात्र नाही राज्यकारभार अधिकार्यावर सोडून राजा सुतोपभोगात निमग्न असे. म्हणून राज्यात धनधान्य भरपूर असूनही प्रजेला वाकचक बस्तू वेळवर मिळतच होण्या असे नव्हते सामान्य प्रजा मूक व चोरीमुळे हालाकीच्या स्थितीत हाता

सुचोरेच्या चोरीच्या लुकाऱी राजाच्या कानावर येऊ लागल्या. परंतु राजाने त्याला बंद करण्यासाठी जे जे प्रयत्न केले ते सर्व अवयवशी ठरले. हुशार हेरांनासुद्धा चोराचा पत्ता लागतासा झाला. याचे कारण हे होते की चोर चोरी करण्यात पटाईत होता. मुख्य कारण हे होते की गरीब प्रजा त्याच्या उपकारामुळे नेहमी त्याला आभरा देई

त्या राज्यात सुचोर नावाचा एक बरोडखोर होता. तो प्रजेच्या हितासाठी त्याला जे शक्य होई ते करीत असे. श्रीमंत लोक पैशाच्या बळावर प्रजेला छळत असत म्हणून तो श्रीमंत लोकांची घरे लुटून ते घन गरीब लोकांत वस्तू लागला. साहजिकच सामान्य लोकांच्या मनात सुचोरच्या विषयी आदरभाव वाढत गेला

सुचोरला पकडण्याचे सर्व प्रयत्न निष्फळ ठरले तेव्हा राजाने सुचोरला पकडून देणाराचा एक हुजार सोन्याची नाणी इनाम देण्याचे जाहीर केले तरी काही फायदा झाला नाही. तेव्हा राजाने रक्कम वाटवून दहा हजार केली आणि पूढे तर एक लाख केली तरी कोणते सुचोर कसा आहे हे कळू दिले नाही. वास्तविक करितां कळले की सामान्य प्रजेत सुचोर फार

लोकप्रिय आहे, कोणी चोराचा ठाव ठिकाण सांगणार नाही

म्हणून राजाने आपली एक मुक्ती काढली काही निरपराध लोकांवर हा आरोप लावला की त्यांना सुचोराचा पत्ता माहीत असूनही ते देत नाहीत आणि त्यांना तुरुंगत बांधून ठेवले. राजाला वाटत होते की त्या गरीब निरपराध लोकांची जीव कळून सुचोरा बाहेर येईल परंतु तो प्रयत्नही झुकला.

तेव्ही सतापून जाऊन राजाने दोषा निरपराध लोकांना फाशी दिली आणि राज्यभर दबडी पिटवून जाहीर केले की सुचोराच्या दोषा सापोदारांना त्यांनी केलेल्या धोर अपराभाबद्दल फाशीची शिक्षा

देण्यात आली आहे आणि त्याच्या इतर माधीदारांना अशीच सक्त शिक्षा देण्यात येणार आहे. ते जाहीर झाल्यावर सुचोरा स्वतःच राजाच्या दरबारात हजर होण्यासाठी प्रगट झाला. शिपायांनी त्याला कैद केले व राजासमोर ठेवले.

राजाने सुचोराचा विचारले—“तू किती क्रूर माणूस आहेस रे? तुझ्यामुळे निष्कारण तुझ्या दोषा सापोदारांना फाशीची शिक्षा भोगावी लागली तू आधीच शिपायांच्या समोर प्रगट झाला असतास तर त्या दोषा विचारल्याचा जीव वाचला असता.”

ने लपून सुचोराचे निवृत्तकरण राजाला विचारले—“तुम्ही तरी किती क्रूरपणा करतात की, तुम्हाला हे सांगले माहीत

असूनही की तू दाब निरपराध आहेत, तुम्ही त्याचा निदोषपण फाशीची शिक्षा करता! हा अन्याय नाही का?”

“चाराला घरायला दुसरा काही मार्ग निघाला नाही की राजाला असला बोटा अन्याय करावाच लागतो. म्हणूनच त्यांना फाशीची शिक्षा द्यावी लागली.” राजा म्हणाला.

“चोराला घरायला दुसरा मार्ग का निघू शकला नाही, याचे कारण काय असावे या विषयी तुम्ही कधी विचार करण्याचा प्रयत्न तरी करतात का?” चारान पुन्हा विचारले.

“तुझ्यामुळे लपून जमविलेले खूप पैस आहेत, ते देऊन तू प्रजला स्वतः कड वळवून घेतले असशील!” राजा म्हणाला.

“मी लांच देऊनदेऊन किती देणार? किती जणाना देणार? स्वार्थासाठी किती लोकांचे प्रेम विकत घेणे शक्य आहे? मी चोर वसेन, परंतु राजाचेही काहीतरी कर्तव्य असतेच की नाही? आपले कर्तव्य करणे राजाने सोडले तेव्हा ते मला करावे लागले आपण दिलेल्या एक लाख रुपयांच्या जोमाने प्रजेने माझ्यासारख्या चोराला कदापि सोडले नसते. आपण निरपराध लोकांना कैद केले तरी प्रजेने मला धरून तुमच्या अधिकारवाच्या हाती सोपविले नाही, परंतु ते मरणाचा सहन करणे मलाच असल्या झाले आणि तुमच्या समोर हजर झाले, आता तरी तुम्ही माझ्या केसाला धक्का लावू शकणार नाही माझ्या केसाला-

ही धक्का लागला तर एक अपार जनसमर्थ
यऊन तुमच्यासह तुमचा बाडा बुडवून
टाकतील" सुचोरने वजावून सांगितले

सुचार म्हणाला ते खरे असल्याचे
प्रत्यक्ष कळायचे, म्हणूनच की काय सुचार
केव झाल्याचे कळताच त्याची प्रजा
राजधानीवर चालून आली व राज-
बाडघाळा येथे इऊन सुचोरचा कपड्याच
कळ लागली

ते कळताच राजा अकित झाला व रथान
चोराला धडुत विचारले—"तू म्हणतोस
की राजाने करावयाचे काम तू कळस!
म्हणजे राजाने सत्ताये चोरी व दरोड-
खारीच का?"

'नाही, राजाचे कर्तव्य प्रज्या हिताची
कामे करणे आहे. त्याच्या गरजा भागविणे
आहे. तुम्ही ते काम केले नव्हते, मी केले
म्हणून मी एक सामान्य चोर असूनही
प्रजचे प्रेम संपादन करू शकलो आणि
मला फौद करणे आपल्याला अशक्य झाले.
सुचार म्हणाला

तरमर तुम्हा काय हवे आहे' या
दमाचा कारभार तू हानी घेणार आहेस
का? राजाने विचारले

"ते सामर्थ्य माझ्यात नाही व तो
मदन्काकाळाही माझ्या मनात नाही माझी
आपणांजवळ एवढीच विनती आहे की
अपण प्रजला मुक्त होईल अशातच ते राज्य
करावे प्रजला माझ्यासारख्या चोराची गरज
भासत नाही असा राज्यकारभार होना कामा
नये प्रजच्या हिताचा विचार करून राजा
राज्य करील तर माझ्यासारखे चोर
जन्माला घेणारच नाहीत, पाहून अधिक
मला काही सांगायचे नाही" असे सांगून
सुचार तेथून निघून गेला. त्याला घरच्याचा
प्रयत्नही राजाने केला नाही राजाच्या लाज
बाडू लागली की एका सामान्य चोरसमोर
त्याला मान दाखवावी लागली, प्रजचे प्रेम
संपादन करणे राजाला अशक्य नव्हते व
एका चोराला जेवढे त्या दिवसापासून
राजाने भोगविज्यास सोडला व घन लावून
गळ्याची सर्व कामे स्वतः पाहू लागला

दरव्याचे धन

काळीज पडू लागला होता आणि पाऊस

पडत होता म्हणून माधवराव बाहेरच
ठार बंद करायला गेले तर बाहेर काणी
अनोळखी माणूस उभा दिसला. पाहतात
तो धागला भिजला हाता एका कपड्याचा
फडक्याने तो हाक घुमत होता त्याच्या
बाजूला कपड्याचे एक बाकडे होते त्याच्या
उजव्या हाताला एक सहाचे घोटही होते

माधवरावांनी त्या माणसाला धोबे खोळ
मजरेने पाहिले आणि त्याला आत पावला
सांगून म्हणाले—"तुम्ही भिजलेले दिसता
बाहो, आत या, कपडे बदला!

"नमस्कार, आभारी आहे!" असे
म्हणत त्या अनोळखी माणसाने घरात
पाऊस टाकले तो कपड्याबद्दल अगदी
गरीब दिसत होता तो आत गेलून कपडे
बदलून ओले कपडे बाळत घालील हाता
तेवढ्यात रुक्मिणी चाई संपाकघरातले

अचकन बाहेर आल्या त्याची
अनोळखी माणसाला पाहिले यत्नमात्राने
आत बोलावून विचारले—"बाटने जाणाऱ्या
माणसा माणसाला असे अंधळी घरात
काणी लाहणा माणूस बोलकील का?"

ते गरीब असले म्हणत काय झाले?
ते आपले पाहणे आहेत त्याच्या विषयी
असे बडवाकड बोलू नकास जाधी त्यांच्या
साठी जवायची तयारी कर" माधवराव
म्हणाले

वरच झाले की! घरात बोलावून
पाय पसरायला जाणा दिव्रीत आणि म्हाला
भेजवाती देणार वाटत? हे सर्व नाही
चालायचे! पाऊस पावल्याबरोबर त्याला
घराबाहेर काढा' रुक्मिणी वजावून
सांगितले

बायकोचे हे वाकडे बोलणे ऐकून माधव
राव बाहेर डोकावून पहात म्हणाले-

जगन्नाथाचा प्रामाणिकपणा पाहून बांधवसंघाच्या डोळ्यात पाणी आले अशा माणसाची कमाई आपण चारला मावडत त्यांना फार वाईट वाटले त्यानंतर ते म्हणजे अहा मीच ते पुढे नुसत्या गाठ डोळ्यात नवल होऊ नुसतं नुसती अधिक रिवाजी वरी नम घागारली दिसली मला नुसता हे पुढे ठरून घ्या

जगन्नाथ हिमल करून म्हणाला—“पर-क्याचे घन मादरा हाताच्या मद्राच्या वानि-स रस नि हायागी आहे असे वाटत मला’ मी हे घन खचून काही खाईत किवा मिळवीत ते मला पवणार नाही मुख किवा शातो काशणार नाही असा ते घन लका मद्रातीची कमाईच अशाळा लागले !

माधवरावांना अता माघ राहवत नाही त्यांनी परी चारली हाती ती गाठट सांगितली व म्हणाल मला क्षमा करा माझी हा एवढी मिळकत सर्व नुसतीच आहे हे परको घन कस काय होईल ?

जगन्नाथ चांचून देऊन म्हणाला त्या दिवशी आड्यावर मी आंधाळ केलं हे खरे’ परंतु मी वा परो पाहिलासुद्धा नव्हतो त्या पेटोच्या मालकाला काणी बाघ किवा दुसरे जनावर उचलून घेऊन गेल असेल तो पेटो तुम्हाला मिळाला तुमचेच आहे ! बरे घ्या, घ्या वरचे दुर जायचे आहे’ असे सांगून जगन्नाथ नेघून मिघून गेला

जगन्नाथाचा प्रत्येक शब्द माधवरावांच्या कानात घुमून हाता मी म्हणाला त्यातले प्रत्येक अक्षर खरे असले पाहिजे त्यांना तरी भगत कीड मुख हाते नहमी अधक-नाचा विकार पाहिले व दहस्थल झालला

कसिमणो नेह्या प्रगे नव्हतो माधव-रावांनी माल्याकरून ती पेटो कावली पती अरून सोन्याची नाणी मरली आणि गावच्या पाटलाचा डोळ्यात म्हणून पाहिले, हे पैस प्रजच्या हितासाठी काढातरी काणीचा नाचा’ असे सांगून माधवराव घरी मिघून गेले

यशाची प्रवास

यशाची न गावा राजा जहा काजाच्या न्यावर राख करीत होता तेव्हा बांधवदाता एका वैश्य कुटुंबात अवतार घालून वंदन लावून बांधवराव पावश राड्यात माल घेऊन पुढेचून गावसमोर व पवित्रमेकडून पुढेचून व्यापारा-साठी पत्रार करून

काणा घेऊन मदमती नावाचा आणखी एक गावस हा गा वी सरासरीच मदमती हा ते एकट बांधिमन्त गाड्या भरून माल चकून प्रवासाला निघाल तेव्हाच मदमतीने स्वतः व्यापाराला निघण्याची इच्छा यसाचाच मिघून

बांधिमन्त वी मदमतीचा बाळावन मारिगर की दाघावा राड्या भरून माल चकून एवढेच प्रदामाला जेणे अलक दृष्टांनी अडचणीच हाईल म्हणून एका यशून एकान जाण जास्त थयस्कर होईल

दाघापकी काणी प्रथम निघायचे हे मदमतीनेच ठरवले होती बांधिमन्तानी सुभविळ

मदमतीने विचार केला आपण पहिल्यान गेली तर पुढील रायदे हाताळ आपतेर वाट मोकळी मिळत बेल सा वाटन नरायला हिचे मतन व मोकळी कुरण मिळतील नाचराच करणा भरपूर भोज पाका व फळफळ वळ मिळत यशचु विवेळ पाणीसुद्धा मिळत मालाला अवतुल लागला दर घईल जरीरे

परंतु बांधिमन्तानी किन र केला, पटिळन ताडा त्या वाटन पुढे निघून गेली की रस्ता कोठे विचडका असले तर तो पुढे जाणा गेला दुरुस्त करून घ्यावा लागले त्यामळ पाटाभातून यश याला मायीच हाईल कुरणात बेल ना करायला मिळत भाजा पाला व फळफळाचळसुद्धा मिळण सापे

जाईल. पुढे राखण्याची पाणी कोठे मुंबलम मिळते हे पाहून ठजलेले असणार. बालाची किंमत पहिल्याने ठरल्यावर काळवेळ पाहून वर वाढवून सांगता येईल. पहिल्याने जाणा-
रा लाच वर ठरविणे कठीण जाते. पुढच्यास ठरव व भागचा सहाना, या न्यायाने पाठी मागून जाणच जास्त हिताचे होईल.

म्हणून मदमतीन तो आधी पुढ जाणार असल्याचे म्हणलाच बोधिसत्त्वानी तत्काळ होकार दिला.

मदमतीला जख जायचे होते ती जागा साठ योजन अंतरावर होनी. वाटत एक वाळूचे भोठे मैदान लागत होते. म्हणून स्वल्पद्वार्य व पाथुच पाणी पिये असून

बरोबर न्यायची तयारी करण्यात आली. मदमतीला वाटस की बोधिसत्त्व मुर्धासारखा पाठीमागून यायला तयार आला. मदमती आनंदाने प्रवासाला निघाला.

मदमतीच्या गाड्यांचा तांडा बरेच दिवस प्रवास करीत रावटी त्या वाळवटात पोचला. वाळूच्या मैदानातून मोठे उत्तर चालून गेल्यावर त्यांना समोर एक विशिष्ट वाहन दिसले. त्या वाहनाला उत्तम आलाचे पांढरे बैल जुपलेले होते. रथात कोणी राजघराण्याचा एक तरणा बाई माणुम बसला होता. त्या वाहनाच्या मागे पुढे भालदार चोबदार तलवार दाखवून धनूष्य-बाण घेऊन चालत होते. गाडीची चारक चिखलात सरलली होती. सर्वांच्या डाक्या-वर कमळाची बैठक व पाण्यातल्या वेलांची पाने बगंदा होती व हातात कमळ होती.

राजघराण्यातील तो तरणाबाई माणुम पदमतीला म्हणाला- "अहो, काय पाऊल होता म्हणून सांगू? भुमळघार पावसामुळ नद्यानाले तुवून भरून वहात आहेत. गाड्या चिखलात रस्ततील. पिये रिकामी करून पुढे जा. हलक्या गाड्या आडून नथ बैलाना सोपे जाईल."

त्या स्थान वसण्याची ती व्यक्ती आणि बराचवे लोक नरमाणभक्ती एक होते.

वाळूच्या मैदानात प्रवास करणाऱ्या प्रवा-
त्यांना फसवून ज्याशी मारीत व त्यांचे
मांस खाऊन आपले उदर पोषण करीत.

हे सर्व पदमतीच्या सहात यण्यासारखे
लिळनेच त्याने बरोबर आणली सब पिये
रिकामी केली आणि पुढ निघाला. त्या
राजवड्याने व हिरबळ असलेले जंगल
दाखविले ते दिसत होते, परंतु तेथपर्यंत
पांथायला पुष्कळ दिवस लागले. मदमतीच्या
गाड्या त्याच्या जवळपासही पोहोचू शकल्या
नाहीत. सर्व लोक तहानने जीव कासावीस
होऊन पटापट मृत्यूमूर्ती पडले. नंतर बैल
मरू लागले. येवत्या माणसाना आणि
बैलाना खाऊन यक्षांनी त्याचे हाडांचे सागळ
वाळवटात तसेच सोडून दिले.

दीड महिन्यांनी बोधिसत्त्व आपल्या
शभरावर गाड्यांचा तांडा घेऊन व्यापाराला
त्याच वाटने निघाले. त्यांनी प्रवासात रसद
व पाणी भरपूर मिळाले. दामाठी राजकीज
करून घेतली होती. ते त्या भयंकर वाळ-
वटात पोचले तेव्हा बोधिसत्त्वांनी आपल्या
अनुयायाना समजावून सांगितले की पाण्याचा
पयही थंड व्यर्थ सांडू नये. वाळवटात
जागाजागी दिवारी वृक्षवनस्पती असतात.
म्हणून कोणी विचारल्याशिवाय कोणत्याही
आद्याचा पात्ता किंवा फळे खाऊ नयेत.

बोधिसत्त्वाबरोबरचा गाड्याचा तांडा
काही अंतर आणली येत्यावर तो राजवंश
नरमांसभक्ती दक्षाचा पुढारी रथात बसून
आला आणि त्याने मदमतीला मागितले.

तसेच बोधिसत्वांना सांगितले, 'बोधिसत्त्व म्हणाले- ठीक, तुम्ही आम्हांला आगाऊ सूचना दिलीत त्याबद्दल फार आभारी आहो. आम्ही व्यापारी आहो. आम्हांला पुढे जाण्यात पाणी विसणार नाही. तोंपयेल आम्ही बरोबरचे पाणी फकणार नाही. ताजे पाणी विसल्यावर शिळे पाणी आतून टाकू!"

यक्ष व त्याचे साधीदार गुप्तरूप मिथून गेले.

यक्ष म्हणाला ते बोधिसत्वाच्या काही साधीदारांना लपे वाटले व ते पाण्याची पिपे रिकामी करावी का विचार लागले होते. परंतु बोधिसत्वांनी जेळीत त्यांना सावध केले व म्हणाले-"या जालवटाने एखादे सरोवर असेल असे वाटते का तुम्हांला? यक्ष म्हणतो त्याप्रमाणे मुसळधार पाऊस पडला असेल तर हवत ओलावा का नाही? आकाशात वगाव्या एकही तुकडामुढा नाही. विजा चमकतल्या आपल्याला कां दिसल्या नाहीत? हे लोक यक्ष आहेत. आपण भेल्यावर

त्याचे वट सर का म्हणत त्या हे वट टाकला आहे आपल्या आधी प्रो व्हावा त्याचा ताटा गला त्याला या लोकानी अनेक फसवून त्यांना आऊन टाकले असवे त्यांच्या हाडाचे भयान वान्त आपल्याला दिसलील.

बोधिसत्वांनी म्हटल्यासारखे काही बतार भेल्यावर मंदमतीच्या पांचशे गाढ्या विसल्या आणि भाणसादारांच्या हाडाचे सांगाडे दिसले. सर्व लोक चकित झाले.

बोधिसत्त्व म्हणाले-"वाहिलत ना? मंदमतीने अदूरदर्शीपणाने स्वतःचे आणि आपल्या साधीदारांचे केवळ नुकसान करून घेतले?"

बोधिसत्वांनी त्याचे प्रवेशात मुक्काम केला. मंदमतीच्या गाढ्यात जो मास उपयोगी सापडला तो आपल्या गाढ्यात ठेवून घेतला आणि पुढच्या प्रवासासाठी निघाले. बोधिसत्वाच्या तो प्रवास यशस्वी झाला. त्यांना जूप नका झाला व त्यांचे सर्व साधीदार सुखरूप घरी परतले.

अपूर्व चिंतन

राजा शुद्धाश्रितने आज्ञा काढली की राजकुमारांना कष्ट म्हणजे काय हे कळवणे कामा नये. दुःखवर्ति त्यांना नेकामना विद्या पहायला साठली. कामा नये त्यांना शिष्ट बोधवा. मतावात अशी व्यवस्था केली की त्यांच्या नजरेस मुद्रा वस्तुच थांबी. त्यांच्या कामगव. सारी उत्तम ताम गायक व तसक नेमने.

मुद्रा वस्तु व उमातेत्याका यक्षाने ये पोटी एक पुत्ररत्न जन्माला आले. राजा जेव्हा त्या सिद्धार्थाच्या वेंगळीत पोचला तेव्हा वाटले होते परंतु हा वस्तु त्याच्या माथे ये बसल्यावर तो त्याच्या बरोबर के सिद्धार्थाच्या पदार्थ बसले होते व ते अगारा- लक्ष धाने पाहिले.

एके दिवशी सिद्धार्थ वडिलांशी अनुज्ञा घेऊन रथात बसून उद्यानत निघाला. वाटेत एक स्त्रीच्या विससा. त्याची कुबेर बाकलेली होती. जेव्हा एक रोणी व त्यानंतर एक प्रो दिवसे सिद्धार्थाने त्यांपुढी जसा क वे भयान पाहिलाने तस्मिन्, म्हणजे त्याच्या जणू वाईट वाटले.

असली असली सिद्धांतों का एक माला
मिलना था वह माला पहन कर ही
सिद्धांतों के नए नए सारों का
विचार करने का एक ऐसा
तुलनात्मक विचार था जो कि
मन में पैदा हुआ और जो कि
मानव हृदय में सदा के लिए
ईश्वर के रूप में

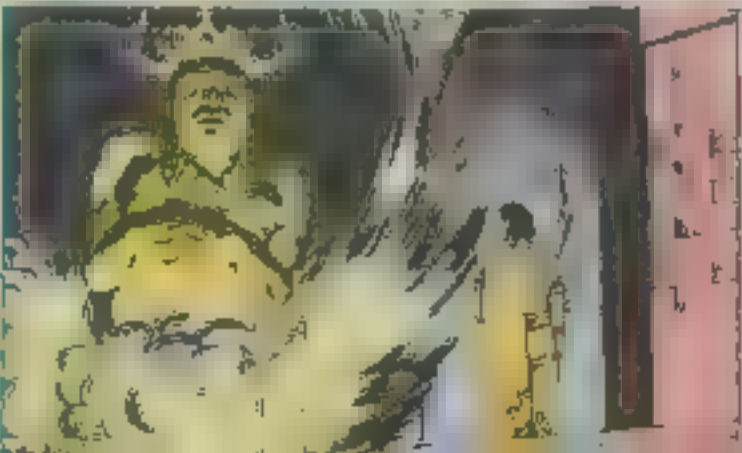
सिद्धांत का अर्थ ही था कि
जो कि वह माला पहन कर ही
सिद्धांतों के नए नए सारों का
विचार करने का एक ऐसा
तुलनात्मक विचार था जो कि
मन में पैदा हुआ और जो कि
मानव हृदय में सदा के लिए
ईश्वर के रूप में

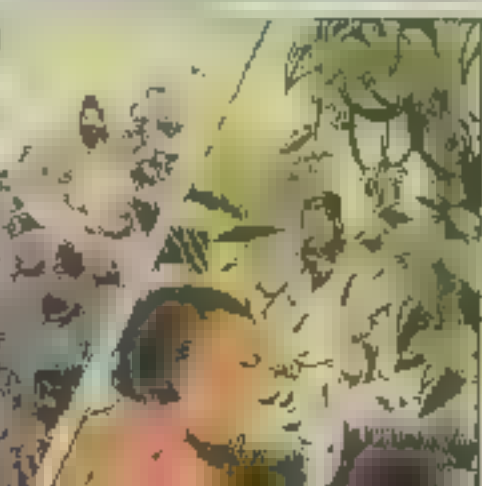
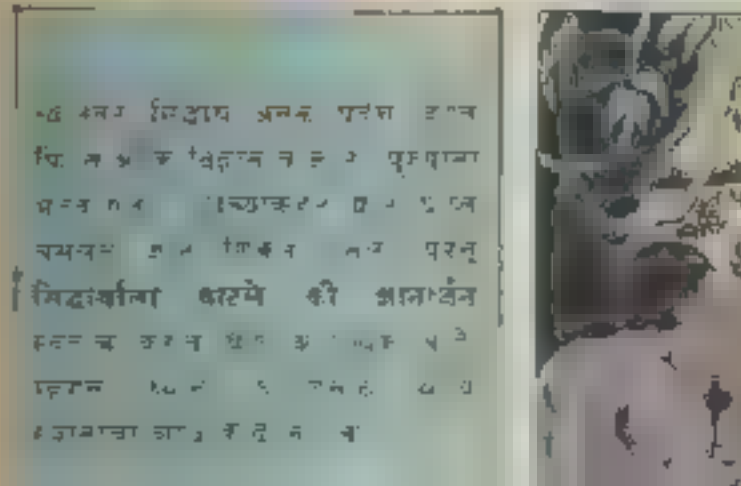
असली असली सिद्धांतों का एक माला
मिलना था वह माला पहन कर ही
सिद्धांतों के नए नए सारों का
विचार करने का एक ऐसा
तुलनात्मक विचार था जो कि
मन में पैदा हुआ और जो कि
मानव हृदय में सदा के लिए
ईश्वर के रूप में

असली असली सिद्धांतों का एक माला
मिलना था वह माला पहन कर ही
सिद्धांतों के नए नए सारों का
विचार करने का एक ऐसा
तुलनात्मक विचार था जो कि
मन में पैदा हुआ और जो कि
मानव हृदय में सदा के लिए
ईश्वर के रूप में

असली असली सिद्धांतों का एक माला
मिलना था वह माला पहन कर ही
सिद्धांतों के नए नए सारों का
विचार करने का एक ऐसा
तुलनात्मक विचार था जो कि
मन में पैदा हुआ और जो कि
मानव हृदय में सदा के लिए
ईश्वर के रूप में

आवटी सिद्धार्थ ठावेस वरान आता
तेथे सका वसवणासाठी ठावेस आता
मग आता देखावेस करीत न आता
पांच रुपयांची लागता लागत व
त्यांना एक मग ठावेस आता ठावेस
सेवासुवा करू लागत सिद्धार्थ
आता ठावेस आता ठावेस ठावेस

अज्ञात चोर

मग : त्यांना मग ठावेस आता की
देहाला कष्ट दिव्याने जेव आता होत
माही सुवाता त्यांच्या एका लक्षणी
त्यांच्यासाठी को कासार लागून दिवा
होता सिद्धार्थने त्याने सेवास केजे
लेवता पांचही मिळत सिद्धार्थाची तिळा
मग आता असे ठावेस त्यांना सोडून
निघून गेले

नंतर सिद्धार्थ तटांकाठी व
आता जाऊन बसता तो
मग ठावेस त्यांना मग ठावेस
त्यांच्या वरून दिव्याने आता ठावेस
आता ठावेस आता एक ठावेस ठावेस
विकास लागता आहे ठावेस
त्यांना ज्ञानास आता आता ठावेस
ठावेस ठावेस

रत्नहार त्याच्या दुकानात विठ्ठल
नावाचा एक कारकून होता तो
महत्ती व प्रामाणिक होता. माल-
काचा त्याच्यावर विठ्ठल होता व
विठ्ठलला ती गोष्ट लागली माहीत
होती. त्याला एकदा दुर्बंदी आली
मातकाल एवढा विठ्ठल असल्यावर
एखादी वस्तू उचलून गेली तर काय
हक्कत आहे?

त्याप्रमाणे एके दिवशी दुकान बंद
करण्यापूर्वी कोणाची नजर नाही हे पाहून
एक रत्नहार उचलून त्याने विशाल टाकला
आणि घरी निघून गेला

दुसऱ्या दिवशी दुकानात आल्याबरोबर
रत्नाकरला तो रत्नहार नसल्याचे लक्षात
आले तो रत्नहार त्याने एका जमिन-
दाराच्या सोठी तयार करविला होता, तो
रत्नहार ज्या बरोत ठेवला होता तो

जागच्या जागी होती, परंतु रत्नहार मात्र
पटीत नव्हता.

रत्नाकरला आश्चर्य वाटले. कारण
दुकानातली ती पहिलीच चोरी होती
दुकानात विठ्ठलच्या शिवाय भाणखी
कोणी नोकर नव्हता. ते देखील कित्येक
वर्षे त्यांनी दुकानात नोकरी करीत होते
व प्रामाणिक होते विठ्ठलच्या त्याच्या
मानाने अशा काळावर लागला होता
परंतु रत्नाकरला त्याच्याबरोबर शका
करण्यासारखे काही वाटत नाही. कारण
कित्येक दिवसांपासून त्याच्यावर बारीक
नजर ठेवूनही शका घेण्यासारखे रत्ना-
करला विठ्ठलच्या बाबतीत संशय घेण्या-
सारखे काही दिसले नव्हते. आता संशय
करावयाचा तर कायचा? रत्नाकरला
ते एक धमसकटच वाटत होते त्याने
एक गोष्ट ठरविली, माल चोरी गेल्याचे

बोलायलेच नाही आणि तिघांवर नजर ठेवायची

दुकानात तिथे मोकळी मित्याप्रमाणे काम करीत होते. एकदा लक्ष्मीचंद शेट नावाचे एक व्यापारी रत्नाकरच्या दुकानात आले व म्हणाले—“मित्रा तुला कळलं का रे, माझ्या दुकानात चोरी झाली होती.”

“बाहो! म्हणता काय? तुमच्या दुकानात चोरी! अन् चोर मिळाला का, की तिसटला?” रत्नाकरने आश्चर्यचकित होऊन विचारले.

“का नाही मिळणार? काळ सध्याकाळी मी जविरा दुकान नद केले. कुलपे लावण्या-पूर्वी मी सवयीप्रमाणे सर्व दारिने जागव्या

जागी अर्धवट काढून घेतल्यामुळे मला एक कटहार दिसला नाही. मी लगच सर्व नोकरांची झडती घेतली, कितीक दिवसांपासून श्रामाणिक म्हणून काम करणारा रमनाथ, तुम्ही बोलखताच त्याला, पण त्याच्या खाशात तो सापडला. हा सर्व काळ बदलत्याचा परिणाम आहे! त्याच्यावर माझा केवढा विश्वास.”

‘तर मग त्याला शिपायांकडून खटक करविलीत की नाही?’ विचारताना रत्नाकरची नजर आपल्या तिन्ही नोकरांवर होती.

“नाही हो! त्याची गरज? त्याला बंदस ठाकून काढला, कारण आपली वस्तू सापडली होती! त्याला मिळायला हवी होती ती शिक्षा मीच केली होती.” लक्ष्मीचंद शेट म्हणाला.

“मित्रा! चुकले तुमचे! अहो असल्या चोरांना क्षमा करणे म्हणजे बेइपणा आहे! मी असतो तर त्याला प्रथम बडबून नंतर पोलीसांच्या हुवाली केले असते!” रत्नाकर म्हणाला.

ते ऐकताच विठ्ठलच्या हातात त्यावेळी मुरई होती ती सुटून खाली पडली. विठ्ठलची तो दशा पाहून रत्नाकरना अगदी पहिल्याने त्याचा पक्का संशय झाला. तो दोघां व्यापाऱ्यांचे बोलणे लक्षपूर्वक

ऐकत होता हे ऐकाल रत्नाकरच्या लक्षान झाले होते.

त्यानंतर लक्ष्मीचंद शेट निघून गेल. विठ्ठलच्या मनात पांजीस शिपायांची रहस्य मान कायम होती. तुडंगाल होणारे हाल त्याला दिसू लागले. तो तेथे फार वेळ राहू शकला नाही. मालकाला म्हणाला—“मालक, आज सध्यास बरोबर नाही, रजा घ्यावी!”

रत्नाकरने आश्चर्य वाटल्याचे सांग करीत म्हणाला—“मित्रा! काय झाले रे इतक्यात? मी रत्नाकर बरी नव्हता तर तू आज काय करू शकला? घरीच मी असताना तर मी काही म्हटलं त्यान का?”

विठ्ठलच्या तोंडावर रत्नाकरला स्पष्ट दिसत होते, तो लोभाला बळी पडला होता. परंतु त्याची चोरी कळली असल्याचे कळू न देण्याचे रत्नाकरने ठरविले. त्याच बरोबर त्याला चुकीची दुसऱ्या करायला एक सची द्यायचेही रत्नाकरने ठरविले. असा विचार करून ‘तुला एक गोष्ट सांगायची आहे!’ असे म्हणत रत्नाकर काही वेळ गप्प बसून राहिला.

ते ऐकल्यावर विठ्ठलचा चेहरा पांढरा-फट्ट झाला. मालकाच्या मजरेला मजर मिळविण त्याला अशक्य झाले.

रत्नाकर पुढे म्हणाला—“तस काही, विशय नाही तू मेहनती आहेस व श्रामा, जवरी आहेस म्हणून मी आजपासून

तुम्हा पगारात पन्नास रुपयांनी बंद करायचं ठरविल आहे!"

विठ्ठल मालकाकडे पहातच राहिला. मालक म्हणाला त त्याला सरच वाटत नसल्यासारखं त्याच्या चहावाकून दिसल त्याला वेव्हारा गोरामोरा झाला. मालकाच्या मनात आहे तरी काय? मालकाने आपली चारी ओळखली काय? आपण फार माठी चुक केली त्याच्या तोंडावाटे एक शब्दही उमटत नव्हता

रत्नाकरने विचारले-"कायरे, बोलत का नाहीस?"

"आपली दया मालक!" एवढेच शब्द त्याच्या तोंडावाटे बाहेर पडले

"बर तर जा! तथ्यत चांगली सुधारल्यावरच कामावर ये आणि गोष्ट माणायची राहली. इनामदाणाकडे आलच रत्नहार पोचवायचे भी कबूल केले होते तेव्हा बरोबर घडून जा आणि पोचवून करणावलीचं पैसे घेऊन ये. कामावर येतील तेव्हा पैसे आणून दिलस तरी चालेल!"

रत्नाकरने या शब्दात विठ्ठलाकडे कामगिरी सापविली

विठ्ठलला जिवंत जीव आनंदाने भरून वाटले मालकाला आपली चारी कटाय नाही असा विश्वास त्याला द्यावा म्हणजे खोतक रत्नहार आहे असे त्या वाटने आहे त्याने निकामी दही खचली व आनंदाने पुढे घेऊन म्हणाला "मालक!" म्हणत तो अपायग्रय दुकानाच्या पायऱ्या उतरून निघून गेला.

नंतर विठ्ठल सरळ घरी गेला रत्नहार हवात ठेवला आणि इनामदाणाकडे ना पोचवून करणावळी घेऊन कडून घेऊन आला दुसऱ्या दिवशी मालकाला पैसे आणून दिले

विठ्ठलला पाहताच रत्नाकरने इमान म्हणाला-"कायरे, तथ्यत चांगली सुधारला ना?" तेव्हा विठ्ठलला वाटले, मालकाला सर्व काही माहीत आहे म्हणून सरळ गोष्ट का लपवावी? असा विचार करून म्हणाला-"होय, मालक, कालच तथ्यत दही झाली!"

योग्य निवाडा

रत्नाकरने रत्नाकरने एक भाव झाले मणून होते. तो लहानमनाने गेलेलाचून रामुला. तोच एवढेच रामुलाचे नावे परोक्ष होते. तरी त्याला त्या पूर्ण व जलपन कधीकधी दिसावून घेऊनानून बोलवि लावे

रत्नाकरने रत्नाकरने एक भाव झाले मणून होते. तो लहानमनाने गेलेलाचून रामुला. तोच एवढेच रामुलाचे नावे परोक्ष होते. तरी त्याला त्या पूर्ण व जलपन कधीकधी दिसावून घेऊनानून बोलवि लावे

रत्नाकरने रत्नाकरने एक भाव झाले मणून होते. तो लहानमनाने गेलेलाचून रामुला. तोच एवढेच रामुलाचे नावे परोक्ष होते. तरी त्याला त्या पूर्ण व जलपन कधीकधी दिसावून घेऊनानून बोलवि लावे

रत्नाकरने रत्नाकरने एक भाव झाले मणून होते. तो लहानमनाने गेलेलाचून रामुला. तोच एवढेच रामुलाचे नावे परोक्ष होते. तरी त्याला त्या पूर्ण व जलपन कधीकधी दिसावून घेऊनानून बोलवि लावे

रत्नाकरने रत्नाकरने एक भाव झाले मणून होते. तो लहानमनाने गेलेलाचून रामुला. तोच एवढेच रामुलाचे नावे परोक्ष होते. तरी त्याला त्या पूर्ण व जलपन कधीकधी दिसावून घेऊनानून बोलवि लावे

माकडाचे उपकार

एका गांभी एक गरीब आई रहात असे तिच्या नवऱ्या ने चांगले नाव मिळविले होते परंतु त्याने आपल्या मागे बायका व मुलांसाठी चार पैसे ठवले नव्हते म्हणून बायका पोरांना गरीबीत दिवस काढावे लागले त्याच्या मुलाचे नाव झोपाळू रंगा असे होते

बडील वारले तेव्हा रंगाचे वय पंधरा वर्षे असेल परंतु तो होता भयंकर वाळक्या, जव्हा पहावे, तेव्हा आपला झोपाळला वसत्या वसत्याच घेरायचा

रंगाच्या आईला वाटे की देवाने त्याला जन्म दिला त्याने त्याच्या नशिवात जे लिहिले असेल तेच हाणार्. ती कधी रंगाला कोणतेही काम करायला सांगत नसे. ती स्वतः चार घरी जाऊन कामे करी आणि त्यावर मायलेकांचा उदरनिर्वाह चाल

रंगाची आई कधी त्याला उठवी तेव्हा तो उठे, परंतु लगेच काहीतरी साऊन पिऊन सोपी आई

रंगाच्या सजारी लखशेट नावाचा एक व्यापारी रहात असे. त्याचा परदेशाशी व्यापार होता रंगाच्या आईला एकदा कळले की लखशेट व्यापारासाठी सुनं द्वीपाला निघणार आहेत. तिच्या नशिवात तिला नुकतान चारही घरचा पगार मिळाला होता तिने त्यातले पाच रुपये काढून रंगाच्या हातात दिले व म्हणाली—

बाळा तू लखशेटकडे जाऊन हे पाच रुपये दे आणि विचार की या पाच रुपयांचा काहीतरी माल सुवर्णद्वीपातून त्यांना जाणता येईल का? तो माल मिळाला की तुला लहानसा व्यापार करता येईल

आईने उठवून बसविलेच म्हणून रंगा जांभ्या बेंत उठून बसला व पंगतच

आन जडिच्या हातातून पाच रुपये घेतले आणि आपल्या लखशेटकडे गला पाच रुपये त्याच्या हातात बेंत आईने सांगितले हात ते वसऱ्या तसे त्यांना सांगितले

रंगाकडे पाहून व त्याच्या गरीब आईचा विचार करून लखशेटला कीव आली एवढ्याशा भावनेलावर ही मुलगा काय व्यापार करणार? हा मुलगा सुधारणार तरी कसा? हे सर्व माहीत असूनही लखशेट स्वभावाने उदार असल्या कारणाने म्हणाले— 'बर, बाळा! तू म्हणालास तस करीत हो!'

ते एकुन रंगा आनंदान घरी परतला व लगेच सांगला

लखशेटने आपल्या इतर व्यापारी मित्रांसह एक गलबत ठरविले आणि त्यात माल भरून सुवर्णद्वीपावर व्यापारासाठी निघाले सुदैवाने वारा मनकूल होता त्याचे गलबत ज्याज्या बदराला लागले तेथे मालाची खूप खरेदी व विक्री झाली काही दिवसांनी त्याचे गलबत सुवर्णद्वीपाच्या लागले तेथे सर्व व्यापाऱ्यांनी बरोबर आणलेला सर्व माल चांगल्या दराने विकला व तेथून चीन देशातले देशी कापड, हुस्नीदती उत्तम कामाकृतीच्या वस्तू, हिरे व मराठी विकत घेतली व स्वतःची परतण्यासाठी गलबतात बसून निघाले

व्हा दिवसांनी लखशेटला रंगाने दिलेल्या पाच रुपयांची बाढवण झाली व्यापार-

वंशाच्या कामात ते ती गोष्ट बिलकूल विसरून गेले होते, त्यांनी विकत आणलेल्या भासापेकी एखादी वस्तू रंगाला दाखी म्हणावे तर इतकी स्वस्त एकही वस्तू दिसत नव्हती.

लक्ष्मण आपल्या साथी व्यापाऱ्यांना म्हणाला—“आपण आपण गलबत परत मुवर्णहीपाला घेऊन आऊ या. माझ्या हातून एक चुक झाली आहे.” असे सांगून त्यांनी घडलली गोष्ट थोडक्यात सांगितली. परंतु इतर व्यापाऱ्यांना परत फिरणे मान्य नव्हते. सर्व म्हणाले—“पाहिजे तर आम्ही पांचपांच मोहरा प्रत्येकी देतो, तुम्ही त्या त्या मलाला दा

परंतु गलबत परत फिरवायला आम्ही तयार नाही.

काही दिवसांनी गलबत पूर्वकडच्या बंटावरच्या बंदराला लागल त्या बंदरात नागर टाकला गेला. बहाजावळ बनक भिकारी आले. त्यात एकाजवळ तीन माकडे होती त्यांच्यापैकी दोन फार हुमार होती. माकड जो बंड करायला सांगे तो बंड तो माकडे करीत तिगरे माकड म्हाकारे होते त्याला एकही लढ करता येत नव्हता. दोन्ही माकडे निर्तिगळे लढ करून प्रक्षकांची करमणूक करीत असता म्हातारे माकड समुद्राकडे गहात नुसते बसून होते.

त्या माकडांना पाहून लक्ष्मणच्या मनात एक विचार आला, त्या माकडापैकी एक माकड विकत घेऊन रंगाला मऊ दिल की आपली जबाबदारी संपली. त्याप्रमाणे त्याने माकडवाल्याला विचारले—“काय रे, मी पांच रुपये देतो, तू मला एक माकड देजाल का?”

माकडवाला म्हणाला—“मी ते म्हातारे माकड देईन.”

“अरे, एखादे तरुण माकड दे की!” लक्ष्मण म्हणाले.

“या दोन तरुण्या माकडापैकी एकाला ही सामर स्पष्ट दिलेल तरी मी देणार नाही. त्यांच्यावरच तर त्याचे आणि आमचे पोट

भरणे आहे! हे म्हातारे माकड मीच पाच रुपयांला विकत घेतले माला नुसते पोसावे लागते आहे नसा थाला काही करतांच येत नाही! पाहिजेतर हे घेऊन चला, सहमाहेब!” माकडवाला म्हणाला.

माझाजाने लक्ष्मणानी ते म्हातारे माकड दिवत घेतले आणि गलबतात येऊन असले ते माकडसुद्धा रंगसारखे भोळसर आहे, असे लक्ष्मणाला वाटले. सायची वेळ मोडून बाकी वेळ ते पंगत बसून राही.

थोड्या दिवसांनी गलबत मोठ्यांच्या बंटाला लागले त्या बंटाच्या किनाऱ्यावर समुद्रातून येती निघत, त्या बंटावर फक्त कोळीच रहात व्यापारी त्या बंटावर आले की कोळी पाण्यात बुडी मारून मोती

असलेले शिपले काढून आणीत आणि स्वस्तात व्यापाऱ्यांना विकीत ज्यांच्या त्यांच्या नशिवाप्रमाणे लहान मोठे मोती मिळत आणि व्यापारी कोळ्यांना खूप इनाम देत ते गलबत मोठ्यांच्या शिपल्या-साठीच त्या बंटावर आले होते. बंदराच्या जहाज लागताच तरुण कोळी भावलं व पाण्यात बुड्या मारून शिपले काढून आणू लागले त्या गडबडीमुळे म्हातारे माकड पंगत बसले होते ते एकदम जागे झाले समोरचे दृश्य पाहून त्याला एखाद्या काहीतरी आठ-वल्यासारखे झाले आणि त्याने पाण्यात उडी मारली. लक्ष्मणाला वाटले की रंगच्या नशिवात ते माकडही नाही वाटते? परंतु थोड्याच वेळात ते माकड शिपले घेऊन

काठावर आले व गलबनात उडी मारून चढले. शिंपले गलबनात लख्खुशंटच्या समोर टाकून पुन्हा त्याने समुद्रात उडी मारली पाहता पाहता बाभरावर शिंपल्यांचा डोंग लख्खुशंटच्या समोर उभा राहिला.

इतर व्यापाऱ्यांनी मोती विकत घेतले परंतु त्याचे शिंपले रिकामेच तिघाले त्यांना दोनदोन तीनतीन मोल्यांपेक्षा जास्त मोती मिळाले नाहीत, तेमुद्धा सहान हाते परंतु माकडाने आणलेल्या सर्व शिंपल्यांतून पुष्कळ मोती तिघाले, त्यातले काहीतरे जूप मोठे होते त्यातून हे स्पष्ट झाले की त्या माकडाला मोल्यांच्या शिंपल्यांची चांगली पारक होती.

ते माकड कधी काळी त्याच बटावर रहात होते, त्याच्या भासकाने (तो एक कोळीच होता) त्याला मोती काढायला शिकविले होते परंतु पुढे तो सालक मेला त्यानंतर एका गलबनावरच्या झलावांनी त्या अनाथ म्हणत्या माकडाला धरून गेल परंतु ते सगळी वेगळ वसुन असलेले

पाहून झलावांनी दुसऱ्या एका बटावर त्या माकडाला एका माकडवाल्याला विकले तेच माकड आता रंगाच्या मालकीचे झाले त्याच माकडाने रंगाला मूल्यवान मोल्यांचा मालक बनवला.

लख्खुशंटने रंगाचे मोती नीट बघून ठेवले स्वदेशी परतल्यावर त्याने रंगाला त्याचे मोती देऊन टाकले व्यापाऱ्यांनी दिलेल्या वचनाप्रमाणे आपापल्या बाटघाच्या पाच पाच मोहरा दिल्या. त्यामुद्धा रंगाला मिळाल्या.

रंगाचे नशीब उघडले त्याने एक मोठा बाडा बांधला. तो मोल्यांचा व्यापार करू लागला मोल्यांचे बंड लागताच माकडाची कधी झोप गेली कधी रंगाची झोप मोल्यांचा व्यापार करू लागल्यावर कायमची उठाली त्याचा झोपाळपणा कायमचा सुटला तो माकडाला घेऊन त्या मोल्यांच्या बटावर जाऊ गेले लागला आणि रंगाने मोल्यांचा या नावाने त्याला बाजारपेठेत लोक ओळखू लागले.

मि. श. नाकाचा एक सावकार हाता कोणी त्याच्याकडे कर्ज मागयला आला की कर्ज मागणाऱ्याच्या एपत्तीपणे व्याज सांगून भिकूशंट त्याला कर्ज देई एकदा विठोबा पाटील कर्ज मागयला आला. म्हणाला—“सावकार, मुलीचे लग्न आहे दहा हजार तरी खर्च होणार तुम्ही तेवढी रक्कम द्या मी हत्त्या हत्त्याने फडोव.

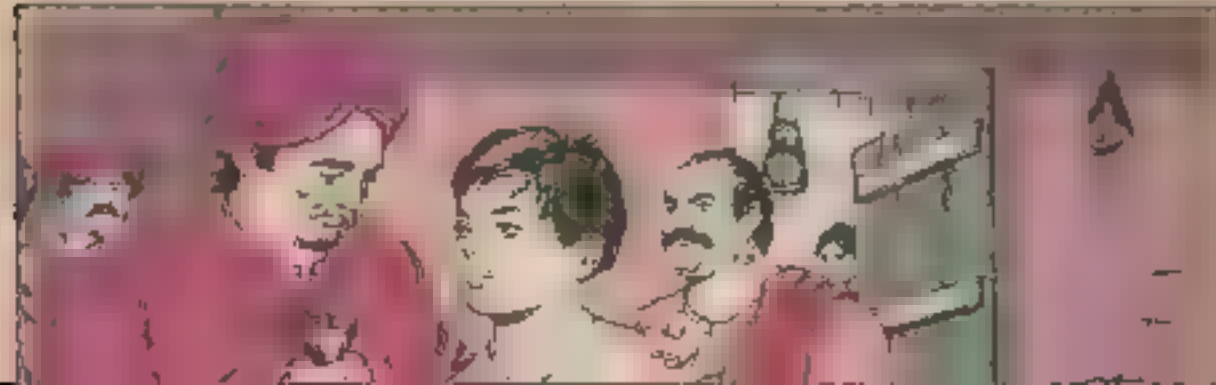
इतकी मोठी रक्कम कर्जाकडे वेणारा सावकार गावात दुसरा कोणी नव्हता म्हणून भिकूशंटला फावले. त्याने व्याजाचा दर वाढवून सांगितला.

विठोबा म्हणाला—“सावकार! इतका कहर करू नका आमच्या वडिलाजित इस्टीतला एवढा वाडा आहे. तो विकून मी मुलीचे लग्न करून देईन.” असे सांगून तो निघून गेला.

भिकूशंटला बाटले जाळघात सापडलेला भाभा निघतला म्हणून त्याने एक पक्की पाजली त्याने गावात अफवा पसरवली की विठोबाचा वडिलाजित वाडा म्हणजे भुताटकीचे एक घर आहे त्याला बाटल की भुताटकी असलेला वाडा विकत घ्यायला कोणी धजणार नाही.

विठोबाने गावभर फिरवून लोकांकडे कर्ज मागितले परंतु कोणी त्याला कर्ज घ्यायला तयार होईना. शेंवटी त्याने आपला वाडा विकायचे ठरविले परंतु तो भुताटकी असलेला वाडा असल्याचे सांगून कोणी तो वाडा विकत घ्यायला पुढे येईना.

मध्यतरी भिकूशंटचा एक जमिनदार मित्र त्याच्याकडे पुष्कळ दिवसांनी भेटायला आला. त्याने विठोबाचा तो वाडा पाहिला व अकित होऊन भिकूशंटला म्हणाला—“असले वाडे आणि देवड्या हल्लीच्या

ज्यादा कोणा बांधून नसा एक लाख रुपये देऊन मुळा मी हा बांधा विकत घ्यायला तयार आहे."

भिकू शेटने गावात जी अफवा पसरविली झाली ती गाष्ट त्याच्या मित्राला माहीत नव्हती. भिकू शेटने सरळ विठोबाच्या घरी गेला व म्हणाला—“विठोबा! तू आपला बांधा विकणार आहेस म्हण! मी दहा हजार रुपये द्यायला तयार आहे. माझ्या नावे लिहून दे."

विठोबा त्या मूले नव्हता, त्याने भोळ्याने जी भिकू शेटने काही तरी दाय असला पाहिजे तो म्हणाला—“मला तर कर्जाक दहा हजार पाहिजे आहेत. तुम्हांला किती मागिले की मी हा बांधा दहा हजाराला विकणार म्हणून? हा बांधा कमीत कमी पन्नास हजाराला तरी असल!"

भिकू शेटने विचार केला, पन्नास हजाराला विकत घेतला तरी काही मिथळणार नाही. जमिनदाराला एक लाखाला विकून पन्नास हजार रुपयांचा

फायदा आपल्याला होईल असा मजूर करून भिकू शेटने जास्त धासवीस न घालता पन्नास हजार देऊन तो बांधा विकत घेतला.

विठोबाचे विचार केल्याशिवाय भट्ट पन्नास हजाराला असल असे म्हणत होते, परंतु त्यांना कीस हजाराला जास्त किंमत मिळेल याची स्वप्नातही कल्पना नव्हती. विठोबाचे आपल्या मुलीचे लग्न पाटात करून दिले आणि उरलेली परकम स्वय करून नवीन घरा विकत घेतले.

काही दिवस साठ्यावर भिकू शेटने आपल्या मित्राकड निराप पाठविला की त्याने वाहिलेला बांधा विकायला मिळाला आहे व किंमत एक लाख रुपयांचा आहे.

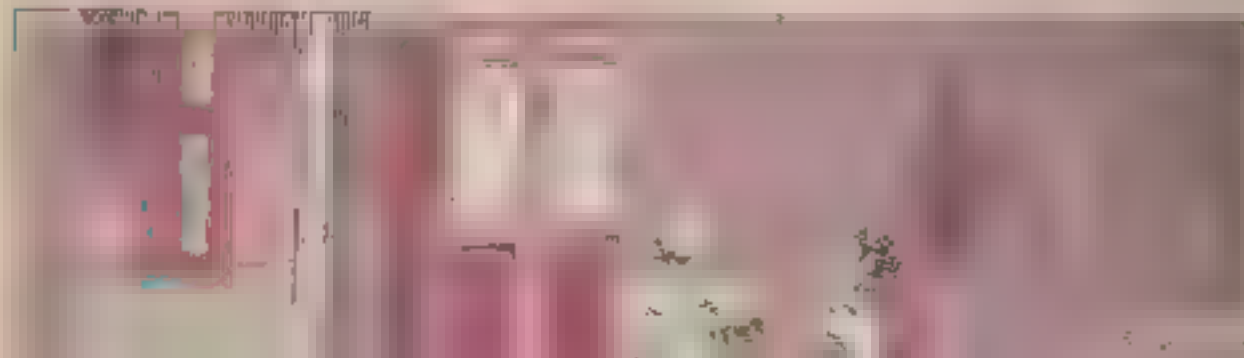
जमिनदाराने त्याला कळविले की तूने तो बांधा विकत घ्यायला विचार त्यात सादला आहे. कारण त्या बांध्यात भुतांको असल्याचे गावकऱ्यांकडून त्याला कळले. त्याने हा भिकू शेटने घेतला असा उलट आणून स्वतःच आपल्या पत्नीला द्यावा मारून घेतली.

एवढा नास्त भ्रमण करीत व्यासभुर्गेच्या आश्रमात आला, व्यासाने नास्ताना भक्तिभावनेन अर्घ्यादी देऊन त्याचे आनिध्य केले व म्हणाला—“देवर्षी! समागसुख म्हणतात ना, ते सर्व आटे आहे!” असे सांगून व्यासाने त्यांना आयुष्यात आलले सर्व अनुभव वर्णन करून सांगितले. व्यासाचा वन्य झाला तेव्हा त्याच्या आईने त्याला सादले, त्याने तपश्चर्या करून एक पुत्र मिळविला. अकराव्या रूपान झालेला तो मुलगा बापाला दुखात कोटून निघून गेला अशा तऱ्हेने वरच्या पिढीतल्याकडून व नंतरच्या पिढीतल्याकडून परित्यक्त झालेल्या व्यासाला पुन्हा मसारात गुरफटण्याची परिस्थिती निर्माण झाली.

त्याची आई सत्यवती हिचा शतनुषी विवाह झाला व तिचा मुले झाली. त्यानंतर तिचे पती व पुढे तिची मुले वरण पावली. म्हणून व्यासाना त्याची आई सत्यवती हिचा शाळाविले, आईच्या आज्ञेप्रमाणे व्यासाना तिच्या शोभा सुनांच्या पोटी अनुक्रमे आषळा धृतराष्ट्र व निस्तज पांडू आणि दामोदरा पोटी विदुर मुलगे झाले. परंतु त्यांपैकी एकही व्यासाना पिढ्यात करण्यास योग्य नव्हता.

त्यानंतर व्यासाचे मुलगे धृतराष्ट्र व पांडू यांना मुले झाली आणि आणखी एक पुढली पिढी सुरू झाली. त्याची भांडणे विकोपास गेली आणि व्यासाला त्यांत हाके छुपसावे लागले. पांडूच्या मुलांना वनवासात जनक कष्ट सहन करावे लागले.

मोहात इतं ससारात किती दुःख सहन करावे लागले ते सविस्तर सांगतो, लक्ष देऊन एक” असे सांगून नारदान आत्मवृत्त सांगायला सुरवात केली.

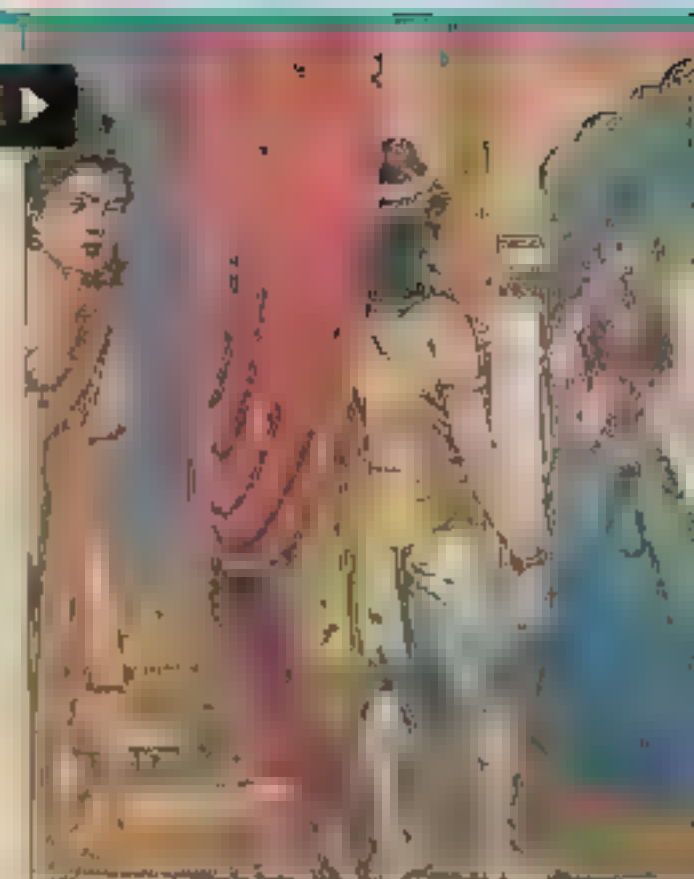
एके दिवशी नारद आणि पर्वत भूलाक भ्रमणाला निघाले. अनंज तीर्थक्षेत्र, ऋषींचे आश्रम इत्यादी पहात त्यांनी परस्परांशी वागण्यामधील एक नियम ठेवला. तो नियम असा होता की एकाच्या मनात काही विचार आला तर त्याने तो न जपविता दुसऱ्याला सांगायचा.

प्रसे ठरवून दोघे समज करीत फिरत असतां उन्हाळा संपला आणि चातुर्मास (पावसाळा) सुरू झाला. चातुर्मास संपेपर्यंत कांटे तरी एका जागे रहावयाचे अमरत गणमाठी त्यांना सजय जावाच्या राजाचो राजधानी सायीचो मिळाली ते राजाच्या राजवाड्यातच राहू लागले. पावसाळ्याचे दिवस म्हणजे नेहमी पाऊस, म्हणून कांटे हिडणफिरणे अजकब्यच होणे म्हणून राजवाड्यातच त्यांचे दिवस मजत जात हान राजकन्या मदयती सर्वे काळ त्यांच्या सेवेला आनीत हजर राहो. तिने त्यांच्या मजत मज्यात तो जवळपासच आपण्याची, दावांमध्यं कोणताही मदभाव न दाखविता, उनम प्रकारे व्यवस्था ठेवली

बंद येतात व नंतर नंदन त्याचा सर्वकाळ सुखान जात होता.

हळू हळू मदयतीचे मन नारदाकडे वास्त जास्त आकर्षिते जाऊ लागले. विचारकून त्याच्या बीणावादनाचा व सामगानाचा मदयतीच्या मनावर वास्त परिणाम झाला. ती अत्यंत प्रेमान नारदाचो सर्व कामे करी त्याचा नारदाच्या मनावर खोल परिणाम झाला. ती दावाकारितां सर्व कामे बरोबर करी, परंतु नारदाच्या बाबतीत मुक्ते माप असल्याचे स्पष्ट होऊ लागले. इनामाच्या वेळी नारदाला ऊन पाणी मिळत तर पर्वताला नार पाणी मिळे. जवणाच्या वेळी नारदाला इही वाडले जाई तर पर्वताच्या वाटधाळा ताकच येऊ लागले. अयकने मुढी दोघासाठी सारखी घातमी जात नसत ती नारदाकडे ज्या मोहक दृष्टीने पाहो, त्याविषयी वेगळ काही सामण्याची गरज नाही अर्थातच पर्वताला तो भेदभाव स्पष्टपणे कळला.

नारदाला मुढा राजकन्या मदयतीच्या सेवेत ते अंतर स्पष्ट दिसून आले. तेव्हा पर्वत नारदाला ते दोघच असता म्हणाला— “राजकन्या, काही दिवसांपासून जशी वागते आहे त्यावरून तिन तुला मनाने बरलं असल्याचे स्पष्ट दिसू लागले आहे! तुत मनसुद्धा तिच्यावर असल्यासारखेच आहे

तर मग आपण दोघांनी परस्परांना आपल्या मनात काय आहे ते सामण्याचे जे दंत घेतले होते ते ते विसरलास वाटते? ही जपबालपवी कशाला? खरं काय ते सांगून टाक!”

नारद थोडा सकोचल्यासारखा होऊन म्हणाला—“मुतीवा! जपबालपवी करण्यासारख आहे तरी काय? मी तरी काय करणार? राजकन्यान मला मन दिले, माझ तिच्यावर प्रेम बसले!”

ने ऐकताच पर्वताला अयंकर राग आला व त्यान शाप दिला— तू वतभग कैलास आणि मला फसविलस म्हणून तुला भाकडाचे तोंड मिळो!”

अशा तऱ्हेत ससारात किती दुःख सहन करावे लागले त्याचे वर्णन व्यासने सविस्तर केले व नारदाला विचारले—“महामुन! मला अनुभवान वाटत आहे की, पुत्र, पिता, नातवंडे हा केवळ अभ आहे, त्यातून मुक्ती कशी मिळव? सांगायन फक्तल्याला सुखप्राप्ती कशी होऊ शकेल? कृपा करून सांगाल का?”

देवर्षी नारद म्हणाला—“बाबा रे ससारात पडून मोहापासून मुक्त राहिलेला प्राणी कांटे असू शकल का? ब्रह्मा, विष्णू व महेश हे त्रिवेव मुद्धा मोहात पडले व त्यांनी मी शोर ज्ञानी असल्याद्वल माझा भुती केली परंतु ते खरे नव्हे. एकदा मी

नारदाला पण भयंकर राग आला व त्याने पर्वताला प्रतिशप दिला—“या लहानशा चुकीबद्दल तू मला एवढा मोठा शाप देवास म्हणून तुला स्वर्गप्राप्ती होणार नाही। तुला भूलाकातच कायम रहावे लागेल।”

तो शाप मिळाल्यावर पर्वत निघून गेला। नारदाला माकडाचे तोंड आले. तरी नारदाचे वीणावादन ऐकत व त्यात आनंद मानीत राजकन्या मदयली नारदाची सेवा प्रसन्न चित्ताने पूर्ववत करीत राहिली। परंतु त्याचा भ्रान्त पर्वत निघून गेल्यामुळे नारदाला मात्र फार वाईट वाटले.

त्याच समारास संजयराजाने आपल्या मुलीचे स्वयंवर करायचे ठरविले व

प्रथम त्याला म्हणाला—मुलीचे लग्न वस्तु वाचे, म्हणता तेव्हा तिच्या ह्मणावण्याला, गुणाना व कुलगोवाला साजल असा वागला वर पडेल।”

“महाराज, आपण म्हणालात तसे वर तर अनेक आहेत त्यांच्या पैकी आपणच योग्य वर निवडावा.” प्रधान म्हणाला

वरील तिच्या लग्नासाठी वरसोधनाच्या कामात गुंतले असल्याचे कळताच राजकन्याने आपल्या दासीला बोलावून तिने नारदाला वरले असल्याचे व तिच्यासाठी इतर कोणताही वर पाहण्याची गरज नसल्याचे बडिळाना सांगायला सांगितले

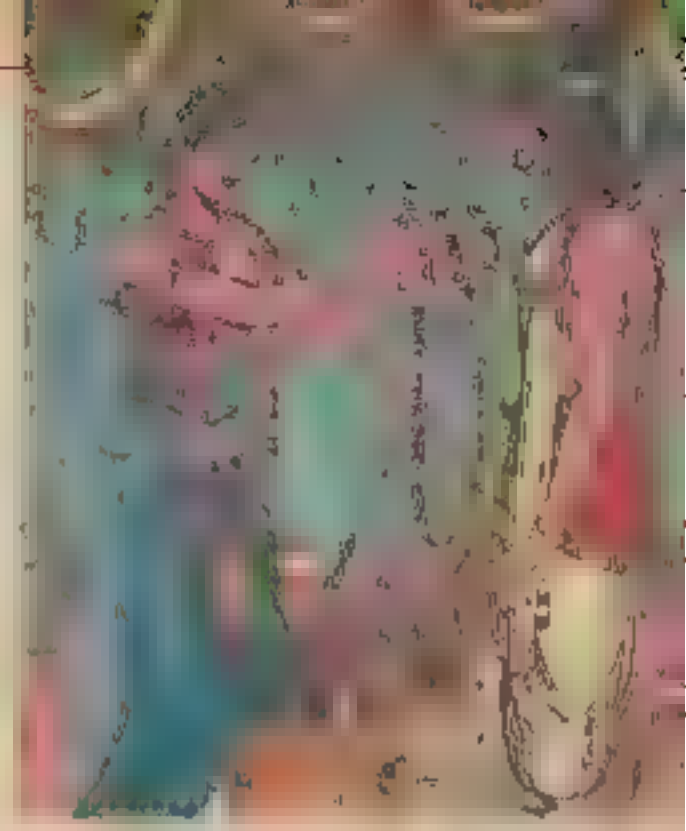
दासीने सजय राजाला ते सांगितले तेव्हा त्याची राणी कंकयी तेचच होती. राजा तिच्याकडे बोलून म्हणाला—“राजकन्याने माकडाचे तोंड असल्याचा नारदाला कसे काय वरक? तो आपल्या मुलीजोगता वर कसा काय होईल? त्याला कशी मुलगी द्यायची? मुलीने मुखपणान चुकीचा निर्णय घेतला तर चुकीची दुरुस्ती करण्याचे कर्तव्य आपले आहे. तो एक भिकारी आहे, हे तू आपल्या मुलीला जाऊन साग.”

कंकयी आपल्या मुलीला एकांतात बोलावून म्हणाली—“मुली, तू नक्षत्रासारखी रेखीव व लाण्यासारखी लावध्वनी आहेस तो नारद भस्म फासून राहणारा रांगडा

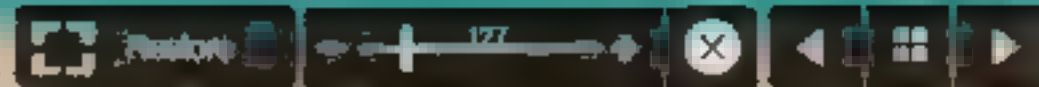
असे नुसतं गोंदय काढे आणि त्या मानडे साड्याचे काढे? तू त्याला कस काय वरकस? विवाय तो रात्रदिवस भटकत वसतो, भिकारी वाहता! त्याला तू वरणार? तुझे मदमत्तत्व पाहून तुझ्या बाबांना फार फार वाईट वाटले, कोणी कोवळी विड्याची पाने उडाला सायला घालाल का? तुझे लग्न त्या नारदाशी लावून दिले तर सारे जण आम्हाला हुमणार नाही का?” अशा प्रकारे कंकयीने मुलीची समजूत घातल्याचा प्रयत्न केला

परंतु सगीताची भावने असल्या मदयलीचे मन पाळले तर नाहीच, ती पुढे म्हणाली—“आई! माणूस मूर्ख असावा असल्यावर त्याला किती मंदर नाकनाख असले आणि राज्यवेभव असले तरी काय तो उपयोग? या नारदासारख्या संगीत निष्णाताला मुवक नाकनाख, राज्य, धन आणि कपळावण्य यांची गरजच काय? त्याचे गायन ऐकून हुरणे देहमान विमळून जाणत त्याच्यासारखा गायक तिलाकात दुसरा कोणी नाही रसिकता नसल्यासाठी लग्न केलं तर अणालाणाला मरण आल्यासारखेच नाही का? रसिकाची पत्नी होण्याचे भाग्य लाभले तर आयुष्यभर आनंदच! स्वतःजान असलेली व्यक्ती सामान्य माणूस असली तरी देवासारखीच

खांदोबा

असत पण गुढा डोळ्यांच्या संगीता-विषयी अमांवर वीणाच्या थोराभोळ्याने जीवित हे काय जीवित झालं? नारदाचा बंशजिष्ट बाबांना माहुरत नाही त्याला शाप लागून जानरूप झाले त्याच्या आधीपासून मी त्याला मनाने वरले, मी साकडनोट्या झाला असल्या तरी तो माझा प्रियकर आहे। किन्नरांची तोंडे बोट्याची असतात तरी त्याच्या गायनाचे कोणुका न करणारे काणी असतील का? विद्या नसेल तर नुसते तोंड काय कामाचे? त्याच्याविवाय कोणी दुसरा मदनाचा पुतळा आला तरी मी त्याच्याशी लग्न करणार नाही। माझा नारदाशी लग्न करून दे, त्यासाठी बाबांचे मन बळव।”

व आणत्या मामाच ते माकडलाडे पाहून
त्यालाच फार वाईट वाटले व म्हणाला

'राजकन्याकडे पाहून मी तुला दिला
शोध परत घेतां तुझ नाड पुर्ववत होवा'

'मीसुद्धा मुखपणान तुला शोध दिला
होता तू नंदमोघमाण स्वर्गलाकी परत जा
नारद पवनाला म्हणाला

पर्वत आनंदान निघून गेला

नारदात झालेला हो बदल पाहून राज-
कन्याला परमानंद झाला व ती धावतच
आईकडे गेली व तिने पतीला पूर्वीच सुद्धा
मुख प्राप्ति झाल्याने सांगितले तिन राजाला
ती गाण्ट कळविली राजालासुद्धा आनंद

झाला अशा तऱ्हेने नारदाला समाधान
पडल्यावर मायमुळ कसे कष्ट सहन करावे
जायतान त्याचा अनुभव मिळाला त्यात
श्यामाला संभारान शुरफट्याचा त्याचा
आणला एक अनुभवसुद्धा सांगितला

एकदा नारद स्वतः द्वीपात विष्णूच्या
दर्शनाला गेला असता लक्ष्मी नटविशी पडून
घरात निघून गेली नारद त्यामुळे याडा
चिडला व त्यात विष्णूला विचारले 'मी
काय चोरभायरा किंवा बदमाश आहे
का? मी तसवे व इद्रियातिग्रहा आहे हे
ठाऊक काही का लक्ष्मीला? मग ती मला
पाहनांच अशी उकून घरात का गेली? ही
बायल्याची रीत झाली का?

नारद बघून उमटवण बोलला परंतु
विष्णु मुळचे व गावला नाही व म्हणाला

सर्गाश्रयास इतर परपुण्यासमाज न यण
चिदा राखण स्वयंम आहे' किती थार
महा मा झाला तर इद्रियावर नावा राखणे
सादे आहे क? म्हणालासुद्धा न माध्य
नाही आहे विष्णूसुद्धा मायाजाळातून
वाचला आहे'

नारद चरित हाऊन म्हणाला 'माझा
मरण काय र? तिच्या अंगान अशा काय
माझी लावता असत?

तु माझ्यावरचा स्वतः व माया प्रमाण
व न हे मा दालेलात परंतु तिला पाहून
होरी म ज ह ड नवांम हे' असे सांगून
विष्णुन यण्टा बाळाविल नारद आणि
छिण दायि हो नारदवर काळवरी निघून

काळवून नावाच्या गावाजवारी एक
मराठ होत स्वोर मंदर कळुत होता
सुखवनाचे पाणी स्फुरकामास स्वच्छ
निमळ होते

विष्णु नारदाला हाता करगळ वरून
नाला घर वराजवळ घळून आला व
भाणाला 'या मराठ्यात म्हात वरून
अपण कायकुळ गावात जाऊ'

नारद न आणले हरिणाजिन काढून एका
अंगा नारद आणि मराठ्यात पाऊल नाऊ
न नारद त्याचे एकचक्य जाऊन त्याला

स्वकथ मिळाल ती गावा नारदाला
कळली नाही परंतु विष्णु नारदाचे न
हरिणाजिन व वीणा घळून गावावर बसून
निघून गेला

नारद सरीवरामून बाहेर आला परंतु
त्याला त्याने हरिणाजिन वीणा किंवा
विष्णु यांपैकी एकाचीसुद्धा आलवण झाली
नाही इतरात तालवून नावाचा राजा
स्थान बसून तेथे झाल त्याच्या हरींवर
हत्ते घड व गार मंतिव हान रक्ती
अपार असल्या नारदाकडे न एक लकी
पहान राहिला व त्यात विचार न मंदरी
तु नदामंदरी दचमुंदरी का नागमुंदरी कण
अहेय? तु यंय एकती कशी काय? ती

तिच्या रुपावर माळका असल्याचे व तिच्याशी लग्न करायला तयार असल्याचेही त्याने सांगितले. स्त्रीरूपात असलेल्या नारदाने हांकार दिला. दोघं राजधानीत गेलं आणि दोघांनी तेथे लग्न करून घेतलं.

नारदाला तो पुरुष असल्याचे भान राहिले नाही व त्याचे कृतज्ञानही पूर्णपणे लप्यास गेलंलं होते. आपल्या सारखी दुसरी रूपसुंदरी जगात कोठे मिळणार नाही असा गर्वही त्याला झाला. बारा वर्षे तालध्वजा-बरोबर समारंभ केल्यावर नारद शरीराने झाला व त्याला एक मुलगा झाला. त्याचे नाव वीरवर्मा असे ठेवण्यात आले. त्यानंतर एकामागून एक मुलगे होऊ लागले. त्या स्त्रीरूपात नारदाला बारा मुलगे झाले. मुल वयात आल्यावर त्याची लग्न झाली व त्यांनामुद्धा मुल झाली. वगळून बाहेर नाहीला.

काही काळ छोटल्यावर कान्यकुब्ज नगरावर हाकून स्त्रीारी केली. त्या मुद्धात नारदाच्या पोटी जन्मलेली मुले आणि

त्यांची मुले मरण पावली. नारदाला त्याचे फार दुःख झाले.

अशा वेळी विष्णू धातान्या ब्राह्मणाचे रूप घेऊन आला व म्हणाला—“कोण तुझी मुल आणि कोण मू? केवळ भ्रम माहे हा! कालकमाने सर्व घडत. प्रथम स्नान कर आणि त्यानंतर तपस कर.”

विष्णू नारदाला पुरुषत्वीय नांवाच्या शरीरावर घेऊन गेला व नारदाना त्याने स्नान करायला सांगितले. त्यात बुद्धी मारताच नारदाला पुरुषरूप पुन्हा प्राप्त झाले. काठावर त्याला विष्णू त्याचे मुगबर्मे व बीणा घेऊन दिसला. तो नारदाला म्हणाला—“किती वेळ रे? ये!”

नारद शरीराबाहेर आला. स्वांकोने त्याने केलेला समारंभ बघे सर्व तो विस्मयाने पडे. त्याने बघितलं, त्या जो वा केल्यावर त्याला पाहून फार दुःखी झाला. विष्णूने त्याला वेदांताचा उपदेश करून निरोप दिला.

पायांजलात पडून माणूस कसा कसा व

सवतींचे भांडण

एकदा सवतींचे दोन बालका होत्या. लहानसहान गोष्टीबद्दल दांवी मापसाव भाडत यदाचत वात आपसात एकामेव दुसऱ्या विचारला आणि त्याने एक रंगाय मृचयिता पुढे काहे “उद्ययान्तो यत्कथंनय आपसा दत्तं वायकानि म्हणाने” मला परगावत ५५ व च्या कथालाटु जावयाच आहे. त्याप्रमाणे ते पळून निघत आणि सावान-धाच पका घडणटुन गेले. त्यांनी वेप घालटुना आणि एक अधानक वेतरा करत ते एका चोरा मातु घरी जात आणि रागात बाप दिली. दोघं सवतींनी छिडकीतुन बाहेर पाहिले. काही मला घोंगा वारत वाई म्हणत घ घोंगात मोठे म भठोच मारत. वेत पयायन काय करण आहे? असे म्हणत मंठीने छिडकीला काहीतरी समवाकून क्षणितके.

दुसऱ्या सवती ती परगावती येता काहे ते एकामेव मराळ पतले आणि परगावन रिचणारे काण आले. त्या भयान करत ते एकमेव यशवतरावांनी तेथून वेळून जाण्या पुढी राधर भाव घडत एक पिशवरी अन्ने मरणवली. येवटुन राहत्याचा पयमदा कासा होती हे कळावे म्हणून वळवतरावातो तो पिशवी सरकवली होती.

पान एकदा रिडशी ने परपुत्र पहालात तर टांसी माहित दृष्ट्या— मा ग व तो अन्ने मया पाहून पळून गेला. हे गेले म ले यशवतरा व ने एकुन धकत झाले.

भेडसावणारी भुते

धमपूर न वाच्या गावी गावबाहेर एक ओसाड पडलेला बाड होतो. त्याच्या समोर वडाची झाडे होती. बाटमऊ त्या झाडांच्या सावलीत आराम करील. परंतु रात्रीच्या वेळी त्या बाजूला काही फिरकतही नसे. कारण गावात अशी अफवा होती की त्या बाडघात कामिनी भुते रात्रीच्या वेळी धिमाणा घालतात. ते सरे बाटण्याचे कारण होते. बूकूनमाकून कोणी गावकरी संध्याकाळी त्या बाजूने गेला की त्याला बाडघातून पेंजणांचा व बांगड्यांचा आवाज मधूनमधून ऐकला जाई.

धमपूरच्या तिथी तरुणांनी त्या भुतांचा छेडा काढायचे ठरविले. ते एके दिवशी बाडघात कळत त्या ओसाड बाडघात शिरले आणि मार लाऊन आणि कसाबसा आपला जीव बीचवून पळून गेले.

धमपूर गावच्या ४ मिना भुते की बातमी बाजारच्या गहरातही पोचली. त्या शहरातून परमेश नावाचा तरुण एक कंपनी काही कळविस्त्याशिवाय तेथे आला आणि संध्याकाळी एका वडाच्या झाडावर बसून बसला. रात्रभर तो त्या झाडावरच बसून राहिला आणि काम होते ते पहात राहिला रात्री त्याने त्या बाडघातून पेंजणांचा व बांगड्यांचा आवाज मधूनमधून ऐकला. ठाड्यावर तो सहरात, जिवून गेला.

दहा दिवसांनी धमपूर गावी बाहुत्याचा नाच करणाऱ्या एका कंपनीचे लोक आले. त्या कंपनीत बायका व पुरुष मिळून दहाजण होते. त्या कंपनीच्या लोकांनी गावकऱ्यांना मडून भुतांच्या बाडघासमोरच्या वडाच्या झाडाजवळ बाहुत्याचा नाच दाखविणार असल्याचे जाहीर केले. काही वडीलधारी मंडळी त्यांना म्हणाली की तप

तर कामिनी भुते आहेत, ती जागा सोडून जाणाली काढही खळ ठेवा. परंतु बाहुत्याचा नाच करणारा हडाळा पटल म्हणाले "ज्या, आमच्या बाहुत्याचा वीर हनुमान पडद्यावर असेपर्यंत हाकिनी, चाकिनी वगैरे भुतांचे तिलमात्र भीती बाळगण्याचे कारण नाही त्याच्या काही गमजा चालणार नाहीत."

तरी काही बरीमधाच्या मंडळींनी बाहुत्याचा संत दाखविणाऱ्या कंपनीवाल्यांना तो हट्ट सोडायला सांगितले.

तेव्हा कंपनीच्या धमपूर सांगितले की तुमच्या गावचा लोक पहायला येतात खर न येतात आम्ही आपला जळ तेथेच ठेवण्याचे आज्ञे.

संत दाखविणाऱ्या कंपनीच्या लोकांनी प्रयोगासाठी सर्व आवश्यक तयारी वडाच्या झाडाजवळी केली. थोडे रात्र झाल्यावर प्रयोगाला सुरवात झाली. काही बाडघी तरुण गावकरी खळ पहायला आले.

खळ मुरू होऊन काळून तरी हाड येऊन रंगभुमोवर पडू लागली. प्रेक्षकांपैकी काही जण उठून पळून गेले ते पाहून इतर लोक मूढी पडून गेले.

अन्ना नसल्या होऊन त्या कंपनीच्या लोकांनी हनुमानाला पडद्यावर आणून उभे केले तरी हाडे रंगभुमोवर येऊन पडत

राहिली. तेव्हा कंपनीवाल्यांनी विचार केला की ही भुते भिणाती नाहीत भेडसावणारी आहेत.

इतक्यात कंपनीच्या लोकांना भुतांच्या बाडघातून पेंजणांबांगड्यांचा आवाज ऐकू येऊ लागला. थोड्या वेळाने बाडघातून पाचमहा बलदड व्यक्तींनी येऊन कंपनीच्या लोकांना घेरले.

त्या व्यक्तींनी एकजण धमपूरला म्हणाला "तुमचा हनुमान कामिनी भुतांना मारणार असले तर आम्ही तुम्हाला बदविणार आहो." ते लोक घमकी देत असतानाच कंपनीवाल्यांनीच एकदम प्रतिस्पर्धा केला आणि त्या बलदड माणसांच्या

हालातून काठ्या हिमकावून घेऊन त्यांनाच ठोकून काढले. त्या बलदंड खाकाना या प्रतिहूल्लधाची कल्पनाच नव्हती. 'निकर्तव्य' विमूढ स्थितीत पडून माथ्याचे मानही त्यांना राहले नाही. कंपनीच्या लोकांनी त्यांना घेऊन साडांना बांधून ठेवले. काही जण मशाली घेऊन बाडघात फिरले. मात एका झोलीत त्यांना पैजण व बांगड्या ठेवलेल्या दिसल्या.

कंपनीच्या लोकांनी त्या बलदंड लोकांना बांगले घडवून काढल्यावर त्यांनी सरी गोष्ट सांगितली.

सरी गोष्ट जशी होती ती बयंपूर गावातला मल्लांचा नायक जणू काजि सतू मास्तर त्या ओसाड बाडघाचा उपयोग आपल्या आमटगिरीसाठी करीत होते. तेच बसून ते कट करीत, चोरबाटने झालला याक्ष साडवून तो विकण्याच्या कामी त्यांना बाडघाचा उपयोग सोयीचा असे. त्यांनीच त्यांच्या या कुण कृत्यांवर पडदा पडायला म्हणून भुराची मृष्टी केली होती अं

बलदंड व्यक्ति पकडले गेले होते ते त्यांनी नेमलले गुप्त नोकर होते. या नोकराकडून ते दोघे काटेक सी कामे करवून घेत.

कामीनी भुराची गोष्ट जशी झोटी होती, तसोच बाडघ्यांची कंपनीसुद्धा बनावटी होती. ती छिपायांची एक निष्पात मुकडी होती. परमेश त्यांनीच पाठविलला हेर होता. त्याने जो माहिती दिली त्याच्या आधारे गावातल्या लबाड नावकऱ्यांची लबाडी बवाठघावर आपल्यासाठी बाडघ्याची ही कंपनी गावात आली होती.

त्या दिवशी रात्री गावातल्या सर्व बडीक घाऱ्या लोकांची झडती घेण्यात आली. त्या घरातून सर्व बेकायदा आशालला व जमा करून ठेवलेला घाल सापडला. उजाडल्यावर त्या सर्व बडीक घाऱ्यांना जटक करून पोलीस ठाण्यावर नेण्यात आले.

बयंपूरच्या लोकांना या सर्व दुष्ट कृत्याची बाबबाब नव्हती. ज्यांना ते भुते भावीत ती सरोवरी गावातली 'प्रतिष्ठित' मंडळीच होती हे कळल्यावर तर ते चकचक झाले.

चतुर भाऊ

देवगिरी येथे तीन भाऊ होते. ते कोणतेही काम बसो आपापल्या तऱ्हेने तीन प्रकाराने करीत होते. पहिला भाऊ राजाच्या राज्यात कटकी घ्याने त्या तिघांची आपल्या दरबारात परीक्षा घेऊन आपला पदवी वतनविषयाचे ठरविणे. त्याने त्याच्याकडे निरोप पाठविला की तेमनेच्या दिवशी त्याला दरबार ते हजर व्हावे. राजाच्या मनात असे होते की तिघे एकत्रच येतील दरबारात आले की तिघे एक काम एकाच पद्धतीने करतील हे मिळू करायमाथे.

तिघे भाऊ राजाच्याकडे दरबारात हजर झाले. परंतु राजाला हे पाहून आश्चर्य ठारले की तिघे एकत्रच येतील की ते निरनिराळ्या दरम्याच्यातून आले. त्यानंतर राजाच्या जिव्यापाठी निघता नात निरनिराळ्या पद्धतीत पाणी आणून तिघे एकत्रच गटागट पाणी मिळून लावले. दुसरा स भाऊ पडवीत त्याला. तिसरा एवढेच घोट पीत साजकाश त्याला.

पहिला प्याऱ्यावर परीक्षाने पाला जतमो सारखा ठेवून घिला. दुसऱ्याने आदर ठेवला आणि तिसऱ्याने उपहा ठेवला. त्यानंतर छिपाई सरकत येऊन जे स भाऊ घाबाने येता तेहमी सारखा रवता होता. त्याने वेळोवेळ सरकत आतायज आतायजे उपहा घेता ठेवण त्याने शिण घेता आदराना गांगितने आदर घेता ठेवणाऱ्याने सरकत बोलावेस तर पिईत नाहीवर नको असे छिपायाला सांगितले.

राजा त्या भावांचे ते जाणुय पाहून आनंद झाला. त्यांना परास्त कारणे अजस्य बग यांचे स ठेवून त्यांना वनत इनाम देऊन सादरपुनक निराग दिना.

चांदोबा

जुलै १९८४

प्रश्नोत्तरे

जी. मुरली, नरसंभूर

प्र भाषा कशा अस्तित्वात आल्या? लिपिमुद्रा नसलेल्या भाषा कशा उद्भवल्या? लिपि नसलेल्या भाषांत पत्रव्यवहार कसा काय होतो?

उ भाषा म्हणजे वस्तुना गुणांना क्ियांना दिलेली संकेत नावे किंवा चिन्ने होत. भाषाभाषी वाढ इतर प्राण्यांप्रमाणे सहज प्रवृत्तीची होत नसते. त्याला येवू असल्या कारणाने त्याने आपल्या वस्तूंकडच्या वस्तू वातावरण व परिक्षिप्तीतुकच बदल घडवून अनुभवाने ज्ञान समाधान केले आहे. त्याचा हा अनुभव इतरांना काही अशी अनुकरण करून प्रहस करता येतो. परंतु तो अनुभव गुणगणे कळावा यासाठी त्या अनुभवाबरोबर काही संकेत असावे लागतात. एखादे रापटे, मूळ फळ किंवा प्राणी व्यावसायिक आहे असे अनुभवाचे काही मागतांना कळले आणि त्या व्यावसायिक वस्तूंना नावे असतील तर त्या नावांद्वारे सर्वांना ते कळणे शक्य होते.

भाषा जन्मल्या तशाच लिपी जन्मल्या. भाषेप्रमाणे लिपीमुद्रा कृत्रिमच आहे. 'साप' म्हणून कांणी एका भाषेत ओरडला तर ती भाषा ज्याला कळले त्यालाच धोका नसल्याचा बोध होतो. त्याचप्रमाणे एका भाषेची लिपी ज्याला माहीत आहे त्यालाच ती उपयोगी असते. परंतु लिपीचा उपयोग कोणतीही भाषा बोलणाऱ्यांना होऊ शकतो.

लिपीमुळे भाषांचा उपयोग विस्तीर्णपणे होतो. कधी काळी घेतलेल्या दोन व्यक्ती हजारो मैल दूर जाऊन राहण्या तरी पत्रव्यवहार करून परस्परचा भेटो कायम राखू शकतात. इतिका भाषेला लिपी नसती तर अगळ कांठ काय घडले हे आपल्याला काही तासांत कळू शकते असणे का? लिपी नसेल तर सारेच ज्ञातच्या पाठविणे शक्य सारे असते का?

तरी लिपी थंड नसताने लोकमुखां दूरदूर बातम्या पोचल्या करतातच. आफ्रिकेत एका प्रदेशात घडलेल्या घटना लोकतो मैन दूरच्या प्रदेशातील लोकांना 'टेलिग्राफी' वेला जास्त वेळाने डफ घेऊन वाजवून कळवीतच असत म्हणे. त्याचप्रमाणे अमेरिकन इंडियन घूर करून त्या द्वारे दूर प्रदेशातल्या लोकांना संदेश पाठवीत असत म्हणे. परंतु इफावा जावाज आणि धूर ओकरच हुवेत विरून जातात. लिपी द्वारा पाठविलेल्या बातम्या व संदेशासारखे जास्त काळ टिकत नाहीत.

अघटित अनपेक्षित

[८६]

गुन्हाची गिला

सिंहलदेशाचा राजा जीमूतबाहन याचा मुलगा कदपंकेनू हा फार सुंदर होता. एके दिवशी एका व्यापाऱ्याने त्याला एक चिबिच बरतमी सांगितली. म्हणे प्रत्येक चतुर्विंशतीच्या दिवशी समुद्राच्या तटभागाचे कल्पवृक्षासाठी एक लोकातीत सुंदर स्त्री सुंदर वस्त्रालंकार धारण करून एका दार्यावर बसलेली दिसे.

कदपंकतूला त्या स्त्रीला पाहण्याची तीव्र इच्छा मनात उदभवली व त्याने, व्यापाऱ्याने सांगितलेल्या दिवशी त्या जागी आठून कल्पवृक्षासाठी त्या अत्यद्भुत सुंदर तरुणीला पाहिले. त्याला पाहताच ती सुंदरी समुद्रात बुली मारून अदृश्य झाली.

तिच्या सौंदर्यावर आठलल्या कदपंकतून समुद्रात उडी टाकली आणि समुद्राच्या

तळाला गेला. समुद्राच्या तळाला एका सोप्याच्या वाड्यात बिबाधर स्त्रियांमध्ये ती स्त्री एका स्वर्णशय्येवर बसलेली होती.

तिने त्याला पाहून त्याच्याजवळ एका विद्याधर स्त्रीला पाठविले. ती विद्याधर स्त्री त्याला म्हणाली—'ही सुंदरी कदपंकेली नावाच्या विद्याधर राजाची मुलगी आहे. तिचे नाव 'रत्नमवरी' आहे. तिला पाहून तिच्यावर भाळलेला कोणी साहस करून समुद्रात उडी टाकून या सोप्याच्या वाड्यात येईल त्याच्याशीच लग्न करीत अशी या विद्याधर राजकन्येने प्रतिज्ञा केली आहे. म्हणून ही तुमच्याशी विवाहाला तयार आहे.'

कदपंकतूला आनंद झाला व त्याने तिच्याशी गांधर्व विवाह केला. दोघे त्या स्वर्णमवनातच काहीकाळ स्वर्गमूर्ख उपभोगीत राहिले.

पंचांग

वर घटाकण नावाचा एक राक्षस आला आहे

ती बातमी कळल्यानंतर त्या पर्वतावर लाकूडफाटा बांधायला जाणारे लोक मयमीत झाले. कोणी वर चढून गेला नाही

वास्तविक गोष्ट अशी होती की एक घटा चोकून नष्टाच्या चोराला पळून जात असता एका वाघाने ठार केले होते व त्याच्या हातातली घटा काही माकडांना सापडली होती. ती माकडे ती घटा मधून मधून बाजवोत. म्हणून ब्रह्मपुरीला राहणाऱ्या लोकांना ती घटा वाटेत त्यांबद्दी ऐकू येई. ती घटा बाजविणारा घटाकर्ण

राक्षस असतो असा विचार करून किम्वंका जण गाव सोडून निघून गेले. कारण तो राक्षस नरभक्षक आहे आणि एखाद्या माणसाला त्याने धरले की त्याला काऊन टाकीपर्यंत घटा बाजतच राहते अशी बातमी कोणी तरी उडविली होती.

घटाकर्ण राजमाता ठार करण्यासाठी जो काणी मारण होम करील त्याला एक हजार स्वर्णमुद्रा इनाम दिले जाईल अशी दवडी त्या देशाच्या राजाने बाजविली

त्या घटचे गुप्त एक मत्तंकीला माहीत होते. ती आपल्या प्रियकराला गुप्तपणे भेटण्यासाठी त्या पर्वतावर निर्वर्तन स्वानी जात असे. वनाच एका वेळी तिन घटा

बाजविते अन्तल्या माकडांना पाहिले मारण होम केला आणि त्याची घटा काढून आणली. मापुड आपल्याला घटचा आवाज कधी ऐकू घणार नाही "

दवडी ऐकून ती राजाला बाऊन भंटली आणि राजमाता ठार करण्यासाठी ती मारण होम करण्यास तयार असल्याचे तिने सांगितले. नंतर तिने रांगोळी काढली आणि गणपतीची पुजा करून काही तांत्रिक क्रिया केल्या. नंतर एक पाटीभर माकडांना बावडणारे साखपदार्थ फळे वगैरे घेतली आणि पर्वत चढून गेली. नंतर तिने माकड रहात तिचे ती फळे वगैरे फेकली. माकडांनी घटा सोडली व फळे खावला खावली तिने चर्चिली घटा उचलली आणि पर्वतावरून उतरून गावात आली व राजाला म्हणाली--" मी घटाकर्णचा वध करण्यासाठी

त्यानंतर घटचा आवाज येईलच कसा? राजाने तिला हजार स्वर्णमुद्रा दिल्या. घुंगरांचो हौस

एका देशात उज्ज्वल नावाचा एक गाडीवान होता. त्याचे कुर्माय्य असे की कोणी त्याची गाडी भाड्याने घेत नसे. गाडीवालाच्या घरात त्याच्या पोटापाण्याची व्यवस्था होतनाही झाली

"पोट भरण्याला निहपयोगी वृत्ती आणि जीवित घालवामला निहपयोगी देश कितोकाळ धरून ठेवायचा? 'अखिल विश्वचि मात घर' असे असता कोठेही

त्या स्वर्णमविरातील एका मोठ्या दालनात रत्नमंजरीचा शेवट्याचा पुतळा ठेवलेला होता "ह्या पुतळ्याला हात लावत कामा मये हात लावला तर सर्वनाश होईल!" या शब्दांत रत्नमंजरीने कदर्प-केतूला पूर्वीच सांगितले होते.

तरी देखील एकदा रत्नमंजरी थवळ नसतांना कदर्पकेतूने त्या पुतळ्याला हात लावलाच. लगेच त्या पुतळ्याने त्याला जोराने साख मारली ती साख लागताच कदर्पकनू सिंहल द्वीपात मऊन पडला

मारण होम

श्रीपर्वत प्रदेशातल्या ब्रह्मपुर येथे एक बातमी पसरली की पर्वताच्या शिखरा-

जाऊन थोटापाण्यापुरताचदा करायला काय हरकत आहे?" असा विचार करून तो स्वदेश सोडून परदेशात गेला.

वाटेत त्याला एक वाळवंट लागले तिथे त्याला एक उंटाचे पिल्लू दिसले. ती मादी होती. त्या पिल्लाची आई उंटीज आपल्या पिल्लाला सोडून कोठेतरी निघून गेली होती.

त्याने त्या उंटाने पिल्लू बरी आपले आणि रानातून गवत आणि त्याला चारा घालू लागला. ते पिल्लू म्हणजे मादी होती ते मोठे झाले आणि उंटीज होऊन उंटाला हिंबू फिरू लागले. त्या उंटीजीला पिल्ले झाली ती तो भायघाने देऊ लागला. त्याचा उधरनिर्वाह सान घालू लागला.

ती वाळवंटात असून मधून त्या उंटीजी-वर असून राजस्थान, मारवाड व गुजरात वगैरे प्रदेशात प्रवास करी आणि लहान लहान उंट विकत बई. आपल्या उंटाना कळप त्याने वाढविला.

त्याने विकत घेतलेल्या उंटामध्ये एक फार सुंदर होता. म्हणून त्याने त्याच्या

गळघात चांदीच घुंगरू बांधले तो उंट चाले तेव्हा घुंगरांचा मंजुळ आवाज ऐकू येई. म्हणून त्या उंटाला आपल्या घुंगरांचा घोडा गवईही पडला घुंगरू नसलेल्या उंटाना त्याचा हेवा वाट.

एकदा त्या उंटाना कळप जंगलात चरायला गेला असता घुंगरूवाला उंट मागे एकटा राहून गेला. तो भायघाने उध्या मारीत हिंडत असता तो एकटा मागे पडल्याची गोष्ट त्याला कळलीच नाही.

एका म्हातान्या उंटाने त्याला पाहिले व म्हणाला—"वेड्या, तू एकटा मागे पडलास की रे! सिंह वगैरे हिंस्र प्राणी आहेत बरं का! तुझ्या घुंगरांच्या आवाजाने ते भक्ती घेतोय."

तरी घुंगरूवाला उंटाने दुर्लभ केले. उंटाना कळप कुप्टीआड झाला काळोस पडला. घुंगरूवाला उंट वाट माहीत नसल्यामुळे अटकत फिरू लागला. त्याच्या घुंगरांचा आवाज ऐकून एक सिंह आला आणि त्याने त्या उंटाने पाठ फाडले.

[४]

[कुंदगिनी राज्याचे सैन्य खणिता भरण्यासाठी परकी राज्यावर स्वारीला निघाले त्याच वेळी त्यांना जेंडेनक्षत्र दिशेने वाघळामुळे काही युद्धनीका समुद्रात बुडाल्या काही सैनिक एका बेटावर पोचले तेथे क्रूर जमाबरांच्या व मंत्रिकांच्या हातून स्वतःचा बांधवून ते पळू लागले पुढे—]

सेनापती समरसेन व सैनिक तसेच पळत राहण्यावर एका डोंगराळ प्रदेशात पोचले. तेथे त्या भयंकर एकाक्ष मानिकाचा आवाज आता त्यांना ऐकू येत नव्हता जिव्यावरचे सकट टळले असे वाटून त्यांनी समाधानाचा उ्वास घेतला त्याला आश्चर्या एक कारण होते त्यांचा पाठलाग करणारे चतुरासने काळे धुबड आणि वनमाणूस सुद्धा कोठे त्यांना दिसत नव्हते अशातून

सर्व निश्चित होऊन एका जागी दम ध्यायला थांबले

पण आता पुढे काय करायचे? हा प्रश्न सर्वांच्या समोर उभा होताच. सुटला नव्हता, त्यांना वाटत होतेच की पुन्हा एखाद्या माठ्या सकटात सापडण्यापूर्वी या मंत्र-दोषातून निसटून बाहेर पडले पाहिजे परंतु बट सुटायचे कसे? आपण सोडून आलेल्या युद्धनीका समुद्रात कोळत्या बाजूला आहेत?

युद्ध लोकात ज्या सैनिकांना आपण साहून आलो त्यांच्यावर काही प्रसंग गुदरला तर नसेल? आपण या बेटावर आहोत तरी कोठे कोणत्या दिशेला?

सर्व बेटावर पसरलेल्या या जंगलात पूर्व, पश्चिम की इतर दिशा कशा कळणार? त्या प्रदेशात जिकडे पहावे तिकडे डोंगर नि पर्वत आणि घगनचुकी वृक्ष नि झाडे आणि झाडांवर चढलेल्या नागमोडी बेली दिशा कळल्या तर ना आपण आहोत कोठे हे कळणार?

या गुंतागुंतीच्या प्रस्नांच्या जाळ्यात समरसेन सांपडला असता एकाएकी आका-
शातून बग नाहीसे होऊ लागले आणि

सूर्यवर्षेन वडल. सूर्य होता त्या दिसला पाहोत्यांवर दिशांचे ज्ञान झाले आणि आपण जातो बेटावर कोणत्या बावी आहोत काची कल्पना समरसेनाला झाली

तो आपल्या अनुयायांना म्हणाला-
"आपण या वेळी या मज्हीपाच्या पश्चिमे-
कडे आहा. आपल्या युद्ध लोका पूर्वकडच्या
किनाऱ्यावर आहेत"

"तरमग आपण काय वाटेल ते करून
पूर्वकडील किनाऱ्यावर पोचले पाहिजे"
एक सैनिक म्हणाला

'हे लुने म्हणजे बरोबर आहे, परंतु
पूर्वकडील किनाऱ्यावर पोचले सापे नाही
वाटेत कोणकोणत्या सकटाना तोड पावे
लागेले, नकळे. सरळ पूर्वकडे जायचं झाल
तर वाटेत मोठमोठे डोंगर व जंगल आहेत.
त्याचबरोबर क्रूर रानटी जनावरेही आहेत
त्यांच्या तोंडातून बांबलो तर पुढच्या समुद्र-
किनाऱ्याला आपण पोचणार" असे म्हणत
समरसेनाने निराशाचा दीर्घश्वास सोडला
आणि एका झाडाला टेकून उभा राहिला

स्वतः सेनापतीच निराश झालला पाहून
सैनिकांचासुद्धा धोर लचला समरसेनाच्या
ते लक्षात आले म्हणून तो म्हणाला-
"तुम्ही म्हणतां तसे पूर्वकडच्या किनाऱ्या-
कडे पळणेच सर्व तऱ्हेने बरोबर दिसते
आहे मलासुद्धा तसेच वाटते आहे आपण

तसेच करू या जगा वाटते तोड घायला
जाणारी अनंक सकटे व घोळे हे
आहेतच! आपल्या हातात सळवारी आहेत
च आपल्या डोक्यावर कुडलिनी देवीचा
वरदहस्त आहे, तेव्हा आपण भिष्याच
कारणच नाही यईल त्या सकटाना तोड
दऊन आपण आपल्या गम्यस्थानी सुरक्षित
पोहोचूच! तरमग निराकपणे जला, माझ्या-
बरोबर!" सैनिकांना या सन्दात धोर
देत समरसेन निघाला

थोडे अंतर चालून गेल्यावर समरसेन
एकाएकी थांबला व म्हणाला-"बाबा,
तुम्ही सर्व बाबा!" त्याने सर्वांना थांबा-
वला वृणही केमी त्यांना समोर एक
भयंकर दृश्य दिसले. ते दृश्य मोठमोठ्या
सूर साहसी वीरांच्या सुद्धा अंगावर कांटा
उभा राहिल असे भयंकर होते

एक मोठे भजगर त्यांच्या समोरच
घोड्या अतरावर झाडांच्या फांद्यांवरून
साजी सरकत येत होते. दोन चित्ते निविचत
उभे होते, जणुकाही रयांना त्यांच्यावर
अजबर उडी मारणार असल्याची कल्पनाच
तळती

समरसेन व इतर सैनिकांसमक्ष एका
चित्यावर त्या अजगराने हत्का केला आणि
त्याचे डोके आपल्या तोंडात घेऊन त्याच्या
अगाला विळखा देऊ लागला. ते दृश्य

यला तितकीही जायती नव्हती. दोघी ओहोळांच्या पाण्याने त्या बाजूची जमीन खोल चिसलाने भरलली होती. त्या बाजूला जिकडे पाहावे तिकडे उच्च गवताची कुरण, बोर आणि बाजूची बंट पसरलेली होती. त्यांच्या मधून वाट काढीत पुढे जाणे तितके सोपे नव्हते त्या परिस्थितीत सर्व सैनिकांना सावधपणे तळहातावर आपले पकडान घेऊन पुढे जावयाचे होते, समरसेन पुढे होता व मार्ग काढीत होता आणि मधूनमधून आपल्या अनुयायी सैनिकांना प्रोत्साहन देत होता.

आपली बोटे अंतर जाऊन समरसेन सैनिकांना म्हणाला—“हे पहा, हा सर्व प्रदेश शांतपणे दिसतो आहे. येथे जे तलाव आणि डबकी दिसत आहेत त्याच पाण्यात राहणारे भयंकर प्राणीसुद्धा असण्याची शक्यता आहे. तरी जगली जनावरांकडे पाण्यातील प्राण्यांना भ्यायचे कारण नाही.”

समरसेनचे बोलणे सपले असेल नमल नेवढ्यात एक बडा बाजूच्या शाहीतून बाहेर आला त्याला पाहून सर्व सैनिक धावरले आणि कोणत्या बाजूला पळून जावे याचा विचार करू लागले. समरसेन त्यांना सावध करून म्हणाला—

“येथून जाणारी कोठे पळण्याचा प्रयत्न करणे म्हणजे याहून मोठ्या संकटात स्वतः

होऊन उठो घण्यासारखे आहे. तुम्ही एका पाठोपाठ एक असे रांगेत उभे रहा आणि तळवारी उपसून अक्षर पडल्यास एकदम हुत्ता करण्यास तयार रहा.”

गेंड्याने जरा धान उचलून त्यांच्याकडे पाहिले आणि एकदा डरकाळी फोडून पुढच्या पाण्याने आपोण उकलून मागे फेकू लागला. त्याची ती भयंकर मुठा पाहून सर्व सैनिक धावरले. त्याचा नायक समरसेन काबू म्हणतो हे कळाने म्हणून सर्व त्यांच्याकडे पाहू लागले. समरसेन काही म्हणणार, तितक्यात गेंडा त्यांच्यावर अक्षर मारण्यासाठी पुढे बंड लावला.

समरसेन सर्वांत पुढे होता. त्याने सारी शक्ती एकवटून गेंड्यावर आपल्या तळ-

वारीचा वार केला. दुसरे एखादे जनावर असतं, तर जसथी होऊन तत्काळ जमिनीवर लोटू लागले असते परंतु गेंड्याच्या अंगाला तळवारीचा तो वार जणूकाही लागलाच नाही, जसा उन्हेने तो गेंडा लाठ जागच्या-जागी उभा होता परंतु गेंडा चिडून गेला होता आणि त्याने एक डरकाळी फोडली सर्व आकाश दुमदुमले. तत्पर त्याने पुढल्या तुरागे जमीन उकलून सैनिकांवर हुत्ता केला.

परंतु सैनिक मुठीच ध्याले नाहीत त्यांच्या नायकाने जे सावध दर्शविले होते त्यामुळे त्यांचा उत्साह त्रिगुणित झाला होता. त्यांनी गेंड्याला चारही बाजूंनी घेरले व आपल्या तळवारी जोसळून त्याच्या अंगाची चाळणी करून टाकली.

पाहून दुसरा चित्ता म्याला आणि तेथून पळून गेला.

परंतु लगेच घोड्या येळाने तो परतला आणि अजगराच्या निळल्यातून स्वतःला सोडविण्यासाठी बळपड करीत असलेल्या साधीदाराला पाहून जोराने गरजला आणि त्या अजगरावर धावला.

त्या भयंकर परिस्थितीत समरसेनाने आपल्या अनुयायांना धीर देत म्हटले—“पाहिलं कसलं भयंकर दंड चालू आहे ते! आपणा सर्वांना पुढल्या वाटवर याच तऱ्हेच्या संकटांना सावधपणे तोंड द्यायचे आहे.

त्यानंतर सर्वजण दुसऱ्या बाजूने वाट काढीत पद निघाले. ती वाट पाणी चाला-

गेंडा जखमी होऊन भोंठघातने डरकाळी फोडून एका बाजूला कोसळला. तेव्हा समर-सेन सैनिकांना म्हणाला—“आपण आतां तरी या संकटातून बांचलो. परंतु माझी डरकाळी ऐकून जवळपासची क्रूर जनावरे या बाजूला तक्की घेतील. म्हणून आपण या जागंपासून सवकर पाय काढणे हिताचे होईल” असे म्हणत तो तेथून निघाला त्याच्या पाठोपाठ सैनिकही निघाले

पोडे अंतर चालून गेल्यावर रम्यांना एक मोठे क्षरीकर दिसले. ते दिसताच काही सैनिकांना पाणी पिऊन सहान भागवून व्याबेसे बसले. एकजण म्हणाला ही—“पहा तरी, पाणी कसे स्फटिकासारखे स्वच्छ निर्मळ आहे. पांढ जांघोळ कमायला पण गंमत वाटेल.”

ते एकून समस्तमनान् त्या सर्वान् सावध
करोत म्हणले. "हे मगदीप बाहे, विसरल्यात
वाटते? सावध होऊन काय ते करा."

ज्या दोन सैनिकांना खूप तहान लागली होती, ते मागपुढ न पाहता पाण्यात उतरलेच. त्याच वेळी त्यांच्या लक्षात आले की त्यांच्या चारी बाजूंचे पाणी हळू लागले आहे अर्धाही तीमचार भगरींनी घेऊन त्यांना धरलेच. ते मोठ्याने ओरडले. काठावरून समरसेनाचे आणि इतर सैनिकांनी आपले बाण भगरींवर सोडले. परंतु निरुपद्राव भगरी त्यां होणाऱ्या सरोवरात ओकून घेऊन गेल्याच.

या घटनेमुळे सर्वांना वास्तवीक बसली.
समरसेन व इतर चार सैनिक तेथे आस्त

वळ यावण धाक्याचे आव्ह ह वाळखून तेयून
निघाले जातां ते जाणखी सावधगिरी
वाळखून चालू लागले बोबे अतर जाणखी
चालून गेल्यावर त्यांना जाणखी एक मोठे
सरोवर दिसलं

ते सरोवर पाहून समरसेनासमोर हृदय
प्रश्न उभा राहिला की हे सरोवर पार
करून पलीकडे कसे जावयाचे? परंतु त्या
वेळी पाणी हलक होते ते पाहून समरसेना
कळायला वेळ लागला ताही की सरोवरात
दूर कोणी तरी आंचोळ करतो आहे.
परंतु त्याला दूरवर नजर फिरविली तरी
माणसाची आकृती दिसली नाही. नवळक
एका झाडाच्या फांदीला एक लांब टोपी
टांगलेली होती ती दिसली. त्या टोपीला
माणसाच्या डोळ्यासारखी दोन विविध
भोके होती

ती विचित्र टोपी पाहून सर्व सैनिक
आश्चर्यचकित झाले. समोरसेन देखील चकित
झाला. परंतु ही टोपी कोणाची आणि
पाण्यात कोण बांधोळ करतो आहे, या प्रश्नांची
उत्तरे त्याला मिळाली नाहीत. सरोवराचे
पाणो अज्ञाप हलतच हाते पाण्याच्या
हालप्यावरून असे वाटत होते की कोणीतरी
अदृश्य रूपे पाण्यात बांधोळ करीत आहे.

त्यानंतर समरसेन व सैनिक एका आडोत
विहून आडांच्या बाई लपून मतकंपणे एक

A painting of a red boat on a lake with a rainbow in the background. The scene is viewed through a window, with a dark frame visible on the left. The painting depicts a calm body of water reflecting a vibrant rainbow that arches across the sky. In the foreground, a small red boat with a white interior is positioned in the center. The background features a line of green trees and foliage under a soft, hazy sky. The overall style is impressionistic, with visible brushstrokes and a rich color palette.

टक लावून ती व्यक्ती दिसते का पाहू लागले समरसेनाला एक शंका आली, ही व्यक्ती एकाक्षी भांत्रिक तर नाही ? थोडा वेळ विचार केल्यानंतर समरसेनाला खात्रीलायक बाटू लागले की ती व्यक्ती एकाक्षी भांत्रिक नसावा. परंतु ही टोपी कशी काय घेई ? ही त्याची नसेल तर आशक्षी कोणी भांत्रिक आहे की काय ? ही शंका त्याच्या मनात आली

इतनघात सरोवरातून कोणीतरी बोलत
असल्याचा भास झाला. सर्वांना तो आवाज
एकू आला. स्नान करणारी व्यक्ती कोणता
तरी मंत्र म्हणत होती. त्याचा स्वर थोडा
जेवरा व मभीर वाटत होता तेव्हा

समरसेनाला वाटले की हा कोणी तरी सर्व
सामान्य भाणूस नसावा

त्याच वेळी त्यांना आणखी एक
भयंकर दृश्य दिसले. सरोवराच्या काठच्या
झाडीच्या मागून एका सांपाची फडा
असावी तसे एका जनावराचे तोंड वर
यस होते

ते एक विचित्र जनावर होते त्याची
आकृती हत्तीपुन चारपाच पट तरी मोठी
असावी. परंतु इतक्या मोठ्या जनावराचे
तोंड इतके बारीक कसे?

संबंजन त्या विचित्र जनावराकडे एक-
टक पहात होते आणि मनात म्हणत होते,
पुढे काय होते नकळे! त्या जनावराने आपले
बारीकसे तोंड सरोवरात घातले आणि
असे वाटले की जमिनीवरूनच पाण्यातल्या
त्या अदृश्य व्यक्तीला धरण्यासाठी त्या
प्राण्याचा तो प्रयत्न होता

रहा विचित्र जनावराचे डोके पाण्याच्या
पातळीपासून हातभर वर असेल नसेल की
सरोवराच्या भागून एका व्यक्तीची भयंकर

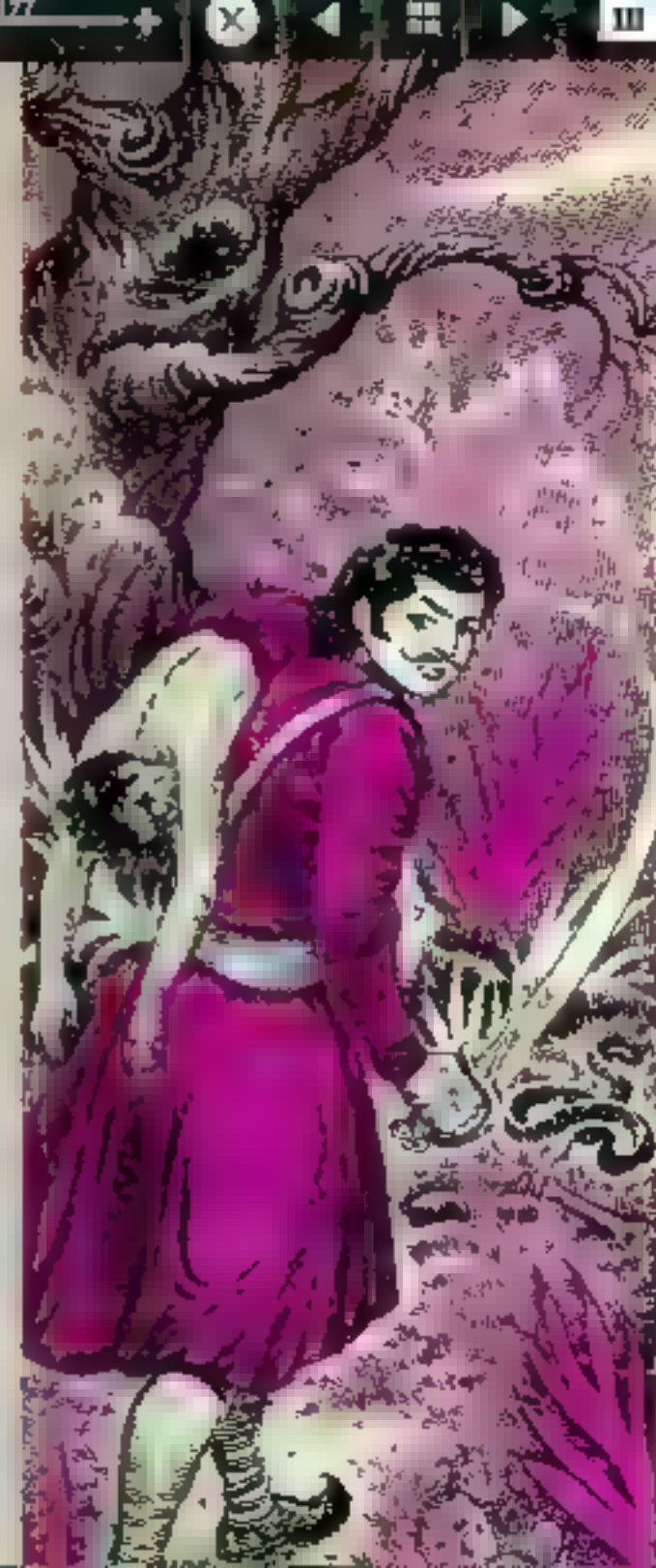
किकाळी ऐकू लागली. त्या किकाळीच्या
पाठोपाठ तत्काळ झाडांच्या फांदीला अडक-
वलेली लांब व विचित्र डोळे असलेली
टापी खाली सरकू लागली

दुसऱ्या झाला सरोवरात ती व्यक्ती
ती टोपी खालीत असलेली दिसली. त्या
व्यक्तीला पाहताच ते विचित्र जनावर
घाबरून जाऊन सरोवराच्या काठावरून
दूर पळून गेले

तेव्हा सरोवरातली ती व्यक्ती आरडून
म्हणाली—“अस्स! तुच का होतास महादरा?
तू मलाच गिळायला आला होतास होय?
चतुराझाला गिळण्याचे तुझे एवढे चाडस
होते का रे!”

मांत्रिक चतुराझाला पाहून समरसेन व
इतर सैनिक सवांना कापरेच भरले. एकाही
मांत्रिकाच्या वा हाडवऱ्याची नजर चकवून
आतां कसे पळायचे? समरसेन याच
विचारात चकुकडे नजर फिरवून पाहू
लागला

(क्रमशः)

कीर्तीची आकांक्षा

विक्रमादित्याने आपला हुद्दा सोडला नाही.

तो भावाजवळ गेला प्रेत खांद्यावर
काढून घेतले आणि मेहुमीप्रमाणे मौन
होऊन स्मशानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हा
प्रेतास बसलेला बैताळ त्याला म्हणाला—
“राजा, तू हे सर्व असं यश आणि कीर्तीची
आकांक्षा ठेवून करीत असशील तर तुला
हा सर्व प्रयत्न फुकट जाहे कारण मेहुनस
आणि यश यांचा परस्परसंबंध क्वचितच
असतो. ही गोष्ट प्रयत्न करून त्याचा
जो परिणाम झाला त्यावरून भुवुदाला
कळली होती. ती गोष्ट मी तुला
सांगतो. असे सांगून बैताळ गोष्ट सांगू
लागला

भुवुद एक सामान्य शेतकऱ्याचा मुलगा
होता. परंतु त्याच्या अंगात अदभुत असा-
मान्य शक्ती होती म्हणून त्याला अनेक
विद्या सहजी अवगत झाल्या होत्या तरी

शेवटी त्याला एका सामान्य शेतकऱ्याचेच आयुष्य घालवावे लागले होते

मुकुंद एका सामान्यशा शेतकऱ्यासारखा जगत असे. हे गाव कधी काळी एक सुप्रसिद्ध तीर्थक्षेत्र होते. तेथून जुन्या काळातील अनेक अवशेष व शिलासंख्ये उपलब्ध झाले होते. ते पाहण्यासाठी दूर दूरच्या प्रदेशातून लोक येत. त्यांच्याशी बोलातांना मुकुंदच्या मनात हा विचार येई की हे लोक तर बुद्धिमत्तेत मात्रावून कोणत्याही प्रकारे श्रेष्ठ दिसत नाहीत परंतु आयुष्यात हे यशस्वी कसे काय झाले? त्याला असेही वाटे हो यशस्विता आपल्याला मुळा मिळाली तर किती बरे

होईल? त्याने त्याचका काहीच विचारले ती गोष्ट बोलूनही दाखविली

एका बूढ माणसाने मुकुंदच्या मनातली गोष्ट ओळखली व म्हणाला—“काय रे, तू या एका शेतकऱ्यासारखा जगत पडून राहिलास तर तुझी ही हुशारी काय बाजार नाही का? तू एकाचा मोठ्या सहरात जाऊन का नाही रहात?”

मुकुंदच्या मनाचा तो गोष्ट पटली व तो, नव्हताही त्याला किती समजावून ठागितले असूनही तिकडे दुर्लक्ष करून, एका सहराच्या बाटेने निघाला.

मुकुंदला वाटत एक जंगल लागले. त्या वाटेने एकट्याने प्रवास करणे दोष्याचे होते. परंतु मुकुंदला वाटले की त्याच्यासारख्या हुशार व साहसी तरुणाने पाय मागे घेणे अपमानास्पद होईल. म्हणून तो त्याच वाटेने पुढे निघाला.

जंगलात एका जागी एका चोराने त्याला अडविले. मुकुंदने त्या चोराला बडवून काढले. चोराने चकित होऊन मुकुंदला विचारले—“मी बेली दहा वर्षे चोऱ्या करित आलो आहे. माझ नाव ऐकूनच लोक घाबरून पळून जातात. परंतु मी तुझ्यासारख्या बहादुराला मी आवयपयंत कधी पाहिलं नाही.” मुकुंदला अंन्हां मार जाणारी व्यक्ती वीरेंद्र नावाचा चोर

असल्याचे कळले तेन्हां त्याला मुळा बाश्चर्य वाटले

तो वीरेंद्रला म्हणाला—“मला यश वाप्ति कोडी मिळाली म्हणून फार इच्छा आहे तू मला चोरी करायला शिकव वापस दोघे मित्र म्हणून राहू.”

त्यानंतर दोघे सहरात गेले. वीरेंद्र चोरी करायला एका बरी गेला रात्री दोघे त्या घराच्या बाजाराभोंवतीची भित ओलांडून गेले वीरेंद्रने त्या घराच्या मागच्या दाराची कडी बाहेरूनच काढली. मुकुंद त्याचे प्रत्येक काम लक्षपूर्वक पहात होता

नंतर दोघे त्या घराच्या तिजोरीच्या खोलीत भिरले. वीरेंद्रने काहीतरी मुक्ती करून तिजोरी उघडली व वागिने रुपये काढून घेऊन त्याचे एक मांडोडे बांधून घेतले. दोघे तेथून पळून जायच्या वेळात होते, तेव्हाच वीरेंद्रला भितोला टांगलेली एका बाईची तसवीर दिसली. तेचे ओप-कल्या लोकांकडे त्याने पाहिले आणि इतकी चोखिम घेऊन बांधून घेतलेले मांडोडे तेथेच टाकले आणि मुकुंदाबरोबर रिकाम्या हातांनी बाहेर निघून गेला. तेव्हां मुकुंदने विहून जाऊन चोराला विचारले—“काय रे, इतकी चोखिम घेऊन तू हे सर्व जे संपादन केलेस ते टाकून का निघून आलास?”

चोर म्हणाला—“एकदा मी जंगलात एका बागी जखमी होऊन मरणाची वाट पहात पडलो होतो. त्यावेळी एक बाई आपल्या माहेरी एका गाडीत बसून जात होत्या. त्यांनी मला गाडीत आपल्या माहेरी नेऊन माझ औषध पाणी केले. माझ आपण चोरी केली ते घर त्या बाईच्या जवळपास आहे माझा जीव ज्या बाईने बांधविला तिच्याच घरात चोरी करणे वाप आहे!”

मुकुंदने विचार केला, असला नेडा पीर काय कामाचा? तो त्याला सोडून आणखी कोठेतरी निघून गेला. हिंमत फिरत मुकुंद आता कोठे रहायचे असा विचार करित

लोक पराक्रमी वीर म्हणून ओळखून घेतो. परंतु मुकुंदने घाई न करतां चक्रवर्त दिवसभर काम करतो हे बारकाईने पाहून घेतले. चक्रवर्त एकटा आपल्या बागेत संध्याकाळच्या वेळी फिरायला जाई. मुकुंद एके दिवशी गुप्तपणे त्या बागेत शिरला आणि चटदिशी तळवार उपसून चक्रवर्तचर बार करायला सैला.

चक्रवर्तने चकित होऊन विचारले—“तू कोण रे?”

“मी तुम्याशी इत करून तुम्याहून मोठा वीर म्हणवून घेण्यासाठी आलो आहे.” मुकुंद म्हणाला.

“तरमग तू जसा लपून छपून का आलास? सर्वांसमक्ष मला आव्हान कर आणि ये!” चक्रवर्त म्हणाला.

“सर्वासमक्ष मी हारलो तर माझी मान झाली होईल ते मला पसत नाही त्या पूर्वी तुम्यात किती क्षीर्ण आहे हे कळाने हाही एक हेतू आहे” मुकुंद म्हणाला.

चक्रवर्तने चटदिशी म्यानेतून तळवार उपसली आणि मुकुंदवर पावला. परंतु दोनतीन मिनिटातच मुकुंदने चक्रवर्तची तळवार पाहून त्याला नि संस्व केले.

चक्रवर्त चकित होऊन म्हणाला—“तू कोणत्याही मुरुजवळ शिककला दिसत

न हेतू तुला खड्गयुद्ध सहजा जाले आहे तू माझ्याबरोबर मैत्री करून राहिलास तर मी तुम्याकडून काही पवित्रे शिकून घेईन.”

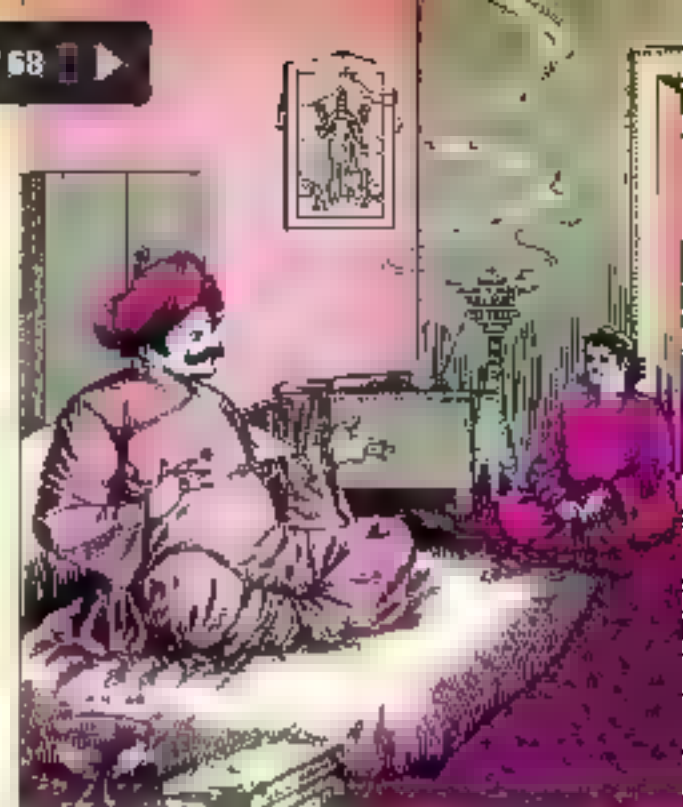
“त्यात मला काय फायदा मिळणार?” चक्रवर्तने विचारले.

“तुला मी बरोबर संघर रूपे देईन.” चक्रवर्त म्हणाला.

वीर व्यक्ती म्हणवून घेण्यास पैसा पाहिजे, हे ओळखून मुकुंदने चक्रवर्त बरोबर रहायचे कबूल केले.

दोन महिन्यांनी चक्रवर्तने मुकुंदकडून इतके शिकून घेतले की तो मुकुंदहून पटाईत झाला. म्हणून मुकुंदची नोकरी सुटली. परंतु त्याला त्याचे एवढे वाईट वाटले नाही. कारण त्याच्याजवळ सहा हजार रुपये जमा झाले होते त्या भांडवलावर व्यापार करतां घेईल असे त्याला वाटले. जसा विचार करून त्याने वामुदेव नावाच्या एका व्यापाऱ्याचा सल्ला घेतला वामुदेव एक प्रसिद्ध व्यापारी होता. त्याच्या मदतीने व्यापार करून मुकुंद एका वर्षात लक्षाधीश झाला. त्यानंतर वामुदेवने मुकुंदला सल्ला दिला—

“मुकुंद तुला जो फायदा झाला आहे त्यातले दहा टक्के दानधर्म करून कीर्ती सुपादन कर.”

मुकुंद लक्षाधीश झाला सारा, परंतु त्याला यश प्राप्त झाले आहे असे वाटले नाही. म्हणून त्याने वामुदेवचा सल्ला मानला नाही त्याने चित्रकला व संगीतशास्त्राचा अभ्यास सुरू केला. तरी त्याला यश मिळाले नाही.

सम्यक्तरी मुकुंदने घडोळ त्या गावी जाले बडिल्लं पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. त्याने त्यांना विचारले—“बाबा, तुम्ही एकाएकी या गावी कसे काय आलात?”

“या वर्षी आपल्या शेतात एकरी तीस यश धान्य निघाले आहे. मी इतके दिवस यम करीत आलो त्यात मला या वर्षी यश

मिळाले राजाने साक्षात्कार करण्यासाठी मला बोलाविले आहे" मुकुंदने बघील म्हणाले.

पित्याचा सत्कार राजसभेत झाला तो मुकुंदने प्रत्यक्ष डोळ्यांनी पाहिला. त्याला फार आनंद झाला त्यानंतर तो आपल्या बडिलांबरोबर आपल्या बेटेगामी येऊन राहू लागला आणि शेतीवातीची कामे पाहू लागला. त्या विवसापासून बस आणि कीर्तीच्या पाठीमागे पळव्याचे त्याने सोडले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— "राजा, मुकुंदने बस आणि कीर्तीच्या मागे कायणे का सोडले? त्याच्या अंगात त्यासाठी जागणारे सामर्थ्य किंवा शक्ती नव्हती म्हणून का? की बघील बेटांचे त्याला घर काढवले. त्याने जे जे प्रयत्न केले होते त्यात तो यशस्वी झाल्याचेच सिद्ध झाले होते! तरमग बस आणि कीर्ती मिळविण्याविषयी तो निराश का झाला? या शंकांचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला

माहीत आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर कोळू कायतीक."

विक्रमादित्य म्हणाला— "मुकुंदला सोजक्या सत्रात बस मिळेल जसे वाटत होते, ही त्याची चूक होती. जवळजवळ सर्वत्र क्षेत्रात त्याला बस मिळण्या इतकी त्याच्या अंगात शक्ती होती परंतु करे बस मिळाल्यावर ते चिरस्थायी करण्यात सामगारी साधना त्याच्या अंगी नव्हती. बडिलांना शेतीच्या बंधात सर्वात उत्तम शंतकरी म्हणून बस मिळाल्याचे कळल्यानंतर मुकुंदला आपली चूक कळली बस प्राप्तीसाठी त्याला वेळभर बटक्याची आणि निरनिराळ्या क्षेत्रात आपली शक्ती अजमावून पाहण्याची तरज नव्हती निष्ठा व चिकाटी असेल तर आपल्या घरी राहून कोणत्याही क्षेत्रात बस संपादन करणे शक्य आहे. हे कळताच तो बडिलांबरोबर घरी परतला."

बसालेहेने राजाचे कोन भ्रम होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि जादाला वाळून शोककळू लागला. (कल्पित)

साव नि चोर

श्यामूने राखवडीत चोर व दरोडेखोर म्हणून प्रसिद्ध होते. म्हणून श्यामू-मुळा चोरीचा बंधाच कळू लागला. त्याला रामू नावाचा मुलगा होता. श्यामूने उतार-बघ होत येते तसतसे त्याला वाटू लागले की रामूला आपला वडा वेळीच शिकवून बटुल चोर केले पाहिजे. परंतु रामूला बडिलांचा तो बंधा आवडत नव्हता.

रामूने आपल्या उवरनिर्वाहासाठी कोण-तातरी दुसरा भंडा करावयाचे ठरविले त्याप्रमाणे तो कामाच्या शोधार्थ गावभर फिरत राहिला. खेबटी इनामदारांनी त्याला आपल्या घरी पाहारेकरी म्हणून नमलं. रामून ते काम इमाने इतबारे कले.

इनामदारांजवळ दोन जल्पत मुल्यवान असे दोन हिरे होते. परदेशात तशा वहेच्या हिऱ्यांना फार मोठी मागणी होती

तसेच हिरे जहागीरदारांच्या घरी चार होते इनामदारांनी विचार केला की आपले दोन आणि जहागीरदारांकडले चार मिळून सहाचे सहा हिरे परदेशात पाठविले तर चांगली किंमत मिळेल. परंतु जहागीरदार, जास्त किंमत मिळाल्याशिवाय ते हिरे विकणार नाहीत, म्हणून इनामदारांनी ते खोऊन आनायचे ठरविले.

त्याप्रमाणे पुष्कळ विचार करून ते रामूला जवळ बोलावून म्हणाले— "रामू, मी तुझ्या कामाची गोष्ट सांगतो आहे. जहागीरदारांकडले चार हिरे तू खोऊन जाणून दिलेस तर मी तुला एक मोठे बक्षिस देईन"

रामू म्हणाला— "मालक, मी चोर व दरोडेखोर असलेल्या कुटुंबातच जन्मलो आहे परंतु मला तो बंधा आवडला नाही म्हणून मी पाहारेकऱ्याची नोकरी आपल्या

पदरी करू लागलो तेव्हा हे काम माझ्या हातून होणार नाही मला माफ करा."

ते ऐकून इनामदारांना आश्चर्याबरोबर रागही आला व म्हणाले—“काय म्हणालास? तू जोर लुटेऱ्यांच्या कुटुंबात जन्मलास? मला हे मापूर्वी कळले असते तर मी आपल्या घरी नोकरी दिली असती का? चालता हो, आताच्या आता!"

रामू नोकरी सोडून निघून गेला.

ही गोष्ट घडली त्याच्या कुसऱ्याच विवशी जहागीरदार इनामदारांच्या घरी येऊन म्हणाले—'हे पहा, मित्रा, मी व्यापाराच्या कामात सहाय्याभरासाठी परगावी आलो आहे. हल्ली जोरांचा मुळमुळात वाढला आहे म्हणून हे चार हिरे ठेवून दे. परत माझ्यावर येऊन जाईन" असे सांगून ते चार हिरे इनामदारांना देऊन जहागीरदार निघून गेले

परगावाकडून परत आल्यावर जहागीरदार इनामदारांकडे हिरे परत मागावला गेले इनामदार जणुकाही त्यांना काही माहीत

नाही, असा वाव जाणून जहागीरदाराना म्हणाले—“तुम्ही, मला हिरे दिलेत? केव्हा? कसासाठी? माझ्याकडून तुम्ही पावती वगैरे काही लिहून घेतली होती का?"

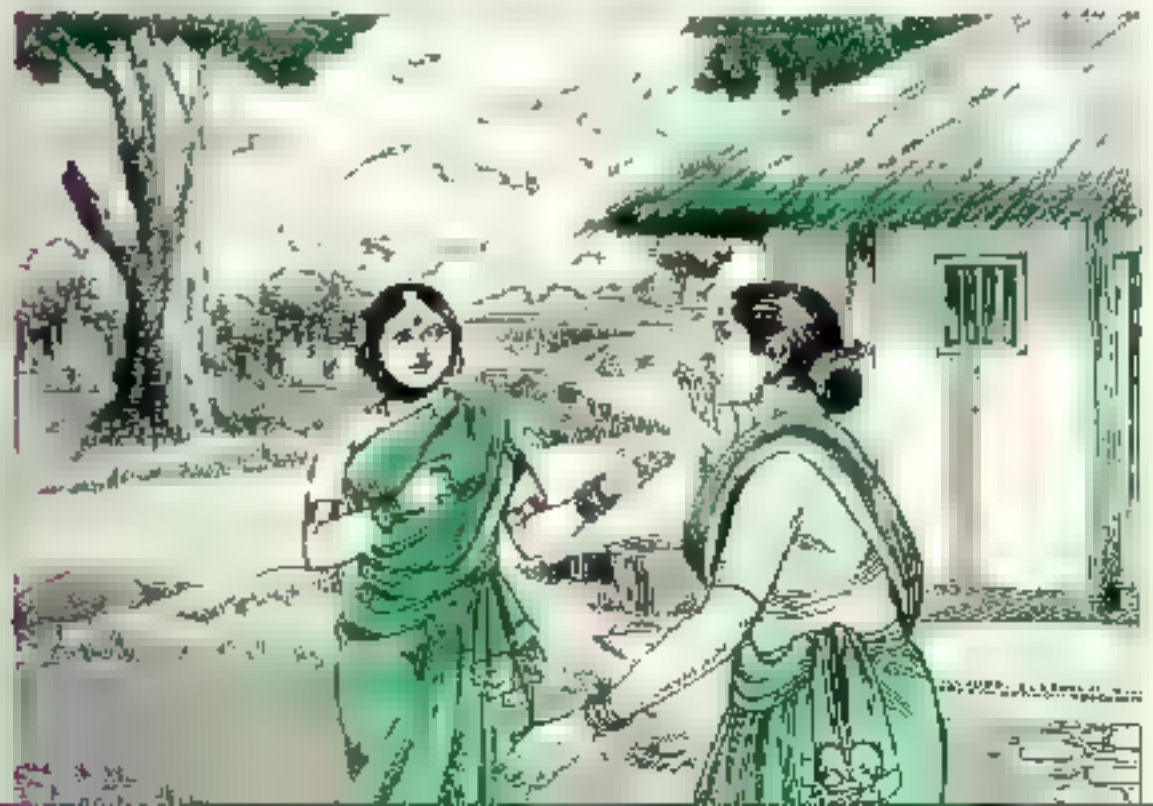
जहागीरदार चकित होऊन रागाने इनामदारांना म्हणाले—“मला रामूने तुझ्या घनात काही सरी काळबरे असल्याचे सांगितले आहे. परंतु ते मला करे वाटले नाही. त्या गोष्टीची मात्री व्हावी याचसाठी मी हिरे तुझ्याकडे ठेवले. ते रामूने केव्हाच तुझ्या घरातून जाणून माझ्याकडे पाचस केले आहेत. हे पहा, डोळे उघडून!" असे म्हणत जहागीरदाराने सिबातून ते चार हिरे काढून दाखविले व म्हणाले—“वाह मला कळले की तुझ्यासारख्या संभावित जोरांवर विश्वास करतां कामा नये मी गावातल्या सर्व प्रतिष्ठित बडीलबाऱ्यांच्या कानावर ही गोष्ट सातत्याने सांगाय राहणार नाही." त्यानंतर त्यांनी रामूला आपल्या घरी चांगला पगार देऊन पाहारेकरी नेमले

शाप भोवला नाही, पावला!

भीमाकाकू व ठकुताईचे परस्परराजी हाडवैर होते एकदा ठकुताई एक भाय विकत घ्यायला जवळच्या बाजारात निघाल्या तेव्हा भीमाकाकू म्हणाल्या—'बाह्य भाय विकत घ्यायला निघालीस का येई! तू बराबर नेत आहेस ते पैसे घालवून बसली नाहीस म्हणजे कित्याक्यास समज.' आपल्या तोंडच दाबत म्हणजे शापच वाटायला भीमाकाकूंना

ठकुताईंनी भीमाकाकूंच्या बालकाकडे दुर्लक्ष केले व बाजारात गेल्या संध्याकाळी त्यांना रिकाम्या हातांनी येत असल्या पाहून भीमाकाकू आपला शाप सांगला असे वाटत म्हणाल्या— काय व ठकुताई रिकाम्या हातांवर का? हाय बाई, कायचं असलं त टळते का?"

तसे नाही हे! भीमाकाकू या बाजारात सह्याने देऊन भाय विकत घेऊन येत होते भाय बाजाराच्या बाबचे सावकाश भेटले गाईला पाहून दनके बंधू झाले मी एक हजारात देता का? विचारत त्यांनी चारले रुपये फावदा होती बाह्य का सावा, असा विचार करून ते पैसे देऊन येत आहे तुम्ही म्हणायला तसं कायचं असलं ते टळतं का? होतचं! असे म्हणत ठकुताई आपल्या घरात गेल्या

जांवई द्वय

लखुजी एक गरीब शेतकरी होता. त्याने दोघां मुलींची लग्ने करून दिली आणि आघात्री गरीब झाला. लग्नाच्या अर्चांसाठी घरातली सर्व चीजवस्तु गेली. उरली काय ती चार एकर जमीन, एक बैलांची जोडी आणि गाडी.

लग्ने झाल्यावर सहा महिन्यांनी संक्रांत आली. सणाला मुलींना व जावयांना बोलवायला लखुजीची बायको आजूह करू लागली. लखुजी फक्त होकारार्थी मान हलवी, परंतु त्याने त्यासाठी काही केले नाही.

चाकट्या मुलीला माहेरचा फार अभिमान होता. 'माहेरी जाऊ या का?' नवऱ्याला म्हणाली.

'तुझ्या बाबांनी बोलाविले नाही आणि आमसुकासारखं जायचं का?' चाकटे जावईबापू म्हणाले.

"बापल्याला माझ्या आईबाबांनी बोलवायला हवे का हो? हे काय बोलण झालं?" चाकटी मुलगी म्हणाली. चाकटे जावईबापू तयार झाले. त्याच प्रमाणे लखुजीची थोरली मुलगी-मुद्दा आपल्या नवऱ्याला घेऊन माहेरी निघाली. थोरला जांवई पहिल्याने तयार होत गवहता.

"आमच्या बाबांनी चाकट्या जावयाला सण म्हणून काही भेट दिली समजा, आणि तुम्ही तेचं घेला नाहीत म्हणून तुम्हाला काही अहेर मिळाला नाही तर माझी मान सली नाही का होणार?" थोरली मुलगी नवऱ्याला म्हणाली. म्हणून विचारा बायकोच्या आग्रहाने निघाला होता अशातूनही थोरला जांवईमुद्दा सासुरवाडी पोचले.

वानत गाजत बोलवून आणल्यासारखे दोघे जांवई सासुरवाडी पोचले. दोघां

मुलींना व जावयांना गाड्यांतून उतरतांना पाहून लखुजी बकबक झाला. त्याच्या बायकोला मात्र वाटस की नवऱ्याने आपण म्हटल्या प्रमाणे दोघां मुलींना व जावयांना बोलाविले म्हणून तिला फार आनंद झाला.

सण कसातरी पार पडला. परंतु लखुजी दोघां जावयांना सभाषा काही अहेर वगैरे करणार असल्याची लक्षणे दिसली नाहीत. "अस का?" हा एकच प्रस्न दोघां जावयांच्या मनात पुन्हा पुन्हा येत होता. दोघांना वाट की वसण्याला कळू दित्यासिबाय गुपचुप देण्या बेश्वाचा कार्यक्रम चरकून घ्यायचा विचार मासऱ्याच्या मनात आले की काय? दोघांना सका आली होती त्याप्रमाणे

लखुजी, दोघे परत आपल्या घरी निघणार होते नेमका त्या दिवशी लखुजी घरातून नाहांसा झाला व कांठ गला कोणाला कळले सुद्धा नाही.

थोरली आईला जाऊन म्हणाली- "आमच्या ह्याना सणाच्या वेळी काहीतरी घायला नको का ग, आई?"

आई गोंसळलेल्या स्वरान म्हणाली- "तुमचं बाबा घरातलं आयस सर्वं विकून लावासाठी बं कर्जं माळं होतं ते फेडायला व उरलली बकबक जावयांना काही आणून घायला गेले असनीकसे वाटत!"

दाराआड उभी राहून चाकटीने ते ऐकले. तिने मुद्दा घाबेत जाऊन अहेरा-दोघांना सका आली होती त्याप्रमाणे विचारी आईला विचारलं.

आई म्हणाली—“तुमचे बावा बेल विकून पुण्या म्हाकारिता झालेला सर्व फंडायला व उरले तर अहेर आणायला गेले असावेत की काय, मला ते माहीत नाही.”

दोघां जावयांना ती बातमी त्यांच्या बायकोकडून कळली. घोरल्या जावयाने सासऱ्यांचे बेल मांडोला गुपले आणि गाडीत घाण्याची पोती घालून बाजाराला निघाला. धाकटा जावई ठीक वेळेवर आला आणि त्याच गाडीत बसला.

गाडी बाजारात पोचली. घोरला जावई धान्य विकायला एका बाजूला गेला तर धाकटा बेल विकायला दुसरीकडे गेला. दोघांना भाव कसा करायचा माहीत नव्हते.

धान्याचे व्यापारी घोरल्याला घेऊन धान्याचा भाव विचारू लागले.

घोरल्या जावयाने मनातल्या मनात काहीतरी विचार करून काहीतरी भाव सांगितला. सर्व व्यापारी स्वस्वदा हसू लागले. त्याने सांगितला तो किरकोळ धान्याचा भाव होता. व्यापारी कां हसले ते

नकळल्यामुळे घोरल्या जावयाने विचारले—
“तुम्ही कोणत्या इराने घेणार बोलाला!”

ते ऐकून आणि हा माणूस कोठून तरी धान्य चोरून घेऊन आला असावा असा संशय आल्यावरून व्यापाऱ्यांनी पोलीसांकरवी त्याला अटक करविली.

धाकट्या जावयाची तीच दुर्गंत झाली. बेल विकत घेणारे किंमत विचारू लागले तेव्हा काय उत्तर द्यावे हे त्याला कळले नाही. म्हणून त्याने घेजारी तुपाचा व्यापारी होता त्याला विचारले. बेल सरेदी करायला आलेल्यांना संशय आला की कोणते तरी बेल चोरून आणले असावेत याने आणि त्याला पोलीसांकरवी अटक करविली.

लक्ष्मीला दोघां जावयांनी केलेला वराक्रम कळला. त्याने पोलीस ठाण्यावरून त्यांना सोडविले तेव्हा त्याचे पंचप्राण कंठापर्यंत येऊन पोचले होते. जावयांना काही तरी अहेर करता यावा म्हणून तो सेजारच्या गावी कर्ज मागायला गेला होता. तो रक्कम पोलीसांकडून दोघांना सोडवायलाच पुरेशी ठरली!

सुवर्णपात्र

पांढ्या कल्पात बोधिसत्वांनी तेरवा नावाच्या देशात भांडी विकपारा तांबोळी म्हणून अवतार धारण केला. ते जुनी भांडी विकत घेऊन त्यांच्या ऐवजी नवी भांडी देत. या पद्धतीत बोधिसत्व उचित लाभ तेवढाच घेत.

त्याच देशात भांड्याचा व्यापार करणारा आणखी एक व्यापारी होता. तो फार लोभी होता. तो व बोधिसत्व परस्परांच्या सल्ल्याने कोठे जायचे ते ठरवून व्यापार करीत.

एकदा दोघे मिळून तेलिवाहा नावाची नदी पार करून आंध्रपुर नांवाच्या गावी पोचले. एकाच्या पक्षाच्या दुसरा आड येऊ नये या हेतूने दोघांनी त्या गावातले निर-निराळे भाग वांटून घेतले. आणि दोघे आपापच्या वाट्याच्या मर्यात व्यापाराला निघाले.

त्या आंध्रपुर गावात एक बाण्याचे घर होते. त्या बाण्याचे कुटुंब एका काळी चांगले श्रीमंत होते, परंतु पुढे त्यांना बरीच आली. त्या कुटुंबातले दोघे भाऊ आणि संपत्ती गेल्यावर उरले काम ते दारिद्र्य अन् एक म्हातारी आई आणि तिची लहान मुलगी. दोघी घरोघरी काम करून आपला उदर निर्वाह चालवीत.

त्यांच्या घरात बरीचणी जुनी भांडी होती. त्यात एक सोन्याचे भांडे होते. चांगली स्थिती असतांना ते बापरात नव्हते. त्यामुळे बापरात नव्हते म्हणून घोडे फिकके पडले होते. ते सोन्याचे आहे हे दोघीनाही माहीत नव्हते.

लोभी व्यापारी “भांडी घ्या भांडी, प्रातल्या तपेल्या! जुन्या द्या व नव्या घ्या!” असे ओरडत त्या बायका रहात त्या घरासमोर आला.

प्रवासापुरते आठ रुपये, ही पिशवी आणि तराजू शिवाय माझ्या जवळ जो माल आहे तो सर्व तुम्हांला देतो, ध्या!" असे सांगून व सर्व माल देऊन बोधिसत्वांनी सोन्याचे भांडे घेतले आणि निघून गेले.

त्यांनी ठेवून घेतलेले आठ रुपये नदी पार जायला तरीवाल्याला द्यायला लागले.

नंतर लोभी लबाड व्यापारी आपण केलेली युक्ती फळाला येते का पाहण्यासाठी पुन्हा त्या बायका रहात त्या घरासमोर येऊन मोठ्या आविर्भावाने म्हणाला—"वर तर टाका इकडे ते भांडे आणि ध्या त्या बद्दल एकाडे भांडे!"

म्हातारी संतापून त्या लबाड व्यापाऱ्याला म्हणाली—"काय रे बाबा! लाख रुपयांच्या भांड्याला कवडी मोलाचे म्हणून टाकून गेला होतास की! दुसरा एक धर्मात्मा तांबोळी आला होता तो एक हजार रुपये देऊन भांडे घेऊन गेला."

ते ऐकताच त्या लबाड व्यापाऱ्याला भ्रम झाल्यासारखे झाले.

"लाख रुपयांचे भांडे त्याने उडवले का? मासं केवडे नुकसान झाले?" असे म्हणत, कपाळ बडवीत रडत आणि वेड लागल्यासारखा जवळचा सर्व माल व पैसा त्या वाईजवळ टाकून देऊन आणि अंगावरचे उपरणे घासून खाली पडत होते तिकडे ही लक्ष न देता फक्त तराजू हातात घेऊन नदीकाठी भावत गेला. बोधिसत्व तरीत बसून प्रवाहाच्या मध्यभागी पोचलेले विसले.

त्या लोभी व्यापाऱ्याने तरीवाल्याला तरी परत आणायला हाका मारल्या. "परत कशाला न्यायची रे" बोधिसत्व तरीवाल्याला म्हणाले. बोधिसत्व नदीपार उतरलेले लबाड व्यापाऱ्याने पाहिले मात्र त्याला आवेश चढला आणि तो छाती बडबू लागला. त्याच्या तोंडातून रक्त येऊ लागले. बोधिसत्वांच्या द्वेषाने त्याची छाती फुटली व तो तेथेच गार झाला.

बोधिसत्वांनी दानधर्म करीत पुढले आयुष्य घालविले.

बुद्धाचे प्रस्थान

बुद्धत्व प्राप्त झाल्यावर सिद्धार्थ जननमरणाच्या बंधनातून मुक्त होऊन निर्वाणप्राप्तीच्या स्थितीला पोहोचला. परंतु मानवजातीला बुद्धांनी व अज्ञानांधकारात पडलेले पाहून त्याने निर्वाणप्राप्तीचा विचार सोडला व प्रजेला ज्ञानबोध करण्याचे ठरविले.

सगदी प्रथम सिद्धार्थ त्याला सोडून नेलेले जे पाच तपस्वी होते त्यांच्या मोठ्या विचारा, वारापायी जवळच्या बनावट ते विवरे. त्यांनी सुरक्षातीला दुरुन त्यांच्याकडे पाहून दुर्लक्ष केले. परंतु तो जवळ आला तेव्हा विवरा होऊन त्यांनी उठून त्याला प्रणाम केला.

त्यानंतर बुद्धाचा शिष्य झाला तो यश नावाचा एका सावकाराचा मुलगा. यशचा बाप संतापून मुलाला परत न्यायला आला. बुद्धाचे त्याच्याशी काही वेळ बोधर्ण झाल्यावर यशचा बापही बुद्धाचा शिष्य झाला.

प्रवासापुरते आठ रुपये, ही पिशवी आणि तराजू शिवाय माझ्या जवळ जो माल आहे तो सर्व तुम्हांला देतो, घ्या!" असे सांगून व सर्व माल देऊन बोधिसत्वांनी सोन्याचे भांडे घेतले आणि निघून गेले.

त्यांनी ठेवून घेतलेले आठ रुपये नदी पार जायला तरीवाल्याला द्यायला लागले.

नंतर लोभी लबाड व्यापारी आपण केलेली युक्ती फळाला येते का पाहण्यासाठी पुन्हां त्या बायका रहात त्या घरासमोर येऊन मोठ्या आविर्भावाने म्हणाला—"वर तर टाका इकडे ते भांडे आणि त्या त्या बद्दल एकावे भांडे!"

म्हातारी संतापून त्या लबाड व्यापाऱ्याला म्हणाली—"काय रे बाबा! लाख रुपयांच्या भांड्याला कवडी मोलाचे म्हणून टाकून गेला होतास की! दुसरा एक धर्मात्मा तांबोळी आला होता तो एक हजार रुपये देऊन भांडे घेऊन गेला."

ते ऐकताच त्या लबाड व्यापाऱ्याला भ्रम झाल्यासारखे झाले.

"लाख रुपयांचे भांडे त्याने उडवले का? माल केवढे नुकसान झाले?" असे म्हणत, कपाळ बडवीत रडत आणि वेड लागल्यासारखा जवळचा सर्व माल व पैसा त्या बाईजवळ टाकून देऊन आणि भंगावरचे उपरण घसळून खाली पडत होते तिकडे ही लक्ष न देता फक्त तराजू हातात घेऊन नदीकाठी जावत गेला. बोधिसत्व तरीत बसून प्रवाहाच्या मध्यभागी पोचलेले विसले.

त्या लोभी व्यापाऱ्याने तरीवाल्याला तरी परत आणायला हाका मारल्या. "परत कयाला न्यायची रे" बोधिसत्व तरीवाल्याला म्हणाले. बोधिसत्व नदीपार उतरलेले लबाड व्यापाऱ्याने पाहिले मात्र त्याला आवेश चढला आणि तो छाती बडबू लागला. त्याच्या तोंडातून रक्त येऊ लागले. बोधिसत्वांच्या द्वेषाने त्याची छाती फुटली व तो तेथेच गार झाला.

बोधिसत्वांनी दानधर्म करीत पुढले आयुष्य घालविले.

बुद्धाचे प्रस्थान

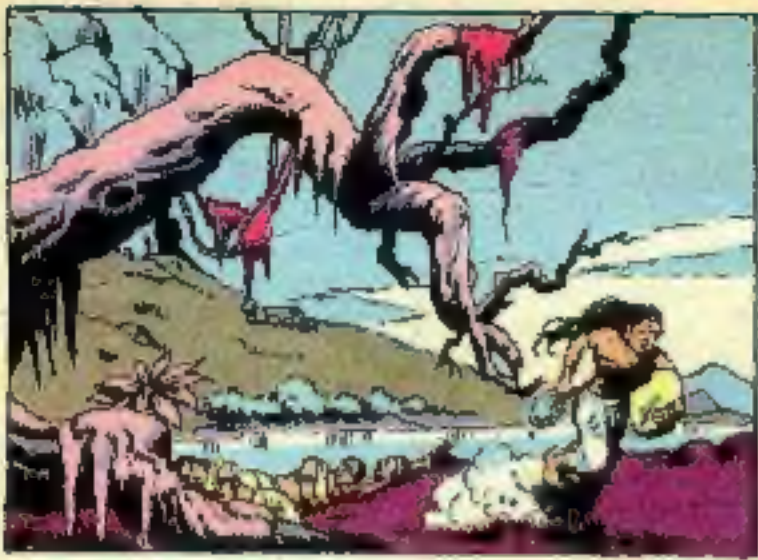
बुद्धत्व प्राप्त झाल्यावर सिद्धार्थ जननमरणोपवा-बंधनान्तून मुक्त होऊन निर्वाणप्राप्तीच्या स्थितीला पोहोचला. परंतु मानवजातीला दुःखात व भ्रमा-नाशकारात पडलेले पाहून त्याने निर्वाणप्राप्तीचा दिवाट सोडला व प्रजेला दानबोध करण्याचे ठरविले.

भगदी प्रथम सिद्धार्थ त्याला सोडून गेलेले जे पाच तपस्वी होते त्यांच्या मोठ्या निघाला. वाराणासी जवळच्या वनात ते विसले. त्यांनी सुरक्षासाठी दुसऱ्या त्यांच्याकडे पाहून दुर्लक्ष केले. परंतु तो जवळ आला तेव्हा विसर होऊन त्यांनी उठून त्याला प्रणाम केला.

त्यानंतर बुद्धाचा शिष्य झाला तो यश नावाचा एका सावकाराचा मुलगा. यशचा बाप संतापून मुलाला परत न्यावला आला. बुद्धाचे त्याच्याशी काही वेळ बोधने झाल्यावर यशचा बापही बुद्धाचा शिष्य झाला.

एका सरोवराच्या काठी काही घोरमंत
तरुण जाणवल्या बसकांवरवीर बिहार
करीत होते. त्यांच्यातला एक बघाचारी
होता. तो एका नतंकीच्या बरोबर
वेऊन आला होता. सर्व सोपो गेल्यावर
त्या नतंकीने सर्वांच्या अंगावरचे दागिने
काढून घेतले आणि पळून गेली.

कत्सव व त्याच्या शिष्यांनी आपल्या
जटा कातरून नदीत फेंकून दिल्या.
अनेक योगनाच्या अंतरावर आणखी
शोषा तपस्याच्या शिष्यांनी नदीत
स्नान करीत असतां नदीत वहात येत
असलेल्या जटा वाहिल्या व कुतूहलाने
उत्खेदनास लागे व बुडावरून राहू
लागले.

ते तरुण जागे सात्पावर त्या तरुणीला
घकन आणव्यासाठी निघाले. बाहेर
त्यांना बुद्ध भेटला. "एका नतंकीच्या
मोधासाठी का निघाला माही?
आरण्याच्या मोधार्य निघाला नाही
का? शीन्हीवीकी कोणते ज्येष्ठ?"
बुद्धाने त्यांना विचारले. त्यांचे अज्ञान
नष्ट झाले व ते बुद्धाचे शिष्य झाले.

बुद्धाची कोर्ती विनयिगन्त पसरली.
असंख्य शिष्यांना बरोबर घेऊन बुद्ध
राजगृहला आला. विजितार राजाने
बुद्धाचे अखंड आचराने स्वागत केले.
बुद्ध त्याचा भक्तिवि भासा असतां
राजा स्वतः बुद्धाला लेवायला आली.

उत्खेला नाजिक कत्सव (कत्सव)
नामाचे बोर तपस्वी होते, आपण बोर
जानी म्हणून त्यांना फार पसं होता.
बुद्धाने आपल्या धर्माचा तपदेश त्या
तपस्याला केला. झाल, तो व त्याचे
शिष्य बुद्धाच्या शिष्यवर्गात सामील
झाले.

बुद्धाचे वडील शूद्रादम घाने बुद्धाला
कपिलवस्तूला वेळारसाठी आमंत्रण
दायल्या इत पाईवने आमंत्रण घेऊन
येलेले दूत परतले नाहीत. ते बुद्धा-
बरोबर तेथे राहून गेले. तरी बुद्ध
कपिलवस्तूला आला. त्याचे वडील,
सायव आई व इतर लोकांनी त्याचे
उत्साहाने स्वागत केले.

